

ANGLÁN

Spomienky generála Antona Petráka

2 x Československý vojnový
kříž 1939 (1944, 1945), ČSR

Military Cross (1945),
Veľká Británie

L'Ordre national de la Légion
d'honneur – Chevalier
(2004), Francúzsko

Member of the Order of the British
Empire (1996), Veľká Británie

Officier de l'Ordre national du
Mérite (1994), Francúzsko

Řád Bílého lva 1. třídy,
Česká republika (2003)

Vojenský Rad Ľudovíta
Štúra II. triedy (1996),
Slovenská republika

Medaila M. R. Štefánika
I. st. (2002), Slovenská
republika

Dostal ďalšie medaily a ocenenia Veľkej Británie, Francúzska, Československa, Slovenskej republiky, Českej republiky, Belgicka, Poľska a Ruska.

ANGLÁN

Spomienky generála Antona Petráka

Ústav pamäti národa
Pamäť národa
Bratislava 2012

Vydanie tejto knihy umožnili podpora a pomoc rodiny Kratochvílovej, Romana Juráša, Tomáša Spurného, Radovana Grohoľa, Richarda Jonáša, Tomáša Jambora, Viléma Fencľa, Evy Lániovej a Pavla Vitka.

Anglán
Spomienky generála Antona Petráka

Edícia MEMOÁRE

Vydali
Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6, 817 83 Bratislava 15
www.upn.sk

a
Pamäť národa
Romanova 3, 851 02 Bratislava
www.pamatnaroda.sk

1. vydanie

Recenzenti PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Prokop Tomek
Odborná spolupráca, vedecký redaktor Tomáš Klubert

Zodpovedná redaktorka Alžbeta Poparová
Jazyková redaktorka Marta Bábiková
Grafická koncepcia obálok edície a layout Erik Jakub Groch a Martin Groch
Návrh obálky Pavel Kastl

Sadzba a tlač Róbert Jurových – Nikara
Printed in Slovakia

© Anton Petrák – dedičia 2012
© Ústav pamäti národa 2012
© Pamäť národa 2012
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-59-6

Obsah

Anton Petrák – vlastenec, demokrat, hrdina	9
Predslov	19
Predhovor	20

I.

Prvých dvadsať rokov môjho života

Detstvo, základné vzdelanie, štúdium, vojenská služba a jej dôsledky	23
--	----

II.

Služba československej vlasti v pohraničí. Obrana a strata Petržalky.

Petržalka v nemeckých rukách, Bratislava v rukách slovenských fašistov.

Nemcom a zradcom vernosť prisahať nebudem	51
---	----

III.

Lúčim sa a odchádzam, ale vrátim sa do slobodného Československa

v slobodnej Európe	89
------------------------------	----

IV.

Na Západ je cesta dlhá. Z Brna cez Viedeň, Bratislavu, Budapešť,

Belehrad, Solún, Bejrút, Alexandriu a Marseille do Agde – sídla tvoriacej

sa československej zahraničnej armády	101
---	-----

V.

Vstup do československej zahraničnej armády vo Francúzsku. Komunisti
a fašisti v československej zahraničnej armáde.

Ústup z krajiny, ktorá nás sklamala	129
---	-----

VI.

Vstup do Veľkej Británie. Poznávame Britov a oni nás. Stávame

sa spojencom krajiny, ktorá nesie najväčší podiel v spoločnom boji

za slobodu	157
----------------------	-----

VII.

Môj boj s angličtinou. O parašutistoch, ich výcvik a použitie	187
---	-----

VIII.

Príprava na inváziu a účasť na nej. Oslava 28. októbra pred Dunkirkom.

Boj na morskom pobreží a jeho výsledky	241
--	-----

IX.

Nemci kapitulujú. Fašistické Nemecko a jeho vojnoví spojenci sú porazení.
Radostný návrat do vlasti. Oslobodená vlasť nie je slobodná 281

X.

Boj o demokraciu. Komunistický puč a jeho dozvuky.
V bojovníkoch za demokraciu sa hľadá triedny nepriateľ,
v armáde nemajú uplatnenie 311

XI.

Krátke vypočúvanie na Štátnej bezpečnosti, z ktorého som sa vrátil
po dvoch rokoch so stopami fyzického násilia 333

XII.

Z väzenia na smetisko ľudskej spoločnosti. Socializmus bez ľudskej tváre –
vpád Sovietov. Československá armáda ľudskú tvár neukázala 369

XIII.

Svitanie na Západe. Po polstoročí vo Francúzsku a Veľkej Británii.
Odchod komunistov do dejín 393

XIV.

Pátranie po úradných dokladoch v Československu a po britských
cvičiteľoch vo Veľkej Británii po páde komunizmu. Krajina džentlmenov
po päťdesiatich rokoch nezabúda 403

Záver 429

Miestny register 431

Menný register 436

Obrazová príloha 443

Anton Petrák – vlastenec, demokrat, hrdina

Vážení čitateľa! Žiadna epocha nebola taká bohatá na radikálne polické prevraty ako uplynulé dvadsiate storočie. Cez Slovensko a v širšom kontexte celú strednú Európu sa prehnali búrlivé vlny histórie s obzvlášť ničivou silou. Dve strašné svetové vojny, časté striedanie štátnych režimov a spoločenských systémov, permanentne neistá ekonomická situácia i rozklad tradičných morálnych hodnôt vystavovali tvrdým skúškam charaktery jednotlivcov i celých národov. So ctou v nich dokázali obstáť len skutočne zásadoví a čestní ľudia. Práve k takým patrila generál Ing. Anton Petrák (14. apríl 1912 – 7. február 2009), pravý československý vlastenec, nezlomný bojovník za slobodu a demokraciu, ktorého za jeho postoje komunistický režim kruto prenasledoval a väznil. Autentické spomienky tohto vzácneho človeka, vážení čitateľa, teraz držíte v rukách.

Anton Petrák bol najstarší syn rodičov moravského pôvodu, ktorí na začiatku dvadsiateho storočia odišli za prácou do Viedne. Väčšinu detstva a dospievanie však prežil na Slovensku. Jeho charakter sa preto formoval pod vplyvom ideálov zakladateľov Československej republiky (ČSR), ktorým zostal verný po celý život. Anton Petrák už ako stredoškolač prejavoval veľké nadanie na cudzie jazyky. V školských laviciach si dokonale osvojil nemčinu a francúzštinu a z vlastnej iniciatívy sa učil po rusky. Zároveň bol zanietným turistom a členom telovýchovnej organizácie Sokol. Vďaka tomu po nástupe na prezenčnú vojenskú službu v októbri 1932 ľahko zvládol základy vojenského výcviku. Táto skutočnosť, ako aj nedostatok vhodných pracovných príležitostí v čase vrcholiacej veľkej hospodárskej krízy mali za následok, že si podal prihlášku na Vojenskú akadémiu v Hraniciach na Morave. Po jej úspešnom absolvovaní v júli 1935 nastúpil v hodnosti poručíka službu v II. prápore Pešieho pluku 39, ktorý bol dislokovaný v Petržalke.

Začiatok vojenskej kariéry Antona Petráka bol poznamenaný narastajúcim medzinárodným napätím a prehlbujúcou sa nestabilitou československého štátu, ktorá bola dôsledkom nevyriešenej národnostnej otázky. Táto vnútorná slabosť mladej republiky nahrávala agresívnym plánom nacistického diktátora Adolfa Hitlera. Pod heslom zjednotenia všetkých Nemcov v jednej ríši anektoval v marci 1938 Rakúsko a následne prikázal predákovi Sudetonemeckej strany (SdP), aby kládli československej vláde nespĺniteľné požiadavky.

V apríli 1938 vyhlásil predseda SdP Konrad Henlein v Karlových Varoch osembodový program, v ktorom požadoval širokú autonómiu pre českých Nemcov. Jeho prijatie by znamenalo faktický koniec československého štátu. Tak bola vyprovokovaná tzv. sudetská kríza.

Československá vláda bola pripravená akceptovať veľkú časť Karlovarského programu, ale Henlein na základe direktív z Berlína všetky kompromisy odmietal. 12. septembra 1938 predniesol Hitler na zjazde Nacistickej strany

v Norimbergu štvavý prejav namierený proti Československu a jeho prezidentovi Edvardovi Benešovi, ktorý podnietil ozbrojené povstanie sudetských Nemcov. Československé ozbrojené sily však nepokoje v priebehu dvoch dní potlačili. SdP bola zakázaná a jej čelní predstavitelia utiekli do Nemecka.

Po nevydarenom sudetonemeckom povstaní nariadil Hitler zosilniť protičeskoslovenskú propagandu a organizovať teroristické skupiny, ktoré podnikali ozbrojené nájazdy do českého pohraničia. Najdôležitejší spojenci ČSR, Veľká Británia a Francúzsko, v tejto situácii fatálne zlyhali. Zo strachu pred vypuknutím novej vojny pristúpili na Hitlerove územné požiadavky a naliehali na československú vládu, aby odstúpila Nemecku časť českého pohraničia.

21. septembra 1938 vláda Milana Hodžu prijala britsko-francúzske ultimátum. Toto rozhodnutie sa stretlo so širokým odporom československej verejnosti. Hodžov ministerský kabinet bol prinútený podať demisiu a 23. septembra 1938 nastúpila úradnícka vláda pod predsedníctvom generála Jana Syrového, ktorá vyhlásila všeobecnú mobilizáciu a o dva dni neskôr odmietala Hitlerove požiadavky. Západné mocnosti sa v tejto situácii znova obrátili k ČSR chrbtom. 29. septembra 1938 sa predsedovia vlád Veľkej Británie, Francúzska a Talianska zišli v Mníchove s Hitlerom a v skorých ranných hodinách nasledujúceho dňa podpísali dohodu, podľa ktorej musela ČSR do 10. októbra 1938 odstúpiť nemeckej ríši pohraničné územia obývané etnickými Nemcami (vrátane Petržalky a Devína).

Vláda generála Syrového a prezident Beneš už 30. septembra 1938 mníchovský verdikt prijali. Podľa československej ústavy však mohol prezident republiky zmluvy o zmene štátnych hraníc uzavrieť iba so súhlasom Národného zhromaždenia (čs. parlamentu). Vzhľadom na to bola Mníchovská dohoda od samého začiatku neplatná. Anton Petrák vnímal mníchovský diktát ako najhoršiu zradu svojej vlasti – Československej republiky. Jeho sklamanie z vývoja udalostí ešte viac vzrástlo po 6. októbri 1938, keď bola v Žiline vyhlásená autonómia Slovenska. Pražské Národné zhromaždenie ju schválilo ústavným zákonom z 22. novembra 1939. Súčasne bol schválený ústavný zákon o autonómii Podkarpatskej Rusi a názov štátu bol zmenený na Česko-Slovensko.

Po 6. októbri 1938 sa stal Anton Petrák ako príslušník bratislavskej posádky priamym svedkom likvidácie demokracie na Slovensku, ktorú sprevádzali prejavy agresívnej protičeskej a antisemitskej propagandy. Ďalšiu krutú ranu predstavovala pre československého vlastenca Viedenská arbitráž.

Na základe dodatkov k Mníchovskej dohode o riešení postavenia maďarskej a poľskej menšiny začali 9. októbra 1938 v Komárne rokovania československých a maďarských predstaviteľov. Skončili sa však bezvýsledne. Obe strany preto súhlasili, že sa podriadia rozhodnutiu veľmocí.

Arbitráž o novej podobe československo-maďarskej hranice sa uskutočnila 2. novembra 1938 vo viedenskom paláci Belvédér pod vedením ministrov zahraničných vecí Nemecka a Talianska. Veľká Británia a Francúzsko na ňu svojich

zástupcov nevyslali, čím dali jasne najavo, že celú strednú Európu prenechali napospas Hitlerovi. Výsledok arbitráže bol pre ČSR zdrvivý. Na základe rozhodnutia oboch totalitných mocností získalo Maďarsko väčšinu južných oblastí Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

Ani Poľsko neprišlo pri delení ČSR naprázdno. Už 1. októbra 1938 okupovalo českú časť Tešínska a na základe ďalších bilaterálnych rokovaní získalo 1. decembra 1938 menšie územia na Kysuciach, Orave a Spiši.

Agónia česko-slovenského štátu vyvrcholila v dňoch 14. – 15. marca 1939. Najskôr bola pod Hitlerovým nátlakom vyhlásená samostatnosť Slovenska, nasledovala maďarská anexia Podkarpatskej Rusi a nemecká okupácia oklieštených českých území, z ktorých bol na základe výnosu nacistického diktátora vytvorený Protektorát Čechy a Morava.

Anton Petrák musel po zániku ČSR tak ako väčšina dôstojníkov českej národnosti opustiť Slovensko. Jeho rozlúčka s Bratislavou bola o to trpkšia, že v nej zanechával milovanú snúbenicu Rudolfínu Majnovú. Nový domov našiel u rodičov v Brne, kde sa zamestnal ako úradník. So ztročením svojej vlasti sa však nezmieril. Zapája sa do odbojového hnutia, rozširuje ilegálne letáky a naďalej udržiava kontakty s priateľmi na opačnom brehu Moravy. Vypuknutie druhej svetovej vojny v septembri 1939 urýchlilo jeho rozhodnutie emigrovať, aby sa mohol so zbraňou v ruke zapojiť do boja proti nacistom.

Počiatky čs. zahraničného odboja neboli jednoduché. Už na jar 1939 odchádzajú tisíce mladých Čechov a Slovákov do Poľska a Francúzska, ale tam ich nevitajú priateľsky. V oboch štátoch totiž vládne presvedčenie, že ústupky voči Adolfovi Hitlerovi sú zárukou trvalého mieru. Situácia sa však rýchlo zmenila po vypuknutí vojny. V Poľsku sa formuje Légia Čechov a Slovákov, ktorá už nestihla zasiahnuť do bojov. Hlavnou nádejou československých vlastencov je preto Francúzsko, kde 17. októbra 1939 vzniká vrcholný orgán zahraničného odboja – Československý národný výbor. Z jeho iniciatívy sa 15. januára 1940 v mestečku Agde formuje 1. čs. divízia.

Do tohto útvaru sa rozhodol vstúpiť i Anton Petrák, ktorý s ďalšími dôstojníkmi svojho bývalého pluku odchádza na jar 1940 tzv. južnou cestou cez Budapešť, Belehrad, Solún a Istanbul do Bejrútu, odkiaľ sú po mori dopravení do Marseille. Nádeje vkladané čs. vojakmi do Francúzska sa však nesplnili. Francúzi totiž už v júni 1940 kapitulovali. Antona Petráka a jeho spolubojovníkov preto čakala ďalšia dlhá cesta, tentoraz do Veľkej Británie.

Ostrovná krajina u nich na rozdiel od Francúzska spočiatku vzbudzovala obavy. Neovládali tamojší jazyk a o jej obyvateľoch vedeli len toľko, že sa voči cudzincom správajú veľmi odmerane. Po vylodení v Liverpoole však zažili príjemné prekvapenie. Ako zaznamenal zať generála Petráka, Jozef Kratochvíla: „...Ľudia ich srdečne vítali a pozdravovali ako vojakov a dôstojníkov, ktorí prišli bojovať aj za ich vlasť – Veľkú Britániu. Obavy z ‚rezervovaných Angličanov‘ sa rýchlo

rozplynuli. Po dramatickom období ponížujúcich ústupov v zodratých uniformách sa opäť cítili ako ľudia. Dostali nové uniformy (battledressy), zbrane a boli zaradení do rýchlokurzov anglického jazyka.“

Vláda Winstona Churchilla brala svoje vyhlásenie, že bude bojovať proti Nemcom do posledného dychu, smrteľne vážne. Odmietla všetky Hitlerove návrhy na uzavretie mieru a s jej podporou vzniká 21. júla 1941 v Londýne exilová československá vláda. Z československých vojakov evakuovaných z Francúzska je sformovaná brigáda, do ktorej vstupuje aj Anton Petrák. Je zaradený do protitankovej batérie. Keď však začal výber čs. vojakov na výsadkárske výcvik, bez zaváhania sa do neho prihlásil a úspešne ho absolvoval.

Britskí dôstojníci neoceňovali len Petrákove fyzické schopnosti, ale i jeho organizačné, pedagogické a jazykové nadanie. Vzhľadom na to bol zaradený do zvláštnej skupiny SOE (Special Operations Executive), ktorá mala za úlohu vykonávať praktický výcvik výsadkárov pred ich nasadením do akcie. Začiatkom roka 1942 absolvoval Petrák kurz Company Commandos School a kurz útočného boja. Od júla 1942 do apríla 1943 pôsobil na žiadosť britskej strany ako styčný dôstojník SOE, inštruktor a tlmočník vo výcvikovom stredisku čs. výsadkárov na odľahlej škótskej farme Traigh House.

Po návrate k čs. brigáde sa Anton Petrák stal zástupcom veliteľa guľometnej roty a neskôr bol poverený velením roty sprievodných zbraní motorizovaného práporu. 6. júna 1944 prišiel dlhoočakávaný „Deň D“ – vylozenie spojeneckých vojsk v Normandii. O 12 týždňov neskôr sa čs. brigáda presunula k severofrancúzskemu prístavu Dunkerque (po anglicky Dunkirk), kde bolo obkľúčených asi 12 000 nemeckých vojakov. Rota Antona Petráka dosiahla v tomto priestore niekoľko pozoruhodných úspechov. Za odvážnu akciu, v ktorej 28. októbra 1944 bolo pod jeho velením zlikvidovaných asi 50 nemeckých vojakov a 14 ďalších padlo do zajatia, si vyslúžil československý a britský vojnový kríž.

Čs. brigáda zostala v pozíciách pri Dunkerque až do kapitulácie nacistického Nemecka v máji 1945. Do oslobodenej vlasti sa Anton Petrák vrátil v hodnosti štábného kapitána ako hrdina. Nastúpil na miesto veliteľa Motorizovaného pešieho práporu 10 v Hodoníne a na Vianoce 1945 sa v Bratislave oženil so svojou oddanou snúbenicou Rudolfínou. Stal sa takisto poslucháčom Vysokej vojenskej školy v Prahe, ktorú úspešne dokončil tri mesiace po komunistickom prevrate. Medzitým sa mu v novembri 1947 narodilo jediné dieťa, dcéra Jitka.

Anton Petrák spĺňal po absolvovaní Vysokej vojenskej školy všetky predpoklady, aby v čs. armáde zastával významné veliteľské funkcie. Vzhľadom na to sa stal náčelníkom štábu 21. tankovej brigády v Žatci. Pre komunistický režim však bol takisto ako všetci príslušníci západného odboja „politicky nespoľahlivým elementom“. Smutne známe čistky v dôstojníckom zbore, ktoré organizoval šéf vojenskej spravodajskej služby Bedřich Reicin a riadil minister národnej obrany Ludvík Svoboda, preto neminuli ani jeho. Necelé štyri mesiace po odchode

na vynútenú dovolenku bol Anton Petrák v júli 1949 zbavený výkonu služby. Potom prišla domová prehliadka, výsluch na Štátnej bezpečnosti, vylúčenie z armády, degradácia a vykonštruovaný súdny proces, v ktorom ho za „nedbanlivé uchovávanie vojenského tajomstva“ odsúdili na päť mesiacov odňatia slobody. Odpykaním nespravodlivého trestu sa však martýrium Antona Petráka neskončilo. Práve naopak. Bez akéhokoľvek rozsudku bol v marci 1950 deportovaný do tábora nútených prác vo väznici Mírov, kde komunistický režim sústredil vyše 250 „nespolahlivých“ dôstojníkov. Perzekúciám sa nevyhli ani Petrákova manželka a dcéra, ktoré sa museli vystahovať z Prahy.

V Mírove boli politickí väzni vystavení nepredstaviteľnému ponižovaniu a krutému zaobchádzaniu. Anton Petrák sa preto pokúsil o útek. Bol však zadržaný a rozozrení dozorcovia ho takmer dobili na smrť. Za trest mu navyše zakázali korešpondenciu, takže jeho rodina ani nevedela, či je vôbec nažive.

Vyslobodenie z mírovského pekla prinieslo Antonovi Petrákovi a ďalším internovaným dôstojníkom zatknutie ukrutného generála Reicina. Oficiálne im oznámili, že „Reicin pripravoval protištátne sprisahanie a na Mírove zámerne vytváral také neludzské podmienky, aby vo väznených vyvolal odpor k ľudovodemokratickému zriadeniu a mohol ich v príhodnej chvíli využiť pre svoj prevrat.“ Nikto z amnestovaných však nebol rehabilitovaný, ani odškodnený za prežité utrpenie. Anton Petrák, človek s vysokoškolským vzdelaním a ovládajúci tri jazyky – nemecký, francúzsky a anglický, po prepustení z Mírova v júli 1951 odišiel za rodinou do Bratislavy, kde vystriedal niekoľko podradných zamestnaní. V júni 1958 si po neho znovu prišla Štátna bezpečnosť. Tentoraz bol obžalovaný zo styku s osobami, ktoré mali v úmysle „zvrátiť štátne zriadenie“, a v marci 1959 ho odsúdili na päť rokov za velezradu. Výkon trestu nastúpil v pražskej ruzynskej väznici. Celý trest, si našťastie, neodsedel, nakoľko bol v máji 1960 amnestovaný. Politické uvoľnenie v 60. rokoch prinieslo Antonovi Petrákovi nádej na úplnú rehabilitáciu a od novembra 1965 mohol pracovať ako prekladateľ technickej literatúry. K obnoveniu procesu však došlo až v marci 1968. Súd vyhlásil rozsudky z rokov 1949 a 1959 za neplatné, ale nástup „normalizácie“ zmaril Petrákove nádeje na vrátenie vojenskej hodnosti. Nedočkal sa ani spravodlivého ocenenia svojich zásluh v boji za slobodu Československa.

Oživený záujem Štátnej bezpečnosti o „nespolahlivých“ dôstojníkov bol dôvodom jeho predčasného penzionovania v januári 1971. K nízkemu dôchodku si potom privyvrábal prekladateľstvom a zdalo sa, že zvyšok života nerušene strávi vo svojom skromnom petržalskom príbytku.

Pád komunistického režimu v novembri 1989 však všetko radikálne zmenil. Anton Petrák bol opäť prijatý do československej armády, 28. októbra 1990 ho povýšili na generálmajora vo výslužbe a v januári 1993 sa stal čestným predsedom Československej obce legionárskej na Slovensku.

Anton Petrák sa aj počas nasledujúcich rokov napriek pokročilému veku aktívne angažoval v udržiavaní a rozvíjaní tradícií československého západného odboja. 1. júna 1994 prevzal z rúk francúzskeho prezidenta François Mitterranda Rad Čestnej légie, 2. júna 1996 mu britská kráľovná Alžbeta II. udelila Rad Britského impéria MBE (Member of The British Empire), 31. augusta 1996 ho prezident Slovenskej republiky Michal Kováč vyznamenal Vojenským radom Ludovíta Štúra II. triedy a 3. januára 2003 mu prezident Českej republiky Václav Havel odovzdal Řád Bíleho lva I. triedy. Stal sa tiež držiteľom ďalších slovenských, českých, britských, francúzskych, belgických, poľských a ruských medailí a ocenení. Posledné vyznamenanie – Kríž obrany štátu ministra obrany Českej republiky, dostal v januári 2009.

Generálmajor Ing. Anton Petrák zomrel 7. februára 2009 v ružombersej vojenskej nemocnici. O desať mesiacov neskôr sa naplnil osud jeho manželky Rudolfíny, s ktorou prežil v zhode a láske takmer 62 rokov. Tým sa podľa Jozefa Kratochvílu „uzavrela životná púť dvoch neobyčajných, úžasných ľudí – skutočných vlastencov“. Žiaľ, 28. júna 2012 odišla na večnosť vo veku nedožitých 65 rokov aj ich jediná dcéra Jitka. Nedočkala sa tak odhalenia pamätnej tabule, ktorú 10. augusta 2012 inštalovali na počesť generála Petráka na budove jeho obľúbenej bratislavskej kaviarne Café Mayer. Pri tejto príležitosti odznelo niekoľko krátkych prejavov:

„Vojaci ako generál Petrák, ktorí odišli bojovať proti nacizmu na Západ, riskovali nielen svoje životy, ale aj životy svojich blízkych. No vďaka takým statočným ľuďom, ako bol on, je dnes Európa a Slovensko slobodné a demokratické. Osobnosť generála Petráka je príkladom pre našich vojakov aj v súčasnosti.“

generálporučik Peter Vojtek,
náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky

„Vo vojne padli milióny ľudí, tisíce hrdinských vojakov, a tí, ktorí prežili, si zaslúžili úctu a vysoké uznanie. Jeden z nich bol aj generál Anton Petrák, ktorý bol úžasný tým, že keď prišiel komunistický režim a šliapal slobodu, nikdy sa nedal kúpiť, nedal sa podplatiť a ostal verný princípom slobody, demokracie, ľudských práv a všetkého dobrého a pekného, čo dnes žijeme.“

rímskokatolícky kňaz Anton Srholec,
člen Konfederácie politických väzňov Slovenska

„Keď môj svokor v roku 1940 odchádzal do emigrácie, mamička, vtedy jeho snúbenica, mu prisľúbila, že ho do konca vojny počká. Prežila roky strachu, ale svoj sľub dodržala. Zakrátko sa im narodila dcéra Jitka. No namiesto toho, aby si ho vlastný štát vážil, dva razy ho väznil a až do konca totality ho čakalo

prenasledovanie, ponížovanie a postavenie občana druhej kategórie. Napriek tomu ostal vždy hrdý, optimistický a nezlomený človek a dobrý manžel.“

Jozef Kratochvíľa,
za generála Antona Petráka

„Anton Petrák po rozbití svojej vlasti neváhal a rozhodol sa bojovať za slobodu Československa v rámci spojeneckých jednotiek. Plnil prísahu, ktorú dal republike. Komunisti sa mu za jeho hrdinstvo odmenili niekoľkoročným väzením a stratou cti. Jeho rozprávania o životnej púti o víťazstvách i prehrách ostanú inšpiráciou pre dnešné i budúce generácie.“

Roman Juráš,
Klub priateľov gen. Petráka

Vážený čitateľa, generál Petrák začal svoje pamäti písať už v rokoch 1949 – 1951, keď bol internovaný na Mírove. Veľká časť pôvodného textu však počas neskorších domových prehliadok padla do nepovolaných rúk a zostala tak navždy stratená. Autor mohol svoje dielo dokončiť až na samom sklunku života keď jeho zdravie podlomila ťažká choroba, čo malo za následok, že rukopis obsahoval viacero nepresností. Väčšina z nich zostala v knihe z dôvodu autenticity textu ponechaná (pochopiteľne, s príslušným komentárom), ale v niektorých obzvlášť závažných prípadoch bolo nutné urobiť korektorské zásahy a zmeny. Z rovnakého dôvodu sa jazyková redaktorka rozhodla zjednodušiť príliš komplikované vety a vypustiť z knihy tie pasáže, ktoré sa na viacerých miestach opakovali. Na druhej strane bol text doplnený vysvetľujúcimi poznámkami. Mnoho osôb a dobových reálií, ktoré autor spomína, sú totiž dnešnému čitateľovi známe buď málo, alebo vôbec. Celkom na záver mi preto dovoľte vyjadriť úprimné poďakovanie recenzentom rukopisu Františkovi Cséfalvayovi a Prokopovi Tomekovi za cenné rady a pripomienky pri zostavovaní poznámkového aparátu.

Tomáš Klubert

ANGLÁN

Spomienky generála Antona Petráka

Predslov

pre tých, ktorí odsúdia knihu už pred jej prečítaním.

Pri prezeraní dokumentov, ktoré ušli pozornosti dotieravej komunistickkej Štátnej bezpečnosti, našiel som v jednej z kníh modlitbu, ktorú som si pre jej obsah hlboko vážil a často som ju opakoval. Bolo na to dosť príležitostí a vždy mi dodávala silu vytrvať. Poznal som ju naspamäť a veľmi často som sa k nej vracal na fronte, aj v komunistických väzeniach.

Gerald Kersh

Modlitba vojaka

*Stoj pri mne, Bože, v temnej chladnej noci
nenechaj ma bdiieť bez Tvojej pomoci.
Plamienok odvahy keď sa už dusí,
o novú silu Ťa moja duša prosí.*

*Rád mám hru a vrhám sa do boja,
nenávidím tmu, jas je radosť moja.
V srdci mojom deti a ich matka stojí
ten, kto má život rád, sa umierania bojí.*

*Ach, život, v tebe je šťastie iba vzácnny hosť,
veľmi Ťa chcem žiť a nie je to zbabelosť!
Tak ťažko sa lúčim ja a moji milí.
Ó, veľký Neznámy, daj srdcu viac sily.*

*Ty si pre nás utíšil more rozbúrené,
keď tam pri Dunkirku boli brehy plné
hrôzy a strachu nás, Tvojich verných synov
čo šli vpred pod Tvojou žehnajúcou rukou.*

*Tak bez nádeje, boli sme tam sami!
Len vlasť a obeť mŕtvych bola s nami.
Ich odkaz nesmeli sme zradiť,
len stúpať vpred a nič v bázni nestratiť.*

*Ako praví muži stúpali sme v mori,
hoc oslepení, zamdletí a chorí.
Srdce však spievalo stá vták keď víta deň.
Dnes sa mi zdá, že to bol iba sen.
Pochopil som, že smrť je iba brána
aj to, že mnohí z nás sa nedožili rána.
Chceli sme pre deti mier, slobodu a klud,
láskavejší svet a jeho lepší ľud.*

*Ja zrodil som sa ako prostej matky syn
čo slúži len vlasti. Už sa viac nebojím.
Ó, Bože mocný, pri svojom svätom mene
daj by som mužom bol – a nikdy čmsi
menej.*

*A pomôž mi až smrť sa bude bližiť
úsmev môj s úšklabkom skrížiť!
Ak padnem a skončím v
bezmennom hrobe,
dušu mi víťaznú zdvihni k sebe, hore.*

Preklad: Oľga a Karol Endelský

Predhovor

Tieto riadky približujú nevšedné udalosti. Rozhodol som sa, že o nich začnem písať počas svojej internácie na Mírove v rokoch 1949 – 1951 na ústrižky toaletného papiera. Prepisoval som ich, upravoval, doplňoval a osobne cenzuroval, písal ich v nádeji, obavách i sklamaní. Bol som svedkom a aktívnym účastníkom týchto udalostí. Tá doba odhalila charaktery. Mnohí sa nezachovali tak, ako s odstupom času o sebe vyhlasovali a vyhlasujú. Čitateľ je konfrontovaný s krajnými situáciami tých, ktorí prejavili osobné hrdinstvo, a to si vyžaduje dokumentáciu na uspokojenie zvedavých a nedôverčivých. Tie udalosti sa odohrávali počas mnohých desaťročí. Domové prehliadky, časté vypočúvania, zraky sledilov a udavačov často privádzali pisateľa do stavu pochybnosti a beznádeje.

Teraz, po dlhých rokoch utajovania, sa budú mnohé z opísaných udalostí, akokoľvek pravdivé a skutočné, javiť ako zastarané a dobou vyblednuté. Zobrazujú však verne stav doby a osud jedného z tých, ktorý v nej žil. Takýto spätný pohľad potvrdzuje, že je dôležité byť v správny čas na správnom mieste. Osobitnú pozornosť som venoval Výboru pre zvláštne operácie (SOE). O tomto legendárnom britskom útvere mnohí šírili najpodivnejšie výmysly.

Kvôli vierohodnosti som knihu doplnil dokladmi a fotografiami. Označenie kapitol čitateľovi uľahčí nájsť „miesto činu“. Svoje životné peripetie som rozprával pri rôznych príležitostiach ako drobné úseky v tlači, v rozhlase i v televízii. Mnohí mi položili otázku ...„a dozvie sa verejnosť niekedy o tom niečo viac?“ Neodpovedal som presvedčivo. Preto to oneskorenie. Niekomu sa tieto riadky môžu zdať klamné, inému neuveriteľné a ten ďalší v nich bude hľadať túžbu po senzácii pisateľa. Dvadsiate storočie bolo poznamenané dvomi hroznými vojnami, vznikom a zánikom dvoch rovnako hrozných ideológií, ako aj vznikom a zánikom štátu, ktorý bol našim domovom. Život pisateľa zahrňuje deväť desaťín uplynulého storočia. Pokladám za správne podeliť sa o ne s otvorenosťou občana-vojaka.

Vynára sa otázka, čo bolo pohnútkou na písanie týchto riadkov. Za totality, hnedej i červenej, nám predkladali priebeh historických udalostí zo zorného uhla vládnucej ideológie. Ani priami účastníci udalostí sa nemohli ohlásiť, aby namietali proti ich dezinterpretáciám. Štyridsaťročné pôsobenie komunistickej poroby, fašistických pohrobkov a tých, ktorých táto propaganda vytvorila, mnoho z histórie prekrútilo a sfaľovalo.

Patrím ku generácii, ktorá 28. októbra 1918 dostala do vienka štát, v ňom sme vyrástli a podvedome cítili, že jeho dva národy patríme k sebe. Hlásil som sa k právnym princípom, ktoré tvorili náš spoločný štát, a bránil som ich. Úcta k radu našich veľkých predkov mi kázala postaviť sa na jeho obhajobu. Boj za slobodné Československo v slobodnej Európe bolo krédom Slovákov v boji za spoločnú vlasť doma i v zahraničí. To nemožno poprieť, a ak by som to urobil,

šliapal by som po ideáloch, ktoré nám vŕstepovali a vychovávali nás v nich. Učili nás sluŕnosti a tolerancii. Dnes je tu generácia, ktorá má hlboko pod koŕou reminiscencie socializmu, ten im od narodenia cez výchovu v jasliach, ŕškólke, družine a v modrej koŕeli vŕstepoval faloŕné vidiny krásneho sveta. S kyslými plodmi tejto výchovy sa dnes stretávame na mnohých miestach. Aj ŕtát riadia ľudia s vysvedčením z tej doby, chýba vŕak na ŕnom známka z predmetu mravné správanie.

Povinnosťou tých, ktorí budujú mladú demokratickú spoločnosť, je pokračovať v tradíciách, ktoré bránili vojaci západného frontu. Chcem hovoriť za tých, ktorí nemuseli zapierať svoje skutky, ani postoje. Tí, s ktorými ma spájalo úzke generačné, ale najmä myŕlienkové puto, odiŕli, alebo odchádzajú. Moje spomienky obsahujú mená niektorého z nás. Prosím, chápte to ako úctu voči tým, ktorí už nie sú medzi nami. Čím viac rokov od udalostí, tým väčšie je riziko zásahu nepovoláných. Necítim sa spisovateľom, kniha to prezradí. Ak je v tejto knihe niečo nevhodné, potom je to neschopnosť autora pouŕiť výstiŕnejšie pomenovanie, aby vzbudil zaslúŕžený obdiv.

Je na čitateľovi, aby sa rozhodol, či údaje uverejnené v knihe sú preňho užitočné, alebo naopak...

Povaŕujem za dôstojné zverejniť moje veľké životné tajomstvo. Mal som a stále mám tri veľké nezabudnuteľné lásky. Dospel som k nim postupne, prvou bola moja matka, druhou moja manželka a treťou plod našej spoločnej lásky. Som im oddaný celým svojím bytím. Stáli pri mne a podporovali všetky moje vzlety a pády povzbudivo a odhodlane. Im budú patriť aj slová môjho lúčenia.

A. Petrák
Bratislava 2006

Zahl: 6152

Kronland: Niederösterreich.

Erzdiözese: Wien.

Mag. Bezirksamt: Wien, X.

Pfarre: St. Johann Ev.

Geburts- und Tauf-Schein.

(Zeugnis.)

dem hiesigen Geburts- und Tauf-Buche Tom. XXXVII
fol. 110 wird hiemit amtlich bezeugt, dass

in (Ort, Strasse, Nr.): X Johannitzgasse 1

am (in Buchst.): Vierzehnten April Eintaufend
neun hundert zwölf (in Ziffern): 14 IV 1912

geboren und am (Datum und Jahr): 28 April 1912

vom hochw. Herrn: Koop. Ignatz Kovotny

nach römisch-katholischem Ritus getauft wurde (Zu- und Vorname):

Petrak Anton Ludwig

ein(e) ehl Sohn des

Vaters*: Petrak Anton kath, Eisenbahnbedien-
steter, geb. 14/IV 1876 in Humanc
Bez. Datschitz, in Mahren, dorthin zugez;
ehl Sohn des Thomms Petrak und der
Maria geb. Michalek

und der

Mutter*: Genovefa kath, geb. am 24/XI 1882
in Chorastov, Bez. Teustadt in Mahren;
ehl Tochter des Josef Bohacek und
der Josefa geb. Mlinsov

Paten: Ludwig Netik kath; Schuhmacher,
geb. 28. Jänner 1876
geb. 28. Jänner 1876

Anmerkung: getraut 27. 12. 1912. 37. St. Joh. Kap. V. Wien.

Urkund dessen die eigenhändige Unterschrift des Gefertigten und das begedrückte Amtsfiegel

Wien, Pfarre St. Johann Ev., am 9. Dezember 1912

Rodný list A. Petráka

I.

Prvých dvadsať rokov môjho života

Detstvo, základné vzdelanie, štúdium, vojenská služba a jej dôsledky

V druhej polovici 19. storočia odchádzali mladí ľudia z chudobných dedín do sveta, aj do metropoly rakúsko-uhorskej monarchie Viedne. Jedných hnala túžba po zážitkoch a zvedavosť, iných, a tých bolo podstatne viac, túžba po lepšom živote, po živobyťi.

Z chudobného kraja na Českomoravskej vysočíne posielala matka svoju dcéru za zárobkom do služieb k bohatým rodinám. Matka z moravskej dedinky pri mestečku Dačice žehná svojmu synovi pri Božej muke, na rozlúčku mu žela šťastie pri hľadaní životného úspechu a naliehavo mu pripomína: „Poctivosťou v práci najďalej zájdeš.“ Chlapec sa čoskoro presvedčí o pravdivosti príslovia „učeň – mučeň“. Vo Viedni sa títo dvaja stretávajú. Postupne sa zblížujú a časom sa stanú takí blízki, aby si povedali „áno“ v jednom z malých kostolíkov na viedenskom predmestí. Snaživý manžel sa dostáva do služby v štátnych železničiach, je presvedčený, že natrvalo, a tak svedomito pracuje, šetria z mála. Život pokračuje v radoostiach a starostiach, prichádzajú ratolesti. Prvým zo štyroch detí je pisateľ týchto riadkov. Jar 1912 je v plnom rozkvetu.

Väčšina zamestnancov viedenskej železničnej stanice Südbahnhof (Južná stanica) bývala v blízkych prilahlých uliciach, do ktorých sa vchádzalo cez susedný parčík s detským ihriskom. Bývalo sa v jedno- a dvojposchodových domoch. Okná z kuchyne smerovali na „gang“ (chodbu), z kuchyne sa chodilo do „cimry“ (izby). V bytoch sa svietilo petrolejovou lampou, ktorá sa podľa potreby prenášala z jednej cimry do druhej. Na spoločnej chodbe bol „vaserlajtung“ (vodo- vod) a na medziposchodí „klozet“ (záchod), spoločný pre všetkých obyvateľov poschodia. Topánky sa „pucovali“ (čistili) vo „vorhauze“ (v predsieni), jedlo „šmakovalo“ alebo „nešmakovalo“ (chutilo alebo nechutilo) a matka nás „furt“ (neustále) viedla k poriadku a poslušnosti. Sedelo sa na „seslách“ (stoličkách) atď. To je len niekoľko výrazov, ktorými sa deti v skomolených podobách začali učiť nemčinu, presnejšie ponemčovať.

O prvej svetovej vojne viem len z rozprávania rodičov. V čase jej vypuknutia som mal dva roky a tešil som sa, že mi bocian, ktorému sa v rodine hovorilo „čáp“, prinesie brata alebo sestričku, ak budem poslúchať. Nerozumel som tomu, ale ako každé dieťa čakal som na darček s nedočkavou zvedavosťou.

Vojnová bieda sa vo Viedni prejavovala na každom kroku. Detským rozumom som to však nevnímam. Zásobovanie potravinami a ich rozdeľovanie narážalo na prekážky. Viac potravy ako detský drobizg a dojčatá dostávali kanóny. Z matkinho rozprávania mi utkvelo, že krátko po polnoci sa chodievala postaviť pred mliekareň, aby nezmeškala prídela. Mlieko sa predávalo z veľkých kanví, odmeriavali ho do prinesených kanvičiek. Nezriedka sa stalo, že po dlhom čakaní sa mama vrátila bez mlieka. A stávalo sa, že pridelené množstvo nám nestačilo. Najmä potom, keď nám začiatkom roka 1916 pribudli ešte brat a sestrička. Často sa namiesto mlieka varil čudný odvar z praženého žita, jačmeňa alebo pšenice, ktoré matka v malom množstve dostávala od svojich rodičov. Len ho zafarbila mliekom. Nepili sme to radi. Odpoveď bezradnej matky bola: „Deti, ja nič iné nemám.“ Detské ihrisko na okraji parku bolo pod dohľadom obyvateľov okolitých domov. Hovorili sme mu „stanervíze“ (kamenná lúka). Hrával som sa na ňom vždy tak, aby na mňa matka videla z okna blízkeho bytu. Občas ma sem poslala, aby som čakal na otca, ktorý sa cez park vracal z práce domov. Keď som ho uvidel, bežal som mu s radosťou v ústrety. V nedočkavosti som si ho neraz poplietol, pretože pre malého šarvanca nebolo ľahké rozpoznať na väčšiu vzdialenosť čiapku pracovníka železníc od čiapky rakúskeho dôstojníka.

Do prvej triedy všeobecnej vzdelávacej školy vo Viedni 10 s vyučovacím jazykom nemeckým som nastúpil 1. septembra 1918. Tiež si pamätám, ako nám učiteľ po prehratej vojne a po páde Rakúsko-Uhorska na hodine pri čítaní zo šlabikára rozprával, že farebný obrázok na prvej strane, ktorý sa nám prváčikom páčil, sa už nebude používať. Bol to obrázok cisára Františka Jozefa. Nerozumel som tomu. Keď som to rozprával doma rodičom, otec ma uistoval, že skoro pôjdeme do Československa a tam sa v škole budeme učiť o inom. Tešil som sa.

Na ulici bolo často počuť čudný hluk vracajúcej sa porazenej rakúskej armády. Raz ma otec podržal v okne, aby ukojil moju zvedavosť, aby som mohol sledovať kolónu vojenských áut parkujúcich na ulici a pozeráť sa, ako si vojaci robia pod nákladnými autami ohník. A to preto, ako ma otec poučoval, aby sa motor zahrial a mohol ľahšie naštartovať.

Začiatkom prvého povojnového roku otec požiadal o služobné preloženie do Československa. Hlásil sa v Prahe, kde si mohol vybrať pracovisko, zároveň mu ponúkli, že ak pôjde na Slovensko, poskytnú mu finančnú výhodu. Z niekoľkých ponúkaných staníc si po osobnej prehliadke vybral Veľké Topoľčany¹. Na mojom prepúšťacom vysvedčení po skončení prvej triedy 4. júla 1919 bolo po nemecky napísané: „Žiak sa odhlasuje z dôvodu presídlenia do Veľkých

1 Od roku 1921 len Topoľčany.

Topolčian.“ Ešte v ten istý mesiac sa matka s nami presťahovala. Odcestovali sme v železničných vozňoch s drevenými sedadlami z Viedne cez Marcheg na Slovensko. Matka sedela pri okne s najmladšími súrodencami v náručí a ja s bratom oproti nej. Vo svojom detskom videní som obdivoval „veľkú vodu“, ktorú som neskoršie spoznal ako rieku Dunaj. Na malej železničnej stanici s nápisom Veľké Topolčany nás otec vítal s odstaveným železničným nákladným vozňom, v ktorom sa priviezol nábytok. V nákladnom vozni sme niekoľko dní spali. Bol to nezabudnuteľný zážitok – behať medzi kolajnicami, užívať si čaro letnej prírody a pochutnávať si na čerstvých varených zemiakoch s mliekom. Eahko som si zvykol behať naboso po lúke pozdĺž potoka Chocina, na chytanie žubrienok, ktoré som považoval za ryby, na skákanie do potoka zo starého pňa na brehu. Pásol som husi, ktoré som málokedy priviedol riadne domov. Pretekal som sa aj v zbieraní kláskov. Často som sa v spomienkach k tomuto obdobiu detstva vracal.

Z jednoizbového bytu na Masarykovej ulici, ktorú tvorili nízke domčeky smerujúce k nemocnici pri potoku Chocina, som chodil do ľudovej školy blízko železničnej stanice. Škola je už dnes zbúraná, rovnako ako školský dvor. Avšak obraz prezidenta Masaryka, umiestnený na stole pod dvomi štíhlymi smrekmi vo výročný deň jeho narodenia, mi zostane v pamäti navždy. Aj cintorín v blízkosti školy musel urobiť miesto novej výstavbe. Do druhej triedy štátnej ľudovej školy v školskom roku 1919/1920 ma priviedli rodičia. Po vstupe do budovy vítalo všetkých zasklené a zarámované, ozdobným písmom vytlačené a národnými ornamentmi skráslené oznámenie:

Občania československí! Váš odveký sen sa stal skutočnosťou. Československý štát vstúpil 28. októbra 1918 do radu samostatných kultúrnych národov sveta. Národný výbor nadaný dôverou všetkého československého ľudu prijal ako oprávnený zodpovedný činiteľ do svojich rúk správu spoločného štátu. Drahí občania Československa. Všetko, čo podnikáte, podnikáte ako nový slobodný člen veľkej rodiny samostatných národov. Novým činom v tejto chvíli sa začínajú Vaše nové slávne dejiny. Nesmieme sklamať očakávanie celého kultúrneho sveta, ktorý so žehnaním na perách spomína na svoje slávne dejiny, ktoré vyvrcholí v nesmrteľných výkonoch československých légii na západnom bojisku a na Sibíri.

Celý svet sleduje Tvoj krok do nového života. Tvoj vstup do zeme zaslúbenej. Zachovaj čistý štít tak, ako ho zachovalo Tvoje národné vojsko československej légie. Nezabúdaj na národnú kázeň, buď si stále vedomý, že si občanom nového štátu nielen so všetkými právami, ale aj povinnosťami. Na počiatku veľkého diela ukladá Ti národný výbor, odo dneška Tvoja vláda, aby Tvoje chovanie, Tvoja radosť boli dôstojné tejto veľkej chvíle. Naši osloboditelia Masaryk a Wilson nesmú

byť sklamaní vo svojom presvedčení, že dobyli slobodu národu, ktorý vie sám seba vládnuť. Ani jediným rušivým činom nesmú byť skalené veľké okamžiky, ani jeden z nás sa nesmie dopustiť ničoho, čo by mohlo vrhnúť tieň na čisté meno národa. Každý z Vás musí bezvýhradne šetriť to, čo je iným sväté. Osobná sloboda a súkromný majetok nesmie byť porušený.

Praha 28. október 1918. Za Národný výbor československý: Dr. Fr. Soukup, Jiří Štříbrný, Ant. Švehla, Dr. Vavro Šrobár, Dr. Alois Rašín.

Rovnako dôstojne pôsobila „Deklarácia slovenského národa“ v slávnostnej úprave.

Predhovor Ústavy Československej republiky vydanej 29. februára 1920 sa počas školskej dochádzky opakoval každý rok a mnohým svedkom tej doby zostal ešte dlho v pamäti.

My, národ československý, chtiac upevniť dokonalú jednotu národa, zaviesť spravodlivý poriadok v republike, zaistiť pokojný rozvoj československej domoviny, prospieť všeobecnému blahu všetkých občanov tohto štátu a zabezpečiť požehnanie, slobodu budúcim generáciám, prijali sme vo svojom národnom zhromaždení dňa 29. februára 1920 Ústavu Československej republiky, ktorej znenie nasleduje: Pritom my národ československý prehlasujeme, že sa chceme usilovať, aby táto ústava a všetky zákony našej krajiny boli vykonávané v duchu našich dejín rovnako ako v duchu moderných zásad obsiahnutých v hesle sebaurčenia; lebo chceme sa pričleniť do spoločnosti národov ako člen vzdelaný, mierumilovný, demokratický a pokrokový.

Pani učiteľka Augustinová a pán učiteľ Boček nám často čítali a rozprávali o vyhlásení Československa, o Masarykovi, Benešovi, Štefánikovi a o legionároch. Počúvali sme to mlčky s nenútenou pozornosťou a čoraz väčším záujmom. Zažili 28. a 30. október 1918, takže vysvetliť nám tieto udalosti nebolo pre nich ťažké. Dostali sme do vienka štát, v jeho znaku vystriedal čierno-žltého dvojhlavého orla dvojchvostý lev so znakom Slovenska na hrudi. Po Mníchove to bol hákový kríž a nakoniec červená hviezda, kosák a kladivo, symbolizujúce šibenice a lágre na prevýchovu ťažkou prácou.

Hovorím ako priamy účastník a svedok prvého výročia vyhlásenia republiky 28. októbra v Československu, keď ma ako sedemročného chlapca podvečer priviedol otec pred budovu štátnej školy. Bol to nevšedný vzrušujúci zážitok. Dnes, pri slabnúcej pamäti po viac ako osemdesiatich rokoch, je dosť ťažké pripomenúť si udalosti tak, ako som ich videl a prežíval. Vyrastal som v štáte, v ktorom sme poznali čaro slov spoločná vlasť. S úctou sme upevňovali putá dvoch bratských

národov, ktoré mali k sebe tak blízko, ako to nie je nikde na svete. Učili sme sa vážiť si tento deň. Oslavy boli vždy dôstojné. Boli to besiedky s deťmi, školákmi a študentmi, ku ktorým som postupne patrili. Vyzdobené a žiarivé výklady, záplavy štátnych vlajok, nespočetné zhromaždenia občanov, večerné sprievody s osvetlenými lampiónmi. To všetko bol skutočný hold demokracii, slobode a národnej hrdosti. Dnes je tu generácia mladých, ktorá nepoznala, čo je skutočná demokracia, nie „ľudová“, čo je občianska sloboda zaručená ústavou, dobrovoľne prijatou a nevnútenou cudzou ideológiou, čo je spoločný život v samostatnom nezávislom štáte.

Nevyhnutnou súčasťou štátnych osláv bola československá vlajka vytvorená v rokoch 1919 – 1920. Veľmi rýchlo sa vžila a našla si cestu do našich srdc. Nebolo treba vyzývať občanov, upozorňovať a žiadať v tlači, aby vyvesili do okien zástavy. Bolo to samozrejmé a fotografie z tohto obdobia to potvrdia. Podvečer štátneho sviatku sa celé rodiny zhromažďovali, či už pred školou, alebo sokolskou telocvičňou. Vlajka s modrým klinom v strede mala pre Slovákov doma, v zahraničí a v Povstaní² obzvlášť svoju historickú cenu. Práve v najťažších dobách spoločných dejín pomáhala zviditeľňovať štát.

Domáce úlohy som začal písať už pri elektrickom svetle. Ešte dnes vidím muža, ktorý nám prišiel namontovať objímku s elektrickou žiarovkou. Aj po zániku žltkastého svetla petrolejovej lampy matka zachovávala „čiernu hodinku“. Bol to čas do úplného zotmenia. U obchodníka s potravinami, ktorý predával všetko, čo bolo v domácnosti treba, od cukríkov až po petrolej, sa nakupovalo na knižku. Bol to malý zošit, do ktorého predávajúci napísal dátum, zakúpený tovar a cenu, za ktorú sme ho kúpili. Každý mesiac, keď otec priniesol výplatu, matka išla vyplatiť nákupy, všetkých nás brala so sebou a my sme sa tešili, že nám obchodník pribalí do papierového kornútika lacné cukríky. Strašidelné bolo, keď ma matka občas ešte pred zotmením posielala po mlieko a ja som sa s ním vracal už za tmy okolo cintorína. V detskej fantázii sa mi vynárali najhroznejšie strašidlá a mátohy.

V desiatich rokoch som zažil zvláštnu udalosť, ktorú som si v dospelujúcich rokoch vysvetlil ako ukážku náboženskej neznášanlivosti. Bol som členom žiackeho družstva telovýchovnej jednoty Sokol, pravidelne dvakrát do týždňa sme hodinu cvičili v telocvični meštianskej školy, ktorej riaditeľom bol pán Schwarz. Táto budova stojí ešte dnes pred stanicou. Bol som v tretej triede, keď sme sa na hodine náboženstva pripravovali na prvé sväté prijímanie. Výchovným prostriedkom v rodine bola viera v Boha. Modliť som sa naučil od matky ešte

2 Povstaním rozumie autor Slovenské národné povstanie (SNP) v roku 1944.

skôr, ako som chodil do školy. Po príchode na Slovensko, s nástupom do 2. triedy sa naše každodenné vyučovanie v škole začínalo modlitbou. Večer pred spaním som slová modlitby pod dozorom matky učil svojich súrodencov. Cieľom náboženskej prípravy bolo priblížiť deťom chrámové prostredie, preto sme mávali dvakrát do týždňa v popoludňajších hodinách školenie v miestnom kostole na námestí. Krátko predtým v ňom vysvätili nový zvon ako náhradu starého, ktorý za vojny použili ako „kanonenfutter“³. Toto školenie riadil vždy v skorých popoludňajších hodinách pán kaplán Zajac. Mal nám vstúpiť základy slušného správania v kostole pri rôznych náboženských rituáloch, predovšetkým pri prvom svätom prijímaní. Jedno z náboženských cvičení bolo stanovené na sobotu na neskoršiu popoludňajšiu hodinu. Už predtým nás upozornili, že počas dvojhodinového školenia budú dvere kostola zatvorené, aby nás náhodní návštevníci nerušili. Mali sme upozorniť rodičov na neskorší návrat. Zhodou okolností bola v tento deň sokolská akadémia venovaná oslave narodenín prezidenta Masaryka, na ktorej sme mali cvičiť. Večer sme sa mali zhromaždiť v predsieni telocvične, ktorá bola šatňou. Obával som sa, že sa nedostanem včas na vystúpenie do sokolovne, preto som poprosil rodičov, aby mi pomohli. Tí ma poslali za pánom kaplánom aj pánom riaditeľom. Pán kaplán bol neústupný a pán riaditeľ, sokolský cvičenec, organizátor akadémie, mi jednoducho povedal: „Tak tam nechod.“ Podporil tak môj úmysel. Už predtým sa mnohí z nás samovoľne vyhli náboženskému školeniu. Netreba pripomínať, že sme v tomto úniku videli „vojnové hrdinstvo“. Naše zvyky poznal aj dôstojný pán Zajac, ktorému pri školení neušlo, ako si niektorí občas našli tichú cestu úniku. Vedeli o tom aj rodičia, a preto ma matka vždy skúšala, čo som sa naučil na školení. Za neúčast som bol rovnako ako ďalší previnilci potrestaný nepekňou známku z náboženstva na vysvedčení. Otec nad vysvedčením mávol rukou s poznámkou: „Uč sa poriadne ostatné, dôležitejšie predmety a buď statočným, až vyrastieš.“ Vychovaný od detstva v biede nepatril medzi tých, ktorí sa v modlitbách utešovali spásou života po smrti. Svoje sociálne cítenie uplatňoval v obecnom zastupiteľstve ako sociálny pracovník Československej strany sociálnodemokratickej. Spomínal rodiny, ktoré bývali v malej izbičke, v zime zapchávali dvere, aby do izby nefúkalo. Spali v posteli zahrabaní v slame a v šatách nahádzaných na seba. V železných pieckach, ktoré boli v bytoch, nebolo čím kúriť. Sám som poznal žiakov, ktorí žili v prostredí ako môj otec v detstve. Na palivo sa šetrilo celý rok. Často sa hovorilo o ľuďoch, ktorí si ani na svetlo nezarobia. Bez svetla pri slabej večeri sa sedávalo aj u nás doma. Výsledky náboženskej výchovy sa na nás prejavovali svojším spôsobom. Na čele náboženských sprievodcov, ktoré vychádzali pri rôznych príležitostiach z kostola a smerovali na kalváriu za Topoľčanmi, hovorilo

3 Volne preložené: „potrava pre kanóny“. Zrekvirované zvony boli počas prvej svetovej vojny pretavené na nábojnice.

sa im procesie, sa niesol drevený kríž ukrižovaného. My sme sa ako prizierajúce deti po zaprášenej ulici bosí pretekali v tom, kto ho prvý pobozká. Hygienu sme nepoznali. Sprievod išiel pomaly po hradskej za spevu náboženských piesní a vidiecke ženy si na pleciah niesli vyčistené a vyleštené čižmy, tak si ich šetrili, aby v nich mohli vyšliapať kalváriu. Okoloidúci na chodníku vnímali procesiu rôzne, niektorí ju zdravili, iní ju minuli bez záujmu.

K nášmu mimoškolského dobrodružstvu patrili v lete záhrady s dozrievajúcimi marhuľami či hrušky a jablone pozdĺž cesty, pričom sme sa vždy tešili na to, ako oklameme hliadkujúceho dozorca. Ochutnávali sme nezrelé plody na všetkých prístupných miestach. Neušla nám ani dozrievajúca kukurica či mrkva, o ktorú nebola núdza na poliach okolo Veršváru, dnešný Červeník. Nie nadarmo sa jeho obyvateľom hovorilo „mrkvári“.

Roztopašnosť sme si vybíjali tým, že v sobotu sme sa snažili vnútiť pero či ceruzku svojim židovským spolužiakom, ktorí mali v ten deň „šábes“ – sviatočný deň. Vtedy síce sedeli v škole, no písacie potreby do rúk nebrali. V sobotu boli zatvorené židovské obchody a v nedeľu nežidovské. Ako príslušníci rôznych telovýchovných jednôt sme súťažili, kto z nás lepšie dokáže urobiť nový cvik na bradlách, kruhoch či na hrazde. Medzi nami však nikdy nevznikli roztržky pre národnú príslušnosť. Nikdy som nepociťoval najmenšie náznaky národného, náboženského či triedneho šovinizmu. Jazykové bariéry medzi nami neboli. Aj keď sme na mnohých miestach videli maďarské a nemecké nápisy a počuli medzi sebou slová dospelých, ktorým sme nerozumeli, nezaujímalo nás to. Ak sa niekto na nás obrátil s otázkou, ktorej sme nerozumeli, hľadali sme medzi sebou ochotne toho, kto by vedel odpovedať. Prvý nemý film v biografie⁴ som videl, keď nás biletárka⁵ pustila na popoludňajšie predstavenie na niekoľko voľných miest v prvom rade. Na veľkom bielom plátne som videl uplakané hladujúce dievčatko v handrách so zdvihnutými ručičkami, naznačujúce volanie o pomoc. Bol to otrasný pohľad, ktorý vo mne zanechal nezabudnuteľné stopy a sprevádzal ma po celý život. Neskoršie som sa dozvedel, že to boli obeť ruskej občianskej vojny. Na hodinách zemepisu v poslednej triede ľudovej školy⁶ som nešikovnou rukou školáka odkresloval z tabule všetky župy Slovenska, počínajúc Bratislavskou a končiac Zemplínskou, pričom nám pani učiteľka opakovane zdôrazňovala, že hlavným mestom Slovenska nie je Prešpurk, ale Bratislava. Na hodinách dejepisu nám čoraz častejšie pripomínali 7. marec, deň Masarykových narodenín, a 4. máj, deň tragickej smrti M. R. Štefánika – boli štátnymi sviatkami. Veľmi som túžil vidieť hrob Štefánika. Podarilo sa mi to

4 kino

5 uvádzačka, kontrolórka vstupeniek

6 Zodpovedá dnešnej štvrtej triede základnej školy. A. Petrák ju navštevoval v roku 1921/1922.

na súkromnom výlete s niekoľkými ďalšími rodinami. Mali sme zľavu na vlak. Zo železničnej stanice Brezová⁷ sme pochodovali do Košarísk a odtiaľ po lesnej ceste k hrobe kameňov. Tam sme sa od dobrovoľných miestnych sprievodcov dozvedeli, že stojíme pri hrobe M. R. Štefánika. Noc sme prespali na drevených sedadlách v odstavenom železničnom vozni na stanici Brezová. V ňom sme potom na druhý deň cestovali domov. Odvtedy som sa o Štefánika zaujímal s mladíckou energiou, túžiac po poznaní. Vlastne celá generácia, v ktorej som vyrastal, sa učila milovať a pracovať v duchu jeho kréda.

Prezidenta Masaryka som veľmi túžil vidieť zblízka. Toto želanie sa mi splnilo pri sokolskom vystúpení v zámočkom parku v Topoľčiankach. Bolo to v roku 1924, keď som v žiackom družstve leopoldovskej sokolskej jednoty vystupoval na lúke pred tribúnou ozdobenou čečinou. Sedel v tieni pri stole v bielom obleku a s úsmevom tleskal, keď sa nám darilo. Po vystúpení prišiel medzi nás najmladších a ako to v takomto prípade býva, každý sme sa snažili dostať sa k nemu čo najbližšie. Druhýkrát to bolo na Všesokolskom zlete na Strahove v roku 1932. My zo Slovenska sme mali svoje miesto v strede pred hlavnou tribúnou, odkiaľ bolo dobre vidieť prezidentovu postavu v lóži. Zvlášť pôsobivá bola chvíľa, keď odchádzal zo štadióna v koči so svojím synom Janom. Diváci preplneného štadióna ich sprevádzali potleskom. Netušil som, že to bolo moje rozlúčenie s ním.

Do meštianskej školy som začal chodiť v Topoľčanoch. Bola v budove, ktorá stojí pri železničnej stanici. Chodil som ešte v krátkych nohavičkách, keď sa medzi nás dostávali slová „komunista“ a „buržuj“. Ich význam sme si vykladali po svojom. Za najväčšieho komunistu sme považovali Krista, pretože nosil červené rúcho a žil v chudobe a buržuj bol v našich očiach ten, kto podľa nás mal to, čo my sme mať nemohli, ale veľmi túžili mať. Keď otec nastúpil na nové pôsobisko, na železničnú stanicu Leopoldov, pokračoval som v meštianskej škole v Hlohovci.⁸ Cestovali sme tam vlakom, ktorý mal vozeň označený „školač“. Veľmi som si oblúbil svojho nového učiteľa zemepisu Felcána a vďaka nemu aj tento predmet. Chcel z nás mať nielen dobrých žiakov, ale aj budúcich občanov. Pošuškávalo sa o ňom, že je veľmi snaživým komunistom a že preto ho zo školy prepustia. Tak sa aj stalo. Vedel zaujať výkladom učiva, veľmi pomáhal slabým žiakom a vo voľnom čase staval robotnícky dom v blízkosti železničnej stanice v Hlohovci. Stretol som ho až o desať rokov, mal som na sebe rovnošatu československej

7 Od roku 1925 Brezová pod Bradlom.

8 Meštianske školy mali tri riadne ročníky a štvrtý postupnú triedu nazývanú „kurz“, ktorá bola určená na prípravu študentov stredných škôl. A. Petrák navštevoval hlohovskú meštianku v rokoch 1923 – 1926.

Spoločná fotografia žiakov II. B triedy meštianskej školy v Hlohovci. A. Petrák sedí po pravici triedneho učiteľa Antonína Nechvátala

Učiteľia a žiaci IV. triedy meštianskej školy v Hlohovci, školský rok 1925/1926. A. Petrák stojí v hornom rade piaty sprava

armády. Hlásil som sa k nemu s úctivou slušnosťou a radosťou vďačného žiaka. Bol v spoločnosti mužov, ktorí sa na mladého poručíka pozerali podľa pravidiel triednej výchovy.

Chvíle voľného času som často trávil sledovaním ruchu na železničnej stanici v Leopoldove. So závišťou som pozeral na obsadenie jedáľenského vozňa rýchlovlakov na trati Bratislava – Leopoldov – Žilina – Košice. Občas v ňom sedávali Dr. Vavro Šrobár a Andrej Hlinka. Videl som tiež Hlinku presadať v Leopoldove do pristaveného koča pred stanicou. Ten ho odviezol do Hlohovca, kam ho pozval miestny dekan Šiška. Keď okolo nás prechádzal, prekvapilo nás, že s mužmi, ktorí ho sprevádzali, sa rozprával po maďarsky.

Terajšiu železničnú budovu v priestranstve za leopoldovskou stanicou postavil ako Národný dom spolu s príľahlou sokolskou dvoranou legionár, majiteľ železničnej reštaurácie František Nový. Pomáhal som tu ako sokolský žiak pred vstupom do dorastu dobrovoľníkom, členom Sokola pri ručnom kopaní základov. Prinášal som im pracovné pomôcky, prípadne občerstvenie podľa želania. Vďaka tejto činnosti mi občas zostal vo vrecku desaťhaliernik, hovorili sme mu „paťák“, na najlacnejšiu sladkosť známu medzi deťmi ako „krumpli-cuker“⁹, alebo v lepšom prípade dvadsaťhaliernik, v tomto prípade „šesták“, za ktorý sme si v automate na železničnej stanici kúpili „štolverk“¹⁰ alebo chýrny „turecký med“. Dostavanú budovu prišiel odhaliť doktor Vavro Šrobár, lekár z Trenčianskych Teplíc.¹¹ Víťali sme ho hustým špalierom cez celý voľný priestor od staničnej budovy až po tribúnu pred vchodom do Národného domu. Bol strhujúcim rečníkom a v jeho slávnostnom prejave sme počuli vďaka za naše oslobodenie prezidentovi Masarykovi a jeho najbližším spolupracovníkom Benešovi a Štefánikovi. Slávnosť bola zakončená sokolským okrskovým verejným cvičením na upravenom dvorci, ktorý inak slúžil ako skladisko stavebných hmôt. Sokolská jednota bola veľkou rodinou Čechov a Slovákov

Dospievajúca mládež z okolia Leopoldova a Hlohovca a z príľahlých dedín, ktoré boli v tom čase bez autobusového spojenia, mala po dokončení základného vzdelania na výber stredné školy v Nitre – obchodnú akadémiu, obchodnú školu, rodinnú školu a gymnázium –, v Trnave gymnázium, v Modre učiteľský ústav a v Bratislave všetky stredné školy podľa výberu.

Po skončení základnej školy som nemal pevný životný cieľ. Lákala ma práca dedinského učiteľa a práca v lese. Na otcovu radu som sa rozhodol pre školu so všestranným využitím, a tou bola obchodná akadémia v Nitre, postavená

9 Skomolený maďarský názov pre zemiakový cukor, ktorý sa vyrábala zo zemiakového škrobu.

10 Štolverkmi sa nazývali tvrdé cukríky, ktoré preslávila nemecká továreň na cukrovinky Stollwerck.

11 V. Šrobár trvalo žil v Trenčianskych Tepliciach až od roku 1937.

Absolventi Československej štátnej obchodnej akadémie v Nitre, maturitný ročník 1930/1931. Tretí zľava v spodnom rade je A. Petrák

v roku 1925. Po úspešných prijímacích skúškach som v roku 1926 nastúpil do prvého ročníka. Patril som k cezpoľným študentom, ktorí denne jazdili do školy vlakom. Cesta zaberala veľa času, takže pracovný deň sa predĺžil na desať hodín. Doma nasledovalo štúdium a príprava na budúci deň. Bolo to obdobie študentskej biedy, život bez haliera prinášal radostné i smutné zážitky. Nepotrebovali sme veľa peňazí, aby sme sa cítili šťastní a bohatí. Príležitostne som si zarobil korunu, keď som odniesol batožinu ponáhľajúcemu sa cestujúcemu, alebo som občas dostal nejaké drobné od solventnejšieho kamaráta za protislužbu. Peniaze som minul na kovbojky v biografе. Stále platilo, že život študentský je život veselý a študentská láska v ňom umožňovala stavať vzdušné zámky budúcnosti – najlepšie pri čarovnej melódii v rytme anglického valčíka.

Finančná bieda medzi študentmi bola silne badateľná. Aj mladí ľudia vychovávaní v chudobnej robotníckej rodine sa na fyzickú prácu pozerali akosi zhora. Často som počul od otca: „Ak sa nebudeš učiť, pôjdeš k lopate.“ Sociálne rozdiely sa prejavovali aj medzi spolužiakmi. Boli medzi nami aj takí, ktorí sa energicky snažili postaviť sa na vlastné nohy. Vo svete plnom nenávisťi usilovali sa vo vlastnej hlbokjej biede o spravodlivý svet a dostali sa tak medzi tých, ktorí v podobnej biede volali po spojení proletárov všetkých krajín.

S komunistickou ideou o triednom boji som sa nikdy nestotožnil. Morálka a česťnosť v konaní mi boli vštepované všeobecne. Spoločnosť bola vtedy rozdelená na „pánov“ a „nepánov“. V tomto triedení sme boli vychovávaní od detstva. Tí, ktorí išli študovať na strednú školu, boli „mladí páni“. Mal som priateľov, ktorí žili v skutočnej biede a študovali. Mnohí si nosili ohryzený chlieb, ktorým sú dnes naplnené kontajnery s odpadmi, a netajili sa tým, že čo nezjedia, prinesú domov. Mnohí rákali aj s možnosťou privyrobenia si. Na pomoc rodičov sa spoliehal málokto. Mali sme židovského spolužiaka, ktorý študoval bez učebníc, nemal peniaze, aby si ich kúpil, učebnice si požičiaval cez prestávky, prípadne od tých, ktorým nakrátko nechýbali. Osud bol k nemu krutý. Počas štúdia mu zomrel otec a rodina nemala peniaze na pohreb. Situáciu sa odhodlal riešiť riaditeľ školy pán Klaus, ktorý zo školského inšpektorátu v Bratislave priniesol finančnú podporu niekoľko stokorunáčok.

Mojím obľúbeným predmetom na strednej škole boli cudzie jazyky. Venoval som sa im na úkor ostatných predmetov, čo sa často končilo osobnou nespokojnosťou. Nemal som na ne dost času a mimoškolských príležitostí. „Vlakári“ mali po všetkých stránkach štúdium sťažené. Mojím neobľúbeným predmetom bolo národné hospodárstvo. Mali sme skvelého profesora – prednášateľa. Bol ním komerčný inžinier Morávek a ja som sa často zamýšľal nad tým, prečo som si z jeho výkladu napriek tomu, že som dával pozor, tak málo zapamätal. Všimol si to i on a častejšie ma vyvolával, aby mi pomohol utvrdiť si podľa neho veľmi dôležité znalosti. Rozlúčili sme sa na konci štúdia s obojstrannou spokojnosťou. Keď som sa s ním po skončení vojny stretol, veľmi dobre si ma pamätal a obidvaja sme si zaspomínali na jeho snahu mať zo mňa ekonóma podľa jeho vkusu. Paradoxom bolo, že najobávanejším predmetom v triede bola počas celého štúdia slovenčina.¹² Učil nás ju profesor František Pokorný, pôvodom Čech, a bol tvrdohlavý a prísny. Vedelo sa o ňom, že nedokončil štúdium teológie, ktoré musel počas vojny prerušiť. Nikdy sme na hodine literatúry nevedeli, kedy nás prekvapí slovom „diktát“, v ktorom jedno nesprávne použitie písma „i“ a „y“ sa končilo hrozbou nedostatočnej počas štvrtročného hodnotenia. Mnohí komunistickí kandidáti vied by podľa neho titul nikdy nedostali. Na hodinách slovenčiny sme sa tiež učili, že v 17. storočí sa čeština stala nielen jazykom literárnym, ale bola jazykom vrchnosti v zemianskych rodinách na Slovensku. Zdôrazňoval nám, že na Slovensku pôsobil Jan Amos Komenský a že českí exulanti zakladali tlačiarne v Žiline, Trenčíne a Levoči. Učili sme sa tiež, že v prvej polovici 19. storočia vyrástol zo západoslovenského dialektu vedľa literárneho jazyka československého nový jazyk bernolákovčina, ktorá sa však ako literárny jazyk neudržala. Vznikla štúrovska spisovná slovenčina, ktorá

12 V rokoch 1919 – 1938 sa v slovenských školách oficiálne vyučoval predmet jazyk česko-slovenský, pravdaže, v slovenskom znení. Naproti tomu v českých školách sa vyučoval predmet jazyk český.

trvá dodnes. Ako učebnicu slovenčiny sme používali litografovanú mluvnicu Damborského.¹³ Gramatika tejto mluvnice bola neskôr upravená.

Nešťastným dňom pre nás študentov bola streda, a keď v tento deň cestou do školy pršalo a navyše prešla cez cestu mníška, alebo sme ju len stretli, zaručene nás čakalo známkovanie neznalostí. Radšej sme volili záškoláctvo v lese pri Klačanoch alebo v lese oproti železničnej stanici Nitra.

Počas jednodňových školských výletov sme navštívili Beckov, Čachtice, Nitriansky hrad, v rámci dvojdnového výletu Oravský Podzámok. Prespali sme spolu, chlapci aj dievčatá, v jednej triede školy v Ružomberku. Pred spaním sme na seba pokrivali z chlapčenskej strany miestnosti na dievčenskú a naopak o tom, ako sa nám výlet páčil a kam pôjdeme na budúci deň. O deviatej hodine večer prišiel školník s našim učiteľom, skontrolovali stav, či je všetko v poriadku a zhasli svetlo. Na druhý deň sme cestovali na Oravský Podzámok a ešte v ten istý deň sme sa vrátili domov. Počas školských prázdnin som chodieval na výlety ako tramp. Nosievali sme „pumpky“ – teplákové nohavice, ktoré sa dole zapínali. Rodičia sa o nás nemuseli obávať. Cestovalo sa vlakom alebo pešo a spalo sa často v kopcoch alebo na okraji lesa. Boli sme 15- až 16-roční. Tie najpotrebnejšie potraviny sme si zohnali aj v chudobnej dedine. Naším dopravným prostriedkom bol rebrinák. Autá boli zvláštnosťou, a keď sme mali šťastie, že sme natrafili, ako si majiteľ vymieňa pneumatiku, pomohli sme a mali sme vo vrecku cennú korunu. Prázdniny som ako stredoškolský študent využíval na príležitostné cestovanie. Mal som k dispozícii niekoľko voľných železničných lístkov. Počas prázdnin sa vtedy na mnohých školách uvoľnila jedna trieda, ktorá slúžila ako nocľaháreň. Jej vybavenie bolo veľmi skromné: slamník a deka. Za nocľah sa platila jedna koruna a na požiadanie nám školník poskytol raňajky za 50 halierov.

Desiate výročie vzniku Československa sme oslávili účasťou na vojenskej prehliadke, ktorá sa konala v Nitre pred „sedriou“¹⁴. V tom istom roku sme v rámci školského výletu navštívili „Výstavu súčasnej kultúry“ v Brne v pavilónoch nového výstavniska, ktoré boli vybudované na tento účel, aby sa mladá republika pýšila svojimi úspechmi. Podarilo sa mi v tomto období opätovne navštíviť mohylu M. R. Štefánika krátko po jej odhalení prezidentom Masarykom.¹⁵ Stúpal som už po upravenej asfaltovej ceste, aby som na jej konci obdivoval dôstojný

13 Slovenská mluvnica Jána Damborského (1880 – 1932), ktorá bola jednou z prvých slovenských stredoškolských učebníc, vyšla prvýkrát v roku 1919 a používala sa s niekoľkými úpravami až do roku 1940.

14 Výrazom „sedria“ býval pred rokom 1918 označovaný krajský súd.

15 Mohyla bola slávnostne odhalená 23. septembra 1928.

náhrobok so štyrmi mohutnými nárožnými pylónmi a kamennými tabuľami s pamätnými nápismi.

Čs. štátna obchodná akadémia v Nitre.

Číslo. 13.

VYSVEDČENIE DOSPELOSTI.

Pán Antonia Petrák

~~Slečna~~
narodený dňa 14. dubna r. 1912 vo Viacni ~~už~~
nárrodnosti českej, študoval - vo škol. rokoch 1924-31 na obchodnej
akademii v Nitre a dokončil štúdiá vo škol. r. 1930-31
podrobil - sa jako viacny žiak u podpísanej zkušobnej komisie
zkuške dospelosti podľa zkušobného riadu zo dňa 2. mája 1922, č. 38.224,
pri ktorej bol - zkušany okrem z tých predmetov predpísaných v § 18
voho riadu riadu,

z matematickeho jazyka a korešpondencie a
z francúzskoho jazyka a korešpondencie.

Podľa výsledkov zkušky bol - uznany

dospelým osobným vedomím
k študiu na vysokej škole obchodnej.

v Nitre dňa 16. januára 1931.

J. Huber
zastupca ministerstva školstva
a národnej osvety.

Emília Juhelka
riaditeľka školy.

Fr. Polakovič
jednotel' zkušobnej komisie.

Examinatorov:
Ing. Vladimír Pítel
Dr. Milada Nováková
Ing. Lad. Kocárek

Maturitné vysvedčenie A. Petráka

Záujem o veľkého ruského brata, ako nám ho v školách predstavovali, som prejavil súkromným štúdiom ruštiny. Veľmi som túžil uplatňovať znalosť azbuky v písomnom styku. Záverečné skúšky štvorročného štúdia som úspešne absolvoval 12. júna 1931 s poradovým číslom 13. S oslovením pán som prevzal vysvedčenie dospelosti, ktoré ma oprávňovalo študovať na vysokej škole obchodnej. Svoje školské vedomosti som sa usiloval dopĺňať vedomosťami z mimoškolského prostredia. Tešil som sa, keď mi maturitné vysvedčenie oznamovalo šťastný koniec študentskej biedy v nádeji, že si budem môcť zarábať na každodenný chlieb svojou prácou. Pred trvalým zakotvením v živote ma čakala už len branná povinnosť mladého občana mladého štátu.

Byť vojakom považovali mladí ľudia predovšetkým za dôkaz telesnej spôsobilosti znášať útrapy vojaka na bojiisku. Splnenie tejto povinnosti som bral ako dôkaz občianskeho odhodlania byť spoľahlivým nositeľom vojenských cností. Pri vojenskom odvode v apríli 1932 som bol označený ako „schopný bez vady“ a 1. októbra toho istého roku som si zobral čierny kufor predpísaného tvaru a veľkosti, s ktorým branci odchádzali plniť vojenskú povinnosť. Bol po otcovi, takmer o štvrtstoročie starší ako ja. Otec v ňom dovtedy uchovával rôzne pracovné náradie potrebné na domácu údržbu.

Hlásil som sa v Břeclavi v detašovanom¹⁶ II. prápore Pešieho pluku 10 „Jana Sladkého Koziny“¹⁷, ktorého veliteľstvo bolo v Brne. Odchádzal som na prezenčnú službu s pocitom hrdosti a zvedavosti. Pochodujúci vojaci odchádzali na cvičisko denne so spevom. To platilo pre všetky zbrane bez rozdielu. V piesni sa uplatňoval duch víťazných légii, pričom obľúbené ľudové piesne a dobové hity sa upravovali do pochodového rytmu. Občania prejavovali lásku k armáde a chlapci vojakov priam zbožňovali. Týždňový pobyt pred nástupom do školy záložných dôstojníkov v Brne mi dal príležitosť spoznať sa s brancami rôznych národností. Ako nováčikovia sme boli podľa národnosti a vzdelania rozdelení do skupín a pridelení príslušným cvičiteľom.

Branci s predbežným telocvičným či športovým výcvikom nemali problémy osvojiť si základy vojenského výcviku tak, aby boli schopní zúčastniť sa na vojenskej prísahe v deň štátneho sviatku 28. októbra. Ťažkosti boli s prípravou Rusínov, predovšetkým tých, ktorí si vyžiadali individuálny výcvik. Z radov budúcich aspirantov vyberali jednotlivcov, aby ich zaškolili. Mojm zverencom pre základný výcvik sa stal vojak rusínskej národnosti Vasil Dučuk. Počas týždenného výcviku ma presvedčil o nezlomnej vôli prekonávať duševnú biedu

16 Detašovaný – odčlenený, vyčlenený.

17 Peší pluk 10 bol súčasťou 6. pešej divízie so štábom v Brne.

a telesnú zaostalosť. Už na prvý pohľad bolo uňho možné pozorovať, že si so sebou prináša všetky znaky zaostalosti, ale aj dobročinnosť. Zápasil s neuveriteľnými ťažkosťami vo všetkých smeroch. Nevedel čítať a písať, nevedel, ktorá ruka je pravá a ktorá ľavá, nedokázal plniť povely predpísaným spôsobom, nedokázal preliezť plot v poklusovom rytme a preskočiť v behu palicu alebo lano položené na zemi ako prekážky. Jeho vytrvalé, ale márne úsilie sa končilo sklamaním: „Pán ašpirant (tak nás volali), ja to neviem.“ Vynaložil som nevšednú snahu, aby bol sám spokojný s dosiahnutými výsledkami. Opisoval mi biedu a ťažkosti v detstve, neveselé pomery v rodine a pomalou podkarpatskou ruštinou, do ktorej miešal české a slovenské slová, hovoril o tvrdom boji s prírodou na vtedajšiu dobu zaostalými prostriedkami. Pravidelná strava, čisté pohodlné bývanie, pravidelný, aj keď skromný finančný príjem – všetko, čo bolo pre neho doteraz nespĺniteľné, sa zrazu stalo samozrejmosťou, ktorú si bolo treba osvojiť. Rozlúčili sme sa v deň môjho odchodu do školy záložných dôstojníkov a uistil som ho, že až sa vrátim, uvidím uňho želané pokroky. Mravné a technické vedomosti spoľahlivého obrancu vlasti som získaval na kopcoch a v lesoch brnianskeho okolia a v učebni v školských laviciach ako frekventant školy záložných dôstojníkov s neodlučiteľnou torbou na chrbte, v ktorej, ako sa nám hovorilo, má každý vojak ukrytú maršalskú palicu. Taktické teoretické a praktické cvičenia sme riešili so záujmom a s pocitom presvedčenia, že sme nielen odhodlaní, ale i schopní obhájiť slobodu mladého štátu napriek tomu, že na domácej i zahraničnej pôde začali fašistické a nacionalistické živly ukazovať svoje rožky.

**A. Petrák ako kadet
na vojenskej akadémii
v Hraniciach**

Vplyv rodičov počas dospievania a prostredie, v ktorom som sa pohyboval, boli silnejšie, ako som si uvedomoval a ako sa to v prejavoch na verejnosti javilo. Mal som v pamäti svojich obľúbených učiteľov a profesorov a verejne pôsobiacich pracovníkov, ktorí mi okrem vedomostí vštepovali mravné hodnoty a viedli ma k tomu, aby som vyrástol v občana vďačného rodičom a užitočného vlasti. Štátnu spolupatričnosť nám vštepovali s najúprimnejším úmyslom a československé povedomie nám upevňovali od vzniku spoločného štátu. Česi potrebujú Slovákov proti Nemcom, Slováci Čechov proti Maďarom. Sú to mladé národy, ktoré sa po porážke Rakúsko-Uhorska objavili na mape Európy.

Vyrastal som v povojnovej dobe, keď sa imperialistické Nemecko cisára Viliama II. scvrklo na republiku¹⁸, Rakúsko-Uhorsko, žalár národov, zmizlo z mapy Európy a Rusko sa po krátkom liberálnom období premenilo na nový druh impéria. Na Stalina sa niekoľko ďalekozrakých mužov Európy pozeralo ako na dlhodobú hrozbu. S nepochopením som čítal, ako odstraňuje zaslúžilých generálov.¹⁹ Nerozumel som poprave falošne obvinených sovietskych maršalov, ako bol Tuchačevskij, Bljucher a iní, ktorí predstavovali výkvet sovietskej armády. Na jeho útoky proti triednemu nepriateľovi som odpovedal hltaním vedomostí o veľkom britskom impériu, nad ktorým slnko nezapadá.

Bezprostredne za hranicami mladého štátu tu však bol nový, podstatne nebezpečnejší nepriateľ – Adolf Hitler. Muž, ktorý ukončil len povinné základné vzdelanie na rakúskych školách, mal utkvélú predstavu – ovládnuť svet. Politicky bol vždy pripravený chopiť sa príležitosti. Mal hypnotický talent a ani štipku dobrej vôle. Bol odhodlaný budovať silné Nemecko tak, ako to vedel. Nechal svojich stúpencov oživovať starý slogan: „Heute nur die Heimat und Morgen die ganze Welt.“ (Dnes nám patrí len Nemecko a zajtra celý svet.) 30. januára 1933 sa stal kancelárom a okamžite premenil tretiu ríšu²⁰ na nové impérium, ktoré malo trvať tisíc rokov. Nasledovalo systematické porušovanie všetkých klauzúl mierových zmlúv. Roztrhal Versaillskú zmluvu z roku 1919, ktorá Nemecku zakazovala mať letectvo a veľkú armádu, a obsadil svojou novou armádou priestor pozdĺž Rýnu, na ktorý zakázali nemeckým jednotkám vo Versailles vstúpiť. Protesty vojnových víťazov boli len zdvorilostné, bezvýznamné, verbálne. Jeho stúpenci založili trestanecké tábory pre tých, ktorí verejne nesúhlasili s národnosocialistickými poriadkami. Slová „Führer“²¹, „Lebensraum“²² či „Herrenvolk“²³ bolo počť čoraz častejšie. Slobodní občania Československa rovnako ako jeho branci sa právom hrdili politickou slobodou. Väčšina Nemcov porazeného Nemecka bola novým štýlom nadšená. Postaral sa o to rovnako nadšený nacistický génus Goebbels.²⁴ Pre nás demokraticky vychovaných mužov s podloženými mrav-

18 Rozloha nemeckého štátu sa po prvej svetovej vojne v porovnaní s rokom 1914 zmenšila o 12 %.

19 Drobná nepresnosť. Generálske hodnosti sa v Sovietskom zväze začali používať až v roku 1940.

20 Tretou ríšou začali Nemecko nazývať nacisti hneď po uchopení moci v roku 1933. Vyjadrovali tak nadväznosť svojho režimu na cisárstvo z rokov 1871 – 1918 a na rímsko-nemeckú ríšu z rokov 962 – 1806.

21 vodca

22 životný priestor

23 panská rasa

24 Goebbels, Joseph (1897 – 1945) - nemecký nacistický politik. V rokoch 1933 – 1945 ríšsky minister ľudovej osvety a propagandy. Preslávil ho najmä výrok, že „tisíckrát

nými odkazmi obrancov slobody bol nemecký diktátor rovnako ako sovietsky stredobodom študentského ironizovania. Nástupom Hitlera k moci sa zvýšil záujem o armádu. Zaviedla sa branná výchova, predĺžila sa základná vojenská služba²⁵ a pestovali sa tie mravné vlastnosti, schopnosti a zručnosti, ktoré sú potrebné na obranu štátu. Zvýšili sa výdavky na zbrojenie. V školách sa prednášalo o potrebe obrany štátu. Prešlo sa na protiplynovú výchovu, poznávanie plynu, manipuláciu s maskami a poznávanie zbraní.

Verejnosti neunikla zákerná snaha Konrada Henleina²⁶ zničiť nemeckých sociálnych demokratov a komunistov, o ktorých bolo od začiatku ich činnosti známe, že sa radi pozerajú inde ako domov, využívajúc na to demokratickú zhovievavosť československej vlády, ktorá dôsledne dbala, že menšine rovnako patria všetky práva ako väčšine. Svet zachvátila hospodárska kríza, ktorá chudobným ľuďom, a tých bolo stále viac, neposlúžila. V tlači sa čoraz častejšie opakovala naliehavá výzva československej vlády na doplnenie dôstojníckeho zboru.

Na veliteľský zbor armády mladého štátu nebol medzi nami kadetmi jednotný pohľad. Nedostatočné školské vzdelanie dôstojníkov z československých légií, ktorí svojím mravným odhodlaním položili základy tradície nového štátu, pomerne vysoká účasť dôstojníckeho zboru rakúsko-uhorskej armády neboli príťažlivou zárukou spoľahlivosti správnych mužov na správnom mieste. Mladí muži vychovaní rodinou a školou boli v rozhodovaní sa o obrane vlasti vedení národnou hrdosťou. Naskytila sa lákavá príležitosť voľby životného povolania, ktoré bolo vábivé neznalosťou nového prostredia. Nebol som ešte definitívne rozhodnutý pre povolanie, ktoré by mi prinieslo uspokojenie. Ani ponuka nových pracovných miest na trhu nebola taká, aby v nej mladý muž našiel svoje naplnenie. Nezaváhal som. Krátko po nástupe do vojenskej služby som si podal prihlášku na vojenskú akadémiu. Športové prostredie ma lákalo. Upúťali ma slová prezidenta Masaryka: „Armádu mať musíme, a ak ju máme, tak ju musíme mať čo najdokonalejšiu.“ Bolo tu aj ďalšie lákadlo pre úprimného vlastenca. Žiadne iné povolanie neumožňovalo tak úprimne prejaviť lásku k vlasti ako armáda. Uvítal som, keď ma v septembri 1933 po návrate z niekoľkodňového cvičenia zavolali k veliteľovi roty v Břeclavi, aby mi oznámil, že som do vojenskej akadémie v Hraniciach prijatý ku kráľovnej zbraní – k pechote. Tento prívlastok sa zrodil v prvej svetovej vojne, keď sa vojenský veliteľia presvedčili, že nijaký

opakovaná lož sa stáva pravdou“. Na konci druhej svetovej vojny spáchal samovraždu.

- 25 Na spresnenie. V súvislosti so zhoršením medzinárodnej situácie bola v roku 1933 základná vojenská služba v ČSR predĺžená z 18 mesiacov na dva roky.
- 26 Henlein, Konrad (1898 – 1945) - sudetonemecký nacistický politik a vodca separatistického hnutia. Na konci druhej svetovej vojny padol do amerického zajatia, v ktorom spáchal samovraždu.

terén, hocijako ovládaný a ničeny, nie je dobytý, pokiaľ na ňom nestojí noha pešiaka so svojimi zbraňami. Pre informáciu doplním poradie dôležitosti zbraní tohto obdobia: pechota, delostrelectvo, jazdeckto, lelectvo.

Keď som v októbri 1933 na vojenskej akadémii šliapal prvé dni výcviku, práve odchádzali predstavitelia nacistického Nemecka pod vedením nového vodcu z odzbrojovacej konferencie v Ženeve. Pre nás mladých, vstupujúcich do života, bolo jasné, že to je šialenstvo, ktoré pripomína Bismarckove slová: „Kto je pánom Čiech, je pánom Európy.“

A. Petrák (vľavo) na bratislavskom Lide pri Dunaji roku 1934

Dvojiročné štúdium vo vojenskej budove, ktorá sa tiahla takmer kilometer pozdĺž cesty vedúcej z Hraníc do Drahotuše²⁷, bolo pútavé a zaujímavé. Disciplína na vojenskej akadémii bola počas celého štúdia tvrdá a požiadavky na ňu vysoké. Vyjadrujú to slová veliteľa vojenskej akadémie generála Zahálku²⁸: „Vojna sa robí od gombíkov.“ Vážne previnenia alebo nedostatočný prospech mali za následok vylúčenie zo školy. Postihnutý vojenský akademik musel školský výcvik nadsluhovať v pridelenom útvere v dvojnásobnej dĺžke v tej hodnosti, v akej prišiel do akadémie. Po vymenovaní absolventa za dôstojníka sa mu bežné disciplinárne tresty zrušili, takže každý dôstojník vychádzal s čistým „registrom trestov“. Ja som si tým vymazal „7 dní po službe“, ktoré som si vyslúžil „vdaka“ hokejovým majstrovstvám sveta. V druhom ročníku som bol v službe ako pomocný dôstojník dozorného dôstojníka vojenskej akadémie a vykonával som

predpísanú obhliadku, ku ktorej tiež patrilo dozor nad poriadkom vo vojenskej kantíne. Keď som otvoril dvere kantíny, v preplnenej miestnosti všetci počúvali rozhlas, ktorý vysielal priebeh medzištátneho hokejového stretnutia kome-

27 Drahotuše – miestna časť mesta Hranice.

28 Zahálka, Otakar (1891 – 1942) – čs. legionár a dôstojník. Funkciu veliteľa vojenskej akadémie v Hraniciach vykonával v hodnosti brigádneho generála v rokoch 1934 – 1939. Po nemeckej okupácii českých krajín sa stal popredným činiteľom odbojovej organizácie Obrana národa. V máji 1942 bol zatknutý a o mesiac neskôr popravený.

tovaného nezabudnuteľným redaktorom Lauferom²⁹. Tak som sa tam zdržal dlhšie, ako mi bolo nariadené. Môj služobný predstavený, kapitán jazdectva, zrejme sklamaný, že som ho obral o pôžitok sledovať zápas, kvalifikoval moje počínanie ako porušenie povinností v dozornej službe a okorenil svoje hlásenie poznámkou o stavovskom súperení pešiaka a jazdca.

Z tohto obdobia mám veľa spomienok na dôstojníkov profesorov a učiteľov. Nemôžem vynechať nášho lekára plukovníka MUDr. Šmercla, pretože ma k nemu viaže zvlášť úctivá spomienka. Mal svojrázny spôsob vyšetrovania pacientov, používal vtedy bežné lieky, ako bol aspirín, jódová tinktúra a palička s vatou na vytieranie krku. Počas dvojročného štúdia som nebol chorý. Keď bolo po záverečných skúškach a všetci sme sa nedočkavo pripravovali na slávnostné vymenovanie, zachcelo sa mi užiť si teplé lúče na jarnom slniečku. „Necítim sa dobre, pán doktor, som akýsi vyčerpaný, neviem, čo mi je.“ Týmito slovami som sa mu predstavil ako nový pacient. Pozrel sa na mňa a nariadil svojmu zdravotnému pomocníkovi, rotmajstrovi Petrášovi, aby mi podal polievkovú lyžicu s tekutinou, ktorej názov som nepostrehol a ktorú som na mieste pred ním užil. Len čo som to prehltol, prevrátil sa mi žalúdok a cestu z ošetrovne na toaletu som značil raňajkami. V knihe chorých sa pri mojom mene objavila poznámka: „domáce ošetrovanie 3 dni“. Využil som pekný slnečný deň s priateľom, ktorý ma zlákal, aby som mu robil spoločníka počas jeho absencie výcviku pre poranenie nohy. Z obavy, že budem musieť brať nasledujúci deň ďalšie lieky podobného druhu na doliečenie, hlásil som sa ako zdravý a radšej som volil cestu denného zamestnania. V nasledujúcich dňoch sme počas pracovného voľna hrali za pekného počasia futbal. Nešťastnou náhodou som sa zranil tak, že ma museli priviesť na ošetrovňu k doktorovi Šmerclovi. Bol všeobecne známy ako zarytý nepriateľ „bláznivej kopanej“. Jeho liečba by ma mohla od tohto športu na dlhší čas odradiť. „Čo si robil?“ spýtal sa ma. Neviem, ako som sa k odpovedi dostal. Vyrázilo zo mňa: „Kamarát mi centroval loptu a ja som ju v boji o ňu nešťastne zachytil.“ „No, to máš pekne odcentrované,“ zamrmľal si popod nos a poslal ma na ošetrovňu na prvom poschodí lahnúť si. Bol veľmi starostlivý.

Karikatúra plk. MUDr. Šmercla, šéfkára vojenskej akadémie

29 Laufer, Josef (1891 – 1966) – český športový redaktor a komentátor. Bol zakladateľom československej rozhlasovej športovej žurnalistiky a v roku 1926 ako prvý Európan komentoval športové podujatie v priamom prenose.

Výcvik na vojskej akadémii bol veľmi tvrdý. Unavené telá využívali každú voľnú chvíľu na odpočinok

Hodina telocviku na ihrisku vojskej akadémie roku 1934

Tých, ktorí ležali v ošetrovni, pravidelne navštevoval aj v noci. Na druhý deň som sa hlásil uzdravený.

Nemôžem v tejto súvislosti vynechať spomienku na majora Svobodu³⁰, podplukovníka Klapálka³¹ a generála Zahálku, ktorí počas štúdia na vojenskej akadémii hlboko zasiahli do vedomia vojenských akademikov. Prví dvaja neskoršie aj v československej zahraničnej armáde a ešte neskôr po návrate do oslobodenej vlasti, keď sa komunisti chystajúci zbolševizovať svet.

Major Svoboda prišiel na vojenskú akadémiu ako učiteľ maďarčiny s učebnicou, ktorú mu po jazykovej stránke pomáhala zostaviť jeho manželka. Učebnica nám mala slúžiť ako pomôcka pri výcviku nováčikov maďarskej národnosti. Maďarčina bol predmet s koeficientom jeden, čo značilo, že pri najlepšej známke, ktorou bola v škole známka 5, bol súčin bodov tiež päť. Podľa počtu bodov sa určovalo poradie. Tomu tiež zodpovedal záujem o štúdium jednotlivých predmetov. Vedel to aj major Svoboda a celkom rozumne chápal poslucháčov, ktorí svojimi vedomosťami nedosahovali najväčšiu známku ohodnotenia. Nevideli sme v ňom vzor geniálneho vojaka, ale ako legionár vedel zaujímavo rozprávať o vojnových udalostiach a skúsenostiach. Rozprával ich príťažlivo a v našich očiach bol dobrý vlastenec. Prišiel ako veliteľ pomocnej roty odkiaľsi z východu republiky. Počas mobilizácie roku 1938 z vojenskej akadémie odišiel, bol povýšený na podplukovníka a stal sa veliteľom náhradného práporu, čo bola funkcia bez priameho velenia a velenie pre veliteľsky slabších dôstojníkov, funkcia, ktorá mladým absolventom vojenskej akadémie neimponovala.

Kadet Petrák v jazdeckých čizmách a nohaviciach

30 Ide o Ludvíka Svobodu (1895 – 1979), neskoršieho armádneho generála a prezidenta Československej socialistickej republiky v rokoch 1968 - 1975. V rokoch 1923 – 1931 slúžil v Užhorode najskôr ako veliteľ guľometnej roty a potom ako zástupca veliteľa práporu Pešieho pluku 36. Na vojenskej akadémii v Hraniciach pôsobil v rokoch 1931 – 1934.

31 Karel Klapálek (1893 – 1984) vyučoval na vojenskej akadémii v Hraniciach v rokoch 1932 – 1939. V máji 1940 emigroval z protektorátu do Francúzska. Ako príslušník čs. zahraničného vojska sa zúčastnil bojov v severnej Afrike a na východnom fronte.

Výročné tablo 1. čaty vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave. A. Petrák je celkom vpravo dole

Podplukovník Klapálek bol veliteľom pechoty v oboch ročníkoch. Bol mu zverený dozor nad praktickým školením vojenských akademikov pri aplikácii teoretických vedomostí v teréne na cvičisku. Vždy navrhol také riešenie, že sme mali pocit, že kým sa mu vyrovnáme vo veliteľských schopnostiach, ešte nám chýba veľmi veľa. Aj on ako legionár vedel vždy majstrovsky dokázať mladým adeptom na generalissima³² zodpovednú potrebu vzdelávania. Vo Veľkej Británii sme sa o ňom dozvedeli, že je veliteľom utečencov z Bejrútu, z ktorých sa začala formovať československá jednotka v Palestíne. Prišiel ako jeden z posledných vyšších veliteľov, ktorých bolo v Anglicku už vtedy dostatok. Vyššie vojenské vzdelanie nemal ani jeden z nich.

Generál Zahálka, veliteľ vojenskej akadémie, vystriedal počas môjho štúdia generála Hněvkovského³³. Imponoval nám svojím zmyslom pre česť

32 Generalissimus – vojenská hodnosť najvyššieho stupňa.

33 Hněvkovský, František (1887 - 1960) – čs. legionár a dôstojník, od roku 1928 brigádny generál. Funkciu veliteľa vojenskej akadémie v Hraniciach vykonával v rokoch 1926 – 1934. V máji 1939 bol penzionovaný. Počas okupácie českých krajín sa angažoval v domácom odboji, ale po skončení vojny odmietol znovu nastúpiť do činnnej služby a venoval sa právnickému poradenstvu.

Zimný výcvik na vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave

Kadeti vojenskej akadémie pri odpočinku počas pechotného výcviku, máj 1935

a dôkladnosť. Vlastnosti veliteľa na správnom mieste potvrdili jeho slová, krasopisne napísané pred nemeckými vojakmi, ktorí budovu vojenskej akadémie v dopoludňajších hodinách pri vpáde Nemcov 15. marca 1939 obsadili: „S radosťou a hrdosťou sme sledovali rast a rozkvet tejto školy a rok po roku rástli naše nádeje, že dôstojnícky zbor, ktorý náš ústav vychová, bude pýchou armády a národa. Vzdávam aj na tomto mieste svoju veliteľskú vďaku svojim skvelým dôstojníkom, vychovávateľom dôstojníckeho dorastu. Patrí im vďaka

a nehynúca spomienka práve tak, ako tým neúnavným zlatým chlapcom, ktorí tu boli vychovaní v nezištnej službe vlasti.“ Tí, ktorí prešli jeho školením, na neho nezabudnú.

V čase, keď sme sa už všetci zaujímali o nové posádky, do ktorých sme mali nastúpiť, prekvapila nás správa v dennej tlači zo 16. mája 1935. Medzi Československou republikou a Zväzom sovietskych socialistických republík bola uzatvorená priateľská zmluva o vzájomnej pomoci. Vtedajší minister zahraničia Edvard Beneš ju podpísal v snahe zaistiť samostatnosť nášho štátu pred hrozbou nemeckého diktátora.

Slávnostné vyradenie nových absolventov vojenskej akadémie sa konalo 2. júla 1935 pri príležitosti výročia bitky pri Zborove³⁴ za prítomnosti rodičov a najvyššej generality zložením prísahy:

„Prisaháme pri všetkom, čo je nám sväté, a v plnej miere s našim presvedčením, že budeme poslušní prezidentovi republiky československej, vláde a všetkým svojim veliteľom prezidentom a vládou ustanoveným. Prisaháme, že budeme bez odvrávania plniť ich nariadenia vždy a všade i v nebezpečí, bez váhania a odporu, že svoje vojská neopustíme, ale aj životy svoje ochotne dáme na obranu vlasti a za jej slobodu. Prisaháme, že budeme druh druhu milovať, pri sebe verne stáť,

Nástup absolventov vojenskej akadémie v Hraniciach 2. júla 1935. Na čele prehliadky kráča náčelník Hlavného štábu Brannej moci Republiky československej armády gen. Ludvík Krejčí, za ním veliteľ vojenskej akadémie brigádny gen. Otakar Zahálka

34 Vítazná bitka pri Zborove (na dnešnej Ukrajine) 2. júla 1917 predstavovala prvé významné vystúpenie čs. legionárov na východnom fronte prvej svetovej vojny.

Slávnostné vyradenie absolventov vojenskej akadémie v Hraniciach 2. júla 1935

v nebezpečí sa neopúšťať, ale až do konca sa brániť tak, ako nám to káže mužná česť a vedomie občianskych povinností.“

Potom sa vo vzduchu zablýskali šable a z úst zahrneli slová: „Tak prisaháme!“ Boli to opakované slová, ktoré som prvýkrát vyslovil po nástupe do vojenskej služby. S dekrétom s hodnosťou poručíka pechoty československej armády som po mesačnej dovolenke nastúpil do služby u Pešieho pluku 39 „Výzvedného generála Grazianiho“³⁵ v Bratislave.

35 Peší pluk 39 bol súčasťou 9. pešej divízie so štábom v Bratislave.

II.

Služba československej vlasti v pohraničí. Obrana a strata Petržalky. Petržalka v nemeckých rukách, Bratislava v rukách slovenských fašistov. Nemcom a zradcom vernosť prisahať nebudem

Privítalo ma hlavné mesto Slovenska. Na veliteľstve pluku v Svätoplukových kasárňach na Špitálskej ulici ma prijal počas neprítomnosti veliteľa pluku plukovníka Matouška jeho zástupca plukovník Valenta. Dostal som brožúrku s históriou pluku a oboznámil ma s jeho dislokáciou. I. prápor (1., 2., 3., 4. rota) spolu s technickou rotou a rotou doprovodných (dnes sprievodných) zbraní známou ako „Erdžetka“ boli v Jelínkových kasárňach na Marxovej ulici v Petržalke. Kasárne dostali pomenovanie podľa majora Jelínka, ktorý padol pri obrane Nových Zámkov v roku 1919, keď maďarská armáda so silnou podporou delostrelectva na mesto zaútočila. II. prápor (5. 6. 7. 8. rota) sídlili v barakovom tábore v Petržalke na Kopčianskej ceste blízko Durvayovej tehelne. III. prápor (9.,10.,11., 12. rota) s veliteľskou rotou sa nachádzal v budove veliteľstva pluku. Bol som pridelený k 5. rote. Môj príchod bol ohlásený na 11. hodinu.

V snahe poznať moje pôsobisko a mesto, ktoré som ako študent navštívil len raz v rámci školského výletu, išiel som do tábora pešo a v myšlienkach som si urovnával, aký prístup uplatním pri výcviku brancov. Mal som na pamäti poučenia zo školy, že na základe vlastného príkladu môžem vyžadovať plnenie povinností ostatných. Stál som pred kanceláriou veliteľa 5. roty v barakovom tábore so šablou po boku v stanovenú hodinu. Výkonný rotmajster jeho roty

Nováčikova 5. roty II. práporu Pešieho pluku 39, október 1935

Mapa Petržalky v medzivojnovom období s vyznačenými Jelínkovými kasárňami

ma požiadal, aby som niekoľko minút počkal, kým si veliteľ vybaví neodkladné služobné povinnosti. Prijal ma dôstojník s hodnosťou vtedy známou ako štábný kapitán³⁶, legionár silnej postavy s mohutným hlasom. Dostalo sa mi privítanie, ktoré som si vypočul v pozore, pot mi stekal po tvári.

„Ako ťa Havluj privítal?“ pýtali sa ma kamaráti, mladí kolegovia pri obedňajšej prestávke v dôstojníckej jedálni na Špitálskej ulici. Opísal som tortúru, ktorej som bol vystavený, keď som si musel vypočuť, že dôstojník sa nesmie ožierať, nesmie sa zadlžovať a nesmie mať pletky so ženami. Musí byť prísny k sebe a príkladom podriadeným a mnoho slov, ktoré sú pre mladého ambiciózneho dôstojníka v ríši snov, ako aj ďalšie slová určené na krátku emóciu. Bránil som sa pred kamarátmi, že som abstinent, dlhy síce mám, ale tie sa vynasnažím čo najrýchlejšie vyrovnať, a so ženami nemám dobrodružné pletky. Všetci počúvali moje rozprávanie s úsmevom. O tom pánovi bolo všeobecne známe, že často nemá potrebnú finančnú hotovosť, veľmi rád sa pozerá na dno pohárika a zrejme

36 Hodnosť štábného kapitána bola medzistupňom medzi kapitánom a majorom.

Frekventanti poddôstojníckej školy 5. roty II. práporu Pešieho pluku 39, október 1935

má v úmysle, aby som sa zaujímal o jeho dcéru. Len čo som získal jeho dôveru, ponechal mi veľkú pracovnú voľnosť. Skvele sa mi s ním spolupracovalo.

Po vytvorení Československa získala Bratislava predmostie s malou obcou Petržalka. O jej záchranu pred Maďarmi sa pričínili českí dobrovoľníci, ako aj československé vojsko, rýchlo privolané rozkazom najvyššieho veliteľa československého vojska Dr. Scheinera³⁷ krátko po vzniku Československej republiky: „Slovensko je v nebezpečí. Vojaci, pomôžte Slovensku!

Bratia vojaci, vrátili ste sa po nekonečných trápeniach a strastiach do svojich domovov, keď bol navždy povalený násilnícky režim nútiaci Vás prelievať drahocennú krv za cudzie záujmy za panstva našich utláčateľov. Naše útrapy však nie sú doteraz ukončené. Zatiaľ sloboda všetkého československého ľudu nie je zabezpečená, aby sme mohli zložiť zbrane a kludne očakávať veci budúce. Naši bratia na Slovensku, ktorí sa tak oddane primkli k našej hrudi, boli práve napadnutí surovými tlupami maďarskými, ktoré sa do posledného okamžiku snažia dokázať, aké kruté barbarstvo prúdi žilami tohto odvekého utláčateľa slovenského národa. Nemôžeme nechať našich bratov bez ochrany. Naša česť a národná povinnosť volá nás k poslednému činu.

37 Dr. Josef Scheiner (1851 – 1932) bol v skutočnosti od decembra 1918 do júna 1919 generálnym inšpektorom Brannej moci Republiky československej.

Bratia vojaci! Budte pohotoví a dostavte sa k svojim plukom, k poslednej službe v záujme vlastného národa, v záujme ohrozenej vlasti. Z ročníkov, ktoré k tomuto cieľu budú v najbližších dňoch povolané do zbrane, budú utvorené predovšetkým pluky tých, ktorí sa dobrovoľne k výprave prihlásia, aby sa im dostalo cti priniesť záchranu týraným bratom a vztýčiť zástavu na drahej pôde Slovače. Nuž budte pohotoví. Nazdar!“

Petržalka bola najväčšou dedinou v Československej republike bez kanalizácie, vodovodu a plynu, no napriek tomu cieľom mnohých osídlencov. Do roku 1938 sa z nej stala obec s viac ako 15-tisíc obyvateľmi.³⁸ Petržalské predmostie spojoval s Bratislavou, pôvodne Prešpurkom, železný most, ktorý dal postaviť František Jozef v rokoch 1890 – 1891. Po vzniku Československa bol most pomenovaný po M. R. Štefánikovi. Po 2. svetovej vojne bol po rekonštrukcii sovietskou armádou pomenovaný ako Červený most, neskoršie Dunajský most a jeho posledné pomenovanie je Starý most. Nábregie na petržalskej strane mosta pomenovali podľa zakladateľa Sokola Tyršovo nábregie. Ružový sad za nábregím, dnes Sad Janka Kráľa, bol Tyršovým sadom. Na mapách Bratislavy staršieho vydania nájdeme v priestore Kapitúlskeho dvora a Pečenského lesa označenie s nápisom „staré opevnenie“. V teréne to boli dnes zastavané a burinou a trávou zarastené okopy a zvyšky zákopov, ktoré používali Napoleonovi vojaci pri obliehaní Bratislavy. Naši vojaci ich počas výcviku označovali ako „napoleonské šance“. Deti tam rady šantili a dospelí, hlavne vojaci pri výcviku, vykonávali osobnú potrebu.

Podľa ústneho podania aj niektoré vzácne stromy v petržalskom sade boli svedkami príchodu Napoleona.³⁹ Sad patril k najkrajším a najvyhľadávanejším miestam odpočinku návštevníkov Bratislavy. Za päťdesiat halierov sa tu dalo zvieť na parníčku zvanom propeler. Po konsolidácii pomerov bol v Bratislave umiestnený Peší pluk 39.

Obyvateľstvo Petržalky bolo veľmi zmiešané. Žili tu Slováci, Česi, Nemci, Maďari, Chorváti a Cigáni. Tí spávali na vozíkoch, na ktorých kočovali z miesta na miesto. Petržalská obec zaručovala všetkým rovnaké práva bez ohľadu na národnosť. Na obecnom úrade na konci Schillerovej ulice som si potreboval vybaviť osobné záležitosti kvôli ubytovaniu. V kancelárii pri pulte som sa stretol so staršou vidieckou ženou. Videl som, že po slovensky nevie. Ponúkol som

38 Petržalka zostala samostatnou obcou do 13. februára 1946, keď bola pričlenená k Bratislave.

39 Francúzsky cisár Napoleon I. (1769 – 1821) sa v Bratislave nakrátko zastavil 31. augusta 1809 počas inšpekčnej cesty z Viedne do Györu.

sa jej, že jej pomôžem. Odpovedala mi po maďarsky, čomu som nerozumel. Sledoval nás pracovník, ktorý mal naše veci vybaviť. Keď zistil, že žena hovorí len po maďarsky, otočil sa smerom k dverám do ďalšej kancelárie a volal: „Podte mi niekto pomôcť, kto vie maďarsky, ja sa s tou paňou nedohovorím.“ Boli to bežné prípady, keď išlo o občana cudzej národnosti. Vojenská posádka v Petržalke mala 30 percent vojakov nemeckej a maďarskej národnosti. Svojou školskou nemčinou som nemal problémy dohovoriť sa s nimi. Neboli ojedinelé prípady, že som pri služobnom raporte, v snahe uspieť, rozprával slovensko-nemecky alebo po nemecky. Pri pochodovaní ulicami Bratislavy bolo počuť spev vojakov slovenskej i nemeckej národnosti.

Nedostatočná znalosť úradného jazyka viedla v služobnom styku často k humorným scénam. Pri jednej zdravotnej prehliadke koní, ktorú nariadil zverolekár, vojaci jeden po druhom predvádzali kone pred lekára. Predstúpili pred koňa, podržali ho za uzdu oboma rukami a hlásili meno koňa. Zverolekár pozrel na celkový vzhľad, rukou prešiel proti srsti koňa, prehliadol nozdry, uši a oči. Kôň pokojne stál. Dôstojník sa spýtal vojaka, čo zvieratú chýba. Vojak z českého pohraničia sa otočil k zverolekárovi a v pozore hlásil: „Pán poručík, nežereš, nesereš, len stojíš.“

Na poddôstojníckej skúške mali vojaci určovať palebné ciele podľa orientačných bodov v teréne. Jeden kandidát nemeckej národnosti v snahe uspieť volal na podriadeného: „Vidíš tam ten boží muka nasrani?!“ Zrejme mal na mysli: „Vidíš tú božiu muku na stráni?!“ O takéto situácie nebola núdza.

Osobitnú skupinu tvorili petržalskí pohraničníci. Hranica bola strážená len na hlavných priechodoch, inde ju kontrolovali len občasnými pochôdkami. Ak colník v tomto pásme stretol dospelú osobu, pozdravil, upozornil na blízkosť štátnej hranice a nabádal k opatrnosti. Pre mladých dospievajúcich chlapcov akoby hranica neexistovala. Vtedy sa odohrávali v oblasti neďaleko kopčianskej colnice nezabudnuteľné futbalové zápasy. Skalní z radov 14- až 16-ročných i starší si nenechali ujsť túto príležitosť. Mali už vytipovaných svojich colníkov aj miesta priechodu. Taký colník ich len upozornil: „Dávaj na seba pozor, aby si bol večer doma včas a nerobil zbytočnú starosť rodičom.“ Viedeň bola odtiaľto vzdialená len 60 km a záujemcovia tohto druhu si vždy našli spôsob, ako si s úspechom uspokojí svoje chůtky bez cestovného lístka a bez vstupenky. Colníci boli pri týchto príležitostiach na čiernych pasažierov zvyknutí a boli si dobre vedomí, že narušitelia dobre znali miestnych pomerov si svoju cestu nájdu.

Zvedavosť poznať novú posádku neuspokojí len služobný pobyt. Lesy okolo Dunaja a príroda sú lákavé. Jazdím často na koni. V detstve nedostupné marhule

sú najkrajšími a najchutnejšími plodmi záhrad, priťahujú záujemcov z druhého brehu rieky Morava a tých, ktorí s cestovaním po železnici nemajú problémy. Často si spomínam, ako sme ich nezrelé trhali pozdĺž Berekseku⁴⁰ na ceste z Hlohovca do Leopoldova.

Za Jelínkovými kasárňami bola štátna ľudová škola, v ktorej som našiel riaditeľa Stupku. Bol mojim riaditeľom v ľudovej škole v Topoľčanoch. Spojenie Bratislavy s Viedňou cez Petržalku udržiavala širokorozchodná električková trať. Keď prišli v Nemecku k moci Hitler a nacizmus a jeho potenciálna hrozba siahala až po Bratislavu cez prípadné obsadenie súkmeňovcov v Rakúsku, rozhodla sa čs. generalita na čele s generálom Šnejdárkom⁴¹ kvôli obrane predmostia prebudovať koľajnicovú elektrickú trať na československom území na úzkokolajnú a prispôbiť ju takto systému električiek v Bratislave. Vojský veliteľ Bratislavy mal tak pred hroziacim nebezpečenstvom pancierových divízií nacistického Nemecka o jednu starosť menej. Zrýchlila sa tým tiež premávka medzi Petržalkou a Bratislavou, kde dovtedy jazdil len autobus číslo 26 s otvorenými dverami a sprievodcom od autobusovej stanice pred Neuratom (železiarstvo proti Manderláku). Jeho konečná stanica na petržalskej strane bola v blízkosti barakového tábora. Malá železničná stanica v Petržalke udržiavala pravidelné železničné spoje do Kitsee (Kopčany) v Rakúsku a do Oroszváru (Rusovce)⁴² v Maďarsku. V Pečenskom lese, na skok od rakúsko-československých hraníc, bol hostinec „Krištofík“. Cesta k nemu viedla po ceste pozdĺž Dunaja, od Harschovej lúky pri Auspitzí. V blízkosti hostinca vykonávali strážnu službu naši vojaci, pretože sa vedelo, že u Krištofíka sa stretávajú zablúdení, ktorí to mali len na skok cez les do Rakúska. Bratislavskí návštevníci do hostinca v lete nechodili. Stojace ramená dažďovej vody plodili po celej Petržalke miliardy komárov. Vojskí strážni museli v tom čase nosiť ochranné siete. V lese boli malé lúky porastené burinou, po ktorej sa ťažko chodilo. Na týchto miestach vojaci často nacvičovali boj v lese v sťažených podmienkach.

Neslávnou a nepopulárnou osadou pre všetkých vojakov z Bratislavy bolo malé Elyzium. Aj toto grécke slovo nám zanechal Napoleon. Malo to byť miesto večnej blaženosti tých, ktorí padli pri obliehaní Prešpurka v roku 1809. Bolo tu niekoľko narýchlo postavených domčekov najchudobnejšej vrstvy Petržalky s lacnými neváživými krčmami tiahnucimi sa za mostom M. R. Štefánika pozdĺž Dunaja.

40 Od roku 1948 Šulekovo, dnes časť Hlohovca.

41 Armádny generál Josef Šnejdárek (1875 – 1945) stál v rokoch 1930 – 1935 na čele zemského vojenského veliteľstva v Bratislave.

42 Rusovce boli spolu so susednými maďarskými obcami Jarovce (Horvátjáfalu) a Čunovo (Dunacsún) v roku 1947 pričlenené k Československu a dnes tvoria súčasť Bratislavy.

Dochádzalo tu často k opaskovým súbojom medzi pešiakmi „bačkorákmi“ a „potkanmi“ či „vodnými kryсами“, ako „kráľovná zbrani“ nazývala príslušníkov ženijného pluku či mostného práпора. Do týchto súbojov zasiahli aj príslušníci Delostreleckého pluku 109, ktorý sídlil v priestoroch súčasného Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Boli tam vtedy obyčajné drevené baraky. Bol to nielen boj o chvíľkové lásky, ale aj o česť, ktorou sa príslušníci jednotlivých zbraní právom hrdili, zvlášť pod vplyvom alkoholu. Tieto súboje nemali víťaza a ich výsledok sa spravidla končil zákazom „elizáku“ pre všetky vojenské osoby, čo bolo vyhlásené v posádkovom rozkaze, ktorý niesol podpis veliteľa bratislavskej posádky generála Žáka⁴³. Aj mne sa dostalo povinnosti tento zákaz v službe dozorného dôstojníka kontrolovať a vidieť život v jeho nahote. Trvalo vždy určitý čas, kým sa podarilo majiteľovi takýchto pohostinských zariadení presvedčiť veliteľa posádky, že sa zaručí za nerušený poriadok. Ten však netrval dlho.

Všetci petržalskí vojaci okrem neslávného Elizáku dobre poznali aj hostince U Volfa, Bergera, Gamla a Matúša. Najprístupnejším pre všetky hodnosti bez rozdielu bol hostinec U Matúša pred vstupom do barakového tábora, chránený košatým starnúcim stromom. Ako dôsledný abstinent som počas svojho štvorročného pobytu v Petržalke nebol ani v jednom z nich, ale tí, čo tam chodili, chválili si lacné dobré pivo, najbežnejší nápoj na hasenie smädu vojaka. Na divadelné prestavenie som ako študent nemal príležitosť ani možnosť ísť. Tešil som sa, že si všetko v Bratislave vynahradiť. Finančná situácia ma aj tu nútila narábať opatrne s každou korunkou. Často pomohli kamaráti vysokoškóľáci, ktorí mali k dispozícii študentské korunové lístky na státie za poslednými sedadlami.

Dnešné Slovenské národné divadlo bolo vtedy Mestské divadlo⁴⁴. Na jednej bočnej strane malo nápis „Stadttheater“ a na druhej bočnej strane „Városi Színház“. Všetky verejné budovy v Bratislave mali povinné trojjazyčné označenie. Za rovnakú cenu z miesta na státie v Národnom divadle v Prahe vysoko nad javiskom som nad oponou čítal nápis „Národ sobě“. Kultúrnu potravu, ktorú umelci v akomkoľvek žánri poskytovali divákovi po česky alebo slovensky, som vnímal dušou hladného, nenasýteného. Keď sa mi podarilo zohnať lístok v parteri⁴⁵ v blízkosti javiska, bola radosť z očakávaného kultúrneho zážitku dvojnásobná.

43 Autorova drobná nepresnosť. Brigádnym generálom Miloš Žák (1891 – 1970) bol v tom čase veliteľom 9. pešej divízie. Funkciu veliteľa bratislavskej posádky vykonával (už v hodnosti divízneho generála) od novembra 1938 do marca 1939.

44 Rozumie sa stará budova Slovenského národného divadla na Hviezdoslavovom námestí.

45 Parter - prízemná časť kina alebo divadla.

V novej posádke som sa nestačil ani poriadne rozhliaďnúť a prežil som celý mesiac na vojenských cvičeniach v okolí Bratislavy. Mnohé z nich sa končili v lesoch ďaleko za Malackami. Do tábora v Petržalke sme sa vracali pešo. Návrat z cvičenia trval často dlhšie ako cvičenie samé. S príchodom nováčikov 1. októbra 1935 ma poverili cvičiť šesť mesiacov náhradnú zálohu. Bolo v nej vyše šesťdesiat brancov z blízkeho okolia maďarskej národnosti, ktorým rodinné pomery dovoľovali skrátený vojenský výcvik. Títo vojaci boli ubytovaní v barakovom tábore a namiesto výcviku pochodovali okolo Durayovej tehelne, z ktorej v tom čase zostal už len polozbúraný komín a holé steny na neupravenom pieskovisku. Z cesty smerujúcej do Kopčian v Rakúsku sa pred štátnou hranicou odbočovalo po poľnej ceste tiahnucej rovnobežne so štátnou hranicou na lúku, ktorá slúžila ako cvičisko. Náš výcvik sledovali z rakúskej strany neutrálni rakúski colníci. Pri stretnutí v bezprostrednej blízkosti hraníc sme sa vzájomne pozdravili. Popoludní, keď sme sa vracali z výcviku do tábora, stretávali sme rakúskych robotníkov vracajúcich sa domovov zo smaltovej továrne v Petržalke. Hovorilo sa jej „gširovka“, z nemeckého Geschirr – kuchynský riad, ktorý sa v továrni vyrábala. Obyvatelia Petržalky pozdĺž štátnych hraníc s Maďarskom a Rakúskom žili vo vzájomnej zhode. Za korunu alebo dve sa chodilo do kina Eldorádo neďaleko parku. Vítané bolo posedenie v kaviarni Au café na pravom brehu Dunaja. V hostincoch sa rozprávalo po česky, slovensky, nemecky, maďarsky, chorvátsky, cigánsky a tí skôr narodení tiež prešpurácky. To bol dialekt, ktorému z nemiestnych nikto nerozumel. Na požiadanie bolo k dispozícii víno z Račištorfu – dnešnej Rače⁴⁶, rizling z Rakúska alebo tokajské z Maďarska.

Mladý dôstojník po príchode z vojenskej akadémie v pohraničnej posádke stal sa „dievčaťom pre všetko“. V prostredí, v ktorom som pracoval, mi ani nenapadlo, že by to mohlo byť inak. Služby v dňoch, ktoré sú v kalendári označené červenou farbou, boli jeho „privilegiom“. Na časté avizovanie nepokojov sa odpovedalo niekoľkodňovou pohotovosťou, čo znamenalo neopúšťať kasárne. K tomu pristupovali časté veliteľské zhromaždenia a poplachové nástupy, ktoré voľno obmedzovali. Svoje spoločenské uplatnenie vo voľnom čase mimo kasární som našiel v klube na zdokonaľovanie francúzštiny „L' alliance française“⁴⁷ u pána profesora Choleta a športovať som mohol v miestnej telovýchovnej jednote Sokol na Legionárskej ulici. Bol som už dostatočne telesne vyspelý, aby som chápal význam slov „v zdravom tele zdravý duch“. Sokolstvo bola celoštátna dobrovoľná telovýchovná organizácia v národnom duchu s dobrým menom v zahraničí a predstavovalo pevnú vieru v demokraciu. Mladí ľudia, každý po svojom,

46 Obec Rača sa stala súčasťou Bratislavy v roku 1946.

47 L' alliance française je dobrovoľná, nezávislá, nepolitická a nezisková organizácia združujúca priateľov Francúzska a frankofónnych krajín. Bola založená v roku 1886 v Paríži.

hľadali v nej príležitosť uplatniť spoločné záujmy. Záujemcovia navyše chodili do kina, do divadla alebo na prechádzky. Spoločenský styk bol strojcom zdravej mladosti a návratom k antickej kultúre tela i ducha, ako si ju predstavovali jeho zakladatelia Tyrš a Fügner. Snažil som sa do tohto prostredia vniknúť. Bolo to však veľmi nepravidelne a len nakrátko, keď sa mi v rámci služieb a služobného zaneprázdnenia podarilo získať túžobné voľno. Bežné stretávania a spoločenské styky prerastali často v trvalý obojstranný záujem s vyhlídkou spoločnej cesty životom. Nebolo to inak ani v mojom prípade.

Rok 1936 bol olympijským rokom. V čase, keď sa verejne začalo uvažovať o dovolenke, chodil som okolo miestnych pútačov, na ktorých sa uvádzali rôzne lákadlá: „Nejzdite do cudziny, poznajte svoju vlasť“ a vedľa konkurenčný slogan „Navštívte Dánsko“. Najviac ma lákala osobná účasť na XIII. olympijských hrách v Berlíne. Išlo o splnenie jedného z mojich snov – zúčastniť sa na najväčšom športovom sviatku sveta. Lákal ma aj miesto konania. Nebolo pochyb o tom, že nacistické Nemecko túto príležitosť využije na svoju propagandu. Oheň z gréckej Olympie do miesta hier v Berlíne putoval tiež československým územím cez Bratislavu a Petržalku do Rakúska. Štafetu v Bratislave preberala Sokolská jednota mesta Bratislavy. Jej posledný člen ju odovzdával na konci Dostojevského radu pred vstupom na Štefánikov most prvému členovi Petržalskej sokolskej jednoty. Tejto pocty sa dostalo práve mne. Na okraji mosta som odovzdal štafetu ďalšiemu členovi našej jednoty a na pripravenom bicykli sledoval postup štafety po Viedenskej ceste až na hraničný priechod v Kopčanoch, kde ju odovzdali rakúskym športovcom. Bežalo sa v sokolskom telocvičnom úbore, ktorý tvorili tmavomodré šponovky a biele telocvičné tielko s červeným lemovaním. Náčelník jednoty prideloval úseky vo vzdialenosti 100 až 300 metrov podľa jednotlivcov. Celá štafeta nenarušovala premávku.

Československá obec sokolská však v športovom boji s fašistickým poňatím telesnej výchovy neostala pasívna. Predstúpila ako organizácia dobrovoľnej telocvičnej výchovy pred svetovú verejnosť na novopostavenom olympijskom štadióne kolektívnym vystúpením, ktoré si vyžadovalo zvláštny spôsob návniku. Boli to skupiny ôsmich mužov, ktorým sme hovorili „osminy“. Aj petržalská jednota postavila osem cvičencov, ktorí dobrovoľne, z vlastných prostriedkov boli odhodlaní šíriť demokratické myšlienky športovým vystúpením na štadióne v Berlíne, vtedy zamorenom fašistickým bahnom. Hrozba totality jej to však znemožnila.

Získať pas na cestu do cudziny nebol problém a bežne sa vydával na počkanie po predložení dokladov. V mojom prípade bolo zvláštne to, že som mal ako profesiu uvedené dôstojník čs. armády (l' officier de l' armée tchécoslovaque)

a platnosť do všetkých európskych štátov vynímajúc ZSSR⁴⁸ (dans tous états d'Europe sauf Soviet Union). V tomto čase, s túžbou poznať svet, som tomu nerozumel. Do fašistického Nemecka, ktoré nám hrozilo rozbitím štátu, sa cestovalo bez zábran a do Sovietskeho zväzu, s ktorým sme mali spojenecký pakt a slovanskú príbuznosť, som mal cestu zatarasenu. Mnohí politici tohto obdobia iste vedeli mnoho o skutočnostiach, ktoré bežne známe neboli. Až po vypuknutí vojny som sa dozvedel, prečo sa moje úsilie bojovať po boku ZSSR za oslobodenie vlasti nestretlo s úspechom.

Hrozba nacistického Nemecka sa vyostrila natolko, že mi spravodajské oddelenie veliteľstva divízie cestu neodporučilo s odôvodnením, že by som ako československý dôstojník nemusel zostať bez záujmu orgánov fašistického štátu. Bol som príliš mladý a neskúsený, aby som chápal dôsledky svojvoľného rozhodnutia a návštevy olympijských hier som sa vzdal. Rozhodol som sa tráviť dovolenku podľa sloganu: „Poznaj svoju vlasť.“

Prešiel som Vysoké Tatry z našej i poľskej strany a pridal k nim riekou Dunajec z obidvoch brehov a posedenie vo Vyšnej Ščiavnici⁴⁹ na poľskej strane, kam ma z vďačnosti pozval dirigent miestneho zábavného orchestra, ktorému som pomohol zvládnuť prudké vlny Dunajca predtým, ako si z nich upil viac, ako bolo únosné. Východiskom týchto výletov boli Vojenské, dnes Tatranské zruby, v ktorých sa v tom čase okrem rekreačného pobytu konal pravidelný horský výcvik a v zime lyžiarsky výcvik dôstojníkov československej armády. Lanovka z Tatranskej Lomnice na Lomnický štít bola pred dokončením.

Začiatkom roku 1937 došlo k prezbrojeniu československej armády. Všetky zbrane z prvej svetovej vojny sa nahradili novými a dokonalejšími. Zoznámil som sa s novými mínometmi a protitankovými kanónmi v Miloviciach, aby som potom prevzal výcvik nováčikov s týmito zbraňami. Mojm novým pôsobiskom sa stala rota doprovodných zbraní (RDZ)⁵⁰ v Jelínkových kasárňach. V novom výcviku ma prekvapil darčekový balíček – detská hračka, malý kanón. Bol to vtipný prejav osobných sympatií odosielateľky, ktoré z mojej strany neostali bez povšimnutia.

48 Zväz sovietskych socialistických republík.

49 Správne Szczawnica. Toto poľské kúpeľné mestečko sa nachádza približne 10 km severovýchodne od Spišskej Starej Vsi.

50 RDZ bola vyzbrojená ľahkými delostreleckými zbraňami, ktoré poskytovali palebnú podporu pechote. Obvykle ju tvorila mínometná čata a kanónová čata.

Na celodenný peší výcvik sa chodievalo cez Ovsíšte a Starý háj k dunajskému brehu s prestávkou pri kaplnke pri lesnej ceste spájajúcej Starý háj a Ovsíšte oproti horárni Kokoš.

Moja neukojená túžba zo študentských rokov poznávať cudzie krajiny sa mi splnila v septembri 1937. Navštívil som svetovú výstavu v Paríži, „L' exposition internationale“, ktorú dnes nahradila svetová výstava „World Exhibition“. Boli sme dvaja záujemcovia. Naša cesta sa začala návštevou Viedne.

Po celodennom blúdení po mojom rodisku, ktoré som od vystaňovania po páde Rakúsko-Uhorska nevidel, sme večer nasadli do rýchlovlaku smerujúceho do Salzburgu. Chceli sme sa vyspať na drevených sedadlách, aby sme ušetrili za nocľah a nabrali silu na prechádzku okolo Solných jazier. Plánovali sme vyraziť skoro ráno hneď po prízjazde vlaku. Dopadlo to však tak, že sme sa na stanici krátko rozhlíadli a unavení a nevyspatí sme vyhladali hotel. Výlet do Solnej komory sa tak o šesť hodín oneskoril a skrátil. Bolo to varovanie pre šetriacich turistov, ktorí chceli zo skromných prostriedkov poznať čo najviac a šetrili na nesprávnom mieste. Po prekročení hraníc do Švajčiarska ma prekvapila atmosféra slušnosti, tolerance a ohľaduplnosti vo vzájomnom styku. Púťali nás švajčiarske vlajočky, ktoré akoby vyrastali pri rodinných príbytkoch a vytvárali zvláštnu sviatočnú atmosféru, nebolo vidieť pôdu ležiacu úhorom alebo zarastenú burinou. Na švajčiarsko-francúzskych hraniciach nás prekvapil colník otázkou, či by sme mu nevedeli podať bližšie informácie o dvoch cestujúcich Čechoslovákoch sediacich v susednom oddelení. Vybavením a dokladmi nebudili dojem bežných turistov. Vraj cestovali k príbuzným do Španielska, ale švajčiarskemu colníkovi sa ich vysvetlenie nepozdávalo. Ospravedlňoval sa za svoju služobnú povinnosť, ale občas sa stretáva s osobami podobného druhu. Niektorých z nich španielske úrady vracajú späť a zvyšujú tak výdavky Švajčiarov s ich návratom. Vedeli sme vtedy o tom, že dobrovoľníci z rôznych štátov Európy pod patronáciou Komunistickej strany ZSSR sa organizujú proti Francovmu⁵¹ Španielsku. Pred návštevou Paríža sme navštívili cintorín Francúzov padlých počas prvej svetovej vojny pri Verdune. Ich slová: „Ils ne passerons pas“ (Oni neprejdú) boli odpoveďou na rozkaz neustúpiť. Ako vojakovi sa mi javilo neuveriteľné, keď nás sprievodca zaviedol k zákopom, že boli od seba vzdialené ledva sto metrov. Prechádzal som medzi hrobmi mŕtvych, ktorí majú podiel na našej štátnej slobode, s obdivom a úctou. Aj tak som si pestoval odhodlanie brániť svoju vlasť. Na atraktívnom výstavisku pod Eiffelovou vežou som sa zaradil

51 Franco, Francisco (1892 – 1975) – španielsky generál a štátnik. V roku 1936 bol jedným z hlavných vodcov povstania proti ľavicovej vláde Španielskej republiky, ktoré prerástlo do trojročnej občianskej vojny. Od januára 1938 až do svojej smrti bol najvyšším španielskym štátnym predstaviteľom s diktátorskými právomocami.

do širokého radu záujemcov chystajúcich sa navštíviť pavilóny, ktoré boli vizitkami zúčastnených štátov. Šikovní aranžéri zámerne alebo náhodne postavili pavilón Hitlera a Stalina proti sebe. Návštevníci prechádzali takto s údivom z jedného pavilóna do druhého. Prekvapení hľadeli na veľkoplošné fotografie rozradostených Nemcov oslavujúcich tvorcu tisícročnej ríše v jej začiatkoch na zjazde Hitlerovej mládeže v Norimbergu. S rovnakým údivom sa pozerali na protilahlej stene na veľký obraz mladého Nemca v rovnošate SS-mana, ako zneuctuje karikatúru židovského spoluobčana. Podobne to bolo aj v sovietskom pavilóne, kde sa rasová nenávisť spojila s triednou. Tu bola na veľkoplošnom obraze vystavovaná na obdiv z jednej strany zberačka chmeľu a z druhej strany dojička kráv, ktoré dokázali pracovať obidvomi rukami, čím sa ich pracovný výkon podstatne zvýšil. Pri ďalšej stene som stál pred obrazom, na ktorom mal tučný pán s cylindrom na hlave v rukách skrížené vlajky USA a Veľkej Británie a šliapal po biednom robotníkovi, ktorého surovo vykorisťoval. Na ďalšom obrázku hrozil mladý komunista s kladivom v rukách nad hlavou tučnému kapitalistovi, čo malo byť pre pozorovateľa vyjadrením triedneho boja a hrozbou.

Bolo dosť takých, ktorí prechádzali okolo vystavovaných obrazov so zvláštnou grimasou tváre nad vodcami krajín prezentujúcich ukážky podobného druhu. Po prehliadke nemeckého a sovietskeho pavilónu som ani netušil, že o dva roky vypukne svetová vojna.

Davová psychóza mladých volajúcich na slávu Hitlerovi a Stalinovi mnohých lákala. Pri návšteve vo Versailles nás po návrate popoludní 14. septembra prekvapili francúzske denníky správou: „Président libérateur est mort.“ (Prezident osloboditeľ zomrel.) Vo všetkých novinách sa vedľa tejto správy objavil obraz prezidenta Masaryka. Bola to pre mňa krutá správa. Slová rozlúčky prezidenta Beneša nad jeho rakvou: „Prezident osloboditeľ, vášmu odkazu verní zostaneme,“ som bral tiež ako osobný sľub odchádzajúcemu. Sústavná a vytrvalá nenávisťná kampaň nemeckého ministra propagandy Goebbelsa namierená proti Československej republike jasne ukazovala jeho chůtky. Dopľňovalo ju štvanie, teror a zámerne pripravované násilie. Veľmi účinne mu pomáhalo Beckovo⁵² Poľsko, Horthyho⁵³ Maďarsko a nenávisťné hlasy slovenských ľudákov.⁵⁴

52 Beck, Józef (1894 – 1944) - poľský politik, minister zahraničných vecí v rokoch 1932 až 1939. Orientoval sa na spoluprácu s nacistickým Nemeckom a presadzoval silno protičeskoslovenskú politiku.

53 Horthy, Miklós (1868 – 1957) – rakúsko-uhorský admirál a maďarský politik. V rokoch 1920 – 1944 bol regentom Maďarského kráľovstva. Svoju zahraničnú politiku zameral na obnovu Uhorska v hraniciach pred prvej svetovej vojny.

54 Ludáci – členovia a prívrženci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

Veľmi skoro som si začal uvedomovať, že hľadať rozdiel medzi fašizmom s diktátorom Hitlerom a komunizmom s diktátorom Stalinom je niečo ako hľadať rozdiel medzi čertom a satanom. Komunistická strana svojou triednou, rovnako ako nacistická strana rasovou nenávisťou sa v ideologickom boji začali prejavovať veľmi skoro po vojne a od svojho vzniku zneužívali hospodársku krízu a slabo rozvinutú demokraciu v povojnových štátoch Európy. Európu obchádzal strach z budúcich udalostí. Vychádzal z vojenskej nepripravenosti Veľkej Británie a rezervovaného postoja nášho spojenca Francúzska. V tlačových bahniskách slovenských ľudákov sa prejavovali nedemokratické mravy henleinovcov prevzaté od Hitlera.

Začiatkom roku 1938 vydali Hlinkovi ľudáci heslo: „V novom roku do útoku!“ a nenechali nikoho na pochybách, s kým a proti komu budú s henleinovcami – proti Prahe. V jarných mesiacoch sa ľudáci pokúšali o nadviazanie spolupráce so stranami, ktoré sa usilovali o rozbitie štátu, čo bolo jasným dôkazom spochybnenia ich verbálneho prihlásenia sa k spoločnému štátu. Požiadavky vyjadrené autonómiou nenechávali nikoho na pochybách. K. H. Frank v spolupráci s Andrejom Hlinkom mu odovzdal dar 5 miliónov Kč⁵⁵ pre pokladňu ľudovcov a Andrej za to pasoval Konrada za veľkého hrdinu proti bolševizmu. Karol Sidor⁵⁶ zasa videl v Nemecku ochrancu kresťanstva. Keď sa lord Runciman chystal na delenie republiky⁵⁷, poslalo mu predsedníctvo Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vlastnú deputáciu.⁵⁸

V polovici marca je podľa očakávania obsadené Rakúsko.⁵⁹ Malo to byť podľa klamstva vodcu Nemecka jeho poslednou požiadavkou na územie v Európe.⁶⁰ Obsadenie Rakúska prebehlo v tichosti, bez seriózneho protestu, ale s o to väčšími obavami Čechov a Slovákov žijúcich na pravom brehu Dunaja. K výstrelom

55 Skratka pre korunu československú v rokoch 1919 – 1938.

56 Sidor, Karol (1901 – 1953) – slovenský politik, novinár a diplomat. Bol najbližším spolupracovníkom Andreja Hlinku. V rokoch 1939 – 1945 pôsobil ako slovenský vyslanec vo Vatikáne. Zomrel v kanadskom exile.

57 Lord Walter Runciman (1870 – 1949) bol vedúcim britskej misie, ktorá od 3. augusta do 16. septembra 1938 pôsobila ako prostredník pri rokovaniach medzi čs. vládou a sudetskými Nemcami. V zásade sa vyslovila za odstúpenie českého pohraničia Nemecku.

58 Takéto ostré hodnotenie A. Hlinku a K. Sidora je značne neobjektívne. Hlinka nikdy neuvažoval o rozbití Československa a Sidor presadzoval až do jesene 1938 orientáciu slovenskej politiky na Poľsko.

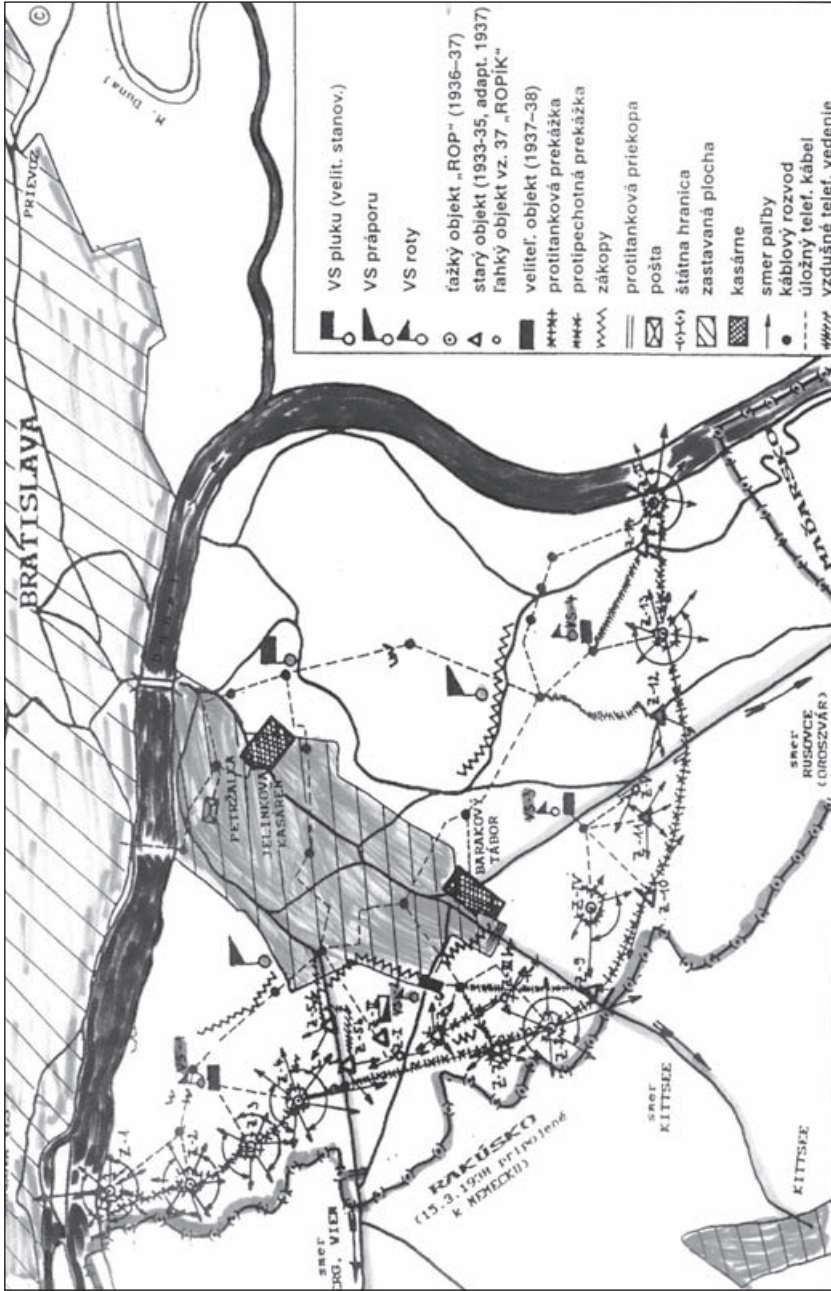
59 Anšlus, čiže anexia Rakúska nacistickým Nemeckom, sa uskutočnil v dňoch 12. – 13. marca 1938.

60 Poslednou územnou požiadavkou A. Hitlera ma lo byť v skutočnosti pripojenie českého pohraničia k Nemecku.

nedošlo ani z jednej strany. V dennej tlači sme čítali, že rakúska mládež vítala Nemcov kvetmi a nadšením. Čítali sme tiež, že niektorí židovskí spoluobčania v Rakúsku radšej volili odchod zo sveta, ako by sa mali podrobiť nacistickým zákonom, ktorými bolo demokratické Československo stále ohrozované. Nepokojná politická situácia po obsadení Rakúska sa začala prejavovať v pohraničí, predovšetkým v Petržalke. K napätiu prispievali Horthym inštruovaní agitátori a slovenskí fašisti cvičení vo Viedni. Rozsievali nenávisť voči republike, terorizovali miestne obyvateľstvo a páchali podvratnú činnosť.

Na československej strane predmostia pokračoval bežný výcvik vojakov podľa stanoveného programu. Na cvičisko sa chodievalo stále používanou cestou. Niekoľko dní po obsadení Rakúska Nemcami sme uvideli na ceste kriedou či vápnom namaľované hákové kríže tak na našej, ako aj na rakúskej strane hranice. Taktiež drevené oplotenie pozdĺž cesty bolo poznačené fašistickými heslami a hákovými krížmi. Bola to zrejme práca nedočkavcov, ktorí už nechceli chodiť do práce z Kopčian do Petržalky cez hranice. Československí občania organizovali protestné pochody, dávali jasnú odpoveď tým, ktorí spoza hraníc volali nemeckých súkmeňovcov „Heim ins Reich“ (Domov do ríše) a fašistickým Slovákom, ktorí očakávali záchranu Slovenska od Veľkonemeckej ríše. Nenávisť voči Židom na Slovensku stúpala. Moji židovskí spolužiaci David Schäffer, Štefan Erdész, Ferdiš a Jožko Deutelbaumovci, Jožko Grünhut, Alfréd Rozner, Palko Schön, Ludovít Aczay a s nimi tiež tí, ktorí ukončili prezenčnú službu, sa s oprávnenou obavou zaujímali o svoj osud. V poručíkovi československej armády hľadali odpoveď na otázku, čo s nimi bude. Odpovedal som: „Sme pripravení a vedomí si nebezpečia, budeme sa brániť, máme silných spojencov. Nedáme sa.“

Pre tých, ktorí niesli zodpovednosť za ochranu slobodného Československa, bol anšlus (pripojenie) Rakúska signálom, aby pokračovali v budovaní a zlepšovaní pohraničného opevnenia tak, aby bolo chránené české pohraničie. Vojenské opevnenie v pohraničí bolo súčasťou systému československého opevnenia, ktoré sa začalo budovať na ochranu proti očakávanej agresii fašistického Nemecka. Opevnenie sa budovalo podľa francúzskeho vzoru. Jeho stavba na petržalskom predmostí pokračovala po obsadení Rakúska Nemeckom. Pôvodné opevnenia vystavané roku 1936 boli narýchlo posilňované pevnosťnými bunkrami. Stavalo sa nepretržite vo dne v noci. Pri včasnom rannom príchode do kasární a pri neskorom odchode z nich večer som bol neustále svedkom pohybu vozidiel privádzajúcich stavebný materiál najrôznejšieho druhu. Prístup na pracovisko bol vyhradený len povoleným osobám pod vojenským dozorom. Všetky cesty vedúce do Nemcami obsadeného Rakúska boli pred štátnou hranicou vystužené veľkými protitankovými prekážkami, ktoré nútili vozidlo spomaliť do kroku, pričom na nich čakala mohutná palba skrytých a zamaskovaných

Opevnenie bratislavského predmestia v roku 1938

protitankových zbraní. Počas mieru bolo treba jazdiť medzi nimi opatrne, aby sa vozidlo nepoškodilo. V hustom Pečenskom lese pozdĺž štátnych hraníc, ktorý bol vyhľadávaný úkryt pašerákov, sa vyrúbali stromy a iný porast, aby bol terén prehľadný pri palbe. Pred maďarskými hranicami, tam, kde bol terén otvorený pre tanky, sa taktiež postavili protitankové prekážky. Do obranného systému boli vhodne umiestené „ropíky“. Názov tvorili začiatkové písmená slov „Riaditeľstvo opevňovacích prác“. Boli to ľahké betónové bunkre, narýchlo vybudované pozdĺž štátnych hraníc. Mali dva strelecké otvory na palbu z ľahkých guľometov.

Krátko po obsadení Rakúska, keď malý muž, vlastným menom Goebbels, v tlači a rozhlasе unavoval verejnosť nutnosťou zachrániť svojich súkmeňovcov v Československu, budila pozornosť malá búdka postavená z kukuričného šúpolia pozdĺž hraníc ČSR – Nemecko, odkiaľ noví nemeckí colníci a strážcovia hraníc cez škáročku v kukuričnej stene potajme sledovali výcvik a ochranné práce na československej strane predmestia Bratislavy. Vyvolalo to následné spravodajské opatrenie na našej strane. Pri náhodných stretnutiach sme sa s novými colníkmi už nezdravili. Pečenské rameno pozdĺž viedenskej cesty nebolo hlboké. Občas, najmä v letných mesiacoch, sa v ňom ľudia kúpali. Pri obrane predmestia plnilo svoju úlohu. Bolo trávnaté, s mierne klesajúcim štrkovým dnom, po ktorom sa dalo chodiť. Skrývalo však zradné miesta zarastené trávou, ktorá sa zaplietala medzi nohy. Pri jednom výcviku, pri pokuse preniesť cez vodu so šírkou 50 metrov bubon káblového vedenia, sa vojak zaplietol do trávy a utopil sa. Rovnako neúspešne, avšak nie tragicky, skončil sa aj môj pokus pri vojenskom cvičení prebrodiť sa vodou s jednotkou z lesa pri Dunaji na Viedenskú cestu. V tejto napätej vojenskej situácii bolo dôležité udržiavať disciplínu vojakov, aby si svedomito plnili povinnosti, ako to potvrdili prisahou. Zaviedlo sa pravidelné mesačné spravodajské školenie všetkých vojakov. Prítomnosť vždy potvrdili podpisom. Napriek tomu sa jedného dňa vrátila jednotka od technickej roty z pravidelného denného výcviku bez vojaka nemeckej národnosti, ktorý s ľahkým guľometom ZB⁶¹ vzor 26 pri cvičení v lesnom prostredí zbehol do Nemcami obsadeného Rakúska. Nezabudlo sa ani na obranu ostrova Kasmacher⁶², na ktorom bola vodáreň Bratislavy, a na prehradenie cesty vedúcej z Devína⁶³ do Bratislavy. Vynikajúcu úlohu v tomto období politicko-vojenského napätia zohrala SOS (Stráž obrany štátu). Jej príslušníci boli financí⁶⁴, žandári, polícia

61 Skratka ZB označovala výrobcu guľometu, čiže Zbrojovku Brno.

62 Na dnešných mapách je označovaný pod názvom Sihof.

63 Devín bol vtedy samostatnou obcou. K Bratislave ju pripojili v roku 1946.

64 Financí – príslušníci Zboru finančnej stráže, ktorý dohliadal na ochranu štátnej hranice a vykonával colnú službu.

a vybraní vojaci v zálohe. Boli to odvážni a statoční československí vlastenci. Títo „sosáci“ často s úspechom zasahovali na hranici.

Vo voľných chvíľach som sa rytierskym správaním stále častejšie ponúkal do pozornosti odosielateľke detskej hračky. S radosťou som uvítal ponúkanú spoločnú návštevu divadla v nedeľu 22. mája, kúpil som naň vstupenky v predpredaji. Z radostného očakávania ma deň predtým vytrhol službukonajúci vojak mojej roty, ktorý ma v nočných hodinách prekvapil hlásením: „Pán poručík, je vyhlásený poplach!“ Zobudil pritom i mojich majiteľov bytu, rodinu Zirmanovcov. Bez toho, že by som pátral po príčine a podrobnostiach, v niekoľkých minútach som sa obliekol a ponáhlal sa do Jelínkových kasární vzdialených sotva päťsto metrov, zo Schillerovej ulice na Marxovu. Žil som v predstavách, že ide o cvičný poplach spojený s natréňovaním bojovej pohotovosti. Prekvapilo ma, že v kasárňach som sa stretol s ponáhľajúcimi sa osobami v zálohe. Prichádzali s nadšením, odvahou a predstavou, že nastupujú proti Hitlerovi, ktorého nepustia. Všetci sa hrdili, že boli povolaní, aby nastúpili čo najrýchlejšie. Len čo počuli výzvu, uchopili pripravené kufre a ponáhlali sa k svojmu útvaru. Bratislava ešte spala, ale dopravné prostriedky privádzali stále nových brancov. Jelínkove kasárne sa plnili. Mnohí opisovali, ako využili preplnené nočné vlaky, aby boli včas na mieste. Ešte pred brieždením boli obsadené predpísané palebné postavenia. V noci z piatka na sobotu, z 20. na 21. mája, ako sme sa v rozhlase a tlači nasledujúci deň dozvedeli, došlo k mobilizácii jedného ročníka záložníkov.⁶⁵ Táto mobilizácia vošla do dejín ako májová mobilizácia.⁶⁶ Mne utkvela v pamäti ako tá, ktorá mi znemožnila návštevu divadelného predstavenia so sympatizantkou, neskôr mojím celoživotným sprievodcom. Spravodajské služby vlastné i cudzie oficiálnymi veľvyslancami zistili, že Hitler pri československých hraniciach zhromažďuje svojich vojakov so všetkým vojenským výstrojom. Toto vojsko malo prísť na pomoc „Sudetenlandu“, kde sa henleinovci chystali po voľbách víťaziť terorom a hneď sa vzbúriť proti „českej vláde“. Francúzska a britská vláda, ktorým československá vláda oznámila, že Československo mobilizovalo, sa pýtali Göringa⁶⁷, prečo Nemecko sústredilo vojsko blízko československých hraníc. Odpoveď bola: „Sú to obvyklé manévry a československé hranice nebudú narušené.“ Bol

65 Okrem jedného ročníka záložníkov (70 000 mužov) bolo mobilizovaných päť ročníkov špecialistov (114 000 mužov) a príslušníci Stráže obrany štátu (15 000 mužov).

66 Nešlo o skutočnú mobilizáciu, ale o mimoriadne opatrenie, ktoré schválila čs. vláda na základe § 22 branného zákona. Mobilizáciu mohol vyhlásiť len prezident republiky.

67 Göring, Hermann (1893 – 1946) – nemecký dôstojník a nacistický politik. Popri ďalších funkciách zastával v rokoch 1935 – 1945 post vrchného veliteľa vojenského letectva. Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu ho za vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti odsúdil na trest smrti. V predvečer svojej popravy 15. októbra 1946 spáchal samovraždu.

to cynizmus, ktorému slabý neverí.⁶⁸ Napätie v Bratislave, ako aj v Petržalke vzrastalo. Na politickom nebi pribúdali hrozivé mraky. Bol vyhlásený celoštátny stav pohotovosti v pevnostiach. Boli to nové pevnosti, ešte vlhké, s hrúbkou stien jeden meter. Vetranie bolo nedostatočné a nezabránilo sa usadzovaniu vodných kvapiek na stenách. Na vnútorných stenách zvonku maskovaných objektov boli jasne vlhkom kriedou napísané vety: „Nami neprejdú, nikoho sa nebojím.“ Boli to slová Slovákov a Čechov vybraných podľa veľmi prísnych kritérií. V pancierových zvonových vežiach boli strielne protitankových kanónov kalibru 25 mm⁶⁹ a automatických zbraní. Bol v nich sklad streliva, miesto pre nábojnice. V týchto pevnostiach sedeli vojaci, pokojní a odhodlaní, čakajúci na rozkaz k palbe. Májová mobilizácia Československa priviedla na obranu petržalského predmostia brancov, ktorí len krátko predtým ukončili prezenčnú vojenskú službu a výcvik s novými zbraňami. Bol to vzrušujúci okamih odhodlania.

Do týchto pamätných dní neistoty a rôznych udalostí, ktoré vyvolávali občania zámerne školení na boj vedúci k rozpadu štátu, zapadal tiež 10. všesokolský zlet v Prahe, organizovaný v rámci 20. výročia samostatného Československa.⁷⁰ Moji predstavení so všeobecným pochopením schválili, aby som sa ako telovýchovný dôstojník pluku na ňom zúčastnil. Bola to vzrušujúca udalosť, na ktorej som sa zúčastnil ako cvičenec v telovýchovnej sokolskej jednote Petržalka. Na sokolskom Strahove nás na jednom vystúpení cvičilo 30 tisíc mužov. Cvičenci zo Slovenska spolu s cvičencami z Podkarpatskej Rusi mali vyhradené miesto uprostred pred hlavnou tribúnou, odkiaľ bolo dobre vidieť v lóži prezidenta Beneša, ktorý krátko predtým prevzal loď plávajúcu do nebezpečných vôd.⁷¹ Sokolský zlet vyvrcholil vystúpením armády. Ten, kto videl slávnostný pochod na Strahovskom štadióne pred zrakom vyše stotisíc rozjasaných očí, do smrti nikdy naň nezabudne. Bol som vo veku, keď sa človek ťažko zmieruje s tým, že čestná vec dočasne prehráva, aby nakoniec mohla triumfovať a zvíťaziť. Slniečko odrážalo svit lesklých bodákov. Nad štadiónom krúžili a prelietavali stíhačky, bombardéry a lietadlá leteckých akrobatov a pod nimi preplnené tribúny s bielymi šatkami mávajúcich statočných divákov. Štadiónom hrmela sláva československej armáde. Osvetlená večerná Praha žiarila svojou krásou, na ktorú sa

68 Neskoršie výskumy dokázali, že ČSR sa v máji 1938 stala obeťou dobre naplánovanej provokácie nacistických tajných služieb. K žiadnemu sústreďovaniu nemeckých vojsk na českých hraniciach totiž v inkriminovanom čase nedošlo.

69 Kanóny takéhoto kalibru čs. armáda vôbec nepoužívala. V pohraničných opevneniach boli inštalované protitankové kanóny vzor 36 s kalibrom 47 mm.

70 Desiaty všesokolský zlet sa konal v júli 1938.

71 E. Beneš vykonával funkciu prezidenta ČSR od 18. decembra 1935. Vyjadrenie, že „prevzal loď plávajúcu do nebezpečných vôd“ krátko pred 10. všesokolským zletom je preto nepresné.

pozerali oči celého sveta. Budeme sa brániť, svojej vlasti verní zostaneme, znelo hlasito z tisícok hrdiel. Ako mladý občan mladého štátu mám byť na čo hrdý. Vrátil som sa k svojej posádke povzbudený hrejivými pocitom do bežnej šedi pracovného dňa.

Od povestnej májovej mobilizácie stála československá armáda na stráži štátnych hraníc a zároveň pokračovala v zdokonaľovacom vojenskom výcviku. Potešila ma správa, že sa na výcvik s novými protitankovými zbraňami prišiel pozrieť britský dôstojník s hodnosťou major v sprievode tlmočníka delostrelca. Pouličný život v Petržalke často narúšali prelety nemeckých lietadiel z blízkych letísk v obsadenom Rakúsku. Lietali nám takmer nad hlavou. Hrozili sme im vztyčenými napriahnutými puškami. Činnosť odrodilého katolíckeho kléru a biskupov, ktorí sa stavali proti pokroku mladého štátu, sa javila stále viditeľnejšie. Potajme, v súkromí aj verejne v narázkach vystríhajú ľud pred „bezbohými Čechmi“. Evanjelikom hovoria, že Česi sú katolíci a ich viera bude ohrozená. Katolíkom, že Česi sú neveriaci, a teda viera katolíkov bude v nebezpečenstve. Veľkostatkári a arendátori strašili ľud, že Česi im idú brať majetky pre chudobný ľud. V Pešti sa vyrábajú letáky, ktoré slovami Štúra a Hurbana povzbudzujú Slovákov, aby chránili svoju reč, mravy a zvyky proti Čechom. Hitlerovská propaganda pracovala po svojom. Vpádom do Rakúska išiel Hitler „po svojich“, v Československu sa chystá chrániť Nemcov pred „krvilačnými Čechmi“. Na stenách budov a na plochách sa objavovali heslá: „Esterházy⁷² – Henlein – Hlinka, to je jedna volebná linka.“ Hlasy prichádzajúce z Čiech na Slovensko volali po pevnom spoločnom štáte, poukazovali na jasné nebezpečenstvo. Veľká časť občanov pod plášťom demokracie a s falošnými slovami viedla neústupné požiadavky sfašizovaných nemeckých spoluobčanov a ich sfašizovaných nábožensky neznášanlivých príslušníkov Hlinkovej strany. Putá medzi českými krajinami a Slovenskom, späť rodinnými zväzkami a vzájomným štúdiom boli hanebne zneužívané demagogickými narázkami. Patril som medzi tých, ktorí sa od začiatku postavili celým svojím úsilím za obranu malého štátu. Bol som medzi množstvom tých, ktorí sa prihlásili prispieť k úspechu finančnej zbierky na ochranu republiky. Počas niekoľkých mesiacov sa zhromaždilo v štátnej pokladni viac ako pol miliardy korún. Občania tak jasne dali najavo svoje vlastenectvo.

72 Esterházy, János (1901 – 1957) – najvýznamnejší politický činiteľ maďarskej menšiny v Československu v rokoch 1936 – 1939 a v prvej Slovenskej republike. Po druhej svetovej vojne bol sovietskymi bezpečnostnými orgánmi deportovaný na Sibír. V roku 1947 ho v Bratislave za protištátnu činnosť a kolaboráciu v neprítomnosti odsúdili na trest smrti, ktorý mu po vydaní do Československa v roku 1949 zmiernili na doživotie. Zomrel vo väznici Mirov.

Napätie občanov vzrastalo a s ním neistota, živná pôda pre panikárov. Je na nás všetkých, aby sme sa v tejto chvíli správne orientovali. Mobilizačné plány, na ktorých sa pracovalo celé mesiace, sa uskutočnili. 19. septembra 1938 nám naši spojenci zaslali spoločnú nótu, aby sme prijali návrh kapitulácie, v podstate dohovorený medzi Hitlerom a Chamberlainom⁷³ v Berchtesgadene. Keď bol tento plán odmietnutý, vyzvali prezidenta Beneša v noci z 21. septembra 1938, že ak ČSR plán neprijme, bude ponechaná osudu.

Je teplý večer 23. septembra. Bratislava zatemnená. Z ampliónov sa ozýva známa zvučka. Československý rozhlas ústami prezidenta vyhlasuje všeobecnú mobilizáciu československej brannej moci. Ulice mesta sú preplnené zvedavcami. V krátkom čase po vyhlásení mobilizačného rozkazu sa hlásia prví dobrovoľníci. Do kasární sa ponáhľajú ďalšie postavy s vojenskými kufrikmi. Každý sa snaží splniť svoju vojenskú povinnosť čo najrýchlejšie. Počas dvoch dní bolo v zbrani jeden a pol milióna mužov. Vojaci spali oblečení. Odpočívali vo dne pod ochrannou strážcov a pozorovateľov. Mobilizoval som v Modre, odkiaľ som si priviezol protitankovú kanónovú rotu s tromi čatami, každú so štyrmi protitankovými kanónmi kalibru 37,2 mm. V tom čase to bola najúčinnnejšia zbraň proti tankom. Prestrelila pancier každého nemeckého obrneného vozidla na vzdialenosť osemsto metrov. Z dlhých príležitostných rozhovorov zmobilizovaných brancov bolo vidieť, že každý chcel byť ten, ktorého vojenský odhad budúcnosti bude správny a platný. Francúzsko, náš spojenec a učiteľ, nás nútil k ústupkom. Juhoslávia s Rumunskom chceli pomôcť. Veľká Británia nemala záujem o neznámu krajinu v strednej Európe. Pre mňa ako priameho účastníka odboja sklamaného mníchovskými udalosťami bolo dôležité to, že len čo vypukla svetová vojna, ktorú Mníchov ohlasoval a ktorú Veľká Británia chcela odvrátiť, našiel druhý československý odboj práve v tejto krajine politickú a mravnú podporu, ktorú potreboval. Slováci nikdy nezabudnú, že po kapitulácii Francúzska nám poskytla vlúdne pohostinstvo.

Sovietsky zväz predstavoval podmienené sľuby, od ktorých utekal. Verní Česi a Slováci boli v zúfalej situácii. V Petržalke sa posilnili všetky pevnosti. Počet mužstva v nich viedol k vytvoreniu IV. pevnostného prápura, ktorého sídlo bolo v barakovom tábore. Zamínoval sa petržalský most. Zamaskovali sa postavenia protitankových kanónov a guľometov na ostrove Kasmacher, ktoré mali zabrániť nepriateľovi pokúsiť sa priblížiť do Bratislavy po Dunaji. Československo ukázalo svetu svoje odhodlanie.

73 Chamberlain, Neville (1869 – 1940) – britský konzervatívny politik. Predseda vlády Jeho veličenstva v rokoch 1937 – 1940. Bol hlavným predstaviteľom neúspešnej politiky appeasementu (zmierňovania), čiže ústupkov voči agresívnym požiadavkám nacistického Nemecka a fašistického Talianska.

24. septembra kričí Hitler v okamihu, keď pripravuje útok na Československo: „Buď ja, alebo Beneš!“ A sfanatizovaný dav mu odpovedá: „Bluthund Beneš!“⁷⁴ 26. septembra napáda Hitler v hrubom divokom útoku Československo a jeho prezidenta Beneša. Z berlínskeho Športového paláca sa ozýva rev: „Prvého októbra pôjdem sám ako prvý vojak do Československa, ak dovtedy nebudú Sudety odovzdané Nemecku. Až bude vybavená sudetonemecká otázka, nebudem mať v Európe žiadne územné požiadavky, ale zvieracie zachádzanie so svojimi súkmeňovcami už nestrpím!“ V hrubom a divokom útoku v berlínskom Športovom paláci označil prezidenta Beneša ako svojho neústupného odporcu a povedal celkom jednoznačne, že medzi ním a prezidentom Benešom ide o boj na život a na smrť. Keď vyslovil meno prezidenta Beneša, celý rozzúrený štadión reval: „Na šibenicu s ním!“ V Petržalke a v celej Bratislave bolo tento rev dobre počuť. Postaral sa o to viedenský rozhlas a jeho slovenské vysielanie, v ktorom pracovali slovenskí fašisti. Vítal som nový deň v neradostnej predtuhe. Dobyvačný nacizmus a fašizmus nemohol vedľa seba trpieť štát so zdravým politickým základom. Dni odchádzajú a prichádza 30. september 1938, keď je nášmu československému štátu zasadená krutá rana. V noci z 29. na 30. septembra dochádza k Mníchovskej dohode, podľa ktorej je Československo nútené odovzdať v čase od 1. do 10. októbra Hitlerom požadované územie postupne v piatich etapách. V tomto čase všetky pohraničné kraje v Čechách a na Morave hraničiace s Nemeckom, ako aj kraje na Slovensku hraničiace s obsadeným Rakúskom, majú byť zbavené československej zvrchovanosti. Všetky vojenské zariadenia v pohraničí, arzenály a pevnosti sa odovzdajú Nemecku.

Vo vojenskom chaose sa nájde vždy dostatok miesta a času, ako preniesť zodpovednosť a využiť nadšenie. Mobilizácia sa skončila našou porážkou. Prezident Beneš prevzal na svoje plecia farchu historických súdov, ktoré na seba nenechali dlho čakať. 5. októbra 1938 sa rozlúčil s československým ľudom duševne a fyzicky vyčerpaný, s neopísateľnými pocitmi a odchádza do cudziny. Bol nespornou autoritou v jednote Čechov a Slovákov, v ktorej videl silu proti germánskemu fašizmu a maďarskej rozpínavosti na Felvidék⁷⁵. Znechutený pomermi, ktorých som bol účastníkom, posilnil som sa z jeho rozlúčkovej reči slovami: „...Koruna stromu našej vlasti je trochu osekaná. Korene národa väzia pevne v jeho zemi. Sústreďme všetku silu tak, ako sme to urobili vo svojich dejinách a koruna opäť po čase vyrazí novými ratolesťami...“

74 „Krvavý pes Beneš.“

75 Felvidék – Horná zem, resp. Horniaky. V rokoch 1920 – 1938 sa týmto maďarským názvom označovali bývalé uhorské územia pričlenené k ČSR, potom už len Slovensko.

Treba si uvedomiť, že na prezidenta netlačili len sudetskí Nemci a sfašizované Poľsko a Maďarsko so separatistickými tendenciami, ale tiež Tiso zo Slovenska.

Odovzdanie petržalského predmostia bolo stanovené na 10. októbra. Ľudia plní energie nahromadenej mladosťou, túžiac po činoch, ocitli sa zradení a bezradní. Stáli sme navyše pred zámernou časťou propagandy z radov rozvratníkov a ohováračov. Vojská boli pripravení a odhodlaní ísť v ústrety nebezpečenstvu. Radšej pocítiť svoju vlasť smrťou, ako ju zneuctiť svojím životom. Dosiahol sa takmer ideálny stupeň prípravy demokracie, ku ktorému sa dospelo vnútorným presvedčením všetkých občanov o nutnosti brániť sa láskou k štátu a slobode. Na hraniciach stáli zaistovacie jednotky a zvláštne jednotky v opevneniach. Za nimi potrebné zálohy. Rozkaz na ústup sme nečakali a nikto z nás, keď k tomu prišlo, nechcel spočiatku veriť. Prišiel rozkaz začať s demontážou zbraní. Bol to hrozný okamih. Ten strašný september v roku 1938 patril k najhorším môjho vojenského života. Opustili sme petržalské opevnenie donútení bez boja. Na železobetónových stenách vlhkých petržalských objektov bolo zjavné naše odhodlanie. Čo vieme dnes o pocitoch a osudoch týchto vojakov, ktorí boli porazení bez boja? Československá armáda bola v roku 1938, v čase Mníchova, pri všetkých svojich nedostatkoch, jednou z najlepších svojím duchom, ako aj výzbrojou.

Naša evakuácia sa začala, len čo bolo známe miesto a dátum. Svoje zvršky z podnájmu na Schillerovej ulici som už niekoľko dní dopredu odviezol do nového podnájmu na ľavom brehu Dunaja. Prišiel rozkaz vyprázdniť pevnosti a odovzdať všetok vojenský materiál do skladu. Išlo o veľké množstvo výstroja a výzbroje, ktoré dokumentovali pripravenosť armády na vojnu. Velitelia rôt v petržalských kasárňach evakovali svoje jednotky podľa nariadenia. Úzko som spolupracoval so štábnym kapitánom Černekom a kapitánom Zigmundom, ktorý bol nemeckej národnosti a zostal v Petržalke, aby si počkal na príchod Nemcov. Vojsko evakovalo z vojenských objektov všetko, čo tam bolo inštalované. Na odvoz zbraní a zariadenia odmontovaného z pevnosti sa používali nákladné autá. Pešie jednotky odvážali svoje zbrane vlastnými prostriedkami – kónským povozom. Zanechali sme budovy a miestnosti v nich úplne prázdne. Nezabudli sa ani odstrániť obrazy štátnych činiteľov, aby nepriateľ nemohol prejaviť svoju kultúru, ktorou sa tak vyznamenal pri pálení židovskej literatúry. Civilné obyvateľstvo zamestnané v štátnych a verejných službách sa vysťahovalo podľa pokynov svojich nadriadených orgánov. Obchody a služby sa riadili heslom: „Prevádzka nepretržitá.“ Tí, ktorí vlastnili v Petržalke domček so záhradou či záhradu samotnú, rozhodovali sa podľa vlastného uváženia, mnohí so slzami v očiach. Často boli v role vyčkávajúceho. Petržalská sokolovňa, stredisko národného života Čechov a Slovákov, slušne vybavená vlastnou budovou a telocvičným náradím,

zápasila so získaním povozov na odvezenie telocvičného vybavenia. Jeden vojenský povoz s párom koníkov, ktoré tvorili časť mojej zvýšenej pohyblivosti, pomohol odvieť všetko, čo sa zo sokolského majetku zachrániť dalo. Obec bola ako vyludnená – len tu a tam skrytý nedočkavec nového poriadku. 10. októbra opustila Petržalku československá armáda, polícia a colné jednotky. Z Petržalky sa stala Engerau. Opúšťali sme prázdne kasárne krátko po obede s nostalgickým pohľadom na prázdnu školu, opustené budovy a prázdne ulice. Potulujúce sa skupiny šovinisticky naladených nedočkavcov nového poriadku vytvorené z výrastkov dávali najavo, že už-už zdvihnú k heilovaniu pravicu vo vrecku schovanú. Išlo nás niekoľko dôstojníkov, mlčky a pešo. Dopravné prostriedky už dávno predtým prerušili miestnu dopravu. Hodina vstupu Hitlerových vojsk bola stanovená na 14. hodinu. Na bratislavskej strane mosta boli umiestnené dva protitankové kanóny ako výstraha, kam až je dovolený násilný vstup nemeckých samozvancov bez použitia zbrane. Bol tam tiež prítomný plukovník Engler – veliteľ bratislavského úseku, aby v prípade potreby zdôraznil hranicu okupácie. Bol bez tlmočníka, dobre rozprával po nemecky. Ponáhlal som sa na Bratislavský hrad sledovať smutné divadlo. Sklamaní sme sa opierali o múr a s pomstou v duši pozorovali z nádvorja, ako sa približujú nemeckí vojaci pochodujúcich za zvuku vojenskej hudby po Viedenskej ceste smerom do stredu obce. Po Dunaji, pozdĺž pravého brehu, približovalo sa nemecké plavidlo. Zakotvilo na mieste, na ktorom predtým kotvil bratislavský propeler. Československá polícia „U dvoch levov“ mala pohotovosť, aby bratislavskí Nemci s Hlinkovou gardou mohli nerušene výkrikmi Hitler – Hlinka – jedna linka vítať Nemcov a aby nedošlo k rabovaniu židovských obchodov. Nemecké vojnové člny obsadili prístav Devín a vylodili vojsko na obsadenie obce Devín. Od tej chvíle chodili jeho občania do Bratislavy a späť cez hranice. Smutní a sklamaní si mnohí poťažkali: Koniec Československej republiky, slávy, roky nezabudnuteľných dejín, stratili sme historický Devín a Petržalku, pľúca Bratislavy. Na hranici za protitankovou prekážkou som mal skryté kanóny s rovnakým účelom ako na Štefánikovom moste. Predstavitelia nemeckej menšiny a jej príslušníci v Bratislave dávali jasne najavo príslušnosť k Henleinovej strane, gardisti k Hlinkovej garde a tá k strane Konrada Henleina. Ich provokatívne večerné pochody vyjadrovali úmysel rozbiť republiku. Deň nepríjemných zážitkov som ukončil s priateľkou v malom parčíku pred vstupom na Most M. R. Štefánika. Pravidelný rytmus mesta pomaly utíchal. Len občas tu prenikol lomoz okoloidúcej mestskej dopravy. Naša rozvíjajúca sa cesta do budúcnosti stála pred prekážkou. Z Petržalky do tmavej noci cez Dunaj svietil veľký hakenkreuz. Priebeh udalostí nás zblížil natoľko, že sme boli rozhodnutí v našich spoločných záujmoch pokračovať. Pozerajúc sa v ústrety neistej budúcnosti sme si slúbili, že nás nič nerozdvojí. Mlčky som stiahol svoj prsteň – dar od matky – a nasunul na prst ruky, ktorú som zvieral. Z druhej strany to bolo podobné. Bol to sľub a dôkaz zamýšľanej spoločnej cesty

životom. Mladí ľudia prežívali lásku a mladosť, v tej chvíli netušiac, akej skúške bude vystavená. Po evakuácii vojenských jednotiek z Petržalky sa do Bratislavy presťahovalo do 2 000 vojakov, pre ktorých bolo treba nájsť ubytovanie a miesto na uskladnenie materiálu. So svojou zmobilizovanou protitankovou rotou som sa dostal až do leteckých kasární vo Vajnoroch⁷⁶. Tendenčné protižidovské a protičeské slovné prejavy na uliciach boli výslovne nechutné. Veľmi skoro sa objavili takí, ktorí boli ochotní donášať Nemcom, len aby sa im zavďačili alebo z vlastnej hlúposti. Boli to ľudia, ktorí boli všade, o všetkom vedeli. Často bolo treba medzi nimi sondovať a byť opatrný. Objavili sa aj udavači.

Na Slovensku sme začali pociťovať Hlinkov kult, proti ktorému bolo treba brániť Štefánikovu tradíciu. Veľmi skoro sa objavili správy a úvahy o odpore proti Nemcom, ako aj prvé správy o tých, ktorí odchádzali za hranice. Nemci neboli jediné supy, čo sa zleteli na mršinu. Pridali sa Poliaci. Slovensko stráca Javorinu⁷⁷ – časť Spiša⁷⁸ a Hlinkova garda sa stáva čoraz agresívnejšia. V tlači a na verejných zhromaždeniach sa objavuje odpor proti Židom a štvanie proti Čechom. Viedenská arbitráž 2. novembra 1938 odtrháva južné kraje Slovenska. Poznamenala osud tisícov slovenských občanov. Stratou dôležitých železničných uzlov na Slovensku bola celá krajina paralyzovaná. Rozhlas šíril paniku. Bránil som okyptenú Bratislavu vo Verekní, dnešnej Vrakuňi⁷⁹, a pritom som sledoval, ako preplnené autá Maďarov smerujú zo Slovenska na juh. Vzrušenie a zmätok bol nápadný všade. Vynikali v ňom predovšetkým záporné črty ľudskej povahy. Nie všetci však boli bezhlaví. Bolo aj dosť tých, ktorí prejavovali spoluúčasť. Chaos v doprave, na železnici i cestách trval.

22. novembra bola podpísaná autonómia Slovenska a Podkarpatskej Rusi v nádeji, že sa uspokojí separatistické hnutie a zabráni sa rozpadu štátu. Do pomenovania štátu sa vložila pomlčka. Na Slovensku sa zakázala činnosť komunistickej strany a židovských strán.⁸⁰ O protižidovské nálady a výtržnosti sa staral zvláštny výbor na predsedníctve pod vedením Karola Sidora s heslom: „So Sidorom proti Židom.“⁸¹ K nemu sa pyšne pripojil Šaňo Mach⁸². Tí z opačného konca zmýšľania

76 Vajnory boli vtedy samostatnou obcou. Súčasťou Bratislavy sa stali v roku 1946.

77 Dnes Tatranská Javorina v okrese Kežmarok.

78 Okrem Javoriny muselo Slovensko 1. decembra 1938 odstúpiť Poľsku aj ďalšie územia na Kysuciach, Orave a v Pieninách.

79 Obec Vrakuňa bola k Bratislave pričlenená v roku 1971.

80 Činnosť musela ukončiť i sociálnodemokratická strana.

81 Heslo „So Sidorom proti Židom“ šíril vo svojom slovenskom vysielaní viedenský rozhlas. K. Sidor s ním nemal nič spoločné.

82 Mach, Alexander (1902 – 1980) – novinár a ľudácky politik. V prvej Slovenskej

sklamane vzdorovali: „Za Čechov Slovensko sme mali celé, prišiel Hitler, Horthy, bolo zmrzačené.“ Zo Slovenska sa stáva okyptená krajina.

Slovenskí židobijci z fašistického vysielania z Viedne, riadení slovenskými antisemitmi, šíрили slová nenávisti, ohovárania a lží v snahe upevniť si vnútropolitickú pozíciu a zaistiť novému štátu priazeň Veľkonemeckej ríše. Jej vodca, v zozname novodobých zločincov na špici svetového rebríčka, najväčší vrah v dejinách, s bezohľadnou plánovitosťou buduje svoju tisícročnú ríšu.

Slovák, oficiálny denník Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, čoraz častejšie vyjadroval svoju nenávisť voči pražskej vláde. Na bratislavských uliciach sa stále častejšie začali objavovať uniformy gardistov vykrikujúcich profašistické a protižidovské heslá nacvičené podľa Hitlera, vytlkajúc pritom okná židovských obyvateľov. Odchádzajú prvé vlaky tých, ktorí museli po zavedení slovenskej autonómie opustiť Slovensko. Na železničnej stanici Kúty čakali slovenské colné prehliadky a pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy ešte v civilných odevoch a ustrašeným cestujúcim s aroganciou zlodeja dávali za odobrané cennosti kúsok papiera s nečitateľným podpisom. K slovenskému zlatu od okradnutých Židov pribudlo zlato okradnutých spoluobčanov, ktorí sa po rozpade Rakúsko-Uhorska vracali z celého sveta medzi svojich. Udalosti, ktoré nasledovali, boli už len nevyhnutnou dohrou ohlasujúcou koniec samostatnej Československej republiky. Blížil sa koniec roka 1938. Občania prežívali smutné Vianoce. Sklamanie a otras sa zmocnili takmer všetkých. Zdanlivo pevná stavba Masarykovho štátu budovaného dvadsať rokov stála pred zrútením. Antisemitizmus a vyhánanie Čechov začalo nadobúdať hrozivé formy. Na neustále naliehanie nacistického Nemecka sa rozhodla československá vláda ukončiť demobilizáciu a zrušiť brannú pohotovosť štátu. Demobilizácia československej armády bola ukončená 28. februára 1939 a branná pohotovosť štátu sa skončila 1. marca. Tým sa oklieštená republika stala ešte bezmocnejšia. Demobilizácia prebiehala pomaly, s nechutou, vyvolanou stratou pohraničia. Skončil som ju v Hurbanových kasárňach. Po nej som prevzal veliteľstvo 9. roty v Svätoplukových kasárňach.

Po Mníchovskom diktáte a po Viedenskej arbitráži, keď došlo k amputácii životupotrebných údov mladého štátu, pokračovala protičeskoslovenská politika Hitlera v dobývaní strednej Európy. Na jednom zo svojich zasadnutí nekompromisne vyhlásil, že zahraničná politika Nemecka vyžaduje, aby bola Československá republika v najbližších mesiacoch rozbitá a ak to bude potrebné, aj silou zbrane. Slovenské fašistické vysielanie z Viedne, riadené slovenskými

republike zastával funkcie hlavného veliteľa Hlinkovej gardy (1939 – 1944) a ministra vnútra (1940 – 1945). Po skončení druhej svetovej vojny bol až do roku 1968 väznený.

Mapa pomníčovského Česko-Slovenska, tzv. druhej republiky

antisemitmi, šírilo slová lži a ohovárania. Medzitým sa cez nemecký Devín a obsadenú Petržalku začali do Bratislavy dopravovať výbušniny, zbrane a trhaviny pre záškodnícku činnosť. Vystavovali sa falošné priepustky a doklady pre úzky pohraničný styk. Začínali sa vo veľkom pašovať letáky, vyzbrojovať a inštruovať teroristi, pripravení rozpútať nekontrolovanú vlnu násilia. Rozbíjajú sa židovské výklady. O zákulisných kontaktoch slovenských politikov so zástupcami „tretej ríše“ sa ministerský predseda Beran⁸³ dozvedel čoraz viac podrobností. Keď vyšla najavo správa z tajného zasadania slovenskej vlády s Göringom, že Nemecko bude podporovať Slovákov, keď sa odtrhnú od Čechov, bolo na Slovensku vyhlásené štatárium. Udalosť, ktorú rozbíjači republiky predkladajú verejnosti ako „Homolov puč“⁸⁴. Tiso bol v danej chvíli ako súkromná osoba na bánovskej fare zavolaný do Berlína, kde ho prijali so všetkými poctami prináležiacimi hlave štátu. Hitler ho po polhodinovom monológu uistil o rozbití Československa a žiadal, aby Slováci na zvyšku územia, ktoré im ostalo, urobili všetko potrebné.

Od príchodu Nemcov do Rakúska pre mňa rovnako ako pre mnohých neplatil rozdiel medzi dňom všedným a sviatočným. Stále platilo, že deň má 24 hodín a v prípade potreby aj viac. Začiatkom marca sa mi naskytla možnosť zotaviť sa.

83 Beran, Rudolf (1887 – 1954) – agrárnický politik. Predseda čs. vlády od 1. decembra 1938 do 15. marca 1939 a predseda vlády Protektorátu Čechy a Morava od 16. marca do 26. apríla 1939. Finančne podproval domáci odboj a od júna 1941 do decembra 1943 bol väznený nacistami. Po skončení druhej svetovej vojny ho v zmanipulovanom súdnom procese odsúdili za kolaboráciu na 20 rokov odňatia slobody. Počas výkonu trestu zomrel.

84 Žiadne tajné zasadanie slovenskej autonómnej vlády s Göringom sa v skutočnosti nekonalo. Tzv. Homolov puč v dňoch 9. – 10. marca 1939 bol dôsledkom rafinovanej podvratnej politiky nacistov, ktorí na jednej strane povzbudzovali ľudáckych radikálov a zároveň ubezpečovali čs. vládu, že nebudú zasahovať, keď sa na Slovensku rozhodne urobiť „poriadok“.

Využil som ju so Standom na 14-dňovom pobyte vo Vysokých Tatrách s úmyslom zopakovať si výstupy na ich končiare. Tatry boli v tom čase takmer prázdne. Len ojedinele sme stretávali záujemcov s podobným programom. Rozhlas a tlač neprinášali psychické upokojenie, ktoré sme po telesnej námahe hľadali. V nízkych polohách Tatier sa začali objavovať výkriky Hlinkovej gardy o slovenskej autonómii bez Židov.

Je utorok 14. marca 1939. Bratislava sa prebúdza do zasneženého rána. Do Župného domu je zvolaný snem. Napriek otvorenej výzve niekoľkých vlasteneckých dôstojníkov a intelektuálov, aby snem konal uvážlivo a neroztrhol československý štát, vyhlásil slovenský štát. Vojtech Tuka⁸⁵ sa svojím povestným výrokom: „... vkladám osud svojho národa do vašich rúk, môj vodca, náš národ od vás očakáva plné oslobodenie...“⁸⁶ zapísal do najsmutnejších dejín. Jeden z britských novinárov o tejto udalosti napísal: „Slováci – ako Shakespearovi Angličania – predali pastviny, aby si kúpili kone, a radosť, ktorú z tejto transakcie pociťujú, nebude mať dlhé trvanie. Je zrejmé, že bezprostredným osudom Slovenska je slúžiť ako bezmocný satelit nemeckej ríši.“ A Slovensko tento satelit robilo proti vôli svojho ľudu od jeho vzniku až do konca vojny a veľmi na to doplatilo.

Ocitol som sa v štáte, ktorého hranicu na juhu tvoril Dunaj. Slovenský Devín na západe bol v Nemecku. Rieka Morava tvorila hranicu medzi Slovenskom a Protektorátom. Na východnej strane za Vajnormi bola hranica s Maďarskom. Maďarská colná kontrola bola v Dioseku, dnešnom Sládkovičove.

Slovenský štát sa rozprestieral na ploche 38 456 kilometrov štvorcových a mal 2,6 milióna obyvateľov, z ktorých 85 percent bolo slovenskej národnosti. Nemci využívali Slovákov ako pešiakov na šachovnici. Vždy sa našli takí, ktorých Hitler potreboval pre seba. Všetky tieto udalosti sa nezmazateľne vryli do života generácie, ktorá ju prežila, a hlboko zasiahli do dejín každého z nás.

To, čo sa zo všetkých miest na Slovensku telefonovalo a telegrafovalo, nerobilo nikomu radosť. O nezávislosti tohto štátu mnohí Slováci pochybovali od jeho vzniku. Zvlčilý postup Hlinkových gárd začína najtemnejšiu históriu Slovenska.

85 Tuka, Vojtech (1880 – 1946) – ľudácky politik, pôvodným povoláním právnik. Bol hlavným predstaviteľom radikálneho, antisemitského a pronacistického krídla Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. V rokoch 1939 – 1944 zastával funkciu predsedu slovenskej vlády. Po skončení druhej svetovej vojny bol popravený.

86 Tieto slová povedal V. Tuka na stretnutí s Hitlerom, ktoré sa konalo 12. februára 1939 v Berlíne.

Nemohol som sa zbaviť pocitu hanby za podporu, ktorú Hitler poskytol slovenským separatistom združeným v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane pri odtrhnutí Slovenska od českých zemí. Mal som často myseľ plnú protikladov. Pri strate nášho pohraničia vítal jednotky Wehrmachtu⁸⁷ vzdor a smútok rodín opúšťajúcich svoje domovy. Na rozdiel od českého pohraničia nacisti sa na Slovensku nemohli opierať o masívnu podporu nemeckej menšiny. Na celom Slovensku sa v roku 1938 prihlásilo k nemeckej národnosti okolo stotridsattisíc občanov. K vyhláseniu autonómie na Slovensku v októbri 1938 prispievali radikálni slovenskí sympatizanti nacistov a tiež aktivity niektorých maďarských kruhov, ktoré nezabudli, kde pred prvou svetovou vojnou stáli pohraničné kamene.

Slovenskí legionári na čele s generálom Rudolfom Viestom⁸⁸ vydali protest a v ňom pripomínali, že udatní slovenskí vlastenci bojovali a umierali spolu s Čechmi za svoju slobodu a že to boli Česi, ktorí pomáhali Slovákom v najhorších obdobiach dejín a že to, čo sme získali na duchovnom a materiálnom poli, sa stalo s českou pomocou za posledných dvadsať rokov, a preto naliehali, aby nebola poškvrnená národná česť padlých bratov Slovákov na čele s M. R. Štefánikom. Generál Viest bol členom československej delegácie pri rokovaní s maďarskou delegáciou. Jeho statočné slová slovenský snem nechcel počuť. Československá armáda sa tak s konečnou platnosťou rozdelila na nejestvujúcu českú a na tvoriacu sa slovenskú, ktorá sa prezentovala tým, že výostný štátny znak československej armády prekryla na čiapkach slovenskou trikolórou. Bol som už vo veku, keď som dobre vedel, na ktorej strane má stáť občan vychovaný v demokracii. Okyptená Bratislava hýrila zástavami: slovenské so slovenským znakom,⁸⁹ nemecké so svastikou, československá zástava medzi nimi nebola. Sklamaní ľudia bezmocne načúvali výkrikom: „Česi a Židia von!“ Len čo sa objavili prvé uniformy nemeckých vojakov a prichádzali z ideového chaosu rozkazy o rozdelení armády, neváhal som spolu s ďalšími dôstojníkmi a poručíkmi nachádzajúcimi sa vo Svätoplukových kasárňach po krátkej porade predstúpiť pred najvyššieho prítomného dôstojníka pplk. Doška, veliteľa III. práporu,

87 Wehrmacht – branná moc, oficiálny názov armády nacistického Nemecka v rokoch 1935 – 1945.

88 Viest, Rudolf (1890 – 1945) – čs. legionár a dôstojník. Bol jediným Slovákom, ktorý dosiahol v medzivojnovej čs. armáde hodnosti brigádneho a divízneho generála. Po vzniku slovenského štátu sa stal generálnym inšpektorom slovenskej armády, ale už v auguste 1939 emigroval a zapojil sa do čs. zahraničného odboja. Bol blízkym spolupracovníkom E. Beneša a členom čs. exilovej vlády. 7. októbra 1944 prevzal velenie nad povstaleckou armádou. Po porážke SNP padol do nemeckého zajatia a bol odsúdený na trest smrti. Jeho posledné stopy miznú na začiatku roka 1945 v bavorskom koncentračnom tábore Flossenbürg.

89 V tom čase sa žiadne slovenské zástavy so štátnym znakom nepoužívali. A. Petrák si ich zamenil so zástavami Hlinkovej gardy, ktoré mali uprostred modrého poľa bielu kruhová plochu s dvojramenným červeným krížom.

s rozhodnutím, že nikto z nás, československých dôstojníkov (v skupine boli poručík Valenta, poručík Kašpar, poručík Pecina a poručík Perl), československú prisahu neporušíme a staviame sa rozhodne proti rozbitiu Československa celým svojím odhodlaním. Bolo treba premáhať silné dojatie a neriskovať, aby náhoda neprekazila ďalšie plány. Rozhodnutie bolo nezlomné: slobodné Československo v slobodnej Európe. Naše rozhodnutie sme podporili vyhlásením, že sme pripravení bojovať proti nacizmu a jeho prisluhovačom všetkými možnými prostriedkami.

Vápnom namalované veľké písmená na petržalskom brehu Dunaja oznamovali: „Wir danken unserem Führer!“ Na slovenskej strane sa najviac kričalo: „Ďakujeme nášmu vodcovi!“ Nemci Hitlerovi, Slováci Tisovi. Snáď slovenská verejnosť uvidí jeho krstný list, aby sa zabránilo falšovaniu jeho mena. Niektoré noviny o ňom písali ako o Tiszovi. Do Bratislavy sa vracali sfašizovaní hitlerovci, živí politickými iredentistami z Viedne a výkrikmi školenými v Berlíne. Vedú sa búrlivé diskusie medzi stúpencami autonómie a jej odporcami, ktorí sa nerozpakovali označiť rozbitie Československa obklopeného germánskou a maďarskou hrozbou za zradu. Bol to začiatok zlého roku, ktorý svojím vývojom privedol mnohých vojakov i nevojakov k húfnemu odchodu do neznámej cudziny, aby sa stali ľuďmi bez vlasti.

Vzniknutý chaos využil i maďarský štát. Rozpadom ČSR 14. marca 1939 vyhlásila Podkarpatská Rus⁹⁰ svoju nezávislosť a už 16. marca ju začala obsadzovať maďarská armáda⁹¹. Ráno 23. marca prekročila aj východné hranice okypteného Slovenska a získala tak územie s rozlohou 1 600 kilometrov štvorcových so 70 000 obyvateľmi. Bol to jasný dôkaz Hitlera urobiť zo Slovenska akýsi výmenný tovar pri jeho rokovaní s Poľskom a Maďarskom. V takto vzniknutom chause sa formovali národníari a ustráchnanci.

Hitler nemal núdzu o svojich spojencov. V slovenskej tlači sme čítali, ako pochoduje akademická garda so svojím vodcom J. Kirschbaumom⁹² proti puškám „českých pučistov“. Tiso na svojho chlebedarcu nezabudol a gratuloval mu

90 Podkarpatská Rus sa od novembra 1938 oficiálne nazývala Karpatská Ukrajina.

91 Maďarská armáda v skutočnosti začala obsadzovať Podkarpatskú Rus už 14. marca 1939.

92 Kirschbaum, Jozef (1903 – 2001) – ľudácky politik a diplomat. V rokoch 1939 – 1940 zastával funkciu generálneho tajomníka Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Na priamy Hitlerov zásah sa v lete 1940 musel stiahnuť z politického života. V rokoch 1942 – 1945 pôsobil ako slovenský vyslanec v Švajčiarsku. Po skončení druhej svetovej vojny zostal žiť v cudzine.

k 50. narodeninám.⁹³ Jemu sa po boku v Nórsku vynára Vidkun Quisling⁹⁴, ktorý pracoval v šlapajach nemeckej vlády od čias, keď jeho krajinu napadli Nemci. Podobne v Chorvátsku vystupuje vodca chorvátskeho ustašovského štátu Ante Pavelić⁹⁵. Medzi tými, ktorí sa svojimi skutkami uchádzali o priazeň nemeckého vodcu, v netrpezlivej snahe maďarskej vlády zmocniť sa „Felvidéku“, bol tiež maďarský iredentista a obdivovateľ fašizmu po boku slovenských Nemcov Esterházy. Po obsadení južného Slovenska Maďarmi hrdil sa svojou príslušnosťou k horthyovskému Maďarsku. Všetci skončili vo vojne ako zradcovia.

Podľa stanovených príkazov som zo svojej rotý postupne poslal všetkých vojakov českej, nemeckej a maďarskej národnosti domov. Z celkového počtu 150 osôb mi zostala slabá polovica slovenskej národnosti. Rozlúčil som sa s nimi pred nastúpeným útvaram so želaním, aby nemeckým fašistom neverili a aby maďarským iredentistom nepodľahli, s pozdravom „Nazdar“, bežne používaným v armáde. Dostalo sa mi stručnej a sviežej odpovede „Zdar“. Bolo to po tom, keď sa do novotvoriacej armády Slovenskej republiky⁹⁶ začal zavádzať pozdrav „Na stráž“. Po rozchode pristúpil ku mne čatár ašpirant, ktorý jednotku prevzal, a šeptom sa ma udivene pýtal: „Pán poručík, vy tu neostávate?“ V krátkom rozhovore som ho ubezpečil, že prísahu vojaka Československej republiky neporuším a poslušnosť Hitlerovi prisahať nebudem, aj keď mal už celú Európu.⁹⁷ Čaká nás vojna a tú určite nevyhrá. Počúval ma nechápavo. Patril zrejme do radov tých, ktorým imponovala demagógia. Nebolo možné sa nerozhodnúť, keď človek chcel obstáť pred svojimi. Nebolo možné rozhodnúť sa inak, ako za ochranu štátnej slobody. Navštívil som štábného kapitána Černeka, ktorý sa stal veliteľom rozbitého Pešieho pluku 39. Malý Napoleon, ako sme ho my mladí dôstojníci pluku prezývali, neskrýval sklamanie nad tým, čo sa s československou armádou stalo. V otvorenej debata sa argumentmi skúsenejšieho snažil vysvetliť situáciu čo najlepšie. Slúžil som pod jeho velením krátky čas ako veliteľ čaty, keď bol veliteľom guľometnej rotý 4. Rozumeli sme si v plnení služobných povinností. Nadšenie nad vzniknutou situáciou nikto z nás neprejavil.⁹⁸ Navzdory dezo-

93 Hitler oslávil 50. narodeniny 20. apríla 1939.

94 Quisling, Vidkun (1887 – 1945) – nórsky nacionalistický politik. V rokoch 1942 – 1945 bol predsedom Nemcami dosadenej nórskej kolaborantskej vlády. Po skončení druhej svetovej vojny ho za velezradu odsúdili na trest smrti a popravili.

95 Pavelić, Ante (1889 – 1959) – chorvátsky nacionalistický politik a vojnový zločinec. V rokoch 1941 – 1945 bol vodcom (poglavníkom) a predsedom vlády Chorvátskeho nezávislého štátu. Na konci druhej svetovej vojny emigroval do Južnej Ameriky.

96 K premenovaniu Slovenského štátu na Slovenskú republiku došlo až po prijatí ústavy 21. júla 1939.

97 Tvrdenie A. Petráka, že Hitler mal už v marci 1939 celú Európu, nemožno akceptovať.

98 J. Černek (1896 – 1944) bol vymenovaný za veliteľa Pešieho pluku 39 ešte pred

rientácii, ktorá nevyhnutne zachvátila široké vrstvy národa, prevládal v nás silný nesúhlas so vzniknutou situáciou.⁹⁹ V ohnisku zničených ilúzií neprestala tlieť nádej, že súčasný stav je len dočasný a veľmi skoro ho zvráti k lepšiemu zásah veľmoci. Videli sme situáciu spoločne: Tiso vyhlasuje Slovenský štát, ktorý vkladá do lona Hitlerovi, historické české zeme obsadzujú vojská nežiaduceho votrelca. Všade panuje nepokoj a vzrušenie. Nedostatok správ vyvoláva nervozitu, zlyháva pošta, kolujú správy, že peniaze v bankách sú zablokované a snažívi poštári svojvoľne porušujú listové tajomstvo, peniaze nie sú doručované, pri bankových priehradkách sa zhľukujú husté rady netrpezlivých. Organizujú sa vlaky s odsunom nežiaducich. Jedni odchádzajú dobrovoľne, iní sú nútení.

Rozlúčili sme sa a ja som ho ubezpečil, že tu nezostanem. Pozriem sa do Brna k rodičom, dám si do poriadku srdcové záležitosti a budem nasledovať tých, čo odišli.

Cestujem posledným vlakom. Z predchádzajúcich transportov sa opakujú sťažnosti, že odsunutým osobám a rodinám na hraniciach pri colných prehliadkach berú peniaze a cennosti. Na nástupišti pred odjazdom vlaku sa tvoria skupinky ľudí. Je čas lúčenia. Prichádza poručík v rovnošate československého vojaka s odznakom Hlinkovej gardy na hrudi, so slovenskou trikolórou na čiapke a s pištoľou za opaskom. Zastavuje sa pri plukovníkovi, veliteľovi transportu, ubezpečuje ho, že sťažnosti, ktoré sa potvrdili, sa opakovať nebudú. Lúčim sa so svojou milou, ktorá ma prišla odprevadiť, dávam jej sľub, že sa vrátim a že nás nič nerozdelí. Utieram tvár orosenú slzami. Výpravca vlaku stojaci blízko nás akoby čakal s pokynom na odjazd, kým sa nekonečné lúčenie skončí. Neboli sme sami. Naskakujem do vozňa rozbiehajúceho sa vlaku a mávam dovidenia. Vlak mizne v tuneli. Rozsvetujú sa svetlá a ja stojím v stiesnenej polohe osamotený, s bolesťou v srdci. Stávam sa vyhnancom bez domova. Vlak pokračuje v ceste. Snažím sa mlčky pretlačiť cez kufre, debny a kopy balíkov. Ozýva sa detský plač a hlas snažiaci sa ho utíšiť. Pozerám mlčky na opustené pevnosti československého opevnenia pozdĺž trate. Počas celej jazdy som stál v preplnenom vozni na chodbe medzi batožinou. Vlak vchádza do stanice Kúty a zastavuje. Nástupište je prázdne. Je tu viac osôb v uniformách ako v civile. Československá vlajka tu nie je. Zvedaví miestni obyvatelia pozorujú

vyhlásením Slovenského štátu. S rozbitím ČSR sa nikdy nezmielil, čo dokázal svojou aktívnou účasťou v odbojovom hnutí a SNP. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 bol v hodnosti plukovníka preradený do zálohy a politicky perzekvovaný.

99 O nejakej dezorientácii širokých vrstiev národa po 14. marci 1939 nemožno hovoriť. Väčšina Slovákov neprijala vyhlásenie samostatného štátu s nadšením, ale vo všeobecnosti prevládala úľava, že nedošlo k nemeckej okupácii, prípadne k rozdeleniu Slovenska medzi jeho susedov.

okolitý ruch. Je zákaz vystupovať z vlaku. Vystupuje len dôstojník s pištoľou za opaskom. Z prednej časti vlaku mu idú v ústrety dvaja vojaci s puškami a všetci odchádzajú do staničnej budovy. Vo vlaku je ticho. Čakáme, čo s nami bude. Na tvárach mnohých vidieť sklamanie a neistotu. Nie je príjemné odchádzať bez vlastnej vôle. O chvíľu sa všetci traja vracajú. Do vlaku však nenastupujú. Vlak odchádza. Na stanici sa objavujú Hlinkovi gardisti s puškou na chrbte. Vďaka obojstrannej snahe sa zrejme dohodli. Z odchádzajúceho vlaku vidíme nemecké hliadky. Ďalšia zastávka, o chvíľu budeme v Břeclavi. „Sme doma,“ počujem niekoho z vystupujúcich. Doma? Pýtam sa sám seba v pochybnostiach.¹⁰⁰ Československí colníci sa strácajú medzi nemeckými vojakmi. Československých vojakov nevidíme. Colníci prechádzajú vožňami, nezasiahnu. Išlo zrejme o dohovorovaný presun. Vo vlaku je ticho, nikomu sa nechce hovoriť. Na veľkej stanici pozorujem transport nemeckých vojakov. V Brne vystupujem bez toho, že by som sa s niektorými z cestujúcich rozlúčil. Po stanici ťahám svoje poručnícke zvršky v kufrí a v batohu. Všimam si vojenskú kuchyňu s neznámou obsluhou, hromadí sa pri nej niekoľko neupravených zvedavcov na teplú polievku a kúsok chleba. Rovnakú stravu rozdávali aj na iných miestach. Veľmi rýchlo som spoznal, čo znamená slovo „eintopf“ – jedlo z jedného hrnca. Cestujem k rodičom podeliť sa s nimi o pocit vyhnanca. Matka mi po vítaní predkladá kúsok papiera, na ktorom je ceruzkou napísané „jedna retiazka“ a na nej škrabanec, ktorý je dokladom potvrdzujúcim jej krádež – vizitka Hlinkovej gardy.

Na území Protektorátu bola prítomnosť šedej rovnošaty nemeckého Wehrmachtu a príslušníkov SS podstatne výraznejšia ako na Slovensku. Tu a tam sa objavil muž v rovnošate vojaka či dôstojníka rozpustenej československej armády, vracajúci sa zo vzdialených posádok republiky. Napohľad prezrádzali sklamanie a neistotu. Vznikla „šuškanda“, najlepšia pôda pre budúce legendy. Od nej nie je ďaleko k vytváraniu odbojových útvarov. Okupácia a rozdelenie štátu ma nezlomili. Radil som sa k tým, ktorí s ňou nikdy nesúhlasili. Po rozhliadnutí som začal hľadať východisko z ťažkej situácie. Pod vplyvom udalostí som si osvojil určitý spôsob opatrného rozhovoru. V tomto prostredí sa na obidvoch stranách rieky Moravy začínajú organizovať skupiny českých a slovenských vlastencov a vyvíjať odbojovú činnosť. Vďaka obetavým vlastencom poznajúcim moravsko-slovenské pohraničie z obidvoch strán sa vytvárajú skupiny ľudí zamestnávajúcich sa prechodom a vznikajú prechodové linky. V brnianskom kaviarenskom prostredí ma prekvapil Otmar – novomanžel, ktorý si z Bratislavy priviezol svoju židovskú manželku. V živých spomienkach sa na mňa obrátil: „Mám rozkaz vybrať si troch spoľahlivých mužov, ktorí budú

100 Břeclav bola už v októbri 1938 pod názvom Lundenburg pripojená k Nemecku.

vytrvalo šíriť odpor proti Hitlerovi a jeho pomáhačom. Chceš sa pridať?“ Moje kývnutie hlavou bolo známkou súhlasu. „Vyberieš si podobne trochu ako ja. Podľa možností budeme prenášať a rozširovať informácie. Musíme to však robiť čo najopatrnejšie.“ Obidvaja sme boli rozhodnutí bojovať, ako sa dá. Na rôznych miestach sa stretávali tí, ktorí nechceli zostať pasívni. Pri takýchto stretnutiach sa hovorilo o prechodoch, preverovali sa jestvujúce a hľadali nové. Uvažovalo sa o možnostiach úteku a odovzdávali sa poznatky od tých, ktorí neboli spokojní s budovaním tisícročnej ríše.

Jednou z najvýznamnejších ilegálnych činností bolo rozširovanie cyklostylovaných letákov. Bojovalo sa proti novinárskym článkom, ktoré odporúčali zmieriť sa s daným stavom pod zámenkou zachovania národa v nových podmienkach. Počúvanie zahraničného rozhlasu a odovzdávanie zaručených správ a udržiavanie odbojovej nálady malo široké pole pôsobnosti. Rozširujú sa cyklostylované letáky s túžbou ironizovať votrelca a kolaborantov. Vzniká nenápadná organizovaná spravodajská činnosť, veľmi optimisticky orientovaná na skorú porážku Nemecka, v ktorej som vynikal optimistickým odhadom. Rozširovanie prebiehalo cestou známych a príbuzných pri najrôznejších príležitostiach. V letákoch proti nacistom sa posilňoval duch odboja. Úspešne pomáhalo vysielanie poľského rozhlasu zásluhou vynikajúceho hlásateľa profesora Ritz-Radlinského¹⁰¹. Bol lektorom českého jazyka na varšavskej univerzite. Po obsadení Československa Hitlerom sa ozýval denne v stanovenú hodinu: „Pozor, pozor, Katovice.“ V ilegálnej práci sme však boli začiatočníci, ktorí v odbojovom odpore dôsledne nedodržiavali zásady konšpiratívnej činnosti. Nikto z nás nebol predtým v žiadnej ilegálnej činnosti a nemali sme žiadne skúsenosti. Často sa do skupín dostávali provokatéri a pašeráci. Nie je prehnané tvrdiť, že okrem notoricky ustrašených občanov takmer každý čítal ilegálnu tlač. Napriek rozsiahlemu zásahu štátnych orgánov z oboch strán rieky Moravy ilegálna činnosť sa udržala počas celej vojny. Táto špecifická odbojová činnosť bola jednou z najdôležitejších prejavov rezistencie. Konkrétne mená osôb medzi jej šíriteľmi neboli známe. Bola to činnosť, ktorá sa pre mnohých končila smrťou.

Do platného československého pasu som získal pečiatku Protektorát Böhmen und Mähren a pod ňou Protektorát Čechy a Morava. S prekročením hraníc som nemal problémy. Pracovník na Oberlandráte¹⁰², u ktorého som o povolenie

101 Ritz-Radlinský, Ota (1904 – 1978) – český filológ, slavista, literárny historik a vysokoškolský pedagóg. V 30. rokoch pôsobil ako lektor češtiny na univerzite vo Varšave. Pred vypuknutím druhej svetovej vojny pracoval ako hlásateľ v českom a slovenskom vysielaní katovického rozhlasu. Po kapitulácii Poľska vstúpil do čs. zahraničného vojska. V povojnovom období bol lektorom českého jazyka pre cudzincov na Univerzite Karlovej v Prahe.

102 Oberlandrátni (po nemecky Oberlandratsbezirk) sa v rokoch 1939 – 1945

žiadal, ochotne akceptoval moje dôvody získať potrebné doklady kvôli zamýšľanému sobášu s cudzinkou v novom prostredí.

Udalosti bežali jedna za druhou. Stačil som s prekvapením zaregistrovať, že 23. augusta Hitlerovo Nemecko a Stalinovo Rusko uzavreli pakt o neútočení.¹⁰³ Svet bol ohromený, moje rozhodnutie bojovať za slobodu demokratického Československa tým otrasené nebolo. Bola to čudná správa, ktorá jedných desila, druhých dostávala do bezradnosti. Lutoval som Poliakov. Hitler zúrilo. Vývin udalostí nenechal nikoho na pochybách, kam smeruje.

Prvého septembra 1939 za úsvitu napadlo Nemecko Poľsko svojou obvyklou lžou pod zámienkou, že ide pre tých, ktorí doteraz márne volali „Heim ins Reich“ pred neznesiteľným poľským terorom. Britské a francúzske ultimátum vypršalo tretieho septembra o 9. hodine ráno. Francúzsko a Veľká Británia vypovedali Nemecku vojnu. 3. septembra som pri stlmenom zvuku počúval rozrušený hlas Nevilla Chamberlaina oznamujúceho, že v tejto chvíli odovzdáva britský veľvyslanec Henderson vyhlásenie vojny Nemecku a britskú hymnu na konci prejavu. Rovnako som si vypočul vo francúzskom rozhlase vypovedanie vojny Nemecku Francúzmi. Najhroznejšia svetová vojna vypukla! Barometer svetových udalostí bol nastavený na „búrlivo“ a západný svet bol tak prinútený venovať mu väčšiu pozornosť. K napadnutiu Poľska Nemeckom sa pripojila fašistická armáda Slovenska a uskutočnila víťazné prinavrátene odtrhnuté Javoriny.¹⁰⁴ Fašistické Slovensko – spojenec fašistického Nemecka – pri útoku na Poľsko zohralo smutnú úlohu, ktorá pred zrakmi sveta postavila mladý štát na stranu hanby. 17. septembra začala armáda ZSSR postup do Poľska a denná tlač chrľila do sveta defilé uzurpátorov vo Lvove.¹⁰⁵ Vojna v Poľsku trvala štyri týždne. Poľsko bojovalo osamotene. Francúzsko a Veľká Británia do boja prakticky nezasiahli. Neveril som v spojenectvo týchto dvoch totalít. Stál som pred Shakespearovým „byť či nebyť“. Vyrastal som od detstva v štáte, v ktorom som poznal a učil sa, že Česi a Slováci patria k sebe, v prostredí, kde ma rodičia, škola a život učili žiť vo vzájomnom porozumení. K spoločnému odporu Čechov a Slovákov proti účasti slovenských vojakov v nemeckom ťažení na Poľsko

nazývali vyššie územnosprávne jednotky, na ktoré sa delili obe krajiny Protektorátu Čechy a Morava.

103 Pakt bol v skutočnosti uzavretý ráno 24. augusta 1939, ale na dokumente sa nachádzal antedatovaný dátum.

104 Nielen Javoriny, ale všetkých slovenských území, ktoré boli pričlenené k Poľsku v rokoch 1920, 1924 a 1938.

105 Lvov dobyla nemecká armáda a následne bol odstúpený Sovietskemu zväzu. Spoločná vojenská prehliadka nemeckých a sovietskych vojsk sa v skutočnosti konala 22. septembra 1939 v Breste.

patrila demonštrácia 28. októbra v Prahe pred sochou svätého Václava – patróna českej zeme. Bola to prvá pouličná búrka v tomto meste. Stál som pri soche obklopenej nespočetným množstvom kvetov. Občania hovoriaci medzi sebou česky, slovensky a rusínsky ich tam ukladali mlčky, s odvahou a tichým postojom. Vychádzali z hustých špalierov na obidvoch stranách Václavského námestia. Bol som na tom akte priamym účastníkom a večer som obdivoval, s akou presnosťou zahraničný rozhlas, ktorý nebol naklonený Nemcom, o udalosti verne informoval. Podobne ako 28. októbra aj pri demonštrácii študentov 17. novembra bolo počuť spoločnú reč Čechov a Slovákov, ktorá bola jasným prejavom zmýšľania.

Odpor a nenávisť k okupantom podporovali vedomie odísť do boja. Jeho cieľom bolo prispieť všetkými silami k oslobodeniu a znovunadobudnutiu nezávislosti krajiny. Aj ja som si uvedomoval slová Karla Čapka¹⁰⁶: „Cena, za ktorú sa sloboda získava a udržuje, je vôľa položiť za ňu aj život.“ Bolo mi od začiatku jasné, že Československo nebude schopné po zrade všetkých biť sa na svojom území za odčinenie mníchovskej krivdy. Jeho osudom bude zase biť sa v cudzine za svoju slobodu a brániť svoje hodnoty mravným odporom vo väzeniach a koncentrákoch. Budem patriť medzi tých, ktorí sa na popravisku či v kriminále lúčia so slobodou so slovami: „Nech žije Československá republika“? Budem patriť medzi tých, ktorých odkaz bude vytláčaný do zabudnutia? Úspech, ako je známe, budí závisť a jej dôsledky na seba nedajú dlho čakať. Mnohých prepadne pri týchto úvahách na okamih pýcha – prelietavý pomocník slabochov. Obranou porobených je vzdor, ten však predpokladá silu a odhodlanie. Neklesal som na mysl, nerobil som zo seba ani zo svojej vlasti nariekajúcu obeť čakajúcu na spásu bájných sitnianskyh rytierov. Bolo mi jasné, že na šachovnici svetovej diplomacie sa manévruje podstatne zložitejšie, ako ukazujú zástavky zapichované na mape vojenských operácií. V Londýne sa kopali zákopy, verejné budovy sa obkladali vrecami s pieskom, robili sa rôzne opatrenia, ktoré obyvateľstvo desili. Chamberlain vytrvalo chodil s plynovou maskou. Po obsadení Poľska a po jeho rozdelení na hnedú a červenú časť vojna akoby prestala a Nemci akoby sa báli Francúzov čakajúcich na Maginotovej línii¹⁰⁷, krátiac si dlhú chvíľku povestným kalvadosom. Nečudo, že si skoro vynútila pomenovanie čudná vojna (drôle de guerre).

106 Čapek, Karel (1890 – 1938) – český spisovateľ, fi lozof, prekladateľ a redaktor. Bol blízkym priateľom T. G. Masaryka.

107 Maginotova línia – súhrnný názov pre francúzsky systém pohraničných opevnení, ktorý bol vybudovaný v rokoch 1929 – 1940. Názov dostala podľa André Maginota (1877 – 1932), francúzskeho ministra vojny v rokoch 1929 – 1932.

V Bratislave pribúdalo Slovákov v čiernej rovnošate a vo vysokých čiernych čižmách pokrikujúcich po uliciach a hrdiacich sa spevom: „...rež a rúbaj do krve...“ Násť v Bratislave človeka stavajúceho sa s odporom k fašistickej zrade po boku Nemcov však ťažké nebolo. Stretával som sa s priateľmi, ktorí sa na prítomnosť nemeckých vojakov pozerali s rovnakým odporom a opovrhnutím ako na prisluhujúcu Hlinkovu gardu. Nechýbali ani autonomisti, ktorí si výsledok svojho snaženia takto nepredstavovali.

Krátko po príchode Nemcov sa na ministerstve obrany v Prahe utvorila likvidačná skupina zamestnávajúca sa rozmiestňovaním bývalého dôstojníckeho zboru do civilných služieb. Jej rozhodnutie začleniť ma po niekoľkomesačnom „ničnerobení“ do Obecného úradu v Brne na rozdeľovanie potravinových lístkov znamenalo pre mňa zadelenie do skupiny s odporom proti okupantom. Môj predstavený chápal moje pocity sklamaného opustenca zo Slovenska a veľmi zhovievavo toleroval moju častú neospravedlnenú absenciu. Pohyboval som sa v priestore, kde nebolo ťažké nadviazať spojenie na prekročenie hraníc medzi Moravou a Slovenskom. Na Slovensko som cestoval medzi svojimi a prinášal informácie od jedných k druhým. V debatách sa vyjadroval hnev nad príchodom Nemcov, nad zradou fašistov. Boli sme úzky okruh priateľov, vzájomne si dôverujúcich a povzbudzujúcich sa, pričom som vždy získal alebo odovzdal vítanú novinku. Každá z ciest na Slovensko s cieľom navštíviť budúcu životnú partnerku zakrývala vlastné nadšenie nerozlišovať brehy rieky Moravy.

Spoločné vianočné sviatky v prvom roku vojny zmarila tvrdosť okupantov. Na naliehavý telegram, vyzývajúci na nevyhnutnú návštevu na odporučenie lekára, reagovalo brnianske gestapo jednoduchým zamietnutím: „Kommt nicht in Frage.“ (Neprichádza do úvahy.) Boli to Vianoce rozbitého Československa, sklamaných a opustených rodín rozdelených pre rasovú nenávisť na občanov dobrých a zlých. Občianka narodená v Pozsonyí v Uhorsku žijúca na Slovensku v Bratislave a dôstojník československej armády, syn moravských rodičov narodený v Rakúsku vo Viedni, od detstva žijúci a vychovávaný s láskou k Československu, pripravení hájiť spoločnú vlasť, viazaní spoločnými sľubmi, boli nútení žiť oddelene.

V novom cestovnom pase vystavenom pod novým štátnym útvarom začiatkom roku 1940 som mal ako zamestnanie uvedené „úradník“, čo bol všeobecne prijateľný pojem. Využil som zimu na lyžovanie v Javorníkoch. S priateľom Lopaurom sme sa lyžovali bezstarostne po celej dĺžke hraníc označených červenou turistickou značkou. Boli sme opatrní, aby sme nedali príčinu na akciu za porušenie pohraničného správania. Vracali sme sa sklamaní, že sa nám nepodarilo vyskúšať priechod. Získané poznatky našli svoje uplatnenie v kruhu záujemcov.

Naše lyžiarske zanietenie sme presunuli do Žďárskych lesov na Českomoravskej vysočine, blízko rodiska môjho priateľa. Zásahy štátnych orgánov na oboch stranách hraníc boli stále prísnejšie. Bolo treba rozhodnúť sa. Každý mal svoj spôsob výkladu. Bolo dosť takých, ktorí tvrdili, že neveria v porážku Nemecka. Nevideli žiadnu možnosť, ako by Veľká Británia mohla vojnu vyhrať. Keď ich ubezpečovali, že USA sa postaví na stranu Britov, neverili, boli presvedčení, že Veľká Británia čoskoro uzavrie mier. Mnohí sa utešovali pohodlným vyčkávaním a odmietali tvrdé boje, do ktorých by sa mohli dostať. Naivita argumentov bola známkou politickej vyspelosti a často zakrývala osobnú váhavosť.

Odporúčili mi, aby som vyskúšal, prípadne preveril cestu do Bratislavy cez Veselí nad Moravou, kde žilo niekoľko statočných obhajcov rozbitého štátu. Bol som odkázaný na miestneho učiteľa v príľahlej dedinke, mal ma previezť cez les do Nového Mesta nad Váhom do hotela Javorina. Jeho majiteľom bol istý pán Kolár, ktorý pomáhal prechodu gen. Ingra.¹⁰⁸ Pokúšal som sa dvakrát bez úspechu. Môj učiteľský sprievodca sa vždy vrátil sklamaný, že spojka, ktorá nás mala viesť, nedošla. Rozladil som tých, ktorí čakali na môj úspešný návrat z Bratislavy. Na brnianskom oberlandráte, kde som slušne žiadal o povolenie vycestovať na Slovensko, kde si chcem usporiadať osobné záväzky, sa úradné rozhovory menili na násilné nemecké otázky zasahujúce do súkromia. Moje prechody hraníc narážali na stupňujúce sa prekážky a úradný odpor zabránil spoločnému styku obyvateľov rozdeleného štátu. Pozornosti pracovníka neunikli moje časté návštevy Bratislavy. Čas mi prestával hrať do karát. Začala ma poháňať nedočkavosť. Bolo treba zladať povinnosti osobné s povinnosťami vojaka. Bolo treba rozhodnúť sa medzi láskou k vlasti a láskou k milej. Moji priatelia Veselý a Lopaur sa so mnou pred odchodom na hospodársku výstavu v Belehrade lúčili s cennými informáciami a pokynmi, ako sa pod zámienkou jej návštevy bezpečne dostať do zahraničného odboja.

Nevedeli sme sa zmieriť s bezprávím, opustili sme dobrovoľne svojich najbližších, aby sme zdvihli potupenú zástavu československej armády a vztýčili ju na slávnych miestach posvätených krvou našich otcov. Išli sme bojovať za slobodu Československa a jeho štátnu samostatnosť v slobodnej Európe.

108 Ingr, Sergej (1894 – 1956) – čs. legionár a generál. Z Protektorátu emigroval v júni 1939. V rokoch 1940 - 1944 bol ministrom národnej obrany čs. exilovej vlády. Od augusta 1947 pôsobil ako mimoriadny veľvyslanec v Holandsku. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 rezignoval na všetky funkcie a zostal žiť v zahraničí.

III.

Lúčim sa a odchádzam, ale vrátim sa do slobodného Československa v slobodnej Európe

Ďalšie povolenie na prekročenie hraníc z Brna do Bratislavy je zastavené. Ukazuje sa cesta do Viedne a ako ďalej, to sa uvidí. Avšak aj na prekročenie hraníc z Protektorátu do Viedne je potrebné povolenie. Treba získať osvedčenie o árijskom pôvode a na tento účel získavam bez námietok priepustku do Viedne, môjho rodiska. Vyžiadal som si 14-dňovú dovolenku a ubezpečil som predstaveného, že chcem odstrániť všetky prekážky, ktoré bránia občianovi Protektorátu zosobášiť sa s cudzinkou. Bol som však rozhodnutý v žiadnom prípade sa nevrátiť. O tomto mojom úmysle nikto z pracovníkov ani rodičia doma nevedeli. Pri rozlúčení som im sľuboval, že sa pokúsím priniesť správy o ich súrodencoch.

Bola sobota 30. marca. Mojou cestovnou batožinou bol malý papierový kufrík s najpotrebnejšou bielizňou, niekoľko vreckoviek, nécessaire¹⁰⁹, veci bežnej potreby a francúzsky slovník, ktorý mal pomáhať pri dorozumívaní tam, kde školské vedomosti nestačili. Sedím sám v nefajčiarskom oddelení v jednom z vozňov rýchlika smerujúceho do Viedne. V ušiach mi silne hučí, srdce mám kdesi v krku. So zvlhnutými očami ďakujem matke za jej starostlivosť. Pasová formalita bola vybavená colnými pracovníkmi na brnianskej stanici.

Veľmi rád som čítal novinárske články nášho najväčšieho žurnalistu Ferdinanda Peroutku¹¹⁰. Bol to človek, ktorého zásady slušnosti, rozvážnosti a pravdivosti, ako aj mravnosť v politickej kultúre čitateľa lákali. Vedel slová nielen napísať, ale i predniesť. Radil podobne ako Komenský postupovať tak, aby žiaci pri písaní všetky svoje prsty pred sebou videli. Jeho týždenná *Přítomnost* bola vždy vypredaná. Zásobil som sa niekoľkými výtlačkami na skrátenie dlhej chvíle počas cestovného ničnerobenia. Jeho novinárske úvahy niesli označenie „top class quality“¹¹¹. Posúďte sami:

109 Najnevyhnutnejšie hygienické potreby.

110 Peroutka, Ferdinand (1895 – 1978) – český spisovateľ, dramatik a publicista. S prispewením T. G. Masaryka založil v roku 1924 politicko-kultúrny časopis *Přítomnost*, ktorý sa stal oporou čs. demokratického zriadenia. V rokoch 1939 – 1945 bol väznený v nacistických koncentračných táborech. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 sa stal jednou z hlavných postáv čs. exilu. Zomrel v USA.

111 Kvalita najvyššej triedy.

ROZLOUČENÍ SE SLOVENSKEM

Rozloučivše se nyní, jak se stalo hrou osudu, poměru i lidí nezbytným, se Slováky, přejeme jim přese vše, co se dělo, aby svého rozhodnutí odloučiti se od nás nikdy nemusili litovat jako národ, aby jejich prudké vlastenectví skutečně vedlo k posílení jejich vlasti. Ptáli se někdo, proč tolik pokory a jak je možno dosud chovati tak blahovlnné city, nechť přijme tuto odpověď: Je těžko najednou přestat pokládat Slováky za část sebe sama, je nesnadno přát neštěstí mladšímu bratru, který se proti naší vůli vydal do světa, i když je pravda, že v poslední době jsme více vídali jeho zařatou pěst než jeho úsměv. Snad jednou zase ožijí – očištěny zkušeností – tendence česko-slovenské vzájemnosti. Ať jakkoliv vzdálená je tato budoucnost, ať jakkoliv nepravděpodobnou se zdá nyní, muž moudrý bude na ni myslet a nebude zahrazovat její příchod prudkými slovy, která ostatně nemohou míti více účinku, než že způsobí trochu lomu.

Nyní se snad lépe pochopí, proč jsme se tak zatvrzele varovali v minulých šesti měsících druhé republiky přilévát oheň do slovenského ohně, který stejně už dost vysoko šlehal, proč jsme se zdráhali na hrubé slovo ze Slovenska odpovídat hrubým slovem, proč jsme se zdráhali uvěřit, že by slovenský problém se dal vyřešit sebe různějším způsobem psaní českých novin, proč jsme nechtěli vydat heslo „rána za ránu“. Někteří lidé, kteří často dopisovali do českých redakcí, nepochopili, že 6. října Slováci se stali svrchovanými pány svého osudu a že není možno pohnout je něčím jiným, než důkazy naší dobré vůle. Pravda, nepovedlo se to. Ale přes to nebylo jiného způsobu. Každý způsob jiný by byl vývoj jen urychlil – ostatně, urychlil vsutku. Autonomní Slovensko ve středoevropském prostoru, ve kterém německá vůle tolik nabyla na váze, nebylo dostupno žádným jiným našim metodám než metodě dobré vůle. Jestliže cesta od srdce k srdci mezi námi a Slováky zarostla, musilo nakonec dojít k výsledku takovému. Nikdo nechť nevěří, že jakýkoliv mocenský způsob by byl schopen dospět k výsledkům jiným. Byl by přivodil toliko jiné, nepochybně tragičtější epizody na této cestě. Nikdo nechť nevyčítá ani sobě, ani jiným, že jsme nezkusili více. Nebylo pro nás žádného „více“. O tom se věru každý mohl poučit právě z historie posledních dnů.

Jedině nové zkušenosti mohou očistit slovenský nacionalismus od jeho nedůtklivosti, která už mezi Čechy a Slováky ani poměr „já pán, ty pán“ nesnášela. Znovu musíme přát Slovákům, aby jejich nacionalismus, který měl pokožku tak jemnou a citlivou, že nesnášela ani českého doteku, dostal to, čeho si přeje a pro co tolik riskoval. Snad slovenské čítanky nebudou tak upraveny, aby z nich zmizel sebevědomý výrok maďarského ministerského předsedy z roku 1914: „Slovenského národa není.“ A snad nebudou slovenské čítanky dále tak upraveny, aby z nich bylo vyloučeno zjištění, že probuzení Slovenska k plnému a bujnému národnímu

životu stalo se za dvacet let života ve společném státě s Čechy. Loučice se se Slováky, nemůžeme je žádat už skoro ani o nic jiného, než aby tuto vzpomínku v sobě nezahlazovali násilně.

*Ferdinand Peroutka
Přítomnost č. 14, 5. 4. 1939*

Do Viedne som pricestoval v popoludňajších hodinách. Viac zo zvedavosti ako pre pocit hladu som si chcel kúpiť občerstvenie. Nepochodil som. Viedenské kaviarne, reštaurácie a potravínové predajne boli síce otvorené, ale bez tovaru a bez návštevníkov. „Schon gibt es nicht,“ (Už nemáme) bola odpoveď, keď som požiadal chlieb a maslo. Ochota Viedenčanov mi pomohla dostať sa bez problémov na stanicu, odkiaľ odchádzal električkový spoj do Engerau. Zakúpil som si lístok do konečnej stanice. Bol ňou Berg. Cestou sa zotmelo. Zastávky počas jazdy som nevnímam. Na konečnej stanici všetci cestujúci vystúpili a rozdelili sa. Jedni do Kittsee, druhí do Engerau. Čakali nás už príslušné autobusy. Autobus do Engerau po krátkej jazde po Viedenskej ceste zastavil pred kostolom. Bola to moja prvá návšteva Petržalky od jej obsadenia Nemcami.

Ponáhlal som sa známymi uličkami do ulice Richarda Wagnera, kde som dúfal nájsť nocľah u rodičov mojej snúbenice. Dom bol prázdny a vstup cez záhradu zatvorený. V susednom dome sledovala z okna ticho prázdnej uličky matka s dcérou. „Das ist Herr Leutenant,“ (To je pán poručík.) povedala prekvapená dcéra, keď ma spoznala. Pozdravil som a podišiel k nim, pretože obidve susediace rodiny sa poznali a o mojej známosti vedeli. Z krátkeho rozhovoru som sa dozvedel, že pán sused, otec mojej snúbenice, prichádza v čase pracovného voľna pravidelne do Petržalky starať sa o domček a záhradu a vraj zajtra, v nedeľu 31. marca, určite príde. Prehodil som papierový kufřík opatrne cez plot do záhrady s prosbou, aby ho na to upozornili. Ochotne mi to sľúbili. Rozhodol som sa v zatemnenej Petržalke hľadať ďalšiu možnosť prenocovania. Zamieril som k svojej bývalej domácej pani Zirmanovej na Schillerovej ulici blízko bývalých Jelínkových kasární. Uvítala ma s úsmevom, otvorene dávala najavo radosť z prekvapenia. Nijako som nezakrýval sklamanie, že som našiel prázdny dom svojej snúbenice. Veľmi ochotne a starostlivo mi ponúkla nocľah: „Vaša posteľ je stále voľná, máte ju k dispozícii.“ V protihľej posteli, kde spával Voloda, s ktorým sme slúžili v neďalekých kasárňach, spáva Lojzi. Počas existencie Československa učil v Bratislave na meštianskej škole ako občan nemeckej národnosti. Teraz žije v Petržalke ako pracovník na obecnom úrade. Musel vstúpiť do SS a tí dnes majú nočné cvičenie na dostihovej dráhe. Ďalej som sa z jej rozprávania dozvedel, že v takýchto prípadoch prichádza domov medzi 22. a 23. hodinou a že cvičenie podobného druhu sa opakuje dvakrát do týždňa. Rozhodli sme sa, že na príchod

Lojzihu vyčkáme. Pani domáca pripomenula, že Lojzi, ako ho familiárne volala, zastáva dôležitú funkciu na obecnom úrade, a že mi určite bude vedieť poskytnúť informácie, ako sa dostať najlepšie na druhú stranu Dunaja. Tesne pred 21. hodinou prerušila rozhovor tichou poznámkou: „Nesmieme zabudnúť na správy z Londýna.“ Táto úprimná, otvorená Chorvátka žijúca od narodenia v Petržalke spustila: „Čo tomu všetkému hovoríte? Myslíte si, že to s Hitlerom takto zostane? Ja mu neverím. Beneš mu to ukáže, počúvate Londýn?“ Prikývol som, že počúvam Londýn, Paríž a i Katovice, keď vysielali. Bavili sme sa tiež o príjme rôznych vysielacích staníc a o bezpečnosti počúvania. O vysielaní z Moskvy sme toho obidvaja veľa nevedeli. Ozvalo sa známe ti-ti-ti-tá. Vysielanie sme obaja vypočuli mlčky bez komentára. Pokiaľ bol manžel mojej bývalej domácej doma, počúvali Londýn spoločne. Ako nemecký občan bol po zabraní Petržalky odvedený a ako murár z povolania pracoval v ženijnej jednotke niekde v Rakúsku. Keď sa vysielanie skončilo, požiadala ma, aby som sa o tom Lojzimu nezmieňoval. Ubezpečil som ju, že obavy mať nemusí. Bolo 22. hodín, keď vo vrátkach domu zaštrkali kľúče a pani dodala: „Už ide.“ Lojzi prišiel v rovnošate SS. Obaja sme sa poznali, i keď sme si vzájomne nevedeli spomenúť na priezviská. Pozdravili sme sa s úsmevom a podaním ruky. Ospravedlňoval sa, že je špinavý. Nočné cvičenie v zablatenom teréne zanechalo totiž na ňom stopy. Na futbalovom štadióne Makabi v Petržalke nacvičovala nemecká mládež pod dozorom svojich učiteľov predvojenský výcvik. Pani Zirmanová upozornila Lojzihu, že chcem v Petržalke prenocovať. Aj on ochotne ukázal na voľnú posteľ a ja som mal nocľah zaistený. Zmienil som sa pred ním o svojom úmysle oženiť sa a o ťažkostiach, ktoré sa mi stavajú do cesty. Potvrdil mi to, čo som už vedel, že pracuje na obecnom úrade, a dodal: „Podľa miestneho nariadenia musí mať každý občan Petržalky na ceste do Bratislavy priepustku (Durchlasschein). Táto sa vydáva po mesačnom pobyte v Petržalke. Chápal moje sklamanie, s ktorým som ho vypočul. Rozumel, že pre osobu s podobným zámerom je mesiac dlhý čas. „V krajnom prípade by som mohol urobiť výnimku, pretože vás poznám a obstaral by som priepustku za štrnásť dní.“ Sklamane som dodal, že mám bohužiaľ dovolenku len na štrnásť dní. Vyjadril som nádej, že ráno je múdrejšie večera. Spali sme obidvaja ako drevá. Psychické a fyzické vyčerpanie tomu pomohlo.

Ráno sa ospravedlňoval, že musí opäť odísť na celodenné cvičenie a nevie, kedy sa vráti. Lúčili sme sa v nádeji, že sa večer uvidíme. Pripojil som prosbu, aby porozmýšľal, ako najlepšie pomôcť. S domácou paňou som sa rozlúčil po raňajkách s tým, že sa po návšteve priateľov večer vrátim. Pani ma ubezpečovala, že sa so svojou „geliebte“ (milovanou) v Petržalke uvidím. Pustil som sa na Marxovu, v tej dobe na Hitlerovu ulicu. Jelínkove kasárne boli obsadené nemeckým vojskom, rovnako ako škola blízko nich. Nápisy na domoch boli nemecké. Porovnával som ich s nápismi, ktoré som videl pred okupáciou. Obec

mi pripadala prázdna a opustená. Tento pocit prechádzal tiež na mňa a umocňovala ho obava, že medzi miestnymi okoloidúcimi sa môže objaviť osoba, ktorú nepoznám, ale ona pozná mňa a bývalý československý dôstojník stojaci pred nemeckými kasárňami by mohol byť sympatizantom Herrenvolku prinášajúcim na tisíc rokov nový poriadok dobrý úlovok.

V tomto rozjímaní som pocítil uprený pohľad muža z poschodového domu na protihľej strane ulice. Naše zraky sa stretli a zistili sme, že patríme k sebe. Bol to bývalý pokladník sokolskej jednoty. Pochopil, že hľadám pomoc. Zrakom prešiel opatrne ulicu a ukazovákom ma volal k sebe. „Nazdar, čo tu robíš?“ vítal ma spolu s manželkou. „Sadni si a rozprávaj, ako sa máš a čo je nové.“ Bez toho, že by čakal, čo mu odpoviem, spustil na mňa: „Ty utekáš za hranice, že?“ Odpovedal som „áno“ ticho, ale rozhodne. „Manželka ťa poznala a pozorovala a hovorí mi, zavolaj ho hore.“ Opäť sa spomínalo na Československo a na obsadenie Petržalky. Rozprávali sme o ľuďoch, s ktorými sme žili a denne sa stretávali. O tých, ktorí s príchodom Nemcov odišli a o tých, ktorí čakajú, až Petržalka bude opäť slobodná a československá. Nevynechalo sa formovanie československej armády v zahraničí vo Francúzsku. „Už je ich tam iste mnoho, počúvame rozhlas každý deň,“ prízvukovali moji hostitelia. Zmienil som sa o pomeroch v „Protentokráte“, ako sme sa Protektorátu vysmievali, o fašistických pomeroch na Slovensku, kam som pravidelne často jazdieval, o vytrvalom úsilí Nemcov obmedziť pohraničný styk, ako aj o ťažkostiach dostať sa z Protektorátu na Slovensko. Počúvali ma so záujmom. „Prichádzaš v celkom vhodnú chvíľu. Je niekoľko možností. Uvažuje sa tu o vytvorení novej linky z Protektorátu cez Bratislavu do Maďarska. Pracujú na tom naši ľudia na hlavnej stanici v Bratislave a v Mestskej sporiteľni. Na moravsko-slovenskej a na slovensko-maďarskej hranici došlo k neočakávanému prerušeniu siete obsadených spoľahlivými ľuďmi. Schádzame sa pravidelne a udržujeme medzi sebou najužšie styky.“ Počúval som bez prerušenia. „Práve dnes tu máme taký prípad vzájomného stretnutia. Má tu pohreb jeden československý legionár, bývalý člen Sokola, a z Bratislavy sa s ním príde rozlúčiť asi 20 osôb. Prídu na spoločnú priepustku a myslím si, že nebude problém dostať ťa medzi nich na spätočnej ceste. Niektorí sa iste poznáte. Buď preto okolo osemnásť hodiny pripravený a prechádzaj sa v parku pred hostincom Berger. Až pôjdeme okolo, pridáš sa nenápadne k nám. Ja budem o tom členov informovať.“ Ubezpečil ma, že prechody osôb na spoločnú priepustku sú celkom úspešné. Bral som túto príležitosť ako jednu z možností. „Možno by bolo dobré ísť na pohreb s nami a tam sa budeš môcť o veci podrobnejšie dohovoriť.“ Pýtam sa na bývalých členov jednoty, zvlášť na Poldu, Roberta a Emila. Boli to všetci deti rodičov, ktorí sa do Petržalky nasťahovali počas Rakúsko-Uhorska. Vítili Československo a vyrastali v ňom. Neodišli v presvedčení, že Hitler v Petržalke nezostane. Rozlúčil som sa s mojimi hostiteľmi a vybral som sa vyhľadať niektorého z nich. Zamieril som k Emilovi.

Bol na rodinnej návšteve vo Viedni. Jeho manželka, dobre poznajúc naše sokolské priateľstvo, tušila, prečo som prišiel. Uvítal som sa s Poldom, ktorý bol susedom. Obidvaja sme sa zhodli, že vyhladáme Roberta z našej sokolskej partie. Vydali sme sa cestou prázdny uličkami do jeho bytu a vymieňali si cestou novinky z jednej i z druhej strany protektorátnych hraníc. Upozorňoval ma, že gestapo má svojich ľudí v Petržalke, ktorí odpočúvajú hovory a donášajú, takže človek si musí dávať veľký pozor, s kým hovorí. Uistil som Poldu, že nálada v Protektoráte je vcelku protinemecká a že české dievčatá nemeckých vojakov bojkotujú. Kolaborantmi združenými vo „vlajkároch“ a „šejdristoch“¹¹² sa všeobecne opovrhuje.

Slováci na Slovensku, evanjelici či sokoli bez rozdielu príslušnosti, ktorí poznali a videli nebezpečenstvo germánskej hrozby, že zlikvidujú Slovanov, pomáhali obnoviť Československo. Na Slovensku bolo veľa Slovákov československého zmýšľania, ktorí sa vzájomne presviedčali, že Československá republika bude opäť slobodná. Zaslepení hlinkovci zneužití po moci túžiacimi sfanatizovanými hitlerovcami sa ponáhľali obráť rasovo nenávidených židovských spoluobčanov, nedbajúc na skutočnosť, že sú podľa rasového učenia v Mein Kampfe¹¹³ zaradení do skupiny hanebne označenej ako cigáni.

Prišli sme k Robertovmu bytu v blízkosti obecného domu. Bol slobodný a chystal sa variť obed. Radosť zo stretnutia sme mali obidvaja a netrvalo dlho, aby sme sa vo svojich spomienkach všetci vrátili do čias, keď bola Petržalka sokolská. Vo svojej protihitlerovskej nálade sme neviazane pokračovali. Bolo treba stlmiť naše hlasy, pretože nad Robertom býval Nemeц zo Sicherheitsdienst¹¹⁴, ktorý si prišiel z Viedne plniť povinnosti sľediča. Ak je doma, iste ho rušná debata pod ním upúta. Keď už bol obom známy cieľ mojej návštevy, vyjadril som túžbu dostať sa do Bratislavy za svojou snúbenicou, ktorú všetci dobre poznali, hoci aj na cudziu priepustku. Reakcia bola neočakávaná. Poldo aj Robert mi predložili na nahliadnutie svoje priepustky, aby som si vybral. Usúdili sme, že na Roberta sa podobám viac. „Máš ju k dispozícii,“ prisunul mi ju Robert. Rozhodnutie bolo rýchle. Dohovorili sme si miesto stretnutia o 15. hodine na známom mieste v Tyršovom sade. Podľa Robertovej priepustky som bol narodený a patrím do Engerau, povoláním stolár. Svoj pas som odovzdal Poldovi, ktorý ho mal preniesť na druhú stranu Dunaja za mnou. Čas do nášho stretnutia využijem na to, aby som si osvojil nacionálne a adresu. Poldo pôjde za mnou a v prípade, že

112 Tieto pomenovania boli odvodené od českej nacistickej organizácie „Vlajka“ a kolaborantského humoristického týždenníka „Šejdrem“.

113 Mein Kampf (Môj boj) – dvojväzková kniha Adolfa Hitlera prvýkrát vydaná v rokoch 1925 a 1926, v ktorej okrem vlastného životopisu zjednodušene približuje národnosocialistickú ideológiu.

114 Sicherheitsdienst (Bezpečnostná služba) – spravodajská služba SS.

by sa colníkovi javili nejaké údaje o mne nejasné, pokúsi sa vhodnými, spoľahlivými vysvetleniami vyvieť colný orgán z pochybností. Ak by som sa napriek všetkému dostal do situácie, v ktorej hrozilo vyšetrovanie, mal sa Poldo vrátiť a upozorniť Roberta čakajúceho v parku, aby utekal na políciu s oznámením, že ho v parku prepadli a odcudzili mu priepustku. Aby o mojom „velkonemeckom“ zmýšľaní nebolo pochyb, zasunul som si do klopne kabáta odznak hákového kríža a osvojil som si niektoré výrazy, bežné v petržalskej nemčine.

V stanovený čas sme z dohodnutého miesta vyrazili k slovensko-nemeckej štátnej hranici. Bolo slnečné popoludnie. Nemecká colnica bola v drevenej búde, narýchlo postavenej pri drôtenom plote ohraničujúcom ihrisko O. T. E. (Ligeti), dnes futbalový klub Petržalka. Do budy viedli jedny dvere, ktorými sa vchádzalo a vychádzalo. Vstupujem do dverí. Colný pracovník práve presúval priepustku ženy, ktorá vstúpila krátko predou mnou. „Heil Hitler,“ zdravím a kladiem priepustku na drevený stolík. „Heil Hitler,“ odpovedá colník a posúva moju priepustku ďalej, dávajúc mi tak znamenie k odchodu. Nebolo to odo mňa múdre, ale pýtam sa: „Ist das alles?“ (Je to všetko?) „Ja, das ist alles, was wünschen Sie mehr?“ (Áno, to je všetko, čo si prajete viac?) Vzal som mlčky priepustku a zasunul do vrečka zvrchníka, nadvihol klobúk na znak pozdravu a odišiel smerom k mostu. Všimol som si, že za mnou vstupoval Poldo a o malý okamih som ho videl kráčať po moste za mnou. Čakala ma kontrola na slovenskej strane na opačnom konci mosta. Aj tu bola drevená colnica a narýchlo postavená malá búdka. Prichádzajúci do nej nevstupovali, vsúvali doklady zvonku do malého okienka. Samotná miestnosť bola len pre pracovníka colnice. Cestou som si vôbec neprípúšťal nejaké problémy. Na prípadné pochybnosti som bol rozhodnutý vyhrázať sa, že sa budem sťažovať na strážcu hraníc štátu, ktorý spochybňuje právoplatnosť predloženého dokladu. Pre prípad som mal pripravený post českého vyhnanca. Pred colnou búdkou vyťahujem priepustku. Slovenský colník mi veľmi priateľsky dáva rukou pokyn, aby som išiel ďalej.

Bolo príjemné slnečné popoludnie, keď som od slovenskej colnice schádzal chodníkom pozdĺž záhrady, v ktorej hrala hudba, a zastavil som sa pod budovou na Dostojevského rade, kde som vyčkával Poldu. Uhasili sme smäd, on pohárikom vína, ja pohárikom minerálky v hostinci, ktorý stál uprostred cesty a svojou polohou o zákazníkov núdzu nemal. V príľahlej uličke som odovzdal Poldovi Robertovu priepustku a prevzal som od neho môj pas. „Pozdravuj ho a poďakuj, dúfam, že sa po vojne uvidíme.“ Odpovedal so šťastným úsmevom: „Prajem ti veľa šťastia, budeme na vás vonku spomínať, držte sa!“ Slová rozlúčky sprevádzal pevný stisk ruky. Moju neprítomnosť na pohrebe v Petržalke ešte v ten istý deň Poldo účastníkom pohrebu vysvetlil a ubytovanie u mojej bývalej

domácej padlo do zabudnutia a vysvetlilo sa až po vojne bez Lojzihu. Padol pri plnení povinností na budovaní tisícročnej ríše.

Túžba po stretnutí s mojou budúcou životnou partnerkou mi urýchlila cestu na Miletičovu ulicu. Tá v tej dobe predstavovala okraj Bratislavy, odkiaľ viedli už len zelené lúky a polia. Privítala ma s radostným prekvapením. S matkou napäto počúvali moje rozprávanie, ako som sa k nim dostal. Spomenul som batožinu, ktorú som nechal v záhrade. Rozprávali sme sa ako príslušníci veľkej rodiny, v ktorej jeden druhého dobre pozná. Počas večernej prechádzky, ktorá sa skončila návštevou preplneného biografu, kde sa hral český film, sme sa neustále vracali k nášmu spoločnému životu. Dospeli sme k záveru, že za daných pomerov v Čechách ani na Slovensku nie je vhodný čas pre náš spoločný život. Bol som presvedčený, že za dva roky je po vojne a to bude aj dostatočná previerka nášho vzťahu. Keď sme sa večer vrátili domov, vítal ma kufriček. Pobyt v Bratislave bez dokladov mi starosť nerobil. Ubytovanie som mal zaistené a bezpečné. Z bežného pohybu na ulici sa dalo usúdiť, ktorý z pasantov je bez záujmu a kto je horlivým služobníkom fašizmu. Príslušníci Hlinkovej gardy sa prejavovali hlasitými výkrikmi za pochodu ulicami a nechutnými rasistickými výrazmi. Poriadkovú službu vykonávali žandári a tí si bežných, slušne sa správajúcich pasantov nevšímali. Pokladali ma za Bratislavčana, ktorý si ide po svojom. Stretol som sa s priateľmi, ktorí vítali veľkonemecké úspechy. Nie sme neomylní, ale každý tiež musíme vedieť niesť zodpovednosť za svoje chyby. Našiel som medzi nimi dosť takých, čo v Hitlerovi videli veľkého ochrancu a slepo a naivne mu dôverovali. Naivnosť slovenských politikov tej doby sa celkom vylicit nedá, môžeme ju však stlmiť pohľadom do histórie, ktorá mala vždy dost varovných signálov. Prekvapilo ma, že mladí slovenskí dôstojníci z vojenskej akadémie videli veľkú možnosť závratnej vojenskej kariéry po boku nacistického Nemecka a ako spojenci účasť na úspechoch nemeckého vojnového ťaženia. Rovnako ma prekvapilo, že niektorí zo spolužiakov „nemali čas“ pri stretnutí na vzájomné spomínanie.

Veliteľ hradnej stráže na Slovensku bol Lojzo, spolužiak z môjho vojenského ročníka. Boli sme v pluku dobrí kamaráti. Pomeri na Slovensku nebol nadšený. Patril však k tým, ktorí zneužívali utrpenie židovských spoluobčanov a nie vždy gavalierskym spôsobom umožňoval ich vystaňovanie. Táto činnosť ho priviedla do vojenskej väznice na vyšetrovanie, odkiaľ utiekol, aby sa s hrdosťou hlásil do československého odboja. Dostal sa až do Palestíny. Tam ho poznali tí, ktorí jeho pomoc pri vystaňovaní označili nepekňým spôsobom. Svedectvo ďalších ho vyhnalo k Slobodným Francúzom¹¹⁵ a vstup do československej armády

115 Slobodní Francúzi – súhrnné označenie pre príslušníkov francúzskych ozbrojených síl,

znemožnilo. Skončil pri Dien Bien Phu.¹¹⁶ Hľadal svoj životný cieľ v podivnom plnení povinností, v ktorých videl svoje uspokojenie.

Kontrola na bratislavských uliciach ma nezastihla, bežne sa nerobila. Osoba bez dokladov sa stávala podozrivou, keď sa príslušníci Hlinkovej gardy snažili odstrániť tých, ktorí boli svedkami ich rýchleho zbohatnutia. Keď bývalý československý dôstojník narazil na horlivého príslušníka slovenskej fašistickej organizácie, prípadne sa aj poznali a vycítil v ňom úmysly odbojára, nemohol počítať so zľutovaním.

V pondelok ráno, keď správa o mojom rozhodnutí prebolela, pokračoval som ďalej k úspešnému cieľu. Ocitol som sa v Bratislave s platným pasom, na ktorom chýbalo povolenie výstupu z Protektorátu a povolenie vstupu na Slovensko. Takýto doklad nebol spoľahlivým dôkazom totožnosti jeho držiteľa. Na zamýšľanú cestu do Juhoslávie na hospodársku výstavu európskeho formátu som potreboval výstupné vízum zo Slovenska, tranzitné vízum cez Maďarsko a vstupné vízum do Juhoslávie. Vydal som sa hľadať maďarský konzulát tak, ako mi to kamaráti, ktorí podobným spôsobom prešli touto cestou, odporúčili. Bola to jedna z bežných poschodových budov na Štefánikovej ulici, cestou od stanice na ľavej strane. Vstup do nej pripomínal vchod na poštu. Vo vstupnej hale bolo malé okienko, pri ktorom z druhej strany sedel maďarský pracovník veľvyslanectva so slabou znalosťou nemčiny. Predložil som pas. Bolo v ňom niekoľko pečiatok zo slovenskej aj protektorátnej strany, ktoré dokazovali moju častú komunikáciu medzi Brnom a Bratislavou. Úradník v ňom zalistoval a pýtal sa na účel mojej cesty. Odpovedal som: „Wirtschaftliche Ausstellung in Beograd, drei Tage.“ (Hospodárska výstava v Belehrade, tri dni.) Opäť v ňom zalistoval. Potom ho zatvoril a vrátil mi ho s odporúčením, aby som si najprv obstaral vstupné vízum do Juhoslávie a potom si prišiel po tranzitné vízum cez Maďarsko. Ocitol som sa na ulici v situácii, s ktorou som počítal. Mal som pripravených niekoľko adries, na ktoré sa v prípade núdze či potreby obrátiť. Zvolil som si tú, na ktorú som sa spoliehal najviac a ktorá sa mi javila najvhodnejšia: navštíviť legionára Jakubala, ktorý pracoval na hlavnej stanici v osobnej pokladnici, čo mi bolo známe už dávnejšie. Bol na mňa zvyknutý z mojich ciest medzi Brnom a Bratislavou a vedel o mojom protifašistickom a protihitlerovskom zmysľaní aj činnosti, pri ktorej som prenášal časté odkazy od známych pre známych. Hľadal som ho márne. Podľa informácie jednej z jeho spolupracovníčok som

ktorí po kapitulácii Francúzska v júni 1940 odmietli zložiť zbrane a pokračovali v boji proti nacistickému Nemecku a jeho spojencom.

116 Dien Bien Phu – mesto v severozápadnom Vietname. V dňoch 13. marca – 7. mája 1954 bolo jeho okolie dejiskom bitky, v ktorej vietnamskí komunistickí povstalci a zvíťazili nad francúzskymi koloniálnymi jednotkami.

zistil, že má voľný deň a nastúpi do služby nasledujúci deň v utorok. Využil som zvyšok dňa na prechádzku po Štefánikovej ulici. Jazdila po nej električka označená písmenom „A“. Obzrel som si budovu ZVV (Zemské vojenské veliteľstvo), v ktorej sídlil až do rozdelenia Československa generál Šnejdárek¹¹⁷. Pôvodne to bol palác, ktorý dal v 18. storočí postaviť gróf Anton Grassalkovich ako letné sídlo. Vytvorením fašistického slovenského štátu sa budova stala sídlom slovenského prezidenta. Dôstojníka hradnej stráže v čiernych čižmách, červených nohaviciach a bielej blúze som nepoznal. Zamieril som k Baťovi¹¹⁸. Cestou preklusal okolo koč tahaný párom koní, ktorý vyšiel z úradu prezidenta. Sedeli v ňom Béla Tuka a Šaňo Mach. Kočiš mierne poháňal bičikom klusajúce koníky. Míňal chodcov na chodníku bez verejného záujmu. Na námestí pred budovou manderláku pochodovala skupina mladých mužov, zrejme študentov, a viedol ju T. J. Gašpar¹¹⁹ smerom k univerzite. Výkrikom z radov pochodujúcich nebolo rozumieť. Popoludní som zlákal snúbenicu, aby so mnou navštívila nemecký film, ktorý ospevoval hrdinov Wehrmachtu. Neboli sme filmom nadšení a jej výčitky, že sme vyhodili zbytočne peniaze, boli oprávnené. Nemecké filmy s vojnovou tematikou boli poloprázdne. Tých, čo ich videli, s odporom odrádzali od ďalšej návštevy.

Cestou na hlavnú stanicu nasledujúci deň som nevynechal krátke zastavenie pri Hurbanových kasárňach. Vojaci vychádzajúci na výcvik spievali: „...u Prešporku kraj Dunaja...“ Spevu ďalšej jednotky za nimi som nerozumel. Vojaci pochodovali v pracovnej rovnošate československého vojaka. Hlasy sa prekrikovali. Na hlavnej stanici som išiel k okienku, v ktorom mal podľa informácií pracovať Jakubal. Len čo ma uvidel, vítal ma slovami: „Co tady děláš?“ Stál som pri pokladni sám. Využil som príležitosť. Pod zámienkou, že si kupujem cestovný lístok a žiadam o cestovné informácie, v krátkosti som mu vysvetlil moje ťažkosti s cestou do Juhoslávie. Opatrne si vzal môj pas. Upozornil som ho na chyby, ktoré v ňom boli spôsobené mojím vstupom do slovenskej Bratislavy z nemeckej Petržalky použitím cudzej priepustky. S výzvou, aby som vo štvrtok prišiel do kaviarne Metropol o 10. hodine, mi sľúbil, že sa na vec pozrie a výsledok mi prinesie.

117 Gen. Šnejdárek stál na čele bratislavského ZVV do 31. marca 1935. Jeho posledným nástupcom bol armádny gen. Josef Votruba.

118 Pod názvom „Baťa“ sa rozumie obchodný dom s obuvou na dnešnom bratislavskom Námestí SNP.

119 Gašpar, Tido Jozef, vlastným menom Jozef Gašpar (1893 – 1972) – novinár, spisovateľ a ľudácky politik. Počas prvej Slovenskej republiky bol poslancom Slovenského snemu (1939 – 1944) a šéfom Úradu propagandy (1941 – 1945). Po skončení druhej svetovej vojny bol odsúdený na doživotie, ale v roku 1958 ho na základe amnestie prepustili.

S nedočkavosťou som očakával deň schôdzky v kaviarni Metropol. S pocitom nostalgie som sa opäť ráno pri ceste do kaviarne zastavil pri bráne Svätoplukových kasární, v nádeji, že budem môcť sledovať tých, ktorí sa stali spojencami Hitlera. Nebol som úspešný. Čas ma súril na dohovorené miesto. Kaviareň Metropol bola v tom čase takmer prázdna. Vyhľadal som si miesto pri stolíku, od ktorého som mal dobrý výhľad na prichádzajúcich. Pri čiernej káve som zalistoval v denníku *Slovák*, kde som sa dočítal o povinnosti Slovákov zbaviť sa nenávidených Čechov. A aby nebolo pochyb o mojom záujme, požiadal som čašníka o voľný *Völkischer Beobachter*, oficiálny denník nacistického Nemecka. Jakubal prišiel krátko po desiatej. V rozhovore, ktorý sme viedli podľa prísnych pravidiel konšpirácie, som sa dozvedel, že som vízum do Juhoslávie získal. Ďalej som sa dozvedel, že pracuje na mieste veľmi zodpovednom pri prevádzaní Čechoslovákov do zahraničia. Ako Čech legionár nevedel, či sa na mieste udrží. Mená osôb, ktoré mi pomáhali, veľmi uvítal s poznámkou, že pod sviecou býva tma. Môj spôsob prechodu cez Petržalku sa mu javil ako ďalší vhodný spoj. Dal mi pas v služobnej obálke s poznámkou, že tam mám menší obnos v pengő¹²⁰ na cestu. Odporučil mi, aby som sa v Budapešti hlásil na francúzskom veľvyslanectve na ulici Feyutca. Na moju otázku, ako sa to píše, pokrčil ramenami, opakoval „Fey utca“ a dodal, že francúzsky konzulát nájdem v Pešti ľahko. Pripomenul som mu moje obavy z nezákonného vstupu na Slovensko, no uistil ma, že moju cestu budú sledovať ďalší spolupracovníci a v prípade, že by som sa dostal do nežiaducej situácie, pokúsi sa pre mňa vyhľadať pomoc a bezpečnú cestu.

Rozlúčili sme sa, aby som vo Francúzsku pozdravoval „bráškov“¹²¹, ktorí pri prechode do československej zahraničnej armády prešli jeho rukami. Zamieril som v nedočkavosti na vhodné odľahlé miestečko v malom parčíku medzi kaviarňou Metropol a vtedajšou autobusovou stanicou, aby som v pase zalistoval a vyhľadal v ňom vstupné vízum do Juhoslávie. Uspokojený som odišiel na maďarské veľvyslanectvo, kde mi bez prekážok udelili tranzitné 48-hodinové vízum cez Maďarsko, na jednu cestu do Juhoslávie a na druhú cestu späť.

Ostávalo mi už len výstupné vízum zo Slovenska. Vydávalo sa v budove „U dvoch levov“ na policajnom riaditeľstve v prízemnej miestnosti. Overil som si toto miesto deň predtým. Rovnako som už vedel, že sem privádzali na vyšetrovanie tých, ktorým sa prechod cez hranice z Moravy na Slovensko alebo zo Slovenska do Maďarska nepodaril. Svoju snúbenicu som požiadal, aby ma na policajné riaditeľstvo odprevadila, tam na mňa na vhodnom mieste počkala a v prípade

120 Pengő – menová jednotka v Maďarsku v rokoch 1927 – 1946. Jedno pengő malo sto fillérov.

121 Rozumejú sa príslušníci čs. légii, ktorí sa navzájom oslovovali bratia.

môjho zadržania bezprostredne informovala Jakubala. Bolo krátko po 9. hodine, keď sme sa rozhodli vstúpiť do budovy. Po zaklopaní som vošiel do kancelárie. Bola prázdna a pracovný pult pre styk s verejnosťou bol opustený. Z príľahlej miestnosti vyšiel mladý muž. Podal som mu pas s prosbou o vycestovacia doložku, nakoľko cestujem do Juhoslávie. Pracovník pas prevzal, zalistoval v ňom a odišiel s ním do miestnosti, z ktorej prišiel. Čakanie bolo pre mňa nekonečné. Vrátil sa s počudovaním, že nemám vstupnú doložku na Slovensko. Vyjadril som rovnako počudovanie, že si ma na stanici pri kontrole nikto nevšimol. Váhal. Bránim sa: „Maďari a Juhoslávci túto vec akceptovali a ťažkosti mi nerobia.“ Opäť odišiel a s pasom prišiel nový pracovník, zrejme predstavený oddelenia: „Nemáte vstupnú doložku na Slovensko. My vám ju dáme a zaplatíte za ňu.“ Presnú sumu som už zabudol. „Potom dostanete výstupnú doložku do Maďarska.“ S nevšednou ochotou som siahol do vrecka a zistil som, že peniaze nemám. S prosbou, aby chvíľu pozhovel, som mu pas ponechal a ponáhlal sa von. Za okamih som sa vrátil s požadovanými peniazmi. Usmievavý pán všetko vybavil. Nemohol som sa zbaviť úprimnej vďaky ochotnému administratívne pracovníkovi, ktorý tak veľkoryso prejavoval odpor voči barbarstvu štátu, ktorý dostali do vienka.

Zvyšok dňa bol rozlúčkovou prechádzkou smer Oberufer, dnes Prievoz, kde som si pripomenul Viedenskú arbitráž.¹²² Noc ubehla bez spánku. Stále som preberal rodinné i osobné záležitosti a premýšľal o situáciách, ktoré môžu nastať. Čo keby sa cesta nepodarila a gestapo by sa chcelo pomstiť?

122 Prievoz bol do roku 1946 samostatnou obcou. K Maďarsku však po Viedenskej arbitráži pripojený nebol.

IV.

Na Západ je cesta dlhá. Z Brna cez Viedeň, Bratislavu, Budapešť, Belehrad, Solún, Bejrút, Alexandriu a Marseille do Agde – sídla tvoriacej sa československej zahraničnej armády

Túžba bojovať proti Nemcom zvíťazila. Ničoho sa nebojím. Dávam svoj život na oltár vlasti, tak nás to učili. Ťažké je lúčenie so všetkými, ktorých som tu zanechal. Nech sú mi dovolené slová jedného z mnohých, ktorý dal svoje rozhodnutie do veršov:

*Už doznel večerný hlas zvonu,
do očí unavených zaslúžený spánok sa blíži,
zavrel som tíško dvere svojho domu,
ticho je všade, polnoc sa blíži.
Moje srdce unavené, ale rozhodnutie už nič nezmení,
do sveta vedie veľa ciest posiatych bodláčím a kamením,
ale ja musím po nich ísť, to veľí moja česť a svedomie.*

Posledný bozk s milou, posledný pohľad do očí. Uvoľňujem sa z objatia: „Nezabudni upovedomiť mojich rodičov. Pokiaľ to cenzúra dovolí, budem sa ozývať ako sesternica Blanka. Ešte raz, ak dožijem, prídem si po teba.“ Obraciam sa, mávam drahej, stojí so slzami v očiach. Nebojím sa budúcnosti, verím, že sa vrátim. Malé zastavenie a ohliadnutie a potom poklusom okolo hotela Tvarožek na Hlavnú stanicu.

Na cestu z Bratislavy do Budapešti stačilo 20 pengő. Cestovný lístok rýchlouvlakom do Budapešti som si kúpil v slovenských korunách. Do bočného vrečka som zasunul *Völkischer Beobachter*, aby nebolo pochyb, že som obchodný cestujúci smerujúci na hospodársku výstavu v Belehrade. V oddelení tretej triedy som si sadol na drevené sedadlo pri dverách a ponoril sa do čítania novín. Zákon schválnosti ma ani v tomto prípade neopustil. Krátko pred odjazdom vlaku nastúpili ku mne do oddelenia dve ženy. Po chvíľke pozorovania sa jedna z nich na mňa obrátila s otázkou: „Nie ste vy z Rendezu?“ Tak sa hovorilo zoraďovacej stanici blízko Bratislavy, ktorou sme mali o chvíľu prechádzať. Pozrel som nechápavo na ženy a zalistoval v novinách. Cítil som, že by so mnou rady nadviazali rozhovor, akoby tušili, že poznajú poručíka, ktorý často prichádzal na Rendez, kde bývali jeho rodičia. Musím pripomenúť, že som Rendez ako aj Račištorf dobre poznal. Navštevoval som svojich rodičov na zriaďovacej stanici a do Rače sa chodilo po prázdnej lúke, ktorá končila letiskom vo Vajnorochoch. Obidve cestujúce

vystúpili v Senci a ja som prešiel pokojnou colnou kontrolou v Čeklísi, dnešnom Bernolákove. Lúčim sa s Bratislavou, ktorú sokoli z Čiech oslobodili z Prešpurka. Konečne som mal možnosť utriediť si myšlienky po nervovo vyčerpávajúcim uplynulom týždni. Zo zadumania ma prebralo volanie „Ērsekújvár“, kedysi Nové Zámky, kde za Československa Nitrianska sokolská župa Svätoplukova usporiadala župné verejné cvičenie v kraji s veľkou maďarskou menšinou. Spomenul som si tiež na veľkú kyticu kvetov, ktoré som v delegácii Pešieho pluku 39 kladol na miesto, kde padol československý legionár major Jelínek, ktorý obranu mesta organizoval. Kyticu sme položili k pamätnej tabuli pod železničným mostom. Tí, ktorí urobili z Nových Zámkov Ērsekújvár, zničili pamätnú tabuľu symbolizujúcu víťazstvo Československa. Spomínal som tiež na nás, bývalých „cezpoľných študentov“ z Topolčian, Nových Zámkov, Radošiny, zo Serede, z Hlohovca a Leopoldova, ktorí sme z týchto miest cestovali študovať na Obchodnú akadémiu v Nitre. Prechádzame stanicou Parkány, dnes Štúrovo. Rýchlik zastavil v Budapešti na stanici Keleti pályaudvar okolo desiatej hodiny.

Bola sobota. Ako mi odporúčali – išiel som na francúzsky konzulát. Vystúpil som z vlaku a ocitol sa na veľkom priestranstve pred stanicou. Uprostred na vyvýšenom stupienku stál muž v rovnošate maďarského strážcu poriadku riadiaci dopravu. Vyčkal som na vhodný okamih, aby som ho požiadal o informácie. Pýtam sa po nemecky: „Bitte, wo ist Feyutca?“ Strážca poriadku si nechal názov zopakovať, zalistoval v pamäti, ale odpoveď nedal. V snahe pomôcť mi spýtal sa ma svojou maďarskou nemčinou, koho tam mám. Odpovedal som nezrozumiteľne. Zostúpil zo stupienka, vytiahol svoju pracovnú pomôcku, ale Fey utca v nej nenašiel. S povestnou ochotou pomôcť cudzincovi chcel ma odovzdať niekomu zo svojich spolupracovníkov, ktorý mi pomôže. Odmietol som s poďakovaním a naznačujúc, že sa ponáhľam, odišiel som do bočnej ulice a oslovil najbližšieho taxikára slovami „Französische Konsulat“. Vodič bez zaváhania prikývol hlavou, že porozumel a odviezol ma na žiadané miesto. O niekoľko minút sme sa ocitli pred francúzskym veľvyslanectvom. Bola to šedá budova v neatraktívnej ulici a pred ňou čítam „Fő utca“. Medzi zasvätenými bolo známe, že pred francúzskym veľvyslanectvom sa pohybujú nemeckí špicli, ktorí majú za úlohu sledovať podozrivé osoby. Nevieam, aký dojem som v mojom prípade mohol vzbudiť svojim výstrojom a kufříkom. Zazvonil som. Uvítala ma osoba, ktorá mohla plniť úlohu od vrátnika až po zodpovedného administratívneho pracovníka. Neskôršie som sa dozvedel, že ho volajú „Žorž“, snád Juraj. Naklonil sa ku mne cez poschodové zábradlie s otázkou: „Tchécoslovaquie?“ Súhlasne kývnem hlavou a hovorím: „Oui.“ (Áno.) Ukazuje mi prstom pod schody, kde na dvoch laviciach sedeli nevyspatí ľudia, zrejme s podobným osudom ako ja. Všetci podriemkavali, unavení, neoholení. Sadol som si na voľné miesto medzi nich. Nikto nerozprával. O chvíľu už jeden z nich prestal zakrývať svoj nešťastný útek z Toloncházu na francúzske veľvyslanectvo.

Toloncház bola väznica, kde sa krátko zatvárali osoby, ktoré polícia vzala na ulici. Francúzske veľvyslanectvo v Budapešti bolo reprezentáciou krajiny, ktorá vypovedala Nemecku vojnu. Maďarsko, v tom čase neutrálny štát, malo za suseda krajinu, ktorá bola spojencom nacistického Nemecka. Zariadenie veľvyslanectva odzrkadľovalo vojnový stav a finančné možnosti tej doby. Sadol som si a vyčkával. Niektorí z tých, čo pribudli, sa váľali po zemi bez záujmu o to, čo ich čaká. Jedni prichádzali, druhí odchádzali. Ktosi priviedol muža, ktorý sa veľmi nespoľočensky vyjadroval o celej situácii, v akej sa ocitol. Rozhliadol sa, pritlačil si k stene malý stolík, čím získal prijateľné ležadlo. Lahol si a otočil sa k stene. Prišli ďalší. Jeden sa snažil zmestiť na lavicu a ten najviac zablatený za ním si lahol na dlážku. Človek musel prebdiť v napätí dni a noci bez spánku, aby ich pochopil. Zanedbané tváre, ufúľané kabáty, zablatené topánky nechávajú zablúďilca váhať, čo si počať. Bol som na mieste, kam človeka vedie najväčšia núdza. Tu poradie nejestvovalo. Tu sa sústreďovali všetky trasy vedúce od maďarsko-slovenských hraníc pre všetkých občanov Československa odhodlaných nevzdať sa. Vo svojom čakaní som niekoľkokrát oslovil Žorža, keď si prišiel po niekoho z čakajúcich. Odpoveď bola vždy rovnaká: „Už to bude, o chvíľku.“ Čakal som aj vtedy, keď som zostal na schodišti sám. Nikto si ma nevšimol. Blížilo sa poludnie. Svoj obed som skonsumoval pred príchodom do Budapešti, aby som mal čo najmenej „zbytočnosti“, v nádeji, že na ďalšie posilnenie si nájdem príležitosť. Stále som premýšľal, aká prekážka by sa mohla objaviť na mojej ceste za pevne stanoveným cieľom. Fantázia mladého muža vychovaná kovbojkami a dobrodružnou literatúrou pracovala. Uistoval som sa, že ma z konzulátu násilím nikto nedostane.

Konečne sa po schodoch blížil Žorž a pohybom ruky ma volal hore. Dovedol ma pred dvere jednej z miestností na poschodí a dal pokyn, aby som vstúpil. Zaklopal som. Z druhej strany sa ozvalo po česky: „Dále!“ Miestnosť ma prekvapila veľmi skromným vybavením. Jednoduchý pracovný stôl so stoličkou, skriňou a trezorom. Za ním okno, po ľavej strane dvere do ďalšej miestnosti. Od stola sa dvíha pán v slušnom oblečení, v rukách má môj pas a ide mi v ústrety: „Som inžinier Pátý,¹²³ predstavuje sa a podáva mi ruku. Predstavujem sa v pozore svojou hodnosťou a menom a dodávam: „Myslím, že máte v rukách môj pas.“ „Ako ste sa sem dostali, máte riadny cestovný pas, kam cestujete?“ Využil som krátku odmlku: „Moje osobné údaje sú v pase.“ Nasledoval dlhý rad otázok a často prerušovaných odpovedí, v ktorých som podrobne opísal celú

123 Pod prezývkou inžinier Pátý sa skrýval letecký dôstojník Jaroslav Kašpar (1903 – 1995). Po okupácii českých krajín bol činný v odbojovej organizácii Obrana národa a spolorganizoval úteky bývalých čs. vojakov z Protektorátu. Vo februári 1940 takisto odišiel do exilu a zapojil sa do zahraničného odboja. Od októbra 1945 pôsobil ako náčelník štábu 1. leteckej oblasti v Prahe. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 opäť emigroval a stal sa spolupracovníkom amerických spravodajských služieb.

anabázu z Brna za mojím cieľom: vstúpiť do československej zahraničnej armády. Kládol mi veľa otázok týkajúcich sa môjho pobytu v Bratislave. Opätovné otázky, čo všetko viem o Petržalke, vyvolávali u mňa pocit nevšednej zvedavosti. Zmienil som sa o všetkých osobách, ktoré sa podieľali na mojom odchode. Keď som spomenul meno Jakubal, prerušil ma: „Toho pána poznám, odkiaľ ho poznáte vy?“ Vysvetlil som, čo som o našej známosti vedel, a nezabudol som dodať, že mi ako bezhalierovému študentovi dával zaplatený režijný lístok z Leopoldova do Trnavy za 40 halierov, aby som mohol vidieť futbalový zápas Rapid Trnava – Š. K. Žilina v boji o prvenstvo Slovenska futbalových amatérov. Ihrisko trnavského Rapidu bolo vtedy oproti starej železničnej stanici.

Rozhovor sa skončil. V presvedčení, že som po úspešnom preverení, chystal som sa na odchod a čakal, že mi vrátia pas. Namiesto toho som dostal veľký hárok papiera s výzvou, aby som napísal všetko, o čom sme hovorili. Posadil ma do vedľajšej miestnosti a ponechal samého. Už počas rozhovoru som nadobudol dojem, že nás vo vedľajšej miestnosti niekto sleduje: „Ja vás nechám, skočím si na obed a rýchlo sa vrátim.“ Bolo by naivné domnievať sa, že šlo o zvláštny prejav dôvery. Vrátil sa v spoločnosti ženy. Počul som tichý rozhovor, ale nerozumel som mu. Odovzdal som napísaný list. Prevzal ho so slovami: „Sadnite si dolu pod schody, ja vás zavolám.“

Sedel som sám a v duchu premýšľal, čo by snáď bolo treba ešte doplniť a prečo je všetko také zdrvivé. V premýšľaní ma prerušil Žorž. Zavolať ma, aby som išiel hore. Inžinier Pátý ma čakal s pasom. Tešil som sa na odchod. „Váš pas je v úplnom poriadku a je platný. Vaše doklady sú správne. Vaše údaje overené. Nechceli by ste u nás pracovať? Súrne potrebujeme spojku, ktorá pozná Bratislavu.“ Až teraz som pochopil, prečo som prešiel takou tortúrou. Namietal som, že moje doklady nie sú až také vierohodné, ako sa na prvý pohľad zdá a ich platnosť je krátkodobá. „Potrebujeme pracovníka, ktorý by nám v tomto napätom prostredí pomáhal.“ Namietam, že pre charakter požadovanej práce nie je výhodou, že ma v Bratislave poznajú. Bránil som sa, s túžbou dostať sa čo najskôr do československej zahraničnej armády. Vo svojich argumentoch bol neústupný, lichotiac mi, že by som bol spoločnej veci pri plnení konšpiračných služieb iste prospešný. Bránil som sa, že chcem prispieť k oslobodeniu Československa na poli cti a slávy a že ak sa Nemci pokúsia o vpád do Francúzska cez Maginotovu líniu, ich porážka bude neodvratná a ja by som ju nechcel sláviť v Budapešti. Neviem, čo bolo príčinou jeho náhleho obratu, keď sa vrátil po krátkej neprítomnosti. Keď náš rozhovor prešiel do formy lúčenia, boli už dve hodiny popoludní. Odovzdal mi pas, pridal cestovné na 2. triedu rýchlikom z Budapešti do Belehradu a zažehal mi šťastnú cestu s uistením, že moju cestu do Belehradu oznámili. Poďakoval som za pochopenie a opustil budovu.

Zamieril som najkratšou cestou na most cez Dunaj a odtiaľ hlavnou triedou na stanicu. Unavený a nevyspatý som sledoval lákavé výklady a porovnával ceny ponúkaných tovarov s obsahom mojej peňaženky. Kúpil som si lístok tretej triedy a získal tak trochu peňazí pre nepredvídaný prípad núdze. Sadol som si v čakárni stanice. Nespál som niekoľko dní, ale spať sa mi nechcelo. Prichádzali na mňa hlad a únava. Rozhodol som sa obzrieť po vhodnej reštaurácii v blízkosti stanice. Vošiel som do najbližšej. V pohodlnej čistej reštauračnej miestnosti bola väčšina stolov prázdna. Zvolil som si ten najvzdialenejší, aby som bol sám a nerušený. Z predloženého maďarského jedálneho lístka som rozumel len slovám „szegedi gulyás“¹²⁴. Ponúkaným nápojom som tiež nerozumel a z vín som si vybral to, ktoré podľa cien malo byť to najlepšie. Som prísny abstinent. Prežil som udalosť, ktorá ma nútila k výnimočnému rozhodnutiu. Strava nebola drahá. Pengő v našej mene predstavovalo 5 korún 50 halierov. Biely chlebič a pohárik vína boli výborným doplnkom. „Platím,“ volám nemecky na čašníka. Zaplatil som a pokúšam sa odísť. S hrôzou zisťujem, že nie som schopný udržať rovnováhu. Márne sa pokúšam uchopiť svoju cestovnú tašku a odísť od stola. Hlava sa mi krúti a pohyby tela v žiadnom prípade nedávajú záruku, že by som z reštaurácie prešiel chodbou medzi stolmi bez úhony a známok opilca. Malá fľaška, podľa ceny kvalitného vína, zanechala na nevyspatom, unavenom, alkoholom neskúsenom konzumentovi svoje stopy. Neostávalo mi nič iné, ako si sadnúť na stoličku a požiadať o čiernu kávu. Po krátkom čase sa mi podarilo zmobilizovať sa. Keď som sa pozrel na svoju postavu vo výkladoch na hlavnej triede, vyvolalo to vo mne úvahy, ako by som pri prípadnej kontrole zapôsobil na strážcov zákona taký nevyspatý, neupravený, v ošúchanom odevu a s papierovým kufříkom. Určite nie uspokojivým dojmom obchodného cestujúceho smerujúceho na hospodársku výstavu podnikových expertov v Belehrade.

Pomalým túlaním od výkladu k výkladu vyprchali zo mňa posledné stopy mojej ospalosti a takto som sa dostal k večeru na stanicu. Večerná Budapešť bola plná svetiel. Maďarská vláda neuznala československé odbojové organizácie a v maďarských úradoch pracovalo na všetkých stupňoch veľa pracovníkov, ktorí Československú republiku nenávideli. Do Bratislavy som poslal lístok, v ktorom priateľka Blanka píše, že sa jej v Budapešti páči a že sa teší na cestu do Belehradu.

Vlak Berlín – Atény odchádzal z Budapešti po 22. hodine. Vyhľadal som si obvyklé rohové miesto na drevenom sedadle. Mal som za sebou celodenné chodenie a blúdenie po budapeštianskej ulici. Moje myšlienky boli často doma. Bol to nepokojný deň.

124 Segedínsky guláš.

Pohľad na maďarskú krajinu mi zakryla tma. Cesta fádnuou maďarskou rovinou v noci bola pokojná a nezaujímavá. Nelákalo ma debatovať s cestujúcimi. Celé oddelenie bolo obsadené nemaďarskými cestujúcimi. Sedel som v rohu prikrýty plášťom. Vlak vytrvalo nôtíl svoju koľajnicovú melódiu. Nezaspal som. Prežíval som uplynulý deň v podrobnostiach. Cesta vlakom z Budapešti do Belehradu bola zo soboty na nedeľu a v tom čase bola na železnici obmedzená prevádzka. Pripomeniem, že v nedeľu sa vtedy nosil sviatočný odev a nevyspatý cestujúci môjho typu mohol byť ľahko nápadný. Pomaly sa briezďilo, keď sa vlak blížil do malej staničky Kiszállás – Kelebia. Rýchlo prepočítavam valutové bohatstvo, aby som ho vymenil za dináre. Bežím do staničnej zmenárne. Položil som na stôl niekoľko papierových dvadsiatok a hrst drobných mincí. Získané dináre vkladam do vrečka a ponáhľam sa, aby som stihol odjazd vlaku.

V Juhoslávii nás vívalo ranné slniečko a rozvodnená rieka Sáva, ktorá sa vytrvalými dažďami rozliala natolko, že vlak prechádzal spomalene, len niekoľko centimetrov nad vodou. Vyšiel som z prázdneho kupé na chodbu a blúdil zrakom po bežiackej krajine ožiarenej ranným slniečkom. V myšlienkach vďačím osudu, že mi dožičil šťastne prekonať prvé prekážky. Zrazu ma niekto poklepal po pleci. Otočím sa a pozerám do tváre neznámej ženy. Oslovila ma hodnosťou juhoslovanskou češtinou: „Ja vás poznám z Budapešti a všetko o vás viem.“ Nebol som schopný bezprostrednej reakcie. Žena pokračovala: „Podte si sadnúť ku mne, porozprávame sa.“ Uvedomil som si, že ide o osobu z francúzskeho konzulátu. Ukazuje mi na prázdne oddelenie 2. triedy. Odpovedám: „Šetrím, žiaľ, mám lístok len do tretej triedy.“ „Nevadí,“ odpovedá známa-neznáma a ďalej ukazuje na miesto v oddelení. „U nás sa už nemusíte ničoho obávať, ste v Juhoslávii.“ Sadol som si podľa jej želania. Pani sa predstavila: „Som Kallanová, manželka juhoslovanského dôstojníka, môj muž je kapitán. Ja pracujem ako spojka pri prevádzaní vašich ľudí z Československa cez Maďarsko do Juhoslávie.“ Počúval som so záujmom. „Som zo všetkého celá rozčúlená. Večer, keď som sa vracala domov do svojho bytu v Budapešti, upozornila ma suseda, že sa na mňa pýtala maďarská polícia a že ma hľadá. Vedela som, že ma sledujú. Žila som po celý čas v napätí a tušila, že k takejto situácii raz dôjde. Utekla som tak, ako ma vidíte, nepripravená na cestu, len s kabelkou a najnutnejším vybavením.“ Z rozprávania som pochopil, že po vypuknutí 2. svetovej vojny poskytlo francúzske veľvyslanectvo niekoľko miestností vo svojej budove československým orgánom, aby takto zaisťovalo prechod utečencov do tvoriacej sa československej zahraničnej armády. Tieto miestnosti boli skromne vybavené a ich pracovníci boli pod silným dozorom gestapa. Moja známa-neznáma pokračovala: „Prehliadli sme niekoľkokrát váš pas a preverili si vaše údaje. Inžinier Pátý sa rozhodol ponechať si vás v presvedčení, že by zásah polície u vás nebol úspešný.“ Oponoval som, že ak by som zostal v Budapešti, hoci len na krátky čas, nebolo by to úspešné.

Pani sa pridala: „Aj ja som sa prihovárala za váš odchod do Belehradu v presvedčení, že by ste sa prípadnému výsluchu a zaisteniu v Pešti sotva vyhli.“ V rozhovore padla tiež úvaha, či by som sa predsa len nerozhodol vrátiť, aby som jej priniesol určité predmety a dôležité doklady. Ponúkala mi aj vhodný skrytý pobyt na dohovorenom mieste. Bránil som sa rovnakým spôsobom ako predtým, že jednorazové tranzitné vízum cez Maďarsko mi nedovoľuje vrátiť sa do Juhoslávie. Sprievodca vlaku, ktorý počas jazdy prišiel kontrolovať cestovné lístky, na pokyn mojej spoločnice s pozdravom zdvorilo odišiel. Diskusiou sme si krátili cestu do Belehradu. Vystúpili sme spoločne na malej stanici, ktorá nebola reprezentáciou hlavného mesta Belehrad. Moja spoločnica zavolala „konský taxík“. Autotaxíky k dispozícii neboli. Nasadli sme do neho spoločne. Vysadila ma na sľubovanom mieste pred československým domom. Popriala mi šťastnú cestu a odcestovala za svojimi záležitosťami. Viac som o nej nikdy nepočul.

Československý dom v Belehrade na Garašininovej ulici číslo 39 bola sokolovňa s pridruženou reštauráciou. Vo výčapnej miestnosti bolo mnoho miestnych obyvateľov a medzi nimi veľa našich krajanov. Všetci nás vítali. Medzi nimi bolo ľahké poznať tých, čo prišli po namáhavom duševnom a fyzickom vyčerpaní. Bol som jediný, kto z ponúkaných občerstvení odmietol pivo a dal prednosť veľkému hrnčeku s čajom. Osoba, ktorá nás mala odviešť ubytovať sa a na obed, čakala ešte na dvoch, ktorých priviedli zamazaných a premočených od juhoslovansko-maďarských hraníc. Odev a zničené topánky im na mieste vymenili zo zásob v sokolovni v blízkosti československého veľvyslanectva. Ubytovali sme sa v starej budove v rovnakej vzdialenosti. Podľa vzhľadu som mal pocit, že išlo o starú školu. Niektorí boli ubytovaní v takom stave, v akom prichádzali. Medzi utečencami boli ľudia najrozličnejšej povahy: romantici, veľkí národovci, nábožensky cítiaci ľudia so zmyslom pre hrdinstvo a česť. Začali sa tu tvoriť skupinky podľa záujmov a známostí. Zoznámil som sa s poručíkom delostrelectva – Karolom z Nitry. Utvorili sme spolu dvojicu spútanú v dobrom i zlom po celý čas vojny. Bola nedeľa. Po obede nám prideliť lóžka v jednej z miestností. Uložili sme si svoje skromné zvršky. Mali sme k dispozícii sprchy, toalety a možnosť vymeniť špinavú bielizeň či urobiť iné drobné úpravy svojho oblečenia. Vo všetkých stanicach sa o obuv staral Baťa. Robil svojmu menu medzi nami skvelú reklamu. Zvyšok dňa nás všetkých vyhnali na turistickú prehliadku. Ponáhľali sme sa do mesta. Medzi Čechoslovákmi v Belehrade panovala určitá nevraživosť podnecovaná tými,

**Fotografia A. Petráka
zhotovená v apríli 1940
v Belehrade**

ktorí niesli v skupine označenie VIP – very important person – veľmi dôležitá osoba. Snažil som sa s Karolom prehliadať to. V nasledujúcich dňoch sme chodili na lekársku prehliadku, v rámci ktorej vojenský lekár potvrdil našu bojaschopnosť. Všimol si pri nej chrup, pokožku a mužské prirodzenie. Hospodársku výstavu v Belehrade, o ktorú som pri styku s nemeckými orgánmi prejavil taký veľký záujem, som nikdy nevidel a v spoločnosti utečencov, s ktorými som sa o nej rozprával, tiež nikto nič konkrétneho nevedel. Bola skutočne len pre tých, ktorí o ňu mali záujem v súvislosti so svojím povoláním. Niekoľkokrát nás poučili o ďalšej ceste. Vypočuli sme si zdravotnú prednášku a ako sa zachovať, keby nás prepadla morská choroba. Krutá zima a sneh, o ktorý vo februári nebolo núdza, zmizli. Vstupom do Juhoslávie som sa zbavil ustavičnej obavy, že sa dostanem do rúk gestapa. Spomienka na československo-juhoslovanské bratstvo nás povzbudzovala v presvedčení, že je koniec nášho utrpenia.

Belehrad, historická pevnosť Kalemegdan, balkánsky kráľovský palác. Vŕšok tiahnuci sa za mestom zvaný Avala akoby chránil všetko pod ním. Všetky tieto názvy mi boli známe aj z lúštenia krížoviek. O poučovanie núdza nebola. Nechýbal ani sľub vernosti a záväzok slúžiť v československej zahraničnej armáde. Taktiež nás fotografovali. Jedna z fotografií sa objavila na doklade zvanom „Laiser passer“. Je to list papiera s opisom osoby a fotografiou vystavený na francúzskom konzuláte v Belehrade vo francúzskom jazyku. Bol to akýsi preukaz totožnosti, žiadajúci voľný prechod do Francúzska. V našom prípade do československej zahraničnej armády, platný len pre jednu cestu z Belehradu do Sýrie a naspäť podpísaný držiteľom a francúzskym konzulom Dr. Mastným v Belehrade. Boli na ňom pečiatky colných pohraničných staníc. V mojom prípade Juhoslávia, Grécko, Turecko a Sýria. Doklad som odovzdal podobne ako ostatní v Bejrúte na československom veľvyslanectve konzulovi JUDr. Antonínovi Bartošovi. Dobré bolo tým, ktorí mali dosť financií, alebo tým, ktorí mali možnosť získať za cennosti peniaze. Najhoršie bolo bez peňazí fajčiarom. Predávalo sa všetko, čo sa len dalo, aby sa získali potrebné dináre. Ktosi objavil obchod vetešníka¹²⁵. Tí, ktorí ho vyhládali a navštívili, prišli o niečo ochudobnení. Tržnicu navštívil skoro každý. V stánkoch bolo možné objavovať všeličo, od ovocia, syrov a miestnych druhov potravín až po veci dennej potreby, cigarety nevynímajúc. Všetci Juhoslovania, s ktorými sme prišli do styku (hovorili sme im „Jožkovia“), a ktorí na Slovensku núkali lacný tovar, nás vítali pri každom stretnutí, volali do miestnych hostincov a ponúkali slaninu s bochníkom chleba a rakijou¹²⁶.

125 Vetešník – obchodník s „vetešou“ (obnoseným šatstvom a ďalším použitým tovarom), starinár.

126 Rakija – pálenka zo skvaseného hrozna, ktorá obsahuje aníz a ďalšie koreniny a ovocné výťažky.

Pohľad na Belehrad nebol zvlášť oslňujúci. Mnohí ho prirovnávali k našim krajským mestám. Tí z okolia Hradca v ňom videli Hradec Králové a Moravia zase Olomouc. Všetci obyvatelia Belehradu sa snažili spríjemniť nám utečenecký život. „Bon commencement, bon fin,“ (Dobrý začiatok, dobrý koniec.) učil som sa na hodinách francúzštiny. Tento jazyk bol po prvej svetovej vojne nielen jazykom diplomatov, ale aj tých, ktorí chápali, čo znalosť rečí v osobnom živote znamená. Patril som k tým, čo sa vďaka výchove v rodine vedeli uskromniť a počítať do budúcnosti s určitou predvídavosťou. Boli sme informovaní, že Juhoslávia sa k nám správa priateľsky, ale nakoľko je prešpikovaná nemeckou spravodajskou službou, je treba, aby sme na seba zbytočne na verejnosti neupozorňovali. Čas vyčkávania bez haliera vo vrecku pôsobil na Karola i na mňa rovnako depresívne. Túžba získať slušným spôsobom určitú finančnú hotovosť, takú prepotrebnú

Etikety hotelov, v ktorých bol A. Petrák ubytovaný počas svojej cesty z okupovanej vlasti do Francúzska: hotel „Balkan“ v Belehrade (vľavo hore); v gréckom Solúne utečenci spali v hoteli „Monopol“, ktorý nemal vlastné etikety, priložená etiketa je z hotela „Parthenon“ v susednej ulici (uprostred vľavo); uprostred vpravo hotel „Royal“ v sýrskom Aleppe; hotel „Palas“ v Istanbule (vľavo dole); v Bejrútskom hoteli „Metropol“ boli utečenci rozdelení na dve skupiny, A. Petrák býval v hoteli „Paprika“, ktorý nemal vlastnú etiketu

pre utečenca, nás priviedla na nápad obrátiť sa na niekoho z pracovníkov nášho veľvyslanectva. Obrátili sme sa priamo na konzula Mastného s prosbou o zálohu na plat poručíka, ktorý sme mali dostať vo Francúzsku. Ako služobne i fyzicky staršieho postrčil ma Karol po zaklopaní do kancelárie vyslanca. Mali sme ho už zmapovaného a vedeli sme, kde, ako a kedy sa k nemu dostať, aby sme boli čo najmenej rušení. Obidvaja sme sa predstavili spolu s hodnosťou a prosili o akúkoľvek finančnú zálohu, ktorú sme ochotní splatiť z prvej výplaty po príchode do Francúzska. Pán vyslanec chápal naše postavenie. Z jeho utešujúcich slov sme vycítili, akoby hľadal vhodný spôsob, aby nám vyhovel. „Finančnú zálohu na váš plat nemám. Som však ochotný poskytnúť každému z vás z prostriedkov nášho veľvyslanectva finančnú podporu.“ Vytiahol z náprsnej tašky sumu bankoviek, z ktorej každý dostal 400 dinárov. Zasunuli sme si peniaze do vrečka, podpísali potvrdenku a so sľubom, že o veci pomlčíme, sme z kancelárie odišli. Nikto nebol svedkom. Karol ma nedočkavo zatiahol do lacného hostinca s dobrým gulášom. Musel som mu vyhovieť i v tom, aby sme ho zapili štamperlíkom rakije. Nakoniec som sa však k tomu neodhodlal.

Od príchodu do Belehradu nás neustále upozorňovali, aby sme pri prechádzke mestom nevytvárali hlúčky a takto na seba zbytočne neupozorňovali. Naša ubytovňa bola v blízkosti konzulátu fašistického slovenského štátu, ktorý bol spojencom Hitlera. Vláda, ktorá sa snažila spolupracovať s Nemeckom, nenachádzala medzi nami a juhoslovanským ľuďom pochopenie. Často sa to u mnohých prejavovalo pästnou hrozbou pri prechode okolo brány veľvyslanectva. Naše sústreďovanie sa skončilo po týždennom pobyte. V piatok večer 12. apríla nám oznámili, že v sobotu z generálneho štábu odchádzame v ďalšom transporte v počte 75 osôb pod vedením majora Marka.

Odjazd z Belehradu bol stanovený na večernú hodinu. V tom čase sme sa zhromaždili na dohovorenom mieste. Nebolo príjemné byť veliteľom skupiny ľudí neznámeho pôvodu. Hoci každý bol zaregistrovaný pod vlastným menom, mnohí ho nemohli preukázať dokladmi.

Cieľom našej cesty bolo mesto Solún (Thessaloniki) v Grécku. Pri teplej večeri, ktorú sme skonsumovali pred odchodom na stanicu, nám povedali, že počas jazdy dostaneme stravu, ktorá nám musí vystačiť až do Solúna do večera nasledujúceho dňa. Každý si vyhľadal vhodné miesto v spoločne rezervovanom oddelení. V Niši, kde vlak prechádza do Macedónska, nás driemajúcich a polospiacich prebudili Česi a Slováci z tamojšieho cukrovaru. Priniesli nám pripravené balíčky potravín. Scenéria krajiny pri jazde vlakom sa po brieždení rýchlo menila. V Macedónsku, chudobnej krajine, míňali sme stáda pasúcich sa domácich zvierat. Čím ďalej na juh, tým viac ubúdalo zelene a prevažovala

kamenistá pôda s okolitými miernymi kopcami. Pre turistu, i keď v role utečenca, to bola svojím spôsobom zaujímavá krajina. Žiadal by sa výklad, ale aj tak mal každý reč ako na školskom výlete. Jeden po druhom sme podľahli únave a v rôznych polohách zaspali na tvrdých laviciach vagóna. V Skopje sme zbadali prvý minaret pýšiaci sa nad mestom. Na malej staničke Cuprija sa s nami lúčili delegácie miestnych krajanov. Doplňli nám stravu a zaželali šťastnú cestu. V pohraničnej stanici Gevgelija sa lúčime s Juhosláviou. Zastávka netrvá dlho. V Grécku nás na pohraničnej stanici Eidomeni vítajú grécki colníci oblečení v národnom kroji. Sú v bielych pančuchách, v krátkej skladanej sukni a v tmavej blúze. Poltopánky majú zdobené strapčkami. Neklamný dôkaz blížiaceho sa Orientu. Pri prehliadke našich otvorených papierových škatúl a kufríkov sa usmievajú. Ich obsah však nie je veľmi lákavý. Želanie „Bon chance“ (šťastnú cestu) prezradilo, že sa v Grécku s francúzštinou nestratíme.

V Solúne sme pristávali, keď bolo slniečko ešte vysoko nad horizontom. Malá stanička v kraji, kde Všemohúci zabudol rozdávať prírodné krásy. Po vystúpení z vlaku sme toho mnoho nevideli. V dialke akoby v mrakoch bola bájna hora Olymp, sídlo antických bohov. Privítal nás pán hovoriaci po francúzsky. Veliteľ transportu sa zrejme potešil, keď som sa svojou školskou francúzštinou pokúšal o rozhovor a uvítal ma ako vhodného pomocníka na udržovanie „svojich“ popolu. Prešli sme po zaprášenej ceste. Míňali sme nízke domčeky a úzke uličky páchnuce rybinou. Dookola bolo vidieť špinu a biedu. Ďalej v meste zasa široké ulice, obchody, reštaurácie a kaviarne. Všade kopa ľudí a nápisy v gréckej abecede. Ubytovali sme sa v hoteli Monopol, v ktorom nebola núdza o ploštice. Pri večeri sme spoznali kukuričný chlieb, na náš vkus veľmi suchý. Po ceste trvajúcej takmer dvadsaťštyri hodín zostalo len veľmi málo tých, ktorí volali po odpočinku. Komunikácia s miestnym obyvateľstvom nebola ľahká. Lúštenie nápisov v gréckej abecede nám robilo ťažkosti. Márne sme medzi nami hľadali absolventa reformovaného gymnázia¹²⁷, ktorý by sa s nami podelil o školské vedomosti z gréckej mytológie. Zvyšok večera sme využili na prehliadku mesta. Dostali sme menšiu hotovosť v gréckych drachmách. Vypravili sme sa po skupinách spoznať niečo z Grécka, kým bude večierka, ktorá bola stanovená na 22. hodinu. Bol som v skupine, ktorá vložila peniaze do spoločného vrecka a zverila ich mužovi, ktorý bol schopný zvýšiť ich hodnotu. Vydali sme sa na prehliadku prístavu. Mnohí zo skupiny videli more prvý raz. V prístave bolo veľa rybárskych bárak, niektoré boli vybavené motorom. Navštívili sme prístavnú krčmu. Predávalo sa v nej červené víno, ktoré sa pilo z drevených pohárikov. Nie som povolaný posúdiť jeho kvalitu po malom ochutnaní, ale tí, čo ho pili, ľutovali, že sme nemali

127 Gymnázia sa v 1. ČSR delili na reálne a reformované. V prvých sa kladol dôraz na výučbu technických a prírodných vied, v druhých na humanitné vedy a klasické jazyky.

peniaze na ďalšie. S obsluhou bolo ťažké dohovoriť sa. Mladé dievča, zrejme dcéra hostinského, rozprávala pre nás nezrozumiteľnou rečou. Do hotela sme sa vracali po pobreží a prekročili sme časový limit. Kávu k raňajkám nasledujúci deň opäť dopĺňal kukuričný chlieb s maslom. Po upozornení, aby sme nasledovali vedúcu skupinu v nenápadných dvojiciach vo vhodnej vzdialenosti, vydali sme sa na stanicu na odjazd do Carihradu (Istanbul). Cestou po hlavnej triede lúštim písmená gréckej abecedy. Lákajú ma grécke nápisy. Pokúšam sa oživiť slabú znalosť gréckych písmen a čítaním prváčika sa pokúšam slabikovať neznáme slová. O melóny po ceste nebolo núdz. Mnohí ľutovali, že nám ich nedali pri raňajkách. Okrem núdzových domčekov míňali sme aj vilky a bohatšie stavby v záhradách ďalej od mora. Čas nás hnal neúprosne vpred. Na stanici sme nasadli do vozňa pripojeného k rýchliku, smer Carihrad. Pohľad na lúčenie s morom bol trochu skreslený, lebo sme sa naň pozerali priamo z chodníka. Príliv a odliv sme ešte dobre nevnímali. Cesta vlakom prechádzala úzkym pruhom gréckej pevniny na jednej strane pozdĺž mora a na druhej strane so zdvíhajúcim sa pohorím Rodopy. Pre milovníkov prírody to bola vcelku nezaujímavá krajina. Holé kopce bez lesov nepôsobili vábivo. Približovaním sa k moru pribúdalo aj zelene a na nich pasúce sa stáda kráv a oviec. Vždy sa našiel niekto, kto videl niečo nové a chcel sa o toto poznanie s inými podeliť.

Prechod z Grécka do Turecka bol takmer bez problémov. Národnostné rozdelenie medzi Turkami a Grékmi a náboženské rozdelenie medzi vyznávačmi islamu a ortodoxnými kresťanmi sme nijako nevnímali. Gréci sú vraj hašteriví a majú sklon k mestskému štýlu života. Turci sú, naopak, vidiečania. Naš cieľ bolo Francúzsko, kde hrozilo skoré ukončenie vojny bez našej prítomnosti, a to nás znepokojovalo. Horšie to bolo s dorozumievaním. Turečtina nie je pre nás ľahká a zvučná.

S Gréckom sme sa lúčili v pohraničnej stanici Pythio. Sprevádzali nás opäť usmiati colníci v sukniach. Vchádzame do Carihradu. Tešíme sa na mešity, sultánsky palác a na ďalšie perly tohto na pohľad rozprávkového mesta. Lákadiel bolo veľa. Bolo čo obdivovať, kam ísť, i keď finančná mizéria nás nútila zostať len pri túžbe a obdive. Carihrad, najkrajšie mesto sveta, ako sme ho poznali zo školských učebníc a turistických prospektov, nás vítal svojimi zďaleka viditeľnými minaretmi. Nedočkavo sme vystupovali a zhromažďovali sa okolo pána Kyselku, pracovníka československého veľvyslanectva, ktorý sa zvítal s našim vedúcim výpravy. Ako prvé nás upozornil, že sme v krajine, kde silne pôsobí gestapo, a je preto nutné, aby bol náš pohyb utajený a nenápadný. Vytvorili sme štyridsať dvojíc v rôznych vzdialenostiach od seba, navzájom sa sledujúc cestou do hotela Palas. Prišli sme do Carihradu v hodinách, keď bol v meste ešte veľký ruch. Na uliciach sme museli krotiť zvedavosť, ktorú vyvoláva každé exotické mesto, a Carihrad, bašta na hranici medzi Európou a Áziou, ňou bol. Víтали nás

špinavé ulice páchnuce nečistotou. To však nikto neregistroval. Pekné počasie veľtulo bohaté zážitky z očakávanej prehliadky. Ubytovali sme sa v hoteli v izbách po dvoch až troch. Večerali sme pri prestretých stoloch. Po večeri sme sa museli vrátiť do izieb, aby sme sa nevystavovali riziku pred hliadkovaním gestapa. Vrátili sme sa do hotelovej izby sklamaní a znechutení. Jedinečná príležitosť byť v Carihrade, a nevidieť ho...

Mne navyše toto nariadenie zabraňovalo rozšíriť si zbierku hotelových vizitiek z našej anabázy. Vyšiel som z izby a obrátil som sa bez ostychu na službu na recepcii. Školskou francúzštinou som sa spýtal, či hotel, v ktorom sme ubytovaní, má propagačné etikety a ak áno, či by som mohol jednu z nich dostať. Pani mi ochotne niekoľko podala. Zvedavosť z každej strany plodila otázky. Dozvedel som sa, že hotel sa nachádza v jednej z úzkych uličiek mesta, že k trajektu na prevoz na ázijskú stranu nie je ďaleko a že jej francúzština bola povinným predmetom v škole, kde študovala, rovnako ako v mojom prípade. Keď som už cítil, že s mojou francúzštinou nevykúzlím ďalšie zrozumiteľné vety, rozlúčil som sa. Pani mi prekvapivo zaželala: „Beaucoup de succès pour la Tchecoslovaquie!“ (Veľa úspechov Československu!) Vracal som sa do izby pohrávajúc sa s etiketami.

Obzerám sa po prázdnej reštauračnej hale a presne na mieste, kde sme večerali, sedela ďalšia skupina neznámych ľudí, približne v rovnakom počte a zložení ako my. Niektorí zo skupiny mi zamávali. Spoznal som v nich bývalých príslušníkov Pešieho pluku 39 z Bratislavy. Nevychádzal som z prekvapenia. Predo mnou sa objavil spolužiak z vojenskej akadémie Oto. Prepadli sme sa rovnakou otázkou: „Čo tu robíš?“ Stačil som mu bez zábran povedať, že sme skupina utečencov z Československa smerujúca do československej zahraničnej armády, a že spíme tu v hoteli. Od neho som sa dozvedel, že je v skupine dvadsiatich Čechoslovákov, ktorých zo Sovietskeho zväzu tajne prevážajú do Francúzska s rovnakým cieľom ako čínskych zajatcov. Viac sme si povedať nestačili, pretože medzi nás prišiel ich veliteľ s odporúčaním, aby sme sa v pokoji rozišli. Verili sme, že sa na budúci deň stretne na spoločnej ceste za spoločným cieľom. Vrátil som sa do izby a rozprával som príhodu svojim spolubývajúcim. Brali ju s rovnakých prekvapením ako ja a ani sa nečudovali, prečo ten zákaz vychádzať. Uistoval som ich, že ráno sa dozvieme viac. Pri raňajkách sme však nikoho nenašli. Medzitým sa celá udalosť z minulého večera rozšírila v našej skupine. Dostal som sa do podozrenia, že som si vec vymyslel. Zostávalo mi zmieriť sa s tým, že môj záhadný objav sa potvrdí.

Prehliadky, potulky špinavými ulicami, mešity, minarety, to všetko pre nás zostalo nesplneným snom. Obchodné uličky sa stali nedostupné. Hlavné ulice ako väčšina európskych miest vyzerajú sviatočne a pútajú svojou zvláštnosťou. Tento pohľad je pútavý najmä z pahorkov nad mestom. V nedláždených

uliciach s preplnenými bazármi sa mieša krik predavačov ponúkajúcich čudne zapáchajúce orientálne výrobky. Výpary z kanálov a odpadky, ktoré vám takmer znemožňujú pokojný pohyb, sú súčasťou toho skutočného Orientu. Mali sme šťastie, že sme o túto ilúziu neprišli. Po dvojiciach sme dorazili na nástupište v Bospore. Miestny parníček „Gostepe“, o niečo väčší ako bratislavský propeler, nás preváža cez Bosporskú úžinu do Skutari¹²⁸ (Üsküdar) v Malej Ázii. Na brehu vystupujeme z trajektu priamo na modernú železničnú stanicu Haydarpaşa. Pred odchodom dostávame posledný balík studenej stravy a veliteľ nás upozorňuje, že nám musí vystačiť celých 24 hodín. Náš vlak smerujúci na turecko-sýrske hranice odchádza a my sa nenasýtenými pohľadmi lúčime s Európou. Záliv Zlatý roh, strážca Bosporu, je za nami. Výhľadom z vlaku sa neviem nasýtiť. Stmieva sa a vlak uháňa nočnou tmou. Cez Ankaru, hlavné mesto Turecka, prechádzame v noci. Mnohí od únavy zaspali a minuli tak európsku výstavnú železničnú stanicu. Po úbočiach sa s neskrotnou zvedavosťou posúvame vpred. Vlak prechádza okolo pohoria Taurus, ktoré sa vypína svojimi lesknúcimi skalami. Šinie sa desiatkami tunelov a my začíname obdivovať Orient. Na jednej strane prepych a bohatstvo a na druhej strane nekonečná bieda.

S Tureckom sa lúčime v pohraničnej stanici Meydan-Ekbez. Všetci v takom stave, ako keď celú noc nespíte a cestujete v sede vo vlaku s drevenými sedadlami. Sme v Sýrii, vo francúzskom protektoráte. Prvá zastávka Adama nás víta milým teplom. Dostali sme sa do nej z poslednej pohraničnej stanice Turecka ponorenej do brieždiaceho dňa. Colná kontrola na francúzskej hranici je pod kontrolou francúzskeho rotmajstra. Po prekročení turecko-sýrskych hraníc sa už nemusíme nenápadne pohybovať vo dvojiciach a všetci sme sa čoskoro stratili v miestnom dave. Dôstojníkov pozvali do dôstojníckeho klubu. Mužstvo sa nakrátko utáborilo vo vojenskom kempe. Konečne sme sa stali vojnovými spojencami a takto nás aj privítali. Dôstojníci raňajkujú v dôstojníckej jedálni. Bola to vojenská stavba v záhrade citrusov a pomarančov. Ostatné hodnosti pohostili vo vojenskom tábore, ktorý bol obsadený domorodým vojskom. V Adame máme príležitosť vidieť ťavu ako domáce zviera v krajine plnej pomarančovníkov a iných tropických stromov. Na poli rastie zelenina, ktorú nepoznám. Víta nás kraj, ktorý je rajom pre cestovateľa romantika. Vidíme podivné tvary voňajúcich olív a pútajú ma osamelé borovice – pínie s dlhým ihličím.

Neskoršie sme presadli do pripraveného vláčika, ktorý nás odviezol do Aleppa, kde sme prenocovali. Priviezol nás sem parný rušeň s dvomi vagónmi. Obsadila ho naša výprava. Aleppo je krása Orientu. Vítajú nás dromedári¹²⁹ bez

128 Istanbulská štvrť na ázijskom pobreží Bosporu.

129 Dromedár – jednohrbá ťava.

cirkusového príslušenstva. Medzi nimi svojrázne somáriky osedlané a sprevádzané bosonohými domorodcami s opálenou pleťou a nevyspytateľnými očami. Tu a tam vidieť auto svetovej značky. Noviny vychádzajúce v miestnom jazyku majú texty písané v podivnej abecede, ktorá pôsobí, akoby bol novinový papier počmáraný čudесnými znakmi. Obdivoval som architektúru orientálnych boháčov rovnako ako nevzhľadné domčeky a rozpadnuté chatrče v okrajových uličkách, v ktorých sa pokojne hrali hlúčky otrhancov, kým nezistili, že by svojou nevyspytateľnou detskou milotou mohli získať „bakšiš“. Ani ten som nemal. Kúzlo Orientu lákalo každého. Miestny vojenský orgán nás umiestnil v hoteli Royal. Prišli sme tam až večer, za tmy. Vstupovali sme do miestnosti s poukazom v ruke a podivnou predtuchou. Majiteľ hotela, domorodec, nás privítal a vďaka mojej francúzštine ukázal tiež sprchovacu miestnosť. Po týždennom, takmer trampskom putovaní si telo žiadalo potrebnú hygienu. Veľmi sme sa na ňu tešili. Lenže pri otočení kohútika na teplú vodu tiekla studená voda, ktorá na zablatej podlahe zalievala zelenú trávičku a tá živila poskakujúcu žabku v osvetlenej kúpeľni. Záujem o kúpanie razom klesol. Nikto z nás, pridelených do hotela, sa v noci nevyspal. Hotelové miestnosti s obsluhujúcim personálom pôsobili na nás tajuplne. Podobné zážitky mali aj naši „bieli“ v spoločnosti „farebných“. Z Aleppa sme po raňajkách odcestovali nevyspatí, unavení, zvedaví a nedočkaví, kedy dosiahneme konečný cieľ – Bejrút. Cestovali sme v oddelení druhej triedy a s radosťou sme uvítali spolupútnikov z vedľajšieho oddelenia. Cesta trvala takmer celý deň. Zabávali sme sa historkami, ktoré sme prežili minulú noc. Niektorí opisovali honbu na myš a iní sa hrdili počtom zabitých ploštíc. Podriemkavali sme, unavení z nočného „odpočívania“ v hoteli a striedavo vnímali mňajúcu krajinu. Rušili sme sa tým, že sme sa navzájom upozorňovali na krásu okolia, ktorá nás zaujala. Vláčik za stúpajúceho tepla prechádzal pomaly krajinou, v ktorej sa nápadne vynímal Baalbek s povestnými stopami antickej kultúry. Pri pohľade na túto fénickú krásu som netušil, že budem mať možnosť o niekoľko dní do nej vstúpiť. Bohatá okolitá zeleň ukrýva výstavné paláce, z ktorých je možné upokojiť sa pohľadom na zasnežené pohorie Libanon. Zubačka po jednokolajnicovej trati ukrajovala metre takmer na úpätie Libanonu, ku ktorému sme sa hadovite približovali medzi kopčekmi porastenými kvitnúcimi a dozrievajúcimi pomarančovníkmi. Vláčik sa šplhal do vrchu, bežal po úbočí a zase zišiel dolu, až sa zastavil pri malom domčeku, bola to stanica. Cestovateľ mohol obdivovať krajinu, ktorá dávala úrodu dvakrát do roka. Ďalej vo vnútrozemí sa vypínalo pohorie Libanon a za ním bola púšť. Zastávky na malých staničkách využívali domorodí cestujúci, ktorí poznali pomery vo vlakoch bez toalety.

Konečne Bejrút, perla Orientu. Bola nedeľa 17. apríla 1940. Orient plný svojrázneho čara. Osobné autá, karavány somárikov s najrôznejšími nákladmi na chrbtach. Nechýbali ťavy s miestnymi domorodcami v ich sprievode, bazáre,

preplnené obchodíky s najrôznejším tovarom, ktorý kričľavo ponúkali. Bazáre mali zvláštne pomenovanie „súk“.

TROUPES DU LEVANT

PLACE de BEYROUTH

N° de Registre 205

ARMÉE TCHÉCOSLOVAQUE

ACTE D'ENGAGEMENT

POUR LA DURÉE DE LA GUERRE
(Titre Etranger)

du nommé : PETRAK Antonin

L'an mil neuf cent quarante, le dix neuf Avril à dix heures
s'est présenté devant nous CORNU Intendant Militaire, résidant à Beyrouth
département de Liban M. PETRAK Antonin à de 28 ans
exerçant la profession de militaire résidant à Beyrouth
canton de _____ département de Liban
fils de _____ et de _____ domiciliés à _____

Lequel a déclaré vouloir s'engager dans l'armée française pour la durée de la guerre
pour être affecté à l'armée tchécoslovaque

A cet effet, M. PETRAK Antonin nous a présenté :

1°) - Un certificat délivré le 19 Avril 1940 par M. GAYRAL, méd. 3/lieut.
constatant que M. PETRAK Antonin réunit les conditions d'aptitude
physiques requises pour servir dans l'armée française.

2°) - La traduction en français de son acte de naissance ou pièce équivalente
constatant qu'il est né 14. 1912 le à Vidén

M. PETRAK Antonin a déclaré en outre qu'il n'est pas déjà lié au service
dans l'armée française, ni dans l'active, ni dans les réserves.

Nous, Intendant Militaire, après avoir reconnu la régularité des pièces produites
par M. PETRAK Antonin lui avons donné lecture des articles 2, 3, 4, 9, 10, 11, 13 et 15
du Décret du 27 Mai 1939 et l'avons prévenu que les engagés volontaires qui ne se rendent pas
à destination dans les délais prescrits, sont poursuivis comme insoumis.

Ensuite de quoi nous avons reçu l'engagement de M. PETRAK Antonin
lequel a promis de servir avec fidélité et honneur pendant sa présence sous les drapeaux.

Lecture faite à M. PETRAK Antonin il a signé avec nous.

Signalement de M. PETRAK Antonin

cheveux châtains sourcils châtains front... _____
dents... bonnes yeux... bleus menton rond
nez..... moyen visage.. ovale

Renseignements physiologiques complémentaires. } Taille de 1 m. 78 centimètres
Poids 72 kilogs

Marques particulières Néant

L'ENGAGÉ *Petrák Ant.*

L'INTENDANT MILITAIRE *Ne*

Francúzsky certifikát vydaný 19. apríla 1940 v Bejrúte, ktorý potvrdzuje prísľušnosť A. Petráka k československej armáde

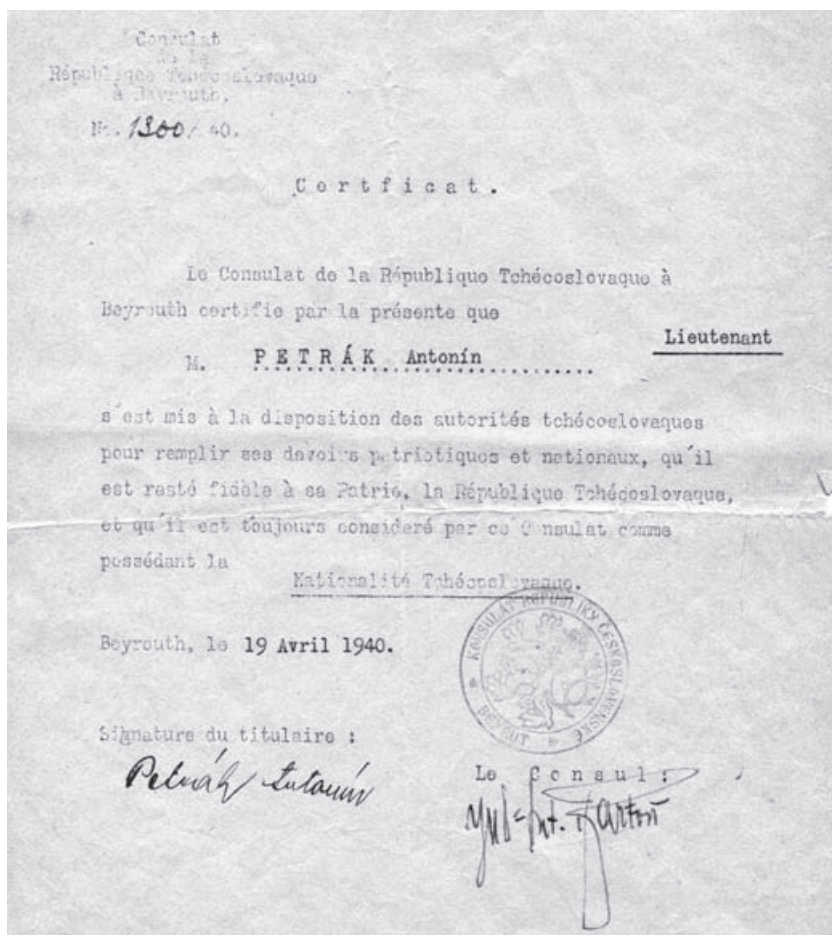
Na železničnej stanici nám bolo teplo ako u nás za horúceho leta. Po uvítacích formalitách na československom konzuláte v Bejrúte nás odviekli do hotela Metropol, kde bol celý transport rozdelený do ubytovní. Dostal som sa s Karolom do hotela Paprika, do veľkej miestnosti pre štyri osoby. Bol to nadpriemerný hotel, aký sme nemali možnosť využiť v Solúne, Carihrade či Aleppe. Žiaľ, bez hotelovej etikety. Poskytoval slušnú stravu a potrebnú hygienu. Voľný čas sme mohli využiť na zotavenie z fyzického marazmu, zároveň sme však nedočkavo túžili byť pri porážke Nemcov na Maginotovej línii. Majiteľ hotela Paprika bol ochotný pán, ktorý nám vychádzal v ústrety slabou francúzštinou. Nemohli sme sa však zbaviť podozrenia, že nám rozumie. Z okien hotelovej miestnosti sme sa mohli dorozumievať mimikou s pracovníčkami módného závodu v susednej budove. Komunikácia však nebola úspešná, pretože nám obdivované pracovníčky skryte a opatrne dávali najavo, že verejný styk s cudzincami, ako nás miestni mladenci posmešne nazývali, by mal nepriaznivý vplyv na ich dobrú povesť.

Nasledujúci deň sme sa spoznali s konzulom pánom Bartoňom. Odovzdali sme „Laiser passer“ a získali sme „Titre de circulation“. Bola to priepustka vydaná vysokým komisárom Francúzskej republiky v Sýrii v Damasku, ktorá jej držiteľovi zaistovala voľný pohyb na území Sýrie. Rovnako tiež „Certificat“ – potvrdenie, v ktorom československý konzul JUDr. Bartoň potvrdzuje, že som sa dal k dispozícii československým úradom, aby som splnil svoju vlasteneckú a národnú povinnosť, zostávam verný svojej vlasti a konzulát ma stále považuje za československého občana. Francúzskemu veliteľovi pre Blízky východ som podpísal „Act d'engagement“ – záväzok s určením pre československú armádu vo Francúzsku.

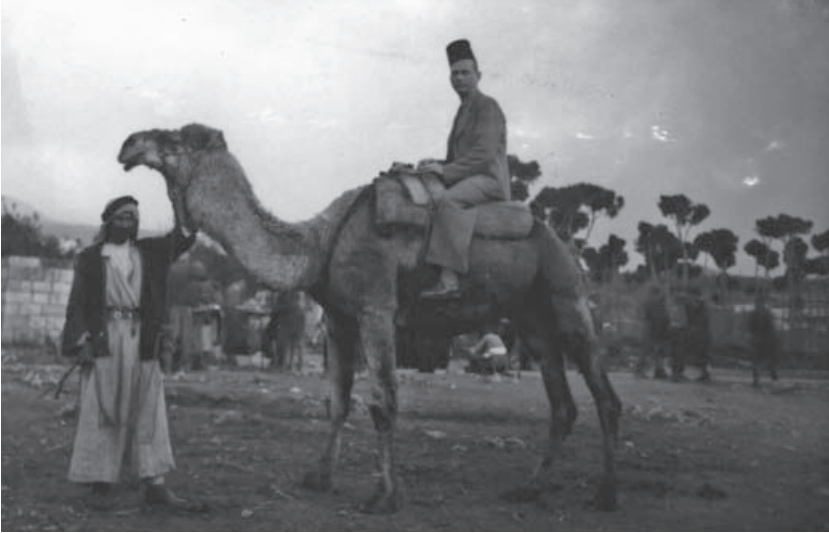
Všetky orientálne mestečká, tak, ako sme ich poznávali, sa svojím vzhľadom podobali ako vajce vajcu. Rovnako i čierni obyvatelia kasární či v tábore, takže nám v mnohých prípadoch pomáhala len ich výška, aby sme jedného od druhého rozpoznavi. So slovom bakšiš, čiže dar alebo odmena, sme sa tu stretávali každý deň. Bejrút, v jarných mesiacoch každé ráno pozlátený žiarivými lúčmi slnka, bol predzvesťou dňa dávajúceho príležitosť na prepotrebné zotavenie a pohodu. Libanonské slnko poznamená tvár i telo každého v niekoľkých minútach. Mesto dýchalo neopísateľným ovzduším, takým príznačným pre prímorské mestá s bohatými južnými plodmi. Každý deň nás vítali reštaurácie európskeho a orientálneho typu a tančiarne, z ktorých zaznievala monotónna arabská hudba. Na posedenie sme mohli využiť len najlacnejšie hostince a obdivovať mladé arabské tanečnice Georgetu a Marietu, kde nedočkaví domorodci čakali každý večer pred záverečnou na okamih, aby v boji o niektorú z tých, ktoré sa snažili zvýšiť zárobok majiteľa, mohli byť úspešní. Nebol to príjemný pohľad pozerat sa na tieto bezvládne osoby snažiace sa vyhnúť agresii nedočkavcov. Do týchto

miest nás priviedla známa melódia piesne „Škoda lásky“, ktorú bolo za tichého večera počuť v diaľke. Keď sme na miesto dorazili, spievali ju britskí a francúzski námorníci medzinárodne. Pochopiteľne, že sa pridali aj mnohí z našich a takto si vyslúžili britské a francúzske cigarety.

V otvorených kaviarňach sedeli miestni Arabi pri malých stolíkoch, uprostred ktorých bola malá miska s hašišom, z ktorej si potaľovali fajkou a obzerali sa po tanečníciach. Pritom si pochutnávali na rôznych zrníčkach, ktoré im čašník priniesol v malých miskách na podnose. Chýbali im len turbany. Podarilo sa mi naviazať známosť s jedným z nich. S vďakou študenta s prázdny m vreckom

Certifikát čs. konzulátu v Bejrúte z 19. apríla 1940, ktorý potvrdzuje, že A. Petrák má československú štátnu príslušnosť

Fotografia A. Petráka na ťave za päť frankov, ktorú zhotovil arabský domorodec v Bejrúte

prijal som pozvanie na posedenie a pokúšal sa ochutnať olivy, pistácie a rôzne druhy korenia. Po stretnutí som mal väčšiu radosť z francúzskej konverzácie ako z ponúkaných pochutín. Veľmi dobré obchody mal miestny domorodec s ťavou, ktorý na mieste, kde sa Čechoslováci stretávali najčastejšie, zrozumiteľným spôsobom ponúkal „foto na ťave za päť frankov“. Tieto suveníry prežili mnohého z nich. Životná úroveň miestneho obyvateľstva bola nízka, znalosť čítania a písania slabá, detská úmrtnosť pomerne vysoká. Produktivita práce v poľnohospodárstve bola tiež nízka. Veľmi často, na európske pomery to bolo nezvyklé, sme stretávali a počúvali somárikov so svojim podivným hikaním. Príslušníkov francúzskej koloniálnej armády bolo vidno takmer v každom meste.

Tí s najpestrejšou rovnošatou, pôvodom Senegalčania, mali česť strážiť sídlo v prepychovej rezidencii vo vilovej štvrti v Bejrúte. Mužstvo bolo ubytované v neďalekom vojenskom tábore na pobreží mora za mestom. Viedla k nemu krásna asfaltová cesta s bohatými kaktusmi a agátmi nádhernej farby, divoko rastúcimi pozdĺž cesty. S Bejrútom sme sa začali zoznamovať hneď na druhý deň po našom prízjazde a neprestali sme s touto činnosťou až do odjazdu. Odporúčali nám, aby sme obdobie vyčkávania využili predovšetkým na zotavenie a zdravotnú regeneráciu. O svojich pohnútkach, ktoré nás priviedli do československej zahraničnej armády, sme sa rozprávali s pánom konzulom a jeho pani, ktorá si často našla príležitosť stretnúť sa s nami, spoznať naše rozhodnutie a príbehy, ktoré boli ešte len začiatkom vojenskej epopeje. Bol to čas nevšedných zážitkov

a dojmov s prekvapivými zásahmi do života. Boli tu nepretržité rady otázok týkajúcich sa minulosti i budúcnosti. I keď bola neistá, cieľ bol jasný. Priniesť slobodu porobenej vlasti. Bejrút sa stal dôležitou československou stanicou pre všetkých Čechov, Slovákov a Rusínov, bez ohľadu na náboženstvo a politické presvedčenie v boji za slobodné Československo v slobodnej Európe. Najväčšie zastúpenie tu mali baťovci. Ich veľkou výhodou, ktorá často vyvolávala závisť bezhalierových, bolo slušné finančné vybavenie. Slúžilo im ku cti, že sa nerozpakovali pomáhať predovšetkým tým, ktorí cigaretu považovali za nenahraditeľnú potrebu života. Ako dôsledný nefajčiar som túto potrebu nemal. Postupne sme z hlavného námestia Place de Canon, obklopeného krivolakými uličkami, chodievali do pobrežných hostincov s domorodcami. Na prvý pohľad sme poznali, že majú zvláštny vzťah k cudzincom. Priblížia sa k vám s neobvyčajnou virtuozitou s príslušnou dávkou slušnosti a elegancie. Ak sa im podarí obráť vás hoci len o nepatrný peniaz, značí to pre neho ďalší krok k Alahovi. Nadobudol som dojem, a ten bol všeobecný, že tí najchudobnejší považovali svoj stav a biedu za isté miesto v posmrtnej blaženosti. Pri prechádzke po ceste smerujúcej k vojenskému tábore som si všimol, že za mnou ide chlapec ovenčený banánmi. Ponúkal mi dva kusy za frank. Krútil som hlavou, že nemám záujem. To ho podnietilo sledovať nás, pričom počet banánov za rovnakú cenu neustále zvyšoval a ja som stále odmietal. Ponuky sa vzdal, až keď dosiahol limit sedem kusov za frank. Až neskôr som sa dozvedel, že záporné odmietanie hlavou chápali ako súhlas. Prekvapili nás záhrady pomarančovníkov a citrónovníkov. Bol to lákavý pohľad na ich konzumovanie v meste, kde nás smäd prenasledoval každý deň. Vo veľkých pouličných stánkoch bolo možné kúpiť si pohár šťavy vylisovanej z pomarančov ležiacich vedľa na hromade. Všetkých nás to upútalo, pretože v detstve sme konzumovali celé olúpané pomaranče. Tí chudobnejší dostávali doma pomaranče obyčajne iba s vianočnou nádielkou alebo pri zvlášť významnej príležitosti. Často si ho šetrili až dovtedy, kým bol nepoužiteľný.

Stretával som sa s rôznymi technickými odborníkmi, ktorí v cudzine rozbiehali výrobu. Na našu izbu prideliť inžiniera Ševčíka, poručíka v zálohe, ktorý sa po úspešnej inštalácii československých strojov v Rumunsku pred vstupom do československej zahraničnej armády rozhodol poznať krásy Orientu. Bol na túto cestu finančne veľmi dobre vybavený. Rovnako atraktívni boli manželka Kričenská, ktorí sa po ukončení úspešnej obchodnej misie v Rumunsku rozhodli nevrátiť do Československa. Na ceste do československej zahraničnej armády prišli do Sýrie autom. Cestovateľské vášne nás veľmi zbližili. Túžba usilovného študenta francúzštiny mi pomohla získať miesto v ich pragovke. Výlet autom z Bejrútu do Damasku – sídla vysokého komisára Sýrie – sa stal nezabudnuteľnou realitou. Cesta od teplého modrého morského pobrežia cez zalesnený Libanon so snehovou čiapočkou a dolu žltou púšťou do Damasku, sprevádzaná obdivom nad miestnymi

krámami tiahnucimi sa v nekonečných dĺžkach a obed v arabskej reštaurácii, kde sme pre nás ako jediné konzumovateľné jedlo našli kurča s ryžou, cibuľou a škoricou, z pamäti nezide. Bosí sme vstúpili do mešity a v tichom obdive počúvali mohamedánskeho duchovného, ako stojí vysoko na minarete a ťahavým spevom volá do širokého okolia klaňať sa Alahovi. Opúšťali sme Damask, tiesnení medzi nevzhľadnými domčekmi a polozbúranými chatrčami, okolo ktorých sa hrali hlúčky otrhaných, polonahých, neobyčajne pekných detí. Bola to gavalierska odmena za funkciu tlmočníka, ktorú som považoval za veľkú príležitosť na zdokonalenie sa v tomto jazyku. Všetci sme pri návrate dávali neklamne najavo radosť z úspešného spoznávania. Priateľ Ševčík bol získanými poznatkami taký očarený, že sa nerozpakoval ísť autom miestneho dopravcu pozrieť si antické pamiatky v Baalbeku. Jeho pozvanie som s vďakou prijal. Snímky z tejto jedinečnej príležitosti som nikdy nevidel. Vývin vojnových udalostí vo Francúzsku, neskoršie vo Veľkej Británii a smutné pomery po návrate do vlasti tomu, žiaľ, zabránili.

Boli sme už takmer týždeň dobre udomácnení v Bejrúte, keď sa medzi čakajúcimi Čechoslovákmi rozniesla správa, že do prístavu priplával parník, ktorý priviezol väčší počet československých utečencov. To zvyšovalo u mnohých záujem, či medzi nimi nenájdu toho svojho. Stretol som sa s kamarátmi, s ktorými som sa za podivných okolností krátko videl v carihradskom hoteli Palas. Táto dvadsaťčlenná skupinka vystúpila z ruskej lode v Istanbule, večerala v hoteli Palas a prespala v hoteli Messret. Nasledujúci deň sa plavila loďou cez Egejské more do Sýrie a ich prístátie v Bejrúte sa o týždeň oneskorilo. Všetci príslušníci tejto skupiny prichádzali zo Sovietskeho zväzu. Bola to časť československej légie¹³⁰, ktorá po porážke Poľska prekročila hranice Sovietskeho zväzu, kde bola internovaná. Odev mali všetci zanedbaný a roztrhaný, bielizeň zapáchajúca a bez farby. Nik z nich nechcel o ceste hovoriť. Až o niekoľko dní sa zotavili a začali rozprávať o neveriteľnom putovaní. Po porážke Poľska sa československá légia počas pochodu k rumunským hraniciam stretla so sovietskymi vojakmi. Víťali a objímali ich ako záchrancov. Rozčarovanie prišlo o pár minút. Ruskí vojaci im najskôr zobrali hodinky, potom nože a napchali ich do kôlne. Spoločná ubytovňa bola plná špiny, bez okien, so zapchatými záchodmi. Edo Zbroj si vyhrnul košeľu a ukázal mozole na bokoch, ktoré mu spôsobilo spanie na drevených pričiach. Rovnako aj jeho priateľ Fanto Rezník. Mnohí v dôsledku pochybnej stravy ochoreli na žltáčku. Situácia utečencov sa ešte zhoršila pod ochrannými krídlami sovietskych vojakov, keď sa začali hromadne sťažovať na režim. Poukazovali na biedu väčšiny miestnych obyvateľov. Československí komunisti v armáde si vyslúžili prezývku „hvezdári“. Boli to príslušníci vojenskej skupiny vedenej podplukovníkom Svobodom, internovanej

130 Správny názov tejto dobrovoľníckej jednotky bol Légia Čechov a Slovákov.

v ZSSR, ktorí rôznymi spôsobmi dávali najavo svoje sympatie k tejto krajine. Nie všetci boli komunisti. Boli medzi nimi aj politicky neorganizovaní vojaci, ktorí s komunistami sympatizovali. Svoj postoj manifestovali aj tým, že nosili na čapici päťcípú hviezdu, čím si vyslúžili onú dvojsmyselnú prezývku, ktorá sa vžila v historickej literatúre. Zo Sovietskeho zväzu sa potom niektorí z nich dostali aj do československých jednotiek na Strednom východe a odtiaľ k československej brigáde vo Veľkej Británii¹³¹, kde rozširovali rady komunistov prichádzajúcich po porážke v Španielsku do Francúzska a odtiaľ do československej zahraničnej armády. Na niektorých bolo vidieť pôsobenie učenia o sociálne spravodlivom svete chápanom triednou diktatúrou. Väčšina chlapcov chcela už pred cestou do Francúzska zo Sovietskeho zväzu odísť. V tom čase v Rusku nejestvovali žiadne náznaky, že by sa schyľovalo k vojne s Nemeckom, aby tak naši ľudia v ZSSR mali šancu bojovať za svoju vlasť. Pomohol im až prezident Beneš, ktorý sa dohodol so sovietskymi úradmi na postupnom odtransportovaní našich ľudí do Francúzska. Keďže Rusi nechceli, aby sa to nacisti dozvedeli, dopravovali našich občanov ako čínskych zajatcov. Krátky pobyt vo voľnom prostredí bol veľmi užitočný a vítaný. Ošumelí žobráci v letných odevoch netajili svoje šťastie, keď si po 8-mesačnej internácii v sovietskych lágroch s neklamnou známkou irónie zanôtili: „My takoj druhej strany neznájut, kde tak volno dyšet čelovjek.“¹³²

Slnčné dni nás neopustili od prvého dňa pristátia v Bejrúte. Teplé počasie nás lákalo k moru a na miestnu plaváreň. Jej majiteľ nás hostil ako spojencov. Avšak osamelé plávanie na otvorenom mori, ktoré bolo všeobecne zakázané, sa považovalo za nedodržanie miestnych nariadení a veľmi skoro nám voľný vstup na plaváreň zahatilo. Na slnenie sme mali k dispozícii voľné pobrežie. Dni boli veľmi teplé. Po západe slnka sa však rýchlo stmievalo a večery boli na naše pomery studené.

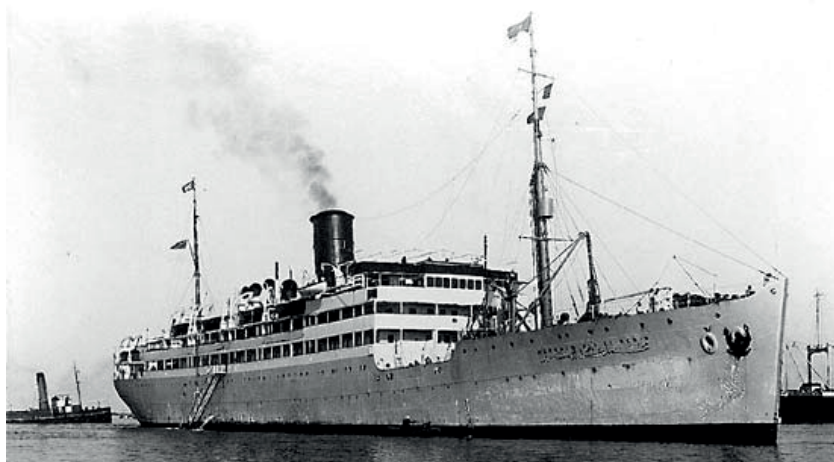
9. apríla Nemci napadli Dánsko a Nórsko. Dánsko bolo obsadené za jeden deň. Prijali sme túto správu s radosťou, pretože sme boli presvedčení, že Hitler sa na Maginotovej línii zastaví. Všetky denníky vychádzajúce vo francúzštine oznamovali: „La guerre a commancée.“ (Vojna sa začala.) Až doteraz sa hovorilo o čudnej vojne, akoby sa jeden druhého bál.

131 Najvýznamnejším pozemným útvarom čs. exilového vojska vo Veľkej Británii bola Československá zmiešaná brigáda, ktorá vznikla 12. augusta 1940. 1. júla 1941 bola reorganizovaná na Československú samostatnú brigádu a 1. septembra 1943 na Československú samostatnú obrnenú brigádu.

132 Skomolený úryvok z propagandistickej sovietskej piesne „Široka moja strana rodnaja“ (Moja rozľahlá rodná krajina), ktorý vo voľnom preklade znamená: „My nepoznáme žiadnu druhú krajinu, kde človek tak slobodne dýcha.“

Konečne nastáva deň túžobného odjazdu, keď do prístavu vplávala britská loď Mohamed Ali El-Kebir. Počas nášho dvojtýždňového pobytu sa rozrástol počet československých dobrovoľníkov takmer na 160 osôb, netrpezlivo čakajúcich na možnosť poraziť Nemecko. Obsadili sme s Karolom so svojou skromnou cestovnou batožinou pridelené oddelenie prvej triedy. Opretí o zábradlie lode sme zamávali pevnine: „Dovidenia, kúzelné Aleppo, Baalbek, Damask a Bejrút! Po víťaznej vojne sem prídeme oživiť spomienky.“ V tej chvíli sme to obaja mysleli s úprimnou túžbou. Cesta Stredozemným morom v prvej triede osobného parníka s kapacitou 800 osôb bola v slnečných májových dňoch pre chudobných cestovateľov splnená túžba. Za bezstarostného pobytu v slnečnom Oriente sme sledovali fašistické Nemecko, ako kráča od úspechu k úspechu v pevnom presvedčení, že jeho nástup na Maginotovej línii stroskotá. V piatok 10. mája svetové agentúry oznamujú, že nemecké vojská vtrhli bez vypovedania vojny na územie Belgicka, Holandska a Luxemburska. Nastupuje Churchill so sľubom slz, krvi a utrpenia a ten im ukáže.¹³³ Hitler čoskoro spozná svoj koniec. Niektorí už boli netrpezliví. Len aby sme boli pri tom! Také bolo myslenie cestujúcich dobrovoľníkov.

Prvou zastávkou po vyplávaní z Bejrútu bol prístav Jaffa¹³⁴ v Palestíne, podľa zemepisných učebníc britská kolónia¹³⁵ a zaslúbená krajina Židov. Privítala nás

Britská dopravná loď Mohamed Ali El-Kebir

133 Autor naráža na slávny Churchillov prejav z 13. mája 1940, v ktorom definoval programové vyhlásenie svojej vlády.

134 Dnes časť izraelského mesta Tel Aviv.

135 V skutočnosti nebola Palestína v rokoch 1920 – 1947 britskou kolóniou, ale územím zvereným Spoločnosťou národov pod britskú správu (mandát).

tam nesmierna horúčava sprevádzaná nedýchatelným vzduchom. Hovorilo sa mu samun. Podľa miestnych zvyklostí žiadalo sa ľahnúť si do tieňa a v tichu odpočívať. To všetko neplatilo pre netrpezlivých nadšencov ponáhľajúcich sa do československej zahraničnej armády. Odpočívali len tí, čo museli pre zlý zdravotný stav. Pozoroval som zo zatienenej paluby prístav a práce spojené s nakladaním ovocia. Nevedno, či náhodou, alebo zámerne obsluhu žeriava vypadla jedna zabalená debna pomarančov a rozsypala sa práve na palube, kde sa nedočkaví pozorovatelia tešili z lacnej koristi. Po naložení nákladu odplávala loď pozdĺž pobrežia a zamierila k ďalšej zastávke, Alexandrii. Väčšina z nás prespala teplú noc vonku na palube. V alexandrijskom prístave nesmel nikto z lode vystúpiť. Z Alexandrie vyplával El-Kebir na azúrové more smerom do Marseille. Plavba bol tichá, pokojná, takmer mierová. Loď plávala osamotená. Taliansko, nemecký spojenec, v tom čase nepriateľom nebolo a vjazd nemeckých ponoriek bol bezpečne blokovaný v Gibraltare. Letecký nálet, ktorý by bol porušením suverenity cudzieho štátu, anglickí gentlemani i počas vojny považovali za veľmi neférový. Vynechali sme ostrovy Malta a Pantelleria. Pridal som si ešte Lampedusu, ktorá vraj bola perlou, kde solventní turisti trávia dovolenku v prepychových jachtách. Lampedusa je z diaľky podobná plošine akejsi veľkej lietadlovej lode, zatiaľ čo na Pantellerii dominuje čierna farba lávy. Plavba na lodi nebola nudná. Ozývali sa spev a smiech. Predstavenie bolo zábavné. Pekná viditeľnosť láka sledovať more. Svoje spomienky pritom venujem rodičom, príbuzným a tej, ktorej som slúbil, že sa po ňu vrátim. Našli sa hudobné nástroje, harmonika, saxofón aj husle a spevavý národ Slovákov a Čechov mal k dispozícii rýchlo zostavený orchester, ktorý svojimi piesňami zabával britskú posádku a ostatných cestujúcich. Karty sú neodmysliteľnou súčasťou vojenského života. Nebolo to inak ani na lodi. Najlepším platidlom boli britské cigarety Players, ktoré poznal počas vojny každý, aj nefajčiar. Lodné kúpalisko, suché počas plavby, bolo preplnené vďačnými divákmi, ktorí tleskali Vackovým¹³⁶ piesňam „Cikánka“ a „Škoda lásky“¹³⁷, preloženým do francúzštiny a angličtiny. Vypožičal som si lodný šach a zvädzal som s Karolom tuhé boje o posledných 50 centimov, ktoré ktosi z nás našiel zabudnuté vo vrecku. Finančný obolus¹³⁸ menil majiteľa počas štvordňovej jazdy Stredozemným morom, aby po pristáti v Marseille skončil v mori v nádeji, že nám prinesie vojenské šťastie. Na lodi bola aj knižnica. Našli sa v nej aj české knihy. V jednej z nich som si prečítal, ako si nahnevaní Česi robili posmech z vtedajšieho profesora Masaříka, neskoršieho prezidenta Masaryka, ktorý sa odhodlal povedať

136 Vacek, Karel (1902 – 1982) – český hudobný skladateľ. Je autorom takmer 90 rôznych skladieb.

137 Autorov omyl. Populárnu pieseň „Škoda lásky“ nezložil Karel Vacek, ale Jaromír Vejvoda (1902 – 1988).

138 Obolus – pôvodne drobná strieborná minca v starovekom Grécku, v prenesenom význame malá suma peňazí.

Čs. dobrovoľníci v Marseille, jar 1940

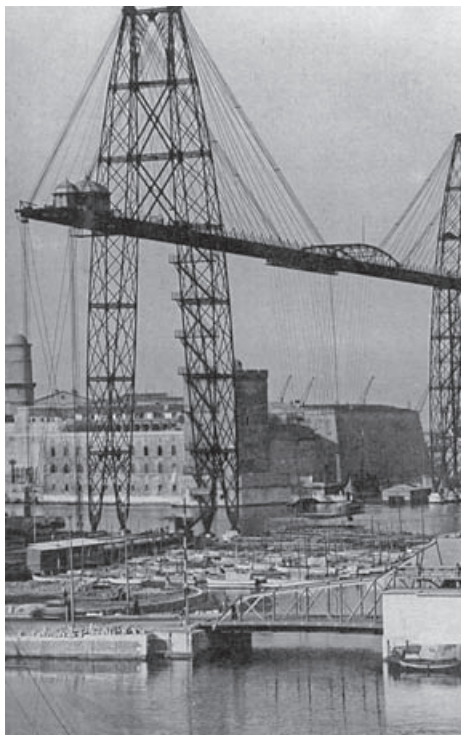
verejnosti pravdu o vražde pani Hilznerovej¹³⁹. Príjazd do prístavu v Marseille bol v nedeľu 12. mája. Pre všetkých bol konečnou stanicou. Zhromaždili sme sa so svojim veliteľom, ktorý nás viedol z Belehradu. Na prístavnej hrádzi nás čakal dôstojník s hodnosťou poručíka s pracovníkom čs. konzulátu v Marseille. Mal novú vojenskú rovnošatu. Košeľa s viazankou farby khaki a na pleciah otvorenej blúzy dve päťcípce hviezdíčky lemované prúžkom zbrane – to bola hodnosť poručíka. Dozvedeli sme sa, že večeru, nocľah a raňajky nasledujúci deň máme zaistené v kasárňach cudzineckej légie v pevnosti svätého Jána na skale vedúcej do mora. Nebolo to ďaleko. Ktosi nás pred odchodom z prístavu upozornil, že malý ostrovček neďaleko na mori je „Château d’If“, miesto, kde žil povestný Robinson Crusoe s Piatkom.¹⁴⁰ Potvrdil som to, nakoľko som bol v Marseille po druhý raz, a obrátil som pritom pozornosť na baziliku Notre-Dame de la Garde, ktorá nás vítala na pobreží. Po asfaltovej ceste sme sa dostali k hradu na masívnej skale s vysokou guľovitou vežou.

O cudzineckej légii sa toho veľa napísalo, veľa som počul od priamych aktérov, veľa o nej čítal. Niet pochyb o tom, že v čase kvitnúceho kolonializmu to bola organizácia, v ktorej bolo veľa miest na obdiv, ako aj nenávisť. Bolo to v čase, keď mená príslušníkov boli známe pod niekoľkomiestnymi číslami. Byť

139 Pani Hilznerová nikdy neexistovala. Masaryk v skutočnosti vyvrátil obvinenie židovského tuláka Leopolda Hilsnera (1876 – 1928), ktorého v roku 1899 odsúdili na smrť za rituálnu vraždu mladej Češky Anežky Hružovej (1879 – 1899). Autor sa tiež mýli v tom, že pôvodné priezvisko prvého čs. prezidenta znelo Masařík. V skutočnosti sa volal Masářík a na Masaryka sa premenoval dávno pred Hilsnerovým prípadom v roku 1868.

140 Ďalší autorov omyl. Väznica v pevnosti Château d’If bola nedobrovoľným domovom iného románového hrdinu, konkrétne Edmonda Dantésa alias grófa Monte Cristo.

důstojníkom v „Légion étrangère“ bola pocta pre najlepších. Na bráne nás vítal nápis: „Honneur et fidélité, valeur et discipline.“ (Česť a vernosť, chrabrosť a disciplína.) Tieto slová pozná každý, kto sa zaujíma o záhadu cudzineckej légie. Ten, kto prešiel bránou pevnosti svätého Jána, otvárajúcej kedysi cestu do cudzineckej légie, a strávil hoci len jednu noc medzi starými kameňmi, vo svojej životnej dráhe si postavil nezabudnuteľný míľnik. Prechádzame bránou a sme na štvorhrannom námestí. Pripadá mi ako na školskom dvore. Okolité múry sú popísané rôznymi citátmi, ktoré majú za úlohu živiť bojovú morálku a iné najvyššie mužské cnosti. Medzi nimi čítame: „Légionnaires, vous êtes les hommes a mourir et je vous envoie a la mort!“ (Legionári, ste muži smrti a ja vás posielam

Pevnosť sv. Jána v Marseille

na smrť!) Z neznámeho miesta počuť: „Dépêchez vous!“ (Ponáhľajte sa!), „Pas bon de nouveau!“ (Nie dobré, ešte raz!), „Compri.“ (Rozumiem.) Pozeráme sa okolo seba, odkiaľ hlas prichádza. Nikoho nevidíme. Niekde na kasárenskom dvore sa cvičia „soldats de deuxième class“ (budúci vojaci francúzskej cudzineckej légie). Občas sa medzi nami mihlo niekoľko neznámych tvárí v neznámom oblečení. Nevšimli si nás a na oslovenie neodpovedali. Po chvíľke sa pred nami objavil muž v rovnošate cudzineckého legionára s hodnosťou čatára. Veliteľ skupiny mu vyšiel v ústrety. Výsledkom rozhovoru bolo, že nám prideliť ubytovacie miestnosti a ukázali miesta, kde bola pripravená večera. Záujemcom odporučili bohoslužbu. Rozlúčil sa nezrozumiteľnými výrazmi a odišiel. Vošli sme do baraku a hľadali ubytovacie miestnosť. Bola v nej rozhádzaná slama a niekoľko slamníkov. Veliteľ

stanovil počty a nechal nás ubytovať sa. Ktosi suchol nohou do slamy a vyrojil sa z nej krdel ploštic a bích. Ponechali sme si výber lôžok na neskorší čas a odobrali sa na večeru. Na voľnom priestranstve pred kuchyňou stáli dva kotly. Jeden bol naplnený akýmsi gulášom, druhý červeným vínom a vedľa stála drevená debnička s kúskami bieleho chlebička vo forme bagiet. Pred prístupom ku kotlu si každý vybral príbor, misku a hliníkový hrnček, všetko bolo voľne nahádzané jedno cez

druhé. Každý si vybral z hromady to, čo potreboval. Chuť do jedla som nemal. Vzal som si dobrý chlebič a na odporúčanie Karola víno do hliníkového hrnčeka. Pred vstupom do jedálne čítam nápis: „Legio patria nostra.“ (Légia, naša vlasť.) Vošli sme do jedálne. Niekde pri okne stáli dva pozdĺžne stoly a po stranách dve lavice. Na stene pri dverách visel obušok a pod ním nápis „Cahier d'exclamation“ (Kniha sťažností). Francúzske víno bolo chutné a dobre sa pilo aj z nevhodných odpudzujúcich hliníkových otlčených hrnčeka, tvrdili tí, ktorí považovali vodu za nezdravý nápoj. Po večeri sa misky, príbor a hrnček opláchli v pristavenom kotle s teplou vodou a uložili tam,

Kancelárska budova francúzskej cudzineckej légie v Pevnosti sv. Jána

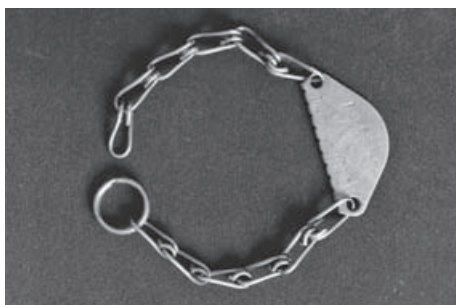
odkiaľ sme ich vzali. To všetko podľa zabehaných miestnych zvykov. Nebolo to príjemné prebudenie z pohodlnej čistej jazdy s bohatou stravou, ktorá bola na lodi k dispozícii v ľubovoľnom množstve. Pred odchodom na prechádzku mestom nás upozornili, že strážca zatvára bránu o 22. hodine a ten, kto sa omešká, strávi noc v príľahlej priekope. Na dvore sa prechádzal službukonajúci seržant s pendrekom v ruke a rozhliadal sa po okolí. Na opýtanie najčastejšie reagoval nezrozumiteľnými slovami, čo si mnohí vykladali ako určitú nadávku odmietajúcu rozhovor. Bol to Nemec a hovorilo sa o ňom, že pozná nepekne nadávky takmer všetkých tých národností, ktoré prešli bránou cudzineckej légie. Tí národnostne precitlivení brali jeho nevyberané slová ako pomstu nemeckého Henleina. Zdalo sa to trochu prehnané. Tí, ktorí mali možnosť prejsť len krátko cudzineckou légiou, poznali, že ľudia tohto rangu sú málovravní, pohrúžení do seba a každý zriedkavý hovor sprevádzajú bežne nepoužívanými výrazmi. Bol som pasovaný za sprievodcu tých, ktorí túžili poznať Marseille nielen z knižiek o pirátoch. Zastavili sme sa na hlavnej triede pri pamätnej tabuli odhalenej na jednom pouličnom stĺpe, na mieste, kde bol zavraždený kráľ Alexander I. – zjednotiteľ Juhoslovanov a minister zahraničia Francúzskej republiky pán Barthou. Vražda, ktorú mali mnohí ešte v živej pamäti.¹⁴¹

Skončili sme na námestí pri stolíkoch s pouličnou ruletou a pozorovali tých, ktorí mali odvahu a peniaze ju hrať. Stačili aj žetóny za jeden frank. Záujemcov bolo dosť, väčšinou mladí. Oslovil nás mladý muž, zamestnanec miestneho

141 Kráľa Alexandra I. a ministra Jeana Louisa Barthoua zastrelil 9. októbra 1934 bulharský terorista Vlado Černozemski, ktorého si na tento čin najala chorvátska nacionalistická organizácia Ustaša.

cirkusu, prekvapený, keď počul, že sme z Československa. Od radosti, že sa stretol s príslušníkmi svojej vlasti, nás naliehavo pozýval na víno do vinárne s dámskou obsluhou. Vysvetľovali sme mu náš finančný stav, no napriek tomu nás zatlačil do miestnosti. Hrala v nej hudobná skupina, ozvali sa tiež československé melódie, čo bolo neklamným dôkazom toho, že orchester vedel, kto prišiel. Na stole sa objavili ďalšie fľaše vína a rozprávanie zážitkov o riskantnom prechode hraníc našli trpezlivých okolitých poslucháčov a obdivovateľov. Museli sme ukončiť návštevu tak, aby sme sa dostali do ubytovní cudzineckej légie ešte pred záverečnou a nemuseli spať za plotom. Francúzi a Francúzky sa s nami pri odchode lúčili slovami: „Bonne chance.“ Naš cirkusový priateľ nám želal šťastnú cestu. Do zavšivavenej nocľahárne sa nám veľmi nechcelo. Boli sme štyria. Každý si vybral vhodný slamník a prikrývku, ktorú si predtým išiel vyklepať, aby poslal drobné zvieratká na čerstvý vzduch. V miestnosti bolo cítiť slamu a nevetraný vzduch. Biele plachty neboli. Ktosi sa pokúšal uspávať nás rozprávaním o tom, že podobný nocľah majú tiež v Budapešti na Citadele, ktorou prešiel po nevydarenom úteku cez slovensko-maďarské hranice. Počas cesty som toho veľa zažil, takže som si nestačil na domov spomenúť. Využil som chvíľku tichého večera, osamotený pri sviežom vzduchu od modrého mora, zabehol v myšlienkach k svojim drahým, potichu som vyslovil do diaľky niekoľko slubných slov a získal tak silu a odhodlanie predierať sa začatou cestou ďalej. Vrátil som sa do tmavej izby. Unavené telá zasпали.

Po raňajkách opúšťame kasárne cudzineckej légie a odchádzame na československý konzulát. Tu nás predstavujú ako československých vojakov v novej vojenskej rovnošate. Dostávam číslo F-3377, moje „Numero matricul“.

„Vstupenka do neba“. Identifikačný náramok, ktorý dostal A. Petrák po príchode do Marseille v máji 1940

sme mu „vstupenka do neba“. Bol to retiazkový náramok, na ktorom bolo meno, dátum narodenia, hodnota a identifikačné číslo. V mojom prípade F-3377. Všetko dvojmo. Ak niekto v boji padol, odlomila sa jedna polovica štítku a druhá zostala na zápästí. Odlomená polovica slúžila ako evidencia padlých.

Je pondelok 13. mája, krásny slnečný deň. Nemôžem sa dočkať odjazdu do Agde. V skorých popoludňajších hodinách opúšťame Marseille. Nasadli sme do prideleného vozňa, smer Perpignan, čo je mesto na francúzsko-španielskej hranici. Osobný vlak zastavoval na rôznych staničkách, až dorazil do Agde.

V.

Vstup do československej zahraničnej armády vo Francúzsku. Komunisti a fašisti v československej zahraničnej armáde.

Ústup z krajiny, ktorá nás sklamala

Bolo niečo po šiestnástej hodine. Len čo sme vystúpili pred stanicou, ozvali sa zvuky sokolského pochodu československej vojenskej kapely „Jdou sokolské šiky, jdou...“ Rovnako pútavo zapôsobila Smetanova „Proč by chom se netěšili“. Na stanici sa vítam s bývalými príslušníkmi, ktorí sa rozhodli neslúžiť fašistom v Bratislave. Našiel som tiež Veselého a Lopaura, ktorí mi cestu na hospodársku výstavu v Juhoslávii odporúčali ako jednu z ciest smerujúcich do československej zahraničnej armády.

Rozjasaný sprievod pripomínajúci pochod sokolov rozradostenou Prahou sa zdravil s miestnym obyvateľstvom a bol prehlušovaný vojenskou hudbou. Namieril si cestu do tábora, kde nás pri vstupe vedľa čs. vojaka v úlohe strážneho vítala československá a francúzska trikolóra. Vzhľad tábora nikto nevnímal.

Z prvej svetovej vojny mali Čechoslováci veľmi pekné spomienky na mestečko Cognac a jeho okolie. Jeho mestská rada veľmi ochotne ponúkla, aby sa tam organizovali čs. jednotky, čo aj národný výbor veľmi uvítal. V meste boli aj výhodné ubytovacie podmienky, krásne podnebie a nezanedbateľné nebolo ani to, že miestne obyvateľstvo malo k Čechoslovákovi veľmi vrelý vzťah. Francúzska vojenská správa sa však rozhodla pre tábor v Agde po španielskych utečencoch z občianskej vojny. Neklamný dôkaz zmýšľania zodpovedných francúzskych politických činiteľov tej doby. Agde bolo mravenisko ľudí zhromažďujúcich sa z celého sveta. Malé, príjemné prímorské mestečko malo svoju katedrálu, slabý vodovod a bolo bez kanalizácie. Toto provinciálne mestečko sa začalo zverejňovať na mapách svetovej tlače počas občianskej vojny v Španielsku. Francúzsko, rodisko európskej demokracie, zakladateľ a garant našej existencie po povojnovom usporiadaní Európy, tvrdo odolávajúce hospodárskym ťažkostiam nového víťaza, prijímalo utečenecké osoby, ktoré svojou podvratnou činnosťou boli hostujúcej krajine rovnako nebezpečné. S nevšednou ochotou pomôcť komunistom, utekajúcim a zachraňujúcim sa pred hrozbou fašizmu, stavala francúzska demokracia prepotrebné útulky. Nikto v tom čase netušil, že sa v nich budú organizovať Česi a Slováci, rozhodnutí po páde Československa bojovať za jeho oslobodenie proti zbesilým ideológiám fašizmu a komunizmu. Po španielskych utečencoch, medzi ktorými boli tiež komunisti z Československa,

zostal núdzovo postavený tábor z drevených panelov a ten prevzala tvoriaca sa československá zahraničná armáda.

Spočiatku sa spalo podľa prevzatých mravov – pod špinavou dekou. Bielizeň sa nosila vlastná a používala sa až do roztrhania. Rovnošata bola z prvej svetovej vojny, rovnako aj pušky s bodákmi, tak, ako sme to vidali vo filmoch. Umyvárne boli vonku na širokom priestranstve, kde voda v zime zamrzala. Hygiena bola na veľmi nízkej úrovni. Zvláštnosťou, na ktorú ani nebolo treba upozorňovať a ktorú si všimol každý, boli francúzske záchody. Videli sme ich v ktoromkoľvek mestečku, kde sídlila posádka čs. vojakov. Niektorí nezabudli pripomenúť, že ich tiež videli vo filmoch. Miesto pri záchodoch sa využívalo po celý deň na stretnutia a debaty mužov z najbližšieho okolia. Vstupné dvere a oplietenie boli len do polovice tela, takže zvonka bolo vidieť, ktorý záchod je obsadený. Splachovanie zabezpečoval potok tečúci cez námestie mestečka.

Postupne s pribúdajúcim počtom dobrovoľníkov sa pomery viditeľne zlepšovali. Španielski komunisti ich zámerne zostrovali nedisciplinovanosťou, aby demonštrovali nedostatočnú kvalitu demokratickej armády. V jednej z núdzových drevených stavieb bolo umiestené čs. náhradné teleso. Vypuknutie vojny postavilo Francúzov do pozície pokojného víťaza za nepreniknuteľnou Maginotovou líniou. Miestne civilné obyvateľstvo sledovalo vojnové udalosti v novinách, kde sa písalo, že na fronte je pokoj. Obyvatelia vojnu nepoznali. Pätnásťtisíc obyvateľov Agde pestovalo prevažne vinič – tekuté slnečné lúče. Je to kraj, kde deň bez vína bol deň bez slnka, kde čašník víta hosťa pri vstupe do reštaurácie slovami: „Blanch ou rouge?“ (Biele alebo červené?). Päťtisícová menšina Čechoslovákov v národnostne indiferentnom prostredí bola vítanou príležitosťou na naplnenie pokladníc miestnych kaviarničiek, hostincov, barov a cukrární. V Agde, špinavom mestečku na okraji mora, bežal život v piesni, kaviarňach i na ulici. Piesne „Aupres de ma blonde il faut bon dormir“ (Pri mojej blondínke sa krásne spí), „Parlez moi d’amour“ (Hovor mi o láske), „Sur le pont d’Avignon on y danse“ (Na moste v Avignone, tam sa tancuje), „Le plus joli rêve c’est le rêve de l’amour“ (Najkrajší sen je sen o láske) hrajú tmlené kaviarenské kapely denne a Francúzi sa o ne starajú viac ako o prelomený front. Slová piesní a ich melódie prezrádzajú myslenie vojakov za Maginotovou líniou. Ich „Savoir vivre“ (Umenie žiť) je nevyspytateľné. Aj keď prichádzajúci neoplývali bohatstvom, každý sa prispôboval podľa vlastných záujmov a schopností. Kaviarenské piesne ospevovali lásku. Melódie a slová v nich boli na výber. Ja som však zostal verný tej, ktorá sa spievala vo francúzskom krúžku v Bratislave: „J’attendrais les jours et les nuits, j’attendrais toujours.“ (Budem čakať dni a noci, budem čakať stále.)

Vojaci z Československa zvykli za pochodu spievať, a tak českými a slovenskými piesňami často rozozvučali celé ulice. Nebol zriedkavý prípad, že si ich melódie „... stuhu československú si za čapicu dám...“ alebo „Slovenské mamičky, pek-ných synov máte...“ ľudia so záujmom vypočuli, zastaviac sa na ulici.

Príchodom do mestečka Agde a vstupom do československej armády v zahraničí sa mnohým splnila driemajúca túžba bojovať so zbraňou v ruke za oslobodenie svojej vlasti, ktorej sme ako vojaci prisahali vernosť. Tí, čo sme sa v Marseille prihlásili ako príslušníci čs. zahraničnej armády, nepovažovali sme svoje rozhodnutie za formálne gesto, ale ako dôkaz sebe samým a tým, ktorí si túto povinnosť ešte nevedomovali, že slová prísahy nie sú prázdnu formalitou, ale hlbokou morálnou povinnosťou a záväzkom.

Mal som možnosť ubytovať sa u kamaráta, ktorý mal k dispozícii vodu z vodovodu, čo bol na miestne pomery veľký prepych. Mal však len francúzsku posteľ. Bola to široká posteľ s jednou prikrývkou pre dve osoby. Vyriešili sme si manželské spanie tak, že jeden deň som sa prikryl plachtou a spolubývajúcí použil prikrývku. Na druhý deň sme si to vymenili. Požiadali sme pani domácu o pomoc. Tá nám ochotne vydala prikrývku, natešená, že si bude účtovať nájom za dve osoby. Nasledujúci deň sme sa podľa platných príkazov predstavili

Veliteľ 1. čs. divízie vo Francúzsku divízny gen. Rudolf Viest (v popredí tretí zľava) a veliteľ čs. vojenského letectva vo Francúzsku brigádny gen. Karel Janoušek (v popredí tretí sprava)

Baraky núdzového tábora čs. dobrovoľníkov v Agde, kde boli pred ich príchodom ubytovaní španielski utečenci

S pribúdajúcim počtom dobrovoľníkov sa podmienky v núdzovom tábore viditeľne zlepšovali a počas slávnostných príležitostí bol dôstojne vyzdobený

v náhradnom telese, bolo hlavným garantom prijímania, rozdeľovania či zadeľovania novoprichádzajúcich. Tu sme vyplnili a podpísali vyhlásenie, v ktorom bolo treba dokázať totožnosť a získanú hodnotu. Bolo dosť takých, ktorí vo vyhlásení napísali svoju charakteristiku až podozrivo nadhodnotenú, zámerne ignorujúc poznámku na konci vyhlásenia: „Dôstojníci, ktorí udávajú v osobnej doložke nesprávne údaje, sú povinní všetky spôsobené škody nahradiť, rovnako bude proti nim postupované súdne.“ Prešli sme tiež povinným spravodajským vyšetrovaním, pri ktorom s veľkým záujmom sledovali môj cestovný pas. Preberal

ho pracovník nevybavený dostatočnou zodpovednosťou. Odovzdal som mu ho v pevnej viere, že mi zostane ako suvení, ktorý rozhodne upravil chod môjho života. Tento pracovník pre svoju neschopnosť pri chaotickom ústupe, ktorý nastal kapituláciou Paríža a následnou kapituláciou Francúzska, rýchlo opustil kanceláriu a nezničil stopy, ktoré v nej zostali, nezabránil, aby sa materiál podobného druhu nedostal do rúk nepriateľa.

Veliteľ náhradného telesa poverený určovaním nových dôstojníkov a zaraďovaním vojakov k jednotlivým útvarom ma prekvapil svojším spôsobom. Pridelil ma k štábnej rote, ktorej úlohou v danej situácii bolo docvičiť a cvičiť vojenské osoby a prideľovať ich bojovým útvarom podľa ich požiadaviek. Rozlúčil som sa s Karolom, verným spolucestovateľom od nášho nástupu do transportu v Belehrade. Očakával svoje zaradenie v náhradnom telese v meste Perpignan. Je na mieste spomenúť, že medzi československými dôstojníkmi hlásiacimi sa do československej zahraničnej armády bolo dosť takých, ktorých hodnosť a vek neboli zárukou spoľahlivého a úspešného využitia. Spôsob zaraďovania dôstojníkov podľa služobného poradia a veku tak, ako sa uplatňoval v mladej čs. armáde, nebol dobre aplikovateľný. Zvláštnosťou bola tiež dôstojnícka jedáleň zriadená v hasičskom skladišti, kde so železnou pravidelnosťou končievali zvyšok dňa tí, ktorí preukázateľne v hodnosti dôstojníka v ten deň do tábora prišli. V sporných prípadoch ich sprevádzali tí, ktorí ich totožnosť zaručovali. Nastúpil som k rote ako veliteľ čaty, ktorá mala pridelené drevené baraky pozdĺž plota vojenského tábora. Veliteľ roty bol štábný kapitán jazdeckta Prokeš¹⁴². Jeho zástupcom bol kapitán jazdeckta v zálohe Stránský, ktorý viac myslel na svoj veľkoobchod s odevami zanechaný v Prahe ako na rotu neznámeho zloženia. Privítali ma obaja v situácii, ktorá všetkým trom bola cudzia. Ich slová: „Vezmi si to, sú to tvoji ľudia, máš k tomu najbližšie,“ si mohol každý vykladať svojším spôsobom. Nastúpil som s chuťou a nadšením. Vývin udalostí a ich priebeh, hocijako románový, prehnáný či neskutočný, bol však drsný vo všetkých detailoch.

Každý deň zaznamenali ulice tichého Agde príchod nových tvárí. Vnímavého pozorovateľa vychovaného vo vojenskej disciplíne demokratického štátu prekvapili komunistickí nevychovaní, zámerne sa vyhýbajúci slušnému správaniu pri služobnom styku nižšieho predstaveného s vyšším, ktorým sa hrdili dobrovoľníci z radov československej armády slobodného Československa. Ich rovnošatu tvoril

142 Prokeš, Květoslav (1897 – 1949) – čs. dôstojní k. Po okupácii českých krajín emigroval a vstúpil do čs. exilového vojska. Od roku 1943 pôsobil v jednotkách Slobodných Francúzov na Blízkom východe, ale v novembri 1944 bol opäť prijatý do čs. ozbrojených síl. V roku 1948 ho v hodnosti podplukovníka z politických príčin preradili do zálohy. Na základe obvinenia z príprav ozbrojeného prevratu bol 17. mája 1949 zatknutý a po vykonštruovanom súdnom procese 5. novembra 1949 popravený.

Divízy gen. Rudolf Viest odovzdáva štandardu 1. rote Pešieho pluku 1 v Agde 19. februára 1940

ohydný plášť bez gombíkov. Aby z nich nepadol, previazali si ho povrieslom namiesto opaskom. Robili to skôr preto, aby si verejnôst lepšie uvedomila pomery. Nosili sa dreváky. Ak k tomu pripočítame fantáziu tých, ktorí radi zo seba robia šašov a komediantov, nebola o výstrelky núdza. Bolo to kruté zrkadlo ukazujúce, čo muža v rovnošate nectí. Udalosti z tohto obdobia nemôžeme vytrhnúť z celkového rámca historicky preukázaných skutočností, aby sme pochopili hrdinstvo, mravnú silu a veľkosť odvážnych činov. Bolo treba veľa idealizmu na prekonanie tohto morálneho nedostatku. Snažil som sa poznať jednotku po všetkých stránkach. Vpadol som do horúčkovitého diania rovnými nohami a musel som pracovať v jednotke, o ktorej som nič nevedel

a nikoho nepoznal. To, do čoho boli vojaci oblečení, sotva nieslo názov vojenská rovnošata. Dalo by sa skôr bez zveličenia hovoriť o maškarnom úbore. Nohavice vo forme montérok, pestrá farebná blúza s rôznymi príveskami a čiapka bývalých príslušníkov cudzineckej légie. Namiesto vojenských topánok mnohí i zámerne

Slávnostný odchod so štandardou, Agde 19. februára 1940

nosili pohodlnú civilnú obuv. V jednotke, do ktorej som nastúpil, sa nápadne rýchlo šírili nedobré správy z frontu a vytvárali zlú atmosféru. Väčšiu časť čs. divízie tvorili Česi a Slováci žijúci vo Francúzsku. Medzi nimi zvlášť vynikal veľký počet slovenských roľníkov – tritisíc osôb. Ovplyvnení propagandou fašistického štátu dobre nechápali ciele československého odboja. Slovenskí vojaci, ktorých bol značný počet, boli smutní. Pátral som po príčine. Chceli domov, tušili pád Francúzska. Mali pred sebou jarné práce a doma nemali nikoho, kto by im pomohol. Bola však vojna a služba v čs. armáde bola dohodnutá s francúzskou vládou. Ďalšou prekážkou pri formovaní československej armády v zahraničí bolo i to, že Slováci sa nebudú môcť vrátiť na územie okupované Maďarskom. Slováci vo Francúzsku sa cítili viac Francúzi ako Čechoslováci. Ich postoj kontrastoval s utečencami z Československa. Ťažké rozhodovanie pre veliteľov i pre vojakov... Do čs. zahraničnej armády sa hlásili i starší – nebolo zvláštnosťou, že prišiel otec so synom. Iní nastupovali do čs. vojska, kde mali kamarátov, ktorí zariadia superarbitráciu¹⁴³, a s tým úmyslom sa vyhýbali nasadeniu na fronte. Svojím podielom chaosu tiež prispievala časť brancov, ktorí s nevšedným úsilím, ako mladí maloletí študenti z radosti nad tým, že utiekli z pazúrov gestapa, nepoznali potrebu vojenskej disciplíny a výcviku. Pri nedostatočnom dozore sa mu vyhýbali. Navyše, vždy si našli niečo, čo ich odľakalo od plnenia povinností. Ťažko bolo u nich hľadať predovšetkým vnútorné uspokojenie. Títo v najväčšej miere odopierali konať vojenskú službu, a tak zhubne pôsobili na ostatných. Prejavili negatívny postoj k čs. záujmom a k čs. vláde.¹⁴⁴ Ťažké je byť spravodlivým veliteľom. V takomto prípade bolo lepšie, nie však najsprávnejšie a najúčinnnejšie, záležitosť odložiť. Po návrate do slobodnej vlasti mnohí z nich našli uplatnenie v Komunistickej strane Československa.

Stravovanie na fronte i v tábore zabezpečovali poľné kuchyne. Jedla bolo dosť, strava bola dobrá a ešte viac bolo vína. V tomto prípade sa ukázala stará pravda. Národy, ktoré pijú viac vína, majú najmenej opitých. Patril som k tým, ktorí ho nepotrebovali. Množstvo jedla zarážalo. Vojaci dostávali, koľko chceli. Topili sa vo víne. Francúzi si žili v blahobyte a potravinami nehorázne plytvali. Odpadky sa po každom jedle zhrňovali škrabkami. Váľali sa v nich kusy mäsa, zvyšky jedál, chlieb a južné ovocie všetkého druhu. Misky sa čistili chlebom a chlieb sa hádzal pod stôl. Bolo dosť aj tých, ktorí si našli príležitosť stravovať sa za plotom stráženého ohradeneho tábora. V dňoch, keď sa rozhodovalo, čo sa stane s čs. jednotkou vo Francúzsku, keď bolo ťažké zistiť, kto chce bojovať ďalej a kto

143 Superarbitrácia - preskúmanie zdravotného stavu branca alebo vojaka z hľadiska jeho zariadenia vojenskej povinnosti .

144 Československá exilová vláda vznikla v skutočnosti až po kapitulácii Francúzska 9. júla 1940 v Londýne. V Paríži sídlil od 17. novembra 1939 Československý národný výbor.

Dr. Juraj Slávik, člen Čs. národného výboru v Paríži, prednáša príhovor k príslušníkom 1. československej divízie pri príležitosti nedožitých 90. narodením T. G. Masaryka. Po jeho ľavici stojí divízny gen. Rudolf Viest. Agde 7. marec 1940

šikovne pod plášťom sľubov utiecť, bolo často počuť volanie službukonajúceho pri rozdávaní stravy: „Kto chce nášup?“ Všeobecne sa pod tým rozumelo víno. Horšie to bolo s výstrojom a výzbrojou, ale o tú veľký záujem nebol. Dôležitou súčasťou každého vojaka bol bidon – sploštená polná fľaša v pevnom zelenom súkennom obale so zátkou pripevnenou k hrdlu. Išlo o akési zdokonalenie čs. polnej fľaše, zvonka so zeleným, zvnútra s bielym náterom, a bola nenahradiiteľnou nádobou na červené víno.

Začali sa objavovať správy, že Nemci prelomili front v Belgicku a hrnú sa na Paríž. Nás však aj tieto správy spočiatku ponechávali pokojných. Stále sme ráтали s tým, že Nemcov pred Parížom zastavia. Pod dojomom týchto neutešených správ pokračoval výcvik novoprichádzajúcich, ktorých bolo treba často učiť takmer od začiatku. Tento výcvik sťažoval nedostatočný výstroj a nedostatok vojenských pomôcok. Toto bolo treba prekonať zvýšenou morálkou dôstojníkov i vojakov. Agde sa hemžilo vojakmi s československými pasmi zo severného Francúzska, Belgicka a Holandska. Po česky z nich vedel málokto a po slovensky takmer nikto. Každý deň prichádzali noví utečenci, mladí, starí, vyľakaní, zadýchaní, ďalší a ďalší. S nimi začínam nový výcvik a cviky so zbraňou, ktorú mnohí nevedia udržať. Výcvik pokračuje do omrzenia a vyžaduje od tých, ktorí ho riadia, neopísateľnú dávku sebazaprenia. Medzi novoprichádzajúcimi sú tiež vojenski hodnostári a skôr či neskôr sa prichádza na to, že sú to dobrodružní podvodníci

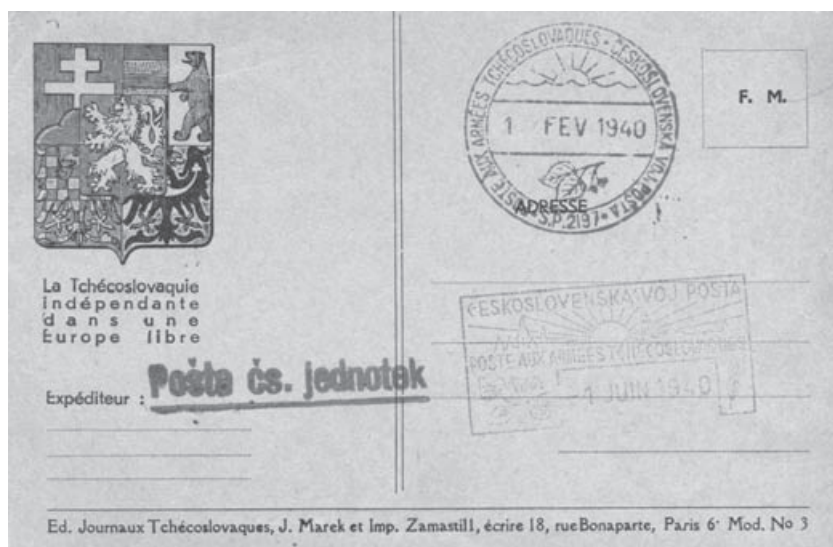
a nechýbajú ani prípady, keď niekto v niekom spozná gestapáka či slovenského fašistu. Od vpádu Nemcov do Francúzska 5. júna bolo nariadené všetkým osobám, dôstojníkom i mužstvu, neopúšťať tábor. Tábor bol obohaný ostnatým drôtom, nebolo však ťažké podliezť ho a dostať sa von. Strážna služba mala nariadenie pristihnutých previnilcov prinútiť vrátiť sa, v prípade porušenia aj použiť zbrane. V tomto očakávaní mi nahlásili prjazd nových brancov. Tentoraz ich nevítala rezká hudba. Prišlo dvanásť mužov vo veku, ktorý prekračoval päťdesiatku. Ich telesný vzhľad bol známkou blahobytu. Všetci prišli s cestovným lístkom železničnej stanice vystaveným z odosielacej stanice Nice. Každý mal nadmernú batožinu, do ktorej sa ľahko schoval známy vojenský kufrik brancov. Boli takí, čo mali niekoľko kufrov. Obliekol som ich do rovnošaty podľa zásob vojenského odevného skladu. Niektorí sa museli podrobiť základnému vojenskému výcviku, ktorému venovali prehnanú pozornosť, čo u pozorovateľov právom vyvolávalo úsmevy.

Nastáva bitka o Francúzsko. Frontová línia sa rýchlo menila. Stále prichádzajú noví vojaci, neschopní dorozumieť sa, bez výcviku. Čo s vojakom päťdesiatnikom, ktorý nikdy vojakom nebol? Ako ho obliecť a do čoho? Demagógovia čakali na príležitosť vysmiať sa. Čo s ľuďmi, ktorým chýba základný vojenský výcvik, ktorí nevedia udržať v ruke pušku a o manipulácii s ňou ani nehovoriac?! Niektorí ju preberali s obavou. Bolo treba preložiť výcvik na nebezpečné pracovisko s rozumným cvičiteľom. Výcvik prebiehal v rozbúrenej atmosfére, ktorá bola predzvesťou kolapsu Francúzska. V tomto chaose nedisciplinovanosti, neistoty a napätia každý príchod starších osôb nemecko-židovského pôvodu pomáhal živiť a vyvolávať protižidovskú náladu tých, ktorí zámerne vyvolávali rozpory a spôsobovali rozklad. Nízke pudy závidnosti a nenávisť rebelantov boli len vodou na fašistický mlyn Hitlera. V tomto poľutovaniahodnom prostredí, ktoré sotva pôsobilo vojenským dojmom, sa bez cieľa pohybovalo mnoho osôb vyhľadávajúcich osobný prospech.

Priateľský futbalový zápas mužstva 1. čs. divízie proti športovému klubu z Nice, 24. marec 1940

4. júna odchádzajú dva pluky divízie na front. Peší pluk 1 sa nakladá v Pézenas a Peší pluk 2 na železničnej stanici v Agde. Vojaci sú po dlhom úsilí slušne oblečení do akýchsi zelených svetrov. Zbrane sú zastarané, väčšinou zo zásob určených pre potreby v 1. svetovej vojny. Strelivo pre pešie zbrane nie je v dostatočnom množstve. Všeobecne sa počíta, že po skončení poľnej strelby, ktorú majú oba pluky vykonať v Chatillon-sur-Seine, pôjdu na front s dostatočným vybavením. Nakladanie sledujú závistlivé pohľady prizeraajúcich. Vybavenie strelivom je potrebné nielen pre osobnú ochranu, ale aj z dôvodov morálnych. Zbraň bez streliva neposilňuje dôveru. Tábor v Agde sa odchodom Pešieho pluku 2 akoby vyprázdnil. Zostali tu len opustené tančíky chenillettes¹⁴⁵ s obsluhou jedného muža, schopné priväzať pechotné strelivo do palebných postavení. Odchod je radostný. Spomenuté dojmy, hocijako dôsledne opísané, nedávajú uspokojivý obraz priameho svedectva.

Zadná strana pohľadnice, ktorú v roku 1940 vydala čs. vojenská pošta vo Francúzsku

Cestou na front sa vojaci stretávajú s navrátilcami z frontu v biednom stave. Proti československým jednotkám a jednotkám francúzskej pechoty sa valia prúdy civilistov pešo, na bicykloch, kárach so všetkým živým aj neživým majetkom. Vojenská polícia (Gendarmerie national) vyvesuje plagáty a vyhlášky, ktoré si

¹⁴⁵ Autor mal na mysli tančíky (po francúzsky chenilletes) Renault UE, ktoré sa používali na prieskum, dopravu zásob a ťahanie ľahkých kanónov. Na rozdiel od jeho tvrdenia však mali dvojčlennú posádku.

nikto nevšíma. Na ústupových cestách bolo vidieť prekážky, poškodené autokary, rozbité vozy a medzi nimi mŕtve telá po leteckom nálete. Stále prichádzajú noví. Boli medzi nimi utečenci, zablúdilci a stratenci z frontu. Sledoval som, ako sa mi z jednotky stáva útvar, v ktorom nikoho nepoznávam. Mnohí to využívali na útek. Správy z frontu boli desivé a nepríjemné. 14. júna Nemci vstúpili do Paríža a hnali sa na juh. Vstup do Paríža a ich pochod pod Víťazným oblúkom prinútil aj dobre schovaných hospodárskych utečencov z ČSR, väčšinou dobre situovaných podnikateľov, ktorí si včas odviezli svoje finančné kontá do francúzskych bánk a v priestore na francúzskej riviére boli odhodlaní vyčkať na konečné víťazstvo, aby vstúpili do československej zahraničnej armády. Nie všetci židovskí občania sa hlásili k Československej republike. Určitý počet sa tejto službe zámerne vyhýbal a odhodlal sa na vstup do čs. armády až pod hrozivým tlakom porážky Francúzska. Pojem disciplína bol neznámy nielen na cestách, ale aj na miestach zhromažďovania vojsk. Riadenie dopravy nebolo organizované a tam, kde sa o to príslušné orgány pokúšali, veľmi skoro sklamali. Na cestách prekážali rozbité autá a mŕtve kone. Medzi nimi pobehovali pološialení ľudia, na smrť unavení, zapadnutí do blata, sotva sa vlečúci. V autokolónach smerujúcich na front bol neporiadok. Predchádzalo sa a križovalo bez kontroly. Kolóny sa vzájomne križovali a prelínali. Z opačného smeru sa miešal prúd utečencov vo vozidlách všetkého druhu a rozličných rýchlostí. Nikto sa nepostaral o včasné usmernenie utečencov na vedľajšie cesty. Krádeže, lúpenie a zranenia boli bežným javom. Francúzsko bolo unavené. Unavený bol premiér Daladier¹⁴⁶, ktorý 14. júna 1940 odstúpil. Na jeho miesto nastupuje maršal Philippe Pétain – hrdina bitky pri Verdune¹⁴⁷. Francúzsko spelo k porážke. Prichádzajúci utečenci potvrdzujú správy, že front sa zrútil. Po uliciach behajú ženy s deťmi a starci, skupiny vojakov bez zbraní, mnohí bosí alebo so stopami po víne a likéroch, často nevyspatí a špinaví. Toto všetko sa prejavovalo v rote, ktorú som pripravoval na front.

22. júna Francúzsko kapitulovalo. Bol to smutný pohľad na krajinu našich nádejí. Demoralizácia zasiahla najdôležitejšiu zložku krajiny – armádu. Nebola to už krajina našich snov. Pre mnohých z nás a pre mňa zvlášť to bol veľký ból. Československo prehralo bitku so svojim starším bratom, ktorý nám v prvej svetovej vojne priniesol národné vzkriesenie. Nezúfal som. Prehratý boj nie je prehratá vojna a my tú vojnu vyhráme!

146 Daladier, Édouard (1884 – 1970) – francúzsky socialistický politik. Predseda francúzskej vlády v rokoch 1938 – 1940.

147 Pétain, Philippe (1856 – 1951) – francúzsky vojvodca a politik. V rokoch 1940 – 1945 stál na čele vazalského Francúzskeho štátu a aktívne kolaboroval s Nemcami. Po druhej svetovej vojne bol za velezradu odsúdený na trest smrti, ktorý mu vzhľadom na vysoký vek zmiernili na doživotné domáce väzenie.

Z frontu sa objavujú v tábore prvé vojenské osoby v civilných odevoch – dôstojníci i vojaci. Otvorený prejav zbabelosti bol verejne odsudzovaný. Každý deň mi pribúdajú noví odvedenci, stratenci, zablúdilci a utečenci vracajúci sa z frontu s neradostnými správami. Prichádzajú zdravotné hliadky bez nosidiel a príslušného výstroja, zberači ranených s prázdnyim vozidlom, víťazne mávajúc, ako sa zachránili. To, že bolo ich úlohou pomáhať vojakom na fronte, si nevedeli priznať. Za hrdinu sa považoval utečenec z frontu sediaci na koni vypriahnutom z vozidla. O svojom spolujazdcovi nechcel nič počuť. Osamotené hlúčky francúzskych i našich navrátilcov neboli zjavne dôkazom osobnej statočnosti v plnení vojenských povinností. Všeobecne sa snažili vysvetľovať situáciu spôsobom, v ktorom považovali za hrdinstvo to, čo sa vo vojenskej terminológii označuje ako zrada. Začína sa hovoriť o evakuácii vojakov a civilného obyvateľstva. Šuškanda hovorí, že niektorí ľudia nebudú evakuovaní. Stávame sa húfom utečencov, o ktorých sa takmer nikto nestaral.

Dni, ktoré nasledovali po Pétainovom nástupe 15. júna až do podpísania kapitulácie v sobotu 22. júna, boli dni príprav na odchod z Francúzska, dni likvidácie československých jednotiek v Agde. Objavujú sa príliš starí ľudia, ktorí nevedia po česky ani slovensky a sú balastom armády. Nikto nevie, kam sa bude evakuovať. Správy zvyšujú nervozitu a paniku. Nikto sa do ničoho nenúti. Sme v demokracii, v krajine slobody, každý si môže robiť, čo chce. Je tu mnoho Slovákov, ktorí našli vo Francúzsku pred mnohými rokmi novú vlasť. Je po vojne, idú domov; zrejme našli v tejto krajine inú morálku. Množili sa prípady, na riešenie ktorých som nestačil svojou právomocou a nutne volali po vyššom zákroku. Po poradách s nadriadeným veliteľom som vždy odchádzal s poznaním, ktoré mi bolo slabou útechou. Počas ústupového pochodu, ktorý trval nepretržite od 19. a do 22. júna, sa vojaci zbavovali výstroja a výzbroje. Jednotky sprevádzal hlad. Zásobovanie spočívalo v tom, kto si čo našiel. Mnoho vojakov v poli zbraň neovládalo. Nesprávne nasadený zásobník alebo problém s jeho nasadením často znemožnil začať palbu z gulometu. Na pomoc sotva riešiteľnej situácie mi prideliť evanjelického pastora Jána Michalca. Zakrátko postrehol, že nie vždy je vo svojom učení „miluj svojho blížneho“ pochopený. Pracoval v Pustom Fedýmesi¹⁴⁸, kde vo svojej farnosti pomáhal pri prechode Čechov a Slovákov cez hranice. Na činnosť evanjelického duchovného upozornila miestna organizácia Hlinkovej gardy finančnú stráž, keďže však patril k váženým občanom, váhali so zákrokom. Po príchode do Francúzska sa zistilo, že jeho činnosť mala veľký rozsah. Stretol sa s mnohými, ktorým v úteku pred fašistami pomohol. Vítal som pracovníka tohto typu v presvedčení, že mi pomôže tam, kde suchý výklad služobných predpisov nestačil. Naša spolupráca sa zamerala na riešenie všetkých problémov

148 Od roku 1947 Pusté Uľany v okrese Trnava.

nedisciplinovanosti na fronte i za frontom. Nevedel sa zmieriť s rozhodnutím, že na loď bude možné pri evakuácii brať len vydaté ženy. Prišiel s nápadom, že slobodné ženy pro forma zosobáši v Agde a hľadal pre nich rovnako zmýšľajúcich mužov. Bol som mu tiež k dispozícii.

V rote sa vynoril muž s osobitým výkladom plnenia vojenských povinností, ktorý mi nahľadával rozpad jednotky. Odmietal vojenský výcvik a činnosť so zbraňou v ruke s odôvodnením, že je to proti jeho duchovnému presvedčeniu. Takýto názor sotva možno prijať počas vojny na rútiacom sa fronte. Takíto šíritelia nedisciplinovanosti a paniky nájdu rýchlo zlomyseľných demagógov. V snahe, aby sa mi táto humanitná náказа v jednotke nerozšírila, oddelil som ho so súhlasom predstaveného do väznice a požiadal o pomoc pastora Michalca. Jeho niekoľkohodinové úsilie sa skončilo takisto neúspechom. Priniesol mi od uväzneného list so žiadosťou, aby bol odovzdaný mužstvu. Nabádal v ňom všetkých, aby nebrali do rúk zbrane a dali sa na pokánie, pretože sa blíži koniec sveta. Odovzdal som písomnosť na veliteľstvo divízie so žiadosťou, aby previnilca čo najskôr odvedli v záujme udržania poriadku. Eskorta ho odviezla na veliteľstvo divízie do Béziers. Rýchly beh udalostí vyvolaný hrozbou kapitulácie zavial tento smutný prípad do zabudnutia. S pocitom oprávnených obáv a sklamaní sme sledovali vracajúce sa osoby z frontu. V tábore sa objavil ďalší panický krikľúň, ktorý rozprával o zničení svojej roty. K nikomu sa nehľásil, nikoho si nevšimol, zrejme chcel byť iba viditeľný. Jeho pozdrav sa navonok stával úmyselnou provokáciou. Zo zhromaždeného davu vystúpil špkt. Prokeš, ktorého som od nástupu k jednotke videl len zriedkavo. Moju žiadosť o veliteľskú pomoc vždy odmietol: „Daj mi s tým pokoj.“ Bol všeobecne známy svojráznym postojom k prejavom nedisciplinovanosti takéhoto typu. V rozkročenej polohe, s rukami opretými vbok, so zrakom prezrádzajúcim hnev sa postavil frontovému navrátilcovi do cesty. Narazila kosa na kameň. Vojak predierajúci sa hlúčkmi debatujúcich mal zatarasenú cestu tým, ktorý sa s podobným javom nevedel zmieriť. „Čo tu robíš, kde máš jednotku?“ zaznelo z úst dôstojníka. „Je koniec vojny, naša jednotka bola rozprášená a ja som sa útekem zachránil,“ odpovedal. Zlosť v dôstojníkovi zovrela do krajnosti. Načo čakať? Chopil zúrivca za rukávy kabáta a zalomcoval ním. Okolostojaci sledovali výjav, ktorý mal neskroteného skrotiť. Jeho slová zneli ako výkrik v mlčiacom dave. Dav zašumel a stíchol. Dôstojník povolil zovretý šat. Padla rana z jednej i druhej strany. Tí, čo sa prizerali, nič nevnímali. Napätie povolilo. Hrdina ostal prekvapený, neschopný odpovede. „Marš k jednotke,“ ukazovák napnutej ruky smeroval na miesto, kam mal previnilec ísť. Stál som s pastorom Michalcom medzi tými, čo sa z bezprostrednej blízkosti prizerali, ako otáčajúci sa previnilec sleduje ukazovák dôstojníka. Rozhliadal som sa, aká bude reakcia. Rozchádzali sme sa s pocitom, že sa našiel niekto, kto výtržníka skrotil. Bola to nepekná udalosť pre všetkých, hodná zamyslenia. Čo hovorí vojenský predpis o disciplíne? Treba ju

zachovať za všetkých okolností. Bol to jeden z dozvukov, keď bolo treba riešiť poriadok a morálku drastickým spôsobom. Previnilec sa otočil a stratil v hlúčkoch na dvore tábora. S evanjelickým pastorom sme sa zhodli, že tam, kde nie je dostatok mravnej sily kázucej vytrvať, nemusia byť takéto opatrenia vždy najlepšou cestou k úspechu.

Situácia v tábore sa každý deň rapídne zhoršovala. Neustále som bol svedkom nových prekvapujúcich incidentov. O biednych a rozvratníkov prichádzajúcich z frontu nebola núdza. Chaos z predošlého dňa neustával. Čo nám tento deň prinesie? Pohybujem sa medzi zhromaždenými spolu s Michalcom, kde každú chvíľku hrozí niečo nepredvídateľné. Správy z frontu preberané rozhlasom a šírené ústnym podaním si v každom prípade žiadali triezvy úsudok. Táborové priestranstvo predstavovalo rínok preplnený džavotom a stúpajúcim počtom debatujúcich. Boli to dôstojníci, mužstvo, osoby v rovnošate a osoby v rôznom civilnom oblečení, všetci v rajóne štábnej rotý. Spolu s Michalcom sotva stačíme registrovať prostredie, v ktorom to vrie. Derie sa ku mne dozorná služba rotý, sprevádza ju muž s obálkou od ministra obrany¹⁴⁹ s označením „súrne“. Minister v nej oznamuje, že československá zahraničná armáda sa rozpúšťa. Ponecháva nás osamotených. Zachráň sa, kto môžeš! Ukazujem list pastorovi Michalcovi. Krútime sklamane hlavami. Šírenie najdivokejších správ dosahuje vrchol. To bolo skutočne veľké poleno do ohňa paniky. V súvam spis do obálky a obálku do bočného vrečka rovnošaty. Ako udržať jednotku neporušenú? Vojak s vojenskou prípravou, ktorý má učiť brániť vlasť, ak je to potrebné so zbraňou v ruke, spolupracuje s občanom, čo zasvätil svoj život krédu: „Miluj svojho blížneho ako seba samého.“ Obidvaja sme rozhodnutí v odpore pokračovať. Možností je niekoľko. Tam, kde je vôľa, nájde sa aj spôsob bojovať. O šírenie paniky sa zámerne starajú komunisti s triednou nenávisťou a fašistickí votrelci. O dve hodiny dostávam ďalšiu obálku s rovnakým označením „súrne“. Minister obrany v nej nariaďuje, že ... československé jednotky budú v boji pokračovať. Zostanú v nich len dobrovoľníci. Rozpustenie armády sa ruší. Ďalej nariaďuje spáliť list, ktorý som dostal pred dvomi hodinami a ktorý mám v bočnom vrecku. Nariadenie po veliteľskom prechmate ma upokojilo a predovšetkým potlačilo rozbujnenú fantáziu v osnovaní ďalších plánov a zvýšilo odhodlanie venovať sa ustrašeným zbabelcom, ktorých privádzala francúzska vojenská polícia ako utečencov a zbehov chytených na francúzsko-španielskej hranici.

Jednotky sa vracali z frontu neúplné. Na základe toho, čo prišlo, som nemal spoľahlivú evidenciu mŕtvych, ranených a zbehov. Mal som veľké problémy dopátrať

149 Pri čs. národnom výbore v Paríži neexistovalo ministerstvo obrany, ale čs. vojenská kancelária pod vedením gen. Ingra.

sa pravdy. Niektorí velitelia prišli len s niekoľkými vojakmi, niektorí samostatne v civile. Veľký počet vojakov z Agde utiekol. Vojaci komunisti sa vyhlasovali za nacistov, prejavujúc svoje sympatie voči Rusku. Očakávali, že po nemeckom víťazstve dôjde k víťazstvu socializmu v Európe. Hovoriť o statočnosti vojenskej jednotky, ktorú tvoria také rôznorodé osoby a len tí najstatočnejší splnili odhodlanie „verní zostaneme“, by bolo nezmyslom. Prichádzali ľudia v civilných odevoch, viac sa ohliadajúc ako hľadajúc, kam a kde by bolo možné sa pridať. Boli vystrašení. Medzi nimi mladí i starší, neupravení, v nedostatočnom oblečení, ktorí ešte nenašli cestu do čs. jednotky po prepustení z tábora, do ktorého sa po úteku do Španielska dostali. Ťažko bolo medzi nimi rozlišovať tých, čo vo vzniknutom chaose blúdili, nevediac sa rozhodnúť, či došli na správne miesto. Medzi vojakmi vo vojenskej rovnošate sa často vyskytovali uniformy francúzskych vojakov so známou čiapkou. Vyskytovali sa počas celého nášho pobytu vo Francúzsku a mali jediný cieľ – loviť v kalných vodách, loviť pre seba to, čo bude lepšie: francúzsky alebo československý vojak. Potrestať previnilca v takomto prípade znamenalo vystaviť sa výsmechu tých, ktorí vedeli, že svojím podrývaním disciplíny triumfujú.

Z davu utečencov prichádzajúcich do tábora prišiel ku mne belgický mladík s úpenlivou prosbou, aby som mu umožnil vstup do armády. Stratil sa rodičom a v chaotickom postavení hľadal takýmto spôsobom svoju záchranu. Bol príliš mladý. Do dvadsiatky mu chýbalo niekoľko rokov. Volal sa George a rozprával len po francúzsky. To bol jeden z dôvodov, prečo som ho prijal ako vhodného učiteľa na zdokonalenie francúzštiny. Jeho vďačnosť za to, že som sa oňho postaral, bola taká, že sa mi ponúkol ako „garçon“, čo v tomto prípade značilo dôstojnícky sluha. Po krátkom hľadaní prišiel v podivnom vojenskom obleku a ponúkol mi bicykel, na ktorom ustupoval z Belgicka. To, že som kúpil ukradnutý bicykel, za ktorý som mu dal gavaliersky tisíc frankov, som zistil na druhý deň, keď mi zmizol pred dverí kancelárie. Bol som snáď príliš naivný a dôverčivý, keď som chcel v prostredí, v ktorom nebolo ďaleko k bezpráviu, uplatňovať slušnú výchovu.

Kradlo sa podľa potrieb. Dvaja polovojensky oblečení civilisti zápasili medzi sebou o vojenskú torbu, osočujúc jeden druhého z krádeže. Po opustení tábora ležalo na rôznych miestach dosť prázdnych a vykradnutých torieb. O udalostiach uplynulého dňa sa diskutovalo po večierke, keď si každý našiel nejaké lôžko. To bola najvhodnejšia príležitosť zistiť počet, ktorý ráno pri raňajkách nikdy nesúhlasil. Diskutovalo sa o rôznych veciach a často som sa i zasmial, čoho všetkého sú ľudia schopní. Bol som neodbytný v predkladaní prípadov, ktoré som z môjho postavenia musel riešiť, ale na ktoré som nemal veliteľské oprávnenie. Príchod zbehov, utečencov preoblečených za civilistov nesúcich

preplnené batohy, váhavosť veliteľstva, nedostatok správ o bojových osudoch plukov, od ktorých prišli dôstojníci v civilnom odeve – to boli hrozivé javy.

Bol to opäť škpt. Prokeš, priamy svedok rútiaceho sa frontu, ktorý na moje neustále naliehanie prišiel s nápadom riešiť disciplínu jednotky najkrajnejšími prostriedkami. Mnoho separatistických rozpadových hnutí podnecovaných zvonka aj zvnútra malo dôvod na krajný radikálny vojenský zásah na udržanie poriadku. Početné prípady nedisciplinovanosti zvlášť narušovali utečenci zo strážnej služby, ktorých opakovane privádzala francúzska vojenská polícia. Ich pokus o zbehnutie z vyšetrovacej väzby bol vážnym dôvodom na to, aby sa to rozhodne riešilo. Volali po ňom tí, čo tvorili zdravé jadro mravných hodnôt kladúcich česť pred zradu. Celá štábna rota nastúpila vypočuť si dôležitý rozkaz. Každý zrejme počítal s tým, že sa dozvie niečo povzbudivé a dôležité v rozháranej situácii. Popoludňajšie júnové slnko svojimi lúčmi unavovalo. Rota nastúpila do štvorca, ktorého jednu stranu tvoril plot ohrady. Uprostred stál improvizovaný stupeň pre štábného kapitána Prokeša, ktorý predstúpil s úvodnými slovami o hrubej nedisciplinovanosti. Ozbrojená eskorta priviedla dvoch spútaných previnilcov, rote dobre známych svojimi trestnými činmi. Boli bez čiapok, v civilnom oblečení. „Poznáte týchto spútaných?“ Z radov zhromaždených sa ozýva: „Áno, hanba im, preč s nimi.“ Počuť šum a nezrozumiteľný hovor. „Viete, čo urobili?“ „Áno, zradili nás, chceli nám utiecť...“

Nespokojnosť s predvedenými vzrastá. Obaja previnilci stoja vedľa seba. Majú spútané ruky a pozerajú sa pred seba a na družstvo s puškami stojacimi pred nimi. Sú mladí, majú trochu viac ako dvadsať, skôr dobrodruhovia hľadajúci senzáciu. „Povedzte, čo si zaslúžia...?“ „Odstrániť, preč s nimi, nechceme ich medzi sebou...“ Ďalšie slová prehlusia výkriky. Jeden z obvinených začína plakať. Ťažko mu je utrieť si slzy. Stráca postoj, kolená sa mu podlamujú, snaží sa vydržať. Áno, takíto zradcovia a zbehovia do našich radov nepatria, hovorí veliteľ z vyvýšeného stupienka. Hovor sa skončil a na nástupisku je ticho. Obzerám sa okolo po ostatných príslušníkoch rotы neznámeho zloženia. Pozorujem mnohé napäté tváre. Áno, nič iné si zradca nezaslúži. Veliteľ družstva strelcov sa pozerá na svojho veliteľa a ten rozvážne premýšľa. Duševné napätie všetkých vrcholí. Druhý z previnilcov padá, vedľa stojaci strážca ho podopiera. Chvilku trvá, kým hrobové ticho preruší hlas muža na veliteľskom mieste. „Áno, takíto zradcovia dostávajú najvyšší trest. My to však s vami ešte raz skúsime, máte poslednú príležitosť, aby ste videli, že sme vojaci, a nie pomstiteľia. Odvedte ich naspäť do cely, kde vyčkajú na ďalšie rozhodnutie. Máte poslednú príležitosť na nápravu.“ Prevínilcov odvedú, družstvo exekútorov odchádza, zvyšok rotы sa rozchádza. Odsunutých odoslali na veliteľstvo divízie pred divízny súd. Rozprávali sme sa o celom priebehu udalosti a všeobecne sme s tým, čo sa stalo, súhlasili.

Diskutoval som o tom aj s evanjelickým pastorom, ktorému boli v jeho náboženskom presvedčení tvrdé zákony na zachovanie vojenskej disciplíny cudzie.

Spomínaná udalosť na zvýšenie a udržanie poriadku štábnej roty, do ktorej stále prichádzali nastupujúci a vracajúci sa vojaci, nemala v tábore ohlas. O udržanie vojenského poriadku nebol v dave, ktorý mal blízko k panike, veľký záujem. Prípady, keď si ľudia v panike zachraňujú holé životy, sú pri rútiacom sa fronte bežné. V tábore boli vojaci a dôstojníci rôzneho veku a hodnosti a prichádzali ďalší. V spleti reči bolo počuť češtinu, slovenčinu, nemčinu, maďarčinu, francúzštinu, podkarpatskú ruštinu i hebrejčinu. Boli tu aj takí, čo hovoriť nevedeli, alebo lepšie povedané, nechceli. Vyznačovali sa celkovým negatívnym postojom k československej armáde a československým štátnym záujmom. Račnovanú nedisciplinovanosť a odpor k plneniu povinností vyjadrovali pri nástupe k strave, odmietaním vojenskej rovnošaty a sústavným obťažovaním lekára, aby im potvrdil požadovanú diagnózu. Nebola o nich v tábore núdza. Chorých, čakajúcich na výsledky vyšetrenia, bolo stále dosť. Čím viac sa blížila vojenská porážka na bojisku, tým hrubšie sa prejavovali v tle armády akcie tých, ktorí pokračovaniu v boji nepriali. Odhodlaní ísť ďalej sa čoraz viac stretávali s podvratnou činnosťou neprajníkov. Medzi Slovákami boli komunistickí rozvrátnici a fašistický kléroľudácky farár Sivák, ako som mal možnosť skoro a veľmi jasne to zistiť medzi príslušníkmi mojej roty. Svojou priehladnou náboženskou demagógiou zneuctieval svoje postavenie kňaza natoľko, že budil pozornosť evanjelického kolegu. Tiež som sledoval jeho činnosť. Veľmi sa mi vyhýbal, až nakoniec zmizol a predišiel tomu, aby sa oňho zaujímali spravodajské orgány.¹⁵⁰ Francúzsko neuznalo samostatný slovenský štát, avšak zmobilizovaní nacionalistickí Slováci ho vítali, organizovali odpor a sabotovali československú armádu.

Jeden bod zmluvy o prímerí stanovil: francúzska vláda je povinná odovzdať všetkých Nemcov, ktorých nemecká vláda vymenuje, či už vo Francúzsku, vo francúzskych kolóniách, v protektorátoch, či v oblastiach pod francúzskym mandátom. To neveštilo nič dobré pre Čechoslovákov. Bol to dôsledok klinu, ktorý Hitler vrazil medzi Čechov a Slovákov. Čechov považovala Hitlerova vláda za občanov Protektorátu, a teda Nemeckej ríše. Keďže nový slovenský štát bol oddaným spojencom Hitlera, Slovákom ponúkli repatriáciu. Fašistická propaganda na Slovensku rozpútala divokú kampaň, podľa ktorej českí dôstojníci

150 Salezián Štefan Sivák (1903 – 1990) pôsobil pred vypuknutím druhej svetovej vojny ako kňaz v severnej Afrike. Od 21. februára 1940 zastával funkciu prednostu duchovnej správy 1. čs. divízie vo Francúzsku. Po kapitulácii Francúzska zostal v Agde, kde sa sústredilo asi 5500 čs. vojakov, ktorí z rôznych príčin neodišli do Veľkej Británie. Za šírenie protifrancúzskej propagandy bol krátko väznený. Po návrate na Slovensko začiatkom roka 1941 pôsobil ako katechéta a neskôr ako vojenský kňaz v Zaisťovacej divízii na východnom fronte.

strieľali na fronte slovenských vojakov. Väčšina Čechov a Slovákov, ktorí mali oprávnený pobyt vo Francúzsku, ale i tí, ktorí tam pracovali pred vojnou, boli demobilizovaní a mohli sa vrátiť k svojim rodinám. Každý o sebe rád píše hrdinské udalosti a ak sa spovedá senzáciovitému novinárovi, nie je o vymyslené hrdinstvo núdza. Tvár jedných sa veselila zo zrady, tvár iných bola smutná zo sklamaní. Niektorí sa smiali v najväčšom chaose. Jedni boli nepríjemne dotieraví, iní nostalgicky sentimentálni. Jedni hľadali provokáciu, druhí sa tlačili do úzadia. Je zbytočné premýšľať o tom, kde a kto za vojny pôsobil a kam bol poslaný. Naše pôsobenie bolo dané vojnou a nutnosťou, a tým je dané všetko. Bolo ťažké zhromažďovať ľudí po leteckom nálete, pred ktorým bolo treba rozpráchnuť sa alebo zostať v kryte. Nedostatočne vycvičená jednotka, nedostatočne pripravená a vyzbrojená, navyše nasadená v najkritičnejšom čase ústupových bojov, si vyžaduje nadľudské úsilie veliteľov a mužstva. Francúzi, ktorí donedávna tvrdili, že vojna sa pre nich skončí víťazne a hravo za niekoľko mesiacov, netušili, čo to značí žiť pod nemeckou okupáciou. Naivnosť Francúzov nás znepokojovala, rovnako ako ich nesprávny optimizmus končiaci porážkou.

Po odchode obidvoch plukov zostalo v tábore v náhradnom telese veľké množstvo zásob najrôznejšieho materiálu. Boli to batožiny vojakov i nevojakov narýchlo odložené a ponechané na príslub, že o ne bude postarané. Boli tu zásoby teplého oblečenia, ktoré krajanovia pripravili a odoslali ako vianočný dar pre prichádzajúcich príslušníkov tvoriacej sa divízie. Boli to rôzne svetre, spodná bielizeň, šály, jednoducho odev na zimné mesiace predovšetkým pre starších príslušníkov. Všetko však nestihlo prísť včas ako vianočný dar. Medzi zásielkami sa našli milé slová so želaním príjemných Vianoc a s podpisom odosielateľa. Nechýbalo ani meno manželky prezidenta, Hany Benešovej. Ďalej tu boli zásoby potravín určené pre nepredvídaný počet jednotiek. Nachádzal sa tu aj alkohol. Odev bolo dovolené vziať si so sebou. Dostal sa mi s veľkým ponúkaním zimný šál. Hoci bol jún, zobral som si ho a v zimných mesiacoch mi verne slúžil po celú vojnu. Prišiel som však oň po návrate do vlasti, keď som si ho odložil pred vstupom do jednej z jedální.

Agde sa preplňovalo utečencami a vojenskými osobami z veliteľstva divízie v Béziers. Zodpovední veliteľia sa často menili. To všetko zvyšovalo chaos a sťažovalo evidenciu. Po kapitulácii Francúzska bolo už len otázkou času, kedy československé jednotky Agde opustia. Neboli sme si istí odvozom do prístavu Sète vzdialeného asi 25 kilometrov. Vojenské orgány v Agde už nejestvovali a dôstojníci – bolo ich veľa vo vojenskej rovnošate i v civilnom odevu, mnohí dokonca bez akýchkoľvek dokladov – neboli pre velenie k dispozícii. Naše obavy, že podmienky kapitulácie budú veľmi tvrdé, boli oprávnené, a všeobecne bola snaha dostať sa z Francúzska čo najskôr. Malé prístavné mestečko Sète sa

pre nás čoraz viac stávalo miestom nádeje. Po dlhom vyčkávaní a neistotách živených fantáziou zbabelcov sa mi podarilo zhromaždiť a pripraviť jednotku na odsun. Pohotovosť, v ktorej som čakal s rotou od 22. júna (sobota), sa skončila v pondelok ráno prisunom pätnástich nákladných áut. Ich cieľom bol prístav Sète. Zbrane boli v Agde podľa rozkazu Francúzov odovzdané. Napriek prísnej kontrole sa podarilo do áut prepašovať pušky, guľomety, prikrývky a potraviny. Skoro popoludní kolóna áut Agde opustila. Mal som punc veliteľa snažiaceho sa udržať svoju jednotku s vypätím síl. Viedli ma k tomu neustále sa množiace prípady rozkladu armády. Neunikli mi nespočetné intrigy a podvodné výmysly.

Je teplý júnový deň. Azúrové pobrežie Stredozemného mora nikoho neláka. Sme v prístave Sète. Vystupujeme z vozidiel. Dozor v prístave vykonávali okrem francúzskych dôstojníkov aj spravodajské orgány poľného žandárstva. Vojaci porazeného Francúzska prezreli vozidlo. Svoju zabudnutú statočnosť z frontu premenili na odzbrojovanie tých, čo sa rozhodli v boji pokračovať. „Pán poručík, vezieme si rozobraný guľomet,“ šepká mi muž, zrejme vojak nováčik, schovaný pod ťarchou torby. Preplietol som sa s rotou uličkami prístavu na pridelenú voľnú plochu na okraji. V hlasitej diskusii tu stáli manželky vojakov Čechov a Slovákov pripravené na naloďovanie. Do toho zaznieva kriklavý hlas: „Ženy tu zostanú, nie je dost' miesta.“ Z druhého konca opäť počuť francúzskeho dôstojníka, ktorý žiada zložiť zbrane. Všetci v neistote. Čo prinesie budúcnosť? V tomto chaose nápadne vynikal pokoj britských námorníkov, ktorých akoby sa vojna netýkala. Plnili rozkaz svojho premiéra, mnohí z nás sme ho ešte nepoznali: „Brať na palubu každého, kto je ochotný v boji pokračovať.“ Pokračovali pritom svojím anglickým pokojom. Naši vojaci, apatickí k okolitému prostrediu, zaujali vyčkávaciu pozíciu v najvhodnejšej a najpohodnejšej polohe. Nezvyčajné debaty sprevádzané gestikuláciou prezrádzali ostrú polemiku. Márne som hľadal veliteľov s podobnou jednotkou, ako bola moja, aby sme si vzájomne pomohli v riešení neriešiteľného. Vozidlá privádzali ďalších a tí sa strácali v nepriehľadnom dave. Z mojej jednotky sa stával útvar, ktorý sotva možno nazvať vojenskou jednotkou. Dostali sa mi doň aj takí, čo svoju anonymitu využili na ďalší únik. Boli tu vojaci, ktorí sa vedeli švejkovsky orientovať a virtuózne miznúť pri transportoch, nástupoch alebo pochodoch. Mnohí z nich vďaka komunistickej aktivite s hodnosťou plukovníkov ako vojnoví vyslúžilci hrdo spomínajú na tieto udalosti, ktoré boli porušovaním elementárnych povinností. Vedeli sa stratiť jednotke s najprimitívnejšími výhovorkami. Jeden zabudol odpochodovať s jednotkou, pretože zaspal, druhý, pretože si pred odchodom odskočil vykonať osobnú potrebu. Ďalší sa vzdialil na miesto, kde niečo zabudol a iný išiel za ním, pretože sa dlho nevracal. Takéto triky boli vopred dobre pripravené a v prostredí rútiaceho sa frontu sa šírili veľmi rýchlo. Niektorí „zabúdli“ úmyselne a prihlásili sa, až keď mali istotu, že sa jednotka z nebezpečenstva šťastne dostala. Udržať svoju jednotku pohromade

v noci si vyžadovalo nadľudské úsilie, ktoré sa aj napriek tomu končilo neúspechom. Rozpad frontu a kapitulácia boli živnou pôdou nielen pre slabochov, ale predovšetkým pre tých, čo vedeli byť demagógmi a navyše ich v tejto činnosti podporovali a zámerne pripravovali komunisti a fašisti. Ďalšou nepopulárnou vlastnosťou Čecha a Slováka bol alkoholizmus. Vojak mal pridelený alkohol podľa potreby, keď je možné hľadať v jeho použití upokojenie a odvahu. Tento prostriedok, stimulujúci, keď je podávaný pod dozorom zodpovedných, sa míňa účinku v čase bezvládia, kde je podporovateľom každého zla.

Na betónovej podlahe prístavu sme boli obklopení skupinou mužov, žien a dôstojníkov nižších aj vyšších hodností, ktorí sa veľmi vehementne snažili presadiť svoje záujmy. Vyčkávanie sme si krátili sledovaním prostredia a čakali takmer celé popoludnie na rozkaz nalodiť sa. Z neznámych dôvodov neprichádzal.

Loď Mohamed Ali El-Kebir kotvila vzdialená od prístavu na širokom mori. Bola to tá istá loď, ktorá nás priviedla z Bejrútu do Marseille. Jej hlboký ponor nedovoľoval kotviť v malom prístave. Pri občasnom pohľade na moju jednotku som si všimol ženskú postavu kamuflovanú do vojenského oblečenia. Po neslávnom rozhodnutí brať na loď len vojenské osoby som vedel, o čo ide. Rozhodol som sa pomáhať, ako sa dá. Občas sa prihlásil niekto s nutnosťou vykonať svoju potrebu. Bral som to na vedomie a súhlasil. Ich počet však začal stúpať až do okamihu, keď ku mne prišiel jeden z poddôstojníkov a pošepkal mi, aby som mu dal svoj bidon. Vraj tí, čo idú vykonávať osobnú potrebu, chodia po koňak, a tak

Lodný konvoj odvážajúci čs. vojakov zo Sète do Veľkej Británie, 26. jún 1940

prinesie aj mne. Pri likvidácii prebytočného a zakázaného materiálu v Agde sa alkohol nesmel dostať na palubu. Šikovní chlapci dovezli 25-litrový demižón až do prístavu Sète, kde bol odhalený. A opäť prejavili šikovnosť, keď na rozkaz zlikvidovať obsah demižóna hodili ho do mora tak, že vďaka prílivu sa nepoškodený demižón dostal až k mólu. Tam sa o jeho totálnu likvidáciu postarali pod zámienkou osobnej potreby. Koňakom naplnený bidon som si priniesol neporušený do Veľkej Británie, kde sa Karol pri spoločných úvahách o našom ďalšom osude postaral o jeho likvidáciu.

Dostal som pokyn od usmievajúceho sa britského námorníka na nalodenie. S pomocou loďného seržanta som usmerňoval mužov na prístavnú loď. Bol som presvedčený, že z prístavnej hrádze privádzam na palubu lode svoju jednotku v takom počte, v akom som ju priviedol po prístavu. Seržant odpočítaval nastupujúcich. Malé plavidlo – torpédoborec – vyplávalo z prístavu a blížilo sa ku kotviacej lodi na mori. Prisunul sa nehlučne bokom k lodi El-Kebir. Šikovný námorník vysunul z nej dosky k nám na torpédoborec a po nich jeden po druhom prechádzali na druhú stranu. Ja som sa jednou rukou držal zábradlia torpédoborca a druhou rukou som pomáhal odchádzajúcemu na druhú stranu. Tam ho uchopil námorník stojaci pri zábradlí El-Kebira. Napriek opatrnosti sa jednému z vojakov podarilo spadnúť do mora. Okamžite sme zareagovali, pripravení na takúto situáciu. Ešte predtým, ako sa mohol nešťastník ponoriť do vody, bol pri ňom námorník z lode a podával mu záchranný pás. Po visiacom lane obidvoch vytiahli. Čakal som, že po tomto incidente sa záchranca bude chcieť prezliecť. Ten však mával rukou, čosi povedal a pokračovalo sa ďalej. Nakladanie trvalo do neskorých popoludňajších hodín. Schyľovalo sa už k večeru, keď bola loď s osemsto cestujúcimi a so značne prekročenou nosnosťou pripravená na plavbu. Na lodi bolo treba prispôsobiť ubytovanie, stravovanie a všetky plavebné bezpečnostné opatrenia. Stmievalo sa. Loď vyplávala na more. Ľudia, nemí, so zvesenou hlavou, pozerali sa na vzdalujúcu pevninu. Nábregie stíchlo. Nehrala sa francúzska hymna, ani sa nespievalo. Krajina galského kohúta bola zrazená na kolená. Pred československými vojakmi bola ďalšia kapitola, ktorú mali zapísať odhodlaním: priviesť slobodu porobenej vlasti. Unavení, vyčerpaní, ponorení do svojich myšlienok, sotva vnímali slnko skláňajúce sa k západu. Idú v ústrety ďalším neznámym cieľom. Myšlienkami som bol medzi nimi. Zbohom Francúzsko, krajina mojich študentských snov, ty krajina slávna a sladká, darca našej slobody a učiteľka demokracie. Zbohom, krajina voľnosti, rovnosti a bratstva. Zbohom Mademoiselle Marianne, krásavica s frygickou čiapkou.¹⁵¹ Vojna sa ale nekončí. Francúzsko je porazené, my však ideme ďalej, my sme vojnu neprehrali. My zvíťazíme. Vlny od prístavného móla nás

151 Marianne je alegorická ženská postava, jeden zo symbolov Francúzskej republiky.

odnášajú na more. Opúšťam brehy Európy tichými slovami mojej obľúbenej piesne „J’attendrais les jours et les nuits...“ Stiesnená nálada sa pomaly uvoľňuje. Začína sa krásna letná noc. Sprevádzajú ju milióny hviezd. Unavené telo volá po spánku. Spať však nemôžem. Priviedol som na loď takmer dvesto mužov a neviem, kde sú, kde ich mám, lebo sa rozptýlili v dave.

Na lodi nebola jednotka, ktorá by pôsobila usporiadane. Službukonajúci lodný dôstojník usmerňoval prichádzajúcich podľa príkazov, ktoré väčšina z tých, čo sa na loď dostala, nerešpektovala. Nalodení sa nezaujímal o tých, ktorí prichádzali po nich. Každý na lodi musel mať záchranný pás. Bol som na palube až do odplavenia lode. Kabíny a kajuty prvej a druhej triedy boli obsadené ženami a rodinami s deťmi. Vojakov svojej rotý som poznal len trochu. Na lodi to vyzeralo ako v roji včiel. Z vojenských osôb sa tu nachádzalo veliteľstvo divízie, personál vojenského súdu a niekoľko tylových jednotiek, medzi ktorými prevládali dôstojníci. Britský lodný dôstojník kontroloval zákaz fajčenia a zatemnenie. Tých, čo nemali záchranné pásy, odvádzal palubný seržant na miesto, kde im ich vydali. V podpalubí svietilo matné svetlo. Na lodi bolo chladno. V noci zosilnel vietor. Nebola iná možnosť, ako sa prikryť kabátom. Tí, čo ležať nevydržali, chodili po palube. Koho omrzelo chodiť, išiel hrať karty alebo kibicoval. Pozoroval som,

A. Petrák sa z paluby lode Mohamed Ali El-Kebir lúči s Francúzskom

ako z kabíny vyhradenej pre ženy a deti vyšiel muž v civilnom oblečení, rozhlídal sa a bleskovo zamieril do vedľajších dverí na chodbe. Po krátkej chvíli vyšiel ako „poilu“ – muž v rovnošate francúzskeho vojaka – a zmizol v dave na palube. Z ďalších dverí vyšiel muž v civilnom oblečení s čiernymi okuliarmi. Obzeral sa vôkol. Len čo ma uvidel, rýchlo zmizol vo dverách. Vybavil som si v myslí jedného z tých, čo chceli z Francúzska preč, tam, kde sa nebojuje. Konanie mnohých pripomínalo, akoby boli postavení k múru. Boli aj takí, čo čakali, že sa ich niekto ujme. Na lodi panovala zvláštna nálada vyvolaná náhlou porážkou Francúzska a neočakávaným zrútením krajiny, do ktorej sme vkladali od vzniku Československa toľko nádeje. Situácia sa vyhrotila nespokojnosťou medzi vojakmi a vedením, zámerne vyvolávaná obidvomi stranami. Nedostatočný a zlý výcvik, výstroj a výzbroj, neschopnosť veliteľov pôsobiť vlastným príkladom na udržanie disciplíny, neochota jednotlivcov zvädzajúcich k zámernej nedisciplinovanosti, úmyselné podozrievanie a zneuctievanie tých, ktorí autoritu vyžadovali a tých, ktorí ju rešpektovali. To všetko sa na lodi odzrkadľovalo.

Začali sa vytvárať hlúčky. Gestikulovalo sa. Kriticky sa preberali niekde šuškan-dou, niekde nahlas prehrešky dôstojníkov a neporiadok na všetkých postoch. Zanedbaný vonkajší vzhľad mnohých viac odpudzoval ako pútal. Pri nalodení som svoju jednotku usmernil na hornú palubu lode, kde bol dosť miesta na ukrý-vanie sa medzi zavesenými záchrannými člmi. Keď sa tu objavil niekto iný, kto hľadal vhodný úkryt, službukonajúci námorník na palube sa postaral, aby miesto opustil. Po vyčerpávajúcom úsilí sa mi podarilo zhromaždiť tých, čo statočne plnili povinnosti čestného vojaka. Snažil som sa udržať mužstvo svojej jednotky podľa rozkazu pod osobnou kontrolou. Môj neúnavný garçon George mi obstaral lôžko v podpalubí lode. Hovorilo sa mu „hammock“, závesná sieť, akoby priviazaná medzi stromami v záhrade. Viseli jedno vedľa druhého. V susednom podpalubí spali na dlážke vojaci. Krátko po vyplávaní lode z prístavu sa utvoril úzky štáb, ktorý riadil pomery na lodi. Pitnej vody bolo málo, strava jednotvár-na, ubytovanie slabšie ako núdzové, vyhliadky do budúcnosti neisté. Hovorilo sa o ceste do Afriky. V tomto chaose ľudí, materiálu a všeobecnej rozvrátenosti pristúpil ku mne britský dôstojník, príslušník pozemnej armády, v spoločnosti námorného dôstojníka. Dostal som funkciu dozorného dôstojníka na hornej palube s povinnosťou postaviť po celom jej obvode strážnych pozorovateľov zaisťujúcich bezpečnú plavbu lode. Naši vojaci v spolupráci s britskými vojakmi mali vzájomným pozorovaním upozorniť na prípadnú hrozbu nepriateľských lodí, ponoriek či lietadiel a súčasne prideliť štyroch vojakov z mojej jednotky ku každému člnu, ktorí budú v spolupráci s britskou obsluhou zaisťovať nerušené spúšťanie člnov na more a nástup do nich v prípade potopenia lode. V jednotke som mal dosť frontových utečencov, zablúdilcov a navrátilcov, ktorí sa rýchlo stačili prezliecť do poštárskej rovnošaty a čiapky francúzskeho poilu a rozvíriať

chaos porazeného Francúzska. Jednotlivým osobám som stanovil plnenie úloh. S veľkou námahou som zohnal potrebný počet spoľahlivých mužov, schopných prevziať na seba zodpovedné plnenie úlohy. Nebol som však so svojou prácou spokojný. V spolupráci s britským dôstojníkom som rozmiestnil mužov a stanovil im zverené úlohy. Prešli sme spolu celý obvod lode, aby sme sa vzájomne presvedčili, že sme si rozumeli. Vždy sa našli nedostatky, ktoré bolo treba na mieste odstrániť. Blížila sa polnoc, keď som sa zmorený morskou nemocou trápil pochybnosťami, že som mal dočinenia s ľuďmi, za ktorých môžem niesť trpké dôsledky vojenského neúspechu. Snažil som sa dostať do hamocku, aby som si odpočinul. Prekvapila ma pri tom dozorná služba s naliehavou výzvou dostaviť sa do miestnosti veliteľa lode. Tušil som, aký môže byť dôvod. V malej slabo osvetlenej miestnosti boli britskí a československí dôstojníci. V ich prítomnosti došlo k slovnému súboju s dôstojníkom s hodnosťou kapitána. Prekvapilo ma, že na mňa útočí dôstojník, od ktorého som žiadny rozkaz nedostal, situáciu nepozná a ktorého som videl v skupine bezradne blúdiacich po príchode do prístavu Sète. Jeho spôsob vyjadrovania bol vzdialený od kultivovaného prejavu. Pustil sa do mňa štýlom, ktorý predstavoval kancelársky mozog úradníka, nahnevaného pre nesprávne vyplnené daňové priznanie. Bránil som sa, vedomý si svojich povinností a žiadal som, aby sa prišiel pozrieť na jednotku, ktorej velím. O tomto slovnom súboji sa zmieňuje jeho samotný pôvodca kapitán Sacher¹⁵² vo svojich spomienkach: „Prehnal som dozorného dôstojníka, ale sám som pociťoval zlé svedomie, že som ich neskontroloval.“ Trápila ma morská nemoc a hnev plynúci z márneho úsilia nad nezodpovednosťou ľudí hľadajúcich záchranu. Strávil som na plávajúcej lodi zvyšok noci vo vyčerpávajúcom úsilí, znepokojený nedostatočnou jazykovou znalosťou, obťažovaný zhora i zdola od nadriadených a podriadených otázkami a príkazmi. Zvyšok noci som prebdel, vystavený neustálemu volaniu, aby som sa vo svojom márnom úsilí snažil zaistiť bezpečnú plavbu ľuďom, ktorých pôvod som nepoznal a ktorí hľadali hrdinstvo v úteku od povinností. Do narýchlo zostavenej jednotky sa dostalo niekoľko intrigánov, ktorí sa v chaose, zúfalstve a beznádeji chytrým spôsobom pokúšali vyhýbať disciplíne a podryvať ju. O to väčší obdiv si odo mňa zaslúžili tí, čo prejavovali vysokú mravnú zodpovednosť, a nepoznali problém, ktorý by sa nedal vyriešiť na všeobecnú spokojnosť. Tí v rozhodnom zodpovednom okamihu nechápali plnenie povinností ako vánok vetra. Vynikali svojou vytrvalosťou a ochotou napravovať to, čo iní svojou nedbalosťou a nezaujmom zanedbali. Je chválou a šťastím armády, ak má vo svojich radoch brancov s takýmto odhodlaním.

152 Sacher, Vilém (1907 – 1987) – čs. dôstojník. Vo februári 1940 emigroval z Protektorátu do Francúzska. Po jeho kapitulácii pôsobil v čs. jednotkách vo Veľkej Británii a od roku 1943 v Sovietskom zväze. Zúčastnil sa bojov na Ukrajine, v Poľsku, na Slovensku a Morave. Na jar 1951 bol v hodnosti divízneho generála z armády prepustený a perzekvovaný.

Prešiel som niekoľkokrát palubu a vždy som našiel zopár stanovišť opustených. Blúdil som striedavo v sprievode niektorého z príslušníkov, ktorí lepšie poznali tváre osôb z mojej roty ešte v Agde. Služobná pochôdzka po tmavej a kolísajúcej palube lode ma postavila do roly pátrača hľadajúceho tých, ktorých plnenie povinností trvalo len dovtedy, kým ich nadriadený neodíde. Nápadne nestatoční boli tí, ktorí prichádzali k čs. jednotke až v okamihu, keď už bola všetkým známa kapitulácia Francúzska. Prehnane sa snažili byť československými vojakmi. Títo päťdesiatnici sedeli pod palubným člnom, opierajúc sa o torbu za chrptom, s rukami skríženými na prsiach, niektorí chránení kabátom. Snažili sa nespáť. Prechádzal som niekoľkokrát okolo nich, môj sprievodca mi s ironickým úsmevom zašepkal, že si strážia americké doláre omotané okolo pása.

Taliansko bolo s Francúzskom vo vojne od 10. júna. Dávna snaha urobiť zo Stredozemného mora „mare nostrum“¹⁵³ a ukoristiť topiacej sa krajine, čo sa dá, bola známa. Ostražitosť Britov na mori bola namieste, ako aj snaha vytvoriť na lodi poriadok náležitý mravom krajiny, čo si bola vedomá zodpovednosti, ktorú za záchranu ľudstva prevzala. Hľba nahromadených prác predĺžila môj pracovný deň na 48 hodín bez odpočinku. Chladné ráno, svieži vzduch a okolité more ma prinútili spomenúť si na svojich najdrahších. Poslal som im do dialky tiché spomienky. Z premýšľania v malej búde v prednej časti lode, v ktorej som mal pridelené svoje veliteľské stanovište s niekoľkými podriadenými, ma vyrušil námorník. Od veliteľa lode priniesol lístoček, na ktorom bolo napísané: „Morning parade at 10.00 o'clock.“ Moja angličtina bola vtedy ďaleko od toho, aby som tejto vete rozumel. Nakoniec som sa dozvedel, že to bude prehliadka nariadená veliteľom lode, ktorá má všetkým ukázať, ako sa zachovať v prípade poplachu vyvolaného hrozbou nepriateľa. Išlo v podstate o zopakovanie toho, čoho bola uplynulá noc svedkom, pričom sa kládol veľký dôraz na to, aby spúšťanie člnov na more nebolo rušené panickým strachom a vníkaním osôb na palubu. V zlej predtuche som vyjadril obavu, či strážca hliadajúci pri vchode na palubu je schopný odolať panickému davu. Z mužov stojacich okolo mňa sa ozval hlas: „Nemajte obavy, pán poručík. Túto úlohu zverte mne a ja vás ubezpečujem, že cezo mňa nikto neprejde.“ Bol to československý boxer, šampión vo welterovej kategórii¹⁵⁴, Edo Hrabák. Obdivuhodný vzor muža, u ktorého sa skĺbili vysoké mravné hodnoty športovca s vysokými mravnými povinnosťami vojaka. Veliteľ lode prišiel v sprievode službukonajúceho dôstojníka a tlmočníka. Na nevyspaných, neoholených, v nevhodnej rovnošate oblečených a neupravených vojakov nebol atraktívny pohľad. Nezabudol som uistiť britského veliteľa lode, komu

153 „Naše more“. Takto bolo Stredozemné more označované v období Rímskej ríše, ktorá v časech svojej najväčšej slávy pokrývala všetky jeho brehy.

154 T. j. od 61,2 do 66,7 kg.

Gibraltarská skala, júl 1940

som zveril povinnosť zabrániť, aby na palubu v kritickom okamihu nevníkol nik nepovolaný. Súhlasil s jemným úsmevom britského džentlmena a s obdivom si prezrel športovú postavu v pozore stojaceho československého šampióna. Po skončení prehliadky bola paluba voľná pre všetkých. Odvážni samotári našli v zavesených záchranných člnoch vhodné miesta na opaľovanie a zdriemnutie.

Ranný nácvik sa zabehal a stal sa každodennou rutinou. Na daný signál sa všetci cestujúci zhromaždili na vopred stanovenom mieste, zatiaľ čo námorníci a im pridelený personál z našich jednotiek pripravovali záchranné člny do pohotovostnej polohy. V našom prípade sa celý nástup ešte raz zopakoval a vyšlo to s obojstrannou spokojnosťou. Plavba pozdĺž pobrežia prezrádzala blízkosť španielskej pevniny v smere na Gibraltár alebo severnú Afriku. Pristáli sme na nej. Gibraltárska skala sama osebe predstavuje historický kľúč otvárajúci bránu medzi dvomi svetadielmi vo všetkých učebniciach zemepisu. Z pevnosti vybieha do mora biely maják. Vplávali sme do gibraltárskej zátoky medzi množstvo stojacich lodí. Tá najväčšia z nich zaujala každého z nás. Bol to krížnik Hood – pýcha a chvála britského námorníctva.¹⁵⁵ O našej ďalšej ceste nikto nič nevedel. Dohadov však bolo veľa. V prístave sa nachádzali lode najrôznejšieho typu, obchodné, námorné i zámorské. Kotvili sme tu tri dni v neistote, ktorým smerom vyplávame. V ustálenej službe sa podľa potreby striedali protiponorkové a protiletadlové hliadky. Nacvičoval som nástup do záchranných člnov a občas

155 Bojový krížnik Hood bol v rokoch 1920 – 1940 najväčšou vojnovou loďou na svete. 24. mája 1941 ho v bitke v Dánskom prielive potopila nemecká bojová loď Bismarck.

sa do toho vkladala aj evakuácia lode. Svedomito sa dbalo na to, aby každý nosil záchranný pás a aby sa dodržiaval zákaz fajčenia za tmy. Po trojdňovom zdržaní spôsobenom zostavovaním konvoja sme za tmy vyplávali úžinou medzi Španielskom a Afrikou na more. Celý konvoj sa plavil západným smerom, a to nás utvrdzovalo v presvedčení, že sa Afrike vyhýbame. Pomery na lodi sa uvoľnili. Vojaci sa rozdelili, niektorí išli do podpalubia, iní ostali na palube. Každý si vyhladal svoj priestor, vystrel svoje zvršky a išiel sa pozrieť, čo je na palube. Konvoj sa skladal z niekoľkých lodí rôznej tonáže a typu a plavil sa rýchlosťou, ktorou sa hrdí britská NAVY¹⁵⁶ – rýchlosťou najpomalšej lode. Plavbu vypravádzal krdel čajok. Vo vode bolo občas vidieť vláčne telá medúz aj pretiahnutého delfína. Nezvyklý vietor čoskoro všetkých z paluby vyhnal. Loď sa akoby splašená kývala z boka na bok. Neistý pohyb môjho tela na nej odhaľoval prehraný boj s prírodou. Skosila ma morská nemoc. Nevedel som, či si mám ľahnúť na brucho, chrbát alebo bok. Jedni navrhovali jesť, jedni piť, druhí pitie kategoricky zavrhovali. Keď sa pomery uvoľnili, objavil som sa na palube s učebnicou angličtiny. Podelil som sa o ňu s ďalším snaživcom. Na moju otázku, odkiaľ tá iniciatíva, odpovedal, že angličtina nám nikde škodiť nemôže. Bola to od neho správna predvídavosť. V tom čase sme ešte nevedeli, kam sa plavíme. Vymieňali sme si vzájomne listy učebnice a takto sme si s predstihom snažili osvojiť prepotrebné gramatické začiatky, podstatné pre dobrú znalosť každého jazyka. Plavili sme sa pomaly, niekedy akoby s pocitom, že stojíme a okolo nás obiehajú rýchle torpédoborce sliediace po ponorkách. Nezabudli ani na ochranu proti nebezpečenstvu zo vzduchu. Mnohí z cestujúcich v neistote zvádzali kruté duševné boje. Jeden prípad vyvrcholil tragicky, keď matka svoje niekoľkomesačné dieťa v zúfalstve hodila do mora. Vtedy sa konvoj nakrátko zastavil v márnom úsilí vyhľadať nešťastníka. Celý akt dal nahliadnúť do rozkladu, v ktorom sa armáda nachádzala. Zbytočne som hľadal, aké východiská nájst' z daných problémov.

Boli sme príjemne prekvapení, ako ochotne sa k nám správali britskí námorníci. Ponúkali našim vojakom čokoládu a cigarety. Ich zásoby sa však pre nás všetkých skoro minuli. Život na lodi bez anglických peňazí, a tie mal málokto, nebol príjemný. Tí, čo sa skamarátili s námorníkmi, dostali sa k cigaretám a čaju so zákuskom (biskvitom). Veliteľ lode nám umožnil poznať britskú menu. Libra bola v tom čase rozdelená na 20 šilingov a šiling na 12 pencí. Dôstojníci dostali zálohu jednu libru a mužstvo „halfcrown“, čo bolo označenie pre 30 peny. Keď sme sa po troch dňoch plavby západným smerom otočili na sever, bol to pre mnohých dôkaz, že naším cieľom je Veľká Británia.

156 Vojnové loďstvo.

VI.

Vstup do Veľkej Británie. Poznávame Britov a oni nás. Stávame sa spojencom krajiny, ktorá nesie najväčší podiel v spoločnom boji za slobodu

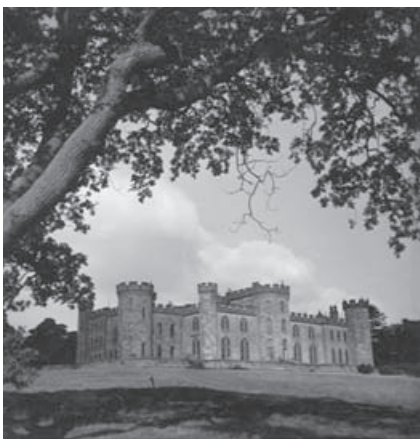
V nedeľu 7. júla 1940 vplávala loď Mohamed Ali El-Kebir do úzkeho morského pruhu, ktorý oddeľuje Britániu od Írska¹⁵⁷, a spustila kotvy v prístave Liverpool, najväčšom prístave Veľkej Británie. Už keď sa približovala k prístavnej hrádzi, cestujúcich upozorňovali, aby sa pripravili na výstup. Ozývajú sa pre mnohých nezrozumiteľné volania, z ktorých som sa dozvedel, aby všetci odovzdali záchranné pásy a vyčkali na svojich miestach, odkiaľ ich vyvedú z lode na pevninu. Loď pristáva, čaká sa na bežné vybavenie formalít. Zhromažďujem svoju jednotku na palube na mieste, kde bola naložená. Pohľad z lode na prístavné zariadenie budil dojem, že sme v krajine, ktorá vojnu nepozná. Nebyť unavených a uštvaných cestujúcich v čudnom oblečení, dalo by sa tomu uveriť. Britský lodný personál zaujíma svoje miesta. Prví z cestujúcich vychádzajú na pevninu z otvoru kdesi uprostred lode a pozorní námorníci ich triedia. Tak sa moja jednotka zbavuje tých, ktorí plavbu považovali za príležitosť na prestup. Batožinu

Československí vojaci evakuovaní z Francúzska prechádzajú cez Liverpool, 7. júl 1940

157 Presne o mesiac neskôr, 7. augusta 1940, loď Mohamed Ali El-Kebir v Atlantickom oceáne potopila nemecká ponorka U-38.

a ostatný lodný náklad vykladajú na pristavené nákladné autá. Zhromaždíme sa v prístavnom priestore a pešo sa presúvame na železničnú stanicu. Chodníky lemujú miestni obyvatelia. Ľudia akoby na nás čakali. Unaveným vojakom

Zámok Cholmondeley

pripravlia nevšedné privítanie. Mávajú a volajú na nás matky s deťmi. Starší muži, účastníci prvej svetovej vojny, úctivo zložili z hlavy klobúky a vítajú nás zdvorilým úklonom, iní radostným volaním. Niektorí vtiskajú do ruky sladkosť, cigaretu či inú dobrotu. Ukazujú vystretý palec pravej ruky, iní zasa známe churchillové roztvorenie ukazováka a prostredníka do tvaru „V“ (Victory – víťazstvo). O kvety nebola núdza. Jasot nemal konca ani pri našom vstupe do staničnej budovy. Pochodovali sme mlčky, krokom prezrádzajúcim únavu, vnímajúc nevšedný deň a obraz okolo nás. Na stanici sme nastúpili do pripraveného osobného

vlak, jeho vybavenie ďaleko prekračovalo zariadenie vozňov európskej pevniny, kde mali nákladné železničné vozne predpísané použitie: „8 koní alebo 40 mužov“. Všetko akoby pripravené pre nás. Pocit, ktorý blaží aj tých, ktorí pre vek alebo úraz pokrivkávajú. Briti nás vítajú ako víťazov. My, unavení a vyčerpaní po prehratej bitke, myslíme na ďalšie boje. V Liverpoole sa skončila ťažká anabáza Československa a začala sa slávna cesta k slobode. Cesta vlakom ubiehala rýchlo a my nestačíme čítať názvy staníc. Čítame ich po našom. Niektorí nahlas, iní v duchu. Bola už tmavá noc, keď vlak zastavil na malej provinčnej stanici Bretton a dostávame rozkaz: „Všetko vystúpiť!“ Zhromaždil som rotu na okraji cesty proti idúcim vozidlám. V krajine panovalo nariadenie o zatemnení, ktoré britská Home Guard (domobrana) prísne kontrolovala. Na oknách viseli nepriehľadné závesy a platili prísne peňažné pokuty pre tých, čo ich nemali. Spreádzal nás anglický poddôstojník a vysvetľoval, že cieľom našej cesty je „čomlipark“. Nikto z nás nevedel, čo to je. Vzďialenosť šesť míľ som si v mysli prepočítal na 10 kilometrov. Pochodovalo sa v neusporiadanom trojstupe, po asfalte na prázdnej, takmer vyľudnenej hradskej. Každý išiel, ako vládca. Do tábora sme dorazili krátko pred polnocou. Strážca pri bráne nás usmernil do vnútra parku na vyhradené miesto. Je tu mnoho stanov rôznej veľkosti. Pri jednom z nich svieti slabé svetielko. Zastavujem jednotku a idem do stanu. Matné elektrické osvetlenie mi prezrádza, že som v sklade. Zdravím váhavo: „Good evening!“ (Dobrá večer) Sú to prvé slová, ktoré som sa naučil na lodi. Oproti mne spoza závesu vychádza v ústrety mladý muž v britskej rovnošate nami obdivovaného

Stanový tábor Čs. zmiešanej brigády v Cholmondeley Parku, leto 1940

„battledressu“ s hodnosťou podporučíka. Pokúšam sa o niekoľko francúzskych výrazov. Britský dôstojník ma so zdvorilosťou gentlemana oslovuje: „Co si přejete?“ Jazyková bariéra padla. Moje obavy z nedorozumenia sa rozplynuli. O ubytovanie svojej jednotky som mal postarané v pridelených stanoch. Pre záujemcov bolo k dispozícii občerstvenie: čaj a sendvič. Ubytoval som mužstvo a môj stan som označil zlomenou ratoľstou s kúskom obväzu. Bola to práca

môjho garçona. Nasledujúci deň som sa dozvedel, že pán, ktorý ma v noci vítal, študoval v Prahe češtinu a v súčasnosti pracuje ako člen skupiny, ktorá dostala označenie „22 Liason Headquarter“ (Veliteľstvo spojovacej skupiny 22), neskoršie britský veľvyslanec v Československu William Barker. Rovnako som zistil, že „čomlipark“ je v anglickom pravopise a spelovaní (hláskovaní) „Cholmondeley Park“, ktorý sa podľa britskej tlače nachádza somewhere in England – niekde v Anglicku¹⁵⁸ – a túto skutočnosť je treba utajiť, pretože sa v ňom utáborila československá armáda, ktorú, ako nemecký rozhlas hlásil, Nemci potopili. Po raňajkách sa presúvame do nových stanov. Postupne prichádzajú ďalší, unavení, odretí, s čudnou flegmatickou tvárou. Hovorí o takejto jednotke, že sa v nej kuje budúca elita, ktorá si na rukávoch bude prišívaf padáčky, doplňovať letcov a búšiť do Nemcov na pevnine, na mori, vo vzduchu a v obsadenej vlasti, je predčasné. Je nariadené každodenné holenie a prísne dodržiavanie hygienických zásad. Do tábora prichádzajú ďalšie jednotky. Stavajú sa ďalšie stany, dostávame ďalšie prikrývky, rozširuje sa vodovod a elektrické osvetlenie. Vzniká úhľadné stanové mestečko, ktoré svojou úpravou môže súperiť na každom skautskom jamboree¹⁵⁹. Park je rozsiahly. Z hlavnej asfaltovej cesty vedúcej stredom parku odbočujú úzke cestičky v krásnej zelenej tráve a strácajú sa medzi starými košatými stromami. Po tráve sa chodí voľne. Citliví estéti vyjadrujú úžas nad harmóniou zeleného koberca a trávou futbalových ihrísk. V pozadí parku sa nachádza budova staroanglického štýlu. Niektorí jej hovorili kaštieľ, iní zámok. V ňom staršia pani, vraj na príhovor kajúceho Runcimana, zriadila kantínu,

Československá a britská vlajka pred stanom veliteľa brigády

nu, v ktorej československým vojakom ponúkala „tea and biscuit“¹⁶⁰ za jednu penny. Tábor sa stáva zberným strediskom jednotiek prichádzajúcich z rôznych častí porazeného Francúzska. Sú nevyspatí a unavení, bez zbraní. Prvé dni v tábore využívali na hľadanie priateľov a na zoznámenie s novým prostredím. Nikto z nás netušil, ako dlho sa táto krajina stane naším druhým domovom. Keď som prechádzal medzi stanmi, usmial sa na mňa pán, spoznal som v ňom svojho neúspešného sprievodcu učiteľa. Priznal sa mi, že má

158 Dedinka Cholmondeley leží 65 km juhovýchodne od Liverpoolu. V jej blízkosti sa nachádza rovnomenný zámok (sídlo markízov z Cholmondeley) s veľkým parkom, v ktorom od júla do októbra 1940 táborili čs. vojaci evakuovaní z Francúzska.

159 Velké stretnutie skautov na národnej alebo medzinárodnej úrovni.

160 Čaj a sušienku.

E. Beneš na návšteve čs. vojakov v Cholmondeley Parku, 27. júl 1940. Vojaci v popredí majú na sebe ešte francúzsky výstroj

pochybnosti o mojom serióznom prechode moravsko-slovenského pohraničia, pretože som skomolil heslo pri predstavení. Tiež sa ku mne prihlásil istý pán Miloš, dôstojník v zálohe s hodnosťou poručíka, aby mi odovzdal pozdrav od pána Jakubala. Podľa vzájomného dohovoru mal pre mňa pripravenú cestu z Bratislavy do Budapešti v jedálenskom vozni medzinárodného rýchlovlaku pod ochranou spoľahlivých čašníkov. V nasledujúcich dňoch som po príchode ďalších stretol kamaráta z detstva z Leopoldova. Rudo bol medzi nami dorastajúcimi chlapcami známy svojimi neukojenými túžbami poznať svet. Robil rodičom starosti pri voľbe povolania, pretože sa nevedel prispôbiť ich predstavám. Zdôveril sa mi, že sa pridá k španielákovi a dal mi na rozlúčku vtedy žiaducu učebnicu angličtiny pre samoukov s názvom „Anglicky v tisícich slovech“. Veľmi mi pomáhala. Prechádzame zdravotnou karanténou, ktorá nás bližšie pripútava k domácejmu prostrediu. Stále prichádzajú nové jednotky, ich zvyšky a jednotlivci. Na zelenej tráve sa tvoria hlúčiky. Silno sa v nich gestikuluje. Ľudia sa podľa príkazov premiestňujú a presúvajú. V niektorých stanoch sa spí na zemi, v iných na nízkych ležadlách. Zriaďujú sa oddelené stany pre ranených a pre zvláštne potreby. Tie posledné sú zatiaľ prázdne. Vytvárajú sa skupiny, v ktorých velitelia zvyšku jednotky prichádzajúcej do Veľkej Británie skúmajú a preverujú činnosť svojich podriadených. Zisťujú sa utečenci, zablúdilci, ktorí sa jednotkám stratili, a tí, čo prišli v civilnom oblečení bez rozdielu hodnosti. Riešia sa vojnové delikty. V niektorých prípadoch degradujú dôstojníkov, ich priestupky rieši disciplinárny výbor a vo všetkých prípadoch sa ich zaradenie končí v dôstojníckej zálohe.

Do zálohy sú premiestnení aj starší dôstojníci. Sudcovia nemajú ľahkú prácu. Ako hľadať rozdiel medzi tým, kto sa „zabudol“ pripojiť, kto sa stratil, kto chcel a nemohol a kto nechcel a mohol sa pripojiť? Situácia zvyšku divízie, ktorá sa dostala

Edvard Beneš vychádza z poľnej latríny, Cholmondeley Park 27. júl 1940

do Veľkej Británie po porážke Francúzska, sa ukazuje beznádejná. Prišli sme do neznámej krajiny. Opäť sa stávame dobrovoľníkmi, spojení vôľou prispieť k víťazstvu. Pod vplyvom anglického prostredia si začíname osvojovať určitý spôsob triezvosti s pocitom civilného prejavu, hoci mnohí boli profesionálni vojaci. Uvedomujeme si problémy, pred ktorými stojíme. Francúzsky debakel spôsobil vznik akýchsi čudesných agitátorov, snažiacich sa vzbudiť v mužstve nespokojnosť a zhoršiť vzťahy medzi dôstojníkom a vojakom. Niektorí z mužstva nezdravia dôstojníkov. Jeden zdraví ledabolo, iný akoby s výsmechom. Objavujú sa vojaci s podivným

prístupom k hodnosti v armáde, povestní „broučci“, známi svojou neúctou k vyššiemu a predstavenému. Predstavy týchto ľudí o ich dobrovoľnosti bojovať a byť pripravený na obranu vlasti nie sú celkom pochopiteľné. Z toho, čo sme

Edvard Beneš v rozhovore s príslušníkmi štábnej rotы v Cholmondeley Parku 27. júla 1940

Pešia rota pochoduje cez stanový tábor v Cholmondeley Parku. Úplne vpravo pochoduje A. Petrák, júl 1940

do Anglicka priviezli, sme mnohí veľmi nadšení neboli. Boli to predovšetkým smutne známi španieláci.

Činnosť vojakov, členov komunistickej strany, sa začala v zahraničí vo Francúzsku. Po tragickom konci protifašistických povstalcov v Španielskej republike boli príslušníci medzinárodných brigád na jar 1939 sústredení v internačnom tábore Gurs v juhozápadnom Francúzsku. Bolo medzi nimi do päťsto Čechoslovákov. Žili tu v neznesiteľných pomeroch. Keď v septembri 1939 vypukla druhá svetová vojna, obrátili sa na prezidenta Beneša¹⁶¹, ktorý bol v tom čase v USA, o pomoc s príslubom, že vstúpia do československej zahraničnej armády. Prezident im poskytol finančné prílepenie a vstup umožnil. Okrem iných Slovákov do nej vstúpil aj komunistický poslanec Vlado Clementis. Ich prevzatím bol poverený pplk. gšt. Lukas¹⁶², neskoršie v Británii náčelník štábu

161 E. Beneš krátko po svojej abdikácii v funkciu čs. prezidenta odcestoval do Veľkej Británie. Neskôr žil v USA, kde prednášal na univerzite v Chicagu. Titul prezidenta ČSR začal znovu používať 9. júla 1940, keď v Londýne vznikla čs. exilová vláda (oficiálne nazývaná „dočasné štátne zriadenie“).

162 Lukas, Karel (1897 – 1949) – čs. legionár a dôstojník. Po rozpade ČSR emigroval z Protektorátu a vstúpil do čs. zahraničného vojska. V rokoch 1942 – 1943 sa zúčastnil bojov v severnej Afrike a Taliansku. Potom pôsobil ako čs. vojenský atašé v Kanade a USA. Do ČSR sa vrátil v máji 1947 a krátko vykonával funkciu veliteľa 7. pešej brigády. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 ho v hodnosti plukovníka prepustili z armády a zatkli. Zomrel 19. mája 1949 na následky mučenia.

brigády, podľa podmienok platných v čs. armáde. Odmietol prijať len chorých a invalidov ako neschopných plniť vojenskú službu. Po sovietsko-nemeckom pakte hodnotili komunisti vojnu ako vojnu imperialistov. Tak to žiadala Kominterná. Komunisti interbrigadisti otvorene napádali veliteľa čs. armády a žiadali ho, aby armádu rozpustil a vymenil nedemokratických veliteľov. Boli tu prirodzene určité nedostatky dané zvláštnou situáciou a nepružnosťou niektorých veliteľov pre osobný neúspech na fronte. Komunisti podľa pokynov cudzej moci rozvracali „buržoáznú“ armádu. Nechýbali však varovné hlasy, aby ich neprijímali, od tých, ktorí podstatu komunizmu poznali. Zahraničné vedenie KSČ¹⁶³ neodradzovalo komunistov od vstupu do čs. zahraničnej armády. Táto červená burina sa rozbužnela vo Francúzsku, kde dávala jasne najavo svoju výchovu, schovanú pod plášťom triedneho boja. Veľmi skoro a veľmi zblízka sme ich tiež spoznali vo Veľkej Británii. Po prvých dňoch odpočinku, keď som sa s rotou natrvalo usadil v pridelených stanoch, nastúpil som s ňou na pochodové cvičenie do blízkeho okolia. Po prijatom hlásení, že jednotka je nastúpená do popoludňajšieho zamestnania, z predného radu neočakávane vystúpil vojak v rovnošate francúzskeho poilu. Zámerne nemal záujem postarať sa o riadne oblečenie. Ledabolo odhodil pušku pred seba na zem so slovami: „Ja v tejto armáde slúžiť nebudem, pretože jej vedenie je kapitalistické, nemám k nej dôveru.“ Bolo zrejmé, že ide o nacvičenú a pripravenú akciu komunistov. Bránil som seba i jednotku, prečo tak hovorí o dobrovoľníkoch, ktorí bojujú za slobodu Československa, a upozorňoval som ho na všetky dôsledky jeho rozhodnutia, ktoré sa klasifikujú ako zrada. Neodpovedal a tvrdo odmietal s jednotkou odísť. Hlásil som prípad na veliteľstvo brigády, ktoré nariadilo previnilca bez výstroja a výzbroje odvieť do vyhradeného stráženého stanu, pričom som sa dozvedel, že podobné akcie sa vyskytli aj v iných útvaroch. S rotou som odpochoďoval. Debatovali sme o udalosti počas dlhej prestávky v rámci pochodu aj po nej. Po návrate do tábora bolo zrejmé, že ide o organizovanú činnosť. Vzbúrenci, ako ich statoční čs. vlastenci nazývali, zámerne argumentovali, že dôstojníci sú suroví a demagogickí. Vedelo sa, že podnet k tejto akcii prichádza zvonka od vedenia komunistickej strany a že to je práca Moskvy. Komunisti sa chystajú odísť, mnohí aj zo strachu pred frontom, a chcú so sebou vziať čo najviac tých, ktorým sa v armáde nepáči. Dobrodruhovia získavajú široké pole pôsobnosti. Dva týždne po príchode československej jednotky do Veľkej Británie britská vláda oficiálne uznala dočasnú československú vládu a vpísala si do programu svojich vojnových cieľov oslobodenie Československa. Prijímame to v tábore radostne, na priestranstve pred veliteľstvom brigády vztyčujeme československú a britskú vlajku. Každodenné vztýčenie a sťahovanie vlajok sprevádzajú fanfáry. Vlajky visia na vysokých stožiaroch pred veliteľským stanom veliteľa

163 Komunistická strana Československa.

brigády. O týždeň neskôr prichádza prezident Beneš, aby sa na mieste presvedčil o úmysloch vzbúrencov. Prevzal ich písomnú sťažnosť a sľúbil podľa svojho uváženia nápravu. Trval však bezpodmienečne na udržaní disciplíny. Vzbúrenci vyhlásili, že slúžiť nebudú a vzali so sebou 200 kamarátov. Ich odsun do anglických vojenských pracovných táborov Pioneers Corps¹⁶⁴ bol smutný, neznamenal však koniec československej armády, pretože jej zdravé jadro bolo rozhodnuté v boji za každú cenu pokračovať. V dôsledku triednej výchovy mnohí odmietali podrobiť sa všetkým platným ustanoveniam v Británii. Len džentlmenské upozornenie, že by ich mohli vrátiť tým, pred ktorými utekali, priviedlo vzbúrencov k poslušnosti.

So španielskou burinou sa vynára problém prebytočných dôstojníkov zaradených do dôstojníckej zálohy. Táto smutná záležitosť sa začala prejavovať už vo Francúzsku. Vo Veľkej Británii dávala zahraničnému odboju horkastú príchuť. Väčšina mladých dôstojníkov neovládala francúzštinu ani angličtinu, a to im značne sťažovalo prispôbiť sa pomerom v emigrácii. Dôstojníci, ktorí nevedeli po francúzsky alebo anglicky, nevráživo sledovali tých, ktorí vedeli komunikovať v niekoľkých cudzích jazykoch a mali schopnosť nadväzovať kontakty. Problém prebytočných dôstojníkov sa vyostřil krátko po príchode československých jednotiek do Veľkej Británie, keď sa z mužstva, ktoré tvorilo jadro jednotky, organizovala brigáda. Pre nízky stav mužstva na veliteľské miesta zaradili dôstojníkov podľa organizačných tabuliek Britov. Pesimisti, hlavne zo starších dôstojníkov a tí, ktorí mali problém so službou a velením, pochybovali o účele takejto jednotky. Naproti tomu mladí dôstojníci, ktorí túto hodnosť získali len nedávno, s takouto možnosťou jednotky počítali a ľahko sa jej prispôbili. Do Anglicka prišlo mnoho dôstojníkov, ktorí nemali priamy styk s mužstvom. Niektorí z nich stratili svoje jednotky na fronte a došli v civile. Nemúdra hlava brigády¹⁶⁵ zaradila do skupiny dôstojníckej zálohy dôstojníkov zbehov z frontu či letectva, ako aj tých, ktorí odmietli plniť svoju povinnosť pre nedbalosť. Slabšie povahy ľahko prepádali panike a šírili ju okolo seba, lebo nevideli žiadne východisko. Boli to neurotici a osoby chorobne zamerané na svoju vlastnú bezpečnosť a prospech, takzvaní trvalí nespokojenci a sťažovatelia. Boli medzi nimi starší muži, ktorí by podľa meradla používaného v mieri vojakmi vôbec neboli a nemohli byť. Ich vek, predchádzajúci vojenský výcvik a telesná spôsobilosť tvorili značne neistý celok. Bolo jasné a mnohí to pochopili, že nebolo možné mechanicky uplatňovať vojenské predpisy v úplne odlišných podmienkach. Medzi dôstojníkmi veliteľskej zálohy bolo tiež veľa takých, ktorí plnili svoju

164 Ženijný zbor.

165 Veliteľom čs. brigády vo Veľkej Británii bol od augusta 1940 do januára 1943 brigádny generál Bedřich Neumann (1891 – 1964).

povinnosť z mravného presvedčenia tam, kde ich postavili. Je to odpudzujúca všehochuť, ktorá nezasväteného čitateľa uvádza do pomykova a zasvätený krúti hlavou nad tým, čo dokážu klamstvá. Veľmi skoro prišli na to, že bude prebytok dôstojníkov veliteľského zboru, už keď prenikli správy, že v brigáde môže byť podľa britskej systemizácie len určitý počet veliteľov zodpovedajúcich za daný stav mužstva. Takto sa takmer päťsto dôstojníkov ocitlo bez zaradenia. S týmto problémom sa stretol každý, kto do odboja prišiel ako československý dôstojník bez rozdielu veku a hodnosti. Veliteľskú zálohu rozšíril tiež odsun španielákov. Mnohí svoje nútené pridelenie do jednotky veliteľskej zálohy pre neschopnosť plniť bojové úlohy nazývajú ako dočasnú službu v čs. brigáde. Nadpočetní dôstojníci v daných podmienkach rozpútali kampaň, ktorá viedla k mnohým roztržkám. V otázke disciplíny a morálky bolo treba zachovať u španielákov, ako aj u dôstojníkov veliteľskej zálohy nekompromisné riešenie. Situácia nespokojencov sa vyhracuje. V najväčšom stane sa zhromažďujú dôstojníci. Veľké problémy robili neomylní dobrodruhovia a ctižiadostiví dôstojníci. Hľadajú sa podpisy pod protest nespokojencov. Boli to ľudia, ktorí dávali najavo svoj obdiv k totalite a svojim konaním a vystupovaním zjavne prejavovali veliteľské a spoločenské vlastnosti neprijateľné v demokratickej armáde. Niektorí dôstojníci stratili pocit vlastnej dôležitosti v armáde, vedeli, že sa na veliteľské miesta nedostanú. Nebola to u nich mladícka nerozvážnosť ani neprozreteľnosť. V preplnenom veľkostane nastala živá debata. Boj medzi materiálnymi a mravnými požiadavkami sa skončil bez toho, že by sa dospelo k akémusi riešeniu. Prebytok

Dôstojníci veliteľskej zálohy pri výcviku, Cholmondeley Park, leto 1940

dôstojníkov a nedostatok mužstva bol za prítomnosti ministra obrany generála Ingra vyriešený rozkazom, ktorý vstúpil do platnosti 1. októbra 1940. Podľa neho budú musieť nezaradení dôstojníci slúžiť ako mužstvo. Ich plat bol stanovený na „six and six“ – šesť šilingov a šesť penny na deň s prísľubom, že im bude v budúcnosti upravený. Nezaradení dôstojníci si podržia svoje označenie hodnosti. Na vychádzkovej rovnošate sa označenie nemení, na pracovnej rovnošate sa nosí na ľavej strane na prsiach. Pochopiteľne, boli aj iné návrhy. Tento sme Briti a my pasívne prijali. V dôstojníckom zbore zostal určitý kvas nespokojnosti. Veď mnohí z nich dobrovoľne plnili funkciu obsluhy niekoľko rokov. Táto udalosť bola počas vojny v zahraničí predmetom demagógie, sarkazmu, satiry, sklamaní a mnohí ju interpretovali po svojom. Riadil som sa v každej práci anglickým poznámim: „Good name is better than rich.“ (Dobré meno je lepšie ako bohatstvo.)

V tejto nechutnej spleti mravného rozkladu, ktorý možno právom považovať za jednu z najslabších akcií odboja za našu slobodu, vyniká udalosť, ktorá Čechov a Slovákov predstavila britskej verejnosti obdivuhodným spôsobom. Statoční iniciátori, nezlomní vo svojej viere a mravnom odhodlaní vo víťazstvo dobra nad zlom, prišli s nápadom predstaviť príslušníkov malého neznámeho národa uprostred Európy, zradeného Mníchovom, britskej verejnosti kultúrnym vystúpením, ktoré zatienilo nositeľov triednej a rasovej nenávisti. Speváci, recitátori, herci, predstavitelia ľudových tancov, amatéri i profesionáli, telocvikári, športovci, ktorí sa zoznámili už počas cesty loďou do Francúzska, vytvorili krátko po prízjazde do Anglicka spoločný propagačný zbor, ktorý slávil u miestneho obyvateľstva veľký úspech. Angličania mali príležitosť spoznať Čechov a Slovákov inak ako ojedinelých cudzincov pod plášťom turistu s triednym alebo rasovým podfarbením. Zbavujú sa predstáv o exotickom kmeni s čudným živobytím a s prekvapením zisťujú, že si s nami rozumejú napriek rozdielu reči, že sme národom, ktorý sa v Anglicku rýchlo a dobre aklimatizuje. Účastníci predstavenia, ktoré sa odohralo v nedeľu 28. júla 1940 večer v preplnenej hale v Chesteri, nešetrili potleskom na otvorenej scéne. Bolo to dlhotrvajúce „standing ovation“. Vrchol nadšenia sa dostavil, keď Jan Masaryk povedal predstaviteľom britského rozhlasu, že išlo o vystúpenie vojakov československej armády, ktorých loď Nemci potopili. Bola to skvelá bodka za odsunom recesistov odpadlíkov, odsunutých do britského internačného tábora, ktorých naše jednotky ako rozvratníkov vylúčili zo svojich radov, a skvelým privítaním s milým obyvateľstvom z okolitých obcí. Toto zasiaté zrníčko plodilo zdravé ovocie na celom Britskom ostrove a prinieslo domov plody, na ktoré sa závistlivo pozerali šíritelia kultúry triednej nenávisti.

Sme už mesiac v karanténe v rovnošate, ktorá smutne pripomína porážku krajiny, z ktorej sme do Veľkej Británie prišli. Je piatok 9. augusta a medzi stanmi premávajú

nákladné vozidlá s novou rovnošatou. Dostávame britské „battledressy“. Počas anglického vikendu sa výmena „starej“ rovnošaty za „novú“ upravila natoľko, že do nového zamestnania v pondelok nastupuje armáda v novom oblečení,

**Príslušníci Čs. zmiešanej brigády
v Cholmondeley Parku, august 1940**

dôstojnom pre označenie „Czechoslovakia“. Brigádny rozkaz dôrazne upozorňuje na rozdiel v nosení uniformy mužstvom a dôstojníkmi. Netrvalo však dlho a po prvých vychádzkach dochádzajú hlásenia britskej vojenskej polície. Oblečenie dôstojníka sa nezhoduje s hodnotou vojaka uvedenou v jeho vojenskej knižke – Paybooku. Do boja proti nedisciplinovanosti čs. vojakov vstupuje strážca vojenského poriadku v britskom chápaní major Fillingham. Bol to on, čo si v strategickom postavení „vidieť a nebyť vidieť“ s nevšednou tvrdosťou osvojil slová „spinky, boty, kravata“, ktoré našiel na nesprávnych miestach oblečenia. Svedkami zneužívania vojenského battledressu sú nespočetné fotografie navrátilcov z vojny sprístupnené verejnosti v najrôznejšej podobe.

Začínajú sa prvé vychádzky. Učíme sa poznávať Angličanov a oni nás. Žijeme s nimi v jednej obliehanej pevnosti pod spoločným nebom a spoločnými bombami.

Chodíme k nim do rodín. Prišli sme z ovzdušia hrôz. Mnohí z nás máme za sebou úteky z hitlerovského Protektorátu a fašistického Slovenska. Ocitli sme sa v krajine, kde sa nám dostalo privítanie, láskavosť a súcit. Dostali sme možnosť vychutnať kúzllo anglického kozubu v spoločnosti Angličanov pri anglickom čaji. Určitá znalosť jazyka ešte viac otvára ovzdušie láskavosti a súcitu. Akoby našich hostiteľov zachvátilo nové citové hnutie, v ktorom svoju lásku k starým ľuďom, deťom, psom a mačkám rozšírili aj na spojeneckých vojakov Čechov a Slovákov, ktorým bolo bez domáceho tepla ťažko. Za celý náš pobyt sa sa mohli presvedčiť, že nám právom patrí prívlastok slušný národ. Žijeme v krajine, kde sa dozvedáme, že keď vodič zrazí chodca, je to badluck (nešťastie), a keď prejde mačku či psa, je barbar. Neznámi vojaci vzbudzujú záujem. Nebolo nezvyčajné, keď pred bránu tábora prišiel pán alebo pani v spoločenskom oblečení s pozvaním na spoločný obed. Mimo tábora nás často zastavovalo neznáme auto so slovami: „Can I help you?“ (Môžem vám pomôcť?) a ochotne nás zaviezlo tam, kde sme potrebovali. Z obavy pred možným pristátím nepriateľských parašutistov boli

odstránené ukazovatele ciest, čo naše chodenie veľmi sťažilo. Vzťah britského obyvateľstva k našim vojakom bol zmesou zvedavosti a snahy pomôcť tým, ktorí sú bez domova a bojujú za spoločnú vec.

V Cholmondeley Parku je krásne leto. Poznávame okolie Nantwich, Whitchurch, Malpass a neznáme osamelé usadlosti skryté v britskej zeleni. Zvykáme si na spanie v stanoch a na nové prístrešie. Našou prvou výletnou stanicou bol historický Chester. Odporučili nám, aby sme na spiatočnú cestu použili rovnaký autobus vracajúci sa na konečnú stanicu „Kruč“. Odtiaľ viedla najkratšia cesta do tábora. Všetky autobusy odchádzajúce z Chesteru mali však konečnú stanicu označenú ako „Crewe“. Došlo bolo tých, ktorým niekoľko autobusov ušlo, kým si uvedomili zvláštnosť anglického jazyka, kde sa slová inak píšú a inak vyslovujú.

Major Fillingham

Začínáme cestovať do Londýna. Vo vlakoch týmto smerom boli každú sobotu desiatky Čechov a Slovákov. Od prvého dňa sú naše zážitky neuveriteľné. Stál som na chodbe železničného vozňa a plánoval spoločne s ďalšími program prehliadky „City of London“. Jeden z fajčiarov vytiahol striebornú tabatierku a ponúkal okolitým fajčivo. Hrdil sa tým, že tabatierku dostal ako odmenu na jazdeckých pretekoch. Ktosi ju chytil tak nešťastne, že vypadla z okna uháňajúceho rýchlovlaku. Postihnutý oznámil stratu sprievodcovi, ktorý nás slovami „very sorry“ (veľmi ľutujem) nepotešil, keď oznámil, že najbližšia zastávka bude asi o polhodinu. Dopravný úradník na stanici, kde vlak zastavil, rovnako opakoval „very sorry“. Uistil nás však, že urobí všetko pre to, aby sa tabatierka našla. Veľkú nádej na úspech nedával vzhľadom na neznáme miesto, kde vypadla. Keď som sa o niekoľko dní po návrate z Londýna s poškodeným stretol, ukázal mi s radosťou nájdenu tabatierku.

V Londýne nás zaujal zaujímavo upravený pútač, na ktorom bolo veľkými písmenami napísané: „Do you know Mr. Haw-haw?“ (Poznáte pána, ktorý havká?) „Ak ste ho nepočuli, môžete ho počuť. Havká po anglicky každý deň z Berlína

na vlnách... v čase...“ Dĺžka vlnového rozsahu a čas vysielania boli podrobne uvedené. „Vrele vám ho odporúčame, skvele sa pri tom pobavíte.“ Bol to pán Willam Joyce, anglický renegát v službách nacistov.¹⁶⁶ Dostalo sa mu po vojne zaslúženej odplaty, ktorá stihla každého zradcu. Takto bojovala Veľká Británia proti nemeckej propagande hroziacej inváziou, leteckými náletmi a zničením krajiny. Žiadna hrozba trestným stíhaním za počúvanie cudzieho rozhlasu ani jeho zákaz neboli. Pokoj a poriadok sa udržoval s vytrvalou trpezlivosťou. V novinách vychádzali upozornenia vo forme pútavých veršikov, ako sa má zachovať Mr. Brown – slovenský pán Novák, ako má púšťať svojich zamestnancov domov ešte pred zotmením, ako sa správať v čakárni na autobus a ako sa vyzbrojiť do londýnskej tmy. Na nástenných pútačoch sa objavili upozornenia, že po 16. hodine sa vracajú robotníci z práce a občania žiadajú, aby skončili nákupy a návštevy pred 16. hodinou a aby urobili miesto v dopravných prostriedkoch. Ako spojeneckého dôstojníka ma všade úprimne vítali. V prípade, keď ma požiadali, aby som uviedol svoje meno, poďakovali: „Thank you, Mr. Pitraek.“ S týmto oslovením som prežil celý pobyt v tejto ostrovnej ríši.

Cholmondeley Park, nástup na obed

¹⁶⁶ William Joyce (1906 – 1946) mal v skutočnosti posmešnú prezývku Lord Haw-Haw a nebol rodeným Angličanom, ale Američanom anglo-írskeho pôvodu, ktorý žil vo Veľkej Británii v rokoch 1921 – 1939.

Jedinečnú osobnosť britského policajta „Bobyho“, ako Londýňčania nazývajú svojho strážcu verejného poriadku po jednom z prvých policajtov, som poznal z rôznych cestopisov, ako na križovatkách zastavuje premávku, aby cez ňu mohol previesť za ruku deti alebo starú osobu ako anjel strážny. Dočítal som sa o nich, že sú to najslušnejší strážcovia verejného poriadku na svete. Sú zvlášť školení v tom, ako sa majú na vás usmievať, keď sa na nich obrátite o pomoc v beznádejnej situácii. Obdivoval som pokoj Angličanov, s akým sa ponáhľali bez paniky, vždy s rozvahou v každej situácii. Spomínam si na svoj slovensko-anglický duel, pri ktorom mi ochotný Angličan niekoľko minút vysvetľoval a kreslil plán, ktorému som nerozumel a podľa ktorého som sa mal dostať do svojho hotela. Skončilo sa to nakoniec tým, že ma tam doviedol. Iný za mňa aj zatelefonoval, keď pozoroval moje rozpaky pred telefónnym automatom a odmietol dokonca prijať peniaze, ktoré za mňa do telefónu nahádzal. Ďalšou zvláštnosťou, ktorá nás v Londýne počas vojny zaujala, boli londýňski taxikári. Poznali sme ich podľa toho, že sedeli za volantom, pozerali sa do diaľky, občas čítali noviny alebo knihu a mali biele goliere s upravenou viazankou. Všetci mali rovnako upravené vlasy, rovnako uprostred čestíčku. Neraz sa stalo, že keď nás takýto pán v nevyhnutnom prípade odviezol a videl na ramenách označenie „Czechoslovakia“, mával pri platení rukou so slovami: „To je v poriadku.“ Hotel Cumberland, z ktorého sa pozeráte na Marble Arch (Mramorový oblúk) a skupinu rečníkov pod ním, sa stal počas vojny miestom, kde bola najlepšou dorozumievacou rečou slovenčina alebo čeština. Je v strede Londýna, odkiaľ je možné dostať sa autobusom či podzemnou dráhou na všetky miesta v tomto meste. A navyše to nebolo ďaleko na Porchester gate, sídlo československej skupiny výboru pre zvláštne operácie. Nebolo to ďaleko ani na Edgware road, kde bola reštaurácia, známa českými a slovenskými špecialitami. Miesta Hyde Park, Buckingham palace, Piccadilly, Leicester Square, Trafalgar square, Tower Bridge, Downing Street, Parliament a Big Ben nevymiznú z pamäti. Na rohu povestného Hyde Parku vystupovali rečníci hovoriaci na najrôznejšie témy. Každý, kto prišiel, mohol hovoriť o akejkoľvek téme, pokiaľ našiel svojich poslucháčov. Bola to pre mňa zaujímavá skúsenosť počuť najrôznejšie názory a pritom vedieť, že túžba celého národa je zameraná na víťazstvo a na obranu najcennejšej hodnoty, akou je demokracia a sloboda presvedčenia. Rečníkov stojacich na drevenej debni a vášnivo diskutujúcich na najrozličnejšie témy som často sledoval pri príležitostných návštevách, aby som si v spoločnosti anglických priateľov preveroval svoje pokroky v angličtine. Považoval som za úspech, keď som rozumel slovným zvratom niektorého z rečníkov útočiaceho na Churchilla s upozornením, že jeho skvelé rečnícke výkony na víťazstvo Británie stačiť nebudú. Ďalší zase komentoval populárnu pieseň tej doby „The King is still in London“ (Kráľ je ešte v Londýne), „where he used to be“ (kde je zvyknutý byť) a dodával, že v krypte tridsať metrov pod zemou má lepšie bezpečnejšie ako tí v podzemnej dráhe. Boli

aj iné, menej spoločenské postrehy, ktoré púťali plný roh Hyde Parku, ale unikali mi ich pointy. Často som navštevoval Westminster Abbey. Bola to pre mňa skvelá príležitosť obdivovať vznešené ideály ľudskej vzdelanosti a demokracie, ktorými

A. Petrák (vľavo dole) v Cholmondeley Parku, september 1940

sa tento národ preslávil po celom svete. Už na strednej škole som sa zoznámil s históriou tejto krajiny. Pri najbujnejšej študentskej fantázii som v tom čase netušil, že budem so zbraňou v ruke stáť po jej boku pri obrane vlasti a brániť tie ideály, ktoré som ako študent obdivoval. Westminsterské opátstvo bolo miesto, kam som chodil obdivovať vznešené hodnoty a pokladal som ho za zdroj sily v nastúpenej ceste vytrvať. V blízkosti vchodu je umiestený, dnes uprostred kvetín, hrob neznámeho vojaka. Je miestom odpočinku všetkých britských kráľov. Na stenách, stĺpoch i na dlážke sú pamätne tabule z nedávnej minulosti.

Rovnako priateľsky sa ku mne správali sprievodcovia vo vlaku či v autobusoch. Podávali si ma ako batožinu, aby som bezpečne došiel do cieľa, ktorý som mal

napísaný na papieriku. A ja som mal tých cieľov od vstupu do Anglicka pri každej príležitosti vždy dosť. Zakaždým, keď som bol bezradný, ujal sa ma anjel strážny prezlečený za Angličana, bez ohľadu na to, či to bolo v autobuse, alebo podzemnej dráhe, vždy sa našiel niekto, kto sa ma chopil, viedol a podpíeral. Na mládež sme pôsobili ako magnet. Na význam slova suvenír som si začal veľmi skoro zvykať, hlavne, keď mi po návrate z biografu chýbali na plášti gombíky, odznak z vychádzkovej čiapky alebo hviezdička z hodnostného označenia na ramene. Anglický individualizmus je všeobecne známy. V Londýne je snáď každý strom individualista. Až na samom severe ostrova som sa presvedčil, že stromy sa zhlukujú do lesov a poskytujú úkryt na boj. Fašizmus, nacizmus a zbrojenie s tým spojené Briti dlho považovali za akési nemecké bláznenie, na ktoré sa začali pripravovať nosením plynových masiek, stavbou prekážok a vypúšťaním balónov. Boj s nemeckými ponorkami ich čoskoro priviedol na šetrenie s potravinami. Veľmi skoro sa presvedčili, že proti leteckým bombám nestačia kryty drevených barakov pokryté vlnitým plechom. Spočiatku celý súboj Veľkej Británie s Nemeckom pôsobil ako amatérska improvizácia súboja džentlmenského ochrancu s profesionálnym lupičom. Na naše obavy o osud ľudstva mali Briti oslnujúcu odpoveď. Priznávali, že prehrali veľa bitiek, ale nikdy nezabudli dodať,

že nie tú poslednú. Do tohto spôsobu myslenia Britov výstižne zapadala scéna z britského vojnového filmu, v ktorom jeden z britských dôstojníkov Colonel Blimp – tak sa film volal – typický anglický gentleman s vynikajúcim zmyslom pre fair play, sa veľmi hnevá na Nemcov, že ho zajali v čase, keď sa jeho jednotka pripravovala na „tea time“. Ako džentlmen považoval za nefér byť napadnutý v čase, keď nikoho neohrozoval. Bol to odvážny príklad Britov postaviť sa pred krivé zrkadlo a ukázať, kam sa dostane džentlmen svojim britským zmyslom pre fair play vo svojom športovom myslení za vojny. V leteckej bitke o Britániu sme Britov zastihli v situácii, ktorú by mnohí nazvali zúfalou. Pri nej sme mali možnosť posúdiť ich pokoj, húževnatosť a schopnosť konať chladnokrvne. Britské veliteľstvo počítalo s tým, že k invázii na ostrov môže dôjsť každý deň. Nemecké letectvo útočilo v hromadných náletoch, s cieľom zničiť všetko, na čo bomby dopadnú: britské letiská, letectvo, továrne, civilné obyvateľstvo nevynímajúc. Britský ostrov sa bránil. Na morských pobrežiach sa kladli zátarasy, míny a prekážky najrozličnejšieho druhu. Budovali sa skryté palebné stanovištia. Nevolali o pomoc. Spoliehali sa predovšetkým na seba. Vedeli rovnako statočne bojovať vo vzduchu, na mori i na pevnine. V tomto smere vynikali v továrňach i na bojisku rovnako vojaci, ženy aj civilisti. Toto úsilie sme vítali, keď sme pri prezbrojení dostali britské battledressy s páskou Českoslovakia na rukávoch, akoby sme boli súčasťou opatrení, ktoré aktívne súviseli s obranou.

**Vonku prší a ja sa učím po anglicky.
Cholmondeley Park jeseň 1940**

Začína sa výcvik britských jednotiek v obvode Western command (Západné veliteľstvo), do ktorého sme organizačne patrili. Pri výcviku sme spravidla pôsobili v role útočníka. Britské jednotky boli zložené z nováčikov, vedené neskúsenými dôstojníkmi. Bolo bežné, že priamo v teréne mladí britskí dôstojníci listovali v predpisoch, ako v ktorej situácii pokračovať. Nikto nemohol nazvať leto roku 1940 za normálne. Bol to boj o Britániu. V okamihu rozhodnutia vyhrať vojnu bolo Spojené kráľovstvo vskutku jednotné. To je fakt, na ktorý sa časom zabudlo. Aspoň pamätníci by na túto výnimočnú ľudskú súdržnosť nemali zabúdať. My, čo sme tam prišli, väčšinou s neznalosťou jazyka, sme každý deň spoznávali skvelé vlastnosti tohto ostrovného národa. Náš boj bol nezmieriteľným mravným bojom so zlom, v ktorom pre nás nebolo kompromisu.

A. Petrák pri pamätníku čs. brigády v Cholmondeley Parku, ktorý zhotovil príslušník delostreleckého oddielu sochár František Bělský

Reorganizácia čs. jednotiek vo Veľkej Británii pokračuje. Tvorja sa nové jednotky. Mužstvo mojej roty je rozdelené a pridelené k jednotlivým novo sa tvoriacim útvarom. Lúčim sa s mojím učiteľom francúzštiny. Obidvaja máme pred sebou angličtinu. Podobne je to i v ostatných jednotkách. Dôstojníci sú zhromažďovaní vo vyčkávacej skupine. Sú v nej hodnosti podporučíka vo veku dvadsaťdva rokov až po podplukovníka legionára z prvej svetovej vojny, ktorý má viac ako päťdesiat rokov. Všetci čakajú na svoje zadelenie. Letci hľadajú dobrovoľníkov. Som rozhodnutý nečakať a rozšíriť ich rady. Cestou do stanu, kde sa záujemcovia hlásia, stretávam Eda a Arnošta. „Ideš zbytočne, už neberú, boli sme medzi poslednými, ktorých ešte vzali.“ Vraciam sa s nimi sklamaný naspäť. Všetci smerujeme do skupiny vyčkávajúcich. Oni dvaja po niekoľkých dňoch odchádzajú. Lúčime sa so želaním vojenského šťastia a úspechu. Edo zahynul koncom vojny pri náletoch nad Nemeckom a Arnošt bol zastrelený pri pokuse o útek zo zajatia. Rozhodol osud.

Nemôžem sa nasýtiť britskej zelene. Anglický trávnik je vec unikátna ako kabinet voskových figurín u Madame Tussauds, kde návštevník často predkladá vstupenku usmievajúcej sa figuríne v presvedčení, že stojí pred skutočnou osobou.

Mnohí charakterizujú osobnú slobodu britskej demokracie voľným chodením po tráve, pokiaľ sa nestretnete s čarovným slovom „private“. O britskom trávniku koluje veľa poznatkov. Jeden hovorí, že ak ho budete pravidelne zalievať aspoň päťkrát týždenne, dvakrát denne valcovať a dvakrát týždenne strihať počas tristo rokov, dostanete trávnik, ktorý predstihne váš koberec. Letné mesiace sa končia a chlad jesene nepríjemne preniká do našich stanov. Vracal som sa do stanu z večerných potuliek okolo tábora s učebnicou angličtiny v ruke. Často sme po zotmení plní dojmov pokračovali v diskusiách spomienkami na našich drahých doma. Netušili sme pri nich, že naše odlúčenie bude trvať päť dlhých rokov. Dlhoročné odlúčenie od domova mnohí z nás často pociťovali ako zvláštne napätie, ktoré túžbu po domove akoby dusilo. Živilo nás pri tom presvedčenie, že naša viera a optimizmus zvíťazia. Koncom septembra sa v tábore začalo hovoriť o sťahovaní novo sa tvoriacej brigády do teplejších miest. Presun brigády z Cholmondeley Parku do Leamingtonu¹⁶⁷ v grófstve Warwickshire

Lettice Joan Shepardová, dcéra štvrtého markíza z Cholmondeley, pri pamätníku, ktorý pripomína pobyt čs. vojakov v Cholmondeley Parku, 28. október 1940

167 Úplný názov tohto anglického mestečka je Royal Leamington Spa.

v strednom Anglicku je skutočnosťou. Takmer trojmesačný pobyt v stanoch v anglickom podnebí nasýti aj najhľadnejšieho turistu túžiaceho po pobyte vo voľnej prírode. Lúčime sa s letným táborením v parku, ktorý tvorí časť majetku markízy z Cholmodeley¹⁶⁸. Ako spomienka na toto kritické obdobie v dejinách čs. zahraničnej armády a ako vďaka miestnemu obyvateľstvu bol na mieste, kde stáli veliteľské stany, postavený pamätník vytesaný z červeného miestneho pieskovca. Jeho tvorcom bol vtedajší vojak delostreleckého oddielu Frank Bělský, neskorší svetoznámy sochár. Slávnostná rozlúčka sa konala 28. septembra a boli na ňu pozvaní predstavitelia okolitých obcí. Hlavným rečníkom bol minister zahraničia Jan Masaryk. Vojenská hudba brigády ukončila slávnosť československou a britskou štátnou hymnou. Zostal po nás opustený pomník s nápisom „Czechoslovak Army Cholmondeley 7. 7. 1940“. Pri ňom opustená britská lady, ktorá prevzala na seba starostlivosť o jeho údržbu. Dozneli tiež rezké tóny trubača pri budíčku, ako aj clivé melódie večierky, tak milo pripomínajúce vojenský domov. Náš pobyt v tábore sa končí. Nasledujúci deň sa československá a britská vlajka posledný raz spúšťajú z vysokých stožiarov, stany sú vyprázdnené. Odchádzam ako obsluha protitankovej zbrane. Môj osobný záznam hovorí: 1. októbra 1940 zaradený pre nedostatok miest systemizovaných pre dôstojníkov do veliteľskej zálohy (v batérii KPÚV¹⁶⁹) na mieste nesystemizovanom pre dôstojníkov.

Veliteľstvo brigády je v Leamington Spa, kúpeľnom meste do 40 000 obyvateľov, veliteľstvo náhradného telesa je na Newhold Terrace 23., ubytovacie miestnosti boli na 4. poschodí.

Premiestnili sme sa do nových sídlisk, aby sme opäť aktívne pokračovali v prípravách na boj za slobodu svojej vlasti. Na tejto ceste nás sprevádzalo posolstvo W. Churchilla československému ľudu pri príležitosti výročia podpisu Mníchovskej dohody:

... Ochrana, ktorú Vám Hitler vnútil, bola klamom a zastreným včlenením Vašej kedysi kvitnúcej krajiny do takzvanej Tretej ríše. Miesto ochrany Hitler Vám priniesol len morálne a hmotné spustošenie Vašej krajiny. Stúpenci veľkého humanistu prezidenta Masaryka sú prenasledovaní zámernou surovosťou, ktorá nemá príkladu v moderných dejinách. Žiadny národ neukázal svetu tak veľkú životnú schopnosť ako Váš národ. Vo Veľkej Británii sme privítali s hrdosťou a vďačnosťou Vašich vojakov a letcov, ktorí prešli nebezpečnými cestami. O nič menší nie je náš

168 Spomínaná dáma sa volala Lettice Joan Shepardová (1882 – 1946) a bola dcérou štvrtého markíza z Cholmondeley.

169 Kanóny proti útočnej vozbe.

obdiv Čechov a Slovákov, ktorí dávajú svoj život na domácom fronte. Preto sme uvítali dočasnú čs. vládu v tejto krajine a jedným z našich hlavných vojnových cieľov je obnova československej slobody. Budte dobrej mysli. Hodina Vašeho oslobodenia príde...“

Zvykáme si v nových posádkach a nadväzujeme nové priateľstvá. Za vojny sa žilo pol dňa pri dennom svetle, druhá polovica bola v zatmení. V zime bola táto časť podstatne dlhšia. Ulice sa počas zatemnenia vyprázdnil, jazdilo sa bez svetiel, potraviny boli na lístky a odev na „šatenky“. Londýňania chodili spať do podzemnej dráhy, v iných mestách do pivnice. Mnohí, ktorí sa vracali ráno z nočnej zmeny, našli svoje bývanie v troskách a v mnohých prípadoch tam našli aj mŕtveho člena rodiny. Dokumentárne filmy z tohto obdobia zhotovené po vojne, akokoľvek rytiersky upravené, nevystihujú neopísateľné hrdinstvo a statočnosť britského ľudu. Chýba to najdôležitejšie, čo čitateľa priťahuje. Konfrontácia prostého hrdinstva s odporom či zradou. Počas hrozných zimných náletov sme videli čakať ľudí pred vchodom do podzemnej dráhy už od skorého popoludnia. Za súmraku otvárali mreže a ľudí vpúšťali do podzemia, kde mohli pokojne a v bezpečí prežiť nejednu noc. Ľudia sa radili vedľa seba bez hluku. Na udržanie poriadku nebol potrebný dozor. V podzemí sa pokojne rozložili na tvrdej betónovej dlážke. V chodbách medzi nástupištami fučal vietor a vytváral prievan. Na nástupištiach okolo premávali vlaky a chodili ponáhľajúci sa cestujúci. Bol som často medzi nimi, prechádzalo sa kľučkovaním. Uložili sa na kabátoch a prikrývkach, ktoré si priniesli so sebou bez hádok, mrzutostí a dlhého rozprávania. Bol to ponurý obraz, ktorého bol svedkom každý zo spojencov. Veľmi rýchlo sme sa v ňom udomácnili. Iní prebdeli noc v čistej krčme. Spievali sa nové ľudové, tramské a národné piesne „Home sweet home“ (Domov, sladký domov), „There will always be an England and white cliffs of Dovers“ (Vždy bude Anglicko a biele útesy doverské), „Roll out the barrels“ (Válajme sudy), Škoda lásky v anglickej úprave, „O play to me gipsy“ (Zahraj mi Cigán, Cigánka). Najpopulárnejšou piesňou, ktorá sa počas vojny spievala denne a ktorú poznal každý cudzinec, bola pieseň „It 's a long way to Tipperary“ (Ďaleká je cesta do Tipperary). Pred záverečnou zazneli znelky britskej štátnej hymny a návštevníci sa v pokoji rozišli. Kto mohol, prespal v pube. Ráno po leteckom útoku, po noci prebdenej v podzemnej dráhe, potkýnajúc sa prichádza majiteľ zboreného domu, aby na jeho troskách vztýčil britskú vlajku, alebo aby na svoj rozbitý obchod vyvesil oznam „business as usual“ – obchod neprerušovaný. Ak ste náhodou zabľúdili týmto smerom, pozorne vás upozorňuje, že na druhý koniec sa nedostanete. Ukazuje vám vhodnú obchádzku, upokojuje vás londýnskym spôsobom: „We can take it.“ (My to zvládneme.) A ak ste váhavý neistý spojenecký vojak, na ramene s označením „Czechoslovakia“, máte zaručený sprievod.

O hmlu v Anglicku nebola núdza. Pri jednej jazde autom som do nej vnikol. Spomalil som v nádeji, že sa odtiaľ rýchlo dostanem. Mal som však dojem, že vnikám do tunela. Po niekoľkých metroch zastavujem. Nevidím na prednú časť vozidla a po skle mi steká voda. Som ako slepý. Vystupujem z auta s predpaženými rukami a idem okolo vozidla. Bojím sa od neho vzdialiť, aby som nestratil orientáciu. Takúto situáciu je treba prežiť, aby si cudzinec uvedomil, čo je anglická hmla.

Vianočné sviatky v roku 1940 vo Veľkej Británii väčšina z nás prvý raz prežívala bez rodiny, ďaleko od svojich najdrahších. Na Štedrý deň prišiel prezident Beneš s manželkou, aby sa symbolickou návštevou v niektorých jednotkách stretol so svojimi vojakmi. Ostrovnú krajinu charakterizovalo nevlúdne počasie, rozbořené domy a budovy, lístky na predaj potravín, letecké poplachy a nálety, nočné bombardovanie, hlboké zatemnenie. Využil som ponuku v brigádnom rozkaze, záujemcovia boli pozvaní do britských rodín, aby s nimi prežili vianočné sviatky v ich domovoch. Bol som tak hosťom britskej rodiny, ktorá sa neopísateľnou pozornosťou snažila nahradiť mi chýbajúci domov. Pri vianočnom stromčeku ma povzbudzovali, aby som im rozprával o Vianociach na Slovensku. Nebolo to pre mňa jednoduché. Moje usilovné štúdium angličtiny nebolo ešte dostatočné, aby som mohol konverzovať na túto tému. Hostitelia posilňovali vo mne vieru, že sa so svojimi drahými stretnem. Boli sme viacerí, ktorí sme prežívali Vianoce v britských rodinách. Vracali sme sa k svojej jednotke utvorenej z dôstojníckej zálohy, aby sme sa nasledujúci deň prezliekli do pracovnej rovnošaty s dôstojníckym označením na prsiach a pokračovali vo výcviku obsluhy protitankového kanóna. Vo svojom osobnom zázname čítam: „3. 1. 1941 ustanovený veliteľom čaty v BKPÚV¹⁷⁰.“ Ďalší mesiac: „Ustanovený styčným dôstojníkom pre styk a spojenie v batérii KPÚV.“ Premiestňujem svoje dôstojnícke označenie z pracovnej rovnošaty na pôvodné miesto pre dôstojníkov so systematickým zatriedením. Dôstojnícka záloha v tomto prostredí často vyvolávala nespokojnosť. Uplynulé tri mesiace s priamou obsluhou pri zbrani boli trpkým sebazapieraním a uvedomelým prinášaním obete spoločnej veci. Priniesli dôležitý životný poznatok.

Na odporúčenie našich politikov začína sa v Británii pestovať priateľstvo s Poliakmi. Medzi československými a poľskými jednotkami sa vzájomne vymieňajú dôstojníci. 12. januára ma odoslali na 14-dňový pobyt k poľskej posádke „somewhere in Scotland“. S poľskými dôstojníkmi rôznych hodností sa zhováram o tom, čo sa stalo po Mníchove, čo nás čaká vo vojne a po nej. Sledujeme vojenský výcvik. Vrátil som sa s odkazom: „Vám Čechoslovákovi je hej, zbavíte sa po vojne Nemcov a máte pokoj. Vy nemáte hranice so sovietskym Ruskom, ale

170 Batéria kanónov proti útočnej vozbe.

A. Petrák (vpravo) na stáži pri poľskej brigáde vo Veľkej Británii, január 1941

čo my Poliaci. Keď sa zbavíme Nemcov, máme na druhej strane na krku Rusov. Vy neviete, čoho sú schopní.“ Toto tvrdenie okorenené hostinským humorom, žiaľ, potvrdila skutočnosť po druhej svetovej vojne. Jazykové problémy pri vzájomnom dorozumievaní som nemal. Priniesol som si na pamiatku od roty, ku ktorej som bol pridelený, obrázok poľskej orlice upevnený na závesnom kovovom štítku so slovami: „Koliedze z bratskej armii Dowodca i zolnierze Komp. C.K.Ml.B.S.O.17.1.1941.“ Tento pobyt mám v záznamoch uvedený ako „skúšená u polskej armády“. Výsledok nie je uvedený.

Môj boj s angličtinou sa začal krátko po opustení Gibraltaru a neustal počas celej vojny. Ani len na okamih som nechcel byť na strane pochybujúcich o našom víťazstve. Mojou alfou a omegou každodenného života, služobného i súkromného, sa stala angličtina. O angličtine sa všeobecne vedelo, že má svoje zvláštnosti v písaní i vo výslovnosti. Ak sa k tomu pridá začiatočníctvo, tak tej reči nerozumel ani domorodec, ani cudzinec. Vznikali z toho nespočetné „funny stories“ (veselé príhody), ktoré s anglickým humorom zabávali nedočkavých poslucháčov britského rozhlasu. Skoro po zabývaní boli zriadené kurzy pre začiatočníkov a pre pokročilých, aby sme si tento jazyk osvojili čo najskôr. Organizovali sa prednášky, školenie, čítanie našich a britských novín, prednášky kňazov všetkých vyznaní. Medzi začiatočníkov som nepatril a s pokročilými som nestačil. Zvolil som si vlastnú cestu. Žiadal som o pomoc každého, o kom som vedel, že mu angličtina nie je rečou neznámou. Prichádzajú k nám britské authority. Ich prednášky o mravnom charaktere, alkoholizme, slušnom správaní a vzťahu Britov k cudzincom boli

zaujímavé a poučné. Nechýbali medzi nami ani britskí štábni dôstojníci. Všetci nás ubezpečovali, že Veľká Británia a jej spojenci vojnu vyhrajú. Slová jedného z nich na lúke v Cholmondeley mi zostanú v pamäti natrvalo: „Každá svetová veľmoc k víťaznému vedeniu vojny potrebuje židovský kapitál, prevahu na mori a prevahu vo vzduchu. Prvé dva symptómy Veľká Británia má. Až získame ten tretí, pustíme sa do toho a vojnu vyhráme.“ Netajil som sa obdivom nad jeho vešteckými slovami. Chýbali nám učebnice. Vojnové správy v anglickom jazyku som počúval od príchodu na Britské ostrovy. Vôbec som im nerozumel, ale nútil som tým sluch na počúvanie výslovnosti a vtedy som našiel slovo na zapamätanie. Novinám som taktiež nerozumel. Pripadal som si často ako malý chlapec, ktorý začína hovoriť a nevie čítať ani písať. Bolo treba vynaložiť veľké úsilie, aby som do tohto rečového tajomstva vníkol. Svoju angličtinu som tiež zdokonaľoval vo voľných chvíľach v rámci víkendového pobytu v tom-ktorom anglickom mestečku návštevou miestneho kníhkupectva. Strávil som tam dlhé chvíle listovaním v knihách. Učil som sa individuálne i kolektívne. Využíval som príležitosť na rozhovor s miestnymi ochotnými, ako aj zvedavými obyvateľmi. V snahe uspieť som ostych nepoznal. Veľmi skoro som poznal, že je najvhodnejšou metódou je prísny učiteľ z povolania. Ak bol ženského rodu, bolo veľmi dôležité, aby pomer učiteľ – žiak nebol spoločensky spochybnený. Akokoľvek naliehavo som prosil o prísny dozor nad mojou znalosťou, vždy som dostal s úsmevom rovnakú odpoveď: „Vaša angličtina je dobrá, ja jej rozumiem.“ Neuspokojil som sa s tým, pretože som vedel, že Angličania chvália všetko. Ich taktnosť veľmi kontrastovala s našou povahou, v ktorej sa často ukazovali chytrosť a kritickosť, často uplatňované na vlastnú škodu.

Nacistické Nemecko pokračuje celý rok 1941 v budovaní tisícročnej ríše a naplňuje úvahy spojeneckých novinárov a pozorovateľov jej vývoja žltými titulkami v novinách. Obsadzuje stotočných Juhoslovanov. Vojna v Juhoslávii trvala 14 dní a ľud prinútil Hitlera, že si tam musel udržiavať okupačnú armádu do konca vojny. Správy, ktoré prichádzajú z domova od začiatku vojny, nie sú povzbudivé a neprinášajú nič potešujúce. V Protektoráte je ticho pred búrkou a zo Slovenska prichádzajú správy, podľa ktorých sa ľud v kostoloch modlí s vďakou nemeckému vodcovi a želá mu ďalšie víťazstvá. V našej brigáde sa medzi dôstojníkmi a mužstvom vedú diskusie o všetkých problémoch, ktoré hýbali svetom: nezamestnanosť, fašizmus, komunizmus, zložitá hospodárske problémy s vojnovým postavením Slovenska. Prichádzajú medzi nás čelní predstavitelia Poliakov, Juhoslovanov a Britov. Všetci spolu s prezidentom Benešom a všetci s uistením, že v boji za víťazstvo slobody nad tyraniou nepoľavia. Winstona Churchilla sme privítali jeho obľúbenou piesňou „Rule, Britannia!“¹⁷¹, ktorú si vypočul dojatý, v tichom rozrušení. Zanechal nám za ňu slová:

171 Vládni, Británia!

„Videl som čs. brigádu. Je to skupina mužov ďaleko od svojho domova, rodín a od vlasti zovretej tyranom, ktorý ju napadol. Držia vysoko pochodeň slobody, ktorá jediná môže priviesť národy na správnu cestu. Bolo mi veľkým potešením navštíviť vás tu, vidieť opäť vášho vynikajúceho prezidenta, najskúsenejšieho zo všetkých európskych štátnikov. Uistujem vás, že Veľká Británia neprestane bojovať všetkými prostriedkami, všetkými zdrojmi svojej ríše, nikdy sa nezastaví ani nestiahne z boja, dokiaľ nebude v stave zabezpečiť slobodu a obnovenie Československa.“

Boli to obdivuhodné a dôstojné slová štátnika, ktorého svet právom nazval záchrancom civilizácie. Pri čítaní rannej tlače v nedeľu 22. júna 1941 v historickom Salisbury, kam som v rámci víkendového voľna zašiel obdivovať históriu mesta s katedrálou a príľahlý britský vidiek, všetky noviny palcovými písmenami oznamovali, že Sovietsky zväz bol napadnutý jeho spojencom, fašistickým Nemeckom.¹⁷² Novinári neváhali túto udalosť komentovať prítážlivým spôsobom. Širokú verejnosť zamestnávala otázka, ako sa zachová Veľká Británia. Britský rozhlas počas dňa niekoľkokrát informoval o chystanom večernom prejave ministerského predsedu. Návrat k jednotke som si zariadil tak, aby som nezmeškal večerné vystúpenie Churchilla, ktoré nenechalo nikoho na pochybách. Jeho reč presvedčila celý svet, že nepriateľom pre ľudstvo číslo

Dôstojnícka záloha batérie KPÚV pri slávnostnom nástupe. Druhý zľava v druhom rade npor. A. Petrák, 1941

172 Vpád nemeckých vojsk do Sovietskeho zväzu začal 22. júna 1941 o 03.45 hod. západoeurópskeho letného času. A. Petrák sa o ňom preto mohol dočítať najskôr v poludňajšom vydaní britskej tlače.

jeden je Hitlerovo Nemecko. Vo svojom prejave privítal sovietskeho spojencu, prisľúbil mu všetku pomoc a miliónom poslucháčov potvrdil, že zvíťazí spravodlivá vec. Celá Británia a s ňou celý svet sedeli pri rozhlasových prijímačoch a počúvali. O vojenskom potenciáli bývalého ZSSR po jeho bojoch s Fínskom sa vedelo málo. Obrázky z novín a časopisov, ukazujúce ruských vojakov, ako sa učia stáť na lyžiach z krátkeho dreva, oproti nim obrázky fínskych lyžiarov bežcov v bielych plášťoch, ktorým sneh nebránil v pohybe a zároveň poskytoval dobrý úkryt, vyvolávali na tvári mnohých pochybnosti o vojenských úspechoch krajiny Sovietov. Ani prvé správy z bojov nedávali dôvod na optimizmus. Nemci postupovali a vykrikovali, že budú o niekoľko dní na Urale. A že Rusko je kolos na hlinených nohách. Počas štyroch mesiacov obklúčili Leningrad¹⁷³, stáli pred Moskvou, obsadili Kyjev a blížili sa k Donu. Nemecká útočná vozba prenasledovala na južnej ruskej stepi rozprášených jazdcov Budonného¹⁷⁴. Bola to situácia, ktorá volala o pomoc každého. Rusko sa zrazu stalo miláčikom Britov. Noviny išli na dračku a prinášali veľa článkov o vzdialenej neznámej krajine. V preplnených kinách sa objavujú ruské filmy a kníhkupectvá ponúkajú preklady ruských kníh.

Príslušníci batérie KPÚV na výcviku v Buttlers Marston, 1941

173 Dnes Sankt Peterburg.

174 Budonnyj, Semion Michajlovič (1883 – 1973) – maršal Sovietskeho zväzu. Preslávil sa ako jazdecký veliteľ počas ruskej občianskej vojny. Po Hitlerovom útoku na Sovietsky zväz zastával viacero vysokých veliteľských funkcií, ale v dôsledku svojej neschopnosti zastaviť postup nepriateľských vojsk bol od januára 1943 poverovaný len málo dôležitými úlohami.

A. Petrák v britskej prilbe MK2 počas cvičenia v Buttlers Marston, Škótsko 1941

Noviny, rozhlas a všetky verejné informácie doslova zaplavili britskú verejnosť doteraz neznámymi udalosťami. Pod heslom „Help Russia“ (Pomôžte Rusku) organizovali a prispievali všetci Briti. Britská verejnosť pomáhala ochotne všade tam, kde to bolo možné. Vstup Sovietskeho zväzu do vojny zmenil aj československú zahraničnú politiku. Československá republika ako prvá emigrantská krajina podpisuje dohodu o vzájomnej pomoci. Odhodlanie pomôcť Rusku neobišlo ani príslušníkov čs. brigády. Hlásia sa dobrovoľníci s úprimnou snahou prispieť k oslobodeniu svojej vlasti tam, kde to je potrebné. Ponúkajú sa a žiadajú, aby ich odoslali do ZSSR. Prihlasujú sa dôstojníci na veliteľských miestach, ako aj dôstojníci veliteľskej zálohy. Od opustenia Československa som stále pociťoval túžbu kdekoľvek prispieť priamou účasťou v boji za oslobodenie svojej vlasti. Napadnutie Ruska dávalo na to príležitosť. Bol som medzi dobrovoľníkmi pripravený odcestovať do Ruska na požiadanie. Bol som tiež medzi tými, ktorí krátko po napadnutí Ruska začali získavať základy ruštiny, čo by nám vstup do tejto krajiny uľahčovalo. Chcel som vedieť o tejto krajine viac. Často som premýšľal, čo bolo príčinou, že v mieri československé pasy nemali platnosť v ZSSR. Ukázalo sa, že cesta do Sovietskeho zväzu je plná komplikácií a prekážok. Napriek veľkému úsiliu spopularizovať sovietsky

A. Petrák počas vojenského cvičenia v Buttlers Marston 1941

Nástup príslušníkov čs. brigády vo Veľkej Británii na slávnostnú prehliadku 29. apríla 1941. Uprostred stojí A. Petrák spolu s kpt. Stránskym.

Britský ministerský predseda W. S. Churchill vykonáva spoločne s E. Benešom prehliadku čs. brigády, 29. apríl 1941

Ľud začali na verejnosť cez veľký jasot komunistov prenikať správy, že Rusko nie je to, čo nám Sovietsi ponúkajú. Začalo sa hovoriť o potemkinovských dedinách. V krajine sú preplnené väznice, odkiaľ sa nikto nedostane, vraj sa tam priznávajú nevinní. Bolo veľa príkladov, ktoré ukazovali, že v Rusku sa skutočnosť veľmi líši od slov. Nie každý dostal sovietske vízum. Sovietske úrady si preverovali každého osobitne podľa posudkov, ktoré poskytovali vojaci a dôstojníci komunisti. Bola to vášnivá téma na debatu vo výcviku dôstojníkov veliteľskej zálohy.

Medzi tisíckami vojakov, ktorých v organizovaných jednotkách priviezla britská Navy do svojich prístavov, boli značné počty civilných osôb, mužov, žien a detí najrôznejšieho veku a pôvodu. S nimi si priviezla na Britské ostrovy aj niekoľko poznatkov z Blitzkriegu v odstrašujúcich zážitkoch jej účastníkov, vojakov i nevojakov. Slovo Blitzkrieg (blesková vojna) sme poznali z čias, keď

A. Petrák hľadí do stereoskopického zameriavača počas vojenského cvičenia, 1941

Hitler pripravoval dobýjanie Európy. Využitím najmodernejších zbraní, tankov, letectva a parašutistov plánoval bleskurýchle prelomenie frontu a následné hlboké preniknutie do radov nepriateľa. K tomu sa pridalo bombardovanie nechránenej obsluhy protiletceckých kanónov, boj tankov proti rovnako obnaženým protitankovým kanónom, boj s parašutistami prichádzajúcimi z jasného neba. Za frontom šírili hrôzu tí, ktorí stretnutie s týmito zbraňami prežili. Ako každá nová zbraň aj tieto ťažili z momentu prekvapenia. Skúsenosť potvrdila, že keď obsluha protiletceckej, protitankovej alebo motorizovanej zbrane vydržala psychický nápor pri svojej zbrani, v boji nepodľahla. Proti Blitzkriegu sa tiež konali veliteľské a štábne prípravy, v ktorých sa britské a československé jednotky školili spoločne. Cvičili sa jednoduché útočné boje, pri ktorých išlo o súčinnosť zbraní a rýchlosť proti novému nebezpečenstvu – parašutistom. Bolo to často za nepriaznivých poveternostných podmienok, ktoré sprevádzali husté hmly a nočné presuny. Boj proti parašutistom a ich výcvik bol jedným z hlavných programov, ktorý zaujal mnohých príslušníkov čs. zahraničnej armády a spetroval účastníkom spôsob výcviku.

VII.

Môj boj s angličtinou. O parašutistoch, ich výcvik a použitie

Pred druhou svetovou vojnou bol zoskok z lietadla pomocou padáka športovou činnosťou, ktorá sa len rozvíjala. Títo športovci ako vojenská jednotka mali svoj domov v nacistickom Nemecku. Briti si priniesli ako vojnovú korisť niekoľko poničených padákov, časť výstroja a zopár poznámok získaných z výsluchu nemeckých parašutistov, ktorých po zoskoku zajali. K nim patrili aj postrehy vojnových dopisovateľov a spravodajcov. Toto všetko tvorilo základ novej zbrane, ktorá v britskej armáde dostala do krstného listu pomenovanie „výsadková jednotka“. Ich formovanie nebolo bez problémov, podobne ako to bolo na začiatku 20. storočia v Nemecku. Zoskok padákom priťahoval mladých túžiacich poznať samých seba a ovládať vlastný pud sebazáchovy. Keď však nemecký generálny štáb obliekol týchto športových nadšencov do vojenskej rovnošaty s nekovovou ochranou na hlave, do rúk dal rýchlopalnú zbraň a telo opásal granátmi, do mysli sa im vkradli obavy, aby nepristáli na bodákoch nepriateľa. V dokumentoch o prvých parašutistov v Nemecku sa našli záznamy, že do týchto elitných bojových útvarov vstupovali nielen nadšení dobrovoľníci, ale podobne ako to bolo pri vstupe do cudzineckej légie, aj nešťastní mladí muži, bez chuti do života, sklamaní či už pre nešťastnú lásku, alebo neúspech v povolání. Zoskok padákom pokladali za vhodný spôsob rozlúčky so životom. Táto detská choroba parašutizmu nepochybne prenikala medzi prvých britských dobrovoľníkov. Rýchlo sa však pominula. Vďaka nemeckým úspechom ich nútila ísť tvrdo vpred. Spolu s britskými jednotkami sa začali učiť skákať z lietadla pomocou padáka aj vojaci zahraničných útvarov, medzi nimi aj Česi a Slováci. S týmito poznatkami sa tiež oboznámilo čs. ministerstvo obrany. Už začiatkom roku 1941 bol vyhlásený nábor s prísľubom, že sa bude zostavovať výsadková jednotka, ktorá sa ako gardový útvar použije pri oslobodení Československa. Na krátky výcvik zoskoku padákom na letisku Ringway pri Manchestri sa nás prihlásilo takmer 500 nedočkavých záujemcov. Výcvik prebiehal postupne v turnusoch s pôvodným zameraním dosiahnuť pararotu so silou do 300 mužov. Takéto rozhodnutie urobili mnohí preto, aby sa vyhli bežnému stereotypnému vojenskému výcviku, ktorý bol len opakovaním toho, čo sa spojenci ešte len začínali učiť. Lákadlom bol aj zvláštny príplatok k žoldu. Kurzy prekvapujúco narušil šiesty turnus, ktorý vôbec nezačal s výcvikom s odôvodnením, že pre nedostatok osôb sa zamýšľaná zvláštna parajednotka zostavovať nebude. Veľmi skoro sa zistilo, že len zoskok padákom nemôže stačiť. Bolo treba prehlbovať získané znalosti do trvalých návykov. Na to bol potrebný čas, pravidelné zhromažďovanie parašutistov a vhodný priestor, ktorý pri roztrúsenej jednotke v brigáde s malým

počtom nebolo možné dosiahnuť. Prerušenie paravýcviku spôsobilo značné sklamanie a prinútilo veliteľa brigády, aby odoslal list na ministerstvo obrany.

25. 8. 1941

Medzi jednotkami brigády sa rozširuje povest', že ďalší príslušníci čs. samostatnej brigády nebudú do kurzu parašutistov odosielaní, pretože nebude postavená zvláštna jednotka parašutistov, a preto je výcvik parašutistov pre príslušníkov brigády bezúčelný. Takto sa vraj mal vyjadriť britský veliteľ kurzu parašutistov. Táto správa nachádza oporu v skutočnosti, že posledná skupina odoslaná do kurzu bola vrátená, a že ďalšie skupiny neboli dlhšiu dobu odoslané. Prosím o oznámenie, či je táto správa odôvodnená a ak nie je, prosím o oznámenie, kedy bude ďalšia skupina určená do kurzu. Zdôrazňujem, že tento kurz je u brigády veľmi cenený, avšak pre doterajší počet frekventantov kurzu nemôžem zdokonaľovací výcvik upraviť tak, ako by som si želal. (Podpísaný gen. Miroslav¹⁷⁵)

Toto sklamanie prvých nadšených záujemcov bolo o to väčšie, že prví absolventi parakurzu priniesli lákavé poznatky o príjemných pocitoch pri zoskoku. Boli však medzi nimi aj takí, ktorí svoju obavu pred výcvikom v zoskoku padákom zakrývali demagogickými ohováraniami a snažili sa zmenšiť význam tohto kurzu a záujem o jeho absolvovanie. Zrejme sa báli kurz absolvovať a svoj strach sa snažili zakryť rôznymi ohováraniami statočných. Podobne ako vo Francúzsku aj vo Veľkej Británii robili komunisti, čo mohli, aby podkopali vojnové úsilie a brojili spolu so slovenskými fašistami proti autorite prezidenta Beneša a podkopávali osloboditeľské hnutie doma i za hranicami. Naše jednotky boli decimované stratami vo Francúzsku. Požiadavky na nové zvláštne bojové úlohy boli veľmi vysoké. Okrem telesnej zdatnosti a rôznych technických schopností musel byť každý pripravený a vysoko motivovaný zomrieť za svoju vlasť. Takéto úvahy sa u mladých ľudí nedali zamietnuť mávnutím ruky.

Počiatkový priebeh druhej svetovej vojny po ústupe spojencov z Francúzska veľmi skoro ukázal, že potrvá určitý čas, kým sa spojenci vrátia na európsku pevninu. Už v čase, keď sa jednotky Francúzska pripravovali na boj, rátal britský generálny štáb s myšlienkou W. Churchilla zapáliť Európu. To značilo, že ak by Francúzsko padlo, mala by sa z obsadenej Európy vytvoriť krajina revoltujúcich národov, organizovať a podporovať na území obsadenom nepriateľom hnutie odporu do okamihu, kým dôjde k oslobodeniu Európy. S týmto hnutím mali spojenci úzko spolupracovať a živiť ho v presvedčení, že sa na pevninu vrátia. Tento boj bol zameraný proti organizáciám, ktoré nacisti cieľavedome vyvinuli

175 Miroslav bolo krycie meno veliteľa čs. brigády gen. Neumanna.

takmer v každej krajine. Bolo jasné, že organizácia takéhoto rozmeru nie je niečo, čo by bolo možné zmanipulovať bežnou vojenskou doktrínou. Bola potrebná organizácia na spoluprácu, inšpiráciu, kontrolu a pomoc porobeným krajinám, ktoré musia samy od seba byť priamymi účastníkmi povstania proti okupantom. Zároveň bolo potrebné absolútne utajenie, fanatické nadšenie, dobrovoľná spolupráca s ľuďmi rôznych národností a rôzneho zmysľania a úplná politická spoľahlivosť. Preto sa po ľuďoch takýchto kvalít pátralo. Dosť ich bolo medzi vojakmi z radov dôstojníkov i z radov mužstva. Mali byť použítí na subverzívne vedenie vojny. Bolo dôležité, aby plán pravidelných vojenských operácií bol v súlade so všeobecnou stratégiou pre vedenie vojny. Spojenci stáli pred úlohou koordinovať vojenské operácie spôsobom podvratnej činnosti a sabotáže. Na vysielanie vojenských osôb v civilnom oblečení s trhavinami a strelivom v pripojenej cestovnej batožine nejestvujú v ženevskom protokole o vedení vojny žiadne ustanovia o zajatých a zranených. Toho si boli britskí džentlmeni veľmi dobre vedomí, a preto výcvik takýchto osôb bol vo všetkých aspektoch tajný a chránený najrôznejšími prostriedkami spravodajskej zábrany. Pre tento spôsob vedenia boja vznikla krátko po vypuknutí vojny organizácia nazývaná SOE (Special Operation Executive – Výbor pre zvláštne operácie) ako spiritus rektor na udržiavanie odporu vo všetkých krajinách Európy. Bola malou, napriek tomu dôležitou bojovou jednotkou s cieľom zničiť jeden

Školy zvláštneho výcviku SOE, súčasný stav. Arisaig House (vľavo hore);
Camusdarach (vpravo hore); Inverailort Castle (vľavo dole);
Traigh House (vpravo dole)

Prví čs. vojaci, ktorí absolvovali výcvikový kurz SOE. Tretí sprava je rotmajster Jozef Gabčík, neskorší veliteľ operácie Anthropoid, Londýn 1941

z najšpinavších režimov dvadsiateho storočia – imperializmus hitlerovského Nemecka. Pracovala so silami odporu vo všetkých krajinách Európy klasickým spôsobom boja slabšieho proti silnejšiemu. To viedlo k premýšľaniu o sabotáži, o nepokojoch robotníkov a o všetkom ostatnom, čím je možné oslabiť nepriateľa. Prvoradou náplňou SOE bez ohľadu na morálny dosah boli drobné hospodárske sabotáže, organizovanie partizánskych oddielov, vysielanie a príjem agentov, zriaďovanie tajných rádiostanic, vyvolávanie odporu a nepokojov. Vraždenie, akokoľvek cieľavedomé, sa v tomto spôsobe boja javilo ako veľmi čudné slovo, ťažko pochopiteľné starou generáciou, ktorá obohatila svet pojmom džentlmen. Na to boli potrební ľudia s darom prekvapujúcich myšlienok a energii. Ľudia, ktorí svojimi nápadmi budia dôveru svojich podriadených a dokážu ich podporiť svojím odhodlaním. Z tejto činnosti vyplýval tiež pomer medzi SOE a SIS (Secret Intelligence Service – britská tajná spravodajská služba), ktorý nebol zvlášť priateľský. Napriek všetkým špekuláciám, ktoré sa neskoršie objavili o práci SIS, nemala táto na príprave alebo uskutočňovaní vražd účasť.

SOE mal obsadené dve šesťposchodové budovy na Baker Street v Londýne. Vychádzali z neho tí, ktorí pripravovali stovky neznámych hrdinov zo všetkých krajín obsadenej Európy. Napriek prísny bezpečnostným opatreniam, ako kancelárie budov bez označenia, pracovníci v civile, bolo ťažké udržať jeho

utajenie v jednej z najživších štvrtí Londýna. SOE sa nikdy neobjavil v žiadnom telefónnom zozname. Listy SOE, pokiaľ mali vôbec písomné záhlavie – často ho nemali – mali buď záhlavie ministerstva pre ekonomické vedenie vojny, alebo jeden zo služobných krycích znakov ministerstva informácií, alebo niektorých falošných firiem. Na túto činnosť mali Briti k dispozícii skvelé ľudské kádre s bohatou skúsenosťou z prvej svetovej vojny. Čoskoro sa SOE rozrástol zväčša o dobrovoľníkov a personál, ktorý sa v prvej svetovej vojne osvedčil v neregulárnej vojne vedenej v kolóniách, kde im miestne obyvateľstvo nebolo naklonené. V čase vypuknutia 2. svetovej vojny mala Veľká Británia k dispozícii hodnotnejšie predpisy pre vedenie drobnej neregulárnej vojny ako pre armádu. Cieľom tejto činnosti bolo dostať nepriateľa do neočakávaných ťažkostí, o akých nikdy nesníval. Z tohto obdobia boli k dispozícii pamflety, v ktorých boli stanovené bežné princípy neregulárnej vojny. Zdôrazňovalo sa v nich prekvapenie pri napadnutí nepriateľa na slabom mieste, rýchly a nečakaný útok a bezprostredný ústup. Ako hlavné ciele boli v nich uvedené motorové vozidlá, nákladné autá, hriadele automobilov a rušňov, elektrické rozvodne a elektrické vedenia. O likvidácii nepriateľských politických osôb nikde žiadne zmienky neboli. SOE mal početné pracoviská rozmiestnené po celom Britskom ostrove. Najpočetnejšie boli v meste Inverness na východnom pobreží severného Škótska. Bola to krajina dostatočne vzdialená a ľahko ovládateľná vojenskými autoritami a pre nemeckých špiónov ťažko dostupná. Doprava železnicou bola pohodlná. Na celom území bol k dispozícii dostatočný počet rôznych budov na ubytovanie v izolovaných lokalitách a široký priestor na výcvikové účely. Bolo to zásluhou generála Colina Gubbinsa¹⁷⁶, ktorému bol tento priestor dobre známy. Ako správny patriot hodnotil tento kraj ako jeden z najkrajších a najdivokejších, členitý, veľmi dobre sa hodiaci na výcvik zvláštnych jednotiek. Bol opustený, málo obývaný. Na jednej strane more, na druhej strane vysoké a pusté skaly s roklinami, ako stvorené na tajný výcvik. Na jeho odporúčanie tu bolo zriadených desať rôznych špeciálnych výcvikových škôl. Patrili medzi ne Arisaig, Garramour, Camusdarach a Traigh House. V jeho rozhodovaní mu bola nápomocná britská admirálita, ktorá mala vo Fort William¹⁷⁷ dôležitú ponorkovú základňu a tú bolo treba chrániť pred zvedavými zrakmi nepovoláných vytvorením „ochranného pásma“. Výcvik komandos, ktorý sa v tomto kraji konal v úzkej spolupráci s jednotkami britského námorníctva, bol vhodným pláštom na zakrytie tých, ktorí sa tu pripravovali na boj v tyle nepriateľa. Kraj mal prírodné krásy. Tí, ktorí výcvikom v tomto kraji prešli, si spomínajú na prechádzku po asfaltovej ceste, na ktorú dorážajú

176 Gubbins, Colin (1896 – 1976) – britský generál. Ako veliteľ SOE sa v rokoch 1940 – 1945 zaslúžil o vytvorenie a nasadenie diverzných jednotiek, ktoré pôsobili v tyle vojsk nacistického Nemecka a jeho spojencov.

177 Fort William leží 170 km severozápadne od Glasgowa.

strieborné vlny morského príboja farby „navy blue“, občas sa z neho vynoria fúzate tulene. Keď opustíte cestu po neporušenej trávinatej zeleni, dostanete sa do sýteho šumiaceho papradia, ktoré na jeseň krvavo sčervenie. Ťažko v ňom hľadáte chodník v mäkkom machu, ktorým vodca vedie stádo ovečiek aj pre vaše potešenie. Míňate nezvyklé vysoké tvary borovíc, zdvíhajúce sa v zime na zasneženom horizonte, po ktorom pyšne kráča stádo jeleňov. Ich hlasitý prejav ruje vo vyrovnaných radoch púta vašu pozornosť aj pri tvrdom výcviku. To všetko pod žiarivým slniečkom z blankytné modrej oblohy. Ďalší z agentov školených v týchto miestach poznal tento kraj pri výcviku ako úbohú, neúrodnú, riedko obývanú krajinu, na ktorú padá dážď z tmavej oblohy, ktorá sa nevyjasní 300 dní v roku. Je to veľmi deprimujúce prostredie. Tu sa konal predbežný výcvik. Najschopnejší a najbystrejší z tohto výcviku našli ešte dostatok síl a času na pytliactvo, strieľali králikov a chytali lososy. Zvykali si na osamelý život, ktorý ich čakal. Nezabudlo sa pritom ani na vzájomné pozývanie na drink po návrate s chutným úlovkom. V tejto situácii sa veľká účasť absolventov v kurze vzájomne poznávala, začalo sa tykanie, najbežnejšia prax v poli, a všetko ostatné, čo k tomu patrilo počas činnosti v tyle nepriateľa, hádky a spory v srdcových záležitostiach nevynímajúc. Francúzi, Angličania a ostatné prímorské štáty mali na tento prípravný výcvik vlastných agentov. Predbežná dvoj- a trojtýždňová príprava sa konala pod zámienkou výcviku komandos, počas nej mali potenciálni agenti k dispozícii vhodného dôstojníka, ktorý bol obvykle skúsený, ale nenápadný a mohol poskytovať rady mladým adeptom. Nechýbali tu ani ženy. Ich úlohou bolo podporovať morálku a boli veľmi užitočné pri posudzovaní charakteru. Neskoršie, keď sa zdokonalila technika výberu, prichádzali agenti do styku aj so psychológmi.

Po príchode na Britské ostrovy bolo pre nás ťažké preniknúť do problémov spojených s kontrolou neregulovaného vedenia vojny. Československá brigáda po reorganizácii a rozmiestnení v Leamingtone predstavovala skupinu dobrovoľníkov, v ktorej skoro každý každého poznal a navyše bol zvedavý na záležitosti druhého. Bolo tiež dosť takých, ktorí nevedeli po anglicky a v cudzom prostredí nemali záujem o to, čo sa robí mimo tábora. Veľkou udalosťou bolo, keď niekoho premiestnili k inému útvaru, alebo služobne vyslali do Londýna či do výcvikového strediska. Dôstojníci tvoriaci veliteľskú zálohu so zvláštnou pozornosťou sledovali dôstojníka, ktorého predchádzala ne dobrá povest', no prišiel v rovnošate letca. Bola to veľká udalosť, o ktorej sa po večeroch dlho debatovalo zo všetkých možných hľadísk. Príchod vojenského hodnostára alebo civilného pracovníka z Londýna bol hotovou senzáciou, zvlášť vtedy, keď bol sprevádzaný veliteľom brigády. V tomto prostredí bolo skutočne ťažké podniknúť niečo, čo malo byť utajované. O ohováranie a špekulácie nebola núdza. Udržovať utajenie bolo prakticky nemožné. Problémy boli pri osobnom hodnotení vojakov bez

rozdielu hodnosti. K dispozícii boli len ich osobné výpovede. Neboli naporúdzi žiadne doklady, z ktorých by bolo možné tieto osoby skontrolovať. V ojedinelých prípadoch sa dali porovnávať ich výpovede s výpoveďami osôb, s ktorými sa poznali v Československu. Neraz preverovaný uviedol vzdelanie a hodnosť, čo sa po vojne ukázalo ako nepravdivé. Československú zahraničnú armádu v spolupráci s výborom pre zvláštne operácie zastupoval II. odbor MNO¹⁷⁸. Na rozdiel od ostatných vojnových spojencov nemalo Československo odborníkov na prípravu vo vedení nepravidelnej vojny porovnateľnú s ostatnými spojencami. Všetky udalosti, do ktorých sa zapájal II. odbor ministerstva obrany, boli neznáme tým, ktorí plnenie vlastných úloh považovali za dôkaz odhodlania plniť prísahu vojaka samovraha. Riešilo sa to spôsobom, ktorý dokumentoval neskúsenosť a neznalosť na oboch stranách – na strane požadujúceho a na strane dobrovoľníka. Boli to úvahy o cieľoch a úspechoch vojaka doma, na ktoré nikto z nás cvičený nebol. Boj na fronte má svoju zákonitosť, ktorá určuje aj osud každého vojaka bez rozdielu hodnosti. Byť zhodný doma a tam plniť úlohu, vyvolávalo veľa pálčivých otázok. Vždy sa končili obdivom tých, ktorí sa na takú úlohu dobrovoľne odhodlali. Ani na okamih sme nezapochybovali o zmysle takéhoto poslanca. Elán a optimizmus mladosti nechýbali ani v tomto prípade.

Čoskoro po príchode na nové miesto v Leamingtone začal britský SOE úzko spolupracovať s československou protistranou. Kládol sa zvláštny dôraz na výber osôb, u ktorých sa okrem spoľahlivosti pri plnení danej úlohy vyžadovalo, aby o jej začlenení vedel len obmedzený počet osôb. Začiatkom apríla 1941 prišiel na veliteľstvo brigády v Leamingtone zástupca plukovníka Moravca¹⁷⁹ major Strankmüller¹⁸⁰ so zvláštnym poslaním. Jeho požiadavka bola stručná – vybrať vlasteneckých, statočných a inteligentných mužov schopných ovládať svoje emócie a stres a uchovať tajomstvo. Sklon k alkoholu a avantúram so ženami bol vylúčený. Velitelia rôť boli schopní vybrať spolu tridsať osôb, ktoré požiadavkám vyhovovali. Týchto postupne ponavštevoval major Paleček¹⁸¹ a čoskoro

178 MNO – Ministerstvo národnej obrany.

179 Moravec, František (1895 – 1966) – čs. legionár a dôstojník. Po odchode do emigrácie v marci 1939 sa stal blízkym spolupracovníkom E. Beneša. Od júna 1941 zastával funkciu prednostu spravodajského odboru exilového MNO a 28. októbra 1944 bol povýšený na brigádneho generála. Krátko po komunistickom prevrate vo februári 1948 znovu opustil vlasť a až do svojej smrti pôsobil ako analytik na ministerstve obrany USA.

180 Strankmüller, Emil (1902 – 1988) – čs. dôstojník. V marci 1939 emigroval spoločne s F. Moravcom do Francúzska a neskôr do Veľkej Británie, kde pod jeho vedením pôsobil vo vojenskej spravodajskej službe. Po komunistickom prevrate v roku 1948 bol politicky perzekvovaný.

181 Paleček, Karel (1896 – 1962) – čs. legionár a dôstojník. V marci 1939 spoločne so spravodajskou skupinou F. Moravca emigroval do Francúzska. Od roku 1940 pôsobil na exilovom MNO vo Veľkej Británii, kde riadil výcvik zvláštnych paradesantných skupín, ktoré mali byť vysielané do okupovaného Československa. Po návrate do vlasti

bolo verejným tajomstvom, že sa hľadajú dobrovoľníci na činnosť v opustenej vlasti. Pohovor bol dôverný a o jeho výsledku sa nikto nič nedozvedel. Krátko po týchto pohovoroch sa v brigádnom rozkaze objavil článok o ich odoslaní do zvláštneho kurzu. Miesto a dĺžka kurzu neboli uvedené. Spočiatku išlo o jednotlivcov, neskoršie malú skupinu ôsmich osôb a nakoniec skupiny s počtom dvadsať osôb. Vrátili sa po piatich týždňoch. Niektorí zranení, o príčinách poranení nič nehovorili. Daktorí svoje zranenia vysvetľovali poveternostnými podmienkami pri výcviku, iní nešťastnou náhodou. O mieste a spôsobe výcviku mali zakázané hovoriť. Všetci sa vracali k svojim jednotkám, odkiaľ boli viacerí po čase odsúvaní, nevedno kam. Tento utajený spôsob výcviku a to, že sa v ňom jednotlivci tajomne strácajú, medzi príslušníkmi brigády posilňoval šuškandu, že ľudí posielajú domov. Podrobnosti však verejne známe neboli. V debatách to len zvyšovalo úctu k obdivuhodnej statočnosti týchto osôb. Tento výcvik prebiehal v pravidelných intervaloch počas celej druhej polovice roku 1941. Takto bolo vycvičených sedem desiatok statočných dobrovoľníkov, ktorí silne konkurovali dobrovoľníkom hlásiacim sa na východný front. Nebolo málo tých, ktorí svoju pripravenosť na boj za slobodu vlasti ponúkali na viacerých frontoch. Bol som medzi nimi, žiaľ, stále v očakávaní svojich úloh.

Koniec roku 1941 bol vyvrcholením nemeckých úspechov. Spojenci Nemecka na Východe, Japonci, napadli tichomorskú základňu USA Pearl Harbor, v ktorej kotvilo tichomorské loďstvo USA a zničili, čo sa dalo. Letecký útok podporoval útok miniponoriek. Netušili vtedy, akú strašnú odplatu si pripravili v podobe prvej atómovej bomby. Tri dni po nálete vyhlásili Spojené štáty americké Japonsku vojnu. Po ich boku sa postavila Veľká Británia.¹⁸² Po boku Nemcov zasa Taliansko. Smutnú rolu v tomto boji gigantov zohral vojnový slovenský štát, spojenec Nemecka, ktorý sa poponáhľal ponížiť i pobaviť vlastný národ a vyhlásil vojnu Spojeným štátom americkým a Veľkej Británii súčasne.¹⁸³ Ešte väčšie začudovanie vyvolalo lietadlo predstavujúce silu slovenského letectva na jednom z propagačných pútačov. Prijali sme to s trpkou iróniou a ako dôkaz toho, akú smutnú rolu hrajú Slováci po boku tých, ktorí pri kultúrnom usporiadaní novej Európy kládli Slovanov a Cigánov na posledné miesto.

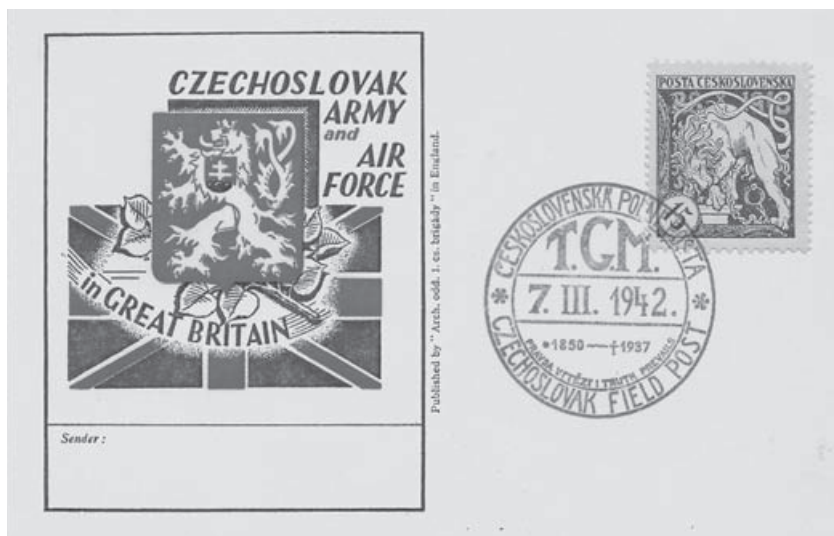
Na Vianoce roku 1941 sme opäť privítali prezidenta republiky Edvarda Beneša, ktorý prišiel k našej batérii v Butlers Marston, aby si s nami zaspomínal na našich

sa stal v hodnosti brigádného generála zakladateľom a prvým veliteľom čs. výsadkových jednotiek. V rokoch 1949 – 1952 bol z politických príčin väznený.

182 USA a Veľká Británia v skutočnosti vyhlásili Japonsku vojnu už na druhý deň po útoku na Pearl Harbor, čiže 8. decembra 1941.

183 Stalo sa tak 12. decembra 1941.

drahých doma. Mnohí z príslušníkov brigády chodili už do britských rodín ako k svojim. S veľkou ochotou sa vracali tí, ktorí nás pri vzbure v Cholmondeley pred rokom opustili a zradili ako servilní služobníci Moskvy, spojenca Hitlera. Vracali sa k brigáde, od ktorej odišli. Neboli vítaní a mnohé jednotky ich odmietali ako zradcov. Nebola núdza o závisť či škodoradosť a dalo veľa práce a presvedčania, aby boli medzi nami prijatí. Nepekný obraz vlastenectva ľudí zlákaných pod zástavou „Proletári všetkých krajín spojte sa“. Začiatkom roku 1942 bol odchod prvých dôstojníkov do československých jednotiek v ZSSR veľmi aktuálny. Dobrovoľníci uvedení na zoznamoch dostali inštrukciu, aby boli pripravení. Rovnako intenzívne prebiehal zvláštny výcvik na boj v tyle nepriateľa. Príchod jari veštil nové prekvapenia. Začiatkom februára som išiel do britského kurzu veliteľov rôť. Moja snaha neustále sa zdokonaľovať v angličtine dostala nevšednú príležitosť. Odchádzal som do kurzu, kde som bol v role prváčika. Počúval som britských inštruktorov pri technickom výklade a usiloval som sa rozumieť im a zapamätať si technické a odborné výrazy, pochopiť výklad – to všetko kládlo vyčerpávajúce nároky na fyzickú aj nervovú oblasť. Bolo treba rozumieť frazeológii, ktorej sa ani pri najväčšej opatrnosti nedalo vyhnúť. K bežnej znalosti angličtiny pristúpili základy techniky a technických výrazov. Lákavá oblasť, pri ktorej platilo: trpezlivosť ruže prináša. Rovnako lákavé bolo aj školské prostredie. V ňom bol vzťah žiaka a učiteľa priateľský, otvorený, úprimný, nezávilý k švindľovaniu a vytváral pevnú chrbticu človeka. V mimoškolskom prostredí vzájomný ľudský pomer do veľkej miery prispieval k vysokému životnému štandardu. Obdivoval som sebavedomie ľudí bez ohľadu na triedny

Pohľadnica vydaná čs. armádou vo Veľkej Británii

či národný pôvod. Na takto vychovávaných občanoch môže štát budovať svoju existenciu. Snažil som sa počas výcviku, vedomý si svojich jazykových nedostatkov, obstať uspokojivo. Od počiatku školenia som cítil, že márne poháňam koňa, ktorý silne zaostáva za ostatnými spolujazdcami. Vrátil som sa odtiaľ s novým riadkom v osobných záznamoch: „Ukončil kurz veliteľov rôť ako veľmi dobrý.“ Svoje technické vedomosti som však na veľmi dobrú nehodnotil, čo potvrdzuje posudok odoslaný po ukončení kurzu: „Dôstojník je zrejme naplnený útočným duchom. Pracoval veľmi usilovne a preukázal veľký záujem v celej práci. Vzhľadom na ťažkosti vyjadrovať sa v angličtine je ťažké posúdiť jeho taktickú vedomosť. V súčasnej dobe nie je schopný vydávať rozkazy v angličtine.“

Tento posudok ma len posilnil v ďalšom úsilí nepoľaviť. Zo školenia som si priniesol aj zaujímavé postrehy pokiaľ ide o britské chápanie „fair play“. Počas výcviku som si všimol, že unaveného strelca, nosiča ľahkého guľometu za pochodu nikto nestríada. Upozornil som, že v čs. armáde sa osoby poverené nesením a obsluhou tejto zbrane za pochodu striedajú iniciatívne, bez nariadenia veliteľa jednotky. Stretol som sa s podivným odmietnutím: „That is my duty today.“ (To je dnes moja povinnosť a mojou úlohou je plniť ju.) Klasický výraz „duty“ v britskej armáde, taký svojrázny, ktorý umierajúci britský admirál Nelson po víťaznej bitke pri Trafalgare použil pri slovách vďaky Všemohúcemu, sa takto povýšilo na skutok, ktorý nebol len abstraktným pojmom. Inokedy sa mi jeden britský letec sťažoval so sklamaním, že prišiel o možnosť pripísať si na svoje konto zostreleného Dorniera¹⁸⁴, ktorého úspešne prenasledoval vo svojom sektore. Keď som sa spýtal prečo, odpovedal: „Unikol mi pri prenasledovaní z môjho vzdušného priestoru k susedovi, nemohol som ho pripraviť o možnosť získať slávu za zostrelenie lietadla.“ Pohotovo ešte dodal: „Nebolo by to odo mňa fér.“ Iné kraje, iné zvyky, vysvetľoval som si. Podivný spôsob myslenia, ktorý vedie k pochybnostiam nad chápaním takéhoto postoja v boji, v ktorom je rizikom možnosť uplatniť fair play. Táto skúsenosť vyvolala diskusiu v jednotke dôstojníckej zálohy, keď som im historku zo školenia porozprával.

O zvláštnom výcviku zameranom na činnosť v tyle nepriateľa prenikajú ďalšie správy, ktoré tvrdia, že nadporučík Bartoš, známy z pobytu v brigáde, úspešne pracuje doma. Hovorí sa o kurzoch v Bellasis¹⁸⁵. V dôvernom rozkaze brigády sa píše, že tam pri výcviku zahynul nadporučík Jaromír Riedl. Reči o záhadách v kurzoch Bellasis neustávajú. To všetko sú diskusie, ktoré výcvik obsluhy pri dele odvádzajú bokom. Rovnako aktuálne je odosielanie dobrovoľníkov do ZSSR. Stále je evidovaná moja prihláška. Mal som k dispozícii sedem dní

184 Bol to pravdepodobne dvojmotorový bombardér Dornier Do 217.

185 Bellasis sa nachádza pri mestečku Dorking, ktoré leží 34km južne od Londýna.

dovolenky a nechcel som o ňu v prípade neočakávaného odletu na východný front prísť. Využil som obdobie netrpezlivého čakania na jej vyčerpanie. Získal som ju pod sľubom, že sa z miesta pobytu budem každý večer telefonicky hlásiť a overovať si, či sa mi dovolenka predčasne neskončí.

Mojím cieľom bolo Škótsko, ktoré ma silne lákalo. Edinburgh, Aberdeen, ďalej do Inverness, pozdĺž Kaledonského kanála do pôvabného Fort Augustus až do ponorkovej základne Fort William, odtiaľ cez Glasgow naspäť k svojej jednotke. Cestoval som vlakom, autobusmi, peši a „hitch hiking“, po našom autostop. Škótska angličtina u mužov v sukni, v krajine dažďa a vo výrobní škótskych vtipov s občasnými stopami polárnej žiare, boli pútavým spestrením pobytu. Lochnesskú príšeru som márne hľadal po oboch brehoch jazera. Angličtina v škótskom dialekte si vyžaduje veľkú pozornosť. Nebol by to Škót, aby nedokázal, že sa s vami dohovoria. Škótske počasie je rovnaké ako anglické. Aj tu platí, že ak práve neprší, bude pršať o chvíľu. To ma však neprekvapilo. Telefón bol k dispozícii všade a keď bol telefonistom vojak v battledresse s nášivkou „Czechoslovakia“, našiel sa vždy ochotný človek, ktorý pomohol. Rozľahlá trieda Princess Street je lákadlom pre každého návštevníka Edinburghu, najkrajšieho mesta Škótska. Pohostinní Škóti ma nezabudli upozorniť na kvetinové hodiny v príľahlom parku a odporúčali nevynechať majestátny hrad s orchestrom škótskych gajdošov. Do prístavu Fort William ma priviedlo slnečné počasie. Ubytoval som sa v boarding house. Boli to v tom čase penzióny s ubytovaním a stravou, ktoré šetřili peňaženku bez rozdielu stavu a hodnosti. Spriatelil som sa tam s kanadským a anglickým poručikom. Obaja tu boli na rozlúčke s Britániou pred odchodom do zámoria. Netajil som sa svojou láskou k horám a s pýchou slušného patriota som dal najavo, že bez niekoľkých metrov je najvyššia hora na Slovensku raz taká vysoká ako škótsky Ben Nevis s výškou 1340 metrov. Podarilo sa mi obidvoch presvedčiť, aby si pozreli jeho zasnežený vrchol. Navyše som ich uistil, že prežiť voľný čas na horských chodníkoch je lepšie, ako sa pretekať v dobývaní pohárov whisky, čo bol pre mňa vopred prehraný boj. Išlo o zdoľanie výšky od hladiny mora. Na výlet sme neboli športovo vystrojení, mali sme vychádzkovú rovnošatu s poltopánkami, preto nám domáci navrhli, že sa môžeme vrátiť na neskorší obed. Po anglických raňajkách sme vyrazili. Prešli sme mestom a po lúke so stádom typických škótskych oviec a chlpatých kráv sme začali stúpať. Mój anglický priateľ dal veľmi skoro najavo sklamanie, že nie sú k dispozícii miestne muly – somáre, ako to bývalo v čase mieru. Tie vyniesli záujemcov aj so zásobami pohodlne na vrchol. Tento povestný dopravný prostriedok cez vojnu chýbal. Nepomohlo moje uisťovanie, že vďaka nášmu veku a fyzickému stavu sme schopní zdolať vrchol v kratšom čase, ako sme predpokladali. Stúpanie vzdal. Jeho rozhodnutie môjho kanadského priateľa veľmi nepovzbudilo. Aj jemu sa prvé kroky v topiacom snehu akosi nepozdávali.

Čoskoro priznal, že je unavený a chuť na ďalšie stúpanie, ktoré sa ešte len začalo, nemá. Rozlúčili sme sa a ja som sa osamelo pustil vpred po ceste dobre vyznačenej kolíkmi smerom na vrchol. Slniečné lúče na vrchole mi umožnili výhľad na všetky okolité morské zátoky a kopce. Všetky boli orientačne vyznačené aj s názvami na príľahlom ďalekohľade. Lákalo ma obdivovať krásu škótskej vysočiny a oživovať pritom spomienky na krásu Tatier v presvedčení, že strmú výšku 1300 metrov zdolám najkratším zostupom medzi skalami v čase úmernom vzdialenosti. Pre návrat som sa rozhodol, až keď slniečko dávalo najavo svoje lúčenie s vrcholkami škótskych končiarov. Zvolil som si neoznačenú cestu dolu medzi strmými skalami a prudkými zrázmi. Bola neočakávane namáhavá a miestami aj nebezpečná. Veľmi skoro som si uvedomil, kam môže viesť nerozumnosť takéhoto nápadu. Po niekoľkohodinovom úsilí som sa dostal na okraj úpätia na vodou zaplavenú lúku vyčerpaný, hladný, spotený, s premočenou rovnošatou, ktorá mi pri zosune po chrbte chránila telo, a so zničenými poltopánkami. Zamieril som do najbližšej predajne obuvi, kde som ich uložil do škatule a nové som si obul. Vedúca v boarding house ma očakávala s výdatnou večerou a rovnošatu mi dala do poriadku. Moje každodenné večerné telefonovanie sa nedočkalo odpovede, ktorá by ma prinútila k okamžitému návratu. Poslucháči môjho rozprávania o dovolenke neboli veľmi prekvapení tým, keď som im hovoril o svojom šplhaní na škótske vrcholy, pretože poznali moje športové extrémny z príprav na paraskoky. Priniesol som si však zvláštny postreh. Pri návšteve obchodného domu v Edinburghu som stretol malú skupinku neznámych mladíkov, ako so záujmom pozerajú na vystavovaný tovar. Len čo v nich miestni návštevníci spoznali mladých ruských námorníkov, chceli im darovať veci, ktoré by si podľa potreby vybrali. Oni však ponuku Britov odmietali. Odmietnutí Briti ma požiadali, aby som im pomohol v nádeji, že sa s Rusmi lepšie dohodorím. Aj ja som sa stretol s rovnakým odmietnutím. Vyhybali sa rozhovoru a nakoniec z predajne ušli. Vysvetľovali sme si to tým, že ich triedne školenie a výchova im zakazujú stretávať sa s reprezentantmi krajiny, ktorá podľa straníckej propagandy vystavuje tovar len na klamanie pracujúcich.

Krátko po návrate z dovolenky ma zavolali do Londýna. Dôstojník poverený našim odoslaním neskrýval prekvapenie, že ešte nemám potrebné povolenie na vstup do ZSSR napriek urgencii. Bol som rovnako prekvapený, aj keď som tušil, odkiaľ vietor vane. Vrátil som sa späť k jednotke, cestou som premýšľal o tých, ktorí ma veľmi často napádali za „ohováranie ZSSR“. Pri debatách som sa pozastavoval nad ťažkosťami, s akými vtedy mohutný Sovietsky zväz zápasil vo vojne s malým Fínskom. Nemohol som sa zmieriť ani so zradou tých, ktorí odchod z jednotky zakrývali triednym bojom. Môj záujem o ruštinu neustal, stále som žil v nádeji, že sa všetko dobre skončí. Jednotiacou ideou nášho boja bol odpor proti fašizmu a totalite každého druhu. Bojovníkom nasiaknutým

komunistickými myšlienkami sa toto poslanie videlo cudzie. Moje odhodlanie bojovať za slobodu vlasti sa neskončilo, hoci som sa nedozvedel, prečo ma neposlali do ZSSR. Poslali ma do ďalšieho technického kurzu na výcvik osôb poverených obsluhou a údržbou kolových a pásových vozidiel. Bola to skvelá príležitosť získať technické vzdelanie v anglickom jazyku.

Začiatkom mája dostala brigáda rozkaz premiestniť sa z grófstva Warwickshire, kde sme strávili dobrých osemnásť mesiacov v blízkosti Shakespearovho rodiska Stratford¹⁸⁶, do grófstva Sommersetshire v južnom Anglicku. Veliteľstvo brigády sa umiestnilo v letovisku Honiton v blízkosti Yeovil¹⁸⁷. Niektoré jednotky prevzali obranu britského pobrežia v priestore Lyme Regis a Seaton, iné nacvičovali spoluprácu s britskými jednotkami. Počas medziposádkového cvičenia sme sa 28. mája z britského rozhlasu dozvedeli, že 27. mája v stredu bol v Prahe spáchaný ozbrojený útok na ríšskeho protektora Heydricha¹⁸⁸. Bola to prekvapujúca udalosť a správa letela od úst k ústam a zakrátko obletela celý svet. Ešte toho istého dňa vyhlásil okupačný režim stanné právo a rozpútal vlnu represálií a teroru, ktoré nemali obdobu. Heydrich na následky zranení 4. júna zomrel. Tvrdé bezpečnostné opatrenia Nemcov za smrť Heydricha vyvrcholili masovým terorom. Bolo medzi nami veľa dohadov a úvah. Všeobecne panoval názor, že je to odplata príslušníkov domáceho hnutia odporu. Hovorilo sa aj o iných špekuláciách. S veľkým záujmom sa sledovali správy o honbe nemeckej polície za páchatelmi a dúfalo sa, že statoční hrdinovia sa dostanú do bezpečia. Keď po troch týždňoch pražský rozhlas hlásil mená padlých v Resslovej ulici v Prahe¹⁸⁹, s údivom sme zistili, že všetci boli bývalými príslušníkmi našej brigády a mnohí z nás ich dobre poznali. Nemecká brutalita doľahla predovšetkým na tých, čo sa pripravovali na svoje poslanie doma. Vyhrážanie okupantov popravou každému, kto pomôže parašutistom, vyvolalo pochopiteľne zaváhanie. Nikto z brigády, kto bol v tom čase na zvláštnom sústreďení v STS Bellasis, sa však nevrátil. Označenie STS zaviedlo SOE a znamenalo „Special Training School“ – Škola zvláštného výcviku. Účastníci výcviku si však našli svoje označenie: „Sabotage Training School“ – Škola sabotážneho výcviku alebo „Secret Training School“ – Škola tajného výcviku.

186 Presný názov tohto mestečka je Stratford-upon-Avon.

187 Honiton leží 50 km západne od Yeovilu, ktorý sa nachádza necelých 70 km južne od veľkého prístavu Bristol.

188 Generál SS Reinhard Heydrich (1904 – 1942) bol v skutočnosti len zastupujúcim ríšskym protektorom.

189 A. Petrák naráža na sedem výsadkárov zapojených do atentátu na R. Heydricha, ktorí zahynuli 18. júna 1942 v boji s nemeckou presilou v pravoslávnom Chráme sv. Cyrila a Metoda na pražskej Resslovej ulici.

Zastaviť výsadvkové operácie po atentáte na Heydricha neprichádzalo do úvahy. Na túto udalosť, jedinečnú svojím prevedením, bol celosvetový ohlas. Bol to vojenský čin spojený s odvahou, vysokou morálkou, chladnokrvnosťou a prvotriednou profesionalitou. Posilnil prestíž čs. zahraničného odboja a prezentoval ľud Protektorátu ako nesmierneho odporcu nacistickej tyranie. Svetová tlač a rozhlas neustávali s obdivom vojakov s náramenníkmi „Czechoslovakia“. Svet písal o represáliách, ktoré po tomto čine nasledovali. To na druhej strane podporovalo hrdosť a odhodlanie ďalších príslušníkov brigády, pripravených položiť životy za svoju vlasť v boji proti okupantom doma. Slovo parašutista sa stalo pojmom. Bolo mnoho sklamaných, ktorí túžbu po tejto pocte nenaplnili. Bol som, žiaľ, stále medzi nimi. Rovnako aj moja vytrvalá túžba poznať krajinu, kde „zajtrašok značí včera“, bola odsunutá na neurčito. Vyplývalo to z depeše č. 1410, ktorú pán Ripka¹⁹⁰ odoslal pánu Bartíkovi¹⁹¹ v Teheráne 14. júna 1942, a z Londýna ju priniesol jeden z netrpezlivo čakajúcich na odjazd do ZSSR. Píše sa v nej:

Píka¹⁹² žiadal sovietske úrady o udelenie vstupných víz pre 71 vojenských osôb pre doplnenie veliteľských kádrov odborníkov a oznámil sovietskym úradom ich mená. V nich je 57 vo Veľkej Británii. Oznámil som Bogomolovi¹⁹³ bližšie dáta o osobách vo Veľkej Británii a mená a hodnoti osôb na Strednom východe a žiadal som ho o pomoc pri udelení víza. Nato som sa však s ním dohodol, že bude najlepšie, keď prejednáš vec sám v Moskve po dohode s Fierlingerom¹⁹⁴. Ripka

190 Ripka, Hubert (1895 – 1958) – český žurnalista, historik a politik. V rokoch 1940 – 1945 zastával funkciu štátneho tajomníka na exilovom ministerstve zahraničných vecí. Po návrate do vlasti bol ministrom zahraničného obchodu a poslancom čs. parlamentu. V roku 1948 znovu emigroval a výrazne sa angažoval v protikomunistických organizáciách.

191 Bartík, Josef (1897 – 1968) – čs. legionár a generál. Počas druhej svetovej vojny pôsobil ako spravodajský dôstojník na exilovom MNO. Po návrate do vlasti sa stal terčom viacerých komunistických provokácií. V rokoch 1948 – 1954 bol z politických príčin väznený.

192 Píka, Heliodor (1897 – 1949) – čs. legionár a dôstojník. V roku 1939 emigroval do Veľkej Británie a zapojil sa do zahraničného odboja. Od júla 1941 pôsobil ako vojenský atašé v ZSSR. Po návrate do vlasti v máji 1945 bol vymenovaný za námestníka náčelníka Hlavného štábu čs. armády a povýšený na divízneho generála. Vzhľadom na svoj neskrývaný odpor ku komunistickej ideológii ho v máji 1948 zatklí a na základe vykonštruovaného obvinenia z vlastizrady a špionáže popravili.

193 Bogomolov, Aleksandr Jefremovič (1900 – 1969) – sovietsky diplomat. V rokoch 1941 – 1945 pôsobil v Londýne ako splnomocnený vyslanec ZSSR pri exilových vládoch okupovaných európskych štátov.

194 Fierlinger, Zdeněk (1891 – 1976) – čs. legionár a politik. V medzivojnovom období bol funkcionárom sociálnodemokratickej strany. Od roku 1937 pôsobil ako diplomatický zástupca ČSR v Moskve, kde sa stal agentom sovietskej tajnej polície. V období od apríla 1945 do mája 1946 zastával funkciu predsedu čs. vlády. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 bol hlavným iniciátorom zlúčenia Československej strany sociálne demokratickej s KSČ.

Kópia listu bola odoslaná prezidentovi. Sedím v kancelárii batérie sám. Veliteľ batérie má dovolenku a jeho zástupca je služobne vzdialený. Sledujem dôverné správy, v ktorých generál Píka upozorňuje na náznaky stalinských predstáv o oslobodení Československa cestou bolševizácie a sovielizácie. Listujem v brigádnych rozkazoch a meditujem o príčinách mojich neúspechov. Raz to bola moja neprítomnosť v jednotkách v čase výzvy na podanie prihlášok, inokedy obmedzený počet. Nechýbali ani poznámky veliteľa so zdôrazňovaním mojej nenahraditeľnosti, ani ironické slová zástupcu typu: tam nemáš čo hľadať, nelám si nohy, na to máš dosť času. Moja frontová nedočkavosť dostala ranu. Lúčim sa sklamaný s tými, ktorým odjazd do Sovietskeho zväzu schválili, a rovnako sklamane pozerám na nášivku s malým bielym padáčikom zovretým dvomi modrými peruťami. Zvoní služobný telefón. Zdvíham slúchadlo a hlásim sa. Z druhého konca ma zdraví prednosta výcvikového oddelenia brigády a nariaduje mi obratom hlásiť mená troch dobrovoľníkov do kurzu pre zvláštny výcvik. Odpovedám bez váhania. „Napíšte si mňa a ostávajúcich dvoch ohlásim, len čo ich zistím.“ Položil som slúchadlo s príjemným uspokojením a pre seba hlasitým: „Konečne!“ V nasledujúcich dňoch sa dozvedám, že po veľkom ohlase a úspechu, ktorý dosiahli statoční hrdinovia pri splnení svojej úlohy v Prahe, sa ministerstvo obrany v Londýne rozhodlo vo zvláštnom výcviku pokračovať a vytvorí si predovšetkým z dôstojníkov dostatočnú zálohu do budúcnosti podľa vývoja situácie pri oslobodzovaní Československa.

STS Bellasis bola v brigáde v jarných mesiacoch roku 1942 všeobecne známa ako miesto doškolovania a vyčkávania, kde sa sústreďujú ľudia čakajúci na svoje odoslanie podľa zvláštného zadania. Sem prichádzali absolventi zvláštnych kurzov v Škótsku po zdokonaľovanom výcviku v drobnej sabotáži v STS 17 v Brickendonbury¹⁹⁵. Škola v Bellasis mala označenie STS 2. Opakujú sa v ňom v podstate vedomosti získané v Škótsku. Bolo vybrané krátko po vytvorení organizácie SOE. Ministerstvo obrany ČSR v ňom zriadilo armádne stredisko, do ktorého sa po absolvovaní základného výcviku prišli zdokonaľovať adepti so sabotážnymi úlohami. Spravovali ho britskí dôstojníci major Anson a kapitán Hall a obhospodaroval britský pomocný personál. Dozor nad cvičenými agentmi mal v rukách pracovník spravodajského oddelenia plukovníka Moravca štábný kapitán Šuster, ktorý pripravoval jednotlivcov na operačné úlohy. Neskúsení pracovníci v tomto spôsobe boja čoskoro spoznali, že výcvik záškodníka je podstatne odlišný od výcviku vojaka vo vojenskej rovnošate. Mnoho z tohto zvláštného výcviku sa spočiatku vykonáva s detskou ľahostajnosťou. Čechoslováci nemali s prípravou agentov do okupovanej vlasti dostatočné skúsenosti. Postupne tento

195 STS 17 Brickendon bola umiestnená pri dedine Brickendonbury, ktorá leží na severnom okraji Londýna.

zdokonaľovací výcvik našich príslušníkov na stanici v Bellasis zverili tým, ktorí kurz absolvovali v Škótsku a prejavovali o tento spôsob prípravy záujem. Takto sa dôstojníci i mužstvo zdokonaľovali v plnení povinností a v ich uplatnení, pričom vykonávali prácu bez dostatočných skúseností a veliteľských znalostí predstavených. Takto sa uskutočnili dva samostatné výcvikové kurzy v období od 20. mája do 10. júla 1942. Ich výcvik v podstate neprekročil rámec problematik výcviku v Škótsku. Boli z neho vylúčené niektoré príliš špecifické problémy, ktoré sa pre oblasť Československa nejavili aktuálne. Podľa konštatovania britských odborníkov bolo možné túto časť výcviku považovať za najslabšiu, nad ktorou nemal SOE priamu kontrolu. Na nedostatky tohto výcviku uvedené vo finálnej správe po skončení kurzu odpovedalo ministerstvo obrany rozhodnutím:

Záverečné správy účastníkov 2. armádneho kurzu usporiadaného v rámci MNO a brigády v STS Bellasis nie sú II. odboru na žiadny úžitok vzhľadom na to, že II. odbor nemá o účastníkov týchto kurzov záujem. Pokiaľ sa tento záujem v budúcnosti vyskytne, bude vyžiadaný opis správy na MNO II. odbor.

Správy vojenských osôb vybraných pre ZÚ¹⁹⁶ (podľa spisu) boli ponechané na II. odbore.

Paradesantný výcvik čs. dobrovoľníkov v Škótsku, rok 1942

196 ZÚ – zvláštne úlohy.

Po správe o atentáte na Heydricha výcvik v Bellasis už nemal mať charakter utajenia. Od júla 1942 do apríla 1943 prešiel do budovy Chicheley-hall neďaleko Bedfordu. Ďalší výcvik záškodníkov bol preložený naspäť na západné pobrežie Škótska, do oblasti pre nás neznámej. V osobnom zázname máme každý uvedený: zaradený do 3. behu „assault course“¹⁹⁷. Tým ministerstvo potvrdilo platnosť prvých dvoch kurzov, ktoré v jeho organizácii prebiehali na stanici Bellasis a boli vyššie spomínaným rozkazom zrušené. Je to ôsmy výcvik v rámci SOE.

Som v 21-člennej skupine, ktorá 11. júla 1942 odchádza zo stanice Yeovil do Londýna na Victoria station. Veliteľom skupiny je hodnosťou najvyšší, služobne najstarší dôstojník major Voves¹⁹⁸. Na železničnej stanici v Londýne nás čaká britský dôstojník, s ktorým sa premiestňujeme na stanicu Euston a spoločne nočným rýchlovlakom cestujeme vo vyhradenom vozni do Fort William. Vlak premáva pod označením „Flying Scotchman“, lietajúci Škót. Na konečnej stanici presadáme do osobného vlaku, smer stanica Mallaig. Naš britský sprievodca prísne dbá, aby nikto z nás neprišiel do styku s miestnym obyvateľstvom. Na stanici Morar¹⁹⁹ vystupujeme a presadáme do krytého nákladného vozidla. Po krátkej jazde vozidlo zastavuje pred farmou, v ktorej nás víta britský major slovami: „Vitajte páni, ste v budove Traigh House.“ Po vstupe do budovy nás upúta veľký nápis: „Pozor, nepriateľ počúva.“ Išlo zrejme o preklad z anglického „The enemy is listening“ a nemeckého „Der Feind hört mit“. Nasledovalo dôrazné upozornenie na to,

Čs. účastníci paradesaného výcviku v Škótsku

197 Assault course – útočný kurz.

198 Voves, František (1893 – 1954) – čs. dôstojník a právnik. V roku 1939 emigroval z Protektorátu a vstúpil do čs. exilového vojska vo Francúzsku, odkiaľ ho v auguste 1939 evakovali do Veľkej Británie. Od roku 1944 bol príslušníkom 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a po vysadení na Slovensku 29. augusta 1944 sa zúčastnil SNP. V rokoch 1950 – 1952 zastával v hodnosti plukovníka funkciu generálneho vojenského prokurátora.

199 Morar sa nachádza 57 km západne od Fort William.

čo nás čaká. Ubytovali sme sa a naobedovali. Popoludní sme prešli krátkym spravodajským poučením, počas ktorého sme sa dozvedeli, že je pred nami štvortýždňový tvrdý výcvik, ktorý bude v piatom týždni ukončený zoskokom z padáka. Celý výcvik je tajný. Akékoľvek súkromné poznámky k výcviku sú

Ďalšia fotografia z výcviku čs. vojakov v Škótsku, rok 1942

zakázané. Pre školské poznámky dostávame zvláštny zošit, ktorý sa po skončení výcviku odovzdá. Styk s miestnym obyvateľstvom je zakázaný, treba sa mu vyhýbať. Naše listy podliehajú cenzúre, odovzdávajú sa nezalepené. Nesmieme v nich uvádzať, kde sme a čo robíme. Vychádzka je povolená len v bezprostrednej blízkosti miesta ubytovania tak, aby sme boli stále pod dozorom britského veliteľa. Baviť sa o priebehu výcviku po jeho skončení je zakázané. Dozvedáme sa, že naši predstavení boli informovaní, aby sa nás na priebeh kurzu

po návrate nevyypytovali. Vypĺňujeme evidenčný list, v ktorom odpovedáme na otázky: známi, u ktorých predpokladáte spoluprácu v domácej organizácii; návrh na použitie; mená osôb, s ktorými by ste chceli byť použitý, ak nebudete použitý ako jednotlivec. Tým je poslanie kurzu všetkým známe.

Nasledujúci deň sa začína výcvik podľa presne stanoveného programu, ten je vyvesený na chodbe budovy. V našom cykle sú prítomní dvaja Angličania Lt.²⁰⁰ Dennis Nicholson a Lt. Pritchard. Obaja sú veselí spoločníci. To, čo príroda ubrala Pritchardovi na telesnej zdatnosti, pridala mu na technickej zručnosti, v Morseovej abecede vynikal natoľko, že sa stal súčasne našim cvičiteľom a po skončení kurzu cvičiteľom rádiotelegrafistov, ktorí potom šírili výsledky jeho školenia. V učebni sa po niekoľkých dňoch objavuje „desatoro partizána“. Názov partizán sa medzi britskými cvičiteľmi veľmi ujal, keďže výcvik bol zameraný na podobnú činnosť ako u ruských vojakov v tyle nemeckého frontu. Nemci ich nazývali banditi. Britské označenie guerila sa prekladá ako „drobná partizánska vojna“. Namáhavý výcvik sa pre mnohých skončil modrinami, pre ďalších s odreninami a pre všetkých obmedzenou pohyblivosťou. Netušili sme, že sa skončí aj tragicky. V pracovnom programe na závesnej tabuli bola pri dátumoch 7. a 8. august veta: „Two days scheme to Oban.“ (Dvojdenne cvičenie smer Oban.²⁰¹) Boli to posledné dva dni výcviku v malom domčeku na konci jazera Morar. Večer pred pochodom

200 Lt. – Lieutenant (poručík).

201 Mestečko Oban leží 72 km juhozápadne od Fort Williamu.

sme boli inštruovaní, že pôjde o zvlášť namáhavý pochod v najnepriaznivejších terénnych podmienkach, v ktorých si každý z nás bude môcť preveriť svoje telesné a duševné vlastnosti pozdĺž južného brehu jazera Morar s dĺžkou dvadsať kilometrov. Prespať sme mali v spomínanom domčeku v najprimitívnejších podmienkach. Nasledujúci deň sme sa mali vrátiť po severnom brehu jazera naspäť do východiska, kde sa cvičenie končilo. K dispozícii bol zvláštny pracovný odev „denim“ a špeciálna obuv s plstenou podošvou, ktorá veľmi dobre zvierala chodidlo a na skalnatom povrchu sa nekľzala. Nasledujúci deň pred odchodom sme po raňajkách dostali kaloricky hodnotnú stravu. Odporučili nám, aby sme si ju rozdelili na dva dni. Niektorí záujemcovia si mohli zvoliť stravu v pilulkách. Od predchádzajúceho večera vytrvale pršalo. Auto nás priviezlo do dedinky Morar, kde nás očakával anglický veliteľ. S úsmevom ukázal na zamračenú oblohu a pyšne konštatoval: „Toto je typické škótske počasie.“ Zaželal nám na cestu „Good luck“ a my sme vyrazili. Mali sme ísť radšej vo dvojiciach. Vytvoril som ju s poručíkom Arnoštom Bílkom. Bol to statočný muž, pôvodom delostrelec. Padol v boji pri Dukle. Poručík Josef Strankmüller bol jazdec, a preto verný svojej zbrani utvoril dvojicu s majorom Františkom Vovsom, najstarším účastníkom kurzu. Po krátkom pochode po hradskej sme prešli na poľnú cestu, ktorá sa čoskoro premenila na úzky chodník vedúci do papradia. Tam už bola len akási lúka prešliapaná ovcami. Pochod bol od samého začiatku namáhavý. Nálada však bola výborná, aj keď sme boli všetci premočení. Vedeli sme, že z brehov okolo jazera stekajú drobné potôčiky. V období sucha to boli vysušené korytá, ktorými pretekal len slabý prúd vody a ten sa hravo preskakoval bez toho, aby sa narušil rytmus kroku. Situácia bola však podstatne zložitejšia za dažďa ako v našom prípade. Z bezvýznamných pramienkov vody sa stali bystriny, ktoré sa preplietali skalami a miestami dosiahli šírku desať metrov. Spočiatku sme tie menšie zdolávali preskakovaním. Čoskoro sme však zistili, že bude rozumné šetriť sily. Vzdialenosti medzi dvojicami sa predlžovali. Bolo možné pozorovať, že nastáva boj o miesto na čele prúdu. Snažil som sa s Arnoštom prepracovať trhákmí dopredu. Darilo sa nám odražať útoky za nami. Ťažko povedať, či sme boli viac premočení od dažďa alebo potu. Blížili sme sa bezpečne na koniec jazera a v jeho blízkosti k cieľovému domčeku. Obzerali sme sa, ale v hustom papradí sme nikoho nevideli. Blízke šumenie vody signalizovalo väčšiu prekážku. Stáli sme pred najväčšou a najprudšou bystrinou. Jej hĺbku sme nepoznali. Voda valiac sa z kopca pripomínala hlukom vodopád. Aby sme nestratili náskok, bez dlhého váhania som sa rozhodol, že v mieste, v ktorom sme sa k nej priblížili, riekou preplávam. Arnoš sa pokúsil o vhodné prebrodenie. Pri plávaní, unášaný od jednej skaly k druhej, som si všimol, že proti prúdu, asi päťdesiat metrov od nás vo výške dvadsať metrov, tvorí voda úzky vodopád a nad ním sa ukazuje slušný priechod. Navrhol som Arnoštovi, aby sa pokúsil využiť ho. Bol na druhom brehu skôr ako ja. Musel som plávať opatrne od jedného vyčnievajúceho balvana

k druhému a dávať pozor, aby ma prúd vody nestrhol do jazera, kde som na súboj s vodou nemusel mať dosť síl. Medzitým sa za nami blížila dvojica Voves – Strankmüller. Obidvaja stáli pred rovnakým problémom ako my pred chvíľou. Upozornil som ich na nebezpečenstvo pri plávaní, odporučili sme im cestu, ktorou prešiel Arnošt, a vydali sme sa rozbahnenou lúkou priamo k domčeku Oban, kde sme sa šli usušiť, a čakali na príchod ostatných. Čakanie sa nám skoro začalo javiť zdĺhavé. Nikto z našich neprichádzal. Bolo nám to čudné. Tušili sme, že v cvičení nastal akýsi obrat. Usudzovali sme, že pravdepodobne pre vytrvalý dážď sa skončilo. Bolo už okolo 15. hodiny, keď sme spozorovali, že od potoka prichádza poručík Nicholson a máva na nás. Išli sme mu v ústrety. Povedal nám, že cvičenie nebude pokračovať, pretože sa stalo nešťastie. Poručíkovi Strankmüllerovi sa pri prekonávaní vodnej prekážky na mieste, kde prechádzal Arnošt, od únavy pokľzla noha a dostala sa medzi kamene. Prúd vody ho strhol, zlomila sa mu pritom noha medzi kolenom a členkom a nemohol ju vytriahnuť. Vyčerpané telo nedokázalo odolať silnému prúdu vody a dostalo sa pod vodu. Major Voves volal o pomoc ďalších. Tí však boli roztrúsení, prichádzali pomaly a vyčerpaní. Nikto z prítomných nemal dostatok síl nešťastnému kamarátovi pomôcť. Prišli sme k miestu nešťastia v čase, keď k brehu priplával parník so záchrannou posádkou, prostriedkami a lekárom. Tí nebohého vyslobodili a vy-niesli na loď. Jeho zlomená noha visela len na koži. Po návrate do obce Morar mŕtve telo previezli do márnice. Vracali sme sa s mŕtvym smutní a bez nálady. Stratili sme vzorného a statočného vlastenca. Nasledujúci deň, v nedeľu 9. augusta skoro ráno, sme mlčky cestovali do Manchestra, všetci pod dojmom nešťastnej udalosti z predchádzajúceho dňa. Vojna si brala i takýmto spôsobom svoje obete. Skupinu sprevádzal lekár. Z pôvodných dvadsať osôb si traja výcvik v zoskoku padákom rozmysleli. Tí sa vrátili naspäť k svojej jednotke. Zvyšní sedemnásti sme cestovali takmer celý deň do cieľovej stanice Manchester, odkiaľ sme sa vojenským transportom dovezli na miesto určenia do Wilmslow²⁰² v blízkosti tamojšieho letiska. Už sa stmievalo a celá krajina sa ponorila do vojnového zatemnenia. Ubytovali sme sa a zvyšok večera som pri kozube v spoločenskej miestnosti STS premýšľal, čo prinesie budúci deň, niektorí sa vybrali do miestneho pubu. Všetkým sa zdôraznilo, že nasledujúci deň je pondelok a bude normálny budiček o šiestej hodine. Stretali sme tu mužov a ženy rôznych národností. Bývali sme v budove na okraji Manchestru neďaleko letiska. Majiteľ budovy, v ktorej sme boli ubytovaní, ju prenajal na vojenské účely. Po mesačnom pobyte na škótskej samote sa každý tešil z nadchádzajúceho pobytu v osamelej vile. Mali sme k dispozícii priestornú halu a na každom poschodí viacero miestností rôznej veľkosti s príslušenstvom. Niektorí zapochybovali o vkuse staviteľa či majiteľa. Príľahlá záhrada pestovaná na anglický spôsob neposkytovala najmenšiu príležitosť

202 Mesto Wilmslow sa nachádza neďaleko južného okraja Manchestra.

na oddych. Sklamany bol ten, kto počítal, že odchodom zo Škótska sa skončia ranné polhodinky, ktorým sa medzi účastníkmi výcviku hovorilo „pítí“ (anglická výslovnosť písmen „p“ a „t“, ktoré boli prvými písmenami slov Physical Training – telesné cvičenie). Britský seržant sa v čase výcviku každý deň skoro ráno po budíčku náležite staral o to, aby sme pri rannej rozcvičke nezabudli či nevynechali zdolať prekážky nápadne ukryté v záhradnom prostredí. V pondelok ráno celá skupina vrátane dvoch britských účastníkov nastúpila v telocvičnom odeve na malom priestranstve pred vchodom do záhrady, kde boli rozostavené rôzne tyče, kolesá, laná a iné prekážky, pri ktorých stáli anglickí seržanti, nekompromisní v tvrdom výcviku. Po prekonaní všetkých prekážok a ich niekoľkonásobnom opakovaní sme sa zhromaždili pri stole s pružným mostíkom na jednej a mäkkým dopadom na druhej strane. Podľa našich úsmevov cvičiteľ pochopil, že nám toto náradie nie je neznáme. Pri dopade sa kládol dôraz na svižný kotúl. Zvyšok dňa sme trávili väčšinou v malom lesíku. Konkurovali sme opiciam. Šplhali sme sa z jedného lana na druhé, odtiaľ na strom a po jeho vetvách dolu do kolapsu a opäť ďalšia prekážka, ktorá poznamenávala otlčené telo. Nacvičovali sme kotúle dopredu a dozadu, potrebné pri pristávaní. Vyskakovali sme z kruhových otvorov v podlahe lietadla aj z bočných dverí až do vyčerpania tak dlho, až celá činnosť bola reflexnou. Cvičili sme rozkmity, ktoré mali napodobňovať posledný okamih pred dotykom so zemou. My sme boli celí dotlčení od dopadov, inštruktori unavení od našich neustálych otázok, na čo to všetko. „Zajtra sa skáče,“ ukončil našu dotieravosť inštruktor.

Po vstupe do haly nás púta nápis: „Kto je parašutista?“ Ako odpoveď nasleduje: „Bolo by chybou domnievať sa, že parašutista je vojak, ktorý sa naučil zvláštny spôsob boja v dnešnom modernom vedení vojny. Výcvik parašutistu je školou charakteru a skúškou veliteľských schopností. Učí nás najlepšie poznať seba samých a ovládať vlastný pud sebazáchovy. Učí nás byť silnými telesne a mravne a len takýchto mužov potrebuje naša vlasť.“

Pristupujem v hale k okienku a potvrdzujem príjem padáka. Beriem ho starostlivo do náruče obidvomi rukami. Úsmev šumnej skladníčky, ktorá mi ho vydáva, nevnímam. Hľadám si voľné miesto a snažím sa dostať do padákového postroja nacvičeným spôsobom. Akosi mi to nejde, prstom a rukám chýba zručnosť a rutina. Inštruktor chodí medzi nami, pomáha a tíško pritom šepká: „Niekedy sa stane, že padák zlyhá. Ten, komu sa padák neotvorí, dostane nový,“ pridáva starostlivo. Panické „húúú“ sa ozýva halou. Konečne sme všetci ustrojení. „Poďme k lietadlu,“ vyzýva inštruktor. Odchádzame na prvý zoskok, aby sme predviedli výsledky výcviku. Jednou rukou pevne zvieram uzáver padákového postroja. V druhej ruke tuho držím závesné lanko. Odchádzame za cvičiteľom a postupne sa radíme do dvojíc. Na skok v pomalej dvojici sme zoradení tak,

aby na každej strane od zatvoreného otvoru v podlahe lietadla – školského Whitleya²⁰³ – bol rovnaký počet skákajúcich. Lietadlo predstavovalo starý typ, hovorilo sa mu priliehavo „flying coffin“, lietajúca rakva. Mnohí sedíme v lietadle po prvý raz. Každý z prítomných pôsobí pokojným dojmom. Pozerám pred seba a premýšľam. Nesmieme zabudnúť skočiť vzpriamení, s nohami pri sebe a s hlavou hore. V lietadle je slabé svetlo, ale vidíme na seba. Dvere sa zatvárajú. Stroj štartuje, rozbieha sa po rozjazdovej dráhe, stúpa, otáča sa, ale nikto tento manéver nevníma. Podlaha sa otvára a prví skokani miznú v jej útrobach. Posúvam sa dopredu. „Pripravte sa!“ volá na mňa inštruktor. Vkladám nohy do otvoru, kolená k sebe a pozerám na červené svetlo. Za okamih bliká zelená. Inštruktor kričí: „Go!“ a ja vklzavam do otvoru. Tresk, takmer výbuch, trhnutie v ramenách, padák sa otvoril. Vidím nad sebou vršok padáka vo forme veľkého dáždznika. Lietadlo je preč. Mám modré ovzdušie nad hlavou. Príroda z výšky je pôvabná. Je v tom čosi krásne. Som vo vzduchu sám, absolútne ticho. Dole je cesta a na nej akési stopy života. Je to nádhera, cítim radosť, teším sa z letu a ďakujem nebesiam za tento krásny dar. Telo sa mi hádže spredu dozadu a naspäť. Pozerám na strechu padáka nado mnou a chytám sa popruhov. „Keep your legs together,“ upozorňuje ma hlas britského inštruktora zo zeme a ja si uvedomujem, že som na nohy zabudol. Treba ich mať pri sebe. Zdá sa, že terén, tak ako ho vnímame a poznáme z mapy a zo zeme, je akýsi iný. Zelený koberec podo mnou sa mení na trávu. Nadšenie rýchlo mizne. Kmitám, aby som rozprúdil vzduch a dostal sa k značkárovi. Blíži sa zem. Nohy a kolená pri sebe. Sústreďujem sa na pristátie. Bude rýchle ako skok zo steny vysokej päť metrov. Tak nám bolo povedané. Možno sa aj kotúl podarí. Tolko som ho cvičil a počasie je nádherné. Vzduch okolo je suchý a horúci. Počujem hluk ľudí, padám na zem, rýchly kolaps, vztyk, obieham padák, aby som ho priviedol do kolapsu prv, ako mi ho vietor unesie. Je po všetkom. Jasot našej skupiny nemá konca. Pozerám hore. Nad nami sa vznášajú poslední zoskakujúci parašutisti. Chcel by som byť medzi nimi. Pozorujem ich s veselým úžasom – naozaj som to urobil aj ja? Odchádzame do najbližšej kantíny na najchutnejší čaj.

Prvý skok mal ešte dozvuky v ubytovni. Každý pokladal seba za najlepšieho a na druhom videl nedostatky, ktoré sa v nekonečnej drine snažil odstrániť. Ten, kto chcel čo najskôr vyskočiť z otvoru lietadla, narazil bradou na protilahlú stranu. Kto skákal do otvoru s hlavou sklonenou k hrudi s myšlienkou, nech to dopadne, ako chce, toho švihol napnutý popruh okolo jeho tváre a zanechal na nej šmuhy. Boli to jasné dôkazy, že dril, ktorý sme považovali za dotieravý, nebol zbytočný. Boli aj takí, ktorí po úspešnom dopade od radosti nestačili včas

203 Išlo o upravený dvojmotorový bombardér Armstrong Whitworth Whitley, ktorý Britské letectvo používalo od marca 1937. V roku 1942 už bol zastaraný a slúžil iba na výcvikové účely. .

vstať a padák ich ťahal po zemi a zbytočne sa zranili. Na rozdiel od predchádzajúcej noci sme spali po fyzickej a psychickej únave spánkom spravodlivých.

Všetky postrehy a poznatky z prvého zoskoku sme pred nasledujúcim zoskokom podrobne prebrali pri opakovanom prípravnom nácviku. Pri zoskoku v rýchlej dvojici skákali dvaja účastníci výcviku na povel inštruktora v nacvičenom rytme rýchlo za sebou. Opakujúce sa poranenia potvrdili, že na zdokonalenie prípravy na zoskok je stále dosť dôvodov a dôkazov. Tretí zoskok bol v skupine piatich spolu so zásobníkom. Cieľom tohto zoskoku bolo zhromaždiť skupinu so zdvihnutými padákmi pri zhodenom zásobníku. Samotný zoskok bol skôr vzrušujúcou ukážkou či napodobením situácie, v akej sme sa mohli ocitnúť v krajine, kde hrozil zásah nepriateľa. Parašutisti dopadli jedni lepšie, iní horšie. Po dopade bolo medzi nami dosť veľavravných. Presvedčili sme sa, že parašutista nemá vo vzduchu žiadny pocit výšky. Ak sa dostanete z lietadla, máte nádherný pocit eufórie. Padák sa otvára za dve sekundy a za 30 sekúnd sa dostávate k zemi. Ako štvrtý a posledný ostával už len nočný zoskok. Zámerom výcviku bolo priblížiť ho čo najviac skutočným pomerom pri plnení úloh. Pre osoby odhodlané plniť svoju povinnosť v týle nepriateľa bol nočný zoskok z lietadla pomocou padáka najdôležitejší. Výcvikové podmienky na letisku v Manchesteri neboli vždy také, aby túto dôležitú požiadavku splnili. Tento zoskok sa často nahrádzal zoskokom z balóna. Veľmi to však skresľovalo podmienky, za akých sa mal plniť nočný zoskok z lietadla. Bol však dobrou pomôckou na názorné školenie účastníka výcviku. Pri nočných skokoch nebolo dosť skúseností a bežná prax vychádzala z poznatkov, že parašutista sa musí snažiť počas zoskoku nájsť vhodný orientačný bod v teréne, ktorý by umožnil včas sa pripraviť na pristátie, aby dopad nebol neočakávaný, a tým rizikový. Po zotmení nás autobus odviezol uličkou tlmených svetiel po jednej dráhe okolo letiska neznámou cestou, z ktorej sme pozorovali rozbeh lietadla po štartovacej dráhe. Letci jej hovoria „runway“. Videli sme lietadlo štartovať uličkou do tmy a ako sa stratilo v nočnej tme. Brali sme to ako prípravu na to, čo nás čaká. Obchádzali sme letisko a zastavili sa takmer pod balónom. Skákali sme z balóna. Lietadlo na nočný zoskok nebolo k dispozícii. Nafúkaná hmota ležala pritlačená k vrcholku stromov na okraji malého lesíka, z ktorého vybiehala široká lúka niekde do stratena, kam za tmy nebolo vidieť. Z nej bolo počuť hlasy, zrejme inštruktora z miesta dopadu nášho budúceho zoskoku. Balón akoby sedel na štvorhrannom koši s kruhovým otvorom. Bola to drevená podlahová doska s otvorom rovnakým ako v lietadle, vystužená kovovým rámom a silnou stanovou plachtou. Vystúpili sme z autobusu a prevzali padáky. Prví štyria z dvojstupu, ktorý sa medzitým vytvoril, nasadli tak, že v každom rohu bol jeden muž s pripútaným padákom a pripravili sa na zoskok. Každý využil jednu bočnú stenu a prikrčil sa k nej tak, aby, nevedno prečo, nemusel pozeráť do otvoru, ktorým mal o chvíľu vyskočiť.

Inštruktor každého upozornil, aby sa presvedčil, či mu bezpečne zavesil šnúru padáka do štartovacieho oka v balóne. Keď sa ubezpečil, že všetko je v poriadku, podliezol kôš, vliezol doňho otvorom v podlahe. Sadol si na rám koša, upevnil si padák a jednou rukou sa chytil lana, ktorým bol balón spojený s košom, a na dôkaz, že všetko je v poriadku, zapískal si známú melódiu: „... It's a long way to Tipperary...“ Obsluha motora pri navíjadle uvoľnila stúpanie balóna. Nočné ticho sprevádzalo nehlučný výstup. Príkaz na zoskok dával dôstojník na doskokovej ploche. Skákalo sa z výšky tristo metrov. Výskok bol predvedený nacvičeným spôsobom. Miesto dopadu sme nevideli. Ďalší skákal až vtedy, keď sa cvičiteľ presvedčil, že predchádzajúci skočil v poriadku po ústnom dohovore kôš – zem. Nastupovala posledná štvorica. Ostával už len posledný sedemnásty. Tým som bol ja. Inštruktor v koši pod balónom a dôstojník na doskočisku sa dohovárali. Z rozhovoru sa dalo vycítiť, že sa im nechce vznášať balón kvôli jednému zoskoku. Uvažovali v polotichom rozhovore o tom, či by nebolo možné vziať do koša päť osôb spoločne. Moja znalosť angličtiny bola v tom čase taká, že som rozumel celému rozhovoru. Obidvaja vyjadrovali pochybnosti a neistotu. Mlčal som osamotený pod balónom a čakal na výsledok. Skončili so slovami: „We will take a risk.“ (Riskneme to.) Nastalo čudesné ticho, ktoré niektorých z nás znepokojovalo. V tomto okamihu akoby som ľutoval, že som rozhovoru rozumel. Kto veľa načúva, veľa sa dozvie. Bolo treba zmieriť sa so skutočnosťou. Navonok pôsobím dojmom, že som odhodlaný na všetko. Seržant dáva príkaz, aby sa štyria sediaci v koši pod balónom uskromnili a urobili miesto pre piateho. Myšlienky plné pochybností ustúpili. Vliezol som do koša pre štyroch. Žiadny hluk lietadla. Mysel je uvoľnená na vnímanie nových dojmov. Hluk motora ženuci balón do výšky prestal. Predstavivosť dostáva zelenú. Nad hlavou svietia hviezdy. Nočná obloha vytvára podivnú pokrývku zoskoku. Skáčem posledný. Rozhliadam sa a hľadám bod, ktorý mi pomôže odhadnúť, ako blízko som k zemi. Pozerám sa láskyplným pohľadom okolo seba. Na Veľký voz a Polárku nemám čas. Mliečnu dráhu nevnímam. Pocit odpútania človeka vo vzduchu povzbudzuje, dáva zabúdať na obavu a živí predstavivosť. Prijemný pocit pohody a blaženej istoty je krátky. Povinnosť pred pristátím káže byť v strehu. Prísna sebakontrola je potrebná. Pozerám pod seba, vidím vrcholky stromov a vzápätí nasleduje dosadnutie na zem. Je tichá noc bez vetra. Nebol to ukázkový dopad, ale vstávam ľahko a som bez úrazu, rovnako ako všetci ostatní predom mnou. Balím padák predpísaným nacvičeným spôsobom. Inštruktor skáče vedľa mňa. Zoskupujeme sa a odchádzame do autobusu, ktorý nás vezie na miesto ubytovania. Napriek neskorej večernej hodine je v ňom veľmi živo. Výsledok zoskokov sprevádzajú slová britského seržanta: „You are lucky people“²⁰⁴. Mal tentoraz pravdu. Sme naozaj šťastní, že päťtýždňový výcvik, ktorý poznamenáva

204 Ste šťastní ľudia.

mnohých z nás, je ukončený. Pred odchodom na lôžka je nariadený odchod na nasledujúci deň v skorých ranných hodinách.

Teším sa, že sa po návrate k jednotke fyzicky zregenerujem. Všetci to potrebujeme. Ráno vstávame podľa nariadenia. Dobre vyškolená obsluha nám na našu pýchu a veľkú radosť ponúka a ochotne prišívá padáčik. Využíva na to s nevšednou ochotou a usilovnosťou naše krátke čakanie pred odjazdom na stanicu. Hrdím sa nášivkou bieleho padáčika s modrými krídlami na pravej strane rukáva. Bolo povolené nosiť ju až po úspešnom vzájomnom rokovaní, ktoré z našej strany viedol generál Viest. Angličania sa bránili pridelovať padákový odznak cudzím jednotkám. Unavení, viac potácajúci sa ako chodiaci, vraciame sa k svojej jednotke. Naša cieľová stanica je Lowestoft na východnom pobreží Anglicka, kam sa naša brigáda v čase výcviku z Yeovil presťahovala, aby tam prevzala novú úlohu pri obrane východného pobrežia Britského ostrova pred prípadným útokom nepriateľa z mora. Odcestovali sme z Manchesteru v dopoludňajších hodinách tak, aby sme ešte za denného svetla mohli vyhľadať každý svoju jednotku na novom mieste ubytovania. Väčšinu svojho pobytu vo Veľkej Británii som býval v súkromí. Túto možnosť som mal ako dôstojník na veliteľskom mieste a vždy som ju pri každej vhodnej príležitosti využíval. Bola to vynikajúca príležitosť na štúdium a konverzáciu v anglickom prostredí a súčasne možnosť aspoň nakrátko sa vyhnúť nelákavým perspektívam kasárenského života. Pomáhala mi zvládnuť prechod z mierového kasárenského života v známom prostredí na podmienky v neznámom prostredí cudzích krajín. Väčšinu mojich zvrškov odoslali s mojou rotou. Zostalo mi len niekoľko drobností osobnej potreby a rozlúčiť sa s majiteľkou podnájmu. Odbočil som preto v Londýne smerom do Yeovilu. Po krátkom zastavení som nabral smer Lowestoft, kam som pricestoval tesne pred polnocou. Ocitol som sa v kraji, ktorý som nikdy nevidel a o ktorom som nič nevedel. Z vlaku vystúpilo niekoľko neskorých osamelých cestujúcich. Každý sa ponáhľal svojím smerom. Rozhliadol som sa po prázdnej stanici a rozhodol sa vyhľadať svoju jednotku. Ulice boli prázdne, vyludnené, budovy zatemnené. Nikde žiadny strážny, žiadna hliadka. Hostince zatvorené. Na uliciach mŕtvo, akoby tu líšky dávali dobrú noc. Schyľovalo sa k tomu, že svoje blúdenie ukončím na železničnej stanici. Konečne som pred sebou uvidel osvetlený červený nápis „Police Station“²⁰⁵. Zaklopal som a vstúpil. Predstavil som sa a krátko vyspovedal, čo ma postihlo. Službukonajúci seržant ma privítal po anglicky a ponúkol „cup of tea“²⁰⁶, čo som s veľkou vďakou prijal. Prisviedčal, že do mesta prišli čs. jednotky. Polícia však ešte nemá prehľad o ich dislokácii, nakoľko sú v štádiu rozmiestňovania. Ako jediné riešenie mi ponúkol asketickú

205 Policajná stanica.

206 Šálku čaju.

pričnu väzenskej cely, ktorá bežne slúžila na odpykávanie trestu pre tých, čo narušovali miestne mravy. Túto možnosť som s uspokojením prijal. Nasledujúci deň som svoju jednotku bez problémov vyhľadal. Veliteľ batérie, ktorý o mojom odbočení v Londýne vedel, ma privítal slovami, aby som sa obratom vrátil naspäť, nechcel uviesť bližšie dôvody.

Ďalšie podrobnosti som mal získať od štábneho kapitána Šustra v Londýne, u ktorého som sa mal hlásiť. O Šustrovi, ako sme ho nižší dôstojníci medzi sebou nazývali, kolovali povesti, že je jedným z tých, ktorí o odosielaní našich vojakov do okupovanej vlasti veľa vedia. Vyhľadal som si najbližší vlakový spoj a odcestoval do Londýna. Cestou vo vlaku som premýšľal, ako sa podrobnejšie vyjadriť k jednotlivým bodom dotazníka, ktorý sme pred nástupom do kurzu vyplňovali, a predovšetkým, ako sa mám stavať k otázke „Návrh na použitie“, na ktorú som odpovedal: „K čomukoľvek podľa potreby“ a v rozpakoch som si hľadal miesto svojho budúceho prístátia v porobenej vlasti a rozvíjal predstavy o budúcich úlohách. V jeho služobnom pôsobisku Porchester gate na triede Bayswater road sme spočiatku diskutovali o dôstojníkoch veliteľskej zálohy zaradených ako obsluha protitankového kanóna a vyslaných do kurzu. Zaujímalo ho moje služobné zaradenie v batérii, ktorá bola jednotkou vytvorenou väčšinou z dôstojníkov veliteľskej zálohy. Potvrdil som mu to, čo o mne vedel, že som v nej systematizovaným dôstojníkom pre styk a spojenie. Nevynechal otázky o priebehu kurzu. Počas nich som sa dozvedel, že ministerstvo obrany vyhovuje návrhu Britov, aby som v ďalších kurzoch, ktoré budú nasledovať, bol britským cvičiteľom k dispozícii ako inštruktor a tlmočník na zaistenie hladkej spolupráce medzi československými účastníkmi výcviku a britskými cvičiteľmi. Prislúbil mi pri tejto práci všestrannú pomoc pri ďalšom školení a požiadal ma, aby som po skončení každého výcviku o jednotlivých účastníkoch podával hlásenie o ich telesných a mravných hodnotách počas výcviku, prípadne podal odporúčenie na jeho ďalšie použitie. Ako som sa súčasne dozvedel, vystriedal som kapitána Hynka, ktorý nás v kurze sprevádzal. V ďalších už činný nebol. Dostal som cestovný preukaz, ktorý mi zaručoval nerušenú jazdu na miesto určenia. Cestoval som rovnakým spôsobom ako pred piatimi týždňami: s hrejivým pocitom pre poctu, ktorej sa mi dostalo. V budove Traigh ma privítal veliteľ STS podplukovník Young a veliteľ nášho výcviku major Millar. Obaja boli krátko predtým povýšení a neskrývali svoju spokojnosť nad mojím návratom. Zmienili sa mi, že v návrhu na vyslanie stabilného spojovacieho dôstojníka pre zvláštny výcvik navrhli troch v stanovenom poradí, pre prípad, že by sme z našej strany z akýchkoľvek dôvodov nesúhlasili s ich výberom. Ubytoval som sa s poručikom Dennisom Nicholsonom, ktorý prevzal zodpovednosť z britskej strany za výcvik ďalších našich účastníkov, a spoločne sme sa delili o rohovú

miestnosť na prvom poschodí, z ktorej okná smerovali priamo na more. Moje povinnosti boli stanovené podľa jednotlivých prípadov.

Škótska farma Traigh House sa stala naším prechodným domovom. Každú miestnosť zdobili výjavy spoločnej histórie. Boli tu obrazy hlavy štátov Československa a Veľkej Británie, nechýbali ani olejomalby brigádneho umelca juhoslovanského pôvodu Besperáta. Škótske kozuby nespĺňali naše predstavy o hrejivom teple, na aké sme boli zvyknutí doma, zvlášť, keď sme prišli premočení, aby sme sa pod teplými sprchami zbavovali potu a nánosu zo škótskych hôr. Mnohí z nás však našli pri kozube útulnosť, ktorú v ňom videli naši britskí hostitelia. Dostatočná strava vítala unavené telá každý deň. K dispozícii bola denná britská tlač a týždenník Čechoslovák. Spolu s Dennisom sme mali v izbe prenosný rádiový prijímač, ktorý v tej dobe razil cestu dnešným vreckovým prijímačom. Ako britský cvičiteľ som mal možnosť oboznámiť sa podrobne s miestnym anglicko-škótskym prostredím, čo bolo nevyhnutné. Žil som v anglickom prostredí v službe i mimo služby a spolu s Dennisom sme mali prídeleného spoločného sluhu – „buttlera“, ktorý nám svojou vrodenu starostlivosťou umožňoval venovať sa zvláštnemu výcviku bez obáv o svoje súkromné starosti. Predpísanú diškréciu dlho odmietal. V mojom prípade trvalo dlhšie, kým v sebe premohol to, že pomáha utečencovi z ďalekej, jemu neznámej krajiny.

Stať sa inštruktorom a cvičiteľom pri školení vlastných žiakov v britských školách a kurzoch, na ktoré kládli Briti zvláštny dôraz, pokiaľ išlo o školenie a utajenie, bolo výsledkom britského úsilia. Chceli dostať do vlastných radov osoby, ktoré sa grupovali z najlepších. Bola to príležitosť, ako čerpať vedomosti pre ďalších, kde bolo vidieť zaujímavý rozdiel v názoroch na dôležitosť niektorých výcvikov. Tohto postrehu som si bol veľmi dobre vedomý. Neustále som bol vedený snahou pracovať tak, aby som so ctou obstál sám pred sebou a aby som s úspechom splnil povinnosti, ktoré odo mňa Briti očakávali. Cvičiť každého agenta v jeho vlastnom jazyku nebolo celkom možné a u Britov nepripadalo do úvahy. Účastníci výcviku sa často museli učiť zrakom, sledujúc to, čo cvičiteľ koná, počúvajúc pritom jazyk prekladateľa a ten v začiatkoch k dispozícii nebol. Českí a slovenskí účastníci týchto kurzov boli v jazykovej oblasti, bez ohľadu na to, či išlo o počiatkový, alebo pokročilý výcvik, v nezávideniahodnej situácii, ktorá pri manipulácii s odbornými výrazmi zvyšovala náročnosť výcviku. Technická znalosť angličtiny u všetkých účastníkov kurzu ani zďaleka nebola dokonalá. Sotva stačila na najnutnejšiu konverzáciu, takže na sledovanie anglickej technickej výučby nebola vôbec dostatočná. Dôležitou bola usilovnosť každého jednotlivca.

Na príkaz vyšších miest sa sledovali aj osobné vlastnosti cvičencov. Vhodnosť voľby osoby pre plnenie úlohy, na ktorej sa mali jednotlivci podieľať, bola veľmi

delikátnou záležitosťou. Sledovanie tých, ktorí boli úlohou sabotáže poverení, ukázali veľmi nebezpečné miesta výcviku. Žiadať od mužov, kde jeden druhému pri výcviku nevyhovuje, aby spolupracovali na podvratnej činnosti, kde každodenné riziko prezradenia a zatknutia napína nervy do maxima a kde najmenšie nedorozumenie dráždi úzku spoluprácu, nebolo prezieravé. Jedinou základňou, na ktorej mohli aktéri v tyle nepriateľa spolupracovať, bol vzájomný rešpekt, ktorý

Ministerstvo Národni Obrany
 II. odbor
 8j.589 Taj. C/1942
 Vše: X. armádní kurs ve Skotsku.

Londýn, 18/9 1942
KONCEPT
TAJNÉ
 Ministerstvo Národni Obrany
 III. odbor
 Londýn

Armádní útočný kurs ve Skotsku začne dne 26. září a potrvá 4 týdny. Po jeho ukončení absolventi podle výsledku lékařské prohlídky zúčastní se parašut. výcviku.

Armádního kursu účastní se 1 stálý instruktor, který je současně velitelem skupiny/ npor. Petrák, který skup. očekává ve výcv. středisku ve Skotsku/a 20 frekventantů, celkem 21 osob.

Tato skup. pod velením důst. přijede do Londýna dne 25 září takto:

Dne 25/9 :	odjezd LOWESTOFT	12.30	kurs 3.11
	přesedat BECCLES	12.47	
		12.55	
	příjezd LIVERPOOL Str. Station	15.57	

Cestovní rozkaz pro jízdu LOWESTOFT-LIVERPOOL Street station/Londýn/ vystaví Intendence česl. brigády. Na LIVERPOOL Station bude skupina očekávána a obdrží další pokyny. Skupina odjede ještě též den v 19.00 hodin ze stanice King s X dále.

Výstroj frekventantů/viz návrh stálého instruktora naše 8j.535 Taj. C/1942 ze dne 1/9 1942/.

Stravování frekventantů děje se ve společné jídelně; frekventanti přispívají na zlepšení stravy částkou stanovenou velitelem kursu.

Další pokyny dá stálý instruktor přímo na místě. Důst. II. odboru bude transport na LIVERPOOL str. Station očekávati. Odevzdá veliteli transportu cestovní rozkazy do místa kursu a event. pokyny pro cestu.

Přednosta II. odboru:
 plk. gšt. Moravec Frant
 v zast.:

Žádáme, aby do počtu účastníků byl npor. Kriváček a npor. Toller. Ulež, je myšl.

Menovanie A. Petráka za inštruktora útočného kurzu v Škótsku

Vilka Garramor, prezývaná „Gabčíkova farma“, v ktorej bolo cvičených prvých osem čs. dobrovoľníkov na boj v tyľe nepriateľa

by mohol prekonávať nevyhnutné ťažkosti a nebezpečenstvá, ktoré odvážlivcom v Protektoráte alebo na Slovensku hrozili. Preto mali cvičitelia príkaz sledovať priateľstvo, ktoré sa počas výcviku vyvinulo, a pokúšať sa dosiahnuť súlad budúcich agentov do vhodných skupín na tejto báze. Ukázalo sa, že výcvikom prechádzali aj takí, ktorí svojím konaním viac uprednostňovali to, ako uspokojiť svoju zvedavosť ako úspech vo výcviku. Charaktery ľudí sa často odhalia až do nahoty v tých najťažších časoch. Snívanie o amerických kovbojoch, o ktorých sme dychtivo čítali počas vyučovania pod lavicou, je niečo iné ako stretnutie s realitou.

Výcvik prebiehal podľa presne stanoveného programu a ten sa opakoval pri nástupe každej novej skupiny, ktoré sa v Škótsku školili od prvých dobrovoľníkov

Farma Camusdarach, v ktorej pokračoval výcvik ďalších štyroch 20-členných skupín

v druhej polovici roku 1941 v budovách Garramor a Camusdarach pre výsadky vysadené v zime 1941 – 1942. V divokej prírode tohto krásneho prostredia sa statoční dobrovoľníci učili obratnosti, ktorá bola neoceniteľná pri pristátí na nepriateľskom území.

Školy paramilitantného výcviku organizované výborom SOE tvorili skupinu „A“ a Česi a Slováci v nej boli pridelení do STS 21 v Arisaig House, kde sídlil aj veliteľ školy podplukovník Young v čase od mája 1942 do februára 1943, potom podplukovník A. D. Balden. Školy v ňom boli označené STS 25a Garramor, STS 25b Camusdarach a STS 25c Traigh House. Neskoršie boli tieto školy premenované na STS 29a, STS 29b, STS 29c. Ich bezprostredný veliteľ major Millar sídlil v STS 25a. Označenie týchto škôl sa často menilo, takže pre jednu STS boli k dispozícii dve označenia. Celý priestor, v ktorom sa výcvik tohto druhu konal, „Protected area“ (chránený priestor), bol vytvorený krátko po vypuknutí vojny a zahrňoval celé Škótsko na sever od čiar spájajúcej ponorkovú základňu v prístavnom mestečku Fort William pozdĺž Kaledonského kanála do Inversness. Obyvatelia tohto priestoru museli mať povolenie, aby mohli priestor opustiť a znovu sa doňho vrátiť. Každý, kto sem chcel vstúpiť, musel si vyžiadať povolenie vojenskej kancelárie na získanie príslušného dokladu, v ktorom bol uvedený dôvod vstupu. Všetky telefónne rozhovory v chránenom priestore prechádzali cenzúrou na pošte vo Fort William. Všetky budovy zabrané na vojenské účely boli obsadené až po dôkladnom prieskume samej budovy a príslušného okolia, až potom sa stali strediskom výcviku paramilitantnej skupiny. Všetky listy odosielané účastníkmi výcviku boli cenzurované. Touto prácou som bol poverený ako britský inštruktor pre československých účastníkov výcviku. Kontrolovalo sa miesto a spôsob výcviku, o ktorom nesmela byť v liste zmienka. Listy boli odovzdávané na miesto, kde dostali jednotnú odosielaciu pečiatku, aby bolo zaistené utajenie miesta pôvodu. Výcvik bol všeobecne tajný a mnoho detailov nikdy nebude sprístupnených verejnosti. Všetky ukážky tohto výcviku, ktoré sa po vojne objavili v tlači a boli zverejnené, sú klamné a zavádzajúce. Obdobný výcvik Commandos²⁰⁷ organizovaný britským námorným velením, ktorý prebiehal v škole Lochailort neďaleko Fort William, a ktorým tiež prechádzali českí a slovenskí dobrovoľníci, bolo dovolené fotografovať. Ak k tomu pridáme snahu záujemcov vynikať v nových poznatkoch, je tu cesta na pomýlenie čitateľa. Všetci účastníci výcviku v Škótsku sa učili predovšetkým odolávať únave. Telesný výcvik sa konal za každého počasia a mal za cieľ upevniť nepoddajnosť účastníka výcviku a dosiahnuť vysoký štandard telesnej zdatnosti na záver kurzu. Pomocnými cvičiteľmi boli poddôstojníci britskej armády. Podľa ich názoru, parašutista musí vydržať všetko.

207 Commandos – špeciálne jednotky britskej armády vytvorené v roku 1940, ktoré podnikali nájazdy na územia ovládané nepriateľom.

Takto prebiehal výcvik na farme Traigh House. Obe snímky vznikli až "na jeseň 1944 pri Dunkirku, nakoľko fotografovanie v priestoroch špeciálnych škôl SOE bolo zakázané

Boli neľútostní v preháňaní po dômyselne upravených prekážkach, či už to bol voľný príkop, preliezačky, podliezačky či šplhanie na rafinovaných konštrukciách, čo u mnohých malo často za následok rôzne odreniny. Zvláštnosťou boli špeciálne nože na tiché zabíjanie. Bol to najagresívnejší spôsob neozbrojeného boja zahrňujúci spôsob obrany pri napadnutí nožom alebo iným útočným predmetom. Sem patria posledné fázy napadnutia a zabitia strážnych a iných osôb nepriateľa tichým spôsobom. Najväčšou ťažkosťou tohto výcviku bola vždy neschopnosť praktizovať a vidieť výsledky na živjej osobe, hoci uchytenie, údery a napadnutie nožom sa praktizovali s plnou zúrivosťou na špeciálnych maketách. V každom agentovi sa nepodarilo vyvolať agresiu. Telesný výcvik bol vždy prípravou na skok pádacom. Účastníci výcviku sa pritom učili vy-

hýbať sa pohybu na obzore, prechádzať tíško porastom, využívať prirodzené pozadie nerovného terénu a dostať sa nepozorovane z jedného miesta na druhé. Zdolávali skaly, bralá a útesy, blížili sa za zverou, číhali na skupiny. Od unavených mužov sa žiadalo vydať zo seba všetko, aj posledný kúsok energie, ktorý predstavoval rozdiel medzi životom a smrťou. Tento intenzívny spôsob telesného výcviku mal chrániť životy, ktoré záviseli od telesnej schopnosti pochodovať desiatky kilometrov za deň pri zdolávaní prekážok. Čítanie mapy sa vyučovalo, aj keď nemusela byť príležitosť použiť ju. Vždy jestvovala možnosť pracovať v neznámej krajine. Účastníci výcviku sa navyše učili zapamätať si cestu, po ktorej sa mali

presunúť vo dne či v noci bez kompasu a mapy, tiež to, aby boli schopní nakresliť cestu vhodnými poznámkami tak, aby ďalšia osoba mohla po nej presne postupovať na cieľové miesto. Ďalej sa oboznamovali s použitím a čítaním cudzích máp používaných vo väčšej časti Európy. Ukázalo sa, že na zvláštny výcvik prichádzajú dôstojníci a mužstvo, ktorým chýba elementárna znalosť využívania mapy a práce s buzolou, čo viedlo k nedostatkom pri práci v teréne. Všetci účastníci výcviku museli pri nástupe do kurzu absolvovať dôkaz spôsobilosti orientácie v noci podľa kompasu. Bolo treba vzájomnú spoluprácu. Tam, kde to tak nebolo, končil sa výcvik zablúdením. Takmer v každom kurze sa našlo dosť tých, ktorí si tento výcvik z nepochopiteľných príčin neuvedomovali. Cvičenie v nočnej orientácii niektorí naši účastníci dostatočne nechápali, buď pre nedostatok vedomostí, či z ľahkomyseľnosti, ale bolo jednou z príčin nedostatočného plnenia. Takýto počiatkový neúspech vytváral psychicky a fyzicky zdrvivý dojem. Niektorí vinili za neúspech všetko a všetkých, len nie seba. Pri výcviku so strelnou zbraňou bolo snahou dosiahnuť dobrý výstrel predovšetkým z pištole alebo zo Sten gunu²⁰⁸. Strelba bola najdôležitejšou súčasťou výcviku, ktorú absolvoval každý občan štátu schopný vykonávať vojenskú službu. Dnes sa tento výcvik známy ako *instinctive fire* – pudová strelba – uplatňuje v rôznych STS formou zdokonalenou skúsenosťami a poznatkami najnovšej techniky. V tomto streleckom výcviku nešlo o cvičenie v klasickej strelbe a techniku v klasickom školení. Všeobecná požiadavka bola, aby bol každý schopný likvidovať strelbou nepriateľa na krátku vzdialenosť, nie viac ako desať metrov, v akejkoľvek polohe, pri akomkoľvek osvetlení, svetle a ak je potrebné, aj za úplnej tmy. Necvičila sa strelba s mierením v priamej polohe s priamo napriahnutou zbraňou. Požadovala sa strelba, ktorá akosi pripomínala divoký západ: rýchlo vytiahnuť zbraň z puzdra a ešte rýchlejší výstrel bang-bang. Bola to rýchlosť a útok a pritom dva výstrely. Na tento výcvik vybrali zvláštnych cvičiteľov, ktorí dôsledne uplatňovali: zbraň nie je na obranu, ale na útok. Pripomínali účastníkom výcviku: „Najzraniteľnejšie časti ľudského tela sú od miesta, v ktorom držíme v ruke barlu, až po hlavu. Dve strely do tohto miesta by nám mali dávať možnosť zbaviť sa nepriateľa.“ Vždy sa vyžadovali dve strely. Jedna strela zriedka zasiahne a nezabije okamžite. Nakolko nervový systém v takomto okamihu pracuje niekoľko sekúnd, treba brať do úvahy aj reakciu raneného, hoci smrteľne poraneného, ktorý môže mať dostatočný reflex, aby reagoval. Aby bol výcvik účinný, pri prechádzaní lesom sa každé tri metre objavili skryté figuríny v šedej rovnošate nemeckého vojaka. Strielalo sa za hmly, za blikajúceho alebo bleskového signalizačného svetla, pri svetle horáka, v hustom dyme s použitím tmavých okuliarov. Strielalo sa zo zadného postavenia, spoza stromov, zo strán budovy, v úzkych uličkách, smerom do vrcholkov stromov

208 Sten gun alebo STEN bol britský samopal s kalibrom 9 mm, ktorý sa vo viacerých verziách vyrábala v rokoch 1941 – 1960.

známych ako provizórne ciele šibenice a z rôznych výšok, dolu brehom a smerom do kopca na vršok stola. Strielalo sa v stoji, chode, za behu, v pokrčenej polohe alebo v prikrádaní. Táto strelba si vyžadovala telesne zdatného, bleskovo reagujúceho jedinca a sústavný výcvik. Nacvičovala sa tiež s vhodným púťavým námetom. V našom prípade slúžil na tento účel drevený barak postavený na morskom pobreží, v ktorom sa cvičila strelba smerom na more. V baraku boli za stolom rozmiestené tri terče predstavujúce vypočúvajúcich z gestapa. Pred nimi bol stojaci terč znázorňujúci vypočúvaného. Po stranách mal dva terče predstavujúce dozor nad vypočúvaným. Námet bol o tom, že treba vniknúť bleskovo do miestnosti, všetkých postrieľať tak, aby vypočúvaný nebol ranený a umožniť mu tak útek. Úloha bola splnená, keď v čase kratšom ako 30 sekúnd boli terče predstavujúce vypočúvajúcich zasiahnuté a terč vypočúvaného zostal neporušený. Tí, čo zasiahli vypočúvaného, dostali pokutu, z ktorej sa platila whisky na večerné posedenie.

Časom sa stal výcvik opakovaný v každom kurze z jazykovej stránky rutinou na odbornej úrovni, čo veľmi prospievalo účastníkom výcviku, ktorí nepoznali technické výrazy.

Strelecký výcvik čs. vojakov, ktorí sa pripravovali na boj v tyle nepriateľa, Škótsko 1942

Základom výcviku bolo bojové správanie počas celého jeho trvania. Účastníci výcviku sa mali predovšetkým naučiť priblížiť nepozorovane k cieľu počas prieskumu a napadnúť ho. Všeobecne to tvorilo základ taktiky drobnej nepravidelnej vojny. Pri tomto výcviku sa brali do úvahy všetky aspekty vrátane využívania krytu, kamufláž, prikrádanie, stopovanie a podobne. Výcvik s trhavinami zahrňoval praktickú aplikáciu trhavín a horľavín. Účastníci výcviku mali možnosť presvedčiť sa na špeciálnych cieľoch, akú škodu môžu trhaviny spôsobiť, čo sa veľmi približovalo realite.

Revolučný úspech zaznamenala plastická trhavina známa ako „plastik“. Bola jednou z najbežnejšie používaných trhavín. Nevybuchla, keď ju zasiahla strela z pušky. Najčastejšie typy boli bez zápachu, žlté, na dotyk mäkké ako maslo. Pracovalo sa často „na ostro“. Pri výcviku vznikali úrazy vyžadujúce si liečbu a návrat k jednotke. Počas kurzu sa vojaci cvičili v zhotovovaní rôznych typov náloží, získali tak dostatočné znalosti o trhavinách. Po úspešnom prepade R. Heydricha sa zvláštna pozornosť venovala nácviikom prepadávania veliteľských vozidiel. Nacvičovali sa triky pri prepadávaní motocyklov ňaťahovaním drôtu cez cestu. Začiatkom roku 1943 bol tento výcvik značne zjednodušený. Zaviedla sa štandardná hmotnosť trhaviny, aby sa redukovalo riziko, že správne zhotovená nálož zlyhá, čo sa stávalo často najmä nezacvičeným mužom.

Do taktického výcviku bolo zahrnuté plánovanie námetov, ich riešenie, rozkazy a hlásenia pri uplatňovaní techniky v drsnej prírode a močaristej krajine za nevlúdneho počasia. Všetky cvičenia dávali možnosť kontrolovať samých seba. Okrem útokov na klamnÉ ciele boli do cvičení zahrnuté útočné ciele aj na železničné koľajnice vo dne a v noci, vykoľajenia vlaku, použitie makiet umiestených na železničných koľajniciach. Klúčom všetkých námetov bolo priblížiť sa realite čo najvernejšie. Skutočné trhaviny a horľaviny sa používali všade tam, kde bolo možné ich použiť.

V letných mesiacoch boli problémy s nočným cvičením, keď tma trvala sotva dve hodiny. Za jasných nocí v lete skutočná nočná tma vôbec nebola. Často bolo treba riešiť úlohu, ktorej úspech bol podmienený dokonalou tmou panujúcou dlhší čas. Bolo treba improvizovať, prípadne riešiť len najzávažnejšie časti problému.

Pri používaní nástrah sa veľmi rozšíril výcvik, ktorý je v britskej terminológii známy ako „Boobytraps“, čiže pasca pre hlupákov, ako ho jeden z vtipných cvičiteľov preložil, ktorá pri dotyku spôsobí výbuch nastavenej nástrahy. Tieto v podstate primitívne zariadenia, vhodné ako zábava vojakov pri výcviku, pracovali na ňah, tlak alebo obojstranným smerom. Svojím lákavým a nenápadným umiestením boli ich následky veľmi nebezpečné, keďže fungovali ako rozbušky.

Výbor pre zvláštne účely mal mnoho skutočných a testovacích miest s rôznymi kryciami označeniami, ktoré sa často menili. Pracovali v nich vynálezovia s najpodivnejšími nápadmi. Práve účastníci výcviku mali často možnosť posúdiť ich prácu, najčastejšie vtedy, keď sa školské pracovisko stalo súčasne miestom testovania vynálezu.

Najčastejšie sa testovala zbraň STEN, poznali ju všetci príslušníci brigády. Názov vznikol z počiatočných písmen vynálezcov Shepherd a Turpina a z prvých dvoch písmen mesta výroby Enfield²⁰⁹. Poslúžil tu vzor BREN, kde prvé dve písmená boli z miesta výroby v Brne a druhé z miesta výroby v Enfielde vo Veľkej Británii. Dnes táto zbraň odpočíva v múzeách obdivovaná návštevníkmi. Vyrábala sa v troch kusoch: hlaveň, pažba, telo. V priložených smerniciach bolo poučenie, ako tieto súčiastky skladať a ako pridať nevyhnutý štvrtý diel – zásobník. Zásobník sa zasúval v pravom uhle z ľavej strany. Neopatrní alebo nevytrénovaní nováčikovia používali zásobník ako držadlo, čo bol najjednoduchší spôsob, ako zapríčiniť poruchu pri streľbe. Treba povedať, že Sten spočiatku spôsobil dosť nepresných palieb. Jeho kaliber bol 9-milimetrový, presne ako nemecký Schmeisser MP 38²¹⁰. To nebola náhoda. Strelivo bolo vzájomne zameniteľné. Mohlo sa strieľať jednotlivo alebo v dávkach. Jednotlivé rany boli dosť nepresné, pretože hlaveň bola krátka – jej dĺžka bola 200 milimetrov. Rýchlosť palby podľa noriem z roku 1941 bola 550 rán za minútu. Zásobník, aj keď bol na 32 rán, mal normálne len 28 rán, pretože dva náboje sa mohli v závere vzpričiť.

Čs. účastníci výcvikového kurzu SOE trénujú streľbu z britských ľahkých guľometov BREN a amerických samopalov Thompson

209 Dnes je Enfield jedným zo severných londýnskych predmestí.

210 Prezývka nemeckého samopalu MP 38 (Maschinenpistole 38 – strojná pištoľ 38) Schmeisser bola odvodená od priezviska konštruktéra zbraní Huga Schmeissera (1884 – 1953), hoci s jeho vývojom nemal nič spoločné.

Udržovať zásobník nabitý, znamená oslabenie pružiny. Najbežnejšie druhy Stenganu boli Mark I a Mark II. Ohromujúcou výhodou tejto zbrane bola jej výborná cena – len 30 šilingov. Pri prevodovom kurze platnom v tej dobe to predstavovalo približne 250 predvojnových československých korún. V čase, keď štátna pokladňa bola jednou z najvplyvnejších oddelení, nepredstavoval Sten ťažkosti. Mnohí výrobcovia jednotlivých súčiastok boli presvedčení, že vyrábajú detské hračky. Zbraň si vyžadovala prekontrolovanie pred samotným použitím, čo nebolo vždy možné. Ďalšou jeho nevýhodou bolo, že mal tendenciu spustiť sa pri náhlom štuchnutí. To bolo príčinou mnohých zranení a zmarenia mnohých útokov. Niektorí účastníci výcviku mali možnosť vyskúšať Sten s ihlovým bajonetom. O bojových úspechoch takejto zbrane nie je nič známe.

Často sa len teoreticky a informatívne hovorilo o lepkavých práškoch, ktoré mali agenti trúsiť do bielizne jednotiek nepriateľa. V iných prípadoch to bol výbušný exkrement. Išlo o imitáciu konského, kravského či oslieho trusu s výbušným plnivom, odpaľovaným tlakovým spínačom. Bola to jedna z geniálnych hračiek, ktoré pomáhali vynálezcom nezabúdať na drobnosti. To isté môžeme hovoriť o výbušnom potkanovi, ktorý vyšiel z rovnamej maštale. Takisto zaujímavým, aj keď len informatívnym školením, tak pre účastníkov výcviku ako aj inštruktorov, bolo, ako odvieť psa alebo sledovateľa od sledovanej stopy. Tieto testy boli viac žartovné. Najväčšie obavy mali inštruktori, ktorí niesli fľašku s odporne páchnucou tekutinou, lebo sa im mohla vo vrecku nešťastnou náhodou rozlíať. Zvláštna pozornosť sa venovala ničeniu výhrevní a haváriám elektrických rozvodní a transformátorov, čomu predchádzalo teoretické školenie vybraným odborníkom alebo návšteva depa železničnej stanice v Mallaig.

Každé záverečné cvičenie malo namáhavý priebeh. Mnohí si pri vyčerpávajúcich pochodoch spomínali na slová, ktoré často počuli v cudzineckej légii: „Pochoduj, alebo zomri,“ pozerajúc sa pritom na vzdialený cieľ. Pôvodne dvojďňové záverečné cvičenie smerom na Oban sa po tragickej udalosti už neopakovalo. Pri záverečnom cvičení sa bežalo na vzdialenosť 15 kilometrov v horskom teréne s veľkou členitosťou a prevýšením. Do behu bola zapojená strelba, kĺzanie po horských stenách pomocou lana, šplhanie na skalú a prekonávanie vodnej prekážky, v ktorej bola umiestnená rozbuška, orientácia spojená s vyhľadávaním nepriateľskej techniky, prechod miestom, v ktorom boli umiestnené nástrahy, a prekonanie stráženého priestoru. Bežalo sa v zamaskovanom pracovnom odevu a vo vhodnej obuvi, ktorá zabraňovala pokĺznutiu.

Po úspešnom prepadnutí Heydricha prestalo byť výcvikové a udržiavacie stredisko parašutistov miestom utajenia a stalo sa skôr akousi pýchou tých, ktorí sa sem po dôkladnej príprave dostali.

Brigádny rozkaz sa stal vyhľadávaným zdrojom správ, kde v odseku „Armádny kurz v Škótsku“ boli vymenovaní tí, čo sa rozhodli doplniť rady pre boj v tyle nepriateľa. Počet záujemcov o tento výcvik bol značný. Jeho program však nebol dostatočne pochopený. Správy, čo prichádzali o zatknutých, väznených a popravených, ktorí sa odhodlali pre boj na domácom fronte, nabádali k opatrnému výberu kvalifikovaných vycvičených vojakov, ktorí mali pôsobiť v obsadenom Československu. Mnohí účastníci výcviku, a takíto jednotlivci sa našli v každom kurze, či v ňom prevládali dôstojníci alebo príslušníci mužstva, brali tento spôsob výcviku ako hru na vojačikov a nevenovali mu patričnú pozornosť. Nedisciplinovanosť a nemiestne vychvaľovanie sa tých, ktorí prešli zvláštnym výcvikom, prinútili veliteľa brigády na vydanie rozkazu.

Čítame v ňom:

Povolajte k sebe postupne všetkých príslušníkov, pokiaľ sú absolventmi zvláštnych parašutistických kurzov, a upozornite ich na nutnosť zachovať tajomstvo tak o osobe ako aj o druhu školenia v týchto kurzoch aj o ich účele. K tomu opatreniu som bol nútený preto, že podobným jednaním sa dotčení sami diskvalifikujú ako pre svoju úlohu nespôsobilí a ohrozujú tým aj našu vec. Ak by som v budúcnosti podobný prípad porušenia služobného tajomstva zistil, použijem proti páchatelovi všetky po ruke jestvujúce zákonné prostriedky, aby som pôsobil odstrašujúcim spôsobom na ostatných. Gen. Miroslav

Boli tu aj iní neprajníci. V dôverných rozkazoch brigády tých čias môžeme čítať upozornenia, aby do ďalších kurzov nevysielali dôstojníkov, ktorí neprejavili dosť odvahy, niektorí z nich sa vyjadrili, že by sa radi pozreli domov a opäť sa vrátili, hoci to bolo prakticky nemožné. V polovici každého kurzu posielal veliteľ výcviku mjr. Millar situačné hlásenie, ktoré nám dáva príležitosť posúdiť dôležitosť školenia.

Vedúci skupiny Arisaig: Veliteľ STS Garramor. Uvádžacia správa o skupine 29CA, ktorá bola cvičená v Traigh House od 24. 10. 1942

1. Telesná výchova: Veľmi spôsobilá a schopná skupina, všetci sú snaživí, snád' len v jednom alebo dvoch prípadoch by sa mohlo prejaviť viac horlivosti.
2. Šplhanie na lane a prevaľovanie, kotúle a pády: Všeobecný štandard je dobrý. Jeden alebo dvaja boli na začiatku slabší, ale neustále sa zlepšovali. Vo vykonávaní kotúľov bol zaznamenaný usilovný pokrok.
3. Tiché zabíjanie: Všetci pracujú s veľkým nadšením a majú v súčas-

nosti dobré pracovné výsledky a vedomosti o tomto spôsobe obrany.

4. Cvičenie so zbraňou: Výsledky pri cvičení z pištole boli nad obvyklý štandard. Bezpochyby ako dôsledok zavedenia nového systému, v ktorom pracovali spoločne dve skupiny. Toto bolo umožnené zvláštnym pridelom streliva. V dôsledku toho mali účastníci výcviku k dispozícii zhruba dvojnásobný čas na cvičenie tak, ako to bolo možné predtým v prvých dvoch týždňoch predchádzajúceho kurzu. Zavedením odpaľovania jednej rany zo Stengunu mal každý z účastníkov k dispozícii dvojnásobný počet vystavovaných cieľov.
5. Bojové chovanie: Na začiatku kurzu bolo bojové chovanie dosť veľkým sklamaním, keď niekoľko účastníkov výcviku malo sklon obetovať opatrnosť na úkor rýchlosti. Táto tendencia sa behom doby odstránila a dosiahnuté úspechy boli uspokojivé.
6. Signalizácia: Ukázalo sa, že skupina dosiahla výnimočný úspech. Dvaja účastníci výcviku sú schopní čítať 10 až 12 slov za minútu. Celá skupina je snaživá.
7. Čítanie mapy: V prvý deň zahájenia kurzu bol urobený test a zistilo sa, že niektorí vojaci boli slabí v práci s buzolou (azimut). Preto sa im venovala pozornosť. Boli vykonané nočné pochody s kompasom a boli vykonané celkom uspokojivo. Praktické čítanie mapy sa ukazuje celkom dobré.
8. Práca s trhavinami (demolícia): Štandard v práci s trhavinami je celkom dobrý. Celá skupina je snaživá a vládne v nej dobrý duch súťaženia medzi individuálnymi skupinami. Výsledky v priebežnej skúške vykonanej na konci druhého týždňa ukázali zrejme dobrý štandard vedomostí.
9. Taktika pri riešení námetov: Ako obvykle bola skupina rozdelená do dvoch podskupín za účelom výcviku a školenia. Pri riešení námetov sa prvá skupina ukázala podstatne lepšia ako

druhá. Toto snáď mohlo byť spôsobené tým, že v tejto skupine bol jeden muž, ktorý často poznal lepšie riešenie daného úkolu ako vedúci poverený riešením. Doteraz boli vykonané štyri riešenia, jedno v noci a tri denné cvičenia:

1. útok na veliteľstvo a zničenie potrubia,
2. útok na muničný sklad,
3. útok na elektrický stožiar,
4. útok na rozhlasovú stanicu v noci.

Vo všetkých cvičeniach boli zahrnuté a sledované tieto vlastnosti:

- a. bojové chovanie,
- b. plazenie a zabitie strážneho,
- c. čítanie mapy, bojový pohyb skupiny terénom.

U prvých dvoch cvičení veliteľa dostatočne nepochopili správnu metódu prípravy a hodnotenie úkolu, avšak po dvoch rozpravách vedených veliteľom po preklade vedúcim dôstojníkom a po diskusii s účastníkmi výcviku bol výsledok dosiahnutý zbývajúcou časťou dobrý. Všeobecne ukázali vojaci mnoho nadšenia a energie na cvičeniach a všetci sa veľmi tvrdo snažili.

10. Všeobecné poznámky:

Morálka v kurze bola neobyčajne vysoká. V skupine boli mladí, ale i starší ako v predchádzajúcich dvoch kurzoch, napriek tomu ukázali dobrú, ak nie lepšiu prácu. Všetci boli veľmi snaživí a pracovali húževnato. Ich záujem bol tak veľký, že v niektorých prípadoch, keď im bola ponúkaná niekoľkominútová prestávka medzi jednotlivými periódami výcviku, odmietli ju.

12. 10.

R. S. Millar, major

O. C. S. T. no. 29

O. C. S. T. (Officer Commanding Spedial Training) no. 29 – veliteľ zvláštnej výcvikovej školy 29

Paravýcvik sa sústredil na letisku v Manchestri. Účastníci výcviku boli ubytovaní na STS 51a Dunham House, Altrincham alebo STS51b Fulshaw Hall. Veliteľom školy bol major C. J. Edwards, hlavnými cvičiteľmi boli kapitán Thornton

a poručík de Geillard. Vlastné miesto zoskoku a cieľ dopadov bol Tatton Park²¹¹. Aj tu boli získané zaujímavé poznatky a záznamy, keď sa adepti neobišli bez úrazov. Mnohí z radosti nad úspešným skokom zabudli, že ich padák ťahá po zemi. Rozumne uvažujúci jednotlivci použili podľa pokynov cvičiteľov gumenú ochrannú vložku na ochranu chrbtice v prípade, že by dopadli na túto nechránenú časť tela a boli vystavení trpkým ironickým úsmevom tých, ktorí vložku odmietli, keď sa ich pristátie skončilo poranením inej časti tela. K tomu často prispievala nedostatočne tesniaca obuv chrániaca členky. Sprevádzal som do Manchesteru každú skupinu odchádzajúcu z Traigh House, pričom mi veliteľ školy dovolil vykonať vždy jeden skok. Nie všetky skupiny mali možnosť vidieť zoskok do vody, ktorý občas ukázali dobre vycvičení inštruktori, aby názorne predviedli, ako správne zoskakovať. Poznatok z výcviku hovoril: bezprostredne pred dopadom do vody vypnúť padákový postroj, dostať sa bez padáka do vody a z nej sa priblížiť k brehu. Znalosť plávania bola podmienkou. Ak v niektorom turnuse dopadol parašutista na strom v blízkom lesíku, bola to jedinečná príležitosť, aby ostatní prerušili výcvik a sledovali, ako sa postihnutý zo stromu dostane. V takomto prípade bolo treba skrčiť sa, chrániť si tvár a predovšetkým oči pred poranením a bez zranenia sa dostať zo stromu do krytu, čo potme v neznámom teréne, pri hrozbe nepriateľa bolo takmer neriešiteľné. Úlohou nočného cvičenia bolo padák po zoskoku zakopať v neďalekom lesíku a druhá skupina mala zasa padák nájsť a odnieť ho do bezpečia. Nacvičovalo sa prezlečenie do padákovkej kombinézy, upevnenie a uvoľnenie sa z padáka. Začiatkom roku 1943 sa skúšal aj skok s nožným zásobníkom, ktorý sa pred zoskokom na popruhu uvoľnil z nohy parašutistu tak, aby dopadol o niečo skôr a aby nekomplikoval vlastný zoskok. Popruh s nožným zásobníkom bolo treba uvoľňovať pomaly, aby nedošlo k voľnému pádu zásobníka, čím by vzniklo riziko poškodenia alebo zničenia ukrytého pracovného materiálu. Predvedené zoskoky boli pre mnohých akýmisi divadlom slúžiacim viac na spostenie ako na poučenie. Výcvik mal predovšetkým ukázať tým, ktorí budú plniť úlohy v tyle nepriateľa, nepredvídané situácie, v akých sa môžu ocitnúť. Úspešný zoskok padákom v tyle nepriateľa, tobôž v noci do neznáma, odhliadnuc od ťažko opísateľnej psychickej záťaže, kládol veľkú zodpovednosť na bedrá dobrovoľníkov, ale aj na tých, ktorí sa na tomto akte podieľali. Získanie padákového odznaku bolo vydobyté tvrdou sebadisciplínou a podmienené štyrmi úspešnými zoskokmi. Tí, ktorí kurz nedokončili, nesplnili podmienky na jeho nosenie. Veľmi sklamaní boli všetci, čo výcvik nedokončili, aj keď nie z vlastnej príčiny, pretože neabsolvovali štyri zoskoky. Treba povedať, že počet štyroch zoskokov na úplný výcvik parašutistu nestačil. Tieto prvé skoky

211 Tatton Park je veľké panstvo s kaštieľom, hospodárskymi budovami, záhradou, parkom a poľnohospodárskymi pozemkami v západoanglickom grófstve Cheshire. V rokoch 1940 – 1945 bol jeho areál využívaný na výcvik výsadkárov z vojenskej základne pri letisku Ringway.

boli v podstate určené len na to, aby skokani poznali pocity pri zoskoku a aby sa vylúčili tí, ktorí sa z mravnej stránky, aj keď boli telesne a zdravotne zdatní a uznaní, neprejavili spôsobilosťou, ktorý by dával záruky pre bojovníka v tyle nepriateľa. Účastníkom posledného kurzu pre nepriaznivé podmienky chýbal nočný skok, aby si mohli pripojiť na pravé plece tolko žiaduci padáček.

Moja spolupráca so Šustrom prebiehala nerušená na služobnej úrovni po celý čas nášho spolupôsobenia. Prejavovali sme voči sebe vzájomnú služobnú úctu, ktorá bola rešpektom k služobnej povinnosti. Rozhovory sme vždy viedli v záujme spoločnej veci. On ho často končil otázkou a ja prosbou. Podobne to bolo tiež začiatkom vianočného mesiaca, keď som pri preberaní zoznamu nových záujemcov o zvláštny výcvik podával bežné informácie o predchádzajúcom kurze. Pri odchode sa lúčil slovami: „Ak budeš tam hore niečo potrebovať, ozvi sa, prajem vám všetkým príjemné vianočné sviatky. Vianočný darček 60 kusov cigariet na osobu pošlem za vami.“ V tomto okamihu som si uvedomoval, že to budú moje štvrté Vianoce ďaleko od domova. V noci som si počas jazdy niekoľkokrát zalistoval v zozname nových adeptov. Bolo tam ďalších dvadsať dobrovoľníkov, väčšina z radov mužstva. Výcvik prebiehal nerušená bez nepredvídaných prekážok a zásahov, podľa stanoveného plánu. Štedrý deň bol pracovný. Bola vojna. Deň sa začínal obvyklou rannou rozcvičkou takmer hodinovou. Potom sa pracovalo s trhavinami na „demolition ground“²¹² neďaleko od miesta ubytovania. Bol hmlistý zamračený deň. Slabo zasnežené vrcholky okolitých kopcov sotva pripomínali zimu. Zimný plášť sa v zime nenosil, aj keď bol v zozname povinného výstroja, ktorý sa u každého účastníka kurzu požadoval. Britské velenie sa snažilo vytvoriť nám za daných okolností milú vianočnú pohodu domova. Ochotne nám vyšlo v ústrety a pripravilo vianočný stromček. Po vzájomnej dohode bola anglická štedrovečerná večera: moriak a slivkový puding voňajúci rumom. Nechýbalo ani pivo. Naši, obdarovaní 60 cigaretami, sa rozhodli podeliť sa o jednu tretinu s miestnymi anglickými vojakmi, ktorí sa o nás starali udržovaním poriadku a prípravou stravy. Navečer prišli veliteľ školy podplukovník Young a major Millar. V krátkom vianočnom príhovore som nezabudol na našich drahých doma, poďakoval som sa za britské pohostinstvo, ktorého sa nám v prechodnom domove dostalo, a vyjadril som naše rozhodnutie v boji pokračovať až do víťazného konca. Prítomní anglickí hostia nešetrili obdivom nad našim rozhodnutím a uistili nás rovnakým cieľom. Nasledujúci deň prebiehal podľa naplánovaného programu. Išlo o orientačný pochod v kopcovitom teréne podľa buzoly. Výcvik vo vojne nesmel byť prerušený. Výnimočné popoludňajšie voľno sa nahradilo nasledujúcou nedelou dopoludnia. Posledný deň v roku sa končil celodenným cvičením, pri ktorom sa uplatňovali všetky vedomosti získané počas kurzu. Podľa dohody

212 demolačný priestor

bola večera po našom – československá: bravčové mäso, knedle a kyslá kapusta, známe ako „vepřo-knedlo-zelo“. Problém bol len s prípravou knedlí, na ktoré si nikto z anglických kuchárov netrúfal. Situáciu šťastlivo zachránil jeden z účastníkov výcviku, ktorý v kuchyni pomohol. Večera bola výborná a to, že pochvala anglických cvičiteľov nebola len zdvorilostná, dosvedčili prázdne taniere. Pred rozlúčkou so starým rokom nechýbal námornický rum podávaný v povolenom množstve s prítomnosťou lekára. Bol to akýsi zahrievací prostriedok po celodennej námahe v studenom daždivom počasí. Využil sa súčasne ako novoročný prípitok. Našli sa aj speváci a recitátori, ktorí nám pripomínali opustený domov. Po silvestrovskom programe, do ktorého prispel každý povinným vtípom na rasové úspechy Hitlera a fašizmu, sa išlo spať. V programe zamestnania na Nový rok bolo ďalšie cvičenie, ktorého predmetom bolo zničenie transformačnej stanice. Sviatočnú náladu nám pripomínal len návrat z cvičenia. Vracali sme sa terénom, v ktorom cvičenie prebiehalo, aby náhodní chodci nevideli zamaskované prepotené tváre v premočenom pracovnom odevu, hovoriace nezrozumiteľnou rečou. V tento deň sme z cvičenia výnimočne pochodovali po asfaltovej hradskej. Dve starenky v opustenom domčeku v zákrute, prekvapené skupinou podivne vyzerajúcich osôb v týchto končinách, stáli vo dverách a volali: „Happy new year to you!“ Určite nás považovali za príslušníkov britského impéria, keď sme ich želanie šťastného nového roka opakovali spôsobom, ktorý nenechal nikoho na pochybách. V služobnom hlásení, ktoré som do Londýna posielal, som napísal: „Všetci sme boli počas vianočných sviatkov plne zamestnaní, takže sentimentalita a túha po domove nebola pozorovateľná.“ Nasledujúci deň sme v skorých ranných hodinách odchádzali do ďalšieho, pre mnohých tajuplného miesta výcviku parašutistu – do Manchesteru.

O spestrenie výcviku veselými extrémami nebola núdza. V krátkej vzdialenosti od farmy Traigh ležala malá osada Lon Liath. Bolo to niekoľko domčiekov pri mori. Člny miestnych obyvateľov kotviace na pobreží boli často východiskom školenia. Námetom jedného cvičenia bolo, že skupina záškodníkov vysadená blízko spomínanej osady mala prepadnúť železničnú trať vo vnútrozemí. Bežne sa postupovalo tak, že každý účastník výcviku vypracoval svoje riešenie a z nich sa potom jedno vybralo a podľa toho sa cvičilo. Stalo sa, že jeden z miestnych obyvateľov našiel kúsok starostlivo zloženého papiera s podivným anglickým textom prezrádzajúcim cudzinca. Jeho obsah ho prinútil doniesť list na veliteľstvo v Arisaig v presvedčení, že má dôkaz o činnosti záškodníka. Požiadalí ho, aby o veci pomlčal. Študentov zasa upozornili, aby si dávali na svoje písomne vypracované úlohy lepší pozor a neznepokojovali tým miestny ľud a nevystavovali sa v budúcnosti tvrdým následkom z ľahkomyselného porušovania vojenského tajomstva. Inokedy sme stáli pod stromami v hlbokom lese pri opustenej samote, v ktorej bývala stará vdova. Od rána pršalo, boli sme premoknutí

a mali sme sledovať účastníkov výcviku tak, aby nás nevideli, kade prechádzajú a koľkí z nich plnia svoju úlohu. Keď nás starenka v premočenom odevu uvidela, ponúkla nám teplý čaj. Museli sme ho odmietnuť, pretože styk s miestnym obyvateľstvom sme mali z konšpiratívnych dôvodov zakázaný. Pani sa však nedala odbiť. Ponáhľala sa na nákup, nechala domček otvorený a upozornila nás, že čaj je pripravený na sporáku, aby sme sa obslúžili. Občas si nás veliteľ školy zobral ako sprievod na spoločenské rozptýlenie do niektorého z miestnych hotelov v Arisaig, Morar či Mallaig. Musel som sa z dôvodov utajenia obliecť do rovnošaty s britským označením. Miestne tanečnice si všimli angličtinu cudzinca. Keď som sa s Dennisom vrátil do ubytovne v Traigh, až tam sme si všimli, že obidvaja máme nohavice od kolien dolu od kriedy telovej farby. Tanečnice takto riešili nedostatok dámskych pančúch.

Pri vstupe do hangára na letisku v Manchesteri, v ktorom sa vydávali padáky, sa prechádzalo okolo veľkej informačnej tabule upevnenej na bočnej stene hangára. Boli na nej pokyny riadiace chod a činnosť na letisku, najnovšie správy z bojísk a predovšetkým historiky o parašutistoch pre parašutistov. Čítali sa dychtivo a pozorne. Bolo to ovocie doby, ktoré splodili nováčikovia tejto zbrane. Na zvlášť prítažlivom mieste sme čítali: „Nerob zo seba hrdinu po prvom zoskoku, pretože nie si, a nehovor, že to nič nie je, pretože to niečo je.“ Boli tu aj ďalšie postrehy. Niektoré písané strojom, iné ručne len ako malá poznámka a trefne mierili do radov parašutistov. Bola vojna a v nej svet rozdelený na dva proti sebe stojace fronty. V každej krajine s inou mentalitou ľudí pri výcviku s novou zbraňou. Problémy boli vždy s prvým zoskokom. Obavy z prvého zoskoku, ako aj z ďalších sa zakrývali humorom podľa povahy mužov tej-ktorej krajiny. O dobrú náladu pri výcviku nebola núdza. Boli to veľmi výstižné postrehy neznámych tvorcov svojej doby a slúžia ako živé spomienky prvých nadšencov parašutizmu, medzi ktorými nechýbali ani vojaci z Československa. Sú prejavom anglického zmyslu pre humor. Čítali sa veselo, so záujmom a rovnako veselo sa komentovali. Doba akoby im ubrala na aktuálnosti, nie však na zaujímavosti.

Na informačnej tabuli sme čítali: Skupina anglických parašutistov riadne pripravená nasadla do lietadla na prvý zoskok. Lietadlo vzlietlo a blížilo sa k cieľu. Počas letu jeden z parašutistov zapochyboval, či bol vôbec ich zoskok v parlamente povolený. Rozprúdila sa živá debata, počas ktorej sa zistilo, že zoskok v parlamente schválený nebol. Posádke neostalo nič iné, ako sa vrátiť a získať povolenie na zoskok. Potom všetci v poriadku vyskočili.

Lahkomyseľnosť Francúzov, ktorá ich stála stratu slobody, sa prejavila aj u parašutistov. Skupina parašutistov sedela v hale letiska pripravená na svoj prvý štart. Všetci sa bavili v superlatívoch o novom aperitíve. Niektorí si krátili chvíľu

čakania zakázanou cigaretou. Lietadlo dlho neprichádzalo. Konečne pristálo. Všetci nasadli a keď sa priblížili k miestu zoskoku, zistilo sa, že parašutisti sú bez padáka. Lietadlo sa pokojne vrátilo. Francúzi v pokoji vystúpili, sadli si na pôvodné miesta a čakali, až im padáky prinesú.

Nemci sú známi svojou dôkladnosťou a zmyslom pre poriadok. Výstroj parašutistov bol pred vstupom do lietadla dôkladne prekontrolovaný a mužstvo poučené. Jednotka v poriadku nastúpila a v daný čas sa pripravovala na zoskok. Pred zoskokom sa veliteľ transportu postavil do pozoru a so vztyčenou pravoucou zvolal: „Heil Hitler,“ a prv, ako dostal odpoveď, otvorila sa dĺžka lietadla a všetci parašutisti v nej zmizli.

Taliani, veľmi náladoví spojenci Nemecka, za vojny známi svojím temperamentom, mali zvláštnu organizáciu padákových jednotiek. Posádku každého lietadla tvoril pilot, navigátor a jeden parašutista. Zvyšok tvorili policajti, ktorí mali za úlohu vyvinúť maximálne úsilie, aby prinútili parašutistu zoskočiť.

Parašutistickým výcvikom prechádzali aj španielski emigranti a počítalo sa s tým, že by sa vo vhodnej chvíli mohli použiť proti Francovi. Skupina Španielov po tvrdom výcviku nastúpila do lietadla a pozorne sledovala miesto, na ktorom sa malo objaviť zelené svetlo dávajúce signál k zoskoku. Pred zoskokom však nastala hádka, kto má prvý skákať. Obviňovali veliteľa, že posielal iných, pretože sa bojí zoskočiť. „Ja, že sa bojím?!“ pýtal sa nahnevaný veliteľ. Odopol a odhodil padák a zmizol v otvore.

Medzi židovskými príslušníkmi nebolo ľahké získať muža pre zoskok padákom. Obava, že padák sa nemusí otvoriť, ich odrádzala. Tí, čo mali zoskok za sebou, chválili nádherný pocit umocnený prvou šálkou čaju po zoskoku. Konečne sa podarilo dostať váhajúceho dobrovoľníka do lietadla. Všetko išlo podľa programu, padák však zlyhal. „Ja viem, že ani ten čaj nebude,“ zavzlykal postihnutý.

Poľskí parašutisti dobrovoľníci sa pripravovali na prvý zoskok. V lietadle panovalo ticho, nikomu sa nechcelo hovoriť. Inštruktor vyzval k zoskoku. Skákajúci dal nohy do otvoru a čakal na povel „vpred“. Inštruktor zistil, že parašutista nemá padák riadne upevnený a bezpečne zaistený, tak ho upozornil, aby si ho upravil. Lietadlo medzitým urobilo okruh. „Proszę pana a to dlaczego?“ ozve sa vyskakujúci.

O írskom parašutistovi kolovala historka, že na signál cvičiteľa vyskočiť z lietadla strčil do vedľa sediaceho Gréka v domnienke, že sedí vedľa Angličana.

Skupina Čechoslovákov, riadne vycvičená a vyzbrojená, sedela v lietadle pripravená. Všetci sa sústreďovali na prvý skok. Inštruktor vyzval prvého, aby zoskočil. „After you,“ (až po vás) znela odpoveď. Obrátil sa na ďalšieho s rovnakým výsledkom. Zúfalo vzdychol a beznádejne krútil hlavou. Zrazu ukázal prstom do otvorov v lietadle a zakričal: „Hostinec!“ Celá osádka sa ozlomkrky hrnula z lietadla von.

Vojenské úspechy spojencov koncom roku 1942 a začiatkom roku 1943 naznačovali obrat vo vedení vojny. Unavené telá účastníkov výcviku nevynechali príležitosť na sledovanie správ z frontu v severnej Afrike o súbojoch Montgomeryho²¹³ s „Líškou púšte“ Rommelom²¹⁴. Mená Ghazala, El Alamejn a Marsa Matruh sa opakovali denne. Vyhnanie Rommela z Afriky naznačovalo, že sa skoro vrátíme k pôvodnej úlohe frontového vojaka brániť vlasť spôsobom, aký bol vo vlasti cvičený. Neunikol nám výrok Churchilla, ktorý na otázku dotieravého novinára, či Montgomeryho víťazstvo v Afrike je začiatok konca Hitlera, svojsky poznamenal: „To je len koniec začiatku, začiatok konca ešte len príde,“ naznačujúc nedočkavému novinárovi úlohy, ktoré nás čakajú.

Porážka Rommela v Afrike a maršala Paulusa²¹⁵ pri Stalingrade vyvrátili mýtus neporaziteľnosti Nemecka. Nemecká armáda zlyháva na horúcej pôde v Afrike a zimou sa trasie v Rusku. Európske bojisko sa mení, fronty sa presúvajú. Po vyhnaní Rommela z Afriky prišiel Montgomerymu blahoželáť k vojenskému úspechu osobne Winston Churchill, ktorý bol jeho obľúbencom. Poctený touto návštevou hrdil sa abstinenciou a udrzovaním stopercentnej fyzickej zdatnosti pravidelným každodenným cvičením. Churchill mu odpovedal takisto svojsky, že pohár whisky neodmietne rovnako ako svoju obľúbenú cigaretu, na telesnú zdatnosť nemá čas, cíti sa však na dvesto percent fit. Svojráznosť Montgomeryho

213 Montgomery, Bernard (1887 - 1976) – britský vojvodca. Na začiatku druhej svetovej vojny bojoval vo Francúzsku a od augusta 1942 stál na čele 8. armády, ktorá vytlačila nemecké a talianske vojská z Egypta a Líbye. Za ďalšie víťazstvá na Sicílii a v Taliansku bol v roku 1944 odmenený hodnosťou poľného maršala. Počas vylodenia v Normandii velil spojeneckým pozemným silám. V záverečných mesiacoch druhej svetovej vojny pôsobil ako veliteľ 21. skupiny armád.

214 Rommel, Erwin (1891 – 1944) – nemecký poľný maršal. Prezývku „Líška púšte“ si vyslúžil za úspechy, ktoré dosiahol v rokoch 1940 – 1942 v severnej Afrike. Neskôr pôsobil v Taliansku a v novembri 1943 bol poverený budovaním obrany francúzskeho severného pobrežia. Nedokázal však zabrániť vylodeniu spojencov v Normandii a 17. júna 1944 utrpel ťažké zranenie pri útoku britskej stíhačky. Keď po neúspešnom atentáte na Hitlera 20. júla 1944 vyšlo najavo, že udržoval kontakty s protinacistickou opozíciou, bol prinútený spáchať samovraždu.

215 Paulus, Friedrich (1890 – 1957) – nemecký poľný maršal. Od januára 1942 stál na čele 6. armády, ktorá bola obkľúčená pri Stalingrade (dnešnom Volgograde). Na konci januára 1943 sa dobrovoľne vzdal sovietskym vojskám. Po skončení druhej svetovej vojny vystupoval ako svedok v procese s vojnovými zločincami v Norimbergu.

charakterizuje výstižná historika s pokrývkou hlavy vojaka. Montgomery prísne zakázal ozdobovať barety akýmikoľvek odznakmi, okrem tých, ktoré boli symbolom jednotky, v našom prípade známym odznakom čs. armády. Tento zákaz podpísal s baretom na hlave, ktorý sa honosil dvomi odznakmi.²¹⁶

Z dobrovoľníkov vycvičených v stredisku Traigh odchádza jedenásť statočných do vyčkávacieho strediska v severnej Afrike, aby mohli plniť povinnosti v obsadenej vlasti. Zvláštny výcvik pre boj v tyle nepriateľa v piatom roku vojny pokračuje nezmeneným úsilím. V priebehu 16. kurzu v čase od 19. 3. do 17. 4. sa dozvedám, že potrebný počet osôb s paravýcvikom je naplnený a že brigáda sa pod dojmom vojenských úspechov spojencov bude prezbrojovať na tankovú jednotku. Likvidácia stôp československého výcviku v budove Traigh bola jednoduchá. Pomohli mi pri nej britskí cvičitelia a britský pracovný personál, všetci dokonale oboznámení so spravodajskými povinnosťami. Olejomalby na stenách som ponechal britským cvičiteľom ako „suveníry“. Rozlúčil som sa s nimi vo vzájomným uistením, že sa po vojne stretne a v priateľstve budeme pokračovať. Nikto z nás nevedel, kde svoje vojenské putovanie ukončí. Zhotovil som s tichým súhlasom fotografické snímky farmy Traigh a Camusdarach. Sú to jediní svedkovia nášho tajného výcviku v Škótsku. Časť negatívov som odovzdal škpt. Šustrovi. Krátko po víťaznej vojne sa snímky dostali do rúk tých, ktorí sa hnali za komunistickou priazňou a snažili sa získať informácie o červenom barete a parašutistickom padáči, aby ich svojvoľne vykladali. Svojskými interpretáciami vykonštruovali triedne podfarbené hrdinstvá. Stali sa zdrojom zmätenia čitateľov. Na rozlúčku s výcvikom v Škótsku mi Šuster povedal: „Palec chce tebou hovoriť.“ Takto sme medzi sebou nazývali majora Palečka, ktorý bol otcom parašutistov. Uvítal ma vrelo, vyjadril uspokojenie s vykonanou prácou a dal mi lákavú ponuku: „Nechceš u nás zostať?“ Odpovedám: „Pán major, ako rozhodnete.“ Trochu akoby sa zamyslel nad odpoveďou, dodal: „Vieš čo, vezmi si dva dni dovolenky a po nej sa prihlás, uvidíme.“ Akoby čítal moje myšlienky. Túžil som sa trochu zotaviť a prispôbiť sa bežným vojenským povinnostiam, ktoré nás viedli do spoločného boja za víťazstvo. Po návrate z krátkeho zotavenia ma privítali: „Pôjdeš na zdokonaľovacie školenie, v uniforme to nebude, choď k Hrabcovi, ten ti dá vhodný oblek.“ Bol to štábný rotmajster, správca odevného skladu v jednej z miestností budovy na Standhope Terrace No. 8, ktorá bola akýmsi prechodným súkromným vlastníctvom plukovníka Moravca pre skladovanie a ubytovanie všetkého, čo bolo potrebné na konšpiratívnu činnosť. V miestnosti boli rozvešané rôzne odevy šité naším krajirom. Vybrali sme spoločne jeden z nich a vymenili ho za rovnošatu, z ktorej som sa na mieste vyzliekol. V civilnom odevu som sa

216 Montgomery nosil na svojom barete generálsky odznak a odznak Kráľovského tankového zboru.

nakrátko ubytoval v jednej z prilahlých budov. Dostal som ako spolubývajúceho Tillera, taktiež v civilnom oblečení. To nás utvrdzovalo, že v takomto oblečení sa na vojenský výcvik neodchádza. Spoločný cestovný rozkaz nás vlakom priviedol na železničnú stanicu Southampton a odtiaľ autom do prímorského mestečka Beaulieu, odkiaľ bol lákavý pohľad na ostrov Wight.

Ubytovali sme sa podľa príkazu v osamelej vilke situovanej v záhrade, ktorá mohla byť aj parkom. Nechýbali v nej preliezačky a najrozličnejšie druhy prekážok a telocvičného náradia. Jej správca, britský dôstojník s hodnosťou kapitána, prekvapený našou angličtinou, nebol skúpy na rozhovor. Ani my sme neskrývali zvedavosť, zaujímalo nás nové miesto pobytu. Na našu otázku, či sa môžeme večer pozrieť do blízkeho okolia, odpovedal zdvorilostným: „Sorry,“ pretože jeho povinnosťou bolo starať sa len o naše ubytovanie a všetko ostatné s tým spojené. A túto povinnosť vykonával vzorne. Bol dlhé roky správcom dôstojníckej jedálne v Indii, odkiaľ si priniesol vynikajúci spôsob prípravy indických jedál, silne korených a podávaných v malých miskách, z ktorých sme si podľa jeho odporúčenia a našej chuti vyberali. Učil nás vychutnávať indickú stravu a mal v nás neúnavných žiakov. Podrobnosti o našom výcviku priniesol dôstojník rovnakej hodnosti, podstatne mladší, zodpovedný za naše ďalšie školenie. Aj on bol potešený, keď po krátkom zdvorilostnom rozhovore usúdil, že v našom výcviku nebude potrebný tlmočník. Dozvedeli sme sa, že účelom nášho školenia bude aktívnejšie sa oboznámiť s prácou tých, ktorí sú rozhodnutí prispieť k zapáleniu Európy najrôznejšími prostriedkami podvratnej činnosti v tyle nepriateľa. Navrhol program teoretického a praktického školenia, ktoré sme začali nasledujúci deň. Predtým nás naliehavo upozornil, aby sme pre každú činnosť, ktorú vykonávame, mali pripravenú „cover story“²¹⁷, čo malo spoľahlivo a vierohodne zakryť to, čo konáme. Mali sme si vštepiť predstavu, že sme v krajine, kde je miestna polícia upozornená na nepriateľských agentov. Preto bolo treba rátať s tým, že proti nám môže v krajnom prípade zakročiť nevyberanými prostriedkami a dotieravým výsluchom. Nebol to výcvik bežnej školskej výučby. Vo svojej činnosti sme celý deň pracovali bez dozoru. Priebeh celodennej aktivity sme rozoberali na konci dňa v rozhovore, v ktorom veliteľ uviedol svoje poznatky. Pri nočných cvičeniach sme sa blížili temnými miestami a pustými uličkami sledujúc označeného, alebo v opačnom prípade sme sa snažili vyhnúť opísanej osobe. Boli to cvičenia, ktoré sa končili za svitania. Vychádzka a opustenie ubytovacieho miesta po skončení pracovnej činnosti neboli povolené. Beaulieu bolo strediskom svojrázneho, nevšedného výcviku. Cvičili sme sa v tom, ako vhodiť dohovorené heslo do vhodnej skrinky v bare, ako nevtieravým spôsobom odovzdať na verejnosti písanú správu, ako poznať,

217 Krycí příběh.

keď je niekto sledovaný a ako sa zbaviť prenasledovateľa, ako naskočiť do autobusu alebo vyskočiť z neho, keď sa práve rozbieha, naznačiť vstup do dverí a nedokončiť ho, keď sa dvere začnú zatvárať. Často išlo o krátke hodinové prednášky vedené formou debaty dvoch študentov s prednášajúcim. Vždy v nich bolo zdôrazňované, že opatrnosť je matkou múdrosti. Pri praktickom cvičení bolo bežnou úlohou vyhľadať na železničnej stanici z prichádzajúceho vlaku vopred opísanú osobu a nevtieravo ju získať pre podvratnú spoluprácu. Školenie vyvrcholilo námetom, podľa ktorého sme mali v osamelom domčeku na morskom pobreží získať a priniesť zoznam osôb, ukrytý v toaletnej miestnosti na prvom poschodí, a to oknom po rebríku. Dom bol obývaný nič netušiacimi vojakmi. Inštruktor, prítomný na vhodnom mieste, dbal na to, aby sa zabránilo prípadnej konfliktnnej situácii. Bolo už hlboko po polnoci, keď sme sa po splnení úlohy chystali na zaslúžený odpočinok. Sotva sme zaspali, keď nás zobudilo prudké klopanie na dvere. Volali nás na výsluch, ktorý trval do ranných hodín a skončil sa pred raňajkami. Až vtedy sme sa dozvedeli, že proti nám pracovala iná skupina, ktorá našu činnosť sledovala ako nepriateľskú. Fyzicky i psychicky náročné školenie sme ukončili v Northampton, známom obuvníckom stredisku. Keď som vošiel do jednej z početných obuvníckych predajní a pri vstupe po pozdravení sa spýtal: „Máte lacné čierne mužské topánky?“ dostal som odpoveď: „Ste v stredisku obuvníckeho priemyslu, aby ste poznali a kontaktovali správnu osobu na ďalšiu podvratnú činnosť v priebehu školenia.“ Po školení sme sa obaja vrátili naspäť do Londýna. Nie všetkým sa s úspechom podarilo prejsť týmto divokým kurzom.

Po dokončenom školení som očakával, že čo najskôr ma predstavení poveria nejakou úlohou. Bol som ochotný podrobiť sa čomukoľvek, ale moja snaha sa nestretla s pochopením. Stanica preplnená čakajúcimi na plnenie úlohy nebola vhodným lákadlom. Veci sa často nedokončia tak, ako ich odhadujeme, a moja túžba stať sa bezprostredným platným členom v spoločnom boji za slobodu ma priviedla späť k svojej jednotke, kde som videl jasnejšie možnosti uplatnenia v boji s nepriateľom. Môj návrat k brigáde sprevádzal list ministerstva obrany adresovaný veliteľstvu brigády. Keď mi ho predložil náčelník štábu brigády, vzal som ho na vedomie podpisom.

Vzhľadom k prerušeniu armádnych assault²¹⁸ kurzov v Škótsku odosielam po likvidácii k čs. samostatnej brigáde dňom 19. mája 1943 npor. Antona Petráka z BKPÚV, ktorý bol pridelený veliteľstvu tohto kurzu ako čs. inštruktor a čs. veliteľ kurzov a túto prácu vykonával nepretržite s veľkým úspechom od 27. 8. 1942 do 5. 5. 1943...

218 Útočných.

Pochod čs. vojakov počas „assault course“, Škótsko 1942

Po páde komunizmu som žiadal o povolenie študovať informácie z obdobia, keď som pôsobil ako dôstojník čs. zahraničnej armády. Požiadavku som adresoval riaditeľovi Úradu FMV²¹⁹ pre koordináciu a riadenie v apríli 1999. Z dostupných písomností som našiel na svoju osobu nasledujúce informácie:

Posudok po absolvovaní zvláštneho kurzu v Traigh House v čase od 17. 7. do 15. 6. 1942 pred odchodom do parakurzu, ktorý podával čs. styčný dôstojník podľa požiadaviek MNO, II. odbor:

Snaživý, poctivý, družný, fyzicky zdatný, hrdý. Hodí sa pre zvláštne účely. Do parakurzu plne vyhovuje.

Záverečná správa (Finishing report) anglického veliteľa toho istého kurzu majora Millara, zaslaná na MNO, II. odbor, bola nasledujúca:

Tento dôstojník pracuje tvrdo vo všetkom, čo podniká. Jeho jemnosť postrehu ho bezpochyby radí pred dvoch jeho spoločníkov. Má silnú osobnosť, veľmi dobrý humor a celkovo povedané je dokonale schopný muž, ktorý dokáže inšpirovať dôveru všetkých, ktorých ovláda.

Správa o čs. styčnom dôstojníkovi odoslaná veliteľom STS 25. Dňa 5. 2. 1943 nadriadenému veliteľovi STS 37B Party 29CA School 80 na jeho vyžiadanie:

Tento dôstojník pokračuje s úspechom v plnení svojich povinností. Svoje povinnosti vykonáva príkladným spôsobom a je vo veľkej miere zodpovedný za vysokú morálku skupiny.

219 Federálne ministerstvo vnútra.

Po dočasnom prerušení výcviku v Traigh odoslal mjr. Millar 3. 5. 1943 o čs. styčnom dôstojníkovi nasledujúci posudok:

Tento dôstojník sa ukázal ako neoceniteľný v celej sérii týchto kurzov a jeho spôsob vedenia prispel do veľkej miery k ich úspechom. Jeho jednanie so študentmi a jeho skvelý osobný príklad v plnej miere prispeli k neobyčajne vysokej morálke, ktorá bola pozoruhodným javom týchto kurzov. Navrhujeme, pokiaľ by bolo možné, aby tento dôstojník sprevádzal ďalšie výcvikové skupiny oddelenia 29.

Hore: Rukávové označenie čs. vojakov vo Veľkej Británii

Uprostred: Rukávová nášivka so znakom Československej samostatnej obrnenej brigády

Dole: Britská rukávová nášivka pre absolventa paradessantného výcviku

Obidvaja moji predstavení z československej strany vo zvláštnom výcviku SOE maj. „Palec“ a štábný kapitán Šuster ma pred návratom k jednotke žiadali predložiť opis činnosti môjho desaťmesačného pobytu u SOE. Záujem prejavil aj náčelník štábu brigády, u ktorého som sa hlásil.

Žiadalo sa predložiť podkladový materiál usporiadaný pre potreby prípadnej záškodníckej vojny oslobodenej republiky, ktorej boli Česi a Slováci vystavení v nemeckom a maďarskom mori. Netušil som, že si touto prácou pripravujem materiál, z ktorého komunistická totalita svojou triednou nenávisťou vytvorí zdroj protištátnej činnosti. Prácu som označil ako relácia o kurzoch a adresoval ministerstvu obrany, II. odbor, skupina ZÚ, a datoval ju k 17. máju 1943. Pri jej koncipovaní ma viedla túžba dať mladým obrancom vlasti bez rozdielu hodnosti príležitosť vlasteneckého uplatnenia.

Bolo treba zvyknúť si na nové prostredie, ktoré som pred desiatimi mesiacmi opustil. Všetky jednotky brigády boli plne motorizované a pokračovali vo výcviku v najrôznejších podmienkach s nemeniacou sa pravidelnosťou. Pokračovali niekoľkodňové cvičenia s rôznymi druhmi vojska na rozličných miestach Anglicka. Pritom som vždy pozoroval zmeny, ku ktorým došlo. Všade sa zdôrazňovalo vojenské úsilie a tempo výcviku sa zvyšovalo. Moja kmeňová jednotka BKPÚV, od ktorej som odišiel, sa svojou organizáciou nezmenila. Na južnom pobreží Británie pri Seatone, ako aj neskoršie na východnom pobreží krajiny pri Dovercourte plnila nezmenené úlohy dané podľa povahy jej zbrane určenej na boj s pancierovými zbraňami nepriateľa.

Debaty, polemiky, diskusie a demagogické predvolania komunistov pokračovali, nebola o ne núdza. Medzi nezaradených dôstojníkov prišlo niekoľko z tých, ktorí

si plnenie povinností vykladali po svojom. Rovnako nechýbali prípady, keď bolo treba verejne vystúpiť proti tým, ktorí sa nezhodovali v názore, že je nutný boj za slobodu národa obnovením Masarykovej nezávislej republiky. Stredobodom záujmu bola skupina dôstojníkov dobrovoľníkov, ktorí sa prihlásili, že posilnia 1. čs. armádny zbor v Sovietskom zväze. Patril som stále medzi nich. Väčšinu z nej tvorili „prebytoční“, ako nás ironicky nazývali tí vo funkcii priamej obsluhy zbrane. Výber bol zdĺhavý, náhodný a zbytočne znepokojoval odhodlanie tých statočných, ktorých účasť na bojisku závisela od podlosti udavačov komunistickej strany. Nedôvera zasiata medzi dôstojnícky zbor vychovaný vo vojenskej akadémii medzi zaradenými a nezaradenými aktívnymi a záložnými dôstojníkmi sa odstraňovala pomaly. Zlepšoval sa vzťah medzi dôstojníkmi a vojakmi, ktorý komunistická propaganda všemožne podlamovala.

Aj v novom prostredí okolo Ketteringu²²⁰ žila brigáda akoby v bezpečí. Letecké popluchy oznamujúce nálet sa obmedzili hlavne na Londýn, kde každá bomba našla svoj cieľ, a na prístavné mestá. Miesta výcviku v Škótsku, z ktorého som prišiel, sa o leteckých náletoch dozvedali z rozhlasu a tlače. O účinkoch náletov rozprávali tí, čo sa z Londýna vracali zo služobnej alebo súkromnej cesty.

Dôstojníci alebo vojaci z mužstva, ktorí absolvovali zvláštny výcvik v Škótsku pociťovali hrdosť z úspešného prekonania nezvyklej fyzickej námahy. Nemohol som sa pritom zbaviť poznania, že vždy kládli do popredia úspešnú fyzickú zdatnosť a bagatelizovali neprediskutované mravné prvky v boji slabšieho proti silnejšiemu za frontom. V mnohých prípadoch sme sa rozchádzali so vzájomným sľubom, že si o tom povieme viac a podrobnejšie. Vývoj udalostí však smeroval k prípravám na inváziu.

Ani ten najnáročnejší výcvik nemohol odhaliť charakterové vlastnosti mužov, ktoré sú v boji v tyle nepriateľa odlišné od bojových podmienok. Akákoľvek neopatrnosť či nevedomky spôsobené nedorozumenie dávalo nepriateľovi do rúk dôležitú stopu. Odvaha a smelosť týchto mužov si vyžadovala nevyšíslené spôsoby utajovaného odmeňovania, čo bolo často zdrojom žiarlivosti.

Výbor pre zvláštne operácie, ktorý Winston Churchill po vojne označil ako „Ministerstvo pre nedžentlmenské vedenie vojny“, bol tajnou zbraňou vysoko vycvičených dobrovoľníkov pripravených riskovať svoje životy pre tajné poslanie obsadenej Európy. Boli to muži a ženy pochádzajúci z najrôznejšieho spoločenského postavenia, spojení jedine odporom proti spoločnému nepriateľovi – nemeckej ríši. Ich poslanie, ako to definoval Churchill, bolo „zapáliť Európu

220 Mestečko Kettering leží 130 km severne od Londýna.

sabotážou a kultivovanou činnosťou odporu“. Hrdinské operácie, v mnohých prípadoch samovražedné, sú dnes históriou. Čím sú vojenské udalosti vzdialenejšie, tým väčší sa rozvíja fantázia a samochvála. V mnohých spomienkach hrá nevyhnutne svoje starecká senilita.

Mladí statoční dobrovoľníci z okupovaného Československa, ktorí sa rozhodli urobiť všetko pre oslobodenie svojej vlasti, o zložení, ani o činnosti SOE nevedeli nič. Boli to zväčša neskúsení mladí ľudia túžiaci prejavíť svoje hrdinstvo a v nadšení nevnímali nebezpečenstvo, ktoré ich čakalo. O mnohých zákulisných intrigách, ktoré sú po skončení vojny všeobecne známe a rôznym spôsobom

Pravoslávny Chrám sv. Cyrila a Metoda na pražskej Resslovej ulici, súčasný stav

Pamätná tabuľa na stene Chrámu sv. Cyrila a Metoda venovaná padlým a popraveným čs. vlastencom

interpretované, nemali ani potuchy. Údaje o zvláštnom výcviku nesú na mnohých miestach stopy, ktoré volajú po preverení predovšetkým tými, čo boli za výcvik zodpovední. K slovu sa dostávajú tí, čo vynikajú zveličovaním zásluh. Niektoré knihy o výcviku parašutistov sú spochybniteľné, pretože nevhodne glorifikujú. Mnohé údaje sa širili ústnym podaním chválychtivých jednotlivcov, tí ich často zveličovali a v konečnom podaní ich zovšeobecnilí nesvedomití jednotlivci. Nemožno uprieť snahu zviditeľniť skutky statočných mužov na bojisku alebo v podvratných akciách v povojnovom období. Je však na zamyslenie, ak to robí ktosi s falošnou farbou baretu, svojvoľne narýchlo zaobstaranou po páde totality, ako účastník akcie, ktorá bola svojím prevedením nezdarom.

Tí, ktorí sa na výcviku v SOE zúčastnili ako neznáme osoby z neznámych miest na neznámych miestach, boli väčšinou ľudia čestní. Nevedeli nič o tajných službách a vnútorných záležitostiach vysokej politiky. Nečudo, že sa medzi nami objavili gaunerí a luhári, ktorí vedeli vystaviť svoje ja nežiaducej obdivu.

Československo-škótska propagandistická pohľadnica. Verš v škótskej angličtine pochádza z vlasteneckej piesne „Scots Wha Hae“ (Škóti, ktorí...) a v preklade do slovenčiny znamená: „Sloboda je v každom údere (do nepriateľa), urobme tak alebo zhyňme!“ Latinské heslo „Nemo me impune lacessit“ (Nikto mi neublíži beztrstne) je prevzaté zo znaku Škótskeho kráľovstva.

VIII.

Príprava na inváziu a účasť na nej. Oslava 28. októbra pred Dunkirkom. Boj na morskom pobreží a jeho výsledky

Po návrate zo Škótska som bol ustanovený za zástupcu veliteľa guľometnej roty, ktorej velil major Voves, spoluúčastník zvláštneho výcviku. Prevažnú obsluhu ťažkých guľometov tvorili dôstojníci veliteľskej zálohy. Na odporúčanie veliteľa brigády a so značným uspokojením príslušníkov roty som spetroval výcvik tým, že som dal mužstvu riešiť situácie zo zvláštneho výcviku v Škótsku, ktoré boli pre nich vhodné. Nebolo to bez úspechu. Keď sa odpor Nemcov v Afrike skončil, vrátila sa aj československá jednotka zo Stredného východu.

Prirodzený sklon Britov k športu a osobitne futbalu neustal ani za vojny. Konali sa zápasy ostrovanov na štadióne vo Wembley, ktorý sa mohol z bezpečnostných dôvodov zaplniť len do polovice. Vstupné z návštev išlo na dobročinnú pomoc. Prispel som na ňu na stretnutí Anglicko – Škótsko 10. októbra 1943, a hoci sme gól nevideli, zaspieval som si s divákmi po zápase „There will always be an England“.

Preškolenie na obrnenú brigádu sa začalo na jeseň s účasťou niekoľkých desiatok dôstojníkov, aby v trojmesačnom školení prešli funkciu vodiča, strelca a rádiotelegrafistu. Výcvik prebiehal v anglickom jazyku. Bývali sme v budove, v ktorej bol prechodne väznený Rudolf Hess²²¹ po jeho dobrodružnom pristátí v Škótsku. Bolo to v bezprostrednej blízkosti letiska, na ktorom sme mohli pozorovať a rozlišovať zvuk lietadiel spojencov a nemeckých lietadiel. Išlo o priestor Farnborough²²².

Počas tankového výcviku, ktorý pokračoval preškolením mužstva, sa opäť začali ozývať prázdne frázy komunistov, nabádajúce prezidenta republiky o skoré nasadenie brigády do bojov na fronte. Dopĺňali ich snaživí hrdinovia, ktorí sa k brigáde dostali z vojenských útvarov v Taliansku, kam ich odsunuli ako nespohľadlivých spojencov Hitlera²²³. Demagogické petície a podrývanie spoločného

221 Hess, Rudolf (1894 – 1987) – nemecký politik. V roku 1933 sa stal Hitlerovým zástupcom v nacistickej strane. Bol odporcom vojny medzi Nemeckom a Veľkou Britániou. 10. mája 1942 preto bez Hitlerovho vedomia odletel do Škótska, aby s kráľom Jurajom VI. rokoval o prímerí. Britské úrady ho však uväznili. Po skončení vojny ho medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu odsúdil na doživotie.

222 Mesto Farnborough sa nachádza na južnom pobreží Anglicka v grófstve Hampshire.

223 Rozumejú sa dezertéri zo slovenskej Technickej brigády, ktorá bola 1. júla 1944 reorganizovaná na 2. technickú divíziu.

Propagandistický plagát čs. exilového vojska vo Veľkej Británii s podobizňou čatára Jana Hrubého, jedného zo siedmich výsadkárov, ktorí 18. júna 1942 zahynuli v Chráme sv. Cyrila a Metoda

úsilia boli smutne známou aktivitou pri obnovení Československej republiky. Veľmi skoro sa prišlo na to, že je to zámerne šírená reakcia na smernice, ktoré War Office – britské ministerstvo vojny – vydalo 20. októbra 1943 o budúcom použití československých pozemných jednotiek ako „most secret“ – veľmi tajné. Podľa nich sa pozemné československé jednotky nezúčastnia na počiatocnom útoku z mora, ale budú použité ako obranné formácie v neskorších operáciách. Konečným cieľom bude sústredenie československých pozemných síl na použitie v Československu. To, kedy ich využijú, bude závisieť od vytvorenia vhodných

Povýšení a povolení 4250 - 11/11/43.

V příloze *na povýšení* *na kapitána pěch.akt...*

důstojníka
~~kapitána~~

1	Hodnost, stav, skupina, branný poměr:	npor.pěch.z povolání
2	Pořadí :	7.březen 1939
3	Jméno a příjmení/:akad.titul:/:	Antonín P E T R Á K
4	Rok narození a odvodu :	1912 - 1932 F 3377
5	Národnost :	česká
6	Doba řádové služby v poslední hodnosti před 15.březnem 1939 :	povýšen v zahraničí
7	Oddělená: Doba voj.sloužby v čs. armádě ve Francii,V.Britanii :	Francie:od 15/5/1940 Anglie: od července 1940
8	Osobní vlastnosti :	Viz rubr.10
9	Vojenské vlastnosti :	Viz rubr.10
10	Zevrubný kvalifikační popis voj.činnosti v nynější hodnosti:	Stýčný a materiální důst BKPÚV s kval.velmi dobrý,9 měsíců instruktor Assault Courseu. Kval.popis: Ustálena, veselá povaha, dobrosrdečný, dobrého charakteru, dobrého ducha, pilný, spolehlivý a pracovitý.Velmi dobrých vojenských vlastností.

Návrh na povýšení A. Petráka do hodnosti kapitána

zásobovacích ciest. Napriek prísnemu utajeniu preniklo čo-to medzi dôstojníkov a bolo rôznym spôsobom interpretované a zneužitú. Praktiky komunistov boli všeobecne známe. Od napadnutia Sovietskeho zväzu a aj po ňom rozvracali československý odboj a snažili sa ovládnuť ho a podriadiť chůtkam Moskvy.

Spoločné zábavné podujatie príslušníkov československých a britských ozbrojených síl v Brigstocku. Tretí sprava je A. Petrák, leto 1943

Opäť prišli vianočné sviatky, ktoré mnohí už skutočne považovali za posledné vojnové. Podobne ako tie predchádzajúce mi zostanú v pamäti ako dni, keď som si spomienkami na najbližších posilňoval vieru v návrat. Prežíval som ich s prvou rotou motopráporu ako zástupca veliteľa v malom mestečku Brigstock neďaleko Ketteringu. Bolo tam stredisko, kde sa sústredili ďalšie jednotky brigády. Stále som mal možnosť uplatňovať pri výcviku poznatky boja slabšieho proti silnejšiemu. Ubytovacie podmienky mi nedovoľovali zhromaždiť jednotku na spoločné vianočné posedenie. Obrátil som sa s prosbou na miestneho pastora anglikánskej cirkvi, či mi neposkytne vhodnú miestnosť. Vrodená ochota Britov sa prejavila aj uňho, poskytol nám ju bez výhrad aj s vianočným stromčekom. V našom blízkom susedstve bol umiestnený tábor ATS – Army Territorial Service – ženské pomocné služby za vojny. Z príležitostných spoločenských stretnutí vznikli známosti a situácie, ako riešiť dôsledky z nich. V pozvánkach na „Dancing Party“, ktoré nám pozorné ATS zasielalo, bola vždy poznámka, ktorej sme všetci rozumeli – „budú palacinky“. Dôkaz, ako rýchlo si osvojili Angličania slovenský preklad anglických „pancakes“.

Porazené Francúzsko, osamotená Veľká Británia, neutrálne USA a pochybný postoj Sovietskeho zväzu od počiatku vojny, to všetko naznačovalo, že určitý čas potrvá, kým sa spojenci vrátia na pevninu. Bolo treba vyvieť čs. jednotku z drvivého pocitu porážky po ústupových bojoch vo Francúzsku, pripraviť ju na nový spôsob boja s novými zbraňami a prispôbiť početný stav brigády organizácii britskej armády. Nový moderný výstroj a výzbroj si vyžadovali dôkladné precvičenie všetkých útvarov brigády. Keď sa Čs. samostatná brigáda premenila na Čs. samostatnú obrnenú brigádu, bolo všetkým jasné, že Churchillov slúbený návrat na európsku pevninu sa neodvratne blíži. Všetky jednotky sa vracali k normálneho spôsobu boja a výcviku, ktorý prebiehal pri nástupe občanov do vojenskej služby doma vo vlasti. Jednotky boli vybavené rádiostanicami, spojením, ktoré bolo na východnom fronte neznáme. Obsluhu aj veliteľov bolo treba zvyknúť na tento nový spôsob spojenia, čo si vyžadovalo dobrú znalosť angličtiny na technickej úrovni. Pechotné jednotky boli vyzbrojené novými ručnými protitankovými zbraňami pre boj na malú vzdialenosť. Hovorilo sa im PIAT (Projector Infantry Anti-Tank).²²⁴ Strieľali sa z nich 8,9-centimetrové protitankové granáty. Nahradil sa všeobecne používaný samopal Thomsom s veľkým bubnovým zásobníkom.²²⁵ Veľmi sa osvedčilo zavedenie dymových granátov, ktoré vytvárali účinnú dymovú clonu a tá chránila vlastných a znemožňovala nepriateľovi orientovať sa pri strelbe. Začiatkom roku 1944 bol výcvik jednotlivcov s novými zbraňami v štádiu, že sa mohlo prikrčiť k záverečnej súhre jednotlivých zbraní v rámci brigády. Cvičilo sa za všetkých podmienok, vo dne, v noci a za každého počasia v neznámom a neznačkovanom teréne. Predovšetkým sa cvičilo spojenie pomocou rádia. Ďalším neklamným dôkazom blížiaceho sa návratu na európsku pevninu bolo časté obmedzovanie služobného voľna, čo viedlo nakoniec k trvalej pohotovosti všetkých zložiek brigády, ktorá sa začínala formou poplachových nástupov začiatkom víkendov a končila v neskorých večerných hodinách nasledujúceho dňa. K nej pristupovali časté očkovania a rôzne zdravotnícke opatrenia, ktoré mali priviesť invázne jednoty do stavu schopného odolávať všetkým nástrahám, ktoré nás pri vstupe na európsku pevninu v blízkej budúcnosti čakali. V rámci týchto cvičení sme sa premiestnili do Škótska. Brigáda sa neustále reorganizovala a vymieňali sa v nej velitelia. Došlo k podstatnej veliteľskej úprave. Jednotka, ktorá splnila svoju úlohu pri obrane Tobruku²²⁶, z veľkej časti vytvorila motorizovaný prápor. Československej

224 V podstate to bol horizontálny mínomet bez hlavne.

225 Bol to samopal americkej výroby s kalibrom 11,43 mm. Do jeho bubnového zásobníka sa (podľa typu) vošlo 50 alebo 100 nábojov. V roku 1943 ho nahradil jednoduchší americký samopal M3 rovnakého kalibru s plochým zásobníkom na 30 nábojov.

226 Touto jednotkou bol Československý peší prápor 11 – Východný pod velením pplk. Karla Klapáľka. Na obrane prístavu Tobruk na líbyjskom pobreží sa podieľal od 31. mája 1941 do 7. apríla 1942.

brigáde stále chýbal dostatočný počet veliteľov, mužstva a zbraní tak, aby sa dosiahol stav zodpovedajúci britskej organizácii vyšších jednotiek. Jednotlivé veliteľské miesta neboli obsadené podľa veliteľských schopností a predpokladov

Dôstojníci Čs. samostatnej obrnenej brigády čakajú na príchod E. Beneša, Southend of Sea. Celkom vpravo je kpt. A. Petrák, 17. marec 1944

veliteľov. Stav dôstojníkov sa menil superarbitráciou zostarnutých a neschopných a premiestňovaním mužstva vybraného na doplňovanie čs. leteckých jednotiek. Pri presunoch na neoznačených cestách bez smeroviek a nedovoleného styku s miestnym obyvateľstvom sa sledovalo utajenie. Presuny po neoznačených cestách boli prípravou na pohyb po európskych cestách. Na križovatkách a cestách ich riadili vycvičení „regulovčiaci“. Presuny sa skončili niekde v Škótsku, ale výcvik sa tu nekončil. Všetky jednotky prešli v Škótsku výcvikom v ostrej streľbe a pri návšteve v anglických „pubs“ sa spoločne diskutovalo o skorom ukončení vojny. V konečnej reorganizácii som bol ustanovený za veliteľa roty sprievodných zbraní, s ktorou som sa o niekoľko dní plavil do invázie.

Za slnečného večera 5. júna som sa vracal z naliehavej služobnej cesty k mojej jednotke v Bridlington²²⁷. Na oblohe ma zaujal nezvyčajný hluk motorov bombardovacích lietadiel smerujúcich k juhu. Mnoho obyvateľov vyšlo zo svojich príbytkov a s údivom sa pozerali, ako sa tmavé body na oblohe zoraďujú do vlny za vlnou a miznú v diaľave. Bol som v nemom obdive, ako aj mnohí ďalší, pod ochranou ktorých spojenecké loďstvo previezlo mohutnú armádu spojencov. Tušil som a potvrdilo sa to nasledujúci deň, keď sa nálety opakovali, že je to začiatok konečného úderu pred inváziou. Nasledujúci deň, 6. júna, hlásil britský rozhlas vylodenie spojencov na európskej pevnine. Sledovali sme všetky podrobnosti o pristátí a zachytení spojeneckých jednotiek na francúzskom pobreží. Písalo sa o úspechoch a neúspechoch pri vylodení a britská tlač, zrejme ovplyvnená direktívami vrchného velenia, oznamovala, že k ďalšiemu vylodeniu dôjde aj na iných miestach. To, že čs. armáda sa na počiatkových operáciách vylodenia nebude môcť zúčastniť, bolo všetkým rozumne uvažujúcim príslušníkom brigády nad slnko jasné, nestačilo to však provokatérom hľadajúcim

227 Mesto Bridlington leží na brehu Severného mora 70 km východne od Yorku.

lacnú demagógiu. Vedeli sme, že nebude trvať dlho a vydáme sa na európsku pevninu. Naše vyčkávacie postavenie sa často menilo. Zvykli sme si na krycie označenie. 21. augusta nás v Bridlingtone navštívil prezident Beneš, poslednýkrát vo Veľkej Británii, a lúčil sa s nami. Dni rýchlo plynuli a my sme nedočkavo čakali na nalodenie. Presun zo Škótska sa začal 26. augusta. Bol nepretržitý a trval dva dni. Pristáli sme na juhu Anglicka. Svoju jednotku sústreďujem na stanovenom zhromažďovacom priestore Epping Forrest neďaleko Londýna. Podľa miestnych pomerov odhadujem, že sme v priestore londýnskych dokov. Pokoj a do očí bijúci poriadok počas presunu, ako aj na mieste vyčkávania budil dojem, že sme v prostredí, v ktorom sa o nás nikto nestará, avšak neviditeľná moc s povestným pokojom Angličana vykonávala činnosť riadenú presne podľa stanoveného programu. Zvyšok dňa po príjazde sme strávili pozorovaním občasného preletu nemeckých lietajúcich striel V-1 a odhadovali ich dopad. Čakám s jednotkou v kolóne na ľavej strane cesty na okraji vozovky. Na lúčenie neostáva čas. Samovoľné vzdialenie sa od jednotky je pre všetkých zakázané a som príliš zamestnaný myšlienkami očakávaného nalodenia. Všetky vozidlá majú plné nádrže benzínu a zbrane nabité plnou dávkou streliva. Všetci sme v takmer nových battledressoch. V každom vozidle je zásoba potravín na päť dní, ktorú je možné konzumovať len na zvláštny rozkaz. Bežne sa živíme konzervami, ktoré si každý podľa vlastného uváženia upravuje a konzumuje. Mám v rote dve čaty ťažkých guľometov a dve čaty protitankových kanónov. Každá čata má štyri zbrane. Obsluha guľometov sedí na polopásoch. Kanóny sú zavesené do 4-kolesového vozidla 15-ctw²²⁸, obsluha je na vozidle. Sme v pohotovostnej polohe.

Návšteva exilového ministra národnej obrany divízneho gen. Sergeja Ingra (druhý zľava) vo vojenskom tábore obrnenej brigády. Celkom vpravo A. Petrák, Škótsko, jar 1944.

228 Boli to kanadské ľahké vojenské nákladné automobily Ford Canada F60 S s pohonom 4x4.

Tváre prezrádzajú napätie v očakávaní zvláštnej udalosti. Je skoré popoludnie. Prichádza britský vojak a rukou mi dáva znamenie na pohyb vpred. Moje vozidlo na čele kolóny sa kľukatými cestičkami usmerňované miestnym orgánom

A. Petrák a brigádny gen. A. Liška vo vojenskom tábore neďaleko Edinburghu, jar 1944

pohybuje smerom na vyloďovací čln. Ostatné vozidlá prichádzajú za mnou v poradí, v akom stáli na ceste za sebou. Na vyloďovacom člne sme usmerňovaní do radov a rady vedľa seba tak, aby priestor lode bol plne využitý. Po naložení sa loď posúva smerom do ústia Temže. Po 17. hodine konvoj vyplával na more. More je pokojné. Británia sa s nami lúči slniečkom tak, ako nás 7. júla 1940 vítala v Liverpoole. Predpokladám, že v noci preplávame kanál a zrána budeme vylodení. Noc prebehla pokojne, nikto nespál. Za brieždenia pozeráme na siluety francúzskych brehov. Naše plavidlo akoby stálo a okolo neho je množstvo rôznych lodí a plavidiel. Je vidieť, že sa Briti leteckých náletov neobávajú. Z mora vyčnievajú vraky lodí. Pri odlive sa vynárajú ďalšie, ležia prevrátene na morskom dne. Nevyspaní si krátime deň driemaním a sledovaním nezvyklého

prostredia v tichom zamyslení. Za nami Anglicko, pred nami pevnina, na nej tam ďaleko naši drahí doma, dôjdeme tam? Až teraz si uvedomujem, že opúšťam krajinu, ktorú svet chránil, aby v nej vyrástli ľudia prinášajúci radosť z osobného pocitu šťastia a slobody a ktorá ju neochvejne bránila všade tam, kde ju priniesla. Zbohom, zelené trávniky, ktoré ste nás vítali v Cholmondeley a všade tam, kam sme za svojho pobytu zablúdili. Z trosiek francúzskej zrady a poníženia som v stanoch v daždi, rovnako ako v hrobovom tichu britských katedrál posilňoval svoje odhodlanie vytrvať v boji, kým sa naša vlasť nezaradí medzi slobodné štáty. Vďaka vám, všetci neznámi dobrovoľníci, ktorí ste mi autostopom umožnili poznať nevyčerpatelné pohostinstvo vášho ostrova. Vďaka vám všetkým, ktorí ste ma pred žiarivým kozubom s neopísateľným šarmom vítali šálkou božského nápoja ponúkaného ako „cup of tea“ pri neutíchajúcom záujme o malú krajinu Czechoslovakia v srdci Európy. Vďaka vám všetkým za nesmiernu trpezlivosť nad našimi nezrozumiteľnými otázkami zostavenými zo slov anglického slovníka. Bude sa mi za vami cnieť, ale ja sa vrátim. Podriemkaval som. Nebol som myšlienkami na lodi prítomný. U ostatných to bolo podobné, niektorí odpočívajú

v driemotách, iní sledujú priebeh vyloďovania, ďalší, zhromaždení pri mojom velitelskom vozidle, počávajú správy z bojísk. Kufríkové rádio na batérie vykonáva vďačnú službu. Bol som v myšlienkach ďaleko na európskej pevnine – doma. Zrazu počujem výkrik. Jeden z počúvajúcich sa s roztrhnutými rukami rozbehol od rádia, kľučkuje medzi vozidlami a volá: „Hurá, chlapi, na Slovensku vypuklo povstanie!“ Aj mňa to prebudilo zo zamyslenia a zvedavo načúvam ďalšie podrobnosti. Bola to nečakaná senzačná udalosť, ktorá vyvolala u všetkých nadšenie, zobudila ostatných a nedala už nikomu spať. Každý deň bolo od tohto okamžiku témou číslo jeden u všetkých diskutérov povstanie na Slovensku. Slovensko nesklamalo, zvrhlo zradcov, ktorí ho zneuctili bojom po boku nemeckých fašistov. Čakala nás ďalšia noc na mori, opäť bez spánku, bolo o čom diskutovať. V skorých ranných hodinách nasledujúceho dňa, v čase, keď sa strieborné lúče slnka ešte len pokúšali zohriať morskú hladinu a prebrať k životu tých, čo celú noc prebdeli pripravení vstúpiť na pevninu, približovalo sa naše vyloďovacie plavidlo k umelému prístavu s krycím názvom MULBERRY (Moruša).²²⁹ Bola to dlhá hrádza vedúca z pevniny do mora, postavená z rôznych pontónových konštrukcií. Po nej sa v neustálom slede presúvali jednotlivé vozidlá z lode na pevninu. Naše plavidlo sa neviditeľným znamením priblížilo k čelu hrádze, zložilo sklápaciu časť na pontónovú hrádzu a v poradi, v akom sme prišli na loď pri nalodovaní, prešli sme po hojdajúcich sa pontónoch pod starostlivým dozorom prístavnej posádky na pevninu. Prechádzali sme vozidlo za vozidlom okolo vrakov lodí, rozbitých stavenísk a pohrebísk, zničených zbraní a vozidiel. Tu a tam je drevený kríž tých, ktorí sa na pevninu nedostali.

Po vstupe na európsku pevninu ma pohotová obsluha bez zastávky viedla na zhromaždisko, vozidlá ma nasledovali. Mojejrote prideli priestor okolo hospodárskej budovy, na ktorom v čase mieru hospodárili, oračinu so zničenou záhradou. Miesto, teraz rozryté, slúžilo ako kryt invázií vozidiel všetkého druhu. Po zhromaždení som čakal na rozkaz na ďalší presun. Ktosi mi priniesol mapu a ukazoval smer, ktorým sa treba presunúť. Tabuľka ukazovala smer Bayeux, Caen. Používať rádiospojenie bolo zakázané. Ďalší smer cesty nebol vytýčený. Mapa, podľa ktorej som mal presun s ledovať, sa ukázala zbytočná. Sledoval som okolitý kraj. Pozornosť mi rozptyľovalo porovnávanie mapy s rozbitou krajinou, ktorou sme prechádzali a ktorá nejavila známky života. Osady a dediny vyznačené na mape tu v skutočnosti neboli. Tabuľky s pomenovaním rúbaniska a smerové značky boli odstránené, nejestvovali. Smer postupu označovali heslá zapichnuté na kolíkoch do rozrytej zeme, ktoré nezasvätenému, a tým som v tomto prípade bol, nič nehovorili. Porovnávať mapu s rozbitým, rozbitým,

229 Išlo o umelý prístav MULBERRY B, ktorý sa nachádzal pri pobreží Normandie neďaleko obce Ver-sur-Mer.

v mnohých prípadoch vyludneným terénom bez označenia bol ťažko riešiteľný rébus. Z lesa vyznačeného na mape s rozlohou niekoľkotisíc štvorcových metrov zostalo po kobercovom bombardovaní spojeneckým letectvom zopár ohorených pahýľov a tehál po zničených domčekoch, v ktorom bol pohyb vozidiel nemožný. Podľa správ z tlače tam spojenecké letectvo zničilo prísun veľkej jednotky nepriateľa. Po prejazde obcou Chamois nám prekážali v ceste opustené či zabudnuté tanky a vedľa nich rozkladajúce sa mŕtvolý padlých Nemcov. Boli to mŕtve telá pri opustených tankoch po prelomení nemeckého frontu pri Falaise. Celá oblasť Mortain-Falaise niesla neopísateľné stopy vojnových hrôz. Zdravotná služba vzhľadom na rýchly priebeh udalostí nemohla včas zasiahnuť. Vojnu sme tu videli a cítili na každom kroku. Niekoľko kilometrov dlhé údolie mesta bolo plné vyhorených áut, hospodárskych vozov a zdochnutých, nafúknutých, nepríjemne páchnucich koní. Vzduch bol plný spáleniny a nechutného pachu krvi. Nelákavé teplo, mračná múch a neznesiteľný zápach. Bolo to skutočné údolie smrti nemeckého Wehrmachtu. Všade okolo boli tabuľky s nápisom „Minenfeld“ – mínové pole. Po prejazde zboreným Falaise bola moja jednotka usmerená do vyčkávacieho priestoru s ubytovaním v členitom teréne pod stromami a medzi kríkmi, kde boli postavené stany na táborenie a miesto na zamaskovanie vozidiel. Čas pohotovosti a vyčkávania nebol nudný. Z pravidelného počúvania britského rozhlasu nás najviac zaujímali správy o SNP. Počúvali sme ich s nedočkavosťou. Správa o tom, že veliteľ povstaleckej armády podplukovník gen. štábu Golian²³⁰ bol povýšený na plukovníka a uistenie, že sa povstalci stavajú bez výhrad k československej štátnosti a že sa podriaďujú prezidentovi a čs. vláde v Londýne, bolo pre nás všetkých dôkazom, že je pripravované spoločne. Z dennej britskej tlače nám neunikla správa o ťažkých stratách poľskej divízie, ktorá neklamne dokazovala, aké zodpovedné je rozhodovanie správnych veliteľov na správnom mieste. S vytrvalým záujmom sme sledovali správy v tlači i rozhlase o amerických Dakotách²³¹ pristávajúcich na letisku Tri duby.²³² Naše podmienky na udržovanie bojovej pohotovosti a k tomu potrebný výcvik boli za daného stavu veľmi obmedzené. Nebolo možné vzdalovať sa počas výcviku do okolitého terénu. Bolo to vyčkávanie na rozkaz, ktoré trvalo 24 hodín denne. Postup a pohyb po komunikáciách vedúcich v smere hlavného náporu jednotiek

230 Golian, Ján (1906 – 1945) – čs. a slovenský dôstojník. V marci 1944 ho exilová čs. vláda poverila vedením príprav ozbrojeného povstania na Slovensku. 29. augusta 1944 bol londýnskym MNO povýšený na plukovníka generálneho štábu a o týždeň neskôr mu povstalecká Slovenská národná rada udelila hodnosť brigádneho generála. Na čele povstaleckej armády stál do 7. októbra 1944, keď ho vystriedal generál R. Viest. V novembri 1944 padol do nemeckého zajatia a s najväčšou pravdepodobnosťou zahynul v koncentračnom tábore Flossenbürg.

231 V skutočnosti to boli sovietske verzie amerických lietadiel Douglas DC-3 Dakota, ktoré sa vyrábali na základe licencie z roku 1937 pod názvom Lisunov Li-2.

232 Dnešné letisko Sliač.

bol jednotkám vo vyčkávanom postavení zakázaný. Niektoré cesty boli vyznačené ako jednosmerné. Po iných bol povolený len postup zásobovacích vozidiel. Pásové vozidlá sa mohli pohybovať len pozdĺž určitých komunikácií v časovo vymedzených intervaloch. Prítomnosť civilných osôb v teréne bola zakázaná. Osamelých vojakov alebo skupinky vojakov zadržovali a preverovali. Zablúdených či zvedavých jednotlivcov vracala prísna vojenská polícia s patričným dôrazom a často cestou nadriadených orgánov k svojej jednotke. Na mnohých miestach boli tabuľky s označením „mínové pole“, ktoré voľný pohyb znemožňovali. Zisťovať, ktoré mínové pole je klamné, bolo často stratou času. Z cvičenia v blízkych opustených lesoch si vojaci často prinášali kopy krásnych hríbov, ktoré márne čakali na miestnych hubárov. Boli chutným spestrením vojenskej večere. V lesoch pri dedinách sa naši vojaci stretávali so schovávajúcimi miestnymi dievčinami, ktorým miestni mládenci ostrihali vlasy za kolaboráciu s Nemcami. Pri jednej obhliadke okolia som našiel nepoškodený kaštieľ na okraji neznámej osady. Pohyb v neoznačenom teréne nabádal k opatrnosti. Odhodlal som sa s priateľom vstúpiť do budovy. Privítala nás staršia pani s francúzsťou. Keď sme sa predstavili ako „les officiers de Tchécoslovaquie“, ponúkla nám, veľmi sa ospravedľujúc, „seulment café nature“ – len čiernu kávu. S podmanivosťou francúzskeho šarmu sa ospravedľovala, že nás nemôže uvítať v záhrade, pretože sú v nej ešte míny, ktoré zanechali ustupujúci nemeckí vojaci z porážky pri Falaise. Celý kraj pôsobil prázdnotou a vyľudnením. Vracal sa len pomaly do normálneho života. Prvé lastovičky ohlasujúce návrat života do opustených a zničených dedín a sídlisk boli otvárajúce sa hostince a podradné krčmy, v ktorých navoňkované predavačky ponúkali „cider“ – jablkovú šťavu a liehom voňajúci „calvados“ – miestnu liehovinu vyrobenú z prebytočných, na konzumáciu nevhodných jabĺk. Ani ten najväčší nepriateľ liehovín či ich odporca v rovnošate frontového vojaka po týždňoch blúdenia neodmietne karafu nápoja ponúkanú zvodnou predavačkou. Dokázal som byť aj v tomto prípade výnimkou. Čas vyčkávania využilo veliteľstvo brigády po dohode s veliteľstvom 21. skupiny armády tak, že vyslalo na krátky pobyt mladých dôstojníkov, aby nadviazali osobné kontakty s čelnými jednotkami, ktoré udržiavali s nepriateľom bojový styk. Bol som tri dni bez spánku. Je to čudessný pocit sledovať vývoj na štábe vyššej jednotky, pozorovať výbuchy striel z neznámeho smeru, vidieť zohavené tela odvázané zdravotnou službou a pritom byť stále hnaný túžbou poznať bezprostredný boj zblízka a nebyť ranený. Chcel som vidieť a poznať zem nikoho. Pri chaotickom ústupe vo Francúzsku na to nebola príležitosť. Vo Veľkej Británii to boli len letecké bomby, míny a nemeckí zajatci, v nemeckej uniforme pokojne vykonávajúci poľné práce na pridelenom hospodárstve v britskej zeleni. Aj môj kanadský veliteľ udržiavajúci styk s Nemcami, ku ktorému som bol pridelený, mi často zdôrazňoval „to be careful“ – byť opatrný a zbytočne neriskovať. Dal som mu za pravdu, keď zdravý rozum zvíťazil

nad nerozumnou túžbou po vojenskej sláve túžiaceho obrancu vlasti. Nasledujúci deň po návrate som pred zhromaždenými dôstojníkmi opisoval svoje poznatky a dojmy z bojov. Čas vyčkávania sa spresnil počas návštevy ministra národnej obrany generála Ingra v sprievode veliteľa brigády generála Lišku²³³ a dôstojníkov štábu čs. brigády (22. septembra). Mnohí sme to chápali ako predzvesť túžobne očakávaného bojového nasadenia. Dozvedeli sme sa, že naše odhodlanie, kvôli ktorému sme dobrovoľne opustili porobenú vlasť s túžbou priniesť slobodu na bodákoch našich pušiek, bude korunované úspechom. Po jeho odchode sme sa dozvedeli, že nás čaká obliehanie Dunkirku. Tí rozumní, vedomí si mravnej sily v plnení povinností, vo svojom odhodlaní rozumnými zostali, tí, ktorí demagogickým volaním prejavovali svoje hrdinstvo vo vyčkávaní za frontom, po nasadení doň odvahu na vyjadrenie radosti nemali. Volanie po spoločnom boji proti fašizmu z Londýna a z Banskej Bystrice zatieňovalo čoraz jasnejšie volanie červenej totality po spojení proletárov všetkých krajín. Čas vyčkávacieho postavenia pri Falaise sa neodvratne končil. Cieľovou stanicou môjho presunu bolo kúpeľné letovisko na francúzsko-belgických hraniciach La Panne. Cesta presunu bola vyznačená károvým znakom DIAMOND²³⁴. Bolo treba pozorne ju sledovať v spleti iných značiek. Presun som ukončil nasledujúci deň v popoludňajších hodinách. Na námestí v La Panne nás čakal veliteľ kanadskej jednotky, ktorú front obrátil proti Nemcom brániacim Dunkirk v úseku širokom zhruba dva kilometre od morského pobrežia až po cestu vedúcu súbežne s kanálom z Francúzska do Belgicka. Československá obrnená brigáda prevzala od Kanaďanov úlohu obliehať Dunkirk. Ako k tomu došlo? Poľný maršal Montgomery vo svojich pamätiach vydaných krátko po vojne v roku 1947 pod názvom „Normandy to the Baltic“ (Od Normandie k Baltu) píše:

V polovici septembra 1944 mala I. kanadská armáda na európskej pevnine I. zbor operujúci v priestore Antverpy a II. zbor operujúci pozdĺž pobrežia. Úmyslom I. zboru bolo postupovať smerom severným, prekonať kanál Antverpy-Thurnhout. II. zbor čistil terén západne od Antverpy až po južné brehy rieky Šeldy a súčasne mal obklúčiť Dunkirk a potlačiť posádky v prístavoch Boulogne a Calais. Nepriateľské sily, ktoré stáli proti kanadskej armáde, boli rozdelené do dvoch skupín. Asi 30-tisíc mužov bolo ponechaných v boji s úmyslom držať

233 Liška, Alois (1895 – 1977) – čs. legionár a dôstojník. Vo februári 1940 emigroval z Protektorátu a ako veliteľ delostreleckého pluku I. československej divízie sa zúčastnil bojov vo Francúzsku. Od augusta 1940 stál na čele delostreleckého oddielu Čs. zmiešanej brigády vo Veľkej Británii. 1. septembra 1944 bol v hodnosti brigádneho generála vymenovaný za veliteľa Čs. samostatnej obrnenej brigády, s ktorou sa zúčastnil bojov o Dunkirk. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 ho v hodnosti armádneho generála z politických príčin penzionovali. Hroziacemu zatknutiu sa vyhol útekom do Veľkej Británie.

234 DIAMOND (diamant) bolo taktické označenie I. kanadskej armády

pevnosti Boulogne, Calais a Dunkirk. Zvyšok 14. nemeckej armády so silou asi štyroch divízií zatiaľ pomaly ustupoval cez ústie rieky Šelda. Náš postup bol do veľkej miery sťažený kanálovými prekážkami, ktoré stáli Kanaďanom v ceste. 4. kanadská divízia vyčistila Bruggy 12. septembra, potom pokračovala v ďalšom postupe. 2. kanadská divízia operovala 17. septembra v priestore Dunkirk. Medzitým, ako prebiehali operácie za účelom vyčistiť pobrežie až k ústiú rieky Šelda, boli začaté útoky na Boulogne a Calais. Posádka Boulogne sa odhadovala na deväťtisíc mužov. Obrana mesta sa tiahla v neusporiadanom perimetri v pahorkatom teréne so silnými opornými bodmi, betónovými palebnými stanovišťami a zamínovaným terénom. Útok na tieto pevnosti sa oneskoril pre zlé počasie a bolo treba vyčkať na príchod špeciálneho delostrelectva, ktoré bolo nasadené v boji o prístav Le Havre. V tomto čase bolo z mesta evakuovaných asi osemtisíc civilistov. Útok na prístav bol začatý 17. septembra dvomi brigádami tretej kanadskej divízie s podporou ťažkého delostrelectva a letectva. Boj o Boulogne trval šesť dní predovšetkým z toho dôvodu, že nepriateľské batérie a betónové oporné body odolávali útokom nášho delostrelectva a letectva a tieto zbrane museli byť nahradené pozemnými jednotkami. Veliteľ posádky kapituloval 22. septembra a celkový počet zajatcov predstavoval 9535 osôb.

Útok na Calais sa začal 25. septembra. Nepriateľ organizoval obranu podobne ako pri Le Havri a Boulogne a pomáhali mu pri tom batérie v postavení pri Cap Griz-Nez. Vzhľadom na značné záplavy v ostatných sektoroch bol útok začatý zo západnej strany mesta. Postup bol čiastočne spomalený mínovými poľami a záplavami. Citadela však padla a spojenecké jednotky vstúpili do mesta 28. septembra, keď bolo povolené prímerie na evakuáciu civilného obyvateľstva. Útok bol obnovený na poludnie 30. septembra a večer bol organizovaný odpor premožený. Celkovo padlo do zajatia asi tisíc osôb. Teraz bola kanadská armáda voľná a mohla sa celou svojou silou sústrediť na vyčistenie ústia rieky Šelda. Rozhodol som sa, že budem pokračovať v obliehaní Dunkirku, pretože jeho dobytie by si vyžadovalo značné rozptylenie veľkých zdrojov, a to som si za súčasného stavu nemohol dovoliť. Obliehanie Dunkirku pokračovalo a medzitým, čo kanadské jednotky postupovali severným smerom, bola zodpovednosť za obliehanie Dunkirku zverená Čs. obrnenej brigáde...

O úlohe brigády prevziať obliehanie Dunkirku sa rozhodovalo na štábe 21. skupiny armád. Po dôkladnom rozbere situácie generálom Liškom, generálom Ingrom a jeho erudovaným štábom sa dospelo k záveru, že by v prípade predčasného ofenzívneho nasadenia mohla brigáda utrpieť ťažké straty tak, že by bola z ďalšieho boja nielen vyradená, ale aj neschopná na ďalšie využitie pre nedostatok vycvičených záloh. Nepriaznivého politického dopadu takéhoto vývoja si boli veľmi dobre vedomí všetci zodpovední velitelia. Praktiky komunistov v čs.

armáde boli dobre známe a že obava pred nimi bola oprávnená, ukázala skúsenosť po ich nezákonom prevzatí moci vo februári 1948 až do ich smutného konca po štyridsiatich rokoch. O nasadení brigády rozhodovali vojensky vzdelaní zodpovední velitelia nepodliehajúci nezodpovednej demagógii nepovolaných mocichtivých dobrodruhov, ako sme boli svedkami na východnom bojisku. Boli to dôstojníci štábu, vedomí si zodpovednosti za ľudské životy a nezneuctievali výraz „nas mnogo“.²³⁵

Po krátkej orientácii na námestí v La Panne som si prisadol do vozidla kanadského veliteľa a zveril jednotku svojmu zástupcovi vo vyčkávacom postavení. Podobne urobili aj ostatní velitelia. V sporadicky prebiehajúcej debata počas jazdy som sa od ospalého unaveného kanadského majora dozvedel, že mi večer odovzdá úsek jeho jednotky. Uháňali sme autom po asfaltovej ceste smerom na Dunkirk. Keď sme opustili La Panne, cesta viedla piesčitými dunami, v ktorých sa postupne strácali obytné domy. Miestami som si všimol betónové kryty. Stačil som sledovať aj mapu. Prekročili sme francúzsko-belgickú štátnu hranicu. Colnice na oboch stranách boli prázdne. Po krátkej jazde územím Francúzska sme zastavili pri osamelom domčeku pri ceste, bolo v ňom prechodné stanovište kanadského veliteľa. Vystúpili sme z vozidla a predstavili sme sa tak, že vzájomne sme si vyhláskovali svoje mená. Dozvedel som sa, že sme vo vyludnenej dedinke zvanej Bray-Dunes. Pri obligátnom „cup of tea“ s poľným servírovaním sme si v krátkosti povedali svoje životné osudy a čakali na zotmenie. Na jeho tvári som videl únavu z nevyspania. Ako sa priznal, spal oblečený v kuchyni len tak, ako mu to pomery dovoľovali, spolu so seržantom. Ostatné miestnosti ho nezaujímali. Trávil celý deň pri svojej jednotke. Vzhľadom na krátkosť neistého pobytu nemalo zmysel, ako povedal, pomýšľať na trvalejšie usadenie. Dohovorili sme sa, že domček po ňom prevezmem. Z bojovej diskusie som postrehol, že našou úlohou bude uzavrieť nepriateľa v jeho postavení pred Dunkirkom a vlastnými prostriedkami, násilným prieskumom sprevádzaným delostreleckou paľbou a občasnými leteckými náletmi a propagandou ho prinútiť ku kapitulácii. Dozvedel som sa, že kanadská armáda v rámci 21. skupiny armád rýchlo postupuje, postavenie jej jednotiek je len dočasné a potrvá len do okamihu, kým odovzdá svoj úsek.

Po zotmení sme sa zamaskovali sadzami. Ja som si navyše zakryl i hviezdičky s hodnotou kapitána a dali sme si zbrane do pohotovostnej polohy. Zoznámil ma s platným heslom pre nastávajúcu noc a zavola kanadského seržanta ako sprievodcu. Pred odchodom mi odporučil, aby som pri rôznych obchádzkach vo dne či v noci chodil vo dvojici. Opustili sme miestnosť, v ktorej zostal len

235 „Нас много“. „Nás je veľa“. Volne preložené – na stratách nezáleží.

strážny. Vyšli sme do tmy jeden za druhým. Na ceste sme sa zoskupili do trojice. Nechali si ma uprostred. Po niekoľkých krokoch sme prešli na druhú stranu cesty. Medzi domčekmi sme prekročili železničnú trať a vstúpili do piesčitých dún. Miernym potiahnutím za ruku sa ku mne naklonil a ticho zašepkal, že pôjdeme zamínovaným terénom. Ukázal na začiatok bieleho pásu so šírkou desať centimetrov, ktorý sa hadovite tiahol pred nami, a šeptom vysvetľoval, že vo vzdialenosti dvoch metrov na každej strane od bieleho pásu je terén odminovaný. Odminovanie spravili kanadské jednotky. Odporúčal mi opatrnosť, pretože práca bola urobená veľmi narychlo. Naliehal, aby sme sa bieleho pásu presne držali a dbali na to, aby sa nepresúval zo svojho miesta. Na niekoľkých miestach bol pás vystužený kameňmi a navyše vytýčený kolíkmi. My sme si neskoršie vyšliapali vedľa bieleho pásu spoľahlivý chodník. Postupovali sme v tmavej noci ticho a opatrne, v zástupe za sebou sme míňali opustené bunkre schované či zamaskované v piesku. Pritom ma šeptom upozorňovali, aby sme si ich všímali, ale nevstupovali do nich. V niektorých boli lákavé konzervy potravín, v iných nástrahy s trhavinami. Trojicu viedol seržant, pozoroval terén pred sebou, ja som mal s kanadským veliteľom za ním rozdelené pozorovanie do strán. Pri jednom bunkri, v blízkosti ktorého sa končil biely pás, sa seržant zastavil. Náš príchod sa očakával. Rozhliadol som sa a pokiaľ mi to nočné videnie umožňovalo, zistil som, že sme takmer na pobreží mora, ktoré bolo tej noci neobyčajne pokojné. Vstúpili sme do tmavej poloosvetlenej miestnosti. Polihovalo a posedávalo v nej niekoľko unavených nevyspaných kanadských vojakov. Boli sme v bunkri z piesku na brehu mora, v jednej z pozostalostí Rommelovho opevnenia. Cez strielne sme v noci nič nevideli. Bol som však upokojený, že vo dne je z bunkra krásny výhľad na kúpeľné stredisko Bray-Dunes Plage. V noci sa pracovalo len načúvaním. Zamaskovaní vojaci chodili okolo seba, akoby nevedeli rozprávať.

Keď som sa opýtal, kto je v kúpeľnom mestečku, dostal som vyháňavú odpoveď pokrčením ramien. Stáli sme pred nepriateľom a nikto nevedel, kto ním je. Dohovorili sme sa, že si bunker obsadím vlastnou jednotkou a ťažkými guľometmi. Prešli sme potom vyznačenými chodníkmi za frontom až k osamelej farme na ľavom konci, kde sa končil úsek motopráporu. Rozlúčili sme sa po polnoci stiskom ruky a so želaním „Good luck“. Vystriedal som počas noci niektoré z kanadských jednotiek. Naša brigáda nezodpovedala svojou organizáciou kanadským jednotkám. Upravili sme si podľa našich možností obranu v úseku motopráporu od morského pobrežia k osamelej farme pri kanáli a cesty vedúcej z Dunkirku do la Panne. Čaty ťažkých guľometov chránili úsek práporu. Všetko bolo dobre zamaskované. Pre protitankové kanóny nebolo v tejto fáze vhodné použitie, napriek tomu sa využívali. Vždy sa vyhľadalo vhodné stanovište, odkiaľ sa signalizoval možný výpad na nepriateľa. Na tento spôsob boja sa využívali aj

opustené nemecké protiletadlové delá, ktoré naši chlapci vhodne prispôbili a posielali nimi Nemcom zanechané streľivo.

Nami obsadená farma na ľavej strane práporu pri kanáli stála v repnom poli akoby osamotená. Zdalo sa, že prístup k nej vo dne nepriateľ sleduje. Obmedzil sa preto len na noc. Navyše som na strechu farmy umiestnil snajpera. Bol to vybraný strelec vyzbrojený špeciálnou puškou s optickým zameriavačom a zamaskovanou pláštenkou, ktorý ostreľoval neopatrných vojakov nepriateľa. Na túto neopatrnosť doplatili obe strany. Zem nikoho predstavovala prázdnu neživú krajinu bez náznakov ľudského pohybu. Vo voľnom predpolí dozrievala cukrová repa.

Už v prvých dňoch, ako sme vystriedali Kanadanov, nepriateľ zvýšil hliadkovú činnosť. Zrejme vytušil, že kanadská jednotka sa siahla a pokúšal sa zistiť, kam sa môže z Dunkirku dostať. Naši chlapci pozorne počúvali a vysledili ho, nedovolili, aby sa dostal, kam mal namierené.

Treba sa teraz zmieniť o prvých dojmach života na fronte. Zem nikoho bola ohraničená z obidvoch strán frontom, vojakmi s nabitou puškou v ruke a s ďalšou zbraňou pripravenou vedľa seba. Frontový život bol plný nervového vypätia, fyzickej námahy a častej nespokojnosti nad vydanými rozkazmi. Mnohí hľadali spasenie a nádej, že strela nepriateľa sa mu vyhne, v alkohole. Odvahu treba prejavovať v pravej kritickej chvíli. Strach často ovplyvňuje ľudskú neochotu. To stavia muža činu pred ťažkú voľbu. Vojak v poli sa často dostáva do stavu, keď nepremýšľa nad tým, čo ho čaká, ale musí konať. Nie pre každého platí, že tvrdý výcvik prináša ovocie. O lacných „šuškačov“ nie je núdza v žiadnej spoločnosti. Čím viac sa človek v kritických situáciách približuje k určitému cieľu, tým rýchlejšie sa zjavuje posledných síl. Prvé skúsenosti z priameho styku s nepriateľom tvárou v tvár v zemi nikoho priniesli poučenie, že hocijaká tmavá silueta v tme pri matnom svite mesiaca vytvorí u nepokojného pozorovateľa predstavu nežiaduceho cieľa, s ktorou nie je schopný uspokojivo sa vyrovnáť. Odpoveď puškou je nákazlivá a rozšíri sa hromadne po celom úseku. Potvrdzujú to často nevysvetliteľné nákazlivé palby našich vojakov po príchode na front. Sú známe prípady, keď vojak v domnienke, že má pred sebou nepriateľa, zastrelil kamaráta. Toto je najtragickejšie a zabrániť sa tomu dá len tak, že sa strelba nevyvolá. História zaznamenáva nespočetné prípady, keď vlastí káže vytrvať. Akákoľvek bojová príprava, rovnako ako aj telesná zdatnosť nacvičená a motivovaná snahou po športovom prvenstve mladého muža, nie je vždy meradlom vojenskej disciplíny. Postupom času sme si pomaly začali opäť zvykať na život na fronte. Chladné noci vybičovali oči a nervy do krajnosti. Vo dne zostali v činnosti len dobre ukrytí pozorovatelia predpolia a ostatné mužstvo odpočívalo. V noci bolo treba dostať

celý úsek pod kontrolu zvýšeným pozorovaním a predovšetkým načúvaním. Počas svojich častých pochôdzok, od mora až po farmu pri kanáli, som mal možnosť diskutovať s veliteľom práporu a posudzovať pomery, na ktoré sme sa pozerali z rôznych postojov. Rozdiel spočíval v generačnom pohľade, v rozličnom všeobecnom i vojenskom vzdelaní. Čoskoro sme spoznali, že sa vzájomne odlišujeme v motívoch boja. Bolo treba často prekonávať rozdielne názory získané skúsenosťami. Pred nadriadeným ani podriadeným som nezakrýval svoje úmysly, že chcem uplatňovať zručnosti získané výcvikom doma i za hranicami, a to spôsobom, na aký bol tento výcvik zameraný. Vydal som rozkazy na pátraciu činnosť v zemi nikoho a využíval pri tom iniciatívu jednotlivcov. Veľkosť bojov a činnosť vojakov na fronte je taká, že sa obíde bez zbytočných legiend. To najlepšie dokazujú bezmenní hrdinovia. U čitateľov týchto riadkov sa iste vynorí údiv nad rozhodnosťou vojaka ísť dobrovoľne do akcií, takých nebezpečných a náročných na osobnú disciplínu a statočnosť, na aké boli všetci odborne vysoko pripravení. Práve v tomto rozhodnutí a odhodlaní treba vidieť vlastenectvo, nepoškvrnenú mravnú silu a osobné odhodlanie položiť za spoločnú vlasť to najdrahšie – život. Česi a Slováci plnili tak prísahu vojaka spoločne bez výhrad. Bola to symbolizujúca vlajka s klinom, ktorá viedla nás vojakov v najťažších časoch 2. svetovej vojny. Silne pomáhala vo vlasteneckej orientácii spoločnej vlasti.

Čoskoro mi pripadlo riešiť disciplinárne priestupky v bojovom postavení. Majiteľ hospodárskej budovy, ktorú som mal obsadenú vlastnými vojakmi pri kanáli na ľavom krídle práporu, žil so svojou rodinou na farme a choval na nej veľký počet hydiny. Mnohých našich vojakov konzervovaná strava, hocijako dobre pripravená, pri pohľade na pobiehajúcu hydinu nelákala. Netrvalo dlho a majiteľ farmy sa na mňa obrátil s ponosou, že mu miznú sliepky. Nebolo ťažké zistiť vinníkov. Vyriešil som spor na obojstrannú spokojnosť. Ako náhradu za stratenú sliepku dostal dvojnásobnú váhu „lunchmeetu“, ktorým sme boli presýtení. Neskôršie sa ujala takáto vzájomná výmena tovaru. V britskej armáde sa veľmi dbalo, aby po určitom čase na fronte dostali vojaci niekoľkodňový mimofrontový odpočinok. Všetkým armádam západného frontu záležalo na tom, aby vojaci počas bojov mali možnosť zotaviť sa podľa vývoja a miestnych možností. V našom prípade bolo miestom povinnej zdravotnej hygieny a zotavenia opustené kúpeľné stredisko La Panne. Postupne sme sa na fronte udomácnili. Niektorí odvážlivci, ktorí si chceli zlepšiť postavenie, za tmavých nocí robili individuálne pokusy, na rozdiel od pasívnych extrémistov, ktorí prejavovali detské obavy z nočného strašiaka a svojím konaním vyvolávali často situácie, ktoré bolo treba riešiť na mieste osobným príkladom a tvrdým zásahom.

Činnosť jednotiek motopráporu, rovnako ako aj ostatných jednotiek poverených obliehaním Dunkirku, ktoré sa vyzuli z obrnených a pásových vozidiel, spočívala

v pozornej nočnej hliadkovej a strážnej službe. Vo dne to bol dobre umiestnený pozorovateľ, ktorý mal celý úsek pod kontrolou. Postupne sme si zvykli na tento spôsob života. Začali sa ozývať hlasy ponúkajúce sa do aktívnejšej činnosti. Vítal som ich, keďže sám som dával najavo nutnosť naše postavenie na niektorých miestach zlepšiť. Začal sa organizovať prieskum, na ktorom som vítal dobrovoľníkov. Znepokojoval ma nepriateľ pri kanáli oproti našej farme. V zemi nikoho medzi nami bolo repné pole so zabudnutým menším stohom slamy. Opatrným prieskumom bolo možné priblížiť sa do bezprostrednej blízkosti farmy a sluchom i zrakom sledovať jeho činnosť. Presvedčil som sa, že nepriateľ nie je vo svojom postavení náležite pozorný. Často sme počuli nezrozumiteľné hovory. Toto poznanie ma priviedlo na myšlienku farmu napadnúť a zlikvidovať. Zbavili by sme sa tak postavenia, ktoré vojenská terminológia označuje ako ohnisko odporu.

V piatom roku vojny sme sa opäť dostali na európsku pevninu a priblížili sa na „dosah“ k svojej vlasti, ktorú sme opustili rozdelenú, zneuctenú a potupenú. Tvorili sme jednotku, ktorá bola zložená z dobrovoľníkov, vojakov najrôznejšieho politického, národnostného a náboženského kalibru, ktorý ju profiloval pre spoločný návrat. Bola to jednotka, v ktorej takmer každý mal možnosť prejaviť sa konaním. Brigáda bola obsadená všetkými veliteľskými hodnosťami rôzneho veku. Život na fronte nás každý deň presvedčal, že naše rozhodnutie postaviť sa odhodlane do boja proti presile bolo správne. Toto rozhodnutie sme si pripomínali každý rok v deň štátneho sviatku od vypuknutia vojny. Piaty rok vojny sme si 28. a 30. október 1918 pripomínali opäť na fronte. Po priamom styku s nepriateľom sme nadobudli presvedčenie, že nepriateľ vie, koho má pred sebou, a že pozná tiež našu minulosť. Na jednom z veliteľských zhromaždení, na ktoré veliteľ brigády povolal všetkých veliteľov rôt a samostatných jednotiek, sa okrem bežných frontových problémov diskutovalo o spôsoboch a potrebách, ako zlepšiť postavenie brigády. Najrozsiahlejšia debata sa rozvinula, keď sa v hlave veliteľa brigády zrodil nápad, s ktorým sa všeobecne súhlasilo. Vychádzal z predpokladu, že nepriateľ by nám mohol svojím spôsobom pripomenúť 28. október, ktorý sme doma i v cudzine oslavovali na pamiatku, keď sa Česi a Slováci po tisícročnej porobe rozhodli vytvoriť spoločné Československo.²³⁶ Nevylučovala sa možnosť, že by nám nepriateľ mohol pripomenúť tento deň, ktorý, nech už by mal akýkoľvek výsledok tak, že by v nás mohol vzbudiť pocity sklamaní. Uvítali sme všetci návrh osláviť tento deň naším aktom, ktorý sa zapíše do vojenských dejín samostatného Československa. Túto úlohu mala splniť jednotka „obutá“ do tankov účinným tankovým výpadom, ktorého úspech by uľahčil vhodný terén. Po dôkladnom rozbere situácie bol ako najvhodnejší

236 Slová A. Petráka o „tisícročnej porobe“ treba brať s veľkou rezervou už len z toho dôvodu, že Česi mali prinajmenšom v rokoch 1212 – 1620 svoje samostatné kráľovstvo.

terén na útok tankov vybraný priestor, v ktorom pôsobil tankový prápor II. na východnom okraji perimetra, ktorý susedil s motopráporom brániacim úsek až po more. Po rozsiahlej diskusii bol útok schválený na 28. október o 6. hodine. Útokom bol poverený veliteľ II. tankového práporu. Súčasne sa uvažovalo odpútať pozornosť nepriateľa vhodným vedľajším výpadom. Debata utíchla. Ťažko povedať, čo sa odohrávalo v mysli prítomných. Opäť sa hľadal vhodný spôsob, miesto a čas riešenia. Prežíval som zvláštne nutkanie. Osamelá farma, hospodárska budova na strane nepriateľa pri kanáli, ktorá bola v mojom úseku na hranici s II. tankovým práporom, sa ukazovala ako lákavý terč. Mal som ju dôkladne preskúmanú pozorovaním a prieskumom vo dne a v noci z rôznych smerov, ale váhal som s odhodlaním. Od prvého dňa, keď som prevzal zodpovednosť za životy podriadených, prevládala v hĺbke duše pochybnosť. Bolo by možné túto nepriateľskú farmu, ktorá by v kritickom prípade mohla prejavíť prekvapujúci odpor, s úspechom zlikvidovať bez vlastných strát? Nebolo by lepšie, ako je to v armáde bežné, „čakať na rozkaz“ a vyhnúť sa zodpovednosti pasivitou? Mal som skúsenosti so zvláštnym bojovým výcvikom dôstojníkov a vojakov, pri ktorom sme vždy dospeli k záveru, že vlastný príklad je dôležitým strojom úspechu a ak je posilnený správnou motiváciou, má svoj konečný úspech aj pri prípadnom lokálnom neúspechu. Prihlásil som sa, neviem, či to bola odvaha, či nerozvážnosť mladého dôstojníka, do živej debaty s návrhom a úvahou, že ak by som mal k dispozícii dostatočný počet dobrovoľníkov a bojových prostriedkov, som pripravený nepriateľa na farme napadnúť. Všetci prítomní sa na mňa udivene pozreli, vybavujúc si v myšlienkach namáhavé chvíle školenia, keď sa neúprosne volalo po zodpovednosti pri plnení ťažkých úloh. Veliteľ brigády s mojím rozhodnutím súhlasil a rovnako sľúbil pomoc podľa mojich predstáv pri zaistení a splnení úlohy. Zhromaždenie sa skončilo. Nasadli sme do vozidla veliteľa motopráporu a vrátili sa k jednotkám. Počas jazdy sa nehovorilo. Až teraz som si uvedomil, aké nezodpovedné a trúfalé bolo moje rozhodnutie dobrovoľne vykonať bojovú úlohu, z ktorej sa nemusí nikto vrátiť, prípadne vrátiť poznamenaný na celý život. Do vykonania výpadu, ktorý sa mal začať 28. októbra o 6. hodine ráno, ostávalo zopár dní. Nebol som po celý ten čas v uspokojivej nálade. V bezsenných nociach som menil svoje rozhodnutie, ku ktorému som dospel vo dne, a premýšľal o jeho zlepšení nasledujúci deň. Navonok však bolo treba pôsobiť dojmom veliteľa, ktorý je presvedčený o svojom víťazstve. Bol som veliteľom roty, ktorá mala dobre vycvičenú obsluhu pre strelbu z ťažkých guľometov a protitankových kanónov. Len niektorí prešli v Británii zvláštnymi útočnými kurzami. Mój plán spočíval v tom, že počas krátkej účinnej delostreleckej prípravy vnikneme do záhrady za farmou a odtiaľ sa dostaneme k budove na farme, túto zlikvidujeme, prípadne získame zajatcov a vrátime sa späť. Vyhradil som si na túto činnosť desať minút a vytipoval dvadsiatich dobrovoľníkov zo svojej roty. Väčšina z nich mala za sebou účasť na nočných prieskumoch a dobre

poznala terén zblízka. Výpad chránila jedna čata prvej roty ako záloha. Večer 27. októbra som si všetkých statočných dobrovoľníkov zhromaždil v miestnosti malého domčeka pri svojom velitelskom stanovišti a pred vydaním rozkazu som všetkých upozornil, že nepovažujem za zbabelca nikoho, kto si účasť rozmyslí. Všetci zostali. Podrobne som vysvetlil svoje predstavy o priebehu celej akcie a presne stanovil úlohy jednotlivcom. Zatvorenú miestnosť som nechal strážiť.

V miestnosti sme prespali. Tej noci sotva niekto oko zažmúril. Noc bola dlhá. Keby bolo možné odpočúvať a zaznamenať myseľ vojaka pred začínajúcim dňom, ktorý môže byť jeho posledný, musel by si každý národ vytvoriť nové slová, pretože jestvujúca zásoba na to nestačí v žiadnej reči. Vstávali sme o štvrtej hodine. Obliekli sme sa do pracovného odevu. Niektorí spali nevyzlečení. Niekoľkokrát som naliehal nebrať so sebou hodinky, prstene, peniaze a iné cennosti okrem identifikačného štítku, ktoré by mohli slúžiť nepriateľovi ako korisť alebo zdroj správ. Chuť do jedla všeobecne nebola. Niektorí sa napili teplého čaju, iní sa posilnili calvadosom. Nepátral som po jeho pôvode. Dbal som len na to, aby jeho účinky nezvyšovali odvahu na nesprávnom mieste, prípadne u druhých túto nepodlamovali. Zbavili sme sa všetkého, čo by mohlo zaujímať nepriateľa. Samopaly, pištole, trhaviny, strelivo a rádiostanica boli rozdelené podľa úlohy. Nehovorilo sa. Snažil som sa vzbudiť pocit dôvery v akciu, o ktorej som celú noc v spánku uvažoval. Načiernili sme si tváre a ruky. Odstránili hlučné a lesklé časti odevu. V tichosti sme odišli do východiska, ktoré bolo v priekope dvesto metrov od farmy, a čakali na začatie delostreleckej paľby. Radista s rádiostanicou, čo bola vtedy 10-kilogramová skrinka nesená na chrbte, preveroval spojenie krátko pred začatím paľby pred hodinou H (o 6. hodine). Delostrelecký oddiel Britov, už predtým zameraný na svoje ciele, začne paľbu so zadymením. Mínometná čata, jej veliteľ ppor. Ritz-Radlinský, známy hlásateľ z Katovic, pustila presný dážď striel na strechu farmy a tanková čata z druhej strany kanála od štábnej roty brigády napadla priamo paľbou čelo farmy. Vyrzil som s jednotkou pod ochranou tejto paľby do záhrady za farmou. Keď ružový dym signalizoval koniec prípravy, prenikli sme na dvor. Postavil som sa chrbtom k múru farmy vedľa dverí a sledoval činnosť ostatných. Všetci s napätím a prstom ukazováčika na spúšti samopalu či pištole a s granátom v ruke pozerajú okolo seba. Dávam povel „pál do toho“, ukazujem na dvere vedľa seba. Volám do dverí: „Alles heraus!“ (Všetko von!) Do rozbitých dverí miera samopaly. „Nestrieľať!“ volám na nich. Je hrobové ticho. Pri dýchaní cítiť stopy predchádzajúcej paľby. Z dverí nikto nevychádza. Opakujem znovu výzvu a pozerám na hodinky. Ciferník beží závrtnou rýchlosťou a my máme na pobyt na farme len desať minút. Opäť vyzývam nepriateľa, aby z farmy vyšiel. Prví vojaci so zdvihnutými rukami začali vychádzať. Dohromady ich bolo štrnásť. Znova pozerám na hodinky. Plynú

posledné tri minúty. Napriek hlasitej výzve nikto nevychádza. Sapér²³⁷ dostáva rozkaz hodiť odistenú nálož trhaviny do farmy. Výbuch je signálom na ústup. Obzerám sa, či na farme niekto neostal. V tom okamihu letí z tanku strela tesne nad zemou a smeruje na múr opustenej farmy dvadsať metrov od nás. Desať minút vyhradených na pobyt na farme sa končí. Zostávame nezranení. Naš ústup kryje zadymenie. Zajatci pochodujú pod dozorom našich po poli, na ktorom sú nápisy „Minenfeld“. Sme pod ochranou dymovej clony. O pol siedmej hlásim veliteľovi práporu: „Posielam štrnásť zajatcov, farma rozbitá, všetci naši sú v poriadku bez zranenia.“ Z unavených, prepotených, špinavých tvári žiari nevýslovná radosť. Ja si v duchu bez pátosu parafrázujem slová britského admirála: „Ďakujem ti, Bože, že si mi dovolil splniť takto moju občiansku povinnosť.“

Vrátili sme sa do východiska a ukryl som sa medzi domami vo vhodnom kryte, aby som sa presvedčil o výsledku svojej práce. Nepozorovaný, vo vzduchu zapáchajúcom po výbuchu striel pozorujem, či sa nepriateľ nespamätá a nepodnikne niečo neočakávané. Slniečko na bezoblačnej oblohe sľubovalo pekný jesenný deň. Dohliadol som na rýchly a nerušený odchod zajatcov na veliteľstvo práporu, cez rádio zopakoval veliteľovi hlásenie, že sa vrátim, len čo sa postarám o zaistenie dosiahnutého úspechu. Nepriateľ sa neobjavil ani na miestach, na ktorých sme podľa nášho zásahu mohli zanechať stopy mŕtvych a ranených. Na celom úseku nášho frontu bol pokoj. Žiadny zo zberačov ranených, chránený znakom Červeného kríža, sa v bielom poli neobjavil. Upokojený dosiahnutým výsledkom naskočil som do pripraveného scoutcaru²³⁸ schovaného za sutinami domcov a ponáhlal sa na veliteľstvo práporu. Po hradskej som bol bez prekážok o niekoľko minút medzi svojimi. Čakali ma netrpezlivo veliteľ práporu Čvanha, jeho pobočník kpt. Kubin, spravodajský dôstojník por. Fort, spojovací dôstojník ppor. Sedlák a dopravný dôstojník ppor. Steiner. Každý s gratuláciou a zvedavými otázkami. Stál som pred nimi špinavý, spotený, smädný, pripomínajúci policajné vyšetrovanie bezdomovca. Rozprával som nesúvislo. Ešte som nedokončil odpoveď na otázku jedného, už tu bola otázka ďalšieho. Nedali mi pokoj, skáčuc jeden druhému do reči. Rozprával som o činnosti, ktorá sa mojím úspechom javila ako ukážka uplatnenia vojenských vedomostí. Úspech bol o to väčší, že prvá a druhá rota vo svojich miestnych úsekoch úspechy nezaznamenali. Len jeden mŕtvy a ranený pri šliapnutí na mínu zahrabanú v piesku. Len čo sa mi podarilo uvoľniť sa z prívalu otázok, uhasiť smäď nevyhnutným „cup of tea“ a zbaviť sa nečistôt z bojovej činnosti, zamieril som pozrieť sa na svoju vojnovú „korisť“, ktorú predstavovalo štrnásť zajatcov. Našiel som ich v poloprázdnej miestnosti vyľudneného domčeka. Stáli čelom k múru so zdvihnutými rukami,

237 Sapér – vojak poverený kladením a odstraňovaním výbušnín.

238 Prieskumné vozidlo.

v dlhom plášti a so sklonenou hlavou opretou o stenu. Pri dverách stál strážny s puškou v ruke a s nasadeným bodákom v pozícii víťaza. Prechádzal som pohľadom po stojacich zajatcoch a spýtal sa strážneho, kto tento stav nariadil. „Bol tu spravodajský dôstojník a vzal si jedného na výsluch,“ hlásil mi stručne. Aj keď som mal dostatok dôvodov na opovrhovanie, nepovažoval som takéto zachádzanie v role víťaza za korektné. Nariadil som: „Hände ab, ruhig stehen und nicht sprechen.“ (Ruky dole, ticho stáť a nerozprávať sa). Dal som podrobnejšie príkazy strážnemu a odišiel som vysvetliť svoj zásah veliteľovi práporu. Tam už ťukali písacie stroje, v ktorých si pisatelia uplatňovali svoju obrazotvornosť. Musel som do ich činnosti niekoľkokrát zasiahnuť, keď sa v nich veliteľ práporu pokúšal rozdeliť zajatcov jednotlivým rotám ako úspech celého práporu. Ešte pred deviatou hodinou zajatcov odviekli na veliteľstvo brigády. Úderom deviatej hodiny vyrazil pod silnou leteckou ochranou druhý útok. Tankový prápor povzbudený naším úspechom po jeho pravom boku. Jeho úspech bol skvelým zakončením osláv výročia spoločného štátu. Úspech tankistov neprekvapil, prevaha materiálu na našej strane nenechala nikoho na pochybách. Tým viac prekvapil úspech v boji muža proti mužovi dosiahnutý bez vlastných strát. Ohlas v britskej tlači na oslavu 28. októbra bol dôkazom toho, že svet o nás Čechoslovákov vie, že vie dobre o tých, ktorí sa preslávili útokom na Heydricha. Vo všetkých britských denníkoch sa v rubrike o udalostiach na fronte uvádzali pochvalné správy o tom, ako Čechoslováci oslávili svoj sviatok. Britský rozhlas aj jeho vysielanie vo všetkých reláciách uvádzali úspech čs. vojaka na fronte. Československé vysielanie britského rozhlasu z Londýna hovorilo o vynikajúcom úspechu Čechov a Slovákov, ktorí podávajú ruku svojim hrdinom na východnom fronte. V brigádnom rozkaze sa zvlášť spomínalo, že pri výpade, ktorý mal odvrátiť pozornosť nepriateľa na hlavný tankový útok, zajali jednotky motopráporu štrnásť zajatcov. Časopis Čechoslovák vychádzajúci v Londýne písal, že všetci účastníci útoku pracovali s nadšením a obetavo. V jednom z nasledujúcich čísel sa uverejnil rozhovor redaktora a kpt. P., ktorý bol strojcom úspešného výpadu. Veliteľ 21. skupiny armád poľný maršal Montgomery zaslal celej brigáde vo svojom rozkaze zvláštnu pochvalu. Britský štábny dôstojník, ktorý sledoval útok na štábe brigády, to vyjadril anglicky ako „splendid action“ (skvelá akcia). V situačných hláseniach brigádných rozkazov sa už neuvádzala farma pri kanáli v mapových súradniciach, ale ako farma „Petрак“. Autori knihy „Na západnom fronte“, slovenské vydanie Obzor z roku 1965, počas komunistickej totality, kde môžeme nájsť všetky možné čmáraniny rozširované na príkaz Moskvy a KSČ, sa o udalostiach z 28. októbra 1944 na strane 419 zmienili nasledovne:

„Vlastné akcie prebiehali celkom podľa plánu. V sobotu 28. októbra 1944 o 6.30 vnikli oddiely motopráporu za podpory 4 tankov brigádnej štábnej čaty do predsunutých nepriateľských hniezd odporu, zničili prekvapeného protivníka a vrátili sa na svoje postavenie. Pobili asi 50 nemeckých vojakov a získali 14 zajatcov.“

Vojenský úspech II. tankového práporu viedol „namlsaných“ k opakovanému útoku 5. novembra, presne o týždeň, na rovnakom mieste, rovnakými prostriedkami, s rovnakou nádejou na lacný úspech. Presvedčil veliteľa brigády, jeho štáb, všetky pridelené orgány, ktoré s výpadom mali do činenia, a predovšetkým nezaujatú verejnosť o ľahkomyselnom ponímaní zodpovednosti, ktorá sa v návale eufórie nerada priznáva. Najnižší velitelia na vojne, počínajúc frekventantmi poddôstojníckej školy, nehovoriac o školení vyšších veliteľov v štábe, sú dôsledne oboznamovaní s najzákladnejšími znalosťami vedenia boja a varovaní, že opakovanie hocijakej úspešnej akcie je riskantné a nemá nádej na úspech, pretože si nepriateľ z porážky berie ponaučenie. O opakovaní akcie sa hovorilo spôsobom, ktorý prezrádzal prepotrebné utajenie. Bol zanedbaný riadny prieskum, ktorý opatrenia nepriateľa musel odhaliť. Útočilo sa na silné protitankové prekážky, do mínových polí a hustých ostnatých prekážok pred pevnosťami. Straty na osobách a materiáloch dali nepriateľovi možnosť propagačne ich využiť.

Náš záujem o udalosti na ostatných úsekoch frontu a predovšetkým na Slovensku neustával. Zvlášť nadšení boli tí príslušníci zo Slovenska, ktorí v súvislosti s Povstaním dôverne poznali svoje bydlisko alebo rodisko. Členov delegácie, ktorá priletela do Londýna v zostave Ursíny²³⁹, Mirko Vesel²⁴⁰ a Laco Novomeský²⁴¹, málokto poznal, avšak ich prejav na tlačovej konferencii v Londýne bol dôkazom boja za spoločnú vec. Neunikla nám zmienka o paradasantnej brigáde. S nadšením sme uvítali oznámenie o jej nasadení. Menej sme boli nadšení jej neusporiadaným neskorým príchodom.²⁴² Netušili sme vtedy, že vojaci neboli vysadzovaní zoskokom pomocou padáka. Ich prísun lietadlami neveštil nič dobré. Držali sme jej palce, keď odišla po 28. októbri do hôr. Veľmi skoro sme poznali politické intrigy komunistov v Povstaní. Ich nadšené ospevovanie o zhadzovaní zásob potravín sa po vojne ukázalo ako zámerné živienie piatej kolóny komunistov. Čudovali sme sa s nepochopením nad odmietaním britskej a americkej pomoci pripravenej v Bari. Príjemne som bol prekvapený, keď som

239 Ursíny, Ján (1896 – 1972) – slovenský politik, účastník SNP. Bol spoluzakladateľom a podpredsedom Demokratickej strany. Po komunistickom prevrate v februári 1948 bol päť rokov väznený.

240 Vesel, Mirko (1903 – 1976) – čs. a slovenský dôstojník, účastník SNP. V novembri 1947 bol povýšený do hodnosti brigádneho generála. Po komunistickom prevrate v roku 1948 emigroval a zomrel v západonemeckom exile.

241 Novomeský, Ladislav (1904 – 1976) – slovenský novinár, básnik, spisovateľ a komunistický funkcionár. Počas SNP zastával funkciu podpredsedu Slovenskej národnej rady. V rokoch 1951 – 1956 bol ako tzv. buržoázny nacionalista väznený. Po sovietskej okupácii v auguste 1968 sa stal predsedom Matice slovenskej a patrilo k hlavným „normalizátorom“ slovenského kultúrneho života.

242 2. čs. samostatná paradasantná brigáda sa na povstalecké územie presúvala od 25. septembra do 15. októbra 1944.

pri jednom večernom zhromaždení dôstojníkov na veliteľstve práporu stretol pána s hodnosťou plukovník, ktorého som poznal v Bratislave ako štábneho kapitána Imra²⁴³ Pešieho pluku 23. amerických Slovákov, ktorý mal jeden prápor na Bratislavskom hrade. Prekvapila ma jeho vysoká hodnosť. Rozprával nám, že prešiel k britským jednotkám ako veliteľ technickej divízie v Taliansku. Zaspomínali sme si spolu na spoločné cvičenie a akcie, pri ktorých sme mali možnosť stretnúť sa. S úzkostlivosťou sme sledovali statočnosť tých, ktorí podľahli nemeckým vojskám pri páde Banskej Bystrice. S odporom sme v britskej tlači zaznamenali telegram, ktorý štátny prezident Jozef Tiso poslal nemeckým vojskám: „Slovenský národ spojený so mnou v radosť a vďačnosti tlmočí Vašej excelencii želanie, aby sprevádzali podobné požehnané úspechy heroické boje Veľkonemeckej ríše za život a česť jeho a záchranu slovenskej kultúry.“ V britskej tlači bola tiež správa o tom, že predseda slovenskej vlády z „Puppet State“ (bábkovy štát) Štefan Tiso²⁴⁴ tlmočil v telegrame nemeckému ministrovi zahraničia vďaka za pomoc a ušľachtilé stanovisko nemeckej ríše k budúcnosti slovenského národa.

Zatknutie generála Goliana a Viesta za záhadných okolností bolo všetkým skoro vysvetlené tak, že išlo o udavačstvo, ku ktorému sa slovenskí fašisti neradi priznávali.²⁴⁵

So smútkom v duši sme si vypočuli posledný rozkaz gen. Viesta vysielaný v Slobodnom slovenskom vysielaní: „Veliteľ československej armády oznamuje, že boj za slobodu Slovenska a celej Československej republiky sa vedie ďalej a bude pokračovať až do víťazného konca.“²⁴⁶ Pravidelné situačné správy viac nebudú vysielané.“ Sledovali sme statočný boj zo Slovenska v čs. vysielaní britského rozhlasu. SNP bolo dielom demokratickej koalície reprezentujúcej to najlepšie „ja“ slovenského národa. Nehovorilo sa v ňom o federácii. SNP je veľkou témou v slovenských moderných dejinách. Len čo sa vojna skončila, historici

243 Imro, Ján (1897 – 1990) – čs. a slovenský dôstojník. Podieľal sa na prípravách SNP, ale v lete 1944 bol vymenovaný za veliteľa 2. technickej divízie v Taliansku. 2. augusta 1944 zbehol na stranu Spojencov a vstúpil do čs. zahraničného vojska. Po skončení druhej svetovej vojny zastával vysoké veliteľské funkcie až do roku 1949, keď bol z politických príčin zbavený hodnosti divízneho generála a preradený do zálohy.

244 Tiso, Štefan (1897 – 1959) – slovenský právnik a ľudácky politik. Bol vzdialeným príbuzným prezidenta Jozefa Tisa, ktorý ho 5. septembra 1944 vymenoval za predsedu slovenskej vlády. V novembri 1947 bol za kolaboráciu odsúdený na 30 rokov odňatia slobody. Počas výkonu trestu zomrel.

245 R. Viest a J. Golian padli do nemeckého zajatia 3. novembra 1944 v obci Pohronský Bukovec. Či sa tak stalo na základe udavačstva, je však sporné.

246 Slobodný slovenský vysielateľ mal príliš málo dosah a pri Dunkirku ho nebolo možné zachytiť. Príslušníci Čs. obrnenej brigády si vypočuli len reprodukciu posledného Viestovho rozkazu, ktorý odvyšiel londýnsky rozhlas.

a publicisti vynárajúci sa z jednej i druhej strany z rôznych pohľadov nastoľujú tento problém. Polemikám, úvahám a rozhorčeným sporom nebude nikdy koniec. Kontroverzný a tvrdý oriešok, klasická dráma slovenskej politiky pre tých, čo v ňom neboli. Tým, čo ho viedli, bol cieľ jasný: slobodné Československo.

Väčšina publikácií vydaných o Povstaní po vojne za komunistickej totality je jasným dôkazom nepresnosti. Niektoré knihy sú viac poplatné obdobiu svojho vzniku, a tým dosť skresľujúce. V nich bolo dosť hrdinov, ktorí sa svojou činnosťou dostali do pasce svojich výmyslov. Chýbajú údaje o tých, ktorí boli po Februári odstránení alebo zomreli v zabudnutí. Mnohí odišli po splnení svojich povinností do súkromia, aby si zachovali nepoškvrnené ideály, ktoré ich viedli k splneniu občianskych povinností za slobodné Československo v slobodnej Európe.

Veľa kníh a štúdií o SNP ukazuje, ako boli historici ochotní prispôbovať sa tomu, čo je výhodné v danom okamžiku. Bez ohľadu na pokrivenú chrbticu ide predovšetkým o plné vrecko a gloriolu momentálne vhodnej ideológie.

Po úspešnom prepade nepriateľského ohniska odporu a po jeho likvidácii, keď úspech bol založený na podrobnom prieskume a statočnosti útočiacich dobrovoľníkov, stál som pred ďalším problémom, ktorý ma znepokojoval a lákal od príchodu do úseku. Bolo to more. Svojím prílivom a odlivom pôsobí na vojaka pripraveného a cvičeného brániť svoju vlasť na pevnine ako priestor, z ktorého hrozí nevyspytateľné nebezpečenstvo. Mojmým susedom bolo nekonečné more a problémy s ním spojené som nikdy neriešil. Tí, ktorí boli na najkrajnejšom mieste pri mori, boli nútení byť zvlášť pozorní. To volalo po hliadkovaní. Vo vojenských predpisoch predmníchovskej československej armády, a treba povedať, že svojím demokratickým poňatím si získali medzi odborníkmi ctihodný cveng, boli v poľnom poriadku podrobné bojom overené ustanovenia o tom, ako sa zachovať v každej bojovej situácii a bojovať v každom teréne, ktorý pri obrane spoločnej vlasti prichádzal do úvahy. Nebola v ňom zmienka o boji na morskom pobreží. Bolo potrebné získať poznatky, vedomosti a tieto cieľavedome využiť.

Všetky cestičky používané v piesčitých dunách boli preskúmané. Zvlášť bola preverená bezpečná zjazdnosť poľnej cesty vedúcej paralelne za naším postavením kolmo smerom k moru. Dosiahlo sa tak priame spojenie motorovými vozidlami k betónovému bunkru umiestnenému na brehu mora. Pohyb po ceste bol chránený a krytý pieskovými dunami. V noci bolo treba rátať s možným prepadom a bolo treba jazdiť opatrne, alebo sa nočným jazdám vyhýbať. Úzka vozovka stačila na šírku jedného vozidla, malého nákladného auta. Protiidúce vozidlá sa vzájomne vyhýbali na vybraných a preverených miestach. Vozidlo, ktoré

prechádzalo mimo vymedzený priestor, narazilo na mínu. Spojenie jednotiek v bunkroch bolo zaistené telefónom i rádiom. Hliadkovaním pozdĺž pobrežia sme veľmi skoro prišli na zvláštnosť, s ktorou nikto z vojakov nerátal. Bol to

Bunker pre obsluhu ľahkého guľometu BREN, Dunkirk november 1944

morský príliv a odliv. Medzi Dunkirkom vo Francúzsku a kúpeľným strediskom La Panne v Belgicku sa tiahlo piesčité pobrežie, ktoré bolo v mieri vyhľadávanou plážou. Z mora na breh sa pohodlne stúpalo v piesku po rovnej pláži do vyvýšeného terénu, v ktorom bolo naše postavenie. Pri najväčšom prílive bola vzdialenosť medzi bunkrami na pobreží a morom sotva päťdesiat metrov. Pri najväčšom odlive sa z mora vynorila piesčitá pláž rovná ako stôl, široká niekoľko sto metrov. Maršal Rommel si v rámci svojho „Westwallu“²⁴⁷ vybudoval v piesčitých dunách betónové kryty pozdĺž celej pláže a svojrázny spôsob prekážok.

Využil na to vraky lodí, ktoré sa tu a tam vynorili, a v miestach potenciálne výhodných na vylodenie si vybudoval húšťavu protiinvázných prekážok postavených a maskovaných zo stĺpov vysokých vyše dvoch metrov, rozmiestnených v nepravidelných rozstupoch pozdĺž celého

Pohľad na Bray Dunes Plage z pozícií Motorizovaného práporu Čs. samostatnej obrnenej brigády

247 Systém nemeckých opevnení vybudovaných na pobreží Lamanšského prielivu a Severného mora sa v skutočnosti nenazýval „Westwall“ („Západný val“), ale „Atlantikwall“ („Atlantický val“).

pobrežia a vystužených železnými podperami. Na vrchole niektorých stĺpov boli pripevnené tanierové míny, pri iných za stĺpom na vhodnom drevenom podstavci boli umiestnené odistené delostrelecké granáty väčšej ráže. Počas prílivu boli stĺpy pod vodou. Vylodovacie nepriateľské člny nabehli na mínu upevnenú na vrchole stĺpa. V prípade, že povalili stĺp, za ktorým ležal delostrelecký granát na vhodnej podložke, nastal ďalší výbuch. Jednotlivé prekážky boli medzi sebou prepojené obyčajným silným ostnatým drôtom. Jeden slúžil na prenos reťazovej reakcie, druhý ako bežná prekážka obmedzujúca pohyb medzi stĺpmi. Presné údaje o prílive a odlive, jeho dĺžku a výšku nám každý deň dávalo k dispozícii námorné veliteľstvo v belgickom Ostende a spolu s nimi tiež poveternostné údaje. Svoju rolu hral svit mesiaca. Aj tieto údaje sme mali pravidelne k dispozícii. Za jasnej noci boli takmer ideálne podmienky na pozorovanie. Rozhodujúca pre bojovú činnosť na morskom pobreží bola súhra pribúdajúceho a ubúdajúceho mesiaca s prílivom a odlivom. Ideálny stav, ktorý sa opakoval každé štyri týždne, vznikol vtedy, keď bol odliv najväčší a tmavá bezmesačná noc najdlhšia. Za dlhých zimných mesiacov sa tento stav ešte zlepšoval. Bola to výhoda pre obidve znepriatelené strany a išlo iba o to, ktorá zo strán ju lepšie využije. Dlhé bezmesačné noci s dostatočným odlivom umožňovali medzi stĺpmi pri opatrnom postupe pohyb z Dunkirku do La Panne alebo opačným smerom. V samotnom La Panne kolovali správy, že tam nepriateľskí vojaci chodia k miestnym obyvateľom. Nebolo to potvrdené, ale vylúčiť sa to nedalo. V máloktorom úseku na fronte bola taká možnosť voľného prieniku radmi nepriateľa ako tu na pobreží mora. Po celý čas sme okrem zbeha, ktorý k nám prišiel za bieleho dňa v popoludňajších hodinách,

Pozorovateľňa guľometnej čaty, Dunkirk november 1944

na nikoho nenarazili. Predlžujúce sa noci priam zvädzali k prieskumu v týchto miestach. Zvedavých jednotlivcov pribúdalo. Občas niekto priniesol niečo nové

Výdaj stravy pre príslušníkov Čs. samostatnej obrnenej brigády, Dunkirk zima 1944/1945

o prekážkach, potvrdil alebo vyvrátil, čo bolo známe od iného. Snažil som sa túto aktivitu podporovať a cieľavedome organizovať, podobne ako to bolo pred útokom na farmu neďaleko kanála na ľavom krídle práporu. Uplatňoval som pri tom poznatky z výpadu 28. októbra a osobne som sa do hliadkovania zapájal. Podriadeným to dodávalo chuť. Veliteľovi práporu sa táto činnosť javila riskantná a vyzýval ma k opatrnosti. Keď som mu však jedného večera priniesol náprsnú tašku s osobnými dokladmi, fotografiami a niekoľkými librami, ktorú jeden z mužov pri nočnom pátraní pozdĺž pobrežia našiel, išlo zrejme o zahynutého anglického pilota, po niekoľkých dňoch zvolal zhromaždenie dôstojníkov. Veliteľ práporu nás vyzval, aby sme okrem aktívneho získavania „jazykov“, vo vojenskom žargóne správy, získavali informácie o nepriateľovi prostredníctvom zajatcov. Pri tejto príležitosti sa veliteľ práporu vyjadril: mám medzi vami dôstojníka, ktorého musím brzdiť v aktivite a bol by som veľmi rád, keby som to mohol povedať o viacerých z vás. Ja som to považoval za súhlas na prehĺbenie ďalšej činnosti. Mal som už svojich poddôstojníkov Bajgara, Humpa, Chytila a Stolaříka, ktorí mi z radu ďalších zostali v pamäti, a rozhodol som sa v prieskume cieľavedome pokračovať. Dlhé jesenné večery s blížiacou sa zimou tomu pomáhali. Do podobnej činnosti v piesčitých dunách sa zapojili aj príslušníci zvyšných dvoch rôt. Keď však jeden z mužov pri približovaní k osade Bray-Dunes Plage šliapol na nástrahu a prišiel o nohu, upustilo sa od ďalšej činnosti podobného druhu.

Ťažko bolo hovoriť o zime, akú poznáme u nás na pevnine vo vnútrozemí. Sneh mal krátke trvanie. Predsavzal som si vypátrať a bližšie poznať zem nikoho pozdĺž morského pobrežia a presvedčiť sa, či kúpeľné budovy letoviska Bray-Dunes Plage, na pohľad prázdne, nenavštevuje nepriateľ. Správy, ktoré som prieskumom získal, som sa rozhodol preveriť osobne. S prieskumnou činnosťou som neotáľal. Jedného príhodného večera som si vybral dvoch, ktorí sa už v pohybe medzi stĺpmi pri mori vyznali. Vhodne vystrojení, vyzbrojení a zamaskovaní ticho sme vklzli do húšťavy stĺpov. Pomaly sme postupovali vpred od jedného stĺpu k druhému. Všetci sme vedeli o rôznych nástrahách, mínach, delostreleckých granátoch a drôtených prekážkach, ktoré boli dômyselne položené. Bolo treba postupovať zvlášť opatrne a nepodliehať fantázii. Niektoré stĺpy, ako sme mali možnosť presvedčiť sa už prv, boli zdvojené. Za tmy z určitej vzdialenosti a pri určitej zvýšenej obave to pre pozorovateľa predstavovalo postavu skrčenú za stĺpom. Sledoval som pozorne svojich sprievodcov a pri pohľade na jedného z nich som mal pocit, že poskytujeme dobrý terč. Naznačil som obom opatrné plazenie po kolenách. Keď sme sa rukami dotkli mokrého piesku, všimol som si, že ruky a kolena jasne ukazovali naše stopy, ktoré sme si pri došľape nohou dosť neuvedomovali. Obavy z možného prezradenia náš postup spomaľovali. Boli sme všetci dobre zamaskovaní, hodnosti zakryté, tváre a ruky načiernené, v pracovnom

odeve. Naša výzbroj bola Stengun a granát. Ubehlo niekoľko minút, kým sme sa zbavili pocitu nevoľe vyvolanej viditeľnosťou stôp. Rozladilo nás to a zbytočne zdržovalo. Naše rozhodlanie do ďalšieho postupu to jasne spomaľovalo.

Bolo treba zvyknúť si na tento stav. Postupovali sme po kolenách, zaistujúc jeden druhého. Minúty ubiehali a čas vyhradený na voľný postup vpred a na bezpečný návrat sa hrozivo krátil. Silnel tiež vietor a ten často veľmi pomáhal vytvárať podivný zvukový sprievod, tak dobre známy zo sfilmovaných detektívok Arthura Conana Doylea²⁴⁸ alebo Agathy Christie²⁴⁹. Zistili sme aj ďalšiu zvláštnosť. Strieborné vlny približujúceho sa prílivu tvorili jasné pozadie, ktoré uľahčovalo rozpoznávať tmavé pohyby medzi stĺpmi. Unavení neustálym duševným napätím a pozorovaním, ale obohatení o nové poznatky, vracali sme sa naspäť s odhodlaním, že túto vhodnú situáciu danú súhrou tmavého mesiaca a veľkého odlivu navzdor nepriaznivým poznaniam tohto večera opäť využijeme.

OBLIEHANIE DUNKERQUE ČESKOSLOVENSOU SAMOSTATNOU OBRNENOU BRIGÁDOU V ROKOCH 1944–1945
(STAV K 22. FEBRUÁRU 1945)

Mapa obliehania Dunkirku

248 Doyle, Arthur Conan (1859 – 1930) – britský spisovateľ, jeho najslávnejším literárnym hrdinom sa stal geniálny detektív Sherlock Holmes.

249 Christie, Agatha (1890 – 1976) – britská spisovateľka, autorka detektívnych románov.

Nasledujúci večer po zotmení sme v rovnakom zložení ako predchádzajúci deň opäť vyrazili do húšťavy stĺpov. O mínach na stĺpoch sme vedeli rovnako ako o delostreleckých granátoch vložených ako nástraha medzi stĺpmi. Vedeli sme sa vyrovnáť aj s tým, že sme za dvojitém stĺpom nehľadali hneď nepriateľskú postavu. Na drôtené prekážky sme si dávali zvlášť pozor, aby sme o ne nezašli, rovnako sme sa vyhýbali tvrdému došlapu. Pri niektorých stĺpoch bola hlbšia jamka plná vody, a tá znemožňovala priblížiť sa k stĺpu tesnejšie... Postup bol pomalý, ale plynulý a daril sa. Noc bola tichá, bez vetra, sprevádzaná len šumom vzdialeného odlivu. Biela pena mora jasne ukazovala jeho hranicu. Príliv bol akýmsi ukazovateľom času signalizujúci dodržiavanie programu. Boli sme už dostatočne hlboko v zemi nikoho, opatrne prikrčení, každý za svojim stĺpom. Opatrne sme sa obzerali a načúvali. Videli sme siluety budov letoviska Bray-Dunes Plage pomerne blízko. Odrazu počujeme čudesný zvuk zvestujúci niečiu prítomnosť. Prichádzal z húšťavy stĺpov, znel slabo, akoby z dialky, ale zrozumiteľne. Usúdili sme, že by to mohol byť nepriateľ v podobnej aktivite ako my. Každý sme si vyhladali vhodný stĺp pred sebou a priblížili sa k nemu. Ani blízke rozstupy medzi nami nám nedovoľovali dohovoriť sa šeptom. Biele zuby v načiernenej tvári ľahko púťali pozornosť. Odíštil som si granát a opäť som sa priblížil k ďalšiemu stĺpu. Podobne urobili moji dvaja spoločníci. Zastavili sme sa a v prikrčení opäť načúvali. Jednotvárny, pravidelne sa opakujúci šum prezrádzajúci pohyb. Stáli sme nehybne na mieste a čakali, kedy sa neznáma postava vynorí.

Hluk a šum s tým spojený tomu nasvedčoval. Len čo sme sa zbavili prvých neistôt, veľmi opatrne sme sa obzerali okolo. Z miesta, odkiaľ šum prichádzal, sme začuli kroky. Boli slabé a tiché, náš nepokoj stúpala. Stále som myslel na to, že sme vo výhode, a čakal som len na okamih, keď sa neznáma postava odhodlá vystúpiť vpred. Boli sme v prevahe. Nijaký iný pohyb sme nablízku nepostrehli. Pomaly sme zistili, že zvuk prichádza z toho istého miesta. To začalo vo mne vzbudzovať pochybnosti, či uvažujem správne. Trvalo nám určitý čas, kým sme si preverili to, čo nás znepokojovalo. Bol to drevený podstavec za jedným zo stĺpov, z ktorého spadol delostrelecký granát ležiaci vedľa stĺpa. Drevená noha podstavca uvoľnená výmoľom vody a občasný závan vetra spôsobili pohyb dreva okolo stĺpa. Drevený kus pritom občas narazil na stĺp a vydával zvuk, z ktorého si ľudská fantázia za tmy, hravo vytvorí akúkoľvek predstavu. Pridajme si k tomu nie malý kúsok strachu a ľudskú túžbu chrániť svoje malé „ja“ veľkými činmi obohatenými naivnými výmyslami a máme skvelú príležitosť stať sa hrdinami. Rozochvení vzrušením a obohatení ďalšími poznatkami, šťastní aj sklamaní vrátili sme sa k svojej jednotke. Ja som potom svojím rozprávaním dlho do noci bavil veliteľa práporu a službukonajúceho dôstojníka.

Treba v tejto súvislosti povedať, že občas sa vieme vypnúť k výkonu, ktorý blaží všetkých. Keď však neuspějeme, zalezieme do ulity. Často chýba krôčik silného odhodlania ku konečnému úspechu. Treba udatný čin a smelosť jednotlivca. Tieto vlastnosti sú skryté v každom a tie treba prebudiť.

V nasledujúcich dňoch sme pri vhodnom stave príliv-odliv a svite mesiaca opakovali pokusy dostať sa bližšie k budovám v zemi nikoho, označenej na mape ako Bray-Dunes Plage. Mesiac blížiaci sa k splnu a stúpajúci príliv skracovali čas vyhradený na hliadkovú činnosť, aby ju nakoniec úplne znemožnili. Pokračovalo bežné vykonávanie povinností súvisiacich s obliehaním nepriateľa a plnenie príležitostných úloh zameraných na pátranie po nových stopách v zemi nikoho. Mne ako veliteľovi to pomáhalo udržovať aktivitu, vyhýbať sa pasivite, poznávať ľudské povahy a získavať údaje na ďalšie preverovanie. Zvyšovalo to sebavedomie „erdézetky“, ktorá svojimi zbraňami aj aktívnou činnosťou vytvárala nebezpečnú hrozbu pre nepriateľa.

Nezostávalo mi v tejto situácii nič iné, ako štyri týždne netrpezlivo čakať na vhodnejšiu príležitosť, aby som si mohol overiť, ako vyzerá Bray-Dunes Plage v zemi nikoho v noci od mora. Správy, ktoré som mal z prieskumu k dispozícii, sa rozchádzali. Jedni tvrdili, že osada pred nami je prázdna, že tam nikto nie je, iní zasa, že je obsadená bez bližšieho vysvetlenia. Vítal som každú novinku. Čakal som len na najbližšiu vhodnú príležitosť preveriť ju. Medzi stĺpmi na pobreží, odkiaľ sme spočiatku očakávali najbližšie nebezpečenstvo, sme sa už udomácnili natolko, že celá obsluha guľometu sa v nich spoľahlivo pohybovala. Vykonával som každú prieskumnú činnosť na pobreží s vedomím nadriadeného, často v súlade so susednými jednotkami, aby nedopatrením či ľahkomyselnosťou nedošlo k nežiaducej situácii s tragickými následkami. Na hlbší prieskum som zásadne vysielal dobrovoľníkov, dobre oboznámených s pomermi na pobreží, ktorí na ňom vedeli postupovať bez obáv a zveličovania, inštinktívne a s rozumnou iniciatívou. Výsledky prieskumu som podľa potrieb preveroval.

Do nášho postavenia pri Dunkirku pripadli Vianoce. Bolo to práve v čase, keď morský príliv a jasný svit mesiaca znemožňovali prieskumnú činnosť. Prežil som ich s rotou pod dojemom spojeneckých úspechov na všetkých frontoch v presvedčení skorého návratu domov, s úctou k tým, ktorí naše rady opustili. Čaty ťažkých guľometov a protitankových kanónov boli v piesčitých dunách v celom úseku motopráporu rozmiestené tak, že mi ich bojové úlohy nedovoľovali zhromaždiť na spoločné krátke pozastavenie. Všeobecne panoval na fronte vianočný pokoj. Usporiadal som posedenie v každej čate s rozdelením večere. V piesčitom bunkri pri mori, ako aj v pivnici rozboreného domčeka obklopeného nástrahami, pri matnom svetle petrolejovej lampy alebo sviečky sedeli sme potichu

v nádeji, že naše budúce Vianoce prežijeme určite doma. Vracal som sa na svoje stanovište pred polnocou. Spolu so svojim strážnym a s automatmi v hotovostnej polohe sme mlčky kráčali po vyznačenej ceste medzi zborenými, opustenými domami. Deň Božieho narodenia taktiež nevybočoval z bežných každodenných frontových povinností. Veliteľa práporu som v tento deň sprevádzal na večeru, na ktorú nás pozvala majiteľka hotela v pohraničnom La Panne. Počas svojho skromného vojnového pohostenia vyjadrila presvedčenie, že po malom Belgicku bude čoskoro slobodné aj malé Československo. Zatlieskali sme jej a vrátili sa na svoje veliteľské stanovište.

Začiatkom januára 1945 opäť nastali vhodné podmienky na prenikanie do tyla nepriateľa. Rozhodol som sa dostať medzi stĺpmi čo najďalej pozdĺž pobrežia až k neobývaným budovám Bray-Dunes Plage a v zemi nikoho pozorovať a slediť po činnosti, ktorá by prezrádzala prítomnosť nepriateľa. Vzal som si so sebou ambiciózneho poddôstojníka, ktorý sa ponúkal do aktívnej činnosti zo záložnej jednotky. Bolo to na jeho veľké želanie, lebo sa cítil pozabudnutý pri úspechu, ktorý som dosiahol 28. októbra. Za tmy sme spolu prešli medzi stĺpmi na vhodné miesto a prikrčili sa k stĺpu. Obaja sme mlčky vnímali hrobové ticho a načúvali. Po krátkej chvíľke mi vzrušený pozorovateľ šepol, že dedina je obsadená, a ukazoval v diaľke na miesto, ktoré to malo potvrdiť. Pozrel som tým smerom a videl som občas zatvárať a otvárať okno. Nabádal som na vytrvalejšie pozorovanie. Môj unáhlený spoločník bol rozladený natoľko, že sa mu ďalej zotrvať akosi nechcelo a keď sme počuli občasný hluk zatvárajúcich dverí, dal najavo jasnú nechť na ďalšie pozorovanie. Obaja sme sa vrátili. Bol to krátky prieskum, ktorý vo mne zanechal pochyby a pomohol poznávať povahu ľudí. Nasledujúci večer som si na zamýšľané miesto vzal dvoch zo svojich poddôstojníkov, aby sme overili poznatky z predošlého dňa. Jeden mal za úlohu pozorovať priestor medzi stĺpmi smerom k nepriateľovi a druhý okraje budov v Bray-Dunes Plage. Boli sme v zemi nikoho. Ja som striedavo venoval pozornosť prostrediu okolo nás. Pozornému pozorovateľovi neuniklo blikanie svetla pri otváraní obloka. Všetko som sledoval, ale uspokojený som nebol. Vymenil som úlohy pozorovateľov, aby si vzájomne preverili svoje zistenie. Výsledok bol rovnaký. Okno sa nepravidelne občas otváralo a zatváralo, pričom vždy zablíkalo krátke svetlo. Ani vŕzganie dverí neuniklo našej pozornosti. Ľudský hlas však nikto z nás nepočul. Stáli sme každý nehybne za svojim stĺpom a vyzerali váhavo. Situácia sa jednotvárne opakovala. Fantázia mala možnosť pracovať naplno. Zistený stav neklamne dokazoval, že na pohľad prázdna dedina je obsadená a že v nej niekto je. A predsa nebol. Z vyšších budov na horizonte, odkiaľ podnety prichádzali, nebolo pri rozumnom pokojnom uvažovaní ťažké opísať skutočný stav a jeho príčiny. Prievan či vietor sa občas pohrával s rámom otvoreného okna, a tým prikryl hviezdičku na oblohe. Podobne to bolo pri otváraní okna.

To nás priviedlo v napätej situácii k úsudku, že niekto opatrne rozsvetuje alebo zhasína svetlo. Podobný bol aj vrzgot dverí spôsobený priedvanom. Potvrdilo sa, že fantázia a strach majú veľké oči. Trvalo mi určitý čas, kým som presvedčivo vysvetlil skutočný stav. Vracali sme sa opäť s novým poznaním. Hliadky vyslané v nasledujúcich dňoch mi potvrdili javy, ktoré nemožno prijímať bez overenia. Získal som tiež materiál na osobný opis jednotlivca.

Potvrdilo sa, že v kúpeľnom stredisku, na ktoré sme sa v zemi nikoho pozerali z betónového bunkra v piesčitom presype, je pokoj. Tento poznatok mi pomohol venovať sa dôkladne tylu nepriateľa za zemou nikoho.

Odkryté pobrežie pozdĺž mora lákalo. Zabešli sme sa v našej činnosti natoľko, že sme po pobreží okolo letoviska Bray-Dunes Plage postupovali len s najpotrebnejšou dávkou opatrnosti. Pátrali sme po nepriateľovi za kúpeľným letoviskom. Ten mal zo svojho postavenia k moru rovnakú vzdialenosť ako my. Nachádzal sa v podobnej situácii – bol to vlastne zrkadlový obraz z druhej strany letoviska, ktoré bolo medzi nami. Za nočných prieskumov sa pátralo po nepriateľovi viac sluchom ako zrakom. Správal sa vo svojom postavení celkom pasívne. Len občas nepatrný hluk, stručné, šeptom vedené hovory, v ktorých sa dobre poznala nám nezrozumiteľná nemčina. Zdalo sa, že si je vo svojom postavení istý. Toto všetko sme zistili v snahe prenikať pozdĺž mora. Za vhodných podmienok tmy a prílivu sme sa pri každom novom prieskume snažili dostať opatrným postupom medzi prekážkami o zreteľný kúsok vpred. Pri takomto postupe v tylu nepriateľa som rátal, že pri prípadnom prezradení alebo neočakávanom stretnutí s nepriateľom, keď by nám znemožnil ústupovú cestu medzi stĺpmi, ustúpime smerom k moru a pod ochranou morských vln sa vrátíme do nášho východiska. Na orientáciu by nám v takomto prípade mali slúžiť výrazné budovy na okraji Bray-Dunes Plage. Oboznámil som s touto možnosťou všetkých, ktorí v týchto miestach na prieskumnú činnosť chodili.

Opäť prišiel večer, keď morský príliv a tmavá noc boli pre nás najpriaznivejšie. Za tichého večera, v snahe dostať sa čo naďalej, ocitli sme sa v blízkosti lodného vraku, na ktorý sme sa z nášho postavenia za denného svetla pozerali zo vzdialenosti viac ako kilometer. Nepriateľ, netušiac o našich priaznivých okolnostiach, nenechal na seba dlho čakať a poskytol nám nevšedný vzrušujúci pohľad. Naše pozorovanie sa sústredilo na morský breh. Pod vyvýšeným brehom pevniny sme uvideli pohybujúcu sa siluetu konského povozu. Boli to neklamné obrysy vozíka ťahaného párom koníkov. Od stĺpov na pláži, za ktorými sme boli schovaní, to bola vzdialenosť niekoľko desiatok metrov. Inak povedané, na hodenie kameňom. Vozík sa ticho pohyboval smerom k jednotkám v postavení, pravdepodobne so zásobami. Bolo to nečakané prekvapenie, pri ktorom sme

takmer nevnímali blížiaci sa morský príliv, ktorý neodkladne signalizoval čas nutného odchodu, aby sme nemali znemožnený bezpečný návrat. Bolo treba zotrvať na mieste, pozorovať, načúvať a čakať na prípadný návrat vozíka. Položené nástrahy medzi stĺpmi by sa prílivom stali pre nás neviditeľné. Bol najvyšší čas vrátiť sa. Zvedavosť overiť si to, čo sme zistili, ma prinútila vrátiť sa na toto miesto nasledujúci večer s určitým časovým predstihom, aby sme mohli pozorovať voz idúci rovnakým smerom ako predošlý deň. Čakali sme márne. V čase, ktorý sme mali k dispozícii na splnenie tejto úlohy, sa nám nepodarilo zistiť, či už voz prišiel, alebo odišiel, alebo či minulý deň išlo len o náhodnú jazdu. Počas pozorovania sme jednoducho vozidlo nevideli. V nasledujúcich dňoch som musel hliadkovanie medzi stĺpmi do veľkej hĺbky obmedzovať a postupne prerušiť. Zostali mi v hlave nepokojujúce myšlienky, kedy sa na voz dostať a prepadnúť ho. Potreboval som si presne zistiť čas a smer pohybu vozidla. Zdôveril som sa so svojím poznaním veliteľovi práporu a požiadal ho o prípadnú podporu v čase potreby, ktorú slúbil. V čase, ktorý pátranie do hĺbky znemožňoval, sa bežne pokračovalo v plnení úloh, ktoré sa po niekoľkomesačnom pobyte stali rutinou. Počas prieskumnej nečinnosti len občas niekto z nás zaskočil k pobrežiu, aby pátral po šlapajach v piesku, či sa nepriateľ náhodou nedostáva do belgického mestečka La Panne. Nikto nič podozrivé nenašiel.

Netrpezlivo som čakal na obdobie, keď mi odliv s tmavým mesiacom za dlhej noci dá možnosť vniknúť hlboko do tyla nepriateľa. Vypravil som sa za vhodného večera so svojimi spoľahlivými sprievodcami, tentoraz aj nedočkavcami, na zamýšľané miesto. Okolie, ktorým sme prechádzali, a rôzne pozorovania, ktoré nás ako neskúsených spočiatku znepokojovali a zbytočne zdržovali, sme nevnímali. Na dohovorené miesto sme prišli ako starí známi a zaujali sme vhodné postavenie podľa vopred stanovených úloh. Každý bol za jedným z vybraných stĺpov. So zatajeným dychom, s prstom na spúšti automatu a prikrčení sme očakávali, kedy sa pod brehom objaví túžobný cieľ. Výsledok sa o chvíľu dostavil. Bol jedinečný a opäť prekvapivý. Zvuk z otáčania kolies signalizoval príchod vozíka s večerou pozdĺž drevených stĺpov, medzi ktorými sme boli schovaní. Išiel takmer vedľa nás. Stáli sme nehybne. Pri každom najmenšom pohybe hrozilo, že sa prezradíme. Zostávala nám jediná možnosť: s prstom na spúšti čakať a vystreliť len v prípade prezradenia a pri napadnutí. Trnul som v napätí, aby nás nespozorovali a aby sa niekto z nás neunáhlil. Na takéto prekvapenie nikto z nás nebol pripravený. Voz nevšímavo tíško prešiel okolo nás. Videli sme v ňom hrnce, zrejme viezol večeru, a zmizol nám z dohľadu. Nikto z nás sa neprezradil a nepriateľ nič nespozoroval. Vydýchli sme si a dávali potichu dohromady to, čo sme videli. Obrazotvornosť, fantázia, osobná povaha a schopnosť vnímania, túžba vidieť čo najviac a povedať ešte viac zohrali svoje. Každý videl niečo iné. Nezjednotili sme sa na počte koní, ktoré ťahali voz, ani na tom, kto na voze

sedel, čo sme na voze videli a kto mal akú zbraň. Lutoval som, že sme nemohli voz prepadnúť. Táto situácia bola jedinečná, avšak ako vždy, aj v tomto prípade prichádzalo slovíčko „keby“, a to zvädza do nekonečnosti. Vracali sme sa však nadšení. Všetci súhlasili, že si na voz nasledujúci deň počkáme a odľahčíme ho o večeru, o ktorej, ako sme boli už prv informovaní, prevládala červená repa. Voz zrejme nejazdil pravidelnou trasou a v pravidelný čas. Napadneme ho v situácii, v akej sa nám ukáže. Z vykonaných pozorovaní sme zistili, že po každý raz išiel inou cestou. Usudzoval som, že to robí s úmyslom oklamať. Vychádzal som z výsledkov môjho pozorovania, že vozík ťahal pár koníkov. Na voze sedeli dvaja muži – kočiš s bičíkom a vedľa neho muž s puškou. Hlásil som svoje rozhodnutie veliteľovi práporu a vyžiadal som si delostreleckú palebnú podporu. Jej použitie bolo dohodnuté podľa vývinu situácie. Vzal som si so sebou pre tento prípad radistu a svojich dvoch mužov z predchádzajúceho večera. Bolo vhodné dôkladnejšie preveriť pohyb vozidla. Čas bol však proti nám a každé odkladanie sťažovalo naše možnosti, ktoré nám zimná tma poskytovala.

V priebehu dňa som si s účastníkmi prebral rôzne možnosti a pripravil sa, ako ich vyriešime. Priblížil sa večer. Zamaskovaní sme vyrazili na svoje stanovište a zaujali postavenie. Jeden po mojej ľavici, druhý po mojej pravici, pripravení zasiahnúť tam, kde bude potrebné. Radista bol za mnou v bezprostrednej blízkosti s úlohou sledovať ma a dávať pozor na moje znamenie.

Podľa výsledkov nášho pozorovania sa delostrelectvo zameralo v predstihu a palba mala byť spustená na heslo. Úloha bola jasná: prepadnúť voz s osádkou

Motorové vozidlá štábu Čs. samostatnej obrnenej brigády vo Wormhoute

a priniesť, čo sa dá, alebo zničiť, čo sa priviesť nedá. Na zvláštnu bdelosť v tento večer boli upozornení pozorovatelia a hliadky na našich stanovištiach pri mori, aby sa predišlo tragickým prípadom, keby nepriateľ počas prepadu zvýšil aktivitu. Bola tichá noc a bezvetrie, bolo počuť šumenie blížiaceho sa prílivu. Zamaskovaní a vyzbrojení zvyčajným spôsobom sme vyrazili. Bez problémov sme sa priblížili na stanovené miesto. Nebolo treba vydávať rozkazy, stačilo prstom ukázať, kto sa kam postaví. Nehybné postavy za pevnými stĺpmi nebudili žiadnu pozornosť. Nečakali sme dlho. Opäť známy zvuk prezrádzajúci otáčanie kolies v piesku. Voz však prichádzal z opačného smeru ako predošlý večer. Vracal sa od svojich jednotiek, zrejme po vydaní večere. Ťahaný dvomi koníkmi s kočišom sediacim na voze a strážnym s puškou medzi kolenami vedľa neho. Bolo to bleskové zistenie. Pohyboval sa pomaly a ticho, aby prázdne nádoby nevzbudili hluk. Míňal okraje stĺpov vo vzdialenosti 3 – 4 metrov. Kočíš občas mával bičikom. Obidvaja sedeli ticho, zamyslene a nevímali okolie. Voz prešiel okolo nás bez povšimnutia. Kone kráčali pomaly. Nebolo o čom rozmýšľať. Keď prešiel zadok koňa, vyrazil som za ním a rukou dával znamenie napadnúť z každej strany voz. Muž po mojej lavici muža, ktorý robil sprievod. Z druhej strany dávka do koní, kočišovi vypadol bič, mierne zrýchlili. Klusanie koní a lomoz hrncov pod pokrievkami zvyšuje hluk. Tichom večera zaznieva z piesčitých sutín ruch a volanie: „Franz, vozis?“ (Čo je, Franz? – zrejme slang slov „was ist“) Nasledovalo ďalšie volanie, ktorému nebolo rozumieť. Odpoveď na ich volanie neprichádzala. Výstrely zo samopalov vzbudili pozornosť. V takejto situácii v tyle nepriateľa sa nedalo dlho váhať. Hrozilo nebezpečenstvo, že sa z postavenia na pobreží môže niekto priblížiť a zatarasiť nám cestu späť. Radista za mojím chrbtom s rádiovou skrinkou na chrbte, slúchadlami na ušiach, s mikrofónom v ruke a zrakom upretým na mňa dostal dohodnutým znamením príkaz na začatie paľby pripravenej na postavenie nepriateľa. Paľba prišla bleskovo a bola presná. Podržala nepriateľa v kryte. Svetelné záblesky dopadajúcich striel ukazovali zreteľné miesta dopadu. Boli sme v tyle nepriateľa a on nám mohol ľahko zatarasiť cestu späť. Celá akcia trvala niekoľko minút. Dávam rozkaz na ústup medzi stĺpy a ukazujem smer bližšie k moru, aby sme sa vyhli nepriateľovi. Neutekať bezhlavo, napomínam šeptom svojich podriadených, držať sa pokope a nerozbiehať sa, prikazujem chrániť jeden druhého a sledujem spršky dopadajúcich striel. Podľa nich vidím, že som stále v tyle nepriateľa. Až keď sme sa za sprškami granátov museli otáčať, zistili sme, že sme sa z tyla nepriateľa dostali. Dávam znamenie na spomalenie a preberám od rádiotelegrafistu skrinku, aby som ho odbremenil. Na moje hlásenie o šťastnom návrate počujem známe anglické „well done“²⁵⁰. Prechádzame okolo rozbitých budov letoviska Bray-Dunes Plage a blížime sa k nášmu východisku. Z neho nám v ústrety vychádzajú naši, prejavujú radosť. Boli sme už

250 Výborne.

medzi našimi v piesčitých dunách, keď sa od Dunkirku pozdĺž pobrežia smerom k nám rozsvietili svetlomety pátrajúce medzi stĺpmi na pobreží. Zmätok, ktorý sme v radoch nepriateľa spôsobili, bol dokonalý. Márne po nás pátrali, boli sme už v bezpečí v bunkroch, z ktorých sme pred hodinou vyrážali. O pár minút dopadlo v blízkosti nášho postavenia niekoľko nepriateľských granátov. Nepriateľ správne tušil, odkiaľ nebezpečenstvo prišlo. Dopad granátov nikoho nezranil, ani telefonické spojenie nebolo narušené. Navyše nám nepriateľ prezradil svoje nové zbrane a postavenie. Po 22. hodine panoval všade pokoj. Chlapci si otvorili fľašu whisky. Ja som odišiel na veliteľstvo práporu podať podrobné hlásenie o vykonanom prepade, o ktorom sa dlho do noci diskutovalo.

Rád konštatujem, že všetci účastníci boli dobrovoľníci, pracovali s ochotou a snahou prispieť k riadnemu plneniu úlohy, pred ktorú boli postavení. Za všetkých nemôžem nespomenúť vtedajšieho desiatnika Chytila. Bol to mladý muž, ktorý v súkromnom živote mal časté potýčky so zákonom a tie mu nerobili dobrú povesť. Jeho statočnosť na bojisku bola príkladná a jeho ochota nevyčerateľná. Dopočul som sa o ňom po vojne, že zomrel v Austrálii, kam emigroval po komunistickom puči.

Keď bol neskôr v apríli pri prieskume v zaplavených poliach južne od Dunkirku zajatý nemecký dôstojník, vypovedal, že Nemci za najnebezpečnejší priestor považovali úsek smerom k Belgicku, odkiaľ na nich niekoľkokrát zaútočili tak,

A. Petrák (uprostred) po udelení britského vyznamenania Military Cross, vľavo kpt. Bernard Šik, vpravo kpt. Antonín Sedláček. Wormhout 6. máj 1945

že mal dojem, že ide o odvážneho znalca zvláštneho druhu boja a neodpustil si otázku: „Kto je ten muž, ktorý nám nedáva pokoj?“ Ako sa počas výsluchu zistilo, bol to major Turke, ktorý v obliehanom Dunkirku mal na starosti špeciálny výcvik nemeckých vojakov podobný výcviku v britských útočných kurzoch. A čo písala totalitná tlač o čs. zahraničných vojakoch západného frontu vo vojne?

... Pravdu povediac, bojová úloha Čs. obrnenej brigády pri Dunkirku bola takpovediac v intenciách aj čs. buržoáznej emigrácie. Normálne plnila naliehavé úkoly vojakov dostať sa na front proti nepriateľovi a zároveň udržiavala jednotku v bojovej pohotovosti pre všetky eventuality. Propagačne aj politicky sa mala využiť ako istá protiváha bojov 1. čs. armádneho zboru v SSSR, kým karieristickým dôstojníkom ostávala vhodná možnosť „vybojovať si u Dunkirku bojové zásluhy“ a pritom sa v bezpečí dočkať konca vojny...

Z knihy od T. Broda, E. Čejku Na západnom fronte, strana 415: „Boli to neklamné dôkazy komunistickej výchovy. Všetci účastníci nočného prepadu boli vyznamenaní čs. vojnovým krížom.“

Pohreb veliteľa štábnej roty II. tankového práporu kpt. Břetislava Eliáša, ktorý zahynul 7. marca 1945 pri čistení mýnového poľa v La Panne. Adinkerke 8. marec 1945

PROGRAM ZAHĚŇENÁNÍ 24. - 29. 1944					
DĚN	DOPOLDNĚ	MÍSTO	ODPOLEDNĚ	MÍSTO	
Pondělí 24/4	Kanon oddíl: Zkušební - assault s dělem - dráž v děle a Kariéro Kulom oddíl: Budování obrany pro kulomet a obranu proti náletům nepř. Uč. - střelba z pušky za - zábrny	Orton	CELA ROTA: Držby hlídek v assaultu mezi čtami. Odvětu obětí proti 3 hlídky. - Drážky vyřítel a zábrny řidi zábrny roty.	Orton	Orton
Úterý 25/4	CELA ROTA: Ostrá střelba z pušek (Kul. odd.) a Stett-gund	Orton	CELA ROTA: Čištění osobních zbraní děl a kulometů - a zbraní uvozených ve skladisti. Dělné - vřehed strelce a róznyh drážky mase	Orton	v zámku
Středa 26/4	Kanon oddíl: Zápalková střelba z děl - provádění zákruhu Kulom oddíl: Třícvik výcvik - výcvik s delu - výcvik na výhled - výcvik v osadách - výcvik na výhled - výcvik v osadách	Vadník	Kanon oddíl: Příprava k odjezdu na ostrou střelbu z děl Kulom oddíl: Výcvik s PIAŤM - výcvik v držení a odčty map - výcvik v držení map	Vadník	--
Čtvrtek 27/4	Kanon oddíl: Odjezd na ostrou střelbu z děl Kulom oddíl: Assault s těž kulometem - Těžná střelba - výcvik - apar. Kariéro	Orton	Kulom oddíl: Příprava k odjezdu na ostrou střelbu z děl - střelnice Holme	Orton	vádník
Pátek 28/4	Kanon oddíl: Ostrá střelba z děl Kulom oddíl: Pět cvik - výcvik prozkoumání hlídek - střelba s nosičem - výcvik v držení Holme	Orton	na střelnicí v Holme	Orton	Moulton
Sobota 29/4	Kanon oddíl: Ostrá střelba z děl Kulom oddíl: Napříma střelba - činnost na pozorování činnosti v poli - post. zaměření řízení palby - přenos palby	Orton	na střelnicí v Holme Čištění ubírači a výstroje	Orton	

Průběh: a) Kuba zahájený řidič b) zábrny oddíl Kura 710 c) dne 22. 29. 1944 mision: prohlídka Varidel Kulom oddíl.

Denní program mužstva Motorizovaného práporu Čs. samostatnej obrnnej brigády na 24. - 29. aprila 1945

46

Army Form W.3121

CZECH I. P. ARMY Brigade - Gp _____ Division _____ Corps _____

Schedule No. _____ Unit Motor Bn
(to be left blank)

Army No. and Rank F-3377 Capt

Name PETRÁK, Antonín
(Christian names must be stated)

Action for which commended (Date and place of action must be stated)	Recommended by	Honour or Reward	(to be left blank)
1./ This Officer was in charge of a raid on enemy's position at M/R 340864/29 E of Dunkirk on the 28th October 1944. As a result of his skillful leadership and courageous determination the enemy's defence system had been completely destroyed, half of the German defending platoon taken prisoner and the second half put out of action.	<i>J. Chvalovský</i> <i>A. Liška</i>	Military Cross	
2./ Capt Petrák penetrated with his patrol into and behind the German positions E of Dunkirk. Some two kilometres behind the enemy lines he met with his men a small enemy supply convoy guarded by a group of Germans far more superior in strength. Through a resolute attack he destroyed the vehs, killed the defenders and brought his men safely back to our lines with very valuable informations about enemy's dispositions.	<i>J. Chvalovský</i> <i>A. Liška</i>	OC Mot Bn MOC GIBRG	

B. L. Montgomery
A-854
FILED IN OFFICIAL
COMANDER-IN-CHIEF
21 ARMY GROUP.

Rozkaz o vyznamenání kapitána Petráka britským radom Military Cross.
Podpisy: generál polný maršal Bernard Law Montgomery, velitel' 21. skupiny armád brigádný generál Alois Liška, velitel' Čs. samostatnej obrnnej brigády podplukovník Josef Chvalovský, velitel' motorizovaného práporu

V návrhu na ohodnotenie, ktorý po tejto úspešnej činnosti napísal veliteľ práporu, schválil generál Liška a podpísal poľný maršal Montgomery, čítame:

1. „Tento dôstojník bol dňa 28. októbra 1944 poverený napadnúť nepriateľské postavenie na východnom úseku Dunkirku, mapová súradnica 34086/29. Svojou kvalifikovanou veliteľskou schopnosťou a odvážnym rozhodnutím zničil systém nepriateľskej obrany. Jedna polovica nepriateľskej čaty bola zajatá a druhá bola vyradená z činnosti.“

2. „Kpt. Petrák prenikol so svojou hliadkou cez obranné postavenie na východnej časti Dunkirku. Asi v hĺbke 2 km za nepriateľským postavením stretol zásobovacie vozidlo, ktoré bolo chránené podstatne silnejšou skupinou, akú tvorila posádka vozidla. Rozhodným útokom vozidlo zničil. Pobil obrancov a priviedol svojich ľudí späť do vlastných radov s veľmi cennými informáciami o nepriateľských postaveniach.“

To boli slová, ktorými ma vtedy už poľný maršal Montgomery poctil pri udelení britského vojnového kríža Military Cross.

Každé vojenské vyznamenanie udelené za vojny znamená v živote vyznamenaného spomienku na vzácnu príležitosť, ktorá oživuje nezabudnuteľné udalosti. V podstate tu išlo o viac. Vojna trvala už piaty rok a brala si svoju daň na životoch. Je zvlášť dôležité, že okrášlenie vlastného mena poctou tohto druhu privádza mladého občana do spoločnosti významných ľudí. Udelenie britského vyznamenania akéhokoľvek druhu za vojny či po nej je nielen významným uznaním československého vojaka, ale dostáva sa mu tým i právo používať písmená vyznamenania za menom. Túto poctu som bral s pocitom nevýslovného šťastia daného milosťou osudu.

IX.

Nemci kapitulujú. Fašistické Nemecko a jeho vojnoví spojenci sú porazení. Radostný návrat do vlasti. Oslobodená vlasť nie je slobodná

S blížiacou sa jarnou pohodou bojová činnosť v úseku motopráporu pomaly ustávala. Vojnové udalosti na ostatných frontoch naberali rýchly spád smerujúci k bezpodmienečnej kapitulácii Nemecka. Na našom úseku nám išlo predovšetkým o to, aby sme sa tejto historickej udalosti dožili.

Denník Naše vojsko, ktorý sme dostávali každý deň, išiel na dračku. Prinášal každodenné správy predovšetkým z domova. To len zvyšovalo našu túžbu vrátiť sa domov čo najskôr a uvidieť svojich drahých a slobodnú vlasť. Nekompromisné zvieranie Nemcov na európskej pevnine predznamenávalo blížiaci sa koniec vojny na európskom bojisku. Začiatkom apríla sa dozvedáme, že je oslobodená Bratislava, o týždeň neskôršie Viedeň. Vojsko americkej 3. armády pod velením generála Pattona²⁵¹ sa nezadržateľne blížilo k západným hraniciam Československa. Mal svojrázny spôsob velenia. Nepriateľ akoby sa pred ním bál. Kam prišiel, všade zvíťazil. Rovnako svojrázne bolo aj jeho riešenie vojenskej disciplíny, ktoré sa nepáčilo postihnutým a dávalo novinárom príležitosť k senzáciami. Spôsob, akým si plnenie rozkazov vyžadoval, sa dostal k Eisenhowerovi²⁵². Ten však verejnosť vždy upokojil slovami: „Ja lepšieho generála na jeho miesto nemám.“ Vedíme vášnivé diskusie o našom ďalšom využití. Tak radi by sme našu brigádu videli na čele 3. americkej armády! Nemecké rady sú rozvrátené. Predvoje americkej a ruskej armády sa stretávajú pri Torgau. Je to nové meno do svetovej histórie. Veliteľ brigády generál Liška sa obracia na veliteľa 21. skupiny armád generála Montgomeryho a predkladá mu návrh na reorganizáciu sústavy jednotiek obliehajúcich Dunkirk. Sledujeme činnosť našich letcov. Ktorý z nich sa odtrhne? Sme však riadna armáda a podliehame svojmu vrchnému veliteľovi prezidentovi Benešovi. Žiadosť o uvoľnenie vhodných síl na priame oslobodenie Československa sa zamietla. Je povolené utvoriť naráchlo symbolickú jednotku so silou jednej roty (140 mužov) pod velením majora Sítka.

251 Patton, George Smith (1885 - 1945) – americký generál. Patril k priekopníkom budovania amerických tankových jednotiek. V rokoch 1942 – 1943 pôsobil v Maroku, Tunisku a na Sicílii. Od 1. augusta 1944 stál na čele 3. armády, ktorá prenikla z Normandie cez Francúzsko a Nemecko až do západných Čiech. Svoj zámer oslobodiť Prahu však nemohol z politických príčin uskutočniť. V decembri 1945 podľahol zraneniam, ktoré utrel pri automobilovej nehode.

252 Eisenhower, Dwight David (1890 – 1969) – americký generál, politik a štátnik. V rokoch 1942 – 1943 stál na čele amerických ozbrojených síl operujúcich v severnej Afrike a Taliansku. Od januára 1944 zastával funkciu najvyššieho veliteľa spojeneckých vojsk v Európe. Po skončení druhej svetovej vojny sa začal politicky angažovať v Republikánskej strane a v rokoch 1953 – 1961 bol prezidentom USA.

Dostávam rozkaz uvoľniť do nej jednu čatu protitankových kanónov. Od motopráporu do nej odchádzajú ešte dve čaty prieskumníkov na brenkariéroch²⁵³. 23. apríla sa so svojou čatou lúčim slovami: „Do videnia v Prahe!“ Všetci sa tešíme na spoločné stretnutie v oslobodenej vlasti. Sledujeme správy z tlače a rozhlasu o postupe 3. americkej armády, na jej čele si predstavujeme čs. jednotku, ktorá sa medzitým snaživo preplietla medzi kolónami americkej armády. Nedočkavo sledujeme, kedy čs. jednotka západného frontu prekročí hranice Československa a postúpi do Prahy. Britský rozhlas hlási jej prístátie v Chebe. Tu však správu o nej strácame. Na moje veľké prekvapenie sa moja protitanková čata o niekoľko dní vrátila a jej sklamaný a nahnevany veliteľ mi hlásil, že nikto z nich Prahu nevidel. Bolo to v čase, keď sme neustále sledovali v rozhlase správy o postupujúcom fronte v Čechách. „Slovensko a ďalšie časti republiky zostávajú pod ochranou Sovietskeho zväzu.“ Stručná správa spojeneckého velenia hovorila o rozdelení úloh, podľa ktorých sa postup Američanov pri Rozvadove skončil a čs. jednotka pod velením majora Sítka čakala sklamaná na ďalšie použitie. Všetky povojnové správy o prítomnosti samostatných jednotiek čs. zahraničnej armády v Prahe pred ukončením vojny sme prijímali s veľkým počudovaním ako nezodpovedný postoj novinárov túžiacich po senzácii, ktorí sa dostali do radov tvorcov dejín podľa totalitného vzoru. 2. mája prichádza správa o bezpodmienečnej kapitulácii Talianska.²⁵⁴ Preskakujú správy o bezpodmienečnej kapitulácii Nemcov. V predtuche, že 4. mája môže dôjsť k víťaznému ukončeniu vojny, vybral som sa v piatok 4. mája popoludní s veliteľom práporu privítať očakávané spojenecké víťazstvo v Bruseli. Zatemnené ulice mesta sa začínajú naplňovať v očakávaní veľkej udalosti. Miestami prepuká jasot a rev, ktorý púta náhodných chodcov. Tušili sme, čo sa deje. Len, čo sme sa ubytovali, vošli sme rovnako nedočkaví do preplnených ulíc. Spev, jasot a výskanie tancujúcich v hustom zhromaždení sa zväčšoval. Jedni neskryvali radosť veselým úsmevom, iní plakali. Preplnenými ulicami sa rozliehajú slová: „La guerre est finiet!“ (Vojna sa skončila!) Túto udalosť sme si plne vychutnali, až keď sa z miestnych mikrofónov ozvala úradná správa: „Les boches ont capitulés.“ (Nemci kapitulovali.) Správa oznamovala, že nemecký admirál Friedeburg²⁵⁵ podpísal na neznámom taktickom

253 Brenkariér (po anglicky Bren Carrier) – britský obrnený transportér s päťčlennou osádkou, ktorý bol vyzbrojený ľahkým guľometom BREN.

254 Taliansko v skutočnosti kapitulovalo už v septembri 1943. 2. mája 1945 kapitulovali nemecké vojská v Taliansku.

255 Friedeburg, Hans Georg von (1895 – 1945) – nemecký admirál. Svoju vojenskú kariéru začal v cisárskom námorníctve počas prvej svetovej vojny. Od júla 1939 pôsobil na štábe ponorkového loďstva. Vďaka fanatickej oddanosti nacistickému režimu rýchlo postupoval v hodnostiach a vo februári 1942 sa stal zástupcom veliteľa ponorkového loďstva. Po Hitlerovej samovražde bol vymenovaný za hlavného veliteľa celého vojnového loďstva a 4. mája 1945 podpísal kapituláciu nemeckých ozbrojených síl v severozápadnom Nemecku, Dánsku a Holandsku. S pádom nacistického režimu sa však nedokázal vyrovnáť a o 19 dní neskôr spáchal samovraždu.

veliteľstve maršala Montgomeryho vo vresovisku blízko Lüneburgu²⁵⁶ kapituláciu všetkých nemeckých vojsk v severnom Nemecku a Holandsku a odovzdal ju do rúk Montgomeryho.

Správa, že vojna sa skončila, letela od úst k ústam a strácala sa v neutíchajúcom nadšení po celú noc. Ľudia akoby boli deťmi, ich radosť bola neopísateľná. Od vypuknutia vojny si občania zvykli, že sa so zotmením deň končí a krajina sa halí do tmy. Zrazu, akoby na rozkaz, sa začali rozsviecovať pouličné svetlá, k nim sa pridávali postupne sa rozsvetujúce výklady. Uvoľňovalo sa zatemnenie a objavovali sa motorové vozidlá s rozsvietenými reflektormi. Ľudia prinášajú a zažínajú lampióny a svetlá najrôznejšieho druhu. Vypukol ohňostroj s nekonečným dažďom svetlíc. Objavujú sa a prehlušujú hudobné kapely formované z najrôznejších hudobných nástrojov. Spojenecká armáda siaha do bohatých zásob svetlíc a osvetľovacích rakiet a streliva. Brusel a jeho obyvatelia, starí, mladí, veľkí, malí, muži, ženy, sa rozjasali neobyčajným nadšením a nevídanou radosťou, že ľudské utrpenie sa skončilo. V slzách radosti boli aj slzy smútku tých, ktorí svojich drahých stratili. Nezabudol som v radostnom opojení na svojich drahých doma a posilňoval v sebe vieru v šťastné stretnutie s nimi. Po prebdenej noci sme sa druhý deň vrátili do úseku. Stráže v piesku a blate nepoľavili. Úmysly nepriateľa sú nevyspytateľné. Rozhlasové prijímače sa nevypínajú, pracujú nonstop a hlúčky okolo nich sú trvalé. Čakáme na rozkazy našich veliteľov. 7. mája v pondelok podpisuje v Remeši (Reims) generál Jodl²⁵⁷ za prítomnosti ruských a francúzskych predstaviteľov ako svedkov bezpodmienečnú kapituláciu Nemecka, podľa ktorej bola 8. mája o polnoci zastavená všetka nepriateľská činnosť. 8. máj vstupuje do dejín ako slávny „V-E Day“, deň víťazstva nad fašizmom v Európe. Podmienky bezpodmienečnej kapitulácie vošli do platnosti 9. mája prvú minútu po polnoci. Oficiálna ratifikácia nemeckým vrchným velením sa uskutočnila pod ruským dohľadom v Berlíne 9. mája. Za Rusov podpísal kapituláciu maršal Žukov²⁵⁸, za Nemcov maršal Keitel²⁵⁹ a v mene Eisenhowera

256 Lokalita v Dolnom Sasku, juhovýchodne od Hamburgu.

257 Jodl, Alfred (1890 – 1946) – nemecký generál. V roku 1938 sa stal zástupcom náčelníka štábu na Vrchnom veliteľstve ozbrojených síl. Počas druhej svetovej vojny zohral dôležitú úlohu pri plánovaní a realizácii najdôležitejších vojenských operácií. Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu ho za zločiny proti mieru, vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti odsúdil na trest smrti.

258 Žukov, Georgij Konstantinovič (1896 – 1974) – sovietsky vojvodca a politik. Od roku 1940 pôsobil vo viacerých vysokých štábných a veliteľských funkciách. V januári 1943 bol povýšený na maršala Sovietskeho zväzu a od novembra 1944 stál na čele 1. bieloruského frontu, ktorý viedol rozhodujúci útok na Berlín. V rokoch 1955 – 1957 zastával funkciu ministra obrany ZSSR.

259 Keitel, Wilhelm (1882 – 1946) – nemecký poľný maršal. Bol známy svojou oddanosťou Adolfovi Hitlerovi za čo si vo februári 1938 vyslúžil funkciu náčelníka štábu na Vrchnom veliteľstve ozbrojených síl. Počas druhej svetovej vojny sa choval nerozhodne

hlavný veliteľ letectva Tedder²⁶⁰. Pevnosť Dunkirk sa vzdala 9. mája o pol deviatej ráno, keď admirál Frisius²⁶¹ v sídle veliteľa Československej samostatnej obrnenej brigády podpísal bezpodmienečnú kapituláciu. Akt kapitulácie bol vykonaný v krátkosti v jednej z budov veliteľstva Československej samostatnej tankovej brigády neďaleko jej sídla vo Wormhout.

Proces kapitulácie Nemecka sa začal odovzdaním ultimáta veliteľovi nemeckej armády v Dunkirku admirálovi Frisiovi, poľný maršal Montgomery trval na „unconditional surrender“ (bezpodmienečnej kapitulácii). V prípade odmietnutia alebo neprijatia ultimáta hrozil Montgomery bombardovaním Dunkirku. Dokument doručil generálovi Liškovi dôstojník štábu z Bruselu. Generál Liška poveril majora Richarda Pollaka, ktorý bol tlmočníkom a vyjednávateľom československej brigády s Nemcami, aby odovzdal ultimátum admirálovi Frisiovi. Major Pollak ako pracovník styčnej skupiny pod označením „22 Liason Headquater“ mal už za sebou v tomto smere skúsenosti pri výmene zajatcov, a to v dvoch prípadoch spojených s evakuáciou civilného obyvateľstva. Východiskovým bodom, podobne ako v predchádzajúcich prípadoch, bolo miesto označené ako „Pont a poisson“.

S bielou zástavou vykročil 7. mája 1945 v ranných hodinách už vyšliapanou známou cestou k nemeckému postaveniu. Aj v tomto prípade sa spoliehal viac na šťastie a náhodu ako na znalosť terénu a rozum, ktorý riadil jeho kroky v nemeckom predpolí. Teraz však ho už pri nemeckom zákope očakávalo nemecké osadenstvo. So zviazanými očami ho ihneď odvedli do kancelárie veliteľa príslušnej jednotky, kde mu až po zatemnení okien stiahli šatku z očí, ale len na malý okamih. Len čo predniesol účel svojej návštevy, zasa mu ju uviazali. Ocitol sa v neznámom vozidle, ktorým ho dopravili na veliteľstvo, kde ho vlúdne prijal náčelník štábu s hodnosťou plukovníka. Ten si vypočul účel návštevy a potom odišiel podať správu veliteľovi. Uviedli ho do prijímacej miestnosti, v ktorej odovzdal ultimátum priamo admirálovi. Z bojov o Dunkirk bolo známe, že veliteľ Frisius mal svoje veliteľstvo v kasíne v dunkirských kúpeľoch. Ten po prečítaní dokumentu požiadal majora Pollaka, aby tlmočili generálovi Liškovi, že ich prijal. Ako je známe, ultimátum bezpodmienečnej kapitulácie bolo prijaté

a opatrne. Odhovráral Hitlera od útoku na Francúzsko a nesúhlasil ani s inváziou do Sovietskeho zväzu. Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu ho za zločiny proti mieru, vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti odsúdil na trest smrti.

260 Tedder, Arthur (1890 – 1967) – britský maršal letectva. Od januára 1944 bol veliteľom vzdušných síl spojeneckých vojsk v Európe a zástupcom generála Eisenhowera. V rokoch 1946 – 1950 zastával funkciu náčelníka štábu Kráľovského vojenského letectva.

261 Nemecký veliteľ Dunkirku Friedrich Frisius (1895 – 1970) mal v skutočnosti hodnosť viceadmirála.

a major Pollak tlmočil len podrobnosti konečného ceremoniálu, ktorý generál Liška vopred vypracoval. Podľa nich musela nemecká posádka odstrániť míny v dostatočnej hĺbke, aby mohli odísť osobné vozidlá. V určený deň v stanovený čas odišiel major Pollak do Dunkirku, aby priviedol admirála Frisia na česko-slovenskú stranu na miesto, kde bola kapitulácia plánovaná.

Miesto bolo upravené tak, aby vnútorný priestor nebol rušený hlukom zvonka. Po celej dĺžke bol dlhý stôl poskladaný z malých stolov prinesených z úradovni veliteľstva brigády vo Wormhout. Na jednej strane boli stoličky pre generála Lišku sediaceho uprostred a pre jeho sprievod. Sprevádzal ho britský generál Walter, dvaja francúzski dôstojníci podplukovník Le Hagne, korvetný kapitán Acloque a československý plukovník Barovský. Angličania boli proti prítomnosti francúzskych dôstojníkov. Liška ich napriek tomu pozval, avšak s podmienkou, že nebudú hovoriť. Na protihľej strane v blízkosti vchodu boli postavené štyri stoličky pre admirála Frisia a jeho sprievod, ktorý tvoril náčelník štábu, po-bočník a nemecko-český tlmočník. Pred vchodom do stanu stál pozorovateľ, ktorý mal za úlohu oznámiť generálovi Liškovi, keď sprievod admirála Frisia dorazí k stanovenému bodu. Admirál cestoval vo zvláštnom vozidle v sprievode náčelníka štábu. Keď Liška dostal hlásenie od pozorovateľa, hluk razom stíchol a nastalo hrobové ticho. Generál Liška sedel za stolom a pri príchode admirála Frisia nonšalantne a zároveň ľahko vstal a uprel zrak smerom k prichádzajúcemu. Dokonalá personifikácia ticha. Frisius vstúpil ráznym krokom a za ním jeho sprievod s rovnako ráznymi vojenskými synchronizovanými krokmi a zaujal za ním postoj v nehybnom pozore, v ktorom zotrval po celý čas. Frisius pozdravil Lišku vojenským pozdravom (nie „po hitlerovsky“, ako sa uvádza v niektorých informáciách) a generál Liška odpovedal rovnakým spôsobom. Potom pristúpil Frisius bližšie k stolu, odpásal opasok s kordíkom a položil ho na stôl pred generála Lišku na dôkaz kapitulácie. Liška dal mlčky pokynom ruky výzvu admirálovi, aby sa posadil za stôl na mieste, kde bol pripravený kapituláčny dokument. Potom niekoľkými slovami v českom jazyku vyzval Frisia, aby si obsah dokumentu prečítal a podpísal ho.

Výzvu tlmočil Frisiovi jeho tlmočník. Frisius sa zrejme len formálne zahĺbil do dokumentu, nakoľko bol vopred informovaný o podmienkach kapitulácie. Vedomý si toho, že akýkoľvek odpor je zbytočný, kapituláciu podpísal. Informáciu o podmienkach podal Frisiovi major Pollak pri odovzdaní ultimáta. Krátko po podpise Frisius vstal, zaujal postoj v pozore a oslovil po nemecky generála Lišku, že poveril svojho náčelníka štábu, aby zostal s tlmočníkom na prediskutovanie technických podrobností samej kapitulácie a odchod do zajatia. Túto požiadavku v skvelej češtine tlmočil nemecký tlmočník Liškovi. Liška tlmočníka nepotreboval, ale pokojne a mlčky ho vypočul. Iba kývnutím

hlavy vyjadril súhlas. Bez slova, gestom ruky naznačil, aby si admirál vzal svoj kordík. Vstal, čím dal najavo, že ceremónia sa skončila. Frisius opäť zasalutoval smerom ku generálovi Liškovi, otočil sa vojenským obratom a československý tlmočník ho vyviedol von. Celá ceremónia trvala niekoľko minút. Boli to však podľa vyjadrenia čs. tlmočníka minúty dramatické a miestami zvlášť dojemné.

Boli podpísané štyri vyhotovenia dokumentov. Jeden exemplár bol doručený na uloženie u maršala Montgomeryho, druhý bol odoslaný na československé ministerstvo obrany do Londýna, tretí bol určený do archívu Čs. samostatnej

Dunkirk kapituloval. Nebezpečné hľadanie a odstraňovanie mín v piesčitých dunách sa končí

Bohoslužba za padlých príslušníkov Čs. samostatnej obrnenej brigády na cintoríne v Adinkerke. Zľava: rímskokatolícky kňaz Hugo Vaníček, evanjelický farár Ján Michalec a židovský duchovný Hanuš Rebenwurzel-Rezek

obrnenej brigády a štvrtý dokument podpísaný generálom Liškom si odviezol admirál Frisius. Liška si ponechal jeden nepodpísaný. O nemeckom tlmočníkovi sa čs. tlmočník dozvedel zaujímavé podrobnosti. Bol to rodený Čech, vysokoškolač, ktorý dobrovoľne vstúpil do nemeckej armády na post česko-nemecký tlmočník. Jeho matka pochádzala z českého pohraničia. Odtiaľ jeho skvelá nemčina. Pri odchode nemecký tlmočník nalieval, aby ho zbavili jeho úlohy a odoslali späť do Československa, čo mu odmietli. Nad Dunkirkom zaviali britská a československá zástava. Francúzom Briti zakázali vyťahnúť na vežu katedrály ich vlajku spolu s britskou a československou, preto si ju Francúzi vyvesili na inom mieste.

Správanie Francúzov počas celej vojny, tak voči Britom, ako aj voči nám, bolo mierne povedané chladné. Priebeh vojny diktoval aspoň navonok vzájomnú umiernenosť, ktorá nebola vždy gavaliersky dodržiavaná.

V podmienkach bezpodmienečnej kapitulácie boli stanovené miesta a spôsob odovzdávania zbraní nepriateľa. Ich odovzdávanie sa začalo v popoludňajších hodinách. Neodolal som túžbe túto jedinečnú vojenskú udalosť sledovať. Vo východnom perimetri Dunkirku smerom

Technika Čs. samostatnej obrnenej brigády sa pripravuje na presun do Československa, máj 1945

k francúzsko-belgickým hraniciam prebiehala v úseku II. tankového práporu a motopráporu pri Adinkerku²⁶². Na mieste odovzdávania zbraní boli pripravené dve nákladné autá. K nim prichádzali nemeckí vojaci v zástupoch, vedení nemeckým poddôstojníkom. Podľa pokynov nášho poddôstojníka odovzdávali zbrane do stanoveného vozidla. Išlo o dohovorený akt v podmienkach kapitulácie. Zo strany porazených dozeral na priebeh nemecký dôstojník s hodnosťou majora. Stál osamelý stranou, tak, aby mal prehľad nad priebehom odovzdávania. Tí, ktorí zbrane odovzdali, vrátili sa mlčky k svojej jednotke. Sledoval som tento nezvyčajný dej so skupinou našich dôstojníkov. Rozmýšľal som, či a ako by sa dôstojník víťaznej armády mohol pustiť do rozprávania s nadčlovekom porazenej armády. Nečakaná príležitosť mi to umožnila. Boli to kusé, sporadické, ťažko zrozumiteľné výrazy, v ktorých sa miešali slová anglické a nemecké z oboch strán. Oslovený pochádzal z jednotky, ktorá bránila letovisko Bray-Dunes Plage proti nám. Prízvukoval, že vedel o československých dobrovoľníkov formovaných v zahraničí. Hovoril o vojakoch, ktorí boli ranení pri prepade zásobovacieho vozidla na morskom pobreží. Zmieňoval sa tiež o našom dôstojníkovi pochovanom v Dunkirku. Bol to príslušník mojej roty, veliteľ guľometnej čaty, ktorý sa svojím spôsobom rozhodol riešiť neusporiadané pomery vo svojom súkromnom živote. Stáli sme na mieste, odkiaľ sme mali obidvaja dobrý výhľad

262 Adinkerke je belgické mestečko neďaleko francúzskych hraníc.

na prebiehajúcu činnosťou medzi rozbitými budovami, ktoré zostali nemým svedkom tankového výpadu v deň nášho štátneho sviatku 28. októbra. Objavil sa medzi nimi aj výstražný nápis nabádajúci Britov k vojenskému poriadku. Platil rovnako pre nás: „Looting is punished by death.“ (Rabovanie sa trestá smrťou.) Obidvaja sme mali možnosť mlčky si toto upozornenie prečítať. Neunikli nám ani spojenecké vozidlá smerujúce do vnútra porazeného Nemecka. Na mnohých bolo jasne veľkými písmenami vápnom či kriedou napísané anglické upozornenie: „Do not fraternize.“ (Nebratříckujte sa.) Obzerali sme sa mlčky okolo seba a pochopil som to tak, že sme sa rozdelili každý za svojou povinnosťou. Ponechal som osamelého „nadčloveka“, ktorý išiel do vopred prehratého boja, kde padli milióny životov, s piesňou „... heute nur dir Heimat und Morgen die ganze Welt...“ (dnes len domovina a zajtra celý svet). Boli to slová nemeckej piesne, ktorá mala viesť Nemecko k dobíjaniu sveta. Táto udalosť nesie dátum 9. mája 1945 v čase od 15. do 17. hodiny.

Vrátil som sa k svojej jednotke. Pri neustálom sledovaní vojenských udalostí vedúcich k porážke Nemecka nezabúdali sme na udalosti v Protektoráte. Vojna v porobenej vlasti sa nekončí. Z Čiech počujeme správy, že na rôznych miestach je narušený poriadok. Permanentne počujeme britskú stanicu, ktorá hlási, že

Kolóna nemeckých zajatcov prechádza okolo vozidiel Čs. samostatnej obrnenej brigády

v Prahe vypuklo 5. mája povstanie. Nasledujúci deň počujeme Prahu volať o pomoc. Radnica na Staromestskom námestí horí a na Prahu útočia jednotky SS, statoční občania stavajú barikády. S ďalšími stojím pri prijímači v duševnom vypätí a zúfalým výrazom tváre. „Die goldene Stadt“, ako za okupácie okupanti zlatú Prahu nazývali, klenot československých dejín, mesto, ktorému kňažná Libuša veštila slávu dotýkajúcu sa hviezd, perla spoločných dejín všetkých Slovanov a nám Slovákom zvlášť drahá, je pred zničením. Rozradostení vítame správu o účasti vlasovovcov²⁶³, ktorí 6. a 7. mája pomáhajú odrážať hitlerovské oddiely. Ozývajú sa hlasy pripomínajúce čudnú pomoc Rusov pri povstaní vo Varšave a v SNP. S uspokojením sme privítali dohodu Pražanov, ktorá umožnila nemeckým vojakom odchod z Prahy. Odpor Nemcov v Prahe sa končí. Je streda 9. mája a rozhlas hlási, že v skorých ranných hodinách vstúpili už do oslobodenej Prahy vojská ZSSR, aby pomohli pri jej vyčistení. Praha padla dva dni po tom, čo bola v Remeši podpísaná všeobecná kapitulácia.

Vyznamenanie príslušníka roty sprievodných zbraní z Motorizovaného práporu na ceste do vlasti. V pozadí vidno nákladný automobil Ford Canada F60 S

263 Vlasovovci - príslušníci Ruskej oslobodenej armády, ktorí pod velením gen. Andreja Andrejeviča Vlasova bojovali od novembra 1944 proti sovietskym vojskám. Po presune do Čiech však obrátili zbrane proti Nemcom.

Vo víre týchto udalostí dostávame rozkaz pripraviť sa na presun do vlasti. Tí, ktorí sa vracajú z krátkého zotavenia v Londýne, sa hrdia, že koniec vojny vítali na námestí pred Buckinghamským palácom, kde s tisíckami Londýňčanov volali na kráľa Juraja VI. a hlasito kričali: „We want the king...“ (Chceme kráľa...) a „... Come on George.“ (Poď, Juraj, ukáž sa.) Rovnaké nadšenie víťazného ukončenia vojny prežívali tí, čo sa vracali z Paríža či Marseille. Tam sme si vždy odskočili z mestečka Agde či Béziers. V brigáde pri Dunkirku sa koniec vojny oslavoval spontánne, len čo správa o bezpodmienečnej kapitulácii nemeckých vojsk prenikla na verejnosť. Celá udalosť sa všeobecne prijímala ako konečný signál k nášmu návratu. Bolo treba bdieť si všimnúť brutalitu posolstiev predznamenávajúcich určitú zmenu v konaní tých, čo čakali na pokyny zo stranického strediska. V zostave Nemcov v úseku motopráporu sa objavili biele zástavy. Vysvetľovali sme si to tak, že nás nepriateľ „pozýva“, aby sme si po neho prišli. Očistiť zem nikoho medzi nami a nepriateľom sme prenechali francúzskym dobrovoľníkom formovaným do vojenských jednotiek krátko po skončení vojny.

Úloha dobrovoľníkov čs. zahraničnej armády vo Veľkej Británii a na západnom fronte sa skončila. Koniec vojny bol svojím spôsobom omračujúcou skutočnosťou. Druhá svetová vojna, ktorej desivý požiar zachvátil takmer všetky krajiny sveta, sa po šiestich rokoch skončila. Na frontoch a v zázemí si vyžiadala milióny obetí mužov, žien, vojakov a bezbranných civilných obyvateľov. Skončili sa presuny a prezbrojovanie jednotiek po páde Francúzska. Skončili sa letecké boje vo vzduchu, na mori a na pevnine. Končili sa následky nočných presunov v honbe za nepriateľskými výsadbami v spolupráci s miestnou domobranou a civilným obyvateľstvom. Skončilo sa vysielanie statočných do obsadenej vlasti, skončila sa obrana pobrežia, kladenie a čistenie mínových polí, hľadanie nevybuchnutých leteckých bômb a blúdenie medzi nimi. Skončila sa invázia a obliehanie Dunkirku. Všetko pod ochranou a v spolupráci so statočným ľudom Veľkej Británie. Rozlúčili sme sa s padlými z našich radov pri náboženskej spomienke na cintoríne v Adinkerke.

Spoločne sa na nej zúčastnili evanjelický farár Ján Michalec, rímskokatolícky farár Hugo Vaníček a židovský duchovný Hanuš Rebenwurz-Resek.

Čs. samostatná tanková brigáda bola 12. mája 1945 pripravená na odjazd do svojej vlasti, z ktorej som odišiel pred piatimi rokmi sklamaný, odhodlaný nevrátiť sa, kým pre svoju vlasť neprinesiem slobodu.

Československá brigáda po vylodení v Európe na francúzskej pevnine v Normandii v najťažších bojoch vojny osem mesiacov blokovala nepriateľa v obklúčení a nedovoľovala mu prebrať sa z neho alebo podniknúť výpady

do tyla spojeneckých vojsk. Každú noc sme chodili obsadzovať postavenie v zemi nikoho a pri úsvite sme sa zrakom unavených pozerali do siete rozbúrených vodných kanálov a močiarov, cez ktoré nebolo vidieť na suché miesta. Držali sme nepriateľa pevne zovretého, znemožňovali mu zásobovanie a brali zajatcov. Dorážali sme na neho v blatistom teréne posiatom pevnosťami, okolo ktorých boli položené mínové polia. Výhodou na strane nepriateľa bolo zaplavené predmostie, vystužené betónové pevnosti s prekážkami najrôznejšieho druhu, aké môže vymyslieť ľudská fantázia. To všetko je za nami. Spôsob, akým sa brigáda svojej úlohy zhostila ako vysokomotorizovaná obrnená jednotka, sa stalo po vojne predmetom obdivu a štúdia na vojnových školách rôznych armád.

Každý mal svoj vojnový majetok usporiadaný v modrej cestovnej batožine v tvare vreca. Jeden ju mal preplnenú, iný poloprázdnu. Tanky sú naložené na dopravníkoch. Nastupujeme na najradostnejšiu cestu. Ideme domov. Cesta trvá takmer týždeň. Presúvame sa Belgickom a Luxemburskom, ktoré zapôsobili čistým a mierovým vzhľadom. Je to malá krajina. Hovorí si veľkovojsvodstvo. Len čo sme do neho vstúpili, po krátkej jazde z neho vychádzame. Vstupujeme do Nemecka a prechádzame rozboreným Trevírom. Mestá sú bez označenia, prázdne, takmer v ruinách. Na mnohých domoch vidíme visieť biele zástavy. Postupujeme pomaly. Nedočkavo sledujem, kedy sa priblížime k štátnej hranici. Miestni obyvatelia sa na nás mlčky pozerajú, pôsobia sklamane, akoby sa báli hovoriť. Letecké kobercové bombardovanie zanechalo stopy po celom Nemecku. Krajina žala z toho, čo si zasiala. Pred vstupom do oslobodenej vlasti

Príslušníci obrnenej brigády vztyčujú štátnu vlajku na hraniciach ČSR

táboríme 60 kilometrov od hraníc blízko Hahnbachu. Vstupujeme do vlasti ako prví. Beriem si poslednú mapu nášho presunu, zvyrazňujem si na nej štátnu hranicu medzi Československom a Nemeckom. Konečne sa náš presun blíži k cieľu. Približujeme sa k štátnej hranici. Na vyvýšenom pahorku stojí pri nej

Obyvatelstvo západných Čiech nadšene víta príslušníkov obrnenej brigády

Britské tanky Cromwell z III. tankového práporu Čs. samostatnej obrnenej brigády prechádzajú cez mestečko Sušice

československý vojak v britskom battledresse s britskou prilbou na hlave. Je v pozore a v rukách drží československú zástavu. Čs. vlajka, tento skvostný symbol nášho spoločného úsilia, žil v našich srdciach v spoločnom boji za slobodnú vlasť. Ukazujem svojej jednotke za jazdy smer k vojakovi s vlajkou a vojensky zdravím. Vojaci na vozidlách za mnou dávajú dolu čiapky a na znak pozdravu nimi mávajú. Chcelo sa mi vyskočiť z vozidla, kľaknúť a objasť túto krásnu spoločnú vlasť, opäť slobodnú. Prechádzame v pohnutí okolo vlajky, postupujeme ďalej po asfaltovej ceste a vstupujeme na neudržiavanú neupravenú vozovku. Po nej prichádzame do rovnako chudobnej dediny, tichej svojím vzhladom. Sme doma, my sme sa vrátili! Z malých domčekov vystupujú ľudia, ženy, deti, mladí, starí. Poznávajú na našich vozidlách štátny znak Československa a vítajú nás rečou, ktorej všetci rozumieme. Mnohí sa pýtajú na svojich známych, ktorí pred šiestimi rokmi od nich odišli, a my podľa vedomostí odpovedáme. Sme v Rozvadove. Spomaľujem takmer do zastavenia. Po krátkom zastavení pokračujeme ďalej. Preplnené dediny nás vítajú, mnohí so zarosenými očami. Prechádzame Plzňou, kde nás medzi miestnymi obyvateľmi vítajú vojaci americkej armády. Končím jazdu so svojou jednotkou táborením v Nepomuku. Som doma v Československu. Vystupujeme z vozidiel a vítajú nás radostní občania v nekonečnom slede zvedavých otázok. Tajne sa teším na teplý kúpeľ a posteľ s bielizňou.

Škp. Anton Petrák (za volantom) na sovietsko-americkej demarkačnej línii, Nepomuk máj 1945

Privítanie príslušníkov Čs. samostatnej obrnenej brigády po príchode do Nepomuku. A. Petrák stojí celkom vpravo

V duchu si premietam udalosti posledných vojnových dní. Vracal som sa domov v presvedčení, že sa ukončila smutná kapitola môjho života, a že sa nebude opakovať to, aby som za stratenú štátnu slobodu musel najprv bojovať so slzami v očiach a potom krvou. Vracal som sa v očakávaní, že krajiny, po boku ktorých sme bojovali, ktoré vedeli za vojny rovnako trpieť, budú v mieri spoločne na materiálnom i mravnom poli využívať ovocie svojho získaného víťazstva. Veril som vo víťazný koniec vojny na strane demokratov od jej vzniku. Dost často som však pochyboval, či budem medzi tými, ktorí sa tohto okamžiku dočkajú. Boli to vždy spomienky na domov a na tých, ktorých som opustil s túžbou vrátiť sa. Ak prežijem to, čo ma na vojne čaká, vrátim sa k tým, ktorým som návrat sľuboval. Boli to vždy spomienky na nich. Nevyhol som sa pri nich priznaniu, že vojna mi vzala najkrajšie chvíle života. Často som mal pocit, že mi život uniká, život, ktorý sa dal využiť inak ako plnením vojenskej prísahy. Vojnu som prežil možno aj preto, že som mal prečo vydržať. Čakala ma tá, ktorej som sľúbil, že nás nikto nerozdvojí.

Obdobie po našom príchode do Nepomuku je obdobím zvykania si na pomery vo vojnu zničenej a vykorisťovanej vlasti a pátraním po tých, ktorých sme na počiatku vojny opustili. Len čo sa pomery medzi americkou a sovietskou demarkačnou čiaru upravili vymedzením 30 kilometrov hĺbky, púšťame sa všetkými smermi do celej republiky. Zo svojho niekoľkoročného pobytu v Británii si priviedli účastníci životné partnerky. Iní opäť svedectvo dlhoročného pobytu, ktorým mala byť reč premiešaná francúzskymi a anglickými výrazmi. Na naše

ťažkosti vo Francúzsku, a nebolo ich málo, sme odpovedali slovami: „C'est la guerre.“ (To vojna.) Nechodilo sa na pivo, ale na „drink“, nemali sme starosti, ale „trable“. Naučili sme sa jazdiť „autostopom“, nechodilo sa na čaj, ale na „cup of tea“. Zatemneniu sme hovorili „blackout“. Snáď najpoužívanejší bol výraz „okej“ vyjadrujúci súhlas či spokojnosť. Priniesli ho do Británie americkí vojaci ako spojenci. Pochádzal zo slov „all correct“ (čítaj ól korekt) – všetko správne. Z anglickej výslovnosti prvých písmen týchto slov „o“ a „k“ vzniklo známe „okej“. Rovnako americké je slovo jeep (džíp) pre označenie známeho vozidla. Tento výraz vznikol zo slov „General Purpose“ (čítaj dženeral porpos) – všeobecný účel, ktorý splňovalo toto vozidlo. To sa skrátilo na GP a vďaka anglickej výslovnosti týchto hlások vzniklo slovo „džíp“.

Jeho vojenskú hodnotu vystihla povojnová britská tlač, ktorá víťaza vojny Winstona Churchilla posadila na toto vozidlo. Bol to priliehavý epiteton, ktorý si svojím výkonom získalo. Jazdilo s akceleračnou rýchlosťou všade tam, kde bolo potrebné. Schody neboli pre neho prekážkou, rovnako ako jazda hore či dolu brehom. Odvážalo pohotovo ranených z bojových úsekov frontu a spoľahlivo privážalo prepotrebný materiál tam, kde sa vyžadovala rýchlosť a pohotovosť. Zaslúžilo si právom všeobecný obdiv.

Do histórie americkej armády sa zapísalo mestečko „Rokykány“, ako Američania vyslovovali Rokycany. Veľká drevená tabuľa na okraji obce smerom na Prahu oznamovala, kam sa až americká armáda pri oslobodzovaní Európy od nemeckého fašizmu dostala. Nastúpená totalita sa postarala o jej odstránenie, keď sa z osloboditeľov západnej časti Československa stali „americkí imperialisti a vojnoví štváci“. Posielame prvé listy svojim drahým. Píšem rodičom do Brna a svojej drahej do Bratislavy. Počas svojej nedočkavej návštevy Prahy u sestry sa dozvedám, že moji adresáti žijú. Nebolo treba dlhé rozhodovanie. Šikovný poddôstojník mojej roty vo funkcii automechanika bol nielen skvelým odborníkom na opravu vozidiel, ale rovnako skvelým „automobilovým kutilom“. Z veľkého počtu nepojazdných nemeckých vozidiel vybral vhodný vrak a zhotovil rýchly dopravný a spoľahlivý prostriedok na cestu do Brna, kde sme obdivaja mali svojich rodičov. Spreádzala nás rusky napísaná „bumažka“²⁶⁴,

Stretnutie s americkými dôstojníkmi

264 Papierik. V prenesenom význame úradný dokument.

Príslušníci Čs. samostatnej obrnenej brigády na Vipichu v Prahe. V pozadí vidno ľahké tanky M5 Stuart americkej výroby

ktorú mi veľmi naliehavo odporúčali na cestu do ruskej zóny tí, čo za internácie v ZSSR poznali sovietske mravy. Ruskí osloboditelia hanebne uplatňovali slovo „davaj“²⁶⁵. Cesta do Brna viedla krajinou poznačenou všetkými stopami nemeckého ochrancu. V Brne sme zabočili do známej ulice, kde žili moji rodičia. Pozerám nedočkavo po byte na konci ulice. Rodičia, podobne ako ďalší susedia, sledovali večerný ruch z okien. Len čo som zastavil pod oknami bytu, zavolala na mňa matka mojím detským menom. Nedočkavo som vyskočil z auta, vpadli sme si do náruče a stáli v nehybnom objatí. Nerozumel som šepotu jej slov. Po tvári jej stekali slzy a ja som ten krehký klenot držal v jemnom objatí, aby som slabému telu neublížil. Otec nás v bezprostrednej blízkosti sledoval a jeho slová „syn môj“ končili v slzách. Toto bolo moje uvítanie s rodičmi. Kým som sa dostal z ich objatia, stálo okolo nás niekoľko rovnako dojatých susedov. Na večeru sme mali čaj z jablčkových šupiek a chlieb so slabou maslovou nátierkou pridelovanou na potravinové lístky. Matka ich vďaka obdivuhodnému hospodáreniu uchovala do najbližšieho prídely. Vošli sme do izby, ktorá bola spálňou a obývačkou súčasne. Všimol som si na stene vedľa skrine zavesený môj obrázok, ktorý si tam matka dala v deň môjho odchodu za hranice. Jej choré slabé telo sa pritúlilo: „Keď nám naši miestni strážnici prišli povedať, že sa k nám chystá gestapo, nahradili sme ho rýchlo Hitlerom. Nepomohlo nám to, aj tak nás gestapo odviezlo najprv do Kounic²⁶⁶ v Brne a potom do tábora vo Svatobořiciach.“ Bolo to po atentáte na Heydricha. Prízvukoval som, že tí atentátnici boli z Anglicka.

265 Daj sem, naval.

266 Správne Kounicovy koleje – študentské internáty v Brne, ktoré v rokoch 1939 – 1945 boli používané ako väznica a popravnisko.

Otec bol internovaný až do konca vojny. Matku vzhľadom na zdravotný stav poslali domov predčasne. Vojnové trápenie prežila vďaka starostlivosti svojej dcéry. Pridal som sa oživenou spomienkou na svoj cestovný pas, ktorý sa po mojom príchode do Agde dostal do rúk nezodpovedného vojenského pracovníka. Hovorilo sa tiež o nútených pracovných táboroch, ktorým sa moji bratia vyhli stotočným odporom.

Obzerám sa po čistej útulnej izbe a pýtam sa matky, kde sú schované moje husle. Rád by som sa na nich po piatich rokoch pokúsil zahrať niektoré z prstokladových cvičení. Matka ma však sklamala. Keď prechádzal front Brnom, boli tu dvaja ruskí vojaci, prehliadli byt a husle odniesli so sebou. Nič iného u nás pre seba nenašli. Od toho dňa sa moje prsty husľových strún nedotkli. Horšie na tom boli susedia, ktorým vojaci odniesli mnoho vecí, ale o tom sa len šušovalo. Obrátil som rozhovor na svojich súrodencov. Tešili sme sa zo spoločného krátkeho stretnutia nasledujúci deň. V poludňajších hodinách prišiel podľa dohovoru môj automechanik s vozidlom sprevádzaný vojakom miestnej domobrany s puškou. Ponúkal sa mi, že nás na okraj Brna odprevadí, pretože miestni ruskí vojaci sa veľmi podozrivo pozerajú na vojakov v battledresse zo západu, predovšetkým na vozidlá, na ktorých jazdili.

Blíži sa deň, na ktorý sme čakali celú vojnu s neskrývanou túžbou. Československá samostatná obrnená brigáda, najstaršia československá zahraničná jednotka formovaná z prvých dobrovoľníkov, sa zúčastní na prehliadke v Prahe 18. mája 1945. Pricestovali sme deň predtým. Informácia o našej prítomnosti v hlavnom meste republiky sa rozletela rýchlosťou blesku. Presunuli sme sa cez Břevnov na Vípich²⁶⁷. Táborili sme na Bielej hore, čo bolo symbolické. Tu neďaleko „Bíle zdi“ pred viac ako tristo rokmi padli stotoční Moravia. ²⁶⁸ Naš budíček ráno je rovnako symbolický. Na Strahov nie je ďaleko. Pražania nadšene vítajú zoradenú útočnú väzbu vojakov v battledressoch. O 9. hodine zdravia nastúpenú brigádu deti, mládež, dospelí i starci. Všetci nadšene vítajú veliteľa brigády s prezidentom. Krátko po jeho uvítaní pustila sa brigáda na cestu Prahou. Celá je lemovaná jasajúcim davom. Slávnostná prehliadka sa koná na Václavskom námestí dole na Můstku. Hlavná tribúna je na Příkopech. Je úplne plná. O 11. hodine prijíma prezident hlásenie veliteľa brigády. Velebné zvuky štátnej hymny sa končia. V meste kňaznej Libuše zahrneli tanky. Nadšené volanie Pražanov ich hluk prerušovalo. Hudba obrnenej brigády spúšťa slávnostný pochod. Diváci

267 Křižovatka a k nej priláhlá oblast v západnej časti Prahy.

268 Autor naráža na smrť moravských žoldnierov z českého stavovského vojska, ktorí padli 8. novembra 1620 v bitke na Bielej hore pri múre zvernice renesančného letohrádku Hvězda.

na chodníkoch mávajú s kyticami v rukách, odovzdávajú statočným vojakom veľkú časť večného dlhu. Takéto privítanie Pražania ešte nezažili. Nadšený jasot prizeraúcich sa občanov zanechal nezabudnuteľné spomienky. Bola to

A. Petrák v obrnenom transportéri Bren Carrier, Praha 30. máj 1945

Tank M5A1 Stuart prechádza okolo tribúny prezidenta republiky a zástupcov spojeneckých armád. Slávnostná prehliadka Čs. samostatnej obrnenej brigády v Prahe, 30. máj 1945

**Americký obrbný transportér M3 Half-track upravený ako zdravotnícke vozidlo
Čs. samostatnej obrnenej brigády, Praha 30. máj 1945**

manifestácia ozbrojenej sily v Prahe, ktorá vydesila Gottwalda²⁶⁹ a Ludvíka Svobodu²⁷⁰. Bolo to defilé inváznej techniky, na ktoré sa s počudovaním pozerali bokom stojaci vojaci sovietskej Červenej armády, vopred stanovení

269 Gottwald, Klement (1896 – 1953) – čs. politik a štátnik, pôvodným povoláním stolár. Od roku 1921 bol členom KSČ a vo februári 1929 sa stal jej predsedom. Pod jeho vedením sa strana úplne podriadila záujmom sovietskej zahraničnej politiky. Po zákaze KSČ v novembri 1938 emigroval do ZSSR. Na konci druhej svetovej vojny sa stal podpredsedom čs. vlády. Od mája 1946 vykonával funkciu čs. ministerského predsedu a v júni 1948 bol zvolený za prezidenta ČSR.

270 L. Svoboda v tom čase zastával funkciu ministra národnej obrany. Ofi ciálne bol nestraníkom, ale v skutočnosti poslušne plnil príkazy, ktoré dostával od vedenia KSČ.

osloboditelia, držiaci pod rukávmi pásy náramkových hodínok. Stáli tu ruskí vojaci z Východu s podivným pohľadom na vojakov v battledressoch, poznačení výchovou s triednou nenávisťou a nekultúrnosťou tak, ako ju chápe demokratický svet. Pri odjazde z Prahy sa lúčime s kvetmi v rukách s občanmi v hustých špalieroch pozdĺž cesty. Dievčatá a chlapci sedia na tankoch, sú rovnako šťastní ako tí, s ktorými sa vezú. Nečudo, že silne postrašili Gottwalda a skomunizovaného ministra národnej obrany. Po prehliadke sa brigáda vrátila tam, kde sme po príchode do oslobodenej vlasti pristáli – do americkej zóny. Komunistická pozornosť sa veľmi zbystrila, keď sa rozšírilo, že čs. obrnenej brigáde zo zahraničia sa dostalo nadšených ovácií a obdivu po šesťročnom odlúčení. Bola to spanilá jazda neopísateľného vzrušenia, vďaka búrlivému prijatiu nášho ľudu. Potvrdilo to, že napriek šesťročnému odlúčeniu od vlasti sme nášmu ľudu zostali verní. Pretláčame sa davom v preplnených uliciach.

Slávnostné nástupy a oslavy sa nekončia. V neutíchajúcich dňoch radosti dostávam rozkaz privítať s čestnou rotou prezidenta Beneša pri jeho príchode do Plzne, kam sa príde poďakovať americkej armáde.

Čestnú rotu tvorili príslušníci mojej roty. Po prízjazde do Plzne sa k nám pripojila vojenská hudba miestnej posádky. Rozmiestnil som rotu podľa príkazov po dvoch čatách z každej strany hlavnej tribúny. Krátko po 10. hodine vychádza z radnice

Jednotky obrnenej brigády pozdravujú jasajúci Pražania

Prezident Beneš a škpt. Petrák vykonávajú prehliadku čestnej roty na plzenskom námestí, 18. jún 1945

Veliteľ čestnej roty škpt. Petrák víta prezidenta Beneša na vojenskej slávnosti v Plzni 18. júna 1945. Za E. Benešom stojí americký generál Ernest N. Harmon a gen. Ludvík Svoboda

oproti tribúne prezident, prešedivený, usmievajúci sa. Víta ho burácajúci dav, neustále zaznievajú slová slávy americkej armáde. Očakávam ho v pozore a hlásim: „Pán prezident, čestná rota čs. samostatnej obrnenej brigády nastúpená na vašu poctu.“ Pán prezident ďakuje a postupuje smerom k prvej polovici čestnej roty. Sprevádzam ho pozdĺž tribúny k druhej polovici čestnej roty. Vraciame sa naspäť pred hlavnú tribúnu. Prezident zdraví: „Čestná roto nazdar!“ Hromové „Zdar“ je odpoveďou. Potom vstupuje na tribúnu v tieni kostola, sadá si do stredu v prvom rade sprevádzaný primátorom mesta Plzeň a z druhej strany náčelníkom štábu 3. americkej armády generálom Pattona generálom Gayom²⁷¹ a ďalšími hosťami. Po jeho prejave k nadšeným občanom sa začína slávnostný pochod za zvukov americkej armádnej hudby. Pred hlavnou tribúnou sa striedajú sviežim rýchlym tempom pešie i motorizované jednotky. Po krátkej prestávke vystrieda americkú hudbu hudba Čs. armády a s ňou prichádzajú ďalšie útvary americkej armády a tanky typu Sherman. Prehliadku ukončujú povestné džípy.

Po prehliadke sa udeľujú vyznamenania americkým dôstojníkom. Hrajú americkú a československú štátnu hymnu a slávnosť sa končí. Odchádzam s rotou, až keď sa námestie vyprázdni, za sprievodu vojenskej kapely, s ktorou som prišiel, rovnako nás zdravia občania zhromaždení v Plzni z celého kraja. Bol to krásny deň, ktorý zostane v pamäti všetkých účastníkov ako nezabudnuteľný, napriek tomu, že ich nastúpená totalita začala označovať hanebnými prejavmi svojej ideológie.

Ani cestu do Bratislavy som dlho neodkladal. Rozhodol som sa spojiť ju s návštevou Brna krátko po tom, keď som na svoje riadky dostal túžobnú odpoveď. Ukázalo sa veľmi skoro, že cesta autom v sovietskej zóne bez prepotrebnej bumažky je veľmi neistá. Bez rusky napísaného úradného potvrdenia, povolenia či priepustky nebolo možné urobiť ani krok. Stalo sa, že vojaci obrnenej brigády sa vracali k svojej jednotke bez vozidiel, odcudzili im ich ruskí spojenci. Bezpečnejšie bolo cestovať vlakom. Preplnený vlak, v ktorom cestujúcich kontrolovali ruskí vojaci častejšie ako sprievodca, uháňal svojou monotónnou jazdou do Bratislavy. Po piatich rokoch nebezpečného života, strát priateľov, obáv o najbližších opäť v slobodnej Bratislave. Vraciam sa do nej sotva mesiac po skončení vojny. Víta ma akosi nesvojsky. Bola tichá, dalo by sa povedať, že prázdna a opustená. Ponáhľal som sa bez zastavenia cez kamenistý Firšnáľ, dnes Námestie slobody, míňajúc zriedkavých pasantov²⁷², aby som zovrel do náručia tú, ktorej som sľúbil spoločnú cestu životom. Spoločne sme sa vybrali k rodičom do Petržalky, ktorá znova patrila Československu. Štefánikovo most, stále ešte pod

271 Gay, Hobart (1894 – 1983) – americký generál. Vo funkcii náčelníka štábu 3. armády pôsobil od februára 1944 do decembra 1945.

272 chodcov

A. Petrák so snúbenicou R. Majnovou na dovolenke pri Černém jezere na Šumave, júl 1945. Na štátnej poznávacej značke Petrákovho športového automobilu je jeho osobné vojenské číslo F3377 a ľavý blatník zdobí znak Čs. samostatnej obrnenej brigády

týmto pomenovaním, niesol všetky stopy porazeného Nemecka a jeho vojnového spojencu Slovenska. Cestu prechodne nahradil pontónový most, na ktorom mala dozor hliadka jeho sovietskych staviteľov. Nevie, či jej uprený pohľad bol zameraný viac na môj sprievod, či na rovnošatu britského vojaka so štítkom Czechoslovakia. Staré Jelínkove kasárne, škola vedľa nich a sokolská budova boli obsadené novými víťazmi. Mojich priateľov, s ktorými som sa pred piatimi rokmi lúčil, som našiel v záhrade, ktorú opustil jej nemecký okupant. Uvažovali, ako z prezretých voňavých marhúľ pripraviť rovnako voňavú marhuľovicu. Spomínali sme na Bratislavu, ako sa v nej krátko po vypuknutí vojny začali rozťahovať nemeckí a slovenskí fašisti, keď

Budúci manželia Petrákovci na prechádzke Prahou, júl 1945

Svadobná fotografia A. Petráka z 22. decembra 1945

na uliciach pochodovali slovenskí vojaci v rovnošate československej armády so znakom dvojkříža na čapici. Nechýbali vtedy medzi nimi snaživci vo vysokých čižmách a v čiernej rovnošate, hrdiaci sa príslušnosťou k Hlinkovej garde, ktorej vzorom boli nemeckí SS-mani. To všetko zmizlo. Stratila sa slovenská armáda, ktorá sa hrdila spojenectvom s porazeným fašistickým Nemeckom. Preriedení dôstojníci bratislavskej posádky mlčali, akoby hľadali svoju vojenskú česť poškrvnenú na nesprávnej strane barikády. Tí, ktorým bol boj za slobodné Československo jasný od vypuknutia vojny, boli s víťaznou armádou v Prahe. Vojakov v upravenej vojenskej britskej rovnošate nebolo veľa, pôsobili však príťažlivým dojmom. Tu a tam sa medzi nimi objavili hrdí nositelia odznaku partizána, ktorý bol neklamným dôkazom a potvrdením správneho muža na správnom mieste.

21. skupina armád, ktorej podliehala Československá obrnená brigáda od vstupu na európsku pevninu, prestala jestvovať 25. augusta 1945 a všetky sily v západnej Európe dostali pomenovanie Britská armáda na Rýne. Československá armáda prešla pod československé velenie. Poľný maršal Montgomery vyjadril svoj obdiv a vďaka vojakom spojencov slovami: „Využívam príležitosť ukončenia vojny na tom, aby som poďakoval rôznym spojeneckým armádam, ktoré bojovali pod mojím velením. Belgičania, Čechoslováci, Holanďania, Francúzi, Poliaci a ostatné národy tvorili súčasť 21. skupiny armád. Všetci splnili svoju úlohu s významným a zaslúžia si náš obdiv. Okrem toho nikdy nezabudnem na triumfálne nadšenie a pohostinstvo, s ktorým sme sa stretli v oslobodených krajinách po našom

dlhom pochode Nemeckom.“ Boli sme malou súčasťou veľkého mohutného stroja, ktorý pracoval a budoval na pevných a solídnych základoch. Naučili sme sa vážiť si anglickú vzájomnú úctu, občana k občanovi a občana k vojakovi. S obdivom sme vnímali ich samozrejmú lásku k štátu. Nasiaknutí touto anglickou trpezlivosťou sme verili, že prinášame do oslobodenej vlasti demokraciu západného sveta, nevyhnutne spojenú so všetkými etickými a mravnými hodnotami, a že všetky zážitky padnú na úrodnú pôdu. Je krásne byť v republike oslobodenej a bude nádherné žiť v republike slobodnej. Tradícia našich prvých dvoch československých prezidentov vytvorila z prezidenta strážcu nielen štátu a demokracie, ale aj duše národa. Ak sa podarí občanom spoločného štátu vybrať si za svojich hovorcov tých, ktorí počúvajú základné tóny našich dejín, vyrastie nám nová republika, domov všetkých občanov v štát, v ktorom bude radosť a šťastie pracovať a žiť.

Do konca septembra zostávam na demarkačnej čiare so svojou rotou, ktorá sa postupne demobilizuje. Lúčim sa s vojakmi s vedomím dobre vykonanej spoločnej práce. Odchádzam služobne do Hodonína. Nemám ďaleko k rodičom do Brna, do Bratislavy za rodinou a do Prahy, kde mám dostať byt. Vzniká ďalší pilier v mojej životnej klenbe. Spoločné „áno“ až po hrob si píšeme na Vianoce 1945. V roku 1947 sa stávame rodinou. Teším sa, že budem svoje deti vodiť na hrad, ukazovať im hradnú stráž v batlledresse, v ktorom sme bojovali za Československú republiku, za spoločnú vlasť Čechov a Slovákov bez pomlčky, bez náznakov federácie a s hanbou za autonómiu, ktorá bola symbolom zrady. V myšlienkach budeme svoje deti vracat k československej mobilizácii v máji a septembri 1938, keď malý

A. Petrák s priateľmi na lyžovačke pod Veľkým Javorníkom, január 1946

sebavedomý národ Čechov a Slovákov, ktorý poznal význam ťažko vydobytej slobody, bol odhodlaný nevzdať sa.

Na Slovensku sa rodia sovietski partizáni, ktorí mali v spolupráci s KSS²⁷³ Slovensko rozkladať a demoralizovať. Boli medzi nimi ojedinelé výnimky, ktoré zvlášť charakterizujú hrdinstvo vojakov oddaných myšlienke spoločného štátu. Tým patrí obdiv a vďaka všetkých.

Dnes máme na Slovensku komunistov, ktorí vyhlasujú komunizmus za zločinný a zavrhnutiahodný, ako aj dedičov fašizmu, ktorí sa na fašizmus len hrali.

Objavujú sa komunistickí odbojári tvoriaci od vypuknutia vojny piatu kolónu Moskvy. Na scénu prichádzajú Stalinovi a Gottwaldovi komunisti, falšovatelia histórie, a pod plášťom oslobodenia Československa pripravujú diktatúru proletariátu v celej svojej hrôze. Oživujú unáhlené rozhodnutie ministra obrany o kapitulácii čs. armády po páde Francúzska. Generála Ingra obžaluje čs. poľný prokurátor 1. armádneho zboru v ZSSR z nezákonného rozpustenia čs. armády v zahraničí vo Francúzsku. Je súdne vypočutý komunistickou vyšetrovacou komisiou. Jeho trestné stíhanie je však zastavené, pretože súd nenašiel súdne stíhateľný trestný čin. Veliteľa paradesantnej brigády generála Prikryla²⁷⁴ začínajú viniť z podvodu a zo straty bojovej zástavy²⁷⁵. Bolo to pri prevoze mŕtveho Švermu²⁷⁶ zo slovenských hôr na trvalé uloženie v Prahe. Útoky na veliteľa brigády z komunistickej tlače neustávajú, ale zosilňujú. Verejnosť sa takto z obojstranného obviňovania dozvedela, že zatiaľ čo statoční vojaci mrzli v horách, pre Švermu-komunistu sa hľadalo teplé lôžko. Plány ruskej Kominterny²⁷⁷ na zbolševizovanie sveta sú stále zrejmejšie.

273 Komunistická strana Slovenska.

274 Prikryl, Vladimír (1895 – 1968) – čs. legionár a dôstojník. Na jar 1940 emigroval do Francúzska a ako veliteľ pešieho práporu 1. čs. divízie sa zúčastnil ústupových bojov proti Nemcom. Po evakuácii do Veľkej Británie stál na čele 2. práporu Čs. zmiešanej brigády. Od júla 1943 pôsobil v ZSSR a v januári 1944 sa stal veliteľom 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády, s ktorou sa zúčastnil bojov v Poľsku a na Slovensku. Po skončení vojny bol povýšený na brigádneho generála. V máji 1949 ho z politických príčin zatkli, degradovali a štyri roky väznili.

275 V. Prikryl bol obvinený zo zodpovednosti za stratu bojovej zástavy 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády, ktorá zmizla v chaotických dňoch po potlačení SNP. Vojenský súd ho však oslobodil.

276 Šverma, Jan (1901 – 1944) – český novinár a politik. V rokoch 1935 – 1938 bol poslancom čs. parlamentu za KSČ. V máji 1939 emigroval do Francúzska a od roku 1940 pôsobil v ZSSR. Tesne pred vypuknutím SNP bol letecky vysadený na Slovensku ako zástupca moskovského vedenia KSČ. Po potlačení Povstania zahynul počas namáhavého prechodu cez Nízke Tatry.

277 Komunistická internacionála (Kominterná), ktorá vznikla v Moskve v marci 1919, bola v skutočnosti rozpustená už v roku 1943.

Komunistická legitímácia v rukách karieristov, ľudí bez ideálov a mravných hodnôt, zneuctieva čoraz častejšie vojaka v battledresse. K slovu sa dostávajú tí, ktorí veľkú časť v zahraničnej armáde neslúžili, alebo sa zúčastnili na jej rozvracaní.

Veľmi rýchlo pribúda partizánskych povojnových protifašistických hrdinov napriek zásahu vtedajšieho ministerstva obrany, ktoré zistilo prípady podvodov. Ojedinele musel zakročiť aj súd. O to väčšia úcta patrí tým, ktorí v spleti podvodníkov plnili bojovú úlohu s mravnou čistotou. Partizánski falošní hrdinovia sa rozmohli natolko, že bolo treba vymedziť pojem partizán. Československý partizán sa definoval ako štátne spoľahlivý československý občan, ktorý pred 10. májom 1945 aspoň dva mesiace alebo za zvlášť nebezpečných okolností najmenej jeden mesiac patril k jednotke vyvíjajúcej v tyle nepriateľa bojovú alebo záškodnícku činnosť proti nacistickým alebo fašistickým okupantom alebo ich pomáhačom, zúčastnil sa proti nim aspoň v jednej akcii so zbraňou alebo s deštrukčnými prostriedkami. V ďalšom je ustanovenie, že československý partizán nie je ten, kto síce vyhovuje vyššie uvedeným podmienkam, dopustil sa však v čase, keď prináležal k partizánskej jednotke, trestného činu alebo iného odsúdeniahodného činu z pohnútok nízkych a nečestných alebo z tých pohnútok jednotku opustil. Čoskoro sa zistilo, že na Slovensku je mnoho takých, ktorí sa k Povstaniu či vojenskej účasti na ktoromkoľvek bojisku, partizánov nevynímajú, hlásili až vtedy, keď to bolo pre nich výhodné a keď sa podľa ruského vzoru nosili plné prsia metálom. Objavilo sa veľa povojnových partizánov gardistického pôvodu, ktorí zneuctievali činnosť priamych účastníkov odboja. O ich činnosti kolovali rôzne žarty. Z mnohých aspoň jeden. „Aj ja som podporovala a živila partizánov,“ hovorí starenka, ktorá sa uchádzala o priazeň komunistov. „A ako ste ich poznali, čo vám hovorili?“ „No predsa danke schön Mutti.“ (Ďakujem pekne, mamička.) Takých vtipov bolo neúrekom a nie všetky boli na zasmiatie.

V porovnaní s falošnými hrdinami výrazne kontrastuje mravná hodnota takých, čo po vypuknutí vojny odchádzali dobrovoľne a odhodlane bojovať za slobodu Československa. Na čele jednotiek zo západu i z východu prichádzajú velitelia, ktorí veľkú časť svojej vojenskej služby vykonali pri priamej obsluhu zbraní. Po návrate do vlasti bola táto služba vlasti zámerne zamlčovaná. Medzi povojnovými komunistickými partizánmi sotva mohli uplatniť svoju mravnú silu pri plnení občianskych povinností. Mnohí v neukojenej túžbe po sláve sa pred senzáciechtivými žurnalistami postavili na stranu fantastov, ktorí vyrábali hrdinstvo v partajnom sekretariáte. Činnosť mnohých doma i na fronte bolo možné preverovať až po vojne, nástupom totality si pohnuté osudy mnohí prifarbili a upravili. Pátranie po pravde, žiaľ, prerušil nástup totality. V dobe, keď sa komunistickí frontoví hrdinovia vyrábali v kancelárii komunistickej strany, slušný občan nenašiel mravné uplatnenie. Je podivuhodné, že o tých, ktorí preukázali

svoje odhodlanie prispieť k oslobodeniu svojej vlasti obsluhou dela či guľometu kdekoľvek a kedykoľvek, sa verejnosť nedozvedela takmer nič, hoci by to len zvýšilo jej mravnú silu a hodnotu. Títo ľudia plnili povinnosť vojaka na mieste najčestnejšom. Za plnenie týchto povinností sa im totalita komunistického režimu odovdala domovými prehliadkami, neľudským výsluchom, ponižovaním, žalárovaním, pracovnými tábormi a telesnými trestami.

Pri návštevách Bratislavy bolo vždy dost príležitostí na stretnutia so spolužiakmi, vojakmi a známymi, na ktorých nechýbal vzájomný obdiv.

Denná tlač nie zriedkavo oznamovala, že z veľkého počtu povojnových hrdinov, ktorí sa hlásia do novo sa tvoriacich národných výborov, je osemdesiat percent podvodníkov. Šuškada zverejňovaná v tlači informuje o tom, ako referenti národných výborov žiadajú o zakročenie na ruskom veliteľstve, aby ruskí vojaci nebrali chlieb určený pre civilné obyvateľstvo. Na inom mieste sa verejnosť sťažuje, že Červená armáda osloboditeľov kosí nezrelú pšenicu na poliach, že ranené civilné osoby vyhadzujú pri odvoze do nemocnice zo sanitných áut bez lekárskej pomoci. Znásilňujú ženy. Robotníci v továrňach sa pozerajú na to, ako ich výrobky pripravené na odoslanie objednávateľom ruskí vojaci nakladajú na autá ako vojnovú korisť. Slovensko platilo za svoju účasť na strane porazeného. Verejná šuškada prezradzovala tých, ktorí sa nahlas báli povedať, o čo a akým spôsobom prišli. Boli to rôzne hrozby a priateľstvá. Často sa uplatňovala pestovaná triedna nenávisť voči všetkému nekomunistickému a nesovietskemu. V novo sa tvoriacich pomeroch pod patronátom sovietskych osloboditeľov sa vojak západného frontu veľmi skoro dostal medzi tých, ktorých protifašistickí bojovníci s minulosťou partizánskeho rabovača v posledných rokoch vojny so závisťou hanbili za jeho účasť v boji počas celej vojny.

O ruských vojakoch sme toho z vlastného poznania veľa nevedeli. O ich statočnosti nebolo medzi nami pochýb. Poznatky tých, ktorí s nimi počas internácie prišli do styku, boli často dôkazom naivity, z ktorej sa nedala posúdiť opravdivosť vnútorného odhodlania. Rovnako prekvapený bol náš človek, ktorý za kúsok chleba navyše ponúkal ruskému vojakovi zapaľovač a ten ho odmietol slovami: „Eto ničevo u nas spilky“²⁷⁸ a vytiahol z vrečka škatuľku s niekoľkými zápalkami. Bolo vídať skupinky ruských vojakov, ako si vzájomne obdivujú celé predlaktie ovinuté náramkovými hodinkami. Moje zážitky s nimi boli zvláštne. Snažil som sa v nich vidieť dobrákov zo širokej ruskej zeme, avšak ich pohľad na dôstojníka v rovnošate západnej armády prezrádzaľ výchovu v triednej nenávisti. Videl som ich jazdiť v autíčkach po Prahe i na iných miestach, ktoré obdiv a vzrušenie ne-

278 Skomolená ruská veta, ktorá sa dá voľne preložiť: „Nepotrebujem to, my máme zápalky.“

vyvolávali. Zmocnila sa ma akási čudná predtucha. Stáli s puškou v ruke pri pridelených objektoch so závistlivým pohľadom na vojaka v battledresse, ktorého stranícka propaganda predstavovala ako vykorisťovateľa. Obracali sa na mňa muži i ženy, že im sovietski vojaci ukradli bicykel alebo hodinky a žiadali mňa o pomoc. Dupočul som sa, že ženy nemohli opustiť svoje bývanie po zotmení z obavy, že ich budú neúctivo obťažovať. Kedykoľvek som sa stretol s miestnymi obyvateľmi v bezprostrednej blízkosti sovietskeho vojaka, nevyjadrovali sa o nich ako vítaných osloboditeľoch. Po odchode sovietskej armády si mnoho občanov Československa vydýchlo, hlavne tí, a nebolo ich málo, ktorí poznali význam slova „davaj“ a všetko to, čo po ňom nasledovalo.

Ťažko hovoriť o politickej kultúre tam, kde sa národ po tisícročnej porobe dvadsať rokov učí demokracii, potom po boku fašistického Nemecka stavia divízie do boja proti komunizmu a v nastupujúcej mládeži vychováva nadšených šíriteľov nového poriadku a má krátko po jeho porážke stotisícovú armádu protifašistických bojovníkov, navyše s komunistickou legitimáciou.

Dajme slovo číslam, ktoré vojnové Slovensko s počtom 2 600 000 obyvateľov vyprodukovalo. Zo Slovenska bolo odvečených 80 000 občanov židovského pôvodu, z nich sa približne 70 000 z koncentračných táborov Hitlerovho Nemecka nikdy nevrátilo. Nebojme sa povedať a priznať pravdu, že k tomu prispeli slovenskí prisluhovači okupantov, Pohotovostné oddiely HG a dôstojníci hrdiaci sa nemeckými železnými krížmi za svoju snahu byť pri očisťovaní Slovenska.²⁷⁹ Proti okupácii Slovenska hitlerovskou fašistickou armádou vystúpilo na domácom území počas SNP 60 000 vojakov, ktorí tvorili 1. čs. armádu na Slovensku. Ďalej tu bolo 15 000 partizánov, ktorých počet po vojne podľa komunistických údajov stúpil na 30 000, vrátane partizánov pomocníkov.

SNP obnovilo československú štátnu zvrchovanosť. Bolo výrazom oddanosti Československu a odporom proti fašistickému režimu Dr. Tisa. Nebolo výhradnou záležitosťou žiadnej politickej strany, ale všeludovou vecou s účasťou všetkých vrstiev. Vzdelaný a kultúrny svet prijal SNP ako dôležitú udalosť veľkého politického významu. Malo však betónové základy a patinu Československa. Privítali sme ho v zahraničnej armáde s nevídaným nadšením a všade sme sa k nemu hrdo hlásili. Slovenskí vladári z roku 1939 spravili v predstavách západného sveta zo Slovákov fašistov a nacistov. To je politická ťarcha, ktorá tlačí a dusí slovenskú pravdu vo svete. Treba veľa snaženia pri očisťovaní Slovenska

279 V záujme objektivity treba uviesť, že dôstojníci slovenskej armády nemali s deportáciami židovských spoluobčanov do nacistických vyhladzovacích táborov nič spoločné. Viacerí slovenskí držiteľia nemeckých železných krížov sa však zúčastnili SNP a neskôr oddane slúžili komunistickému režimu.

od tejto príhody. Najlepším a najúčinnnejším argumentom v tejto práci je SNP. SNP malo aj v inom ohľade blahodarný účinok. Slováci mali vo svete obraz politicky nevyspelých, ktorí potrebujú mať nad sebou tútorov. To, že jeho vláda v roku 1938 hľadali ochranu u Hitlera, bol dostatočný dôvod nevyspelosti Slovákov. Tejto legende učinilo SNP v roku 1944 koniec. Svojím rozsahom, organizáciou, elánom, politickým cieľom a časovaním dokázali Slováci raz navždy svoju politickú vyspelosť.

X.

Boj o demokraciu. Komunistický puč a jeho dozvuky. V bojovníkoch za demokraciu sa hľadá triedny nepriateľ, v armáde nemajú uplatnenie

Bola sobota 21. februára 1948, šiel som s rodinou na popoludňajšiu prechádzku na pražský „kulaťák“²⁸⁰, kde vrcholili prípravy na uvítanie jari Matejskou púťou. Tu sa končili sprievody Pražanov z rôznych pražských závodov, ktorí od radosti, že odišli z práce o niekoľko zaplatených hodín skôr, nezrozumiteľne vykrikovali tu a tam slová, čo im komunistický sekretariát vytlačil pred odchodom na papier. Sledoval som ich, pričom som pomáhal manželke tlačiť kočík. Viac som sa sústredil na novinky začínajúcej sa Matejskej púte. Nepatril som k obdivovateľom prejavu demokracie tohto typu. Ľudia sa tu rozchádzali a zrejme sa ponáhľali domov z práce. Podobne to bolo pred budovou hlavného štábu, z ktorej vychádzali zamestnanci vo vojenskej rovnošate i v civilnom oblečení. Niektorí z nich sa zastavili a rozhliadali po nezvyčajnom dave. Ani oni nemali záujem o výkriky na ulici, ktoré verejnosť označovala ako rušenie verejného poriadku. Stretol som sa tu s bývalým spolužiakom z vojenskej akadémie. Pred niekoľkými týždňami upútal na seba pozornosť pri rozprave na jednom zo štábnych cvičení príspevkom o dôležitej funkcii „osvetového dôstojníka“ v novo sa tvoriacej československej armáde. Bola to práca usilovného žiaka, ktorá podľa sovietskeho vzoru mala prispievať k boľševizácii československej armády. Funkcia v takomto podaní je zneuctievajúca a neprijateľná v demokratickej armáde, ku ktorej sme sa hlásili.

Večerné rozhlasové správy (televízia ešte nebola) oznamovali, že prezident republiky v presvedčení, že sa cez víkend dá všetko do poriadku, odchádza na krátky odpočinok. Denná tlač nasledujúci deň uverejnila správu o revolte, zámerne vyvolanej triednymi aktivistami komunistov volajúcich po nepokojoch. Len Rudé právo písalo o hneve pracujúceho ľudu. Nebola to uspokojivá predzvesť. Pracujúci ľud, ako sa v Rudom práve písalo o rušiteľoch poriadku, prepadol sekretariát nekomunistických strán.

Bol som v tom čase poslucháčom tretieho ročníka vojenskej školy a zaujímal som sa o úspešné dokončenie, ktoré by mi uľahčilo výber ďalšieho služobného zaradenia. Veľkým prekvapením bolo, že mnoho študentov a niektorí prednášajúci na čele s veliteľom školy generálom Liškom sa do školskej budovy v pondelok na prednášky nedostavilo. Medzi prítomnými vzniklo podozrenie, že buď niektorí utiekli za hranice, alebo ich zatkli. Tieto podozrenia sa stupňovali,

280 Kulaťák – prezývka Vítězného náměstí v Prahe-Dejvicích.

keď niektorí poslucháči priniesli správy od manželiek dôstojníkov, vraj tajne odvedli ich manželov. Dôverný rozkaz ministra národnej obrany, ktorý nabádal zachovať pokoj, bol príkladnou ukážkou rozporu medzi slovami a skutkami. Ukazovala sa politicky motivovaná nenávisť, jav doteraz neznámy. Na popud komunistickej strany sa začali zakladať stranické bunky, politické bojové oddiely s úlohou kádrovať dôstojnícky zbor. Množia sa prípady politického nátlaku a vyhrážania. Mnohí na pracovnom stole objavujú prihlášku do KSČ s kategorickou výzvou: „Podpísi!“ Je to politická výstraha morálnej autorite tých, ktorí postihnutiu odolávali. Na nich sa začínajú po Februári divoké čistky. Z koreňov zla vyrastá zrada, násilie, bezprávie a nenávisť pestovaná pred Februárom 1948. V nervózne atmosfére, ktorá signalizovala zánik demokracie, sme sa v nasledujúcich dňoch dozvedeli, že napätú situáciu príde do školy v rámci prednášok upokojiť plukovník Reicin²⁸¹, známy za vojny ako osvetový pracovník s hodnosťou desiatnika v jednej z našich jednotiek na východnom fronte, v súčasnosti už nechvalne známy prednosta 5. oddelenia na Hlavnom štábe čs. armády. Toto oddelenie sa podľa ruského vzoru označovalo ako oddelenie obranného spravodajstva. Rovnako ako ostatní som bol zvedavý na toho, o ktorom sa v bežnej tlači písalo ako o pilnom externom poslucháčovi na vojenskej škole. Nikto ho však na prednáškach ani na predpísaných skúškach nevidel. Keď tlač zverejnila túto skutočnosť, prinieslo to nápravu podvodu, ktorého sa mocichtivý snaživec, v bežnom vojenskom slangu označovaný ako „vrchný špicel“, dopustil. Vystúpil s demagogickými frázami táborového rečníka vedomého si straníckej sily, so slovníkom triednej ideológie na reakcionárov a nepriateľov budovania socializmu. Obsah jeho prednášky bol dôkazom, že si zamenil študentov v učebni za tábor ľudu. Diskusia a otázky na kvalitu jeho odbornosti sa nepripúšťali. Ubezpečil nás všetkých o povinnej čistke, ktorá bude všade v armáde veľmi skoro prebiehať. Svoje nepopulárne, strach vyvolávajúce vystúpenie, ukončil slovami: „A teraz sa bude čistiť,“ mädliač si pritom posmešne ruky. Čoraz častejšie sa opakujú slová, že sa bojovalo len na východnom fronte a že odboj proti nacizmu a jeho prisluhovačom bol výhradnou vecou ilegálnych výborov KSČ. S úporným fanatizmom sa začali vymazávať zo spomienok statoční dobrovoľníci. Začal sa nový výklad dejín za pomoci predajných historikov s citáciou plodov ich

281 Reicin, Bedřich, vlastným menom Friedrich Reizinger (1911 – 1952) – čs. komunistický funkcionár a dôstojník židovského pôvodu. Od roku 1940 žil v ZSSR, kde pôsobil ako agent sovietskej tajnej polície medzi internovanými čs. vojakmi. Vo februári 1942 vstúpil do čs. vojenskej jednotky v ZSSR a vďaka podpore vedenia KSČ rýchlo postupoval po hodnostnom rebríčku. Od apríla 1945 stál na čele čs. vojenskej spravodajskej služby, z ktorej urobil poslušný nástroj komunistickej strany. Po februári 1948 bol vymenovaný za námestníka ministra obrany a povýšený na brigádneho generála. Aktívne sa podieľal na politických čistkách v dôstojníckom zbore až do februára 1951, keď ho v rámci mocenských bojov na Ministerstve národnej obrany uväznili. Ako jeden z členov tzv. protištátného sprisahaneckého centra bol potom odsúdený na trest smrti a 3. decembra 1952 popravený.

zvrhlého ducha. Prví statoční obrancovia demokracie sú vykreslení ako vrahovia, cynickí vyznávači rasizmu a kultu osobnosti. Vojaci západného frontu po boku statočných vojnových spojencov, ktorí boli v boji od počiatku vojny, sú agenti imperialistov a kriminálne živly v rukách kapitalistov, ktorí čakali na to, až sa vojna skončí a ktorých je treba likvidovať. Objavujú sa kvázi partizáni a mnohým z nich, zbabelcom na fronte, chutí krv natoľko, že po skončení vojny vo svojej zbabelej nenávisti dobrovoľne vraždia. Je neuveriteľné, kam až zvrhla teória o triednom boji dovedie toľko ľudí. Za zvodnými slovnými frázami o beztriednej spoločnosti sa skrýva jedovatý obsah klamstva, násilia a barbarstva.

Pri plnení svojich služobných povinností som úzkostlivo dbal na to, aby som svojim vyjadrením vyvolával presvedčenie o nepolitickosti demokratickej armády. Dôstojníci západného frontu boli od samého začiatku po príchode do oslobodenej vlasti terčom nenávisti. Boli to oni, ktorí sa v šesťročnej vojne postavili za demokratické Československo. O konjunkturalistoch kam vietor, tam plášť, o odrodilcoch a ich prisluhovačoch ani medzi nimi núdza nebola. Politický kompas bol smutným ukazovateľom mravného úpadku ľudí. Prezident Beneš, ktorý podpísal všetky znárodňujúce dekréty, nepodpísal komunistami navrhovanú ústavu po februári a 7. júna 1948 odstúpil a utiahol sa znechutený vývojom do svojho sídla v Sezimovom Ústí.

Po februárových udalostiach sme čoraz častejšie počúvali cudzí rozhlas, zvlášť vtedy, keď si poslucháč chcel urobiť správnu predstavu o priebehu udalostí, o ktorých domáca tlač a rozhlas z neznámych dôvodov mlčali. Začala sa šuškaná, že komunistický režim pripravuje prenasledovanie a likvidáciu dôstojníkov, ktorí bojovali na západnom fronte. Ubezpečoval som sa, zrejme v naivnom presvedčení, vyhýbajúc sa pochybnostiam, že demokracia v právnom štáte podobné prechmaty nepripustí. Aj nový „robotnícky“ prezident nastupujúci na post veľkého stúpenca demokracie sa snažil uistiť verejnosť, že voči veľkému demokratovi má obdiv a úctu. Farizejstvo jeho slov potvrdila blízka skutočnosť. Zo snívania o socializme a komunizme nás čoskoro vyviedli odstrašujúce skutky, perzekúcia a vyšetrovacie procesy.

Svoj voľný čas som intenzívne venoval sokolskému cvičeniu. Sokolstvo bolo vo mne od útleho veku. Uchvátila ma jeho myšlienka a spôsob verejného prejavu. Sokolské žiacke šíky som navštevoval pravidelne. Tak to bolo v doraste i členstve. Sympatizoval som s činnosťou sokolstva vo všetkých úsekoch. Tým viac som nadvicoval vystúpenie na XI. všesokolský zlet. Februárové udalosti môj záujem o úspech sokolského zletu nenarušili, aj keď niektorí jednotlivci vyjadrovali nespokojnosť s pokračovaním nácviaku. Pri návrate z večerného cvičenia 27. februára som stretol skupinu miestnych obyvateľov, ktorí medzi

sebou s rozrušením rozprávali. Dozvedel som sa od nich, že boli svedkami, keď záchranka odviezla JUDr. Prokopa Drtinu, známeho rozhlasového hlásateľa z Londýna za vojny, ktorý vytrvalo podporoval odpor ľudu proti okupantom pod menom Pavel Svaty²⁸². V zúfalstve nad vznikom novej nedemokratickej situácie skočil v samovražednom úmysle z okna svojho bytu, neďaleko môjho bydliska. Neskoršie ho za ponižujúcich podmienok vypočúvali a týrali. Bol to smutný zážitok, ktorého som bol nechtiac náhodným svedkom a zanechal vo mne trvalú spomienku na statočného vlastenca z 2. svetovej vojny. Denná tlač začala živiť čitateľov správami o zatýkaní, výsluchoch, domových prehliadkach a odhaľovaní zbraní, ktoré v mnohých prípadoch slúžili ako strašidlo, ale bdelé oko pátračov a vyšetrovateľov v službách Štátnej bezpečnosti ich predkladalo spolu s ich držiteľmi ako nebezpečný živel pripravujúci štátny prevrat. Uvedomil som si, že aj ja mám nemecký Schmeiser so zásobníkom streliva, ktorý som si priniesol z vojny ako spomienku, „suvení“, ako korisť z úspešného ukončenia vojny. Mal som ho uložený v debni na povale, voľne prístupný obyvateľom domu. Podobný materiál u bývalých účastníkov frontu nebol v tom čase zvláštnosťou. Na stretnutiach sme sa často jeden druhému zverovali o svojich frontových úspechoch a neúspechoch a získaných suveníroch. Uvedomoval som si za danej politickej situácie neuváženosť a riziko s ňou spojené. Odhliadnuc od zákroku bezpečnosti nie je rozumné ponechať funkčnú zbraň so strelivom uloženú v debne na mieste, ktoré je verejne prístupné všetkým obyvateľom domu. Trestná zodpovednosť je tu na mieste. Opatrnosť je matka múdrosti. Domové prehliadky hrozili demokratickým dôstojníkom západného frontu čoraz viac. Ak by dotieravá štátna bezpečnosť takýto materiál našla, postavilo by ju to pred úlohu vypracovať obžalobu o protištátnom sprisahaní, ktorá by sa s veľkým jasotom skončila hrdelným rozsudkom. Nerozpakoval som sa. Znepokojený vzniknutými pomermi rozhodol som sa jedného večera po návrate zo sokolského cvičenia vyhľadať uschovaný Schmeiser, rozložiť ho na jednotlivé súčiastky vrátane zásobníka so strelivom a hodiť ich do kanála. Súčiastky, ktoré sa mi takto nepodarilo zlikvidovať, som išiel rozhodiť do vzdialeného lesíka. Budúcnosť ukázala, že to bol predvídavý čin, ktorým sa moje meno vymazalo z tabuliek tých, ktorí za svojvôľu komunistov zaplatili životom.

Sokolský nácvik pokračoval pravidelným tempom, ktoré vyvrcholilo na Strahovskom štadióne. Zlet sa konal počas 30. výročia vzniku našej štátnej samostatnosti. Boli to zároveň tri roky po ukončení 2. svetovej vojny a niekoľko

282 Český právnik a politik Prokop Drtina (1900 – 1980) nebol v Londýne iba rozhlasovým komentátorom, ale predovšetkým blízkym spolupracovníkom E. Beneša. Od novembra 1945 až do februára 1948 zastával funkciu čs. ministra spravodlivosti. Po komunistickom prevrate sa neúspešne pokúsil spáchať samovraždu. Z politických príčin bol potom až do roku 1960 väznený.

mesiacov po februárových udalostiach, ktoré boli začiatkom boľševizácie krajiny pod rúškom nimi chápanej „ľudovej demokracie“. Všetky tieto udalosti mali značný vplyv nielen na samotný zlet, ale už aj na jeho prípravu. V sokolskom združení sa pod heslom „v zdravom tele zdravý duch“ pestovali mravné hodnoty úprimného vlastenectva. Postavilo sa otvorene proti znásilneniu národa tak, ako ho pod menom pracujúceho ľudu predstavovali komunistickí diktátori. Pofebruároví teroristi sa snažili vytrvalo svojším spôsobom vniknúť do všetkých odborov verejného života. Sokolstvo bolo na rade ako prvé. Vedelo sa, že komunistickí nositelia nového poriadku nezasiahnu rozhodným spôsobom do tejto dobrovoľnej, demokratickej, najsilnejšej športovej organizácie pred ukončením zletu. Boli si dobre vedomí toho, že by tým svetu ukázali svoju totalitnú predstavu. Všetky prípravy so sokolským vystúpením boli vykonané bez účasti komunistov a ich triedneho zásahu. Okrem sústavných ohováraní a slovných útokov na reakčné vedenie nevedeli sa prejaviť iným spôsobom. Navyše komunisti sa radi vystavovali cudzím perím a tradícia sokolstva im dávala príležitosť, aby využili túto udalosť na vlastnú propagáciu.

Praha žila vo víre nepredvídaných udalostí. Už počas vystúpenia sokolského žiactva boli diváci svedkami komunistických výkrikov. Dorast – mládež, ktorá sa vie ľahko nadchnúť pod vedením demagógov pre rôzne pochybnosti, bola pevne v rukách svojich cvičiteľov, a tým jasne na strane všetkých, ktorí sa nebáli hlásiť k Masarykovej republike. Tieto prejavy boli hromadné a neklamné. Presvedčil sa o nich každý, kto v tom čase do Prahy prišiel. Nevideli, lepšie povedané nechceli to vidieť, československý rozhlas a komunistická tlač. Od februára v nich sedeli ľudia, ktorí mechanicky a bezhlavo s triednym zafarbením vykonávali rozkazy „MIO“ (prezývka veľmi nepopulárneho Ministerstva informácií a osvetly). Jeho tlak na sústavné umlčovanie skutočného stavu vecí zákonite prispieval k rozmachu šuškanej propagandy. S nevšedným záujmom sa očakávali hlavné zletové dni.

Bol som členom miestnej pražskej jednoty v Dejviciach neďaleko bydliska. Prežíval som celé obdobie sokolských príprav rovnako ako ostatní členovia jednoty s neskrývaným záujmom. Boli medzi nami tí, ktorí sa pozerali s obavami v ústrety neistej budúcnosti, boli aj radikálnejší, ktorí sa od začiatku príprav stavali proti účasti na zlete. Po rozumnej úvahe a dohovore od svojho úmyslu odstúpili. Tým bola účasť na dochádzke takmer stopercentná. Bola to účasť dobrovoľná, nikým nevnučená, kde náčelník jednoty tým, ktorí si neplnili bez riadneho ospravedlnenia dochádzku, dal zrozumiteľne najavo, že ak nemajú záujem o cvičenie, cvičiť nemusia a budú braní ako nečlenovia. Vplyv novo sa tvoriacich pomerov bol zrejмый. Pri jednom z večerných cvičení niekoľko dní pred zletom, zrejme podľa pokynov vyšších orgánov z MIO, sme si vypočuli, aby sme sa počas slávnostných dní, ktoré boli pred nami, vyhýbali takému konaniu a prejavu,

ktoré by mohli sokolskej myšlienke škodiť. Boli to vzrušujúce nezabudnuteľné chvíle, keď sa mohli občania napriek varovaniam prejavíť skutočným zdravým zmýšľaním. Bol som ich bezprostredným svedkom a účastníkom. Na nástupisku sme museli často počúvať napomínanie, aby sme sa nedali strhnúť k nerozumnostiam. Stále bolo počuť volanie skupiniek po Masarykovi a Benešovi. Rovnaký nesúhlas sa ozval aj v hladisku, predovšetkým na členskej tribúne. Nový prezident Gottwald, ktorý bol prítomný na všetkých hlavných dňoch, sa v žiadnom prípade nemohol hrdiť priazňou prítomných divákov. Jeho príchod do prezidentskej lóže bol sprevádzaný slabým prejavom úcty. Na všetkých tribúnach bolo veľa skrytých sľedičov a príslušníkov v rovnošate Zboru národnej bezpečnosti, zhromaždených z celej republiky na udržanie poriadku. Nikde nezasiahli. Najväčšou udalosťou bol sprievod sokolstva Prahou. Bol skvele organizovaný. Jeho účastníci hovorili jasne a zrozumiteľne. Nebolo sokolskej župy, ktorá by nedávala najavo svoje národné a politické zmýšľanie. Sledoval som sprievod v dolnej časti Václavského námestia medzi tými, ktorí sa hlásili k Masarykovmu odkazu. Zo sprievodu tu znelo hlasne a rozhodne: „Bez Beneša a Masaryka nie je žiadna republika,“ „Chceme Beneša na Hrade, a nie v ohrade.“ Prítomným neušlo, že najväčší spontánny prejav nadšenia a volania po Masarykovi bolo počuť od župy Brnianskej a Plzenskej. K nim sa radila jednota z pražskej Libne, ktorá manifestovala svojským spôsobom. Všetci jej príslušníci pochodovali ticho, bez zvláštneho prejavu nadšenia, skoro by sa dalo povedať v smútku. Len občas pravidelne na neviditeľný a nepočuteľný povel zdvihli všetci do výšky miniatúrne štátne vlajočky USA. Mohutný ohlas, ktorý týmto spôsobom dosiahli medzi divákmi na chodníkoch, bol jasnou odpoveďou, ktorá privádzala všetkých do varu. Fotografii a novinári reportéri nemali ľahkú prácu. Za týchto podmienok ťažko hľadali príležitosť zhotoviť snímky a reportáž, ktorá by vyhovovala požiadavkám komunistického MIO. Všimol som si márne úsilie jedného z reportérov. Zrazu sa rozbehol k hlúčiku prizerajúcich. Medzi nadšencami bolo dievčatko, ktorému sa dostala do rúk červená vlajočka s označením ROH (Revolučné odborové hnutie). „Len mávaj veselo ďalej,“ posmeľoval ho reportér, pripravujúc si objektív fotoaparátu. Dievčatko bolo zrejme v rozpakoch, prečo práve ju si vybral na fotografovanie. Zdráhalo sa a vzdorovalo vyhovieť želaniu fotografa. Až po niekoľkonásobnom opakovanom naliehaní zdvihlo vlajočku. Predtým, ako mohla byť snímka zhotovená, vystrčil niekto z divákov v blízkosti pred objektív vlajočku v štátnych farbách a veselo ňou zamával pred fotoreportérom. Ten sklamaný mlčky odišiel na iné miesto. Aký ohlas mal sprievod Prahou, prezradil článok ministerského predsedu uverejnený v sokolskom vestníku po sokolskom zlete, v ktorom sa odvážil sťažovať na „niekoľko členiek“, ktoré odvracali hlavu opačným smerom pri prechode okolo prezidentskej tribúny.

Zvláštne udalosti sa prihodili aj na armádnom dni. Sklamanému komunistickému vedeniu nemohlo uniknúť fiasko, ktorého sa dočkalo. Armádny deň mal byť

ukázkou a dôkazom toho, že armáda-vláda-luď je jedno. Vstupenky na tento deň boli už dávno predtým vypredané, ale ich majitelia neboli zárukou pre MIO, že zmýšľajú podľa jeho želania. Radšej by tam videlo tých, ktorí v komunistických sekretariátoch boli cvičení volať na slávu a hanbu podľa želania a nariadenia strany. Všemocná ÚRO (Ústredná rada odborov) mala tiež pripravený káder svojich ľudí, ktorí nezasväteným divákovi mali predviesť hlučnú propagandu v dostatočnom ľudovodemokratickom zafarbení. Urobili to spôsobom, ktorý je vlastný tým, čo sú neschopní zmieriť sa s pocitom porážky. Natlačili sa falošné vstupenky a vydali podľa príkazov strany. Na všetkých prístupoch k hlavnej tribúne bol v tento deň veľký nával a v blízkosti prezidentovej lôžže sa ozývalo davové skandovanie, ktorým sa nechal oslavovať porazený Hitler, v rasovom zafarbení. Jedna skupina s falošnými vstupenkami sa domáhala dnu nevyberavým spôsobom. Službukonajúci orgán ju upozorňoval, že príslušné miesta sú obsadené a že vstupenky, ktoré prichádzajúci ukazujú, sú nesprávne. Hrubo ho odstrčili a vtrhli na štadión. Podobne násilne vnikli aj na niekoľkých ďalších miestach a polícia, vtedy už ako Zbor národnej bezpečnosti, sa na to bez zakročenia prizerala. Usporiadatelia sa márne domáhali jej pomoci. Jej príslušníci zrejme vedeli, o čo ide, a nebolo im dovolené zakročiť z obavy, aby náhodnou nezasiahli proti ľuďom, voči ktorým zakročiť nesmeli. Verejnosť o udalosti informovali rozhlas a tlač spôsobom, ktorý nenechal nikoho na pochybách o morálke tvorcov nového poriadku. Správa hovorila: „Medzi divákmi bolo tentoraz mnoho z radov pracujúcich, ktorí usporiadali prezidentovi Gottwaldovi nadšené ovácie.“ Hovorili sme o týchto udalostiach na prvej cvičebnej hodine po zlete, ktorú zvolal náčelník jednoty slovami: „Dnes nebudeme cvičiť, pohovoríme si o tom, čo sa nám na zlete páčilo a čo nepáčilo.“ To boli slová uvítania. Hovorili sme v rušnej diskusii o všetličom. Jeden z prítomných nezabudol priniesť falošné vstupenky, ktoré sa na armádnom dni objavili, a porovnávali sme ich s našimi pravými. Našli sa medzi nami takí, ktorí takéto spôsoby pokladali za „protivládne prejavy“, ako sa o nich začalo všeobecne hovoriť. Dospeli sme k záveru, že sokolstvo jasne tlmočilo ľuďu svoj nesúhlas s politikou, ktorá zneužila jeho meno. Každý z prítomných vedel, že ohlas týchto mohutných udalostí poletí po celej republike a že skoro bude mať za následok ďalšie opatrenia, ktoré od základu zmenia štruktúru sokolstva na orgán servilný totalite vo forme spartakiád. Naše stretnutie sa končilo pozdravom: „Do videnia po prázdninách.“ Nevedel som ešte vtedy, či mi služobné pomery dovoľia navštevovať po prázdninách pravidelné hodiny telocviku. Pred podobnými problémami stáli aj ostatní. Netajili sme sa tým, že totalitnej ideológii slúžiť nebudeme. Vzájomným stiskom rúk a sokolským „nazdar“ sme sa rozišli.

V listoch početným priateľom vo Veľkej Británii som ich nezabudol upozorniť, že napriek novým pomerom neveštiacim nič dobré som stále rozhodnutý zúčastniť sa na olympijských hrách. Boli to XIV. olympijské hry od 29. júla do 14. augusta

1948. Išlo o skvelé športové gesto krajiny usporiadať najväčšiu slávnosť športovcov povojnového sveta. Neboli na ňu pripustení športovci Nemecka a Japonska ako agresori 2. svetovej vojny. Aj trasa olympijského ohňa Nemecko obišla. Miestom hier bol v nacistami zbombardovanom Londýne vybraný štadión vo Wembley. Ubezpečili ma, že vstupenku na ktorýkoľvek deň, počínajúc otváracím ceremoniałom, mám zaručenú. Mala to byť súčasne moja prvá návšteva Veľkej Británie po troch rokoch, plánovaná spoločne s mojou rodinou. Keď som sa po februárových udalostiach začínal konkrétnejšie zaujímať o vycestovanie, radili mi tí, čo už mali do činenia s 5. oddelením, aby som sa nepúšťal do vecí, ktoré sú pre príslušníka západného frontu vopred určené na neúspech a zbytočne zaplňujú register nepopularity u Reicina. Uistovali ma, že do Londýna sa nedostanem. Priateľom v Británii som oznámil, že sa mi nepodarilo získať cestovný pas. Sklamanie a poľutovanie som vyjadril v liste, nechválil som tých, ktorí mi návštevu hier znemožnili. Pochopiteľne, list adresátovi nedošiel, čo bol neklamný dôkaz cenzúry. Cestu som musel odrieť prostredníctvom britských priateľov, ktorí boli na návšteve v Československu. Moja životná túžba vidieť sviatok športovcov celého sveta zlyhala druhý raz. Nevedel som sa zmieriť s udalosťami, ktoré sa po Februári prejavovali hrozivým spôsobom. Pri počúvaní zahraničného rozhlasu som sa dozvedal o tých, ktorí utiekli, a denná tlač oznamovala mená popravených alebo odsúdených na dlhoročné väzenie preto, že obhajovali právo na vlastný názor. Hoci vojenskú školu som absolvoval s veľmi dobrým prospechom, zásluhou 5. oddelenia ostala pre mňa funkcia náčelníka štábu tankovej brigády v Žatci. Nebola to funkcia lákavá. Žatecká brigáda bola jednotka tvorená velitelským zborom väčšinou z jednotiek východného frontu, v ktorých prevládali volynskí Česi. Nebol som touto správou veľmi nadšený. Prijal som ju však ako príležitosť na dôsledné plnenie svojich vojenských povinností. Kamaráti, ktorým som sa o svojom novom pôsobisku zmieňoval, ma varovali, že Žatec je za daných pomerov pôda veľmi nebezpečná. Zistil som to veľmi skoro.

Nastúpil som na nové pôsobisko s puncom, ktorý nebol dobrým odporúčením. Veliteľ brigády ma privítal s radosťou, že má nového pracovníka, ktorý mu pomôže zvládnuť prácu spojenú s výcvikom brigády v nových pomeroch, pretože pre stranické povinnosti na ňu nemá čas. Veľmi dôverne ma oboznámil s pracovným prostredím. Do jeho kancelárie viedli dve dvere. Jedny z chodby a druhé do miestnosti, ktorá mala byť mojím pracoviskom. Upozornil ma, že za ním prichádzajú miestni politickí pracovníci, členovia komunistickej stany zo Žatca a iných miest, a že je často nútený počúvať a vybavovať nechutné a zdĺhavé prípady, nie vždy vhodné na riešenie. Na vnútornej strane pracovného stola mal tlačidlo, ktorým mohol nenápadne na mňa zvoniť. Upozornil ma, že ak by mi zazvonil, je to pre mňa znamenie, aby som vošiel do jeho pracovne a odvolal ho k naliehavému telefonickému rozhovoru a takto ho zbavil nechutnej dotieravej straníckej návštevy.

Získal som byt v Prahe, čo mi umožnilo vracat' sa k rodine častejšie. Na Žatecku sa usídlilo veľa volynských Čechov, ktorí sa po skončení vojny vrátili do svojej starej vlasti z východného frontu v nádeji, že navždy uniknú tomu, čomu všeobecne hovorili „komunistický poriadok“. Mnohí z nich sa neostýchali vyjadriť svoje rozhorčenie nad pomermi, z ktorých sa vystaňovali, ale zisťovali, že u nás sa nastoľujú. Netajili sa otvoreným nepriateľstvom voči Sovietskemu zväzu, vinou ktorého mnohí stratili svojich najbližších ešte pred odchodom na front. Miestne komunistické orgány verejnej správy dozerajúce na bezpečnosť štátu mali s nimi mnoho práce. Nevidel som žiadne previnenie v tom, keď som im dával najavo svoje sympatie. Rovnako som v nich nevidel žiadne prekážky vo vzájomnej spolupráci pri budovaní spoločnej demokratickej vlasti.

Demagógia, pestovaná a privedená komunistami v československej jednotke zo Sovietskeho zväzu i zo západu, nedala na seba dlho čakať. Veľmi skoro som spoznal, že armáda sa stala prvým terčom, na ktorý sa komunistická strana zacielila. Vedelo sa, že v danom zložení nie je na ňu spoľahnutie. Preto na všetky veliteľské miesta dosadzovali komunistické bunky, ktoré pod plášťom obranného spravodajstva plnili príkazy dôverníkov a vyhlasovali takto vybrané osoby za vojensky nespoľahlivé. Okrem toho tu boli dôstojníci osvetovej výchovy, ktorí v spolupráci s orgánmi vojenského spravodajstva vyberali tých, ktorí sú pre totalitnú výchovu neschopní. Stretával som sa s pracovníkmi tohto typu. Mnohí z nich v úzkej spolupráci s dôstojníkmi 5. oddelenia svoje služobné hlásenia začínali slovami: „Predstierajúc priateľstvo dozvedel som sa...“ A to, čo sa dozvedel, bolo vzápätí príčinou zatýkania so všetkými dôsledkami ich podlej činnosti.

Atmosféra strachu pretrváva, používajú sa provokácie, podvrhnuté dôkazy a priznania sa vynucujú mučením. Zatýkanie je bežné. Stačí obvinenie, že ide o agenta, špióna, zradcu bez uvedenia dôkazov, ktoré by oprávňovali zaistiť ho. Úloha vyšetrovateľov spočívala v tom, aby získali dôkazy. K tejto atmosfére prispievalo vedenie armády na čele s komunistickým zapredancom ministrom Svobodom, ktoré si osvojilo koncepciu pripútania Československa k ZSSR so všetkými dôsledkami.

Zlovestným dokladom podriadenosti čs. zahraničnej politiky Stalinovi po skončení vojny bolo vymenovanie nových dôstojníkov na najdôležitejších armádnych miestach. Z funkcie odišiel statočný generál Sergej Ingr a velenie armády zverili slabochovi, hračke v rukách komunistov, gen. Svobodovi. Veliteľ náhradného práporu mal na bojisku 3000 volynských Čechov. Ako vyšší veliteľ nezodpovedne plytval ľudským materiálom. Ako politik bol nielen slaboch, ale aj zapredanec, ktorý po februárových udalostiach podľa početných dokladov hovoril o podvratných živloch v armáde, ktorých sa treba zbaviť, a s nezodpovednou ľahkosťou

podpisoval dekréty, podľa ktorých zo zvláštnych služobných dôvodov nebolo pre demokratických dôstojníkov v armáde miesto. Stal sa nedôstojnou bábkou v rukách politických pirátov, ktorí už za vojny podkopávali čs. demokraciu. Ako nový minister obrany sa veľmi rýchlo snažil uplatniť nedemokratické vedomosti osvojené v Sovietskom zväze. V dôvernom rozkaze sme čítali: „... Vojenská správa má záujem na tom, aby nielen príslušníci armády, ale aj členovia ich rodín mali kladný postoj k dnešnému štátnemu zriadeniu“ (rozumnej dobe po komunistickom puči vo februári 1948). V ďalšom zo svojich dôverných rozkazov informuje podriadených, že poručík X dozvediac sa hodnoverným spôsobom o zámeroch kapitána Y zbehnúť do cudziny toto neoznámil, hoci to bola jeho povinnosť. Dal tým jasne najavo, že povestné rytierske správanie, také typické pre dôstojnícky stav, sa nadraduje nad novú štátnu normu: udavačstvo. Minister Svoboda veľmi dobre vedel o zločinoch napáchaných za múrmi pankráckej väznice, o hrozbách, ktorým sú vystavení dôstojníci, jeho bývali spolubojovníci. Moskovsky orientovaný čs. minister obrany uplatňoval odlišné parametre demokratického zmýšľania. Pod jeho velením sa začala narušovať tradičná nepolitickosť dôstojníckeho zboru československej armády, čo bol signál jej pozvoľného rozkladu a rozpadu a to viedlo k vyhláseniu: „Budovanie ľudovodemokratickej armády na princípoch ľudovodemokratického štátu v najtesnejšej spolupráci s víťaznou veľmocou na východe so ZSSR.“

Generál Klapálek po návrate do vlasti a nástupe totality zbabelo pozeral na to, ako jeho podriadení, ktorých kedysi učil na vojenskej akadémii, odchádzajú na popravisko a spolu so svojím rovnako vzdelaným ministrom mlčali. Každý rád počúva o svojej veľkosti, najradšej o tej minulej, tá nič nestojí. Obom z nich, podobne ako mnohým iným, išlo o zámerné ukazovanie svojho ja. Generál Klapálek si zvolil slúžiť režimu, ktorý popravil mnoho statočných vojakov. Mravne ho to ako vyššieho veliteľa v žiadnom prípade neospravedlňuje. Veľmi skoro sme v nich spoznali tých, ktorí neprimerane nadnášajú svoju osobnosť a nedbajú na neoprávnenosť svojich počinov. Zabudli, že demokraticky vychovaný občan je pod prísnu verejnou kontrolou a zo svojej funkcie odchádza, keď sa previní voči zákonom morálky. Hneď od počiatku, keď komunisti uchvátili moc v roku 1948, sa obidvaja dôstojníci snažili, ako len vedeli, aby znížili význam akejkoľvek odbojovej akcie, na ktorej sa nezúčastnili. Netrpezlivo čakali, až im do lona spadne kariéra, ku ktorej ich viedli osobné ambície a závisť voči svojim charakterným kolegom.

Minister Svoboda a veliteľ 1. vojenskej oblasti gen. Klapálek tvorili jadro „armádneho poradného zboru“, ktorý rozhodoval o postoji podriadených k ľudovej demokracii. Tento zbor prerokoval takmer tisíc prípadov a roztočil špirálu, v ktorej sa nakoniec ocitli obidvaja. Ich podpisy na prepúšťacích dekrétach

dôstojníkov sú neklamným dôkazom zbabelosti. Sklamali a zradili nás, keď si zvolili slúžiť komunistickému režimu. Zapredali sa komunistom a u nich boli zárukou ich ďalšej nečestnej činnosti. Do radu generálov Ingra, Lišku, Píku, Lukasa a ďalších v žiadnom prípade nepatria. Ani u jedného z nich sa nenašla odvaha postaviť sa na odpor a odmietnuť.²⁸³

Bolo treba byť opatrný pri komunisticky orientovaných dôstojníkoch. Posádka v Žatci s počtom do 3000 osôb nemala priestory ani na zbrane, ani na ubytovanie. Bola to nová vojenská posádka vytvorená po 2. svetovej vojne. Pomery v nej boli veľmi neutešené. Denne som bol svedkom, ako neviditeľná moc živená straníckym aparátom podlamuje prácu tých, čo sa rozhodne stavajú proti intrigám, dávajúc prednosť demokratickej výchove pred demagógiou a politikárčením. Partizánska lúza po nás beztrestne plúvala v tlači aj v rozhlase. Boli to rozdivočení komunistickí partizáni s maslom fašistického slovenského štátu na hlave.

V brigáde sa mi strácali dôstojníci a mužstvo bez môjho vedomia. Nechápal som príkaz odosielat' do „TNP“menovite vybraných vojakov, riadne vykonávajúcich svoje výcvikové povinnosti. V tom čase som totiž nevedel, čo tento výraz, ktorý sa objavil v rozkazoch nadriadených ako novinka, znamená. Veľmi skoro som sa dozvedel, že sú to tábory nútenej práce a osoby do nich určené odchádzajú do zákopových práporov, ktoré nemajú nič spoločné s vojenským výcvikom. Osobným neúspechom pre mňa bolo aj to, že som odosielaným nevedel podať uspokojivé vysvetlenie a dôvody. Zaumienil som si, že vlastnou autoritou a vplyvom zabránim odstraňovaniu vojakov z výcviku podobným spôsobom. Žiadal som o podporu svojich predstavených proti komunistickej činnosti v armáde. Odbíjali ma váhavým krčením ramien a pochybnými prísľubmi s nápravou, ktorá neprichádzala.

V tlači sa objavovali správy, že armáda potrebuje mladých dôstojníkov veliteľov s poznámkou, že vzdelanie nie je rozhodujúce. Dôležité je byť členom strany. Zvláštnosťou v žateckej posádke bolo letisko za mestom. Ďalšou zvláštnosťou bolo, že na ňom štartovali lietadlá len v noci. Lety neboli pravidelné, ale časté. Išlo o štart dopravných lietadiel. Po dohode s veliteľom brigády, ktorý sa viac staral o stranícku prácu, som sa rozhodol pátrať po príčinách a preveriť šuškanu, ktorá hovorila o štarte amerických lietajúcich pevností prepravujúcich civilné osoby. Na ceste k letisku bol veľký nápis: „Vstup zakázaný.“ Išlo zrejme o jednu z najutajovanejších operácií po druhej svetovej vojne. Prebiehala na poľnom letisku, rýchlo zhotovenom v bezprostrednom okolí Žatca. Jej súčasťou bolo

283 Svoboda i Klapálek napriek tomu zakrátko upadli do nemilosti. Oboch v roku 1950 z armády prepustili a uväznili.

vytvoriť most medzi Izraelom a Žatcom. Najväčší mestský hotel v Žatci, preplnený prechodným pobytom osôb židovského pôvodu hovoriacich po anglicky a vyhýbajúcich sa osobnému styku s miestnym obyvateľstvom, to potvrdil. Boli to predovšetkým americkí a britskí občania, ktorí sa ponáhľali pomôcť Izraelu ako dobrovoľníci zo skutočného presvedčenia. Išlo o mladých ľudí vo veku niečo málo nad dvadsať. Odmietali naviazať so mnou rozhovor, o čo som sa pokúšal. Upozornil som na tento stav svoje nadriadené orgány. Ubezpečili ma, aby som bol v tejto veci bezstarostný, že celá vec je pod kontrolou a dohľadom ústredného výboru KSČ.

O zdravotnom stave osamoteného prezidenta prichádzajú neradostné správy. Zomiera chorý v piatok 3. septembra 1948. Jeho štátny pohreb a rozlúčenie s národom bolo stanovené na 14. septembra 1948. Nechcel som odoprieť účasť na jeho pohrebe. Osobne som si chcel overiť náladu, opatrenia a protiopatrenia, ktoré sa z rôznych miest chystali. Ráno v deň pohrebu mi naliehavo telefonoval miestny predseda Národného výboru v Žatci, aby v rámci bezpečnostných opatrení, ktoré komunistická strana vydala, postavila vojenská posádka v Žatci na pošte vojenskú asistenciu na odpočúvanie telefonických hovorov a na stráženie objektov v blízkosti stanice. Takto miestni komunisti zneužívali armádu často, kedykoľvek si na nebezpečenstvo nespokojnej reakcie spomenuli a našli ochotu u komunistického veliteľa posádky. Odmietol som splniť jeho požiadavky, vysvetlil som, že takéto rozkazy mám od svojich veliteľov. Pokúšal sa ma presvedčiť, že reakcia chce zneužiť prezidentov pohreb na rozvratné akcie. Zrejme išlo o vymyslené informácie. Existovali neklamné dôkazy, že takéto správy zámerne iniciovala komunistická strana. Stranícky agent s hodnosťou nadporučíka, spitý neobmedzenou triednou svojvôľou, si jazdil v noci s hrmiacimi tankami naloženými mobilizačnou dávkou streliva a rušil nočný pokoj, aby sa nasledujúci deň hrdil, že bol v strehu pred triednym nepriateľom, ktorého stvorili na komunistickom sekretariáte. Nechcel a nevedel sa zmieriť s tým, že jeho počínanie je nezodpovedné a trestné a že rozkazy na takúto činnosť prichádzajú od nadriadených vojenských orgánov.

Nebránil som záujemcom, aby sa zúčastnili na pohrebe. Nariadil som, aby umožnili účasť dvom až trom záujemcom z každej roty tak, aby celkový počet nepresahoval kapacitu vozidla, čiže štyridsať osôb. Zakrátko prišiel ku mne osvetový dôstojník brigády, o ktorom sa vedelo, že je spoľahlivý tlmočník príkazov komunistickej strany, s návrhom, že tieto osoby z jednotlivých útvarov vyberie osobne. Mal už zrejme vybudované dobré stranícke spojenie ku každej jednotke. Aj on mi opakoval, že podľa údajov zo sekretariátu komunistickej strany miestna reakcia pripravuje nepokoje, a preto je potrebné, aby do Prahy odišli spoľahliví vojaci, a tým myslel komunistov. Pripomenul som mu, že výber ponechávam

bezprostredným veliteľom, na ktorých som ho odkázal. Niektorí z nich podľahli pri výbere nátlaku osvetového dôstojníka, iní si ponechali svoju veliteľskú právomoc bez jeho zásahu. Jedni z obavy, iní zo vzdoru. Odcestovali sme na pohreb krátko po obede nákladným autom. Počas jazdy do Prahy nás niekoľkokrát zastavili čudní civilisti s otázkou, kam cestujeme. Jeden zo straníckych horlivcov s odznakom KSČ, ktorý si len krátko predtým nasadil, mi diktátorsky nariadoval návrat do posádky bez toho, že by sa preukázal akýmkoľvek oprávnením. Moja neústupnosť ho schladila. Cesta na Václavské námestie bola uzavretá. Vstup kontrolovaný, prípadne zakázaný. Dôstojníka v battledresse si stranícki mladíci poverení kontrolou zastaviť nedovolili. Cesta zomrelého prezidenta od múzea dolu husto naplneným Václavským námestím bola lemovaná smútiacim davom. Mnohí mali zarosené oči nad odchodom statočného ochrancu demokracie. Odišiel posledný z trojice zakladateľov slobodného Československa. Odišiel prezident, ktorý zachránil Slovensko pred dôsledkami bezpodmienečnej kapitulácie za to, že sa pridalo na stranu, ktorá vojnu prehrala.²⁸⁴ Cestou naspäť mi neušla komická situácia. Medzi účastníkmi, ktorí sa po pohrebe rozchádzali, bol aj muž v sokolskom kroji, zrejme účastník pohrebu. Jeden z vojakov, ktorý mal už za sebou komunistické praktiky, poznamenal: „Ten pán nejde z pohrebu, ten ide z politického vyšetrovania, do ktorého sa dostal po sokolskom zlete.“ Bola to trefná poznámka na praktiky, ktoré vládli. Vrátili sme sa neskoro večer bez rušivej príhody. Po dvoch dňoch odvolali aj svojvoľne dosadené asistencie a opatrenia komunistov.

Stávalo sa čoraz častejšie, že moji podriadení dôstojníci, členovia komunistickej strany, sa dožadovali povolenia odísť na stranícke schôdze, ktoré boli v čase, keď bola potrebná ich účasť pri výcviku. Žiadali o povolenie pravidelne a rovnako tak boli odmietaní. Vedel som, že súboj s tými, ktorí si výcvik a povinnú prítomnosť v jednotke nahradzovali straníckym schôdzovaním, sa neskončí v môj prospech. Moje naliehanie na riadne konanie veliteľských povinností bez rozdielu na stranícku príslušnosť pripisovalo ďalšie odseky v hláseniach môjho podriadeného, ktorý dostával služobnú obálku s nápisom „otvorí prednosta 5. oddelenia“. A obálky takto označené prichádzali stále častejšie. Rozklad skomunizovanej armády nezadržateľne pokračoval. Blížil sa štátny sviatok 28. októbra. V demokratickej republike sa bežne oslavoval prejavom veliteľa pred nastúpenou jednotkou. V neprítomnosti veliteľa brigády som touto činnosťou poveril najstaršieho dôstojníka legionára, jedného z tých, čo boli tvorcovia našej slobody. V rámci príprav na oslavu tohto sviatku dostavil

284 Toto tvrdenie A. Petráka je zavádzajúce, nakoľko všetky mocnosti protihitlerovskej koalície považovali Slovensko už od roku 1941 za súčasť ČSR. O bezpodmienečnej kapitulácii prvej Slovenskej republiky preto nikdy neuvažovali a Beneš v tomto prípade nemal čo zachraňovať.

sa ku mne osvetový dôstojník s jednotne pripravenou prednáškou pre celú republiku, ktorú mal predniesť. Štátna slávnosť mala byť ukončená čs. štátnou hymnou a Internacionálou. Upozornil som osvetového dôstojníka, že prejav jedného z tvorcov našej slobody je vhodnejší spôsob štátnej oslavy ako triedne podfarbený výrobok z osvetového oddelenia a komunistická Internacionála nie je dôstojným doplnkom našej štátnej hymny v tento slávnostný deň. Osvetový dôstojník s hodnosťou štábného kapitána bol mojim spolužiakom na vojenskej akadémii a väčšiu časť svetovej vojny prežil v nemeckom koncentračnom tábore. Boli sme si svojou otvorenosťou blízki. Naše úvahy boli vedené podľa porekadla, aby sa vlk nažral a koza zostala celá. Priebeh slávnosti bol dôkazom chaosu. Príhovor legionára bol krátky, osvetár prečítal príspevok monotónne a rýchlo, a po riadnej československej štátnej hymne nasledovala škrabotom v mikrofóne prerušovaná Internacionála, ktorú časť dôstojníkov zdravila, časť nezdravila. Skvelá príležitosť na hľadanie triedneho nepriateľa. Pikantériou pre nestraníka boli stranické súboje dôstojníkov rôznych hodností v armáde a rôzneho funkčného postavenia v straníckej hierarchii. Na činnosť veliteľa brigády si veľmi trúfal svojvôľou jeho služobný podriadený, ktorý si bol veľmi dobre vedomý svojej nadradenosti vďaka členstvu v straníckej organizácii. Vzájomné stranické a služobné spory sa medzi nimi vyostřili natoľko, že veliteľ brigády bol nútený svojho nedisciplinovaného podriadeného pre neplnenie vojenských povinností potrestať. Pred odchodom na očakávanú kúpeľnú liečbu ma požiadal, aby som dôsledne dbal na výkon trestu a príležitostne ho informoval, čo sa medzi straníckymi aktívnymi podriadenými robí. Koncom týždňa sa ku mne do kancelárie dostavil pán a predstavil sa ako predseda branného výboru v československom parlamente. Netajil sa, že si prišiel odvieť do Prahy potrestaného dôstojníka, ktorý sa v rámci trestu nesmel vzdialiť zo svojho bydliska, pod zámienkou dôležitej straníckej schôdze, ktorá si podľa neho vyžadovala jeho prítomnosť. Uistil ma, že sa nemusím obávať žiadnych služobných následkov z porušenia mojich povinností, ak dám povolenie na jeho odjazd. Upozornil som pána predsedu, že sa k takejto činnosti neznížim, s prosbou, aby mal pochopenie pre plnenie mojich povinností, a keď postihnutý nevykoná trest tak, ako má nariadené, musí počítať s tým, že si za to ponesie plnú zodpovednosť. Predseda branného výboru parlamentu si popoludní odviezol potrestaného do Prahy a ja som v telefonickom rozhovore s veliteľom brigády usúdil, že som si pripísal ďalšie body urýchľujúce môj odchod z armády.

S podobnými problémami sa stretávali aj ostatní dôstojníci západného frontu pôsobiaci v ďalších posádkach. V brigáde mi stále častejšie mizli dôstojníci, rotmajstri i mužstvo bez môjho vedomia. Odvádzali ich civilné osoby, ktoré si hovorili Štátna bezpečnosť. Častým prejavom komunistickej svojvôle bola bezmedzná rozpínavosť a každodenné porušovanie demokratického charakteru

brigády. V tomto ovzduší, kde bolo cítiť udavačstvo vyvolávané strachom a podlosťou, nebolo možné mať vnútorný pokoj. Venoval som svoj súkromný záujem rodine. Bol som často svedkom správania, ktoré sa nedá prepáčiť po obyčajnom ospravednení.

Podobné poznatky prinášala pri rodinnom stretnutí manželka. Perzekúcie sa nekončili len odsúdením. Manželky odsúdených prepustili z práce. Nariadili im zle platené miesta. Pátranie po manželovi komunistická justícia v mnohých prípadoch chápala ako vyzvedačstvo. Ich deti nesmeli nielen študovať, ani vyučiť sa remeslo. Rodiny vysťahovali do neobývateľných objektov. Na manželky sa vykonával brutálny nátlak, aby sa s odsúdenými manželmi rozvedli. Doma sme hovorili bez zábran o takýchto prípadoch, ktorých sme boli v bežnom styku svedkami. Zmieňoval som sa o mojich pracovných ťažkostiach bez príkras a nezabudol som pritom manželku varovať, že sa môžem proti svojej vôli bez vlastnej príčiny stať obeťou ľudí, ktorí sú určení na to, aby zámerne druhým ublížili. Neprekvapilo ju to a často spomínala, ako podnikavého, ochotného majiteľa obchodu s potravinami, ktorý bol všeobecne obľúbený, zaistili a jeho obchod zlikvidovali bez uvedenia dôvodov verejnosti. Nevedel som v sebe vzbudiť záujem o dennú tlač, ktorá prinášala ohovárania a obviňovania postihnutých bez toho, že by bolo možné počuť ich obhajobu. Princípy demokracie komunisti neradi prijímajú. Blížili sa Vianoce. Tradičný čas pokoja, mieru a ľudskej radosti, na ktorý som sa v rodinnom prostredí a slušnom bývaní zvlášť tešil. V zásobovaní potravinami bolo sotva možné pozorovať po trojročnom miere zlepšenie. Podľa správ, ktoré sme mali možnosť čítať v dennej tlači, všetci občania prejavovali veľkú radosť a vďaka za to, že dali do predaja dva druhy potravinových balíčkov za prehnane vysoké ceny 800 Kčs. Boli v nich drobné potraviny, ktoré sa dovážali, bezvýznamné sladkosti a fľaša rumu. Podľa tých, ktorí radi ironizovali, preto, aby si kupujúci v alkohole hľadal na Vianoce zabudnutie na životné starosti, ktorých neustále pribúdalo. Ministerstvo výživy chcelo týmto vyvolať presvedčenie, že v našom zásobovaní, kde stále platili potravinové lístky, nastalo zlepšenie. S rovnakým zámerom uvoľnili niekoľko bodov na ošatenie. Povianočná demagógia spojená s pátraním po triednych nepriateľoch sprevádzaná novinovou propagandou pokračovala. Nenachádzala však vo verejnosti žiadne pochopenie a nadšenie. Príležitostné chvíle voľna v zimných mesiacoch, keď som bol služobne viazaný na pobyt v mieste pracoviska, som prežíval v spoločnosti svojich známych. Bolo to mladí manželia, miestni občan s volynskou Češkou, ktorá prišla do Československa v armáde z východného frontu. Besedami v ich spoločnosti sme preberali pomery v ZSSR, o ktorých sa nikde nehovorilo. Rovnako ako oni aj ja som mal obavy, aby sa postupne aj u nás nezavádzali sovietske mravy. Ani tu neboli neznáme neveriteľné kruté zásahy proti veriaci. Vedelo sa aj o vandalskom ničení najkrajších kultúrnych

pamiatok pod zámienkou boja proti náboženskému tmárstvu. Z mnohých okolitých obcí prichádzali správy, že sa z kostolov stali sklady obilia. Koniec týždňa som podľa možnosti vždy využíval na návštevu rodiny.

Opäť sa blížila Matejská púť. Tešil som sa na ňu a plánoval tam ísť s našou 15-mesačnou ratolesťou. Podarilo sa mi pricestovať k rodine v sobotu večer. Môj podriadený, prednosta 5. oddelenia, odchádzal služobným vozidlom ako každý piatok a oznámil mi, že ide so súrnym hlásením do Prahy. Napriek zimnému počasiu tešili sme sa všetci v rodine na nedeľný spoločný výlet k svätému Matejovi²⁸⁵, ktorý oslavoval prvé výročie v nových pomeroch pod pláštom triedneho boja. V nedeľu 27. februára 1949 okolo piatej hodiny ráno počula žena nezvyčajné zvonenie. Zobudil som sa tiež, prekvapený skorou rannou návštevou a rozmrzelo som sa preberal zo spánku domnievajúc sa, že ide o návštevu niektorého z príbuzných alebo priateľov. Zvonenie sa opakovalo. Pozrel som cez odhrnutú záclonu zatvoreného okna na matne osvetlenú bránku. Stáli pred ňou dvaja páni v kožených kabátoch, ktorých som nepoznal. Zišiel som k bránke. Nezakrýval som prekvapenie, keď mi povedali, že sú zo Štátnej bezpečnosti a žiadajú ma, aby som ich pustil do bytu na krátky rozhovor. Pri vstupe mi predložili na nahliadnutie ich doklad, rozhliadli sa po byte a bez toho, že by mi povedali dôvod, ma vyzvali, aby som sa obliekol a šiel s nimi na malé vysvetlenie v nejasnej služobnej záležitosti. Na moje počudovanie, prečo po mňa neprišli vojaci, ma ubezpečili, že ide o úzku spoluprácu s nimi a že všetko sa v mojej prítomnosti určite vysvetlí. Zapochyboval som o pravdivosti ich zámeru. Pýtam sa, v akej záležitosti a kam mám ísť. Dostal som vyhýbavú odpoveď. Pán major, všetko sa na ministerstve obrany vysvetlí. Bránim sa. Som československý dôstojník, podlieham vojenským orgánom a patrím k tým, ktorým je ctou toto povolanie. „Nenúťte nás použiť násilie,“ vyhráza sa jeden z dvojice. Bránim sa. Som k dispozícii, som však dôstojníkom a prosím, aby som bol ako taký rešpektovaný a aby pri mojom jednaní s vami bola prítomná vojenská osoba. Ponúkam telefón, aby ju zavolali. „To nie je potrebné.“ Nútia ma, aby som sa pripravil na odchod. „Ideme na krátke vypočutie, ktoré si naliehavo vyžaduje vašu prítomnosť. Všetko sa vysvetlí a vy sa vrátite.“ Rovnako naliehavo namietam, aby chápali moju opatrnosť, pretože podobná návšteva v byte môjho priateľa majora Sedláčka²⁸⁶ pred týždňom sa skončila odvedením a jeho manželka nevie, kde

285 Autor má na mysli Kostol svätého Mateja v Prahe-Dejviciach, pri ktorom sa do roku 1960 nachádzal sezónny zábavný park.

286 Sedláček, Tomáš (1918 – 2012) – čs. dôstojník. V roku 1940 sa zapojil do zahraničného vojenského odboja. Vo Veľkej Británii absolvoval parašutistický výcvik a ako príslušník 2. čs. samostatnej paradasantnej brigády bojoval v SNP. Po skončení vojny bol povýšený na majora a od roku 1949 pôsobil ako pedagóg na Vysokom vojenskom učilišti v Prahe. Vo februári 1951 bol zatknutý a na základe vykonštruovaných obvinení z velezrady a špionáže odsúdený na doživotie. Po udelení amnestie v máji 1960 pracoval ako

je. Jeden z dvojice, zrejme vo funkcii veliteľa, posielal po vodiča osobného auta. Malo to byť pre mňa výstrahou. Predstavitelia Štátnej bezpečnosti v naliehaní neustávali. Svojou hlasitosťou zobudili dcérku. Manželka, prítomná pri vtieravej hrozbe, sledovala scénu s duševným vypätím. Medzitým prišiel privolaný vodič. Dovoľoval som sa možnosti informovať o nezvyklej návšteve vojenské orgány. Zabránili mi použiť telefón. V beznádejnej situácii som sa snažil upokojiť manželku. Vedomý si toho, že každý odpor z mojej strany je bezúspešný, dal som sa k dispozícii. Je prirodzené, že ak sa niekto vzpiera zatýkaniu, použije sa násilie bežné v takýchto prípadoch. Je to obvyklý jav, za ktorý však nesú zodpovednosť zatýkacie orgány. Obliekol som sa do vojenského battledressu. Muži v plášti ma uchopili každý z jednej strany pod pažou a vyviedli von. Ešte predtým som stačil utíšiť manželku slovami, že sa o mňa nemusí obávať, pretože som presvedčený, že ide o nedorozumenie. Ničoho som sa nedopustil a verím, že sa skoro vrátim.

Nasadli sme do vozidla, ktoré nabralo smer do centra Prahy a zastavilo sa v Bartolomejskej ulici. Z pôvodného sľubu, že ide o malé vypočutie na ministerstve obrany, nič nebolo. Priviedli ma do kancelárie v jednej z prízemných miestností. Sedel v nej mladý muž, určený zrejme ako môj dozor. Z počudovania nad konaním orgánov zneuctievajúcich ľudské správanie ma vyviedla žena prichádzajúca s písacím strojom. Spôsob písania prezrádzal, že toto zariadenie je jej cudzie a že sa k nemu dostala len veľmi krátko predtým. Pán, ktorý s ňou prišiel, mi kládol otázky bežné pri zisťovaní totožnosti osoby. Väčšinu času som trávil pod dozorom. Bolo už desať hodín, keď si po mňa prišiel muž, ktorého som poznal ako spolužiaka z vojenskej akadémie. Volal sa Souček a dával mi jasne najavo, že ma nepoznáva, čo ma utvrdzovalo v presvedčení, že pracuje s osobami s podivným charakterom, navyše v jeho prípade s mužom schopným všetkého. Z celého konania mi bolo jasné, že sa na mňa chystá to, čo už postihlo iných – urobiť zo mňa nepriateľský živel volajúci po zatknutí. Môj krátky pobyt v Bartolomejskej ulici bol zrejme len predbežnou evidenčnou činnosťou orgánov Štátnej bezpečnosti. Nevedel som, čo sa na mňa chystá.

V myšlienkach som preberal možnosti, ktoré mali udavači na výber. Auto zastavilo pred budovou hlavného štábu a bez toho, že by som so sprievodcom prehovoril slovo, skončil som v jednej z prízemných miestností. Tam ma opäť čakal spolužiak z vojenskej akadémie, hrdiaci sa činnosťou v organizácii šíriacej hanbu a strach. Mal hodnosť štábneho kapitána. Okolo neho boli niekoľkí zvedaví na prichádzajúceho, všetci v civilnom oblečení s odznakom KSČ. Pred nimi stál dôstojník v rovnošate britského battledressu s prúžkami vyznamenania

skladník. Rehabilitácie sa dočkal až po páde komunistického režimu. V novembri 2008 bol povýšený do najvyššej českej vojenskej hodnosti armádneho generála.

na prsiach. Oslovil som Rabana krstným menom: „Mohol by si mi Honzo povedať, čo to všetko so mnou znamená?“ Snažil sa byť ku mne kamarátsky. „Bud' trpezlivý, všetko sa vysvetlí.“²⁸⁷ Po krátkom preverení nacionálií odviezol ma vojak do jednej z miestností v podkrovnej časti budovy hlavného štábu, ktoré zvonka označujú polkruhovité okienka v streche budovy. Bola to malá miestnosť s drevenou podlahou, vojenskou posteľou, malým stolíkom a primitívnymi potrebami hygieny. Steny boli počmárané zrejme ich nedobrovoľnými obyvateľmi. Chodenie okolo stolíka bolo možné len s predklonenou hlavou, aby som nenarazil na strop strechy. Z okna bolo dobre vidieť na námestie a prilahlé uličky. Prístup k oknu som mal zakázaný. Opäť som osamel. Vojak poverený dozorom mi priniesol na tanieri obed, zakúpený zrejme v blízkej reštaurácii. Dozorcovia tohto typu boli vyberaní z útvarov, kde vykonávali prezenčnú službu, vybičovani nenávisťou a surovosťou stranického školenia. Za dverami som počúval kroky strážneho, ktorý zrejme obchádzal niekoľko miestností. Krátko po obede ma vzali na výsluch do miestnosti, kam ma pôvodne priviedli.

Vyšetroval ma opäť Honzo, pracovník 5. oddelenia. Tykali sme si tak ako počas spoločného štúdia vo vojenskej akadémii a na vojenskej škole, kde sme si obaja dávali najavo, že stojíme na opačných póloch. Bol príliš horlivým služobníkom režimu, ktorý prišiel k moci po štátnom prevrate vo februári 1948. Pýtal sa ma s falošne predstieraným priateľstvom, čo robím, ako sa mám, ako žijem vo voľnom čase, s kým sa stýkam. Presne podľa direktív stranického školenia. Keď vtáčika lapajú, pekne mu spievajú. Odpovedal som bez váhania, s pocitom istoty, viackrát s neprijemným prisolením, ktoré predstavovalo nespokojnosť nad činnosťou oddelenia, v ktorom pracoval. Výsluch bol zdĺhavý. Zvedavých otázok pribúdalo. Časté prerušovanie a preverovanie údajov čas vypočúvania predlžovalo. Tým stúpali aj moje obavy, že sa k rodine včas, tak, ako mi to bolo sľubované, v ten deň nevrátim. Navyše bola ohrozená moja prítomnosť na pracovisku nasledujúci deň v pondelok. Na moju naliehavú otázku, kedy sa všetko skončí, som dostával vždy rovnakú odpoveď. Treba byť trpezlivý a čakať. S blížiacim sa večerom výsluch pokračoval s cieľom fyzického vyčerpania. Nedal som sa. Otázky sa začali konkretizovať. Čo som robil predchádzajúcu nedeľu, s kým som sa stýkal. Priebeh výsluchu naznačoval, že začiatok týždňa bude môj deň v Žatci označený ako pracovná absencia. Výsluch nemal konca neustálym kladením nových otázok, ktoré mali presne a podrobne zmapovať moju činnosť z konca predchádzajúceho týždňa. Stále sa žiadali nové doplnky. Rovnako nutné bolo vyvrátiť mnohé podozrenia. Celú noc som nespal. Bol som oblečený. Poriadne som si nemohol ľahnúť. Nad hlavou mi svietila silná žiarovka. Ležal

287 Na spravenie: Jan Raban mal v tom čase hodnosť majora a pôsobil ako zástupca náčelníka Hlavnej správy MNO pre veci kádrové a materiálne.

som natiahnutý na posteli, nevyzutý, v rovnošate, stále pripravený na predvolanie. Občas ku mne priskočil vojenský strážny s pištoľou namierenou do tváre, s ukazováčikom na spúšti a s výkrikom: „Nespať!“ Keď som sa pokúšal vstať, opäť výkrik: „Nehýbať sa, lebo strelím!“ Bol to jeden z tých, ktorí si svojsky vysvetľovali plnenie vojenských povinností ako reprezentanti pracujúceho ľudu voči tým, ktorým mali ďakovať za svoje bytie.

Noc uplynula bez toho, že by som oko zažmúril. Ráno som požiadal o naliehavý rozhovor s vyšetrovateľom Rabanom. Prišiel v sprievode vojaka, ktorý mi priniesol raňajky – čiernu kávu s kúskom pečiva z reštaurácie. Sťažoval som sa na svojvoľné nezodpovedné konanie strážneho počas uplynulej noci. Požiadal som ho, aby šetrným spôsobom ubezpečil moju manželku o včasnom návrate a aby mi umožnil odoslať jej krátky list, ktorý bude dôkazom, že som v poriadku. Dovolil mi napísať podľa jeho pokynov na kúsok papiera niekoľko slov útechy a sľúbil mi doručiť ho. Keď som ho požiadal, aby som si mohol dlhý čas vyšetrovania skrátiť vhodným čítaním, poslal mi v tom čase aktuálnu knihu od Zdenka Fierlingera: Ve službách ČSR. Deň bol opäť plný vyšetrovania a čakania. Stále dotieravejšie otázky sa konkretizovali: kto bola osoba, s ktorou som sa predchádzajúcu nedeľu dopoludnia o 10. hodine stretol na ulici za Národným múzeom v Prahe. Štátna bezpečnosť sledovala v Žatci osobu, ktorú podozrievala ako nepriateľského agenta. Táto osoba odcestovala pred týždňom v sobotu v popoludňajších hodinách zo Žatca do Prahy a bola v nedeľu o 10. hodine videná s ďalším agentom, ktorý jej odovzdával správu, zrejme na dohovorenom mieste za Národným múzeom. Touto osobou som mal byť ja.

Zhodou okolností som tiež cestoval v sobotu popoludní spomínaným vlakom do Prahy. V nedeľu som si bol v Prahe o 10. hodine kúpiť obvyklé nedeľňajšie noviny. Cestu z bytu do novinového stánku dolu brehom som odhadoval na 15 minút. Cestu naspäť, listujúc pritom v novinách, som odhadoval na 30 minút. Pripustil som, že vcelku som mohol byť preč slabú hodinu, čo podľa vyšetrovateľa bol dostačujúci čas, aby som sa pri použití dohovoreného dopravného prostriedku, opäť podľa dedukcie vyšetrovateľa, mohol stretnúť so sledovanou osobou. Toto podozrenie bolo o to väčšie, že sme mali oblečený rovnaký (veľmi podobný) zvrchník. Moje rozprávanie bolo dlhý čas považované za „cover story“ (výhovorka na zakrytie skutočného priebehu udalostí). Na nespočetný rad otázok, hrozieb a ďalšieho obviňovania som mal stále rovnakú, pravdivú odpoveď. Veľmi skoro som zistil, že mať vlastné názory je neprípustné, myslieť samostatne je nebezpečné a trestné. Znamenalo to čakať celý deň a ďalšiu noc s obavami, aby ma nevtiahli do intríg.

Uplynulá noc sa od predchádzajúcej líšila tým, že ponížujúce nezodpovedné vyhrážanie strážneho odpadlo. Pri náhodnom letmom pohľade z malého okienka v nestráženom okamihu som šťastnou náhodou uvidel manželku, ako tlačí detský kočík do jednej z ulíc vedúcich z okrúhleho námestia. Potešil som sa a poďakoval „kamarátovi“ za takúto útechu v núdzi, do ktorej ma neznámy snaživec pátrajúci po triednom nepriateľovi priviedol. Bol som presvedčený, že pod zámenkou nákupu poslal manželku von, aby som získal príležitosť uvidieť ju. Vo večerných hodinách som nemal nijakú možnosť riadnej hygieny a bez ospravedlnenia vyšetrovatelov ma prepustili s upozornením, že veliteľ brigády bol informovaný o dôvodoch mojej pracovnej neprítomnosti. Znechutený a sklamaný udalosťami, ktoré som v uplynulých troch dňoch vo vyšetrovaní prežil, som nadobudol poznanie, že v prostredí intríg a podozrievania sa sotva nájde slušné uplatnenie. Po radostnom zvitani s utrápenou manželkou som bez príkras opísal môj trojdňový súboj s orgánmi šíriacimi strach. Z jej rozprávania som sa dozvedel, že vyšetrovateľ Raban u nej bol, ale môj lístok o skorom návrate jej neodovzdal. Veľmi nekultúrnym výsluchom sa vtieral do nášho spoločného života, opisujúc ma ako osobu podozrivú z podvratnej činnosti. Okamih, keď som ju videl z okna, bola súhra náhod bez akejkoľvek prípravy kohokoľvek.

Vrátil som sa k svojej jednotke po dvoch dňoch pracovnej neprítomnosti a s prekvapením som zistil, že som nebol ako jediný vystavený vypočúvaniu podozrievavých sliedičov, túžiacich po straníckom úspechu v odhaľovaní reakčných „západniarov“. Bola potrebná reorganizácia brigády pre jej súčasnú bojovú neschopnosť. Pri obsadzovaní veliteľských miest, rovnako ako pri obsadení telefónnej ústredne, bolo potrebné schválenie a súhlas 5. oddelenia. Dôsledne som trval, aby sme odolávali totalitným mravom udavačstva, ktoré prinášali jednotlivci zo straníckeho osvetového školenia, a dôrazne som nabádal na zachovanie demokratického ducha československej armády tak, ako sme to poznali a priniesli si z Veľkej Británie. Mnohí zo statočných odporcov stalinských mravov ma s obdivuhodným nadšením uisťovali, že žiadny stranícky útlak v armáde nedopustia. Vyjadrovali sa bez zábran, čo ma nútilo, aby som ich dôrazne upozorňoval, aby vykonávali vojenskú službu s osobnou zodpovednosťou rozvážne a opatrne a neplietli na seba bič. Priznal som sa, že na veliteľských miestach sa nelichotivo vyjadrili, že som politicky nevedomelý, tak nemôžem spoľahlivo plniť úlohu pri výcviku novej československej armády proti hrozbám amerického imperializmu. Vstup do československej zahraničnej armády označovali ako prisluhovanie imperialistom a zapredancom Beneša. Ako čestní občania miznú z verejného života, tým viac sa po nástupe komunizmu dáva miesto straníckym hrdinom, ktorí pracovali v úlohe donášača. Neustálym premiestňovaním dôstojníkov a mužstva a ich

odosielaním z armády sa zredukoval veliteľský zbor brigády. Odišiel tiež veliteľ brigády, ktorého stranická aktivita bola jasným dôkazom usilovného osobného obohatenia. Stratil som s ním spojenie v útrobach Štátnej bezpečnosti. Mnohí z tých, ktorí odchádzali, neskrývali sklamanie a nechť do ďalšej práce v armáde. Nedostatok dôstojníkov znamenal, že na ich miesta boli ustanovení poddôstojníci so stranickým školením. Mnohých premiestených dôstojníkov vyhnal komunistický udavač, ktorý premiestňovaného označil za nespoľahlivého pre službu v pohraničí.

Nový veliteľ, legionár s hodnosťou plukovníka, ktorý čakal na ocenenie svojej činnosti hodnosťou generála, snažil sa mi vysvetľovať stranické prechmaty. S neskrývanou zvedavosťou si vypočul všetko to, čo som počas svojho neoprávneného zadržania od nedeľného skorého rána až do neskorého prepustenia v utorok večer podstúpil, napriek tomu, že ma pred prepustením dôrazne upozornili s nikým nehovoriť o výsluchu, ktorým som prešiel.

Cynicky a smiešne pôsobilo vyhlasovanie komunistických činiteľov na vedúcich postoch a zdôrazňovanie pred širokou verejnosťou, že si vážia osobné a odborné vedomosti osôb bez ohľadu na ich príslušnosť k strane. Úškľabky tých, ktorým tieto slová boli adresované, dokazovali podlosť ich vyhlásení, že počúvanie zahraničného rozhlasu je povinnosťou dôstojníka, aby mohol bojovať proti ohováraniu a klamanu. Bolo však zakázané hromadne ho počúvať a správy prenášať. Takéto anomálie boli korunované vyhlásením ministra obrany gen. Svobodu, že čistka v armáde je ukončená. Poturčenec horší ako Turek. S pocitom poníženia skľučovalo vedomie vzdoru a odporu. Komunistický režim svojou pokryteckou morálkou a dvojtvárnosťou, ktorá sa vyznačovala peknými slovami a špatnými činmi, povýšenecky poučuje druhých. Komunistické vedenie má na svedomí vraždy a väzenia vyhlasované v mene republiky podľa želania mocných. Sudcovia nesúdili, ale vynášali vopred stanovené rozsudky. Na obvineného sa pozeralo ako na odsúdeného. Ako demokratický dôstojník, ktorý si ctí toto pomenovanie, nemohol som sa nečinne prizerať na to, čoho som bol v mojom bezprostrednom okolí svedkom.

XI.

Krátke vypočúvanie na Štátnej bezpečnosti, z ktorého som sa vrátil po dvoch rokoch so stopami fyzického násilia

Začiatkom apríla som dostal v služobnej pošte list s označením „Otvorí veliteľ“. Odovzdal som mu ho so sarkazmom: „Už je to tu.“ Vedel som už o podobných listoch. Veliteľ si list otvoril a po prečítaní mi ho odovzdal. Bol určený mne. Minister národnej obrany mi v ňom oznamoval, že dňom 15. februára 1949 som na dovolenke v trvaní troch mesiacov. Plat mi bude zachovaný. Bližšie dôvody mi neoznámili. Netajil som sa tým, že som toto rozhodnutie prijal s uľahčením. Tri mesiace platenej dovolenky za bežných pracovných podmienok v jarných a letných mesiacoch prijíma každý ako príjemné zotavenie. Nebolo to však tak v mojom prípade. Veľmi skoro sa ukázalo, že je to bežný postup prepúšťania dôstojníkov. Práca v armáde za nastupujúcich totalitných podmienok bola pre demokraticky vychovaných občanov nedôstojná a ponižujúca. Pracovný pomer som ukončil podľa nariadenia. O dva dni som sa lúčil so svojím predstaveným. Predložil som mu doklad o odovzdaní funkcie s upozornením, že si jednu kópiu dokladu ponechávam. Svoje rozhodnutie som odôvodnil tým, že v tom čase bolo všeobecne známe, že dôstojníkov, ktorí riadne odovzdali svoje funkcie, o niekoľko dní vyšetrovali a boli vystavení trestnému stíhaniu, pretože v jednotke zistili nedostatky. Obvineným nepomohlo, keď sa odvolávali, že riadne všetko odovzdali. Doklady o odovzdaní chýbali. Boli známe aj také prípady, keď Štátna bezpečnosť neváhala pri domovej prehliadke podhodiť kompromitujúci materiál do súkromných písomností obvineného. Veliteľ prijal moje rozhodnutie mlčky. Chápal moju opatrnosť a s poľutovaním sám doznal, že pozná podobné prípady. Bol som rozhodnutý mať istotu proti možnému vydieraniu. Spojenie príjemného s užitočným počas dovolenky som našiel v Autoklube ČSR, kde ma uvítal jeho predseda, zahraničný vojak na dôchodku. Organizoval XX. ročník medzinárodnej motocyklovej súťaže. Pracoval som tu ako technický prekladateľ a pripravoval trasu pretekov. Bola to práca príležitostná. Bol som si pritom plne vedomý, že ma sledujú. Často som vykonával aj ďalšie príležitostné technické preklady rôznym pražským podnikom a usiloval sa nájsť zamestnanie, ktoré bude dôkazom, že sa chcem živiť slušne vykonanou prácou. Uplatniť sa trvale v administratíve narážalo často na prázdne sľuby zamestnávateľa. Odchodom na dovolenku som prerušil styky s priateľmi v armáde. Jedni vyčkávali svoj osud odhodlane, iní sa mu snažili predísť a o prepustenie z armády žiadali sami.

Tí triedne vychovaní alebo takí, čo sa snažili dostať medzi nich, sa styku so „západniarmi“ vyhýbali, dávali jasne najavo, že s nimi nechcú mať nič spoločné.

V prípade, že sa stretnutiu nedalo vyhnúť, sa v krátkom rozhovore obzerali okolo seba, či ich niekto neuvidí, a nedočkavo stretnutie rýchlo ukončili, vraj kvôli služobným povinnostiam. Nastupujúca generácia mladých bola od útleho veku vychovávaná v nenávisti voči demokratickým dôstojníkom západného frontu.

V dennej tlači mi neunikla správa o odhalení a potrestaní protištátnej skupiny „Praha-Žatec“, ktorá podľa zverejnených údajov pri príležitosti prvého výročia komunistického prevratu mala vyraziť z tankových kasární v Žatci na Prahu. Medzi piatimi popravenými bol tiež príslušník obrnenej brigády kpt. Karel Sabela²⁸⁸. Ďalší dôkaz komunistických intríg, ako odstraňovať statočných demokratov.

Dovolenku som ešte nevyčerpал. Krátko pred jej uplynutím, začiatkom júla, som dostal od ministra obrany dekrét, v ktorom mi oznamoval, že prihliadajúc na to, že pre mňa z vážnych služobných dôvodov nie je využitie v mojej stavovskej skupine, zbavuje ma koncom júla 1949 výkonu služby, zastavuje týmto dňom výplatu mojich doterajších služobných plátov a dáva mi podľa ustanovenia §1 vlád. nar. zo dňa 19. októbra 1938 č. 242 Zb. dňom 1. augusta 1949 dovolenku s čakaním. O mojom čakaní bude rozhodnuté zvláštnym výnosom. V snahe predísť podozreniu pred ukončením zvláštnej dovolenky, že sa práci vyhýbam, vyhľadal som si miesto ako pomocný robotník v drevospracujúcom podniku po boku manuálne pracujúceho majiteľa, ktorému podnik vyvlastnili. V dennej tlači bolo každý deň čoraz viac príspevkov, ktoré dôverčivému a neinformovanému čitateľovi predkladali tendenčné ohovárania, nadávky a podozrievania, o ktorých sa všeobecne vedelo, že sú nepravdivé. Porovnaním správ domáceho a zakázaného zahraničného rozhlasu mnohí zistili, že náš rozhlas správy prerúcal, vysielal s oneskorením a tie, ktoré komunistom neslúžili, proste vynechal. Veľmi usilovne sa zavádzalo oslovenie súdruh a súdružka a ako pozdrav „Práci české“. Odznak KSC sa hovorilo „musílek“. Bol to výsmech tým, ktorí ho ako straníci museli nosiť.

Bol teplý, k jeseni sa blížiaci letný deň. V podvečer som si po návrate z celodennej práce ladil ešte vždy dobre slúžiaci prenosný rádiový prijímač privezený z Anglicka na správy vysielané v českom jazyku z Paríža. Manželka ma upozornila, že pri bránke niekto zvoní. Pozrel som von oknom a opäť som uvidel dvoch neznámych pánov. Vypol som prijímač, pretočil vlnový rozsah a išiel otvoriť bránku. Boli to noví neznámi páni zo známeho oddelenia a pýtali sa na moje

288 Sabela, Karel (1917 - 1949) - čs. dôstojník. V júni 1939 emigroval z Protektorátu a vstúpil do čs. zahraničnej armády. Vyznamenal sa v bojoch pri Dunkirku, za čo bol ocenený viacerými vysokými vyznamenaniami. V roku 1946 vstúpil do KSC. Ako účastník západného odboja však bol po Februári 1948 považovaný za politicky nespoľahlivého. Po vykonštruovanom súdnom procese ho 18. júna 1949 za zločin velenia popraviť.

meno. Po skúsenostiach, ktoré som s týmito pracovníkmi mal, a po všetkom tom, čom som počul o ich činnosti, som si uvedomil, že akýkoľvek slovný súboj či neochota podriaďiť sa im je vopred určený na prehru. Rozhovor sa na prekvapenie začal veľmi priateľsky. Čo robím, ako sa mám, čo rodina, čo čítam a iné, čo sa vypočúvaním nazývať nedalo. Ukázal som im rozpísané preklady ako moju domácu činnosť a spýtal sa, čo ich ku mne priviedlo: „Máme u vás vykonať domovú prehliadku a to ostatné po nej.“ „Opäť domovú prehliadku? Čo zase chcete?“ pýtam sa nezdvorilo, aby som dal najavo ich nevítanú prítomnosť. V duchu som sa uspokojoval výsledkom, ktorým sa pre mňa prehliadka skončí. Spomenul som si na nemecký automat Schmeiser so zásobníkom, ako hrdzavie v stoke kanála. Manželku s dcérkou odvedli do vedľajšej izby a za mojej prítomnosti sa začalo s prehľadávaním mojich písomností. Všetci sme mlčali. Ja som pozorne sledoval, kedy sa niektorému z vyšetrovateľov objaví v rukách kus papiera, o ktorom nič neviem a ktorý by bol dostatočným dôkazom na moje zaistenie. Našli sa akési vojenské články, preklady z časopisov a môj doklad o správnom odovzdaní povinností pri prepustení z armády, ale o tie veľký záujem nebol. Prehliadka sa skončila bez úspechu. „Musíte ešte s nami na malé vypočutie.“ A opäť ono bežné: „O chvíľu sa vrátite.“ Pousmial som sa s iróniou nad týmto výrokom. Obliekol som sa do battledressu, z ktorého som si urobil civilný odev. Rozlúčil som sa s rodinou v presvedčení, že môj skorý návrat nemôže byť ničím narušený. Veľmi skoro som z ich správania postrehol, že pracovníci Štátnej bezpečnosti sú ľudia, ktorí stavajú svoju kariéru na nenávisti k druhým. V ich konaní bolo vidieť, že pracujú plánovite a cieľavedome. Pred domovou brámkou sa objavilo auto. Posadili ma na zadné sedadlo medzi seba. Pri nastupovaní do vozidla som laktom zavadil o tvrdý predmet pod kabátom jedného z nich. Asi pištoľ. Auto sa rozbehlo a smer jazdy naznačoval, že sa vojenským budovám na Víťaznom námestí vyhýbame. Preplietali sme sa pražskými uličkami a zastavili na známej Bartolomejskej ulici. Vyviedli ma do prázdnej miestnosti a povedali: „Počkajte tu.“ Pochopiteľne, dozor nechýbal. Po krátkom čakaní ma vyviedli von pred budovu, kde stál veľký autobus a v ňom už sedelo 12 osôb. Prišiel som ako posledný, sedel som na zadnom sedadle, takže som mal možnosť všetkých pred sebou rozpoznať. Všetci boli v civilnom oblečení. Bezpečne som menovite poznal niekoľkých zo západnej obrnenej brigády. Prísny dozorca nás opakovane napomínal: „Neotáčať sa!“ Auto nás priviezlo na Pankrác²⁸⁹. Tu nás postupne po jednom vyviedli do budovy. Ja som išiel ako prvý a skončil v jednej z ciel. V miestnosti ma privítalo päť párov prekvapených očí. „Kto si a čo si urobil?“ oslovil ma jeden z nich, keď sa dvere cely zatvorili. Predstavil som sa menom a hodnosťou vojaka západného frontu. V družnom a otvorenom hovore som

289 Pražská väznica, ktorá sa nachádza v rovnom ennej mestskej štvrti. Za nacistickej okupácie a v rokoch 1949 – 1960 v nej boli popravené desiatky politických väzňov.

sa dozvedel, že sme všetci v cele predbežného vyšetrovania, v ktorej sa stav často mení. Niektorí v nej pobudli len veľmi krátky čas, takže nebolo možné sa vzájomne poznať. Odišli a viac o nich nikto nepočul. Iní tu čakali niekoľko mesiacov. Niektorí sa po príchode do cely obávali hovoriť, pretože nevedeli, kam sa dostali, iní boli nadmerne zhovorčiví. V rohu vedľa dverí bol splachovací záchod, ktorý slúžil súčasne ako vodovod na odber pitnej vody. V náprotivnom rohu vedľa zamrežovaného okna ležalo päť slamníkov usporiadaných nad sebou. Na noc pokryli celú dlážku väzenskej cely. Ja ako posledný, v tomto prípade „služobne najmladší“, som spal na okraji najbližšie k dverám, hlavou pod záchodovou misou. Musel som byť prikrytý plachtou a dávať pozor, aby ma v noci nepokropili rozospatí prúdom moču. Takto som nocoval našťastie len jednu noc, pretože nasledujúci deň sa počet zmenil natoľko, že som sa posunul do stredu. Nezvyčajný rozruch nasledujúci deň spôsobil príchod ďalšieho zo zatknutých. Bol to mladý muž s detskou tvárou, ktorý keď spoznal dôstojníka západného frontu, rýchlo sa pustil do rozprávania a zmienil sa o tom, že bol v cele, do ktorej priniesli dotlčeného plukovníka Lukasa. Zo spoločnej cely ho premiestnili k nám zrejme preto, aby nebol svedkom toho, v akom stave sa umierajúci nachádza. Nemohol som získať ďalšie podrobnosti, lebo ho skoro odvedli. Táto udalosť ma zvlášť zaujímala, pretože som podplukovníka Lukasa poznal osobne ako náčelníka štábu našej brigády v Anglicku.

Podľa môjho rozprávania ostatní v cele usudzovali, že som sa žiadneho trestného činu nedopustil a že iste pôjdem domov. Toto presvedčenie o mojom prepustení tu bolo také presvedčivé, že tí, ktorí tušili, že ich návrat nebude taký skorý, ma žiadali, aby som ich manželkám odovzdal dôležité odkazy o ich zaistení. Cítil som sa vnútorne bezpečný a snažil som sa naučiť mená a bydliská adresátov. Nálada v celách bola všeobecne optimistická.

Počas krátkych vychádzok sme mali možnosť zistiť počet ľudí v preplnených celách, ale aj sa presvedčiť na zohavených telách, ako sa prejavuje moc vyšetrovateľov. Vychádzky prebiehali podľa toho, kto bol poverený dozorom. Sympatie strážnych sa často ukazovali na strane postihnutých. Panoval tu kolektívny zmysel väzňov pre humor a dobrú náladu a cez steny ciel prenikal tichý spev. Často sa ozývala melódia: „... je na západ cesta dlhá, kto tam nejde, ten je trouba...“ Boli tu koncerty na kutáčoch, metle, hrebienkoch či na kuse plechu, improvizované tance v kostýmoch, ku ktorým nebolo treba veľa príprav. To všetko bolo často pobavením aj pre bacharov, ako mukli²⁹⁰ nazývali dozorcov. Bolo tu i mnoho takých, ktorí vedeli vynaliezavými prostriedkami dať najavo zmýšľanie v celách.

290 Mukl (skrtka výrazu „muž určený k likvidácii“, zredkavejšie „muž určený k lopate“) - české označenie pre politických väzňov, o ktorých sa predpokladalo, že z výkonu trestu nebudú nikdy prepustení.

Našiel sa miestny hlásateľ, ktorý z jednej nami nezistených ciel dával hlasito a zrozumiteľne, s patričným komentárom a hrozbou dozorcovi najavo najnovšie správy „Volá Londýn“, pričom nechýbala ani známa zvučka. Zrejme tu pracovala tolerancia či spolupráca niektorých dozorcov, ktorí sa s postihnutými zhodovali v názore, že sa komunisti zbláznili a nemajú už pomaly miesto, kam by svojich protivníkov zatvorili.

Posledný deň v týždni sa nelíšil od predchádzajúcich. Počas dňa otvoril dozorca dvere, vyvolal moje meno a nariadil: „Zbaľte si svoje veci a podte so mnou.“ Opúšťal som celu v tichej nádeji, že odchádzam domov, sprevádzaný nádejnými pohľadmi tých, ktorí verili, že prinesiem ich manželkám odkazy. Pri východe ma čakali dvaja páni a naložili do auta. Auto opäť jazdilo neznámymi ulicami. Keď zastavilo, vystúpil jeden zo spolujazdcov, stlačil zvonček vedľa dverí, tie sa otvorili a pri výstupe z auta som si všimol tabuľu vedľa dverí, na ktorej bol nápis „Vrchní vojenský soud v Praze“. Prišiel nám v ústrety muž s kostnatou tvárou pod širokým klobúkom, s obuškou v ruke. Brána sa za mnou zatvorila. Jeho ruka s natiahnutým obuškom ukázala smer cesty vedúcej do kamennej budovy. Po vstupe do nej ukázal na otvorené dvere cely a zamkol ma. V cele bolo ticho prerušované nezvyklým stenáním a nárekom z iných ciel. O chvíľu sa dvere otvorili a vyzvali ma, aby som si vzal stravu položenú na dlážke vedľa dverí. „Čo bude so mnou?“ odvážil som sa dať otázku. „To sa dozviete,“ ozvalo sa z jeho úst.

Dvere sa zatvorili, zvonka zarachotil kľúč. Pripravenú stravu som nejedol. Nariekanie na celách neustávalo. Celú noc som nespál. Ani celonočná únava ma ráno k driemote neprivedla. Budiček oznamovalo štrnganie vojenských ešusov s čiernou kávou. Celý deň som chodil a čakal. Po dvoch nociach mi suchotinársky muž naznačil, opäť svojím obuškom, odchod z cely. Prešli sme po malom dvorčeku a zamierili do príľahlej budovy. Bez zaklopania otvoril jednu z miestností. Bol v nej muž v rovnošate rotmajstra. „Tu ho máš,“ zavrel dvere a odišiel. Rotmajster ma privítal vojenským krikom frajtra na nováčika. Ja som však z toho nadobudol istotu, že sa cez neho dostanem na správne miesto, ktoré napravi nevyberanú činnosť Štátnej bezpečnosti. Som u svojich a tí sú pre mňa zárukou poriadku v každom zmysle. Že moje uvažovanie bolo mylné, som spoznal veľmi skoro. Pán rotmajster zapísal so mnou bežné dáta, obvyklé pri každom takomto prijatí. „Kedy sa dozviem, čo bude so mnou?“ osmelil som sa opäť otázkou. „Nič sa nepýtajte, to uvidíte,“ bola odpoveď prijímajúceho. Po krátkej chvíli zakričal: „Služba!“ a pridal číslo. K dverám prišiel muž. Bola to dozorná služba na chodbe. Dostala príkaz odviešť ma na prvé poschodie a pri cele pod uvedeným číslom otvorila dvere. V miestnosti predo mnou boli na bokoch dvojité postele a pred nimi traja muži. Dvere sa zatvorili. Ticho povolilo a na mňa sa začali sypať opäť otázky. Dozvedel som sa, že som vo väznici vojenského súdu,

kde ma budú súdiť. Budove, v ktorej som strávil dve noci, sa hovorí „domeček“ a jeho správcom je muž známy ako „suchá lípa“, ten pendrekom nešetří, aby splnil úlohu, ktorú dostal. A tie výkriky, ktoré boli často vo dne a v noci počuť, boli volania a náreky mužov, ktorí za svoju statočnosť dostali odmenu od tých, čo hanobili robotnícku triedu.

„Domeček“ v Kapucínskej ulici č. 2 ukrytý za budovou vtedy Vojenského súdu bol povestný svojou hrôzou. Reicin tu vypočúval svojich „prominentov“. Bola to malá poschodová budova pod košatými stromami. Prízemnú tmavú chodbu husto lemovali jednoduché dvere. V nevetraných miestnostiach bol páchnuci vzduch, chýbali umývadlá. Svetila tu neustále žiarovka, ktorá pomáhala dozorcovi kontrolovať, v akej polohe sa postihnutý nachádza. Stálo tu vedro na výkaly. Hovorilo sa mu „žanek“. Nechutne servírované jedlo v špinavom ešuse sa konzumovalo na dlážke. Muž s čiernym obuškom bol rotmajster Pergl, spolupracovník vyšetrovateľa Součka. Obidvaja využívali hrubosť a nátlak, aby každému pobyt čo najviac znepríjemnili. Boli to sadisti a ako fanatickí komunisti robili všetko pre to, aby väzeň zlomený fyzicky a psychicky podpísal protokol, vopred vystavený vyšetrovateľom OBZ²⁹¹. Tým, ktorí sa tu zvižali v bolestiach a neistote, každú hodinu zaznievali clivé melódie z blízkej Lorety²⁹². Jednému pomáhali utrpenie znášať, druhého, pisateľa medzi nimi, privádzali do zúfalstva. Domeček je tragickým miestom ľudských osudov. „Čo bude s nami?“ pýtam sa všetkých. „To my nevieme, niektorí tu čakajú už mesiac a nevedia prečo,“ ozýva sa ten najpostihnutejší. „Správy od rodiny nečakaj, to nikomu nepovolia.“ Všeobecne ani tu nálada medzi zaistenými a vyšetrovancami neniesla známky porazených. Vytrvale sa povrávalo, že režim, ktorý sa násilím dostal k moci, sa živí preplnenými väznicami, nevie, čo robí, a označenie reakcionár sa všeobecne považuje za poctu. Chodili medzi nás prednášať pracovníci obranného spravodajstva „obežetáci“, snažiaci sa o myšlienkovú prevýchovu vyšetrovancov. Zapredal sa jej československý legionár s hodnosťou podplukovníka. Pán milý zjavom i prejavom. Od školených si musel vypočuť, aby si našiel niečo zaujímavejšie ako žvásty o reakcii. Na obvyklú polhodinovú prechádzku denne pod dozorom službukonajúcich vojakov chodili všetky hodnosti vojakov bez rozdielu. Vynímal sa medzi nimi vojak, ktorého previnením bolo, že si počas vychádzky odskočil na naliehavé vykonanie osobnej potreby. Za trest sa dostal do okov. Bol v nich ako postrach ostatným. Vidieť človeka, ktorý mal spútané ruky prepojené reťazou k spútaným nohám, medzi ktorými balansuje železná

291 Na tomto mieste sa autor dopustil nepr esnosti, nakoľko OBZ (Obranné spravodajství) už v tom čase nejestvovalo. Od 1. apríla 1946 plnilo úlohy čs. vojenskej spravodajskej služby 5. oddelenie Hlavného štábu.

292 Hovorový názov pražského Kostola Narodenia Pána, ktorý má vo veži inštalovanú zvonkohru.

gula, veľkosťou znemožňujúca súmerný pohyb, patrí k raritám socialistickej prevýchovy. V čase preškoľovania nás pravidelne raz za týždeň zhromaždili v jednej z najväčších miestností a čítali z novín, ktoré sa veľkosťou podobali britským Times. S výsmechom boli označované ako „Najväčšie a najčítanejšie“. Bolo to české Rudé právo, ktoré po komunistickom puči takto vyrástlo z malého novinového formátu. Z neho sme sa dozvedali, ako pracujúci ľud vykráda zlatníctva, výklady a bytové zariadenia a obviňuje zaistených, že zapríčinili nedostatok, ktorý bol takmer všade.

Cely väzenského zariadenia, ktoré kedysi slúžili ako miestnosti pre vyšetrovaného dôstojníka, boli preplnené. Chýbal splachovací záchod, na vykonanie dennej potreby slúžil „žanek“, ktorý bol celý deň bez vody. Už dva mesiace som bol vo väzení svedkom kriviacich sa charakterov ľudí, ktorých náprava si bude vyžadovať prácu generácií. O rodine žiadne správy. Novopríchádzajúci potvrdzovali ďalšie zatýkania. Konečne ma predviedli do kancelárie väznice, v ktorej ma čakal nejaký pán. Azda sa dozviem, čo so mnou bude. Ponúkol mi jabĺčko a predstavil sa ako môj obhajca. Oznámil mi, že mám v najbližších dňoch pojednávanie. Bol som jeho prítomnosťou prekvapený. Pýtal som sa zvedavo na moje previnenie, pretože od odvrátenia z bytu so mnou nikto nehovoril. Nevedel som nič o rodine a nebol som si vedomý, že by som sa dopustil trestného činu. Obhajca zalistoval v spisoch, pričom si neodpustil poznámku, že takých je dnes veľa. Odmlčal sa a zaváhal. „Spisy vám dať k nahliadnutiu nesmiem, nič v nich celkom nie je, ani ja v nich žiadne vaše previnenie nevidím, prekvapuje ma však jedna vec. Po odpykaní trestu máte byť z vojenskej väznice preložený na Mírov ako osoba, ktorá nemá kladný postoj k súčasnému režimu.“²⁹³ Bránil som sa. Nie som vyznávačom ani apoštolom teroru prejavovaného z nenávisti rasovej či triednej a lásku k spoločnému viem prejavovať spôsobom slušne vychovaného občana demokrata. Moju lásku k spoločnej vlasti dosvedčia moje vojenské záznamy. Náš rozhovor sa skončil opakovaním obhajcu, že to, čo je uvedené v trestnom oznámení, nie je dôvodom na trestné stíhanie a že pojednávanie dopadne v môj prospech. Požiadal som ho, aby navštívil moju manželku a ubezpečil ju o mojej oddanosti

293 Najvýraznejšiu formu mimosúdnej perzekúcie po komunistickom prevrate vo februári 1948 predstavovalo zaradenie do Tábora nútených prác (TNP), ktoré vznikli na základe zákona číslo 247/1948 z 25. októbra 1948. Civilné osoby mohli byť internované v pracovnom tábore rozhodnutím komisie príslušného krajského národného výboru od troch mesiacov až na dva roky. V prípade vojakov z povolania podávalo návrhy na umiestnenie do pracovného tábora 5. oddelenie Hlavného štábu (vojenská kontrarozvedka). Celkovo bolo týmto spôsobom perzekvovaných vyše 250 dôstojníkov. Všetci boli od apríla 1949 umiestnení v TNP Mírov, kde malí sprisnený režim, vrátane zákazu návštev. Rodinní príslušníci internovaných bývali postihovaní núteným vysťahovaním, konfiškáciou majetku, obmedzením možnosti pracovného zaradenia, vylúčením zo štúdia a pod. V období od apríla do júna 1952 boli všetci dôstojníci z TNP Mírov, ktorí prežili surové zaobchádzanie dozorcov, prepustení.

celej rodine, a aby ju na trestné pojednávanie, nech dopadne akokoľvek, nevolal a ušetril ju tak plodov tvoriacej sa socialistickej justícii. Súdne pojednávanie bolo divadlo označené ako tajné. Žalobca ma prepadol výrazmi, v ktorých nechýbala nenávisť triedneho nepriateľa k protištátnej činnosti obžalovaného. Všetko usporiadané presne podľa direktív na odstraňovanie tých, čo stáli v ceste ich teroru. Ako doklad o mojej trestnej činnosti predložil žalobca prednášku o bojovej činnosti čs. letcov vo Veľkej Británii za vojny a doklad o odovzdaní mojich vojenských povinností pri odchode z armády, ktorý mal byť svedectvom môjho trestného činu. Dôstojník s hodnosťou štábneho kapitána prečítal spravodajský posudok, podľa ktorého nazvať ho somárom bolo by urážkou tohto zvierata, a jasne dokumentoval, kam až dospeli dôstojníci, ochotní vo svojej servilnosti a zrade pod priamou zodpovednosťou ministra obrany. Znalecký posudok bol nevhodný, nebol znalcom podpísaný a svojím obsahom ani neodôvodňoval ani nekonštatoval, že by písomnosti mali charakter štátneho tajomstva. Veľmi som lutoval, že som sa meno tohto posudzovateľa spravodajstva nedozvedel. Rád by som jeho meno a jeho výplod dal k dispozícii čitateľom. Pri vyhlásení verejného rozsudku bola prítomná moja matka. Rozsudok znel: „Odsúdený spáchal trestný čin proti disciplíne a poriadku s prečinom nedbalého uchovania štátneho tajomstva a odsudzuje sa k trestu väzenia u dozorcú 2. stupňa v trvaní 5 (päť) mesiacov, zostreňého jedenkrát mesačne tvrdým lôžkom a samoväzbou posledných 7 dní trestu.“ Nikdy som priebeh pojednávania nečítal a rozsudok nedostal. Matka prijala pre ňu nepochopiteľný rozsudok s plačom. Nevedela pochopiť trestný čin a odsúdenie svojho syna, ktorému od detstva vštepovala mravy statočných a slušných ľudí, prospešných spoločnosti. Nasledujúci deň som nastúpil na výkon trestu. Obdobie vyšetrovania, počas ktorého so mnou nikto ani slovo neprehovoril, sa mi do trestu započítalo. Mnoho sa nezmenilo. Presunuli ma do cely odsúdených. Zostal som v odeve, v akom ma odviekli z bytu, a na zimné mesiace mi prideliť podobne ako ostatným zimný vojenský plášť a starú špinavú vojenskú čapicu bez označenia. Bol som v pracovnej skupine, ktorú tvorili odsúdení z radov mužstva a dôstojníkov. Chodili sme čistiť priestor sokolského štadióna, miesta, ktoré v čase zletu tvorili šatne cvičiacich. Chlad zimného dňa sme si zmierňovali ohníkom z pozbieraných drevených odpadov, vždy pod dohľadom strážneho s hodnosťou desiatnika. Ten veľmi skoro zistil, koho mu zverili pod dohľad, a čoskoro sa bez váhania iniciatívne ponúkal, že zariadi naše stretnutie s manželkami či rodinami odsúdených. Aj mne sa jedného februárového dňa vďaka jeho ochote podarilo pritulíť k sebe manželku s malou dcérou v jednom z opustených drevených barakov a pod ochranou statočných dozorcov ich ubezpečiť o trvalej láske, aby nabrali silu do ďalších dní. Bolo to krátko pred jej núteným vystaňovaním. Manželku krátko po mojom odsúdení predvolali na ministerstvo obrany, podobne ako ďalšie manželky odsúdených, kde jej dôstojník bontónom pracovníka narýchlo

vybraného z ľudu a výrazmi, ktoré ťažko hľadať v slovníku, úzkostlivo dával najavo, že nový režim sa vie rýchlo a spoľahlivo postarať o jej vystaňovanie. Nenávisť pohľad stranickeho nevzdelanca ju odkázal do izby vo vykradnutom a vyplienenom pohraničí. Doba nepoznala zľutovanie. Tvrdý socializmus mal neľudskú tvár. Reprezentant tvoriacej sa ľudovodemokratickej armády jej prideliť byt v neznámom prostredí a na oprávnenú prosbu s ňou zaobchádzal spôsobom vlastným kultúre nového režimu. Svoje porozumenie pre ženy „zradcov“ ukončil hlučným zatvorením dverí jeho kancelárie. Ocitla sa v izbe, ktorá nepoznala práčku, chladničku a elektrický sporák. Mala prať v koryte, ktoré dnešné ženy nepoznajú. Na kúpanie dieťaťa bola detská vanička s odporne páchnucim mydlom na pranie. O ústrednom kúrení sa mohlo len snívať. Drevo sa nosilo zo šopy, pokiaľ sa tam v lete uskladnilo. Uhlie sa bralo z malej hromádky v pivnici. Jej nové susedky, manželky a priateľky novodobých zlatokopov²⁹⁴, sa so ženou, ktorá má muža vo väzení pre protištátnu činnosť, nezhovárali. Tvárili sa, že ju nepoznávajú. Keď sa starostlivý otec dozvedel o údele svojej dcéry, prinútil ju, aby aj s vnučkou prišla bývať do malého rodinného domčeka, v ktorom vyrástla. Musel som sa vyzbrojiť silou, ktorá povzbudzovala a bránila nepodľahnúť.

Pred odchodom do neznámeho tábora sme sa spolu lúčili. Manželka s dieťaťom boli pred vystaňovaním. O dva dni som od ohníčka na Strahove pozoroval štahovacie vozidlo v ulici nad Šárkou pripravené odvieť moju rodinu. Po návrate z práce nás pred vstupom do cely podrobili osobnej prehliadke s mohutným slovným komentárom rotmajstra, ktorý dostal meno Tondo. Napriek tomu sa nám občas podarilo „prepašovať“ niečo zakázané, čo nám známi i neznámi v práci doniesli. Najbežnejším pašovaným materiálom bol alkohol, presnejšie rum. Bolo to vždy len vo fľaštičke na lieky a v množstve, ktoré stačilo iba na ochutnanie pre prítomných v cele. Aj mne sa podarilo priniesť tento „liek“. Ako abstinent vzdal som sa niekoľkých kvapiek pri rozdeľovaní nedočkavcom. Pri prehliadke na chodbe sme mali často možnosť vidieť známych novoprichádzajúcich alebo čakajúcich v izolácii na vyšetrovanie. Pri takejto príležitosti sme si mrknutím oka dávali najavo, že sa poznáme.

Neviem, či by sa medzi novinármi alebo historikmi našiel niekto, kto by verne vyjadril duševné rozpoloženie muža odsúdeného skupinou tých, ktorých trestný register by mal byť pokrytý servilnosťou a strachom. Vznikajúca ľudovodemokratická armáda dávala okázalo najavo, že má dostatok takýchto ochotných slúžiť. Prvé Vianoce vo väzení boli pre mňa tichým spomínaním na najdrahších s odhodlaním v nastúpenom odpore nepovolit'.

294 Zlatokopmi boli nazývaní dobrodruhovia a asociáli, ktorí po druhej svetovej vojne v českom pohraničí drancovali majetky odsunutých Nemcov.

(95)

Vrchní vojenský prokurátor

P r a h a

Oz 1014/49-IV

Ž a l o b a

Žalují

mjr. Antonína P e t r á k a , - poú vazbou -

nar. 14.4.1912, přísl. v.ú. 4664 Žatec,

ž e

v Praze dne 15.4.1949, byv dán na zvláštní dovolenou, proti rozkazu svého představeného velitelství neodevzdal tajné voj.písemnosti v trest. oznámení blíže uvedené, a tyto až do dne 22.9.1949 přechovával ve svém bytě na neuzamčeném a snadno přístupném místě,

t e d y jednal proti rozkazu představeného, který se také zachovával kázně a pořádku a je závazný též pro jiné osoby, jenže bez neurvalosti a bez zprotivení, přičemž z nedbalosti způsobil, že se stát. tajemství mohlo stát známým cizí moci, ačkliv měl povinnost je uchovávatí.

T í m s p á c h a l :

přečin proti kázni a pořádku podle § 269:c) voj.tr.zák. v jednoručném souběhu podle § 100 voj.tr.zák. s přečinem nedbalého uchování stát. tajemství podle § 7 zák.čís. 231/48 Sb.

a budiž za to potrestán

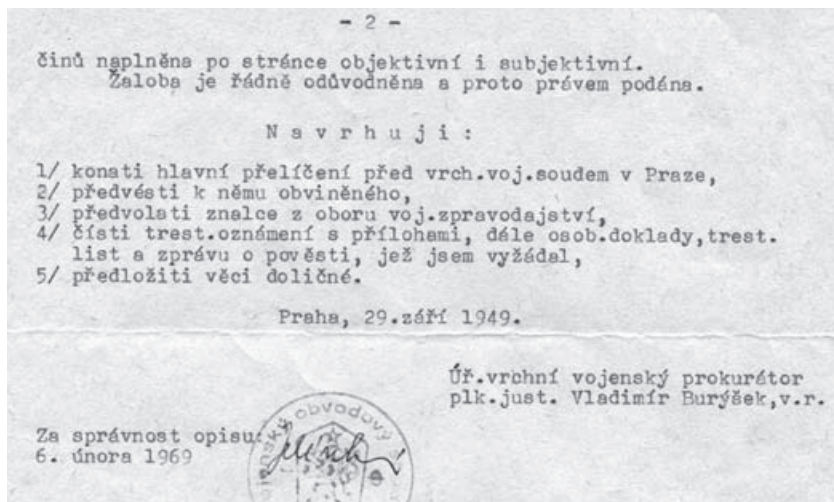
podle § 7, 47,48,59:b) zák.čís. 231/48 Sb. a § 100,87 v.tr.zák.

D ů v o d y :

Obviněný doznává, že voj. písemnosti, které jsou blíže uvedeny v trest. oznámení a přiloženy jako věci doličné, nedevzdal po tom, kdy byl dán na zvláštní dovolenou a ve svém bytě pod nedostatečnou uzávěrou je přechovával, vyloučá se však, že tyto písemnosti nebyly označeny jako tajné.

Z obsahu inkriminovaných dokladů však jasně vysvítá, že jde o skutečnosti, které má na mysli ustanovení § 5:3 z.č. 231/48 Sb. a že jde tudíž o písemnosti, obsahující státní tajemství.

Tím, že obviněný neuposlechl rozkazu oddevzdati takové předměty voj. správě, naplnil skutkovou podstatu přečinu proti kázni a pořádku podle § 269:c) vojtr.zák. a dalším přechováním těchto věcí, na místě každému snadno přístupném, dalšího přečinu podle § 7 z.č. 231/48 Sb. V obou případech je tedy skutková podstata zažalovaných trest.činů naplněna podstata zažalovaných trest.

Odpis vykonštruovanej žaloby vojenskej prokuratúry, ktorá obviňuje A. Petráka, že svojou nebalosťou ohrozil štátne tajomstvo

Čas môjho prepustenia sa nezadržateľne blížil. Po celách sa však šírili neoverené správy, že dôstojníkov po odpykaní trestu posielajú na Mírov. Mali sme správy o tom, že ľudí po odpykaní krátkeho trestu odvedú z kancelárie dvaja páni nevedno kam, čo niektorým dávalo vieru, že ich prepúšťajú domov. V krajnom prípade sme boli zmierení aj s prácou v pracovnom tábore a považovali ju za prijateľnejší spôsob živenia rodiny ako službu dôstojníka v spoločnosti udavačov, v prostredí strachu, obáv a neistoty.

V deň prepustenia ma v kancelárii väznice prevzali dvaja páni v známom oblečení, ani jeden z nich ku mne neprehovoril. Odviezli ma do Bartolomejskej ulice. Tentoraz ma strčili do preplnenej miestnosti, v ktorej diskutovalo do dvadsať nedečkavých osôb. Spovedali ma postupne, ich počet sa často menil. Bolo to čakanie a zase len čakanie. Vychádzky boli zriedkavé, kontroly časté. Nekonečné ničnerobenie sa krátilo debatami reakcionárov o hlúpostiach predstaviteľov, ktorí si hovoria zástupcovia pracujúceho ľudu. Zabávali nás dvaja Taliani, ktorí pri túlaní svetom preplávali Dunaj a dostali sa do rúk pohraničníkov, odtiaľ až do Prahy. Hrozilo im, že ich pošlú späť domov, kam sa im však nechcelo. Podľa ich rozprávania sa zrejme vyhýbali trestnému stíhaniu. Pomáhali nám konzumovať nechutné, starobou páchnuce cestoviny, ktoré s chuťou jedli ako „špagety“. Pretekali medzi sebou v speve i v jedle a často nám predvádzali nevraživosť medzi tými od Neapola a tými od Milána. Pobyt vo väzení brali s ľahkomyselnosťou mladých. Po neúspešných urgenciách opakovaných vtieravou nedečkovosťou som sa po mesačnom vyčkávaní dostal do jednej z kancelárií na prvom

KOMISE Č. 1 SE SÍDLEM V PRAZE
zřízena dle § 3. zákona číslo 247/48.

Č. j. 1438/50/K Praha, dne 6.3.1950.

Pan Petrák Antonín
nar. 14.4.1912
bytem: Praha 6., Nad Šárkou 15.
t. č. TNP Mírov.

V Ý M Ě R.

Komise jmenovaná dle § 3 ve spojitosti s § 10 zák. č. 247/48 Sb. rozhodnutím ze dne 4.3.1950 zařadila Vás do tábora nucené práce v Mírově podle § 2, odst. 1 a) na dobu 2 roků.

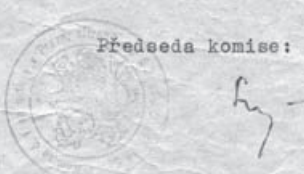
Současně se rozhodla komise podle § 4 zák. č. 247/48 Sb. na těchto dalších opatřeních:

Proti tomuto rozhodnutí můžete se do 15 dnů ode dne doručení tohoto výměru odvolat k obvodnímu národnímu výboru (bezpečnostní referát) v místě Vašeho posledního bydliště.

Tohoto odvolání nemá podle § 5 zákona č. 247/48 Sb. odkladný účinek.

Důvody:
Provedeným šetřením bylo zjištěno, že jste osoba uvedená v § 2 odst. 1. lit. a / zák.č. 247/48 Sb.

Předseda komise:

Výmer o umístění A. Petráka do tábora nútenej práce v Mírove zo 6. marca 1950

poschodí. Dozorca ma vlačil do miestnosti, v ktorej sedel pán s odznakom KSČ na chlopni svojho kabáta. Tušil som, že dobre neskončím. Mal pred sebou papier, do ktorého pozeral. Občas pozrel na mňa. Toto sa niekoľkokrát zopakovalo. Neviem, či mal problémy s čítaním alebo s tým, čo mi chce povedať. Zrazu si zamrmlal pod nosom. „Pôjdete do pracovného tábora.“ „A kam?“ pýtam sa zvedavo. „Na Mírov,“ znela krátka odpoveď. „A prečo?“ pýtam sa nespokojný s týmto zadelením. „Vyhýbali ste sa práci.“ „To nie je pravda,“ bránim sa. „Veď ste ma zobrali z pracoviska.“ „Na tom nezáleží, pôjdete do pracovného tábora.“ „Keď už musím do pracovného tábora, dajte mi možnosť zárobku. Mám vysťahovanú ženu, ani neviem, kde je, je bez prostriedkov, chcem sa slušne živiť.“ „To si vybavte na Mírove.“ Rozhovor sa skončil. Privolaný dozorca ma odviezol do hromadnej cely. Pred odchodom mi povolili krátku návštevu sestry, ktorá mala oznámiť rozhodnutie o mojom odsune do neznámeho tábora mojej rodine. Požiadal som o povolenie potravinového balíka a o výmenu blúzy battledressu. Podarilo sa mi počas rozhovoru požiadať sestru, aby mi do novej blúzy zašila bankovku v hodnote 1000 Kčs. S úsmevom prikývla. Krátko pred odsunom prevzal som povolený balík. Bola to škatuľa od cukru. Dotieravá pracovníčka Štátnej bezpečnosti, ktorá si nočnú službu v Prašnej bráne zamenila za hygienicky odporný spôsob prehrabávania, dôkladne prezrela jej obsah. Len letmo prehliadla blúzu. Sestra mi pred bozkom na rozlúčku pri výmene blúz stačila zašepkať: „Všetko máš v poriadku.“ Nasledujúci deň si ma prevzal žandársky rotmajster a dal mi môj výmer, podľa ktorého ma komisia zaradila do tábora nútenej práce na Mírove na obdobie dvoch rokov, nakoľko vyšetrením bolo zistené, že som osoba uvedená v § 2 odst. 1. zák. č. 247/48S.

Pred odjazdom ma poučil strážmajster, ktorý ma viedol: „Ak sa pokúsite o útek, budem po vás strieľať.“ Neviem, čo si strážca zákona pri tom pomyslel. Strieľať na muža, ktorý mal odvahu útekem sa brániť proti tým, čo zatvárajú zo strachu pred vlastným trestom? Na dôkaz, že svoj úmysel berie vážne, otvoril predo mnou záver pušky, vsunul do nej náboj, zatvoril záver a zaistil. Počas jazdy sme sedeli vo vyhradenom prázdnom oddelení tretej triedy. Ja, blúdiaci v spomienkach, on, strážca hodnôt zločincov, s puškou medzi kolenami proti mne. V popoludňajších hodinách sme pricestovali do Mírova.

Väznica sa podľa miestneho podania nachádzala na skalnatom vrchu neďaleko obce Mírov, kedysi vystavaná olomouckými biskupmi ako lovecký zámok. Postupom času sa stredoveká kamenná bašta premenila po rôznych prestavbách z gotického hradu na barokovú pevnosť. Posledná stavba mu vtisla podobu moderného väzenia, ktoré vonkajším vzhľadom pútalo okoloidúcich turistov. Československá republika využívala hrubé steny Mírova aj na izoláciu osôb,

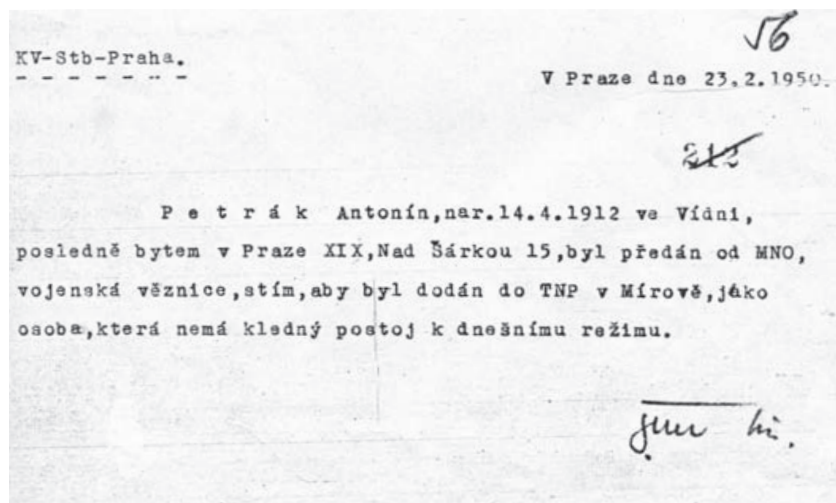
Mírov

ktoré mladý štát nezákonne napádali²⁹⁵. Za nacistickej okupácie tu nacisti zhromažďovali politických väzňov z celej Európy. Po komunistickom puči sa Mírov stal väznicou pre statočných vlastencov, hrdinov domáceho a zahraničného odboja, ktorých komunistický režim označil ako nepriateľov pracujúceho ľudu a ľudovodemokratického zriadenia. Jedna časť kamenného bloku bola obsadená duchovnými, medzi ktorými prevládali katolíci. Aj o členov protektorátnej vlády bolo postarané vo zvláštnom oddelení. Na blízkom cintoríne pod storočnými stromami je posledné miesto odpočinku tých, ktorí v múroch tohto väzenia v uplynulých storočiach zomreli. Sú tam aj bojovníci západného frontu. Vstupná brána do cintorína nesie nápis „O mŕtvych len dobre“. Prešli sme mlčky okolo nej a zamierili priamo do vstupnej brány Mírova. Dozorca ma priviedol do prijímacej miestnosti a bol veľmi rád, že bezo mňa odišiel. So škatuľou od cukru pod pazuchou som sa ocitol v jednej z tmavých miestností mírovskej pevnosti. Pripomeňme, že v kraji okolo Mírova mamičky od nepamäti hrozia šantivým deťom: „Ak nebudeš poslúchať, pôjdeš na Mírov.“ Prezident, ktorý dal popraviť ženu²⁹⁶ a hovoril si robotnícky prezident, posielal na Mírov občanov, ktorí nevedeli povedať, prečo tam idú. Jedno však treba povedať zrozumiteľne. Za vojny bol naším nepriateľom nemecký fašista, za komunistickej diktatúry to bol občan hovoriaci našou rečou, živený nenávisťou vlastných. Tých, čo pri vstupe zdravili „Práci česť“, zauškovali, lebo nemali právo takto zdravieť. Toho, kto prišiel a pozdravil „Dobrý deň“, zauškovali, lebo nepozdravil predpísaným spôsobom. Známy bol slogan: „Oslovujeme sa súdruh, zdravíme sa

295 Jedným z týchto „rozvracačov“ mladej ČSR bol A. Hlinka, ktorého na Mírove internovali od októbra 1919 do apríla 1920.

296 A. Petrák naráža na popravu národnosocialistickej političky Milady Horákovéj (1901 – 1950).

práci česk.“ O týchto mravoch som už vedel. Rozhodol som sa pôsobiť dojomom znechuteného a nepozdravil som. Za stolom v skromne vybavenej miestnosti sedel v civile mladý muž so znakmi triednej výchovy a neklamnými stopami triednej nenávisti k prichádzajúcemu. Vedľa stola stáli dvaja príslušníci ZNB v rovnošate. Ich pohľady zvyšovali moje obavy. Rozhliadam sa vôkol. Ticho prerušuje muž za stolom. Pýta sa na moje meno. Jeho zvedavosť je nepopierateľná. Začínajú sa osobné otázky. Po nich sa záujem sústreďuje na moju činnosť v československej zahraničnej armáde. Dostal som príkaz vyzliecť sa do Adamovho rúcha. Jednotlivé časti odevu bral a prehliadal jeden z dozorcov a po prehliadke odhodil na škatuľu ležiacu vedľa mňa na zemi. Obracali si ma a nezabudli sa pozrieť do všetkých otvorov v ľudskom tele, ústami počínajúc. Bola to bežná prijímacia prehliadka v každej väznici. Výsluch sa skončil. Dostal som príkaz: „Oblečte sa!“ Jeden z dozorcov mi futbalovou prihrávkou prisunul šaty bližšie. Ďalší z dozorcov ma odviezol. Prešli sme podchodom v budove, v ktorej bola márnica, a potom na malý špinavý dvorček k dverám v rohu budovy. Tam na nás čakal jeden zrejme z radu zaistených. Obidvaja ma odvedli na prvé poschodie a zatvorili do cely, v ktorej bolo niekoľko postelí, ale len jeden muž, rotmajster privedený z Olomouca. V tichom hovore sme si vyrozprávali svoje osudy. O tom, kto je v tábore a ako to tam vyzerá, ani jeden z nás nič nevedel. Blížil sa večer, keď sa neočakávane otvorilo zamrežované okienko a v jeho otvore sa objavila fúzatá tvár. „Čo tu hľadáš?“ obrátila sa na mňa prísne. Vítal ma Franto Vánik, známy svojráznym optimizmom medzi príslušníkmi v zahraničnej armáde. Narýchlo nás informoval. Je nás tu už vyše sto, všetko vojaci. „Nič si z toho

Správa Krajského veliteľstva Štátnej bezpečnosti v Prahe z 23. februára 1950 o premiestnení A. Petráka do tábora nútených prác v Mírove

nerobte. Tí blázni nevedia, čo robia. Na Vianoce sme doma.“ Blížiac sa kroky dozorcovi mu znemožnili pokračovať. Počas našej dočasnej izolácie nás navštívil ešte niekoľkokrát, jeho slová prezrádzali, že zrejme nepozná situáciu, z akej sme prišli. Po 14-dňovej izolácii sme sa obidvaja dostali medzi ostatných. Zasypali ma hrbou otázok. Prvá z nich bola: „Bili ťa?“ Zakrútil som hlavou a povedal: „Nie.“ „Mal si šťastie,“ odpovedali tí, ktorí ukázali na tele stopy násilia pri prijímaní. Dozvedel som sa, že nás držia v prísnej izolácii ako agentov imperialistov. Písomný styk s rodinou nebol povolený. Nebol som jediný, o kom rodina nič nevedela. Písali sa žiadosti a sťažnosti proti neoprávnenému väzeniu. Tie sa hromadili v kancelárii veliteľa tábora. Rovnako bezvýsledná bola snaha rodinných príslušníkov pátrajúcich po svojom živiteľovi. Písali sa žiadosti na najvyššie štátne miesta po celej republike podľa toho, kto mal aké známosti alebo možnosti. Indície ukazovali, že sa všetko zhromažďuje na ministerstve obrany u prednostu 5. oddelenia, povestného Reicina. Všeobecne známe boli slová veliteľa tábora, často v hneve opakované pri pohľade na nahromadené písomnosti: „Odtiaľto vedie len jedna cesta, a to na cintorín.“ A na odstrašovanie sťažovateľov dodal s iróniou: „Pre nás nie je problém vystaviť doklad o náhlom úmrtí ktoréhokoľvek v tábore.“ To, čo si slušný človek pri najbujnejšej fantázii pri styku s ochrancami zákona a poriadku nového štátneho zriadenia nevedel predstaviť, toho bol na Mírove svedkom od prvého dňa. Osobné ponižovanie, bezdôvodné podozrievanie, nadávky najhrubšieho zrna a hrozba s cieľom vyvolať strach mali byť ukážkou psychického teroru. Čo to pre mnohých značilo, je ťažko vysvetliteľné. Vysedávanie v izbách na gavalci s rukami natiahnutými na kolenách v polohe prváčka s príkazom nehýbať sa. Často bolo počuť slová výsmechu: „Takých plukovníkov ako ste, tu na...m plnú čapicu.“ Dodajme, že tí, ktorí boli zneuctevaní, boli ľudia vzdelaní, vyškolení, účasťou v dvoch svetových vojnách alebo v nemeckých koncentrákoch. Neboli tu medzi nimi povojnoví slovenskí partizáni s komunistickou legitimitáciou. Všetky tieto rozprávania, vyznievajúce ako príbehy románopisca s bujnou fantáziou, dnes pôsobia hrozne a neveriteľne. Tí, ktorí mali za sebou nemecké vojnové koncentračné tábory, pri porovnaní s pracovným táborm na Mírove, v ktorom nikto nepracoval, videli rozdiel len v dozorcoch. Mená dozorcov a pracovníkov tábora boli utajované a my sme ich pomenovali svojším spôsobom.

Fyzikálny zákon, že tlak budí protitlak, platí v rovnakej miere v tlaku ideologickom, vnucovanom triednou hrozbou. Posielali sa motáky²⁹⁷ najrozličnejším spôsobom. Kam sa dostali, sme nevedeli. Posielali sa tak, ako to príležitosť dovoľovala. Touto cestou sme dostávali tiež správy zvonku. Naše označenie bolo „chovanci“. Ak sa niekto naliehavejším spôsobom domáhal vyjasniť svoju

297 Moták – tajná správa z väzenia.

protizákonnú situáciu v tábore, dostal od nahnevaného veliteľa niekoľko úderov a ako previnilý školák sa musel postaviť tvárou k stene. Ak nahlas reagoval na osočovanie, nasledovala korekcia. Neutešené pomery v tábore bez nádeje na možnú nápravu trýznili dušu mnohých z nás. Deprimujúca nečinnosť, stúpajúci počet nových, žiadna možnosť zárobku, spomienky na rodinu s neutíchajúcou túžbou zovrieť ju v náručí vykonali svoje. V debatách v kúte na konci schodišťa som s Frantom čoraz častejšie diskutoval o možnostiach úteku. Netajil som sa zámerom dostať sa za hranice a ak budem mať šťastie, svet sa dozvie, čo Mírov je. Touto myšlienkou som sa často naliehavo zapodieval.

Je štvrtok 8. júna 1950, teplý slnečný deň lákajúci k vode a na slnko. Niekoľkí z tých, pre ktorých sa našla pracovná činnosť, tlčú monotónne kladivkami v jednej z najväčších ciel. Väčšina z tých, ktorí nepracujú, sú v celách v myšlienkach u najdrahších alebo v družných debatách o neistej budúcnosti. Ďalší diskutujú na chodbách, počítajúc kroky a kilometre v nekonečnom chodení. Kápo Jozefus dostáva príkaz od veliteľa tábora zhromaždiť všetkých chovancov na prvom poschodí na mieste, kde má službukonajúci dozorca k dispozícii rádiový prijímač. Aby všetci dobre počuli, je naladený čo najhlasnejšie. V tento deň sa končil proces s Dr. Miladou Horákovu v takzvanom záškodníckom sprisahaní proti republike. Vyhlásili rozsudok. Bolo to otrasné počúvanie súdneho výroku, ktorý mal byť hrozbou pre počúvajúcich. Rovnako otrasné boli petície pracujúcich volajúcich po najvyššom treste a rezolúcie škôl, v ktorých deti žiadali trest smrti. Svetová verejnosť bola zhrozená správou o politickom procese, v ktorom bola popravená žena. Pre nás chovancov to mala byť hodina prevýchovy? Spomenul som si vtedy na slová komunistického poslanca Gottwalda, prednesené v československom parlamente v roku 1929. „My sme stranou československého proletariátu a naším najvyšším revolučným štábom je skutočne Moskva. My sa od ruských boľševikov chodíme do Moskvy učiť, ako vám zakrútiť krk. A viete, že ruskí komunisti sú v tom majstri?“ Jeho nedvojzmyselné vyhrážanie v tejto dobe pobúrilo demokratický svet. Aj ja som patrila medzi nich, keď som si správu v tlači prečítal. To, čoho bol svet svedkom, zostane hanbou a mementom komunistickej totality. Poprava ženy, význačnej pracovníčky ženského hnutia, je najhanobnejším činom komunistickej justície. Je o to otrasnejšia, že bola vykonaná a sadisticky vykonštruovaná. Bol to hanebný čin hromadného vraha, prezidenta pochádzajúceho z robotníckej triedy.

V príľahlej záhrade mírovského tábora bolo treba vykonávať naliehavé jarné okopávanie. Túto prácu určili chovancom pracovného tábora. Záhrada bola v bezprostrednej blízkosti a chodilo do nej tridsať osôb. Ich výber zverili nášmu

kápovi²⁹⁸ Jozefusovi, ktorý bol pre veliteľa tábora zárukou spoľahlivosti. Podarilo sa mi dostať sa medzi vybraných po pár dňoch, keď sa niektorí cítili prácou v záhrade unavení a boli tak nespôsobilí pre ďalšie práce. Získal som si povest' spoľahlivého a dobrého pracovníka, čo bolo dané mojou záľubou v záhradníčení.

Práce v zeleninovej záhrade v ohrade väznice Mírov sa skončili. O niekoľko dní bolo treba okopávať zemiaky na poli za hradbami mírovskej väznice. Opäť sa uvažovalo o pracovníkoch spoľahlivých fyzicky i pracovným výkonom. Ich výber sa niekoľko dní upravoval, aby ho nakoniec schválil veliteľ tábora, a bol rozvrhnutý na niekoľko dní.

Patril som medzi málo tých, ktorí sa svojou vytrvalosťou snažili udržať rovnováhu medzi snahou a možnosťami. Udržovanie akej-takej telesnej zdatnosti malo v tomto prípade slúžiť len na upevnenie vnútornej sily vydržať v tábore. Bolo to chodenie po chodbe dlhej tridsať dvojkrokov. Využíval som túto možnosť s vytrvalou pravidelnosťou, často som obťažoval monotónnymi krokmi v topánkach po drevenej dlažbe a rušil pokoj.

Do záhrady sa chodievalo so silnou asistenciou dozorcov, ktorí boli pripravení na rýchly zásah s nabitými, v pohotovostnej polohe držanými samopalmi. Dozorcovia v službe sa striedali a možnosť výberu najvhodnejšieho úniku nebola veľká. Obmedzený čas na práce vonku veľké šance na útek nedával.

Mírov bolo najlepšie strážené väzenie v päťdesiatych rokoch. Označenie TNP (Tábor nútenej práce) bolo len kamuflážou na oklamanie verejnosti. V tomto internačnom tábore boli odtrhnutí a starostlivo strážení dôstojníci čs. armády bez rozsudku podľa príkladu nemeckých koncentračných táborov, v ktorých aj nacisti internovali svojich potenciálnych protivníkov.

Išlo sa na poslednú prácu popoludní. Zostával aj posledný pokus, nech dopadne akokoľvek. Posledná príležitosť dostať možnosť na vyburcovanie verejnej mienky, aby sa občania dozvedeli, čo Mírov skutočne je a ako si predstavujú organizátori politického prevratu budovanie novej spoločnosti. Rátal som aj s možnosťou, že sa mi útek nepodarí a iste sa verejnosť o nevydarenom pokuse dozvie. Mal som odvalu na bojisku, vedeli o nej podriadení i nadriadení. Bola to odvaha spojená s presvedčením postaviť sa do boja proti zlu. Nastupovalo sa na poslednú popoludňajšiu zmenu. Bolo nás tridsať a štyria dozorcovia. Snažil som sa pri rozdeľovaní práce do pracovných úsekov dostať na miesto, odkiaľ som predpokladal najvhodnejšiu možnosť úteku. Popoludňajšie slnko pražilo.

298 Kápo – dozorca z radov väzňov.

Dozorcovia, ktorí sa často rozhliadali s pripraveným automatom po našom pracovisku, však boli bdelí. Niekoľkokrát som sa pod zámienkou predstieraného odpočívania v práci rozhliadol, či by mi beh dolu svahom a potom do lesa na protihľej strane vyšiel bez zásahu dozorcov. V lese už by to išlo ľahšie.

V nestráženom okamihu, keď boli dozorcovia od mojej skupiny najďalej, vklázol som medzi kriky a behom sa pustil k lesu. Mal som už pekný náskok, asi v polovici dráhy, keď som za sebou počul volať svoje meno, aby som neutekal. Tí, ktorí boli svedkami udalosti, sa tiež budú snažiť zabudnúť na jedného zo spoluväzňov pomáhajúceho dozorcovi. Vzápätí sa ozvala strelba zo samopalu a počul som, ako mi strely svištia nad hlavou a okolo mňa. Hnaný nevysloviteľnou túžbou mieril som do lesa. To po mne strieľal Mongol a ďalší, ktorému sme hovorili Dorasteneč, mu krikom radil: „Vezmi ho cez pás!“ Vďaka Všemohúcemu som unikol. Strelba sa opakovala, unikol som jej. Bol som už na okraji lesa, keď som počul, ako ktosi uteká za mnou dolu svahom a kričí: „Stoj!“ Nevnímam to. Naberám po krátkom zastavení dych a snažím sa bežať hore kopcom do lesa. Výzva stoj sa za mnou ozýva stále hlasitejšie. Nepočúvam, utiekám hore brehom, ale musím spomaliť. Vzdialenosť medzi mnou a prenasledovateľom sa znižuje. Snažím sa bežať rýchlejšie, ale sily slabnú a za mnou zase: „Stoj!“ Obzerám sa a za mnou sa približuje jeden z dozorcov, zrejme ten, ktorý si v behu najviac trúfal, a v tomto presvedčení očakával uznanie za dolapenie toho, ktorý mal byť dôkazom prekážok v budovaní socializmu. Ďalšie pokusy bežať hore kopcom zlyhávali. Nohy mi kĺzali a dýchanie nevychádzalo. Hrozba dozorcovi s pištoľou bola stále nebezpečnejšia, rovnako ako vidina priamej rany z pištole. Zastavil som. Rovnako udýchaný dozorca s pištoľou v ruke ma dobehol. Sotva stačil vysloviť: „K stromu a ruky okolo neho.“ Stál za mnou. Cítil som hlaveň pištole na chrbte, obidvaja sme lapali po vzduchu. Ľudský organizmus po niekoľkomesačnom väzení pri nedostatočnej strave a nedostatočnom pohybe prosto nevydržal. Odpočívali sme obidvaja. Po chvíľke zasunul pištoľ do puzdra a vyzval ma na návrat, v duchu sa tešiac na uznanie, ktoré sa mu za jeho výkon dostane. Pomaly sme schádzali zo svahu a vracali sa ku skupine cestou môjho úteku. Tá medzitým prestala pracovať a čakala, čo bude ďalej. Rozrušení dozorcovia pobehovali medzi nami a opovrhujúcimi pohľadmi pátrali, či nejde o organizovanú vzburu, pri ktorej sa pokúsi o útek aj niekto ďalší. Nikto nerozprával. Dozorca, ktorého sme volali Franto, dostal príkaz odvieť ma do väznice.

Za bránou sme vstúpili do budovy, v ktorej ma do Mírova prijímali. Prišli sme na 1. poschodie. Prešli sme niekoľkými miestnosťami. V prvej bolo umývadlo s vodovodom, druhá slúžila ako miestnosť pre dozorcov a v poslednej bol veliteľ Skála. Zvedavo na mňa čakal. Zrejme bol o udalosti informovaný. Pozeral sa na mňa ako mačka na svoju korisť, na ktorú sa o chvíľu vrhne. Franto, ktorý ma priviedol,

odišiel. Namiesto neho prišiel Mírek, zástupca veliteľa, v civilnom oblečení. Bol bez kabáta, len v košeli. Prišiel tiež Dorastenec. Postavili sa vedľa mňa, každý z jednej strany. Veliteľ vstal od stola a postavil sa pred mňa. Ja som prepotený a špinavý očakával ďalší vývoj udalostí. Orgia sa začala. „Ty si chcel utiecť, čo?“ zaznelo z jeho úst. „Áno,“ odpovedal som. „K Angličanom, čo?“ Neodpovedal som. Rana otvorenou dlaňou z jednej a druhej strany. Mlčal som. Nasledovali ďalšie. „Chcel som k rodine.“ Opäť rana. Dorastenec do mňa zozadu kopal v snahe prinútiť ma k hovoru. Opakoval som svoje: „Neviem nič o rodine.“ „Kto ti pomáhal, s kým si chcel utiecť?“ Odpovedám: „Nikto.“ „Neluhaj!“ útočí na mňa veliteľ a fackuje ma z obidvoch strán. „Však ty to povieš,“ a všetci akoby nazbierali síl do ďalšieho boja. Utriel som si krv z nosa, pretiahol rukou prepotenú tvár a skrvavené oči hnevom a vzrušením. „Tak čo, budeš hovoriť?“ Nasledovala sprcha nadávok sprevádzaná fackami. Mírek sa ku mne obrátil, chytil ma za krk a zareval: „Ja ťa uškrtím!“ „Nechaj ho!“ okríkol ho veliteľ. Otočil sa ku mne a dodal: „Pre nás nie je problém vystaviť záznam o náhlom úmrtí, ak budeme potrebovať.“ „On sa na útek pripravoval, často som ho videl na chodbe chodiť,“ pridral Dorastenec.

„Tak, aby si si to zapamätal, prines tamtú stoličku,“ ukázal prstom na stoličku za stolom. „Polož ju pred seba operadlom na dlážku, zvlášť blúzu, kľakni si medzi nohy stoličky, chyt' sa rukami operadla!“ Urobil som tak, ako nariadil, pričom do mňa kľačiaceho kopal, aby som sa dostal do polohy, v akej ma chcel mať. Potom pristúpil špičkami čižiem k operadlu stoličky, privrel mi prsty k stoličke a zovrel mi kolenami hlavu. Mírek si vzal opasok zavesený na vešiaku, postavil sa vľavo. Dorastenec si odopol svoj, vzal si ho do pravej ruky a postavil sa vpravo od veliteľa. S hlavou zvesenou, krk zovretý kolenami muža s odznakom KSČ na chlopni kabáta zahrnul ma slovami: „Ja ti ukážem!“ a dal pokyn podriadeným. Začali na mňa padať údery remeňom striedavo z jednej i druhej strany. Spočiatku dopadali rany pravidelne. Neskoršie sa spomaľovali. „Len pridajte!“ reval na nich veliteľ. Povedal som si: čím viac ma budete biť, tým tvrdší bude môj odpor.

Kovové pracky opaskov zanechávali na tele modriny, krvavé podliatiny a miesta, z ktorých kvapkala krv, zvlášť tam, kde rana kovovou prackou dopadla niekoľkokrát za sebou, a nevýslovne boleli. Moje mlčanie a mlátenie opaskom akoby ich rozzúrilo. Prestali sa pozeráť, kam rana padne. Po chvíli sa unavili, ich mlátenie strácalo na sile a pozvoľna ustalo. Veliteľ uvoľnil moju hlavu, ktorú zvieral kolenami, a zakričal: „Vstať!“ Keď som nevládal, reval: „Vstávaj, lebo ti ešte pridáme.“ Len s veľkou námahou som sa postavil na nohy. Zapotácal som sa, ale podarilo sa mi udržať rovnováhu, takže som nespadol.

„Tak čo, budeš hovoriť? Kam si chcel utiecť? K Angličanom a Američanom, tým vojnovým štváčom, čo?“ Nasledovala facka za fackou. Prestal som ich vnímať.

Cez košeľu presakovala krv. Pre krv a pot v tvári som nevidel. Špinavými rukami som si krv z očí neodstránil. „Vezmi ho pod vodu!“ nariaďoval veliteľ. Mirek otvoril dvere miestnosti a dorastenec ma z nich vystrčil von, do miestnosti s vodovodom a umývadlom. Umýval som sa a nechal vodu, ktorá príjemne chladila, stekať po hlave. Telo ma pri každom pohybe bolelo. Všetci sa na mňa s chuťou sadistu pozerali. Umyl som sa a čakal, že ma odvedú do cely. „Nemysli si, že ti ten útek len tak prejde,“ začal na mňa veliteľ, len čo som sa vrátil do kancelárie. „To máš len pre začiatok, aby si nezabudol.“ Fackovanie pokračovalo. Mirek sa pridol kopancami. Keď sa chcel z druhej strany pridať Dorastenec, zastavil ich Kohlíček: „Nechajte ho.“ Pozrel sa na mňa a škodoradostne sa zaškľabil. Po chvíli zareval. „Lahnúť!“ Ukázal na miesto, z ktorého som sa pred niekoľkými minútami sotva zdvihol. Otočil som sa k stoličke, ktosi do mňa drcol, ja som spadol na kolená a takto som sa doplazil medzi nohy stoličky. Všetko sa začalo znovu.

„Nie, aby si reval!“ varoval ma veliteľ a zovrel mi stiskom kolien hlavu. „To by to s tebou zle dopadlo.“ Opäť sa začalo bitie remeňom. Údery kovových praciek dopadali až do chvíle, keď si obidvaja exekútori Mirek a Dorastenec postážovali, že sú unavení.

Telo medzi nohami stoličky, ohnuté cez sedadlo, ruky prišliapnuté na operadle a hlava zovretá medzi kolenami nemá šancu vyhnúť sa rane. „Môžeš vstať!“ zavola Kohlíček. Nevládal som. S bolesťami po celom tele sa o to pokúšam. Nenútili ma. Všetci „hrdinovia“ stáli vedľa mňa a oddychovali. Len s veľkou námahou som sa pokúšal udržať na nohách. Ktosi z nich odložil stoličku. Všetci sledovali každý môj pohyb. „Choď sa umyť!“ prikázal mi veliteľ. Neviem, ako som sa dostal z miestnosti a išiel opäť pod vodovod. Bolesť v chrbtici a krížoch mi nedovoľovali zohnúť sa. Ani ruky som neovládal. Pustil som vodu z kohútika a pokúsil sa zohnúť pod prúd vody, ale spadol som na zem. Medzitým sa priblížil ku mne Dorastenec a pozerá na mňa. „Nechaj ho!“ šepká mu veliteľ, keď videl, aký som dobitý. Dostal som hlavu pod vodu, pridržal som sa v boľtiach umývadla a nechal stekať vodu po hlave. „Tak už to nechaj!“ volal na mňa ktosi z kancelárie. Pomaly som sa otočil a vycítil som, ako sa na mňa uprene pozerajú tri páry očí. V kancelárii bolo ticho. Hovorili len oči a tie nehovoria nahlas. Napriek tomu povedia mnoho. Keď sa veliteľovi pozdávalo, že sa udržím na nohách, pristúpil ku mne a povedal: „To máš za to, čo si urobil, a nie aby si povedal jediné slovo, až prídeš na celu... A nepozerať sa na mňa tak opovržlivo, lebo ťa dotľčiem ešte viac... Odchod!“

V sprievode Dorastenca som vyšiel na chodbu. Opierajúc sa o zábradlie zosúval som sa po schodoch, aby som nespadol. Pomaly som prechádzal okolo miestnosti väzenskej stráže, ktorá sa za mnou zvedavo obzerala. Všetci akoby

na povel krútili hlavami nad tým, čo videli na dotlačenej tackavej postave. Moja chôdza pripomínala opilca, z košele presakovala krv a potlčená tvár bola plná podliatin. Prešli sme podchodom, kde stál povestný pohrebný voz, ktorému sa všeobecne hovorilo „amnestia“. Cez malý dvorček sme sa dostali k bloku, ktorý bol vyhradený pre „chovancov“, kde už na mňa čakal náš kápo Jozefus so službukonajúcim dozorom. Uviedli ma do cely na prvom poschodí, v ktorej som bol prvé dni po príchode na Mírov. Bola to zrejme miestnosť na izolovanie nováčikov, prípadne takých, ako som v tomto prípade bol ja. Pred vstupom do cely sa ku mne obrátil Jozefus a so slovami: „Tu máš,“ mi dal facku, aby dal najavo dozorcovi, že je na neho v tejto funkcii spoľahnutie. Aj takí ľudia medzi nami boli, sú a budú. Dal som mu najavo svoje opovrhnutie a vošiel do cely. „Tamtá posledná posteľ je tvoja a tu máš deku.“ Dvere sa zatvorili, zvonka zarachotil kľúč. Cez zamrežované okno posledný pohľad dozorcovi. Po chvíľke aj to sa zakrylo plechovými dvierkami a ja som zostal sám s bolesťami a ponížením.

Z posledných síl som sa slimačím tempom dotackal k pridelenej posteli. Márne som sa pokúšal sadnúť si na okraj gavalca. Nešlo to. Nemohol som sa ani pohnúť, ani otočiť. Tvár som mal rozpálenú, oči opuchnuté a keď som sa prstami dotýkal hlavy, pociťoval som všade podliatiny a bolestivé miesta. Po niekoľkých márných pokusoch sa mi podarilo polosediačky sa posadiť na okraj gavalca. Na chvíľku som si oddýchol, ale potom som pre zmenu nemohol vstať. Každý pohyb bol veľmi namáhavý a bolestivý. S veľkou námahou som sa vzpriamil a dotackal k dverám. Večer som nedostal. Neviem, či to bola súčasť trestu, alebo svojvôľa dozorcovi. Ani chuť, ani hlad som nemal. Trápil ma smäd. Zmiznuté tieňe stromov z neďalekého lesa signalizovali, že slnko zapadlo a začína sa stmievať. Skúšal som striedavo rôzne spôsoby, ako bolesť zmierniť. Nič mi nepomáhalo. Občas zarachotili dvierka zamrežovaného okienka a kým som sa stačil obrátiť, okienko sa opäť zatvorilo. Toto sa často opakovalo. Pri jednej náhodnej príležitosti, keď som stál práve oproti dverám, videl som, ako dozorca kontroluje moje správanie. Blížila sa noc. Bola neprímerane dlhá. Bolesťi po celom tele neustupovali a pohyb obmedzovali. Po niekoľkých namáhavých pokusoch sa mi podarilo oprieť si hlavu o podhlavník a polosedieť na okraji gavalca. Trochu som si oddýchol. Opäť sa otvorilo okienko vo dverách a do tmavej miestnosti cely vniklo trochu svetla z chodby. Zahliadol som tvár dozorcovi, pátrajúceho po mne. Pýta sa: „Čo to robíte?“ Prv, ako som stihol odpovedať, dvere sa otvorili a dozorca stál predo mnou. „Nemôžem vôbec vstať,“ odpovedám s námahou. „Všetko ma bolí.“ Chvíľu sa na mňa pozeral, nič nepovedal a odišiel. Opäť som sa pokúšal nájsť aspoň trochu vhodnú polohu, aby som si mohol čiastočne odpočinúť.

Trápil ma čoraz viac smäd. Až nadránom sa mi po mnohých márných pokusoch podarilo uložiť sa na okraj gavalca a čakať na brieždenie.

Zvýšený ruch na chodbách, dupot topánok dozorcov, otváranie a zatváranie dverí oznamovali začiatok nového dňa. Nevedel som, ako čas plynie a s námahou som sa pokúšal vstať a chodiť. Bolesti boli horšie ako predchádzajúci večer pri vstupe do cely. Oči som mal opuchnuté a podliate, takže som sotva videl, vnímal som však, že ktosi potichu otvára dverka pri okienku a vzápätí sa šepkom ozval hlas.

„Ukáž sa, ako vyzeráš, si to ty?“ Kým som sa rozpamätal a zistil, kto volá, počujem udivený hlas: „Ježišmária, to ťa tak dotlíkli?“ Postrehol som, že sa na mňa vyjavenými očami pozerá niekto zo spoluväzňov. Ani som nestačil povedať, že mám hrozný smäd. Prv, ako som si mohol uvedomiť, o koho ide, počujem šepkanie: „Niekto ide, už musím ísť, ale zase sa vrátim.“ Začali sa vydávať raňajky. Kávu, ktorú v takýchto prípadoch nosili chovanci, priniesol tentoraz dozorca a veľmi zvedavo si ma obzeral. Mal som modriny po celom tele, mnoho opuchnutých miest podliatych krvou, zaschnutú krv na poranených miestach a zošyzenú opuchnutú tvár. Rozdávanie raňajok sa skončilo a o malú chvíľku sa opäť začalo okienko vo dverách pomaly opatrne otvárať. „Tu máš citrón. Čo ešte chceš?“ Nestačil som sa dosť rýchlo otočiť a citrón mi spadol. Až po niekoľkých márných pokusoch sa mi podarilo zdvihnúť ho zo zeme. „Čím ťa to mlátili, kto ťa tak doriadil?“ Stačil som odpovedať: „Dorastenec s Mirkom.“ Okno sa zatvorilo a ja som zostal so svojimi neutešenými myšlienkami sám. V celách bolo ticho, po mojom pokuse o útek chovanci za trest nesmeli opustiť cely. Tí, čo ma videli, rozniesli správu po všetkých celách. Vždy sa našiel opatrný odvážlivec pomáhajúci podľa možnosti.

Bolo zrejme, že súdruhovia s odznakom KSČ v mene pracujúcej triedy podali jeden zo svojich špičkových výkonov. Akýkoľvek styk s vonkajším svetom, ktorý v mojom prípade predstavoval priestor mimo väzenskej cely, som mal znemožnený. Strava prichádzala len od službukonajúceho dozorcovi. Nasledujúci deň mal službu Mongol, ktorý po mne strieľal zo samopalu. Na odporúčenie Dorastenca si ma obzeral a dvakrát ma obišiel, aby sa pokochal, ako som dotlčený. Neprehovoril ani slovo. Pri jedle som veľmi skoro pocítil, ako sa mi v ústach uvoľňuje zub. Od bitky v kancelárii veliteľa uplynul týždeň. Bol nekonečne dlhý a bolestivý. Po ďalšom týždni mi priniesli krčah vody a umývadlo. Okno cely som si smel otvoriť len na príkaz dozorcovi.

Uplynul ďalší týždeň a pravidelné prehliadky dozorcov, ktorí ma kontrolovali, ako som dotlčený, neustávali. Rovnako ma prichádzali pozorovať kamaráti. Priniesli vždy niekoľko drobných liekov na povzbudenie duševné i telesné. Bolestivé rany, stopy po krvných podliatinách a modriny nemizli. Zase prišiel strážmajster Skála, ako obvykle vo vysokých čizmách a s „musílkom“ na svojom

mieste. S rukami vo vačku prešiel niekoľkokrát celu. Stál som pri svojom lôžku, s tvárou stále zohavenou. Zastavil sa pred mnou a zmrazil si ma od hlavy po päty. Chvilku akoby uvažoval, potom mi prikázal, aby som mu ukázal chrbát. S námahou sa mi to čiastočne podarilo. Vo dverách ho sledovali dvaja dozorcovia a zvedavo sa prizerali. Čakal som, že opäť doplatím na jeho nenávisť. Pozeral sa na mňa bez slova a odišiel. Dozorcovia zatvorili dvere a ja som zase zostal sám so svojimi bolesťami.

„Kedy prídeš?“ pýtali sa nedočkaví kamaráti, len čo zistili, že veliteľ s dozorcami odchádzali z bloku, v ktorom sme boli väznení. „Neviem,“ zapochyboval som. „Teba ale dotkli,“ divili sa ďalší, overujúc si hrôzy, ktoré od iných o mne počuli. Nemohol som posúdiť, ako vyzerám. Nevidel som svoju tvár ani chrbát a miesta, ktoré stále boleli. Sledoval som len rany na rukách a nohách a počúval tých, čo ma videli. Od môjho nevydareného pokusu uplynuli už tri týždne. Líšili sa len tým, že mi stravu namiesto dozorcov začal prinášať kápo Jozefus. Otvorené rany sa hojili pomaly, rovnako pomaly mizli opuchliny, o to viac pribúdali modriny žltó-zeleno-modrej farby. Niektoré prechádzali do tmavomodrých flakov. Boli posiate po celom chrbte, ako hovorili tí, čo ich videli. „Chlape, ty máš ale chrbát doničený,“ krútili mnohí hlavou. Telo bolelo hlavne večer, keď som sa s námahou pokúšal ľahnúť si na gavalec. Bolesť sa zdala byť na nevydržanie. Pohľad z okna v teplom júnovom maxime s pocitom sklamaní z nevydareného úteku, následky exekúcie tých, ktorí sa od gestapákov líšili národnosťou a odznakom KSČ na chlopni svojho kabáta, ma znepokojovali. Mučivé myšlienky na mojich najbližších vyplňovali noci bez spánku. Končil sa pomaly štvrtý týždeň. Začiatkom piateho týždňa sa neočakávane otvorili dvere cely a v nich sa opäť zjavil vrchný strážmajster Oldřich Skála. Postavil sa v nich rozkročmo a volal ma k sebe. Pristúpil som k nemu bezprostredne blízko a čakal, čo bude. „Otočte sa,“ vyhrkol na mňa. V duchu som s obavou očakával ďalší z nevyčerpateľných dôkazov jeho zvrhlosti: hrozenie ústím pištole na mojom chrbte. Vyhrnul mi košeľu, aby sa pohľadom na chrbát pokochal výsledkami svojej práce. Košeľu mi spustil a nariadil: „Zbalte si svoje veci a chodte na celu!“ Službukonajúci dozorca stojaci za ním ma odviezol. Ťažko opísať vzrušenie ostatných v cele, keď som sa vyzliekol, aby som si vymenil bielizeň. Kápo Jozefus sa akosi dlho rozpakoval umožniť mi cestu k zubárovi na odstránenie následkov, ku ktorým prispel.

Následky môjho nevydareného pokusu o útek sa prejavili bezprostredne. Na školskej tabuli na prízemí, ktorá bola každému denne prístupná, sa objavilo oznámenie:

Od 1. júna 1950 platí nasledujúce povolenie. Len jeden list mesačne na jednej strane formátu A4 s 32 riadkami. Návštevy sú povolené len po obdržaní návštevnej lístka a dátumu na určenú hodinu. Akékoľvek intervencie po obdržaní návštevnej

lístka sú bezpredmetné. Na návštevný lístok môže prísť len jedna osoba uvedená na návštevnom lístku. Je zakázané písať evidenčné číslo pred menom na adrese obálky.

Písomný styk so svojou rodinou a tiež všetky návštevy som mal až do odvolania zakázané. Rodina o mne nič nevedela. Pomery v tábore sa sprísnili. Bolo zastavené čítanie novín a spoločné počúvanie rozhlasu. Akákoľvek možnosť pracovať mimo priestoru tábora sa mojím pokusom o útek skončila. Veliteľ tábora často vykrikoval: „Mne je jedno, čo si o mne myslíte, či mi hovoríte gestapák. Ja si tu budem robiť poriadok podľa toho, ako uznám za potrebné.“ Boli sme svedkami prípadov, keď jeden chovanec trestal bitím palicou pred jeho zrakmi druhého, podľa veliteľa previnilého. V inom prípade prikryl previnilca dekou a nariadil ostatným prítomným v cele, aby ho bili. Na príležitostné krátke opustenie tábora do bezprostrednej blízkosti po poštu a miestny nákup odchádzali s posilneným sprievodom osoby overené veliteľom tábora. Povolené návštevy prinášali správy o terore, ktorý najlepších vlastencov posielal do väzníc a pracovných táborov, aby sa ich deti v školách o nich učili, že sú vyvrheli robotníckej triedy.

Do tábora neustále prichádzali noví vyšetrovanci s neveriteľnými poznatkami. Kto pri vstupnom vyšetrovaní odpovedal na otázku, či je členom KSC, „áno“, stretol sa v lepšom prípade s nadávkami, že sa votrel do priazne komunistov, kam nepatrí. Ten, kto odpovedal „nie“, stretol sa s rovnako hrubým osočovaním, že sa robotníckej triede vyhýba. Považovalo sa to vtedy za bežný prejav tých, čo sa rýchlo dali do služieb, v ktorých chceli vynikať.

Na čiernej tabuli sa objavil „Denný rozkaz číslo 2“ s dátumom 15. september 1950, podpísaný veliteľom tábora. Vrchný strážmajster Oldřich Skála v ňom rozdelil chovancov podľa pracovného výkonu do troch pracovných tried a straníckou kultúrou tej doby pokračoval:

„Zdôrazňujem, že všetko, čo bolo vyššie uvedené, bude tiež prísne kontrolované. Akékoľvek úchylky nebudú trpené a budú sa prísne trestať. Nestrpím tiež, aby ktokoľvek a akýmkoľvek spôsobom rozvracal morálku chovancov tým, že by znižoval a narušoval pracovný výkon ostatných chovancov. Poslednú dobu je možné pozorovať určité výkyvy v chovaní chovancov. Toto je zjav nežiaduci a nezdravý. Predpokladám, že každý chovanec má toľko rozumu, aby nepodľahol žvanivým správam, ktoré roznášajú niektorí chovanci. Sú to ľudia, ktorých nenávisť, zlosť a zloba proti dnešnému zriadeniu priviedli na okraj priepasti a pre ktorých niet návratu do ľudskej spoločnosti, medzi slušných ľudí. Títo ľudia asi nikdy nevideli ďalej ako na špičku svojho nosa a to len za predpokladu, keď zavreli jedno oko. Neverím, že všetci chovanci by sa stotožňovali s týmito ľuďmi, ktorí sú politickí

hazardéri, hrobári svojich vlastných rodín, karieristi, ktorým je ich osobný prospech bližší ako záujem o prospech celého národa. Títo chovanci nemajú miesto v ľudskej spoločnosti a nemajú tiež právo kritizovať to, čo by sami nedokázali. Je na vás všetkých, aby ste týmto špinavým a ohováračným rečiam neuverili a svojím kladným postojom a budovateľskou prácou, ktorá je v záujme nás všetkých, týchto ľudí postavili do správneho svetla a odhalili ich ako zradcov národa a ako zradcov svojej rodiny. Verím a som pevne presvedčený o tom, že medzi vami je mnoho tých, ktorí chcú a majú snahu skutočne poctivo pracovať. Týmto ľuďom dá naša vlasť, ktorá vkročila na cestu k socializmu, toľko príležitostí, aby sa mohli vo svojom živote náležite uplatniť. Tým ostatným, ktorí sa postavili na stranu nepriateľov našej krajiny, na stranu amerických a anglických imperialistov, na stranu tých, ktorí vraždia tisícky nevinných žien a detí a starcov v Kórei, ktorí by chceli pocho-deň vojny preniesť do všetkých krajín pre svoje nenásytné drápy, ktorými sa snažia uchvátiť pre seba hospodárstvo všetkých štátov na celom svete a ktorí toto svoje jednanie zakrývajú pod pláštom slobody, demokracie a pokroku a „amerického spôsobu života“, ktorí hádžu na naše pole mandelinku bramborovú a tým sa snažia poškodiť našu hospodársku sústavu, dostane sa tej odmeny, akú dostanú ich idoly v zahraničí. Bude s nimi naložené tak, ako si svojím chovaním zaslúžia.

Toto všetko musí byť každému logicky mysliacemu človeku jasné, že nie je mysliteľné, aby niekto na svete vraždil a pritom zostal beztretný. Staré české porekadlo hovorí, že kto seje vietor, žne búrku. Je na vás, aby ste neboli na tej strane, ktorá žne búrku, ale v tábore krajín ľudovej demokracie vedených mohutným ZSSR a jeho geniálnym vodcom generalissimom J. V. Stalinom. Jedine na našej strane je pravda, spravodlivosť, jedine na našej strane konečné víťazstvo. Snažte sa preto každý z vás, aby ste boli hodní toho byť riadnym občanom našej krásnej a nami všetkými milovanej ľudovodemokratickej republiky československej, vedenej našim drahým prezidentom Klementom Gottwaldom.“ Veliteľ TNP vrch. stráž. O. Skála

Bola to hanebná doba, v ktorej ľud tohto štátu bol školený už od detských rokov k triednej nenávisti, kde udavačstvo bolo vštepované ako bdelosť, premárnené hodiny počúvania o vymyslených nepriateľoch ako hrdinstvo, svedecké výpovede detí proti rodičom a opačne ako povinnosť a vzor stranickej výchovy, kde snaha rodičov vychovávať deti v náboženstve, k pravdovravnosti a statočnej láske k spoločnosti je označovaná ako protištátna činnosť. Mnohí z rôznych dôvodov, z túžby po lacnej a rýchlej sláve stavili na zlú kartu. Je obdivuhodné, s akou vytrvalosťou vedeli mnohí snaživí účastníci v snahe byť úspešní umlčať v sebe zákony mravnosti. Smutné svedectvo doby, ktorá nastupujúcej generácii cez výchovu v jasliach, škôlke, družine a vo zväze mládeže vštepovala vidinu krajšieho sveta v komunizme. S plodmi tejto výchovy sa stretávame u mnohých aj po desiatkach rokov, ktorí pracujú s vysvedčením tej doby, na ktorom chýbala známka z predmetu mravné správanie.

Pomery v tábore sa nezlepšovali. Zárobkové možnosti boli nepatrné a značne kontrastovali s „právom na prácu“, s ktorým sa systém zavádzajúci nový poriadok vychvaľoval. Počet tých, ktorým lehota pobytu v tábore vypršala, vzrastal. Všetci však zostávali naďalej vo väzení bez toho, že by im oznámili dôvody. Ženy a deti príslušníkov tábora alebo tie, ktoré zo zdravotných dôvodov nemôžu pracovať, sú odkázané na almužnu či žobrotu. Úradní činitelia zostávajú nevšímaví. Nepohodlné rodiny sú vystahované z bytov do chatrčí, proti ktorým núdzové kolónie za vlády takzvaného kapitalizmu boli hotovým prepychom. V tlači sa pochopiteľne o týchto skutočnostiach nepísalo. Zdravotná starostlivosť neznesie kritiku. Zvlášť prípady ťažkého ochorenia odosielajú do vojenskej nemocnice v Olomouci, kde je pre príslušníkov Mírova vyhradená zvláštna podzemná miestnosť, z ktorej vedie na dvor malé zamrežované okienko. Otvoriť toto okienko bolo dovolené len s povolením strážnika. Chorí sú zamknutí. Ťažko chorí pacienti sú nútení vykonávať svoju potrebu do misiek na jedenie. Na odporúčenie lekára, pokiaľ sa k tomu niekto z lekárov odhodlá, sa neberie zreteľ. Za týchto podmienok zomrel generál Hrabovský²⁹⁹. Bolo to v čase, keď vykonával svoju potrebu do plechovky. Keď sa pred smrťou dožadoval rozhovoru so ženou, zamietli mu ho. Bolo to po smrti podplukovníka Dítěho a plukovníka Souhradu – ďalší prípad vraždy zavinený nedostatočnou starostlivosťou. V nemocnici v tej dobe boli plk. Jaroslav Konečný, škpt. Richard Kvet, pplk. Otakar Melzer, kpt. Jaroslav Kratochvíl a práp. Antonín Reichl. Takto likvidovali ľudí, ktorých komunistický udavač označil za triednych nepriateľov.

Po stroskotanom pokuse o útek z tábora som hľadal myšlienky, ako ďalej. Boj slabšieho proti silnejšiemu dáva slabšiemu príležitosť na odpor všetkými možnými prostriedkami. Bolo treba byť opatrný a nepútať na seba pozornosť dozorcov. Letné dni sme okrem krátkej nepravidelnej prechádzky po špinavom dvore prežívali nečinne za hrubými stenami mírovej väznice. Jedného večera pri obvyklej prechádzke po drevenej dlážke väznice prišiel ku mne Zdeno a šeptom mi s radosťou v tvári oznamoval, že má veľmi dôležitú správu. Jeden z chovancov, Václav, sa toho dňa pri návšteve od svojej manželky dozvedel, že má možnosť odovzdať správy o pomeroch na Mírove jednému zo spojeneckých veľvyslanectiev v Prahe, konkrétne americkému. Bez váhania som mu prízvukoval, že musíme tento spôsob za každú cenu využiť. Zdeno rovnako súhlasil. Bolo treba byť vyzbrojený opatrnosťou, nápadmi a statočnosťou. S prípravou motáka bolo treba poponáhľať sa, aby

299 Hrabovský, Jaroslav (1895 – 1951) – čs. legionár a dôstojník. V roku 1939 emigroval z Protektorátu a zapojil sa do zahraničného odboja. Po skončení vojny pôsobil vo vysokých veliteľských funkciách až do júna 1949, keď bol v hodnosti brigádneho generála postavený mimo službu. O sedem mesiacov neskôr ho zatkli a internovali v TNP Mírov. Zomrel na následky zlého zaobchádzania 7. marca 1951 vo väzenskej nemocnici v Olomouci.

sme ho stihli vložiť do mesačného odosielania špinavej bielizne v nasledujúcom mesiaci, v októbri. Pre krátkosť času hrozila i strata spojenia s veľvyslanectvom. Dohodli sme sa, že Zdeno po vzájomnej konzultácii zostaví moták, ja ho prepíšem, pripojím k nemu mená chovancov vyvesených na čiernej tabuli a Václav celý materiál odošle. Spoločným menovateľom pri tejto činnosti pre každého z nás bolo prepotrebné šťastie. Všetko išlo podľa plánu a bolo včas pripravené. Večer pred odoslaním balíka som moták odovzdal Václavovi. Bol napísaný na niekoľkých listoch toaletného papiera a dohovorili sme sa, ako sa zachováme v prípade, keby odoslanie motáka neušlo bdelému oku dozorcú. V čase, keď bude Václav ukladať bielizeň do balíka v cele, budem pripravený na chodbe. Keby sa vsunutie motáka do bielizne nepodarilo, Václav s motákom vyletí na chodbu smerom k toalete na konci chodby a moták zničí. Ja sa budem ako nešikovný kyptoš pliesť do cesty prenasledujúceho dozorcú, aby sa takto získal potrebný čas na zničenie motáka.

Dozor pri balení mal službukonajúci „Standa“, ktorý mal medzi chovancami na Mírove povest’ „dobráka“. Bolo o ňom známe, že je pri odosielaní bielizne zhovievavý. Prežili sme napätie, ktoré psychicky silne vyčerpalo. Všetko sa skončilo nepozorovaným zabalením motáka do balíka. Teraz išlo len o to, aby adresát balíka prácu dokončil a odovzdal moták na adresu, kam bol určený.

Americkému veľvyslanectvu Praha
Mírov, 20. X. 1950

V mene nižšie uvedených väzňov prosíme o vyriešenie nášho bezprávného stavu. Nachádzame sa v takzvanom tábore nútených prác na Mírove pri Olomouci, ktorý je v skutočnosti koncentračným táborem, pretože zákony o táboroch nútenej práce nie sú vôbec dodržiavané správou tohto tábora.

Skutočnosti sú tieto:

1. V tábore sa k 20. októbru 1950 nachádzajú osoby menované v prílohe.
2. Ide v prevažnej miere o osoby vojenské všetkých hodností od najnižších až po generála. Väčšina týchto osôb bola dodaná do tábora pre svoje politické presvedčenie bez súdneho rozhodnutia. O ich zaradení rozhodovali zvláštne komisie krajských národných výborov, ktoré v mnohých prípadoch poslali sem osoby bez výmeru. Pokiaľ bol výmer stanovený, znel väčšinou na dva roky. Odôvodnenie vo výmeroch vôbec nezodpovedá pravde. Tak napríklad dôstojníci prepustení z armády, zamestnaní u civilnej firmy ako manuálne ťažko pracujúci, boli zaradení do tohto tábora s odôvodnením, že sa vyhýbajú práci. Asi 30 chovancov vypršali výmery, napriek tomu neboli prepustení bez toho, že by im bol uvedený dôvod.

3. Názov pracovný tábor je fingovaný, pretože na TNP Mírov sa nevzťahuje zákon a nariadenie o TNP. Všetci príslušníci sú väzni, ktorí majú denne dovolenú vychádzku najviac pol hodinu na malom špinavom dvorčeku väznice. Inak sú po celý deň za mrežami.
Návšteva rodiny nejestvuje. Písomný styk s rodinami je obmedzený viac ako u žalárovaných väzňov a je prísne cenzurovaný. Všetci prítomní sú rozdelení do troch tried. Príslušníci tretej triedy, ktorá je najpočetnejšia, môžu prijímať a odosielať len jeden dopis s 30 riadkami písanými na jednej strane formátu A4 za 6 týždňov.
4. Len asi polovica osôb je zaradená do práce. Pracovné zárobky sú však také nepatrné, že nestačia ani na úhradu pobytu v tábore, čo činí denne asi 35,- Kčs. O rodiny príslušníkov tábora nie je vôbec postarané. Ich výživa je veľmi biedna. Väčšina rodín chovancov je prenasledovaná výpoveďou z bytov a živí sa odpredávaním nábytku a zvrškov.
5. Napriek tomu, že chovanci sú zaradení do práce na tri smeny, majú stále väzenskú a úplne nedostačujúcu stravu. Ich výživa je zatiaľ zaistená len zásielkami potravín z domova. Lekárska starostlivosť je absolútne nevyhovujúca a je vykonávaná väzenským lekárom, príslušníkom SS. Následkom nedostatočnej lekárskej starostlivosti zomreli v tábore pplk. Dítě a plk. Souhrada. Vážna nemoc nie je dôvodom na prepustenie z tábora. Hygienické opatrenia sú nevyhovujúce. V celách je ubytovaných viac ako 20 chovancov, ktorí spia nad sebou.
6. Zachádzanie dozorcov – príslušníkov ZNB je sprosté a hrubé. Mnohí chovanci sú pri príchode do TNP privítaní fackovaním. Často surovo bijú chovancov. Pri pokuse o útek majora Petráka bolo na neho strieľané. Po chytení bol zbitý a v dĺžke štyroch týždňov držaný na samoväzbe. Tresty sú kolektívne a obdobné trestom v nacistických koncentračných táboroch.
7. Skutočné mená dozorcov sú prísne utajované. Veliteľ tábora vystupuje pod menom vrchný strážmajster Oldřich Skála. Jeho pravé meno je, pokiaľ sa podarilo zistiť, snáď Oldřich Kohlíček. Jeho svojvoľné spôsoby bitia a trestania nepoznajú hranicu. K tomu o bok sa radia ešte títo príslušníci SNB, ktorých mená sa nám tiež podarilo zistiť: Čestmír Carbol, zástupca veliteľa, známy pod menom Mírek, štábný strážmajster František Kalandr s prezývkou Bacil, štábný strážmajster Josef Tříška s prezývkou Mongol a strážmajster Oldřich Gilar s prezývkou Nanuch.
8. Pracovné podmienky. V júni 1950 bola z miestnej kaplnky urobená nevetraná a nevykurovaná dielňa, v ktorej za podmienok zdraviu nebezpečných vyrábajú skupinky chovancov krajčírskе vypchávkы do konfekčných odevov, prestrihujú písacie perá, lisujú obrúčky

na stanové olivy a zhotovujú drôtené pracky.

9. Toto vyhlásenie bolo napísané a odoslané s veľkými ťažkosťami a nebezpečím. Prosíme, aby s ním bola oboznámená najširšia verejnosť nielen v našom štáte, ale aj v cudzine.

Protestujeme týmto spôsobom čo najrozhodnejšie proti svojvôli ľudovodemokratického režimu a dovoľávame sa touto cestou pre nezáujem vlastnej vlády spravodlivej pomoci na medzinárodnom poli. Pokladáme sa za zajatcov komunistického režimu, ktorý nám všetkých ukázal krutosť, bezcharakternosť a neludskosť. Domáhame sa len svojich najzákladnejších ľudských práv. Pevne veríme, že víťazstvo vášho spravodlivého boja, ktorý vediete k slobode ľudskej dôstojnosti, bude znamenať naše oslobodenie. Zostávame stále pevní a verní Masarykovmu odkazu humanity. Väzni z TNP Mírov.

Každý deň sa v dennej tlači opakovali príspevky tendenčných ohováračov plné nadávok a urážok na tých, ktorí sa ničím neprevinili, ale dostali sa do väzníc. Na vzrastajúcu nespokojnosť a pobúrenie z radov zúfalých rodinných príslušníkov, žiadajúcich prepustenie svojich živiteľov, a na vytrvalé upozorňovanie zahraničného rozhlasu, ktorého pozornosti odsúdenci na Mírove neunikli, sa medzi československou verejnosťou začala šíriť povesť Mírova ako koncentračného tábora. Doba, pre ktorú historik ťažko bude hľadať pomenovanie, nezostala bez odozvy. Z toho, čo prichádzalo a čo sa pri každej príležitosti potvrdzovalo, som poznal, aký veľký kus práce vykonali Masaryk a Beneš, keď nám vštepovali západné poňatie slobody, ľudskosti a demokracie.

Dozorcovia pridelení do skupiny Tábor nútenej práce Mírov pracovali spoľahlivo podľa rozkazov veliteľa Kohlíčka alias Oldřicha Skálu. Zástupca veliteľa Mirek Boxer alias Čestmír Carbol rovnošatu príslušníka ZNB nenesil. Nikdy sme ho v nej nevideli. Prichádzal medzi nás len vtedy, keď zastupoval veliteľa a keď s ním prichádzal, neveštilo to nič dobré. Nikdy nezabudol prejavíť svoju výchovu straníckej nadradenosti. Dorastenec alias Vlastimil Stiebner, svojím vzhľadom chlapec, sa snažil byť vždy a všade „pri tom“. Svojimi činmi sa usiloval o to, aby sa o ňom mohlo hovoriť ako o dobrom žiakovi. Mongol alias Josef Tříška vzhľadom pripomínal aziatsky typ. Bol charakteristický svojím odpudivým pohľadom. Jeho strelba za utekajúcim chovancom rovnako ako rada Dorastenca „vezmi ho cez pás“ sú jasným dôkazom zmyslu pre povinnosť prejavenu takýmto spôsobom voči tým, ktorým vďačia za svoje bytie. Ožratý Bacil alias František Kalander so svojím nabitým automatom nútil chovancov vyhýbať sa mu. Čo keby? Výstavným kusom bol Mojžiš alias Emil Luža alebo Emil Klimeš. Mal medzi dozorcami najmohutnejšiu postavu. Svojím vystupovaním predstavoval primitívny typ dozorca. Vykonával prácu spôsobom, ktorý sa protivil. Nešťastní boli tí, ktorým

prehliadal balíky. Vrtal sa v nich neestetickým spôsobom. Rozlamoval pečivo, pchal prsty do jedla. Ironici o ňom trúsili priliehavé slová, že vo svojej služobnej horlivosti kontroluje otvory ementálskeho syra. Netrpezlivo očakávaná správa o tom, že sa moták dostal do správnych rúk, neprichádzala. Nezostávalo iné, než uspokojovať sa vlastnou fantáziou, že naše úsilie nebolo márne.

Časté ubezpečovanie, že v tábore nastane náprava, potvrdil neočakávaný príchod dvoch mužov tvoriacich komisiu ministerstva vnútra. Krátko po jej odchode vymenili veliteľa Skálu, zrejme vďaka nahromadenému dôkazovému materiálu. Dôvody jeho odstránenia nám známe neboli. Povrávalo sa, že sú to finančné podvody. Pre nás chovancov zanechala komisia odkaz, že nie sme v pracovnom tábore, ale v internácii a nikto nie je nútený pracovať, ak nechce, a že skoro prídu ďalšie komisie. Odcestovala ticho a nenápadne, tak ako pricestovala. Nikomu z nás sa nepodarilo získať podrobnosti. Chápali sme to ako prvú lastovičku signalizujúcu príchod politickej jari. Vianočné sviatky, v mojom prípade už druhé od rodiny, prebiehali podľa predstáv tých, ktorí nás do tábora dostali. Prítomnosť sviatkov sme poznali len pri pohľade do kalendára. Stranickým vianočným darčekom bola povinná návšteva väzenského biografu a sledovanie niekoľkodielného filmu o Leninovi, primitívneho obsahom i technikou. Pre mňa i v tomto prípade platil totálny dôsledok trestu: zákaz návštevy akéhokoľvek predstavenia. Považoval som to v tomto prípade ako úľavu, nie trest. Nový veliteľ tábora sa predstavil ako „Sekáč“ (Karel Souček). Občasné bitie a fackovanie vyvolané náladou dozorcov prestalo. Náprava však neprichádzala. Nový veliteľ sa o chovancov nezaujímal, ani sme ho nevideli. Pred Veľkou nocou pricestovala z Ministerstva národnej bezpečnosti³⁰⁰ ďalšia komisia. Odvážila sa navštíviť jednu celu, kde ju zasypal prúd otázok. Poskytli nám nečakané poznatky. „Ste v pracovnom tábore.“ Jeden z pýtaných sa dožadoval, aby všetkým osobám pracovného tábora boli dané nielen povinnosti, ale aj práva, ktoré im prislúchajú. Mala to byť predovšetkým návšteva rodiny a možnosť slušného zárobku. Dostalo sa nám rýchlo vysvetlenie: ste v pracovnom tábore zvláštneho druhu. Na protest, že pracovné tábory tohto typu sú u nás zakázané, sme sa dozvedeli: „My to vieme, ale vieme aj, prečo to robíme.“ Nasledujúci deň pred odchodom zanechala komisia u veliteľa tábora pre nás všetkých odkaz. Tí, ktorým v najbližších dňoch vyprší dvojročný pobyt v Mírove, budú pravdepodobne preložený do iných táborov. Tým, ktorí majú kratšie výmery alebo sú bez nich, sa predlžuje doba pobytu na dva roky.

300 Ministerstvo národnej bezpečnosti, ktorého úlohou bol boj proti odporcom čs. komunistického režimu, existovalo od 23. mája 1950 do 14. septembra 1953. Na jeho čele stáli Ladislav Kopriva (23.5.1950 – 23.1.1952) a Karol Bacílek (23.1.1952 – 14.9.1953).

Má obrátá obličku, vzpomínka mého srdce
 píše ti z dálek. A když i pero nechce
 zůstatl pozadu za mojí myšlenkou,
 toužím být u Tebe chvíli jen malinkou.
 Dnes je úterý a rovnám v hlavě zmatek.
 což může být všichni den když ty máš svátek ?
 Dnesek je práce mezi obry všedními
 tak jako kile mezi kréty polními.
 Tak jako vřelý a ohnivo před lety nosil jsem malinky
 svátek květu a mezi nimi karmelínky
 před obí Trupe ve Tvých jmenin den
 A tak i dnes když vše prchlo, jak son
 pokladem před Tebe přání svého rádky.
 Přáť se přeč hlas můj je ubohý a snad i krátký ?
 Píši jen rukou a to srdci nestáť.
 Proč snad slova někdy se málíť
 v melodijní obraz krajčného celku
 je však vñ obrátá že jak na květech něžlku
 objevíš v ráčcích srdce mého slapy
 a zřítíš jak slova obyčejná v něze se topí.
 Bůh hodně zářná a usměv ať sialí ti se hořít
 a změnit Trá přání v skutky ať Bohu se poctíť.
 Zapomeň obličko, že osud někdy fíziji pftilací,
 že snod i dechem leckde se nestáť,
 že žít se spēlěť jak prorazy bíče
 a házi s nami, jak bychom byli bezduché mře.

Když slunce i skrz nejčernější mraky svítí
 a na každé louce najdeš pro svoji bolest kvítili.
 protože jedno je píseň i přes světa zloby
 mé srdce je he a Trupe zas moje láska zlobí.

Štěpě Truj
 Mládí

Miron 4. 4. 1951.

Pozdrav, který zaslal A. Petrák swojej manželke z mírovskéj věznice 14. apríla 1951

Krátko po Veľkej noci odišiel rýchlo a nenápadne aj druhý veliteľ tábora a nahradil ho štábný strážmajster, ktorý dostal pomenovanie Tondo. Odišli tiež poslední príslušníci strážnej služby, ktorí pod velením Kohlíčka a Carbola považovali za reprezentatívny výchovný prostriedok ľudovodemokratického zriadenia kopanie, bitie a nadávky. Pomery sa uvoľnili natoľko, že veliteľ tábora začal hovoriť o „organizovanom neporiadku“, v ktorom som aj ja poľavil. Dostali sme konečne dočasné preukazy totožnosti s možnosťou návštev rodiny.

Správa, že Československo má koncentračné tábory, priviedla neočakávane do tábora novú štvorčlennú komisiu. Bola to prvá komisia zložená z vojakov. Ako vyhlásila, prišla napraviť krivdy na nás napáchané. Po skúsenostiach s predchádzajúcimi komisiami sme ju prijali s iróniou a nedôverou. Aj od nej sme dostali sľuby. Veľmi sa čudovala pomerom, ktoré zistila. Pochopiteľne, bitie odsudzovala ako vec neľudskú. Kvalitu komisie spochybnila skutočnosť, keď v nej jeden z príslušníkov tábora poznal muža, ktorý ho pri výsluchu pred odoslaním do tábora poznamenal silou svojich rúk. Napriek tomu nás ubezpečila, že všetci chovanci budú v najbližšom čase podrobení dôkladnému výsluchu. Ten sa nám však videl ako dlhodobá činnosť – prešetrenie jednotlivých prípadov pri počte viac ako 250 osôb mohlo predĺžiť pobyt v tábore na viac ako jeden rok. Nečudo, že sa po odchode komisie začali šíriť hlasy, že jej konanie bolo zámerné s úmyslom všetko čo najdlhšie oddialiť. Po ďalších dvoch mesiacoch nekonečného čakania opäť prišla do kancelárie veliteľa tábora komisia dvoch mužov. Dozvedeli sme sa o jej krátkom pobyte až po jej odchode, keď začali medzi chovancami prenikať správy, že sa tábor bude rušiť. Potvrdili to aj nádejné správy v listoch tých rodinných príslušníkov, ktorí mali „zaručené“ informácie o čistkách v komunistickej strane. V tomto organizovanom neporiadku ma veliteľstvo tábora pustilo s dočasným preukazom ako chovanca, ktorý nemal možnosť získať občiansky preukaz, na 5-dňovú dovolenku, a tak som mohol v Brne navštíviť rodičov, kde som sa stretol so svojou rodinou.

Prepúšťacia komisia, ako sme ju vo svojej nedočkavosti nazývali, s počtom dvoch mužov, príslušníkov armády, prišla do tábora začiatkom júla 1951. Nasledujúci deň volala všetkých chovancov v abecednom poradí jedného po druhom do kancelárie na rozhovor, počas ktorého sa malo rozhodnúť o našom prepustení. Hovory neboli dlhé, ich obsah bol rovnaký a výsledok rozhovoru bolo prepustenie. Keď prišiel rad na mňa, podobne ako všetci predom mnou som sa zaujímal o to, kto a prečo ma poslal na Mírov. Dostal som odpoveď, ktorú som už poznal od predchádzajúcich: „Boli ste v tábore nútenej práce neoprávnene. Do tábora vás dostal Reicin, ktorý v tábore zámerné vytváral tie najhoršie podmienky, aby u vás vyvolal odpor a nenávisť proti nášmu ľudovodemokratickému štátnemu zriadeniu, aby vás vo vhodnej chvíli použil v protištátnom sprisahaní, ktoré

TÁBOR NUCENÉ PRÁCE
MÍROV

P O T V R Z E N Í

Velitelství TNP Mírov potvrzuje, že občanec Sethras
neměl za měsíc červenec 1950 žádný příjem, kterým by přispíval
na výživu své rodiny.

Toto potvrzení se vydává za účelem uvolnění vázaných vkladů.

Mírov dne 31. VII. 1950

Velitel TNP : *[Signature]*

TÁBOR NUCENÉ PRÁCE
MÍROV, okr. Zábřeh.

Dne 19. VII. 1951

o. j. 1687/1951.

vyřizováno per. propouštěním

Propouštěcí potvrzení.

Příjmení a jméno: Petrák Antonín
nar. dne 14.4.1912 v Videň, p. o. Rakousko
posledně bytem v Bratislava XI, Markova 9, propouští se z tábora nucené práce
k okresnímu úřadu ochrany práce v Bratislava XI
V táboře nucené práce strávil dobu od 14.3.1950 do 19. VII. 1951
Do TNP zařazen GNV - TNP - číslo komit. křesťanské strany Š. l. Praha
podle zákona č. 208 zář. 23.1950 Sb.
247/48

Peněžit.

Propouštějící se má neprodělně odebrat k GNV - práci
práce a sociální péči v Bratislava XI
tam se hlásit a předložit toto propouštěcí potvrzení.
Nesplnění tohoto příkazu je trestné.

[Signature]
(podle velitele tábora)

Oficiální tištěný — patřik se trestá.

MNB-T-21A

[Circular stamp] 21. 7. 1951
21. 7. 1951
stanice
státní, ležící

[Handwritten note]
Mocným se hlásit
na kůrnici na ul. 74
o. j. 22. 7. 51

Doklady, ktoré nepotrebuju komentár

pripravoval. Reicin je už zaistený, bude postavený pred súd a tam sa všetko vysvetlí. Vy budete z tábora prepustený v najbližších dňoch. Upozorňujeme vás však, aby ste o pobyte na Mírove mlčali, nič nepodnikali a nepokúšali sa akýmkoľvek spôsobom Mírov zneužiť. Až príde vhodná doba, budete rehabilitovaný. Každý samostatný počin v tomto smere z vašej strany bude považovaný za narušenie verejného poriadku, za podvracanie republiky a protištátnu činnosť so všetkými dôsledkami.“ Ako sme mali všetci v priebehu dňa možnosť dozvedieť sa, podobná odpoveď bola pripravená takmer pre všetkých. Z celkového počtu len piatim osobám povedali, že boli v tábore oprávnene. Dôvodom boli zrejme nedostatky na pracovisku spôsobené alkoholom. Dostal som podobne ako ostatní modrú obálku s adresou pracovného úradu v mieste bydliska a ústny príkaz hlásiť sa na Verejnej bezpečnosti v mieste bydliska. Navyše som žiadal aj potvrdenie, že som počas pobytu v tábore nemal žiadny príjem, ktorým by som prispieval na výživu svojej rodiny. Každý dostal pri prepustení z tábora účet prevyšujúci štvormiestnu sumu, ktorá predstavovala čiastku za pobyt v tábore. Nikdy som ju nezaplatil.

XII.

Z väzenia na smetisko ľudskej spoločnosti. Socializmus bez ľudskej tváre – vpád Sovietov. Československá armáda ľudskú tvár neukázala

Po dlhom odlúčení od rodiny som konečne doma. Nesmierne hrejivý pocit osobného šťastia po návrate z „krátkeho vypočutia“, ktoré trvalo takmer dva roky. Vo voľných chvíľach na konci denného zhonu v nerušenej tichej samote snažil som sa zahľadiť všetky stopy prinesené z Mírova. Z blúzy battledressu pod podšívku náramenníka som vytiahol pekne uloženú tisíckorunovú bankovku, starostlivo som usporiadal písomnosti a poznámky z toaletných papierov, prepísal ich na stroji a doplnil. Postupne som k nim priradoval ústrižky z novín, ktoré boli brilantnou ukážkou výmyslov pri hľadaní triedneho nepriateľa, okorené vtípnymi postrehmi kamarátov a čitateľov. Tešil som sa po celý čas nášho núteného odlúčenia, ako si po návrate k rodinnému krbu usporiadam svoj život, aby som čo najviac využil drahocenné chvíľky s rodinou.

Na policajnej stanici, vtedy stanici ZNB v Petržalke, mi nariadili, aby som im do týždňa oznámil nástup do zamestnania. Kvôli práci som sa mal hlásiť na pracovnom referáte národného výboru, kde som odovzdal modrú obálku získanú pred prepustením z Mírova. Referent na pracovnom úrade ma prijal s pocitom muža hrdiaceho sa víťazstvom pracujúceho ľudu. Odovzdal som mu obálku. Keď si prečítal list, dal mi doň nahliadnuť. Niesol označenie „Prepúšťací list“ a bolo na ňom napísané:

Referát KNV³⁰¹ Bratislava, k rukám súdruha Fabiana, prednostu V. referátu. Žiadam o začlenenie pána Antona Petráka, nar. 14. 4. 1912 bytom v Bratislave, Marxova 9, podľa vydaných pokynov. Za referenta KNV v Olomouci nečitateľný podpis ceruzkou. Ceruzkou bolo rovnako v ľavom dolnom rohu napísané: „Len pre Vašu informáciu, bol zaradený neoprávnene.“

Keď som list vrátil referentovi, oslovil ma, že mám možnosť vybrať si miesto pracovníka v administratíve v mieste svojho bydliska, pričom sme sa obidvaja uistili, že pod tým rozumieme Bratislavu. Bolo to falošné vyjadrenie referenta, kde medzi slovami a skutkami bol veľký rozdiel. Veľmi dobre vedel, že to, čo hovorí, je neuskutočniteľné. V tej dobe v rámci celoštátnej akcie prepúšťali sedemdesiat tisíc administratívnych pracovníkov do výroby, čo bolo stranícke označenie na vyčistenie administratívy od nespoľahlivých politických previnilcov. Osmelil som sa upozorniť ho, že pre mňa v tejto situácii žiadnu možnosť

301 Krajský národný výbor.

uspokojivého uplatnenia nevidím. Rozhodol som sa z navrhovaných možností pre vyškolenie na technického pracovníka pri montáži elektrických rozvodní. Môj počítačový plat bol 3,40 Kčs na hodinu. V podniku, do ktorého som nastúpil, bola z dvadsiatich nespoľahlivých osôb zostavená trieda s trojmesačným školením. Počas technického školenia išlo o opakovanie stredoškolských znalostí z elektrotechniky v praktickom využití. Hlavná časť sa venovala politickej výchove zameranej na preškolenie. Na hodine politickej výchovy sme pravidelne počúvali pracovníka komunistickej strany, predčítal úvodníky Pravdy, v tej dobe najväčšieho denníka na Slovensku. Bol to vhodný čas na duševnú neprítomnosť a psychické uvoľnenie. Bol to návrat do študentských lavíc, keď profesor často musel nabádať, aby sme pod lavicou nečítali zakázané detektívky či kovbojky. V tomto prípade bolo čítanie nahradené nerušeným lúštením krížoviek. Nebol som sám. Pre absolútny nezáujem na diskusiách na politickom školení objavila sa mi na záverečnom vysvedčení z predmetu politická výchova známka „dobré“.

Krátko po nástupe na pracovisko som prekvapil podnikového kádrováka pozvánkou z Vojenského súdu v Olomouci, na ktorý som bol predvolaný ako svedok v trestnej veci proti Oldřichovi Kohlíčkovi a spol. Na ceste do Olomouca som sa v Břeclavi stretol s bývalým mírovákom. Bol to Anton Kuběna, ktorý mal rovnaký cieľ cesty ako ja. Počas pojednávania ma zavolali do súdnej siene, v ktorej ako obžalovaný stál Dorastenec, teraz Vlastimil Stiebner. Sudca sa ma spýtal, či obžalovaného poznám. Odpovedal som, že áno. Na jeho ďalšiu otázku, či ma v tábore bil, som odpovedal kladne a uviedol podrobnosti a okolnosti, za akých k tomu došlo. Dorastenec všetko poprel. Ponúkol som sudcovi, že sa môže pozrieť na môj chrbát, na ktorom boli ešte stále jazvy po crackách jeho remeňa, ktorým bol opásaný. Sudca to nežiadal. Moja svedecká výpoveď bola veľmi krátka. Keď som vychádzal zo súdnej siene, sedel na lavici vedľa dverí v sprievode väzenskej stráže Oldřich Kohlíček, čakajúci zrejme na svoje súdne pojednávanie. Z čoho boli obidvaja súdení a ako pojednávanie dopadlo, sme sa nedozvedeli. Ako svedkovia sme obidvaja odchádzali v presvedčení, že proces bol komunistickým divadlom na upokojenie verejnosti. Všetko nasvedčovalo tomu, že bol stranícky zafarbený, podobne, ako to bolo v mojom prípade a nespočetných ďalších. Správa o procese ani výsledok súdu v tlači uverejnené neboli. Z Mírova som sa vrátil do Bratislavy s ďalšími piatimi. Boli to Vojto Kováč, Janko Malár, Jano Kovačič, Jožo Valášek a Vladimír Zicha. Naše stretávanie sme po vzájomnom dohovore obmedzili na najmenšiu mieru. Rovnako sme si sľúbili, že vo veci Mírova nebudeme za daných pomerov nič podnikáť. Boli sme si vedomí toho, že sme sledovaní a každé naše stretnutie sa môže pokladať za snovanie protištátneho sprisahania. Obmedzili sme aj rozhovory pri náhodnom stretnutí len na rodinné pomery.

Z pouličných reproduktorov sa každodenne ozývalo: „Teraz už máme, čo sme chceli, republika prácu dá.“ Nastupujúca generácia sa od vstupu do prvej triedy učila o zlých imperialistoch zo Západu, o príslušníkoch západnej armády ako ich prísluhovačoch, ktorí sú príčinou, že pred predajňami mäsa, zeleniny a ovocia stoja dlhé fronty. Pracoval som v podniku niekoľko mesiacov, keď bdelé oko robotníckej triedy sediace v kancelárii, ktorej dvere sa zatvárali kľučkou z vnútornej strany, zistilo, že na rozvádzačoch určených do Sovietskeho zväzu pracujú osoby označené ako reakcionári a štátne nespohľadiví. Pod pojmom reakcionár sa chápal západniar. Jedného dňa, nič netušiac, ma pri vstupe do zamestnania vrátnik výrazne upozornil, aby som sa dostavil priamo ku kádrovákovi. Bez oslovenia mi dal podpísať prepúšťací list s okamžitou platnosťou a nesmel som ísť ani do svojej pracovnej skrinky po osobné veci, ani sa rozlúčiť so svojimi spolupracovníkmi. Všetky osobné veci mi priniesli do kancelárie. Na moje námietky, že ani ten najnenávidenejší kapitalista neprepúšťa svojich slušne pracujúcich robotníkov z práce takýmto hanebným spôsobom a bez uvedenie dôvodu, mi umožnili odísť z podniku na vlastnú žiadosť. Takto vyzerala činnosť povestných kádrovákov, ktorí v rámci svojej profesie každodenne porušovali Chartu ľudských práv. Ich vinou nemohli študovať a pracovať vo svojich odboroch státisíce našich spoluobčanov. Nastúpil som na nové pracovisko ako pomocný robotník pri výrobe vaní. Musel som prejsť povinnou lekárskou prehliadkou, pri ktorej ma prijímací lekár MUDr. Haluzický, zastupujúci závodného lekára, prekvapil otázkou, od čoho mám tie čudné jazvy po celom tele.

Mienil tým zrejme stopy po ranách spôsobených prackou vojenského remeňa. Odpovedal som mu, ako som k nim prišiel. Krútil mlčky hlavou a obidvaja sme potichu uvažovali, aké plody nám priniesol triedny boj. Napísať do lekárskeho záznamu pravú príčinu môjho stavu, znamenalo by pre obidvoch popudit' proti sebe tých, ktorí svojimi výmyslami vedľa majstrovsky šíria nepravdivé správy na verejnosti. Bol to lekár, ktorý etiku svojho povolania spájal s etikou osobnou. Spolu so svojím bratom to dokázal v Slovenskom národnom povstaní. Oba sme boli názorovo na spoločnej lodi.

V novom zamestnaní som sa snažil čo najskôr zapracovať. Bola to jednotvárna práca s úkolovou mzdou. Pracoval som podľa daných možností. Čoskoro sa v závodnom časopise písalo o usilovných pracovníkoch. Aj za mnou prišiel usmievavý zvedavý novinár, aby som mu niečo povedal o svojich dojmoch, ktoré by rád sprístupnil verejnosti v závodnom časopise. Privítal som ho so slovami, že nepracujem preto, aby som bol uverejnený v novinách, ale aby som uživil svoju rodinu. Bývali sme v podnájme v rodinnom domčeku manželkiných rodičov, s nábytkom uskladneným pod strechou na dvore. Ani som svoje rozprávanie nedopovedal, odišiel odo mňa sklamaný, zrejme tým, čo sa dozvedieť nechcel.

Zakrátko ma predvolali do kancelárie kádrováka, aby som sa podobným vyjadrenam vyhýbal. Rozvracaniu robotníkov sa treba vyvarovať. Je to trestný čin.

Denná tlač vytrvale zamestnávala verejnosť prípadmi, v ktorých sa vraždenie vysvetľovalo ako triedna bdelosť. Znechutený danými pomermi zanevrel som na verejný život a venoval som sa len svojej rodine. Jazykové vedomosti som si udržoval predovšetkým sledovaním zahraničného rozhlasu v nemčine, angličtine a francúzštine. Bolo to vzrušujúce a lákavé, ale riskantné. Päťročný pobyt v anglicky hovoriacom svete priviedol mojich priateľov a známych na myšlienku vyučovať záujemcov angličtinu. Nápad sa ujal a záujemcov pribúdalo. Tiež združenie rodičov školopovinných detí odporúčalo výučbu. Mal som však označenie politicky trestaný, nespoľahlivý občan. Riaditeľ školy napriek tomu po predložení vysvedčenia o štátnej skúške z angličtiny s prijatím externého učiteľa angličtiny súhlasil. Aby som rozptýlil prípadné pochybnosti o mojej štátnej spoľahlivosti, navrhol som používať ruské učebnice angličtiny pre začiatočníkov, a tým súčasne vylúčil podozrenie z nevhodného výberu. Po niekoľkých vyučovacích hodinách mi riaditeľ školy oznámil, aby som sa na príkaz nadriadeného orgánu dostavil na osobné oddelenie, kde si chcú preveriť moje vedomosti. V tomto presvedčení som sa ochotne dostavil. Príslušný referent ma však prekvapil, že ide o skúšku mojich politických vedomostí. S pokusom o žart som povedal, že viem o Stalinovi len toľko, že sa vlastným menom volal „Džugašvili“. Odmietol som sa takejto skúške podriaďiť s vedomím, že ňou neprejdem. Výsledok skúšky som oznámil riaditeľovi školy. Udalosti nenechali na seba dlho čakať. Veľmi skoro mi v nasledujúcich dňoch začali niektorí žiaci oznamovať, že na angličtinu chodiť nemôžu. Iní prišli s oznámením, že im odporúčili ruštinu, ktorá je pre nás dôležitejšia. Bolo jasné, odkiaľ vietor prichádza. Žiaci postupne odbúdali a moja snaha s výučbou angličtiny vyšla dostratena. Nakoniec zostalo len niekoľko snaživých súkromných záujemcov, ktorí sa počas školenia zaujímali viac o to, ako to vyzerá na Západe. Veľmi dobre som vedel, že povedať, ako to skutočne vyzerá, značí v jazyku Štátnej bezpečnosti propagáciu kapitalizmu a protištátnu činnosť. Stretnutie a rozprávanie s cudzincom je prezradenie štátneho tajomstva. Takto videli agenti komunistických udavačov život dôstojníka československej zahraničnej armády, ktorý verne plnil prísahu vojaka bojovať za slobodné Československo v slobodnej Európe.

V novembri 1952, konečne po niekoľkomesačnej ideologickej príprave, objavila sa dlho očakávaná správa o „Procese s uvedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánskym“.³⁰² Denná tlač bola plná ideologických

302 Slánsky, Rudolf (1901 – 1952) – čs. komunistický politik židovského pôvodu. V roku 1938 emigroval do Moskvy, ale po vypuknutí SNP bol letecky dopravený na Slovensko. Po skončení vojny sa stal generálnym tajomníkom KŠČ. Patril k hlavným

príprav na najväčšie stranické divadlo. Na túto príležitosť sme čakali všetci, svojho času prepustení z pracovného tábora na Mírove. So všeobecným napätím sa očakával priebeh procesu, keď sa bude vyšetrovať prípad obžalovaného Reicina, tvorcu Mírova. Po osemdennom súdnom prejednávaní zverejňovanom v tlači a rozhlase bolo vynesených jedenásť rozsudkov smrti. Všetci odsúdení rozsudok prijali a vzdali sa opravných prostriedkov. O Mírove žiadna zmienka nebola. Neostávalo nič iné, ako naďalej niesť označenie nepriateľ pracujúceho ľudu demokratického zriadenia a socializmu a čítať priebeh procesu v knižnom vydaní na 550 stranách. Ďalej počúvať, že boj československej zahraničnej armády na západnom fronte nebol bojom za oslobodenie vlasti, ale službou kapitalizmu a že to boli komunisti – zradcovia z našich radov počúvajúcí príkazy Moskvy, ktorí boli hlavnými strojcami nášho víťazstva.

Do vášnivých debát o procese, ktorého výsledkom boli jatky, prichádza správa o smrti J. V. Stalina³⁰³ a krátko po ňom ďalšia správa o smrti jeho pražského asistenta Klementa Gottwalda³⁰⁴. Odchádzajú, jeden ako gruzínsky zločinec, druhý ako vrah svojho stranického rivala Slánskeho, ktorému politické vraždy zachutnali natoľko, že k nim pridol statočnú ženu³⁰⁵. Josif Vissarionovič Stalin, hlavný predstaviteľ sovietskej komunistickej strany, po smrti V. I. Lenina dosiahol v tvrdom boji v starobolševickej garde moc, nepripustil žiadny odpor. Dal prenasledovať, popraviť alebo uväzniť milióny ľudí. Stal sa stelesnením zla komunizmu, človekom zodpovedným za hrôzy, ktoré sa odohrali v sovietskych koncentračných táboroch na Sibíri. Rozvrátil duchovný a mravný život niekoľkých generácií a na jeho dôsledky sa tak skoro nezabudne.

Komunistická výchova s naivne vedenou propagandou neúmerne zveličuje svoj vplyv na naše dejiny, na politický a kultúrny život a na rozvoj priemyslu. Vytvára sa názor, že všetko, čo sa vykonalo, bolo zásluhou ZSSR a podľa jeho vzoru. Heslo „Sovietsky zväz – náš vzor“ sa do omrzenia a znechutenia mechanicky prenáša do všetkých úsekov nášho života, aj tam, kde sme boli jasným vzorom my. Ľudia, ktorí navštívili ZSSR ako turisti, boli rozčarovaní, keď rozprávali o umeleckých sovietskych filmoch. Rovnako rozčarovaní boli z rozdielu medzi tým, čo videli na vlastné oči, a tým, čo prinášajú sovietske správy. Sovietska hymna, ako aj sovietska štátna vlajka sa objavujú pravidelne aj pri takých príležitostiach, ktoré

organizátorom komunistického teroru. V rámci vnútrostraníckeho mocenského boja bol na jeseň 1951 zbavený všetkých funkcií, zatknutý a po vykonštruovanom súdnom procese 3. decembra 1952 popravený.

303 Stalin zomrel 5. marca 1953.

304 Gottwald zomrel 14. marca 1953.

305 Rozumie sa M. Horáková.

sa Československa nedotýkajú, na Prvého mája, pri promóciách, na konci rozhlasového vysielania. Československá tlač kopíruje sovietske správy o západných štátoch, tie sú neobjektívne a prechádzajú do pravidelných urážok. Kultúru Vianoc nahrádza „Dedo Mráz“. Násilne sa vnášajú do nášho národného života tradície nám cudzie. Štátna bezpečnosť mi často dávala najavo svoj záujem. Zvyčajne za mnou prišiel na pracovisko vedúci oddelenia a pošepkal mi, aby som prácu prerušil, prípadne ukončil a v tichosti sa odobral na poverenie vnútra do dverí s určitým číslom, aby som sa o tom nikomu nezmieňoval. Rozhovor s pracovníkom na uvedenej adrese sa začal zdvorilou formou, ako sa mám, ako mi slúži zdravie, ako využívam voľný čas a len tak nenápadne padla otázka, prečo som sa ponáhlal s balíčkom v ruke, ktorý som rýchlo niesol do jednej predajne odevov v presný deň a presnú hodinu. Trvalo mi, kým som si spomenul, že to bol balíček časopisov, ktoré posielala manželka svojej priateľke s ospravedlnením, že jej zdravotný stav jej nedovoľuje navštíviť ju.

Keď som rozhodnutie o spevňovaní noriem označil ako okrádanie pracujúcich, pretože za zvýšený výkon bol nižší plat, opäť ma vyzvali, aby som v tichosti odišiel v pracovnom čase na Račiansku ulicu. Štátna bezpečnosť pracovala cieľavedome. Pracovník, ktorý ma prijal, ma oslovil pán a pozval na obed. Diskusia bola široká, nevynechal ani záujem o príslušníkov mojej rodiny a môj styk s bývalými príslušníkmi čs. zahraničnej armády. Ponosoval som sa na jednotvárnosť manuálnej práce a na nutnosť pracovať viac, ako stanovuje pracovná

Pracovný kolektív bratislavského podniku Kovosmalt, rok 1954. A. Petrák stojí ako desiaty zľava

doba, aby som uživil svoju rodinu. Nezabudol som spomenúť stratu posledných záujemcov o angličtinu, ktorých odradilo odporúčenie pracovníka Štátnej bezpečnosti, aby styk so mnou prerušili. Nebol som prekvapený jeho ponukou získať výhodné pracovné zamestnanie, ak viditeľnejšie prejavím svoju snahu prispieť k budovaniu socializmu. Jeho reči boli plné sľubov, v ktorých sa jasne ukazovalo „voľačo za voľačo“. Odolával som vytrvalým opakovaním, že podľa mňa je spoľahlivý občan ten, kto sa v každodennej svedomitej práci všetkými spôsobmi vyhýba tým, ktorí mu v tejto činnosti bránia. Takýchto stretnutí bolo niekoľko. Dotieravec mal na nich možnosť presvedčiť sa, že jeho snahe či hrozbe urobiť zo mňa jedného z ich radov, nerozumiem.

Komunistická diktatúra veľmi dbala na to, aby sa veľká časť dokladov príslušníkov zahraničných jednotiek, ich pamäti, ako aj všetka technika usilovne a zámerne šrotovali. Publikácie vydávané o zahraničných vojakoch západného frontu boli plné nepravdivých ohováračiek a klamstva.

Od nezákonného prepustenia z československej armády som bol nútený žiť neustále v obavách a podozrení, čo prinesie zajtrajšok. Všetky celoštátne stretnutia mládeže, stránikov a všetkých organizácií totalitného zamerania sa hrdili prisluhovaním pri budovaní komunistickej spoločnosti. Boli bolestivým dokladom zneuctievania statočných. V dennej tlači sa do omrzenia objavovali slová, ktoré pod vedením „našej“ komunistickej strany sľubovali naďalej rozvíjať socialistickú demokraciu na zaistenie práv a slobôd socialistického človeka budujúceho komunistický zajtrajšok.

Celoštátne zjazdy KSCĽ boli vždy príležitosťou ubezpečovať verejnosť slovníkom straníckej etiky, že je všetkými silami a prostriedkami chránená pred vojnovými podpaľачmi a najreakčnejšími silami z tábora imperialistov hroziacich zničiť ľudovodemokratický poriadok v Československu. Rovnako nechýbali uistenia, že všetkých neprajníkov a kriminálne živly, ktoré západným imperialistom takto pomáhajú rozpútať tretiu svetovú vojnu, stihne zaslúžený trest. Pracujúci ľud ich zmetie do prepahliska. „Smrť imperialistickým agentom,“ končieval ich hnev.

Celoštátna konferencia KSCĽ v roku 1956 signalizovala zmeny. V dennej tlači, rozhlase a začínajúcej televízii sa začali objavovať správy o hrubom porušovaní socialistického zákonodarstva, keď v období tzv. kultu osobnosti došlo aj u nás k nezákonným odsúdeniam a je preto potrebné urobiť v tejto veci nápravu, aby sa podobné prechmaty nemohli nikdy opakovať. Postupne sa preverovali komunistické procesy z rokov 1945 až 1954, ktoré ukázali nezákonnosť čs. justície. O povestnom Mírove však nebolo nikde ani zmienky. Moja snaha uplatniť svoje vedomosti v prospech spoločnosti bola bez úspechu. Pomohla mi nakoniec

zvláštna zhoda okolností. Mal som pracovný úraz, nemohol som pokračovať v manuálnej práci, a tak som sa dostal na pracovisko, kde som sa mohol zdokonaľovať v cudzej reči v technickej oblasti. Uvítal som to.

Jasný náznak politického uvoľnenia využili postihnutí režimom na občasné stretávania, počas ktorých spoločne uvažovali, že by mohli dosiahnuť verejnú rehabilitáciu aj tí, čo sedeli v Mírove, aby mali možnosť uplatniť sa podľa svojich schopností. Dovtedy mnohí z nás stále manuálne pracovali na pridelených pracoviskách pod neustálou prísnu kontrolou pracovného úradu alebo poberali dôchodok, ktorý bol almužnou. Naše názory sa rozchádzali.

Obdivuhodne najagilnejší z našej bratislavskej skupiny bol Vojto. Bol neúnavný a netajil sa tým, že podnikne všetko, aby dosiahol nápravu, aby deti netrpeli, zjavne pre stranické zneuctievanie svojich rodičov. Ja a Janko sme boli vo svojich úvahách o uspokojivom riešení našich pomerov menej dôverčiví. Riešenie Mírova bolo skôr propagáciou sľubov než skutočným zaoberaním sa prípadov. Sledovali sme so záujmom výsledok Vojtovho snaženia. Obidvaja, Janko aj Vojto, pracovali spolu na jednom pracovisku v kameňolome a mali možnosť vzájomne sa informovať, ako sa im darí presadzovať naše záujmy. Moju nedôveru voči stranickým sľubom umocňoval prehnaný záujem Štátnej bezpečnosti o moje súkromie. Neustále som žil v presvedčení, že som sa žiadneho trestného činu nedopustil a to, za čo ma komunistický režim stíhal, bola ochrana proti tým, ktorí zákony porušovali. Tvrdenia straníkov, že každý poctivý a čestný občan si môže byť v republike istý svojou budúcnosťou, vyvolávalo nielen u nás postihnutých, ale aj v širokej verejnosti úškrny sklamaní. Neustával som v zdôrazňovaní, že je povinnosťou tých, ktorí ublížili, urobiť nápravu.

Vojto mi rozpovedal o svojom neodbytnom úsilí, ako sa počas služobnej cesty v Prahe dostal na ministerstve obrany až do kancelárie dôstojníka povereného rehabilitáciou dôstojníkov z povolania väznených na Mírove. Ten mu s prekvapením ukázal veľkú hromadu žiadostí o rehabilitáciu. Zúfalo dodal, že má riešiť Mírov, o ktorom nič nevie. Obidvaja sme takéto počínanie považovali za snahu vyhnúť sa diskusii o nepríjemnej záležitosti a zbaviť sa starosti, ako nahromadené spisy vybaviť. Ponúkol som sa Vojtovi, že keď páni na ministerstve nevedia, čo Mírov je a kto tam bol, radi im pomôžeme. Zmienil som sa, že mám celý zoznam osôb z pracovného tábora na Mírove, ktorý som ochotný dať k dispozícii, aby som mu prácu uľahčil. V nasledujúcich dňoch som Vojtovi zoznam priniesol. Boli sme v Petržalke blízki susedia. Ak by bolo potrebné podať vysvetlenie, som pripravený tak urobiť. Zároveň som ho upozornil, aby naša dobre mienená snaha nevyvolala komunistickú odozvu v duchu triednej bdelosti a nenávisť s ňou spojenú. Bolo treba byť veľmi opatrný pri stretnutiach s kamarátom zo školských

lavíc alebo s postihnutým stavovským pracovníkom pred sliedičmi zo Štátnej bezpečnosti. Zaplavoval ma pri týchto úvahách beznádejný hnev.

11. júna 1958, po dvoch rokoch čakania a dúfania, že sa budú plniť sľuby zo zasadania Ústredného výboru KSČ, som sa popoludní vracal z práce a na dvore ma čakala ustrašená dcérka. Držala školskú tašku v ruke, po príchode zo školy ju nesmela odložiť v byte na svoje miesto. Vedľa nej stál pán, ktorý sa predstavil ako pracovník Štátnej bezpečnosti, naliehavo ma vyzval, aby som s ním odišiel na dôležité vypočutie. Nezabudol ma upozorniť, aby som dcérku uistil, že sa skoro vrátim. Manželka mala prísť o niečo neskoršie, vraj nech sa zbytočne neznepokojuje. Nemohol som si odpustiť verbálny odpor proti takému konaniu činiteľov štátnej moci, ktoré zanechá v duši dieťaťa nezmazateľné stopy. Nedovolil mi pred odchodom vstúpiť do kuchyne a pripraviť teplé jedlo pre dcérku. Tak ako zvyčajne v spoločnosti dvoch pánov ma odviekli do privolaného auta a odviezli do budovy povereníctva vnútra na Račianskej ulici. Ocitol som sa v jednej prázdnej cele v zadných miestnostiach nevelkého dvorčeka a čakal v nej takmer až do zotmenia. Za tmy ma naložili do „zeleného Antona“³⁰⁶, v ktorom som zrejme nebol sám. Za zatvorenými dverami mal službu dozorca Zboru národnej bezpečnosti. Márne som sa počas nočnej jazdy snažil zistiť, ktorým smerom vozidlo ide. Smer jazdy som nevnímam. Nezapieram, že som sa počas cesty po celú noc obával, aby som sa ako čs. zahraničný vojak západného frontu nedostal na naše hranice na východe republiky. Ráno som po celonočnej nepretržitej jazde vystúpil na dvorčeku pred neznámou budovou. Z útržkov slov náhodných prítomných osôb som poznal, že som v Prahe. Odviekli ma do jednej z prízemných miestností – do cely s xylolitovou³⁰⁷ dlážkou – a veľmi skoro som sa dozvedel, že som v povestnej Ruzyni.

Zatknutie ma neprekvapilo, očakával som ho. Došlo však skôr, ako som mohol zabrániť, aby sa moje písomnosti nestali zdrojom dezinformácií verejnosti. Zvykol som si žiť bokom, zaplavený beznádejou. Spomenul som si na svojho študentského priateľa, vášnivého prívrženca skautingu, od ktorého som si veľmi rýchlo osvojil slová, že príroda je chrám, z ktorého vás nikto nemôže vyhnať. Mal som k nej rovnako blízko, preto som ho dobre pochopil. V mojom prípade som s určitým zveličením v ríši ticha považoval za takýto chrám svoju celu. Bol som v nej sám. Počas dlhých týždňov som bol podrobený dotieravému vyšetrovaniu s nespočetnými otázkami, na ktoré vyšetrovateľ márne čakal odpovede pripravené v šuplíku svojho pracovného stola. Z výsluchu som sa vracal často až neskoro večer, niekedy s odporúčením, aby som si v pokoji všetko rozmyslel,

306 Slangový výraz pre nákladné auto upravené na prevoz väzňov.

307 Xylolit – ohňovzdorná cementová hmota.

inokedy zase s hrozbou následkov, ak si to všetko včas nerozmyslím. Hrozba konfrontáciou bola častá, ale nikdy k nej nedošlo. Nechýbali ani sľuby, že ak sa k obvineniu priznám a prezradím svojich spoločníkov, môžem rátať s poľahčujúcimi okolnosťami.

Po dlhých mesiacoch samoty sa vyšetrovateľ rozhodol oživiť moju samotku prírastkom. Vo väzenskom žargóne sa mu hovorilo „zuwachs“. Medzi vyšetrovancami boli všelijakí previnilci. Ten, čo prišiel, mohol byť konfident alebo vyšetrovanec. Bol obvinený, že pod plášťom slušnosti a zdvorilého záujmu okrádal a znásilňoval mladé ženy a sotva odrastené študentky. Počúvať osobu, ktorá sa pri každom rozprávaní hrdí svojou ohavnou minulosťou, bolo pre otca dieťaťa, ktoré mohlo byť jednou z jeho obetí, trestom v treste. Krátko pred Vianocami ma previezli do Bratislavy do Justičného paláca, kde som opäť osamote prežil vianočné sviatky. Tak blízko rodiny, a predsa bez nej. Nádej na stretnutie bola v nedohľadne.

Po vyše polročnej samotke mi doručili 36-stránkový spis s označením „žaloba“. Obsah spisu je verejnosti známy ako „Spiklenecké centrum I. Karvaša“. Treba dodať, že išlo o univerzitného profesora, vynikajúceho národohospodára a československého ministra, guvernéra Národnej banky Slovenska za fašistického slovenského štátu. Pričlenenie k tejto skupine obžalovaných, s ktorými som nemal do činenia ani rezortne, ani spoločensky, by si ťažko vymyslel autor rozprávok. Bolo výplodom fantázie prehnane snaživého žiaka, ktorý sa učí triednej nenávisti. Autor tohto pamfletu bol pán Josef Adamec, prokurátor z Krajskej prokuratúry v Prahe, a nazval to „žalobou“. Z týchto trinástich ľudí, medzi nimi jedna žena, z ktorých sa viacerí nepoznali, sa usiloval vytvoriť tajné stredisko zločincov, ktoré si dalo za cieľ zničiť ľudskú spoločnosť. Bol som obvinený, že som sa spolu s týmito obžalovanými osobami dohodol, že násilne odstránime demokratické štátne zriadenie našej republiky. Podľa autora tohto spisu sme mali presadzovať vhodné osoby do zodpovedných funkcií v štátnom a hospodárskom živote a prostredníctvom nich brzdiť výstavbu socializmu, presadzovať rehabilitáciu vyakčnených dôstojníkov a získavať tak vplyv v brannej moci. Pre prípad zvratu politických pomerov sme, ako konštatoval žalobca, plánovali obsadenie verejných budov, rozhlasu a spojov. Na stretnutiach sme šírili správy štvavého rozhlasu zo zahraničia. V ďalšej časti žaloby som spolu s ďalšími obžalovanými z Mírova dňa 20. októbra 1950 skoncipoval a vlastnoručne napísal list americkému veľvyslanectvu v Prahe, kde boli skresleným spôsobom opísané osobné pomery vyakčnených dôstojníkov a ich rodín. V závere sme sa podľa žaloby cez americké veľvyslanectvo potom dožadovali, aby bol proti Československu podniknutý zákrok na medzinárodnom fóre a aby obsah našich listov zverejnili zahraničné rozhlasové stanice. Predmetný list súčasne obsahoval menný zoznam dôstojníkov vtedy umiestnených v TNP Mírov. Aj v júli 1951 po prepustení z Mírova som podľa obžaloby pokračoval

v protištátnej činnosti. Tajne som vyniesol viacej motákov, väčšinu z nich popísaných protištátnym textom, ktoré som doma na písacom stroji prepísal, vyhotovujúc si takto denník hemžiaci sa ohováračkami ľudovodemokratického zriadenia a jeho predstaviteľov a stúpencov.

Krátko pred začatím súdneho pojednávania ma navštívil pridelený obhajca JUDr. Vajnorský. Nežiadal som obhajcu, odmietol som ho, bol mi však pridelený z moci úradnej. Po predstavení ma prekvapil otázkou, či sa cítim vinný v zmysle žaloby. Odpovedal som protiotázkou, čo si myslí on ako právne vzdelaná osoba o napísaných riadkoch prokurátora. Nazval som celú žalobu výmyslom. Rovnako som sa bránil nazvať svetové demokracie západného sveta výrazmi uvedenými v žalobe. Odporúčal mi, aby som sa v priebehu pojednávania nebránil spôsobom, ktorý som naznačil, lebo si tým len škodím. Mój záujem pri pojednávaní sa sústredil na osud motáka. Dôkazom toho, že sa moták dostal na miesto určenia, bolo podľa prokurátora to, že predložil prepis monitorovaného vysielania rádia Slobodná Európa zo dňa 8. júna 1951, ktoré pripravil Tomáš František a v ktorom hlásateľ presne o 20.20 povedal: „V moravskej väznici Mírov sú pomery také strašné, že oslobodenie pre každého väzňa je komunistická amnestia. A viete, čomu sa hovorí komunistická amnestia? Pohrebnému vozu, ktorým sa odvážajú mŕtvolu na väzenský cintorín.“

Pre trestný čin velezrady ma odsúdili k odňatiu slobody na päť rokov a k strate občianskych práv a v prospech štátu prepadol kufríkový písací prístroj. Osemdesiat stránok rozsudku potvrdilo detektívnu rozprávku žalobcu, ktorý uvádzal do úžasu, akým spôsobom je socialistické súdnictvo schopné ničiť ľudské životy. Jeho rozsudok aj po mojom odvolaní schválil Najvyšší súd s počtom 29 strán. Manželka sa stala na pracovisku ženou zločinca, ktorej každý deň hrozilo prepustenie, a o dcérke sa medzi jej spolužiačkami hovorilo, že jej otecko je „kriminálny“ a podľa toho ju aj v triede vnímali. Pred odsunutím odsúdených na miesto výkonu trestu zisťovali dozorcovia, aké majú pracovné schopnosti. S napätím som očakával, aká bude odozva na moju ponuku, že vo výkone trestu sa chcem uplatniť ako prekladateľ s presnejším určením po preverení mojich jazykových znalostí. Naplnený autobus odviezol odsúdených na rôzne miesta výkonu trestu. Prvá zastávka na ceste do Prahy bola v Ilave. Tu niektorých vysadili a niektorých naložili. Na ďalšej zastávke na moravskom-slovenskom pohraničí presadla veľká časť odsúdených do vozidla smerujúceho do Jáchymova. Menšia zastávka na doplnenie pohonných hmôt bola v Pardubicich, ktoré boli zhromaždiskom pre odsúdené ženy. Vysadili ma v Prahe-Ruzyni.

Ocitol som sa ako jediný na mieste, na ktoré ma pred rokom priviezli ako vyšetrovanca. Tentoraz som bol vo výkone trestu. Spoluväzni ma prijali s iróniou,

že dĺžkou trestu kazím snahu Štátnej bezpečnosti splniť socialistický záväzok dosiahnuť čo najskôr počet odsúdených, ktorý dá súčet tisíc rokov. Všetci odsúdení mali trest väčší ako desať rokov.

- 7 -

na trest odňatia slobody v trvaní u
dr. Juraja Sinava 10 / desať / rokov,
ing. Fridricha Koromzava 6 / šesť / rokov,
dr. Emy Sinavovej 3 / troch / rokov,
ing. Vojtecha Kováča 12 / dvanásť / rokov,
Jozefa Marku 14 / štrnásť / rokov,
Jána Malára 9 / deväť / rokov,
Antonína Petráka 5 / päť / rokov,
Zdenka Goldu a Václava Čechuru u jedného každého
v trvaní 4 / štyroch / rokov,
dr. ing. Petra Zetku, Samuela Sirotku a Eugena Zipsera podľa § 79 a / ods. 1 tr. zák. na trest odňatia slobody
v trvaní u
dr. ing. Petra Zetku 3 / troch / rokov,
Samuela Sirotku 2 a 1/2 / dva a pol / roka a
Eugena Zipsera 2 / dvoch / rokov.

Krajský súd ako vedľajší trest vyslovuje u obžalovaných dr. Imricha Kervaša, dr. Juraja Sinava, ing. Fridricha Koromzava, dr. Emy Sinavovej, ing. Vojtecha Kováča, Jozefa Marku, Jána Malára, Antonína Petráka, Zdenka Golda, Václava Čechuru a dr. ing. Petra Zetku podľa § 43 a 44 ods. 1, 2 tr. zák. stratu čestných práv občianskych a to podľa § 44 ods. 3 tr. zák. tých, ktoré sú uvedené v § 44 ods. 1 písm. a/, b/ tr. zák. u obžalovaných ing. Fridricha Koromzava, dr. Emy Sinavovej, Antonína Petráka, Zdenka Golda, Václava Čechuru a dr. ing. Petra Zetku na čas odpykávania trestu odňatia slobody a u obžalovaných dr. Imricha Kervaša, dr. Juraja Sinava, ing. Vojtecha Kováča, Jozefa Marku a Jána Malára na čas 3 / troch / rokov po odpykaní trestu odňatia slobody.

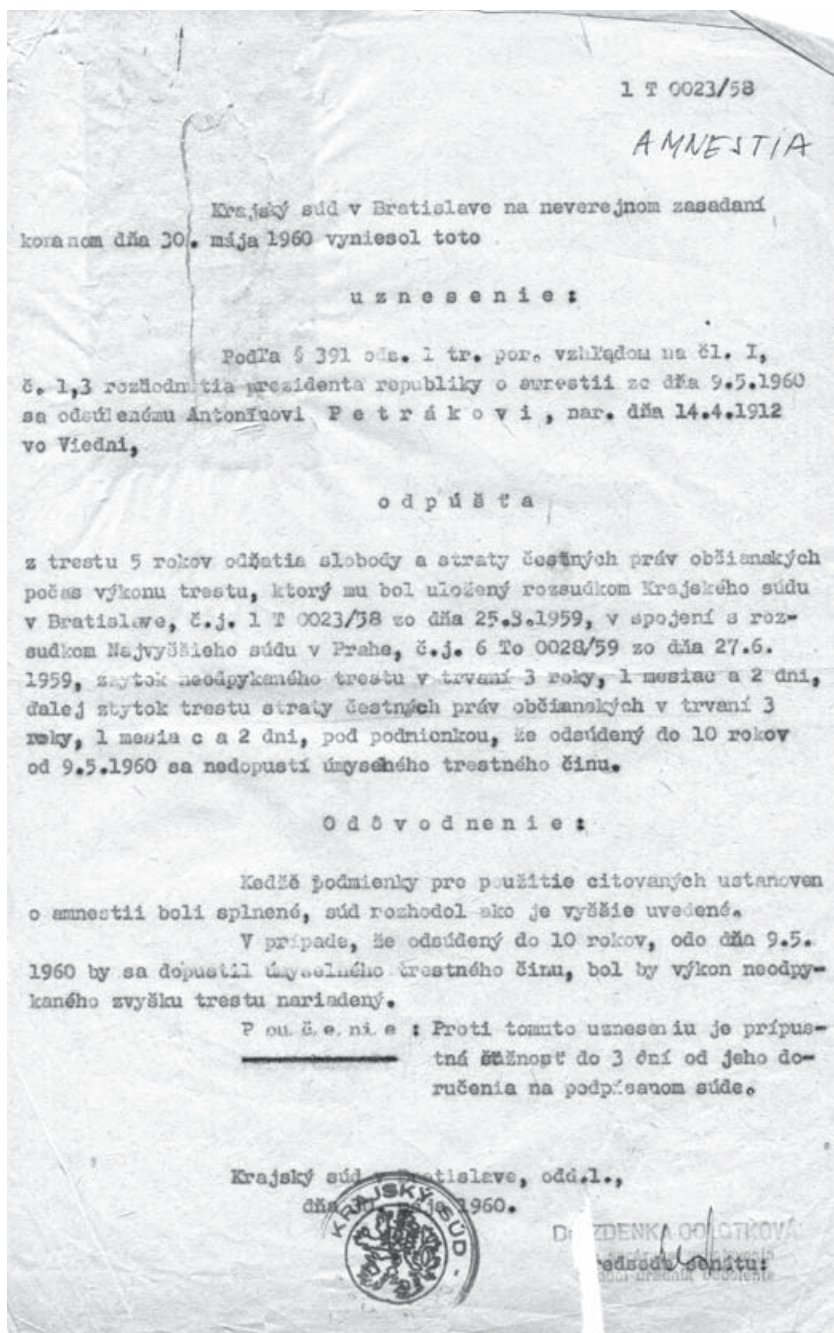
Ďalej podľa § 47 tr. zák. súd vyslovuje u obžalovaných dr. Imricha Kervaša, ing. Fridricha Koromzava, ing. Vojtecha Kováča a Jozefa Marku ako ďalší vedľajší trest prepadnutie majetku, ktorého vlastníkom stáva sa štát.

Krajský súd vyslovuje u obžalovaného dr. Juraja Sinava ako ďalší vedľajší trest podľa § 51 ods. 2 písm. a/ tr. zák. zákaz vykonávania advokátskeho povolania a to v zmysle § 51 ods. 3 tr. zák. na čas 5 / piatich / rokov.

Stránka rozsudku z roku 1959, podľa ktorého bol A. Petrák za vykonštruovaný zločin velezrady odsúdený na päť rokov odňatia slobody

O niekoľko dní som sa dozvedel, že budem pracovať na prekladateľskom oddelení ministerstva vnútra, kde sa prekladali najrôznejšie texty, zväčša v európskych jazykoch podľa objednávok záujemcov, najčastejšie to boli národné podniky. Pracovisko bolo označené ako tajné a pracovalo v ňom dvadsaťpäť odsúdených. Vyhotovené preklady odchádzali bez označenia prekladateľa pod hlavičkou „Prekladateľské oddelenie ministerstva vnútra Praha“. Našími pracovnými miestnosťami boli cely upravené ako kancelárie na najvyššom poschodí väzenskej budovy. Kontrolovať našu pracovnú činnosť neprislúchalo službukonajúcemu dozorcovi poverenému dozorom nad naším správaním. Bolo to pracovisko, o ktorom sa bez zaváhania dalo povedať, že umožnilo získať ďalšie jazykové vedomosti. Vedúcim pracoviska z radu väzňov bol kápo Nevřala, ovládajúci sedem rečí s dokonalou gramatickou správnosťou každej z nich, ktorá mu právom pripisovala epiteton polyglot. Bol to príslušník západného frontu, ktorý za svoju odbojovú činnosť získal dlhoročné väzenie. Veliteľ irackej armády v tej dobe netušil, že organizáciu zdravotných služieb vyššej jednotky mu v anglickom jazyku ponúkli zahraniční vojaci ako politickí väzni komunistického Československa.

Boli sme ubytovaní o poschodie nižšie v celách pre dvoch, na dvojposteľových gavalcoch pozdĺž bočnej steny. Nedostatok miesta si vyžadovalo vzájomnú ohľaduplnosť a porozumenie. Dosiahlo sa to so striedavým úspechom. Krátko po pridelení do jednej z cel vstával som po prebdenej noci unavený, neoddychnutý, cítiac blížiac sa neznáme ochorenie. Artróza, pomaly znehybňujúca kĺby dolných končatín sa začínala prejavovať veľmi hrozivo. Unavený sklzol som opatrne z prízemného gavalca na kolena a kľačiac pri posteli s hlavou položenou na prikrývke snažil som sa premôcť nevoľnosť, ktorá sa ma zmocňovala. V tichej cele zarachotil kľúč, dvere sa rozleteli a v nich stál hroziaci dozorca s výkrikom: „Čo to robíte? Ihneď vstaňte!“ V presvedčení, že bol svedkom modliaceho sa náboženského fanatika, hrozil mi predvedením k referentovi, aby som mu svoje správanie vysvetlil. Bránil som sa svojím stavom, ktorý mi nedovoľoval postaviť sa riadne na nohy. Dvere sa s treskotom zavreli. Ešte som nebol riadne oblečený, keď sa dvere opäť otvorili. Dozorca ma vyzval, aby som ho nasledoval. Priviedol ma k lekárovi. Bol to mladý muž v bielom. Pri pohľade na mňa, bez toho, že by so mnou rozprával, nariadil mi zapíť vodou niekoľko dávok neznámeho prášku. Zvyšok dňa som preležal na gavalci osamotený, oddávajúc sa účinkom podivnej dávky lieku. Bolo medzi nami dosť tých, ktorí ráno v modlitbe pri tichom zadumaní nachádzali účinný liek do každého dňa a rovnako sa s ním lúčili. Modlitbu „Otče náš“, v jazyku anglickom „Our father“, vo francúzskom „Mon père“ alebo v nemeckom „Vater unser“ sme sa všetci zájemcovia učili ústne počas povolených prechádzok bez akýchkoľvek písomných poznámok. Napísaná modlitba či náboženský prejav v akomkoľvek jazyku, ktorý by sa dostal

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 9. mája 1960 o amnestovaní A. Petrčka

do rúk dozorcovi s iným názorom, znamenalo zvýšenie trestu náboženskému poblúdilcovi za činnosť nepriateľskú pre štátne zriadenie.

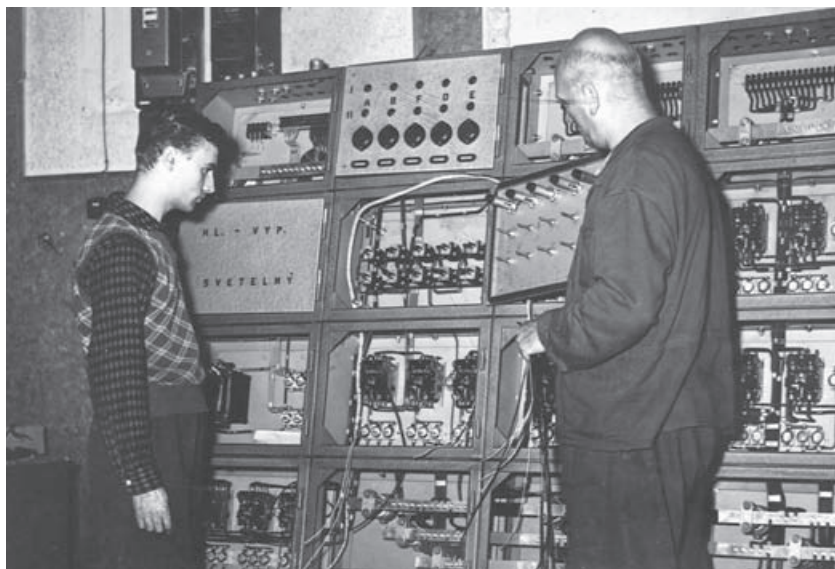
Na margo charakteristiky utajenia zhotovovaných prekladov treba povedať, že išlo väčšinou o britské pramene neznámeho pôvodu. Jeden z nespočetných príkladov. Desať rokov po vojne som dostal na preklad anglický originál označený ako „Top secret“ (prísne tajné) o organizácii britských výsadkových jednotiek „Airborn troops“. Všetci sme sa tomu smiali, nakoľko spis bol datovaný rokom 1943. Osobne som sa s touto organizáciou britských výsadkových jednotiek stretol za vojny na pracovisku ako pracovník SOE. Denne sme mali k dispozícii komunistickú tlač. Bola to predovšetkým samotná práca, ktorá pomáhala vytvoriť kultúrne pracovné prostredie. Treba však zdôrazniť, a platilo to aj v tomto prípade, že aj pozlátená klietka je klietkou. Modlitba bola pre mnohých prostriedkom, ktorý posilňoval ich nádej, a dozorcov vychovaných v triednej nenávisti to privádzalo do zúrivosti.

Správy, ktoré sa nám z vonkajšieho sveta dostávali, prezrádzali, ako sa pomaly odkrývajú pokrievky straníckych nádob zamorených kultom osobnosti a nezákonnými prechmatmi stalinsko-gottwaldovskej politiky.

Objavujú sa úvahy potrestať vinníkov, aby sa takéto procesy nemohli opakovať. Po stretnutiach sovietskych a spojeneckých politických činiteľov preniká v tlači čoraz častejšie šuška, že nás prepustia. Oslavy 15. výročia ukončenia 2. svetovej vojny v máji 1960 sprevádzala amnestia, vďaka ktorej som dostal desaťročné podmienené prepustenie. Svojím rozsahom bola taká veľká, že v deň prepustenia odsúdencom z väzenia nebolo dovolené predávať alkoholické nápoje z obavy, aby ich prípadná konzumácia nepotvrdila na verejnosti pravdivosť známeho „in vino veritas“.

Autobus rozviezol amnestovaných z rôznych väzníc do priľahlej uličky v blízkosti Wilsonovho nádražia³⁰⁸, odkiaľ sa každý pustil svojím smerom. Mnohí v ošúchanom, moľami napadnutom odevu po desaťročnom väzenskom skladovaní vítali bozky neznámych ľudí. Rovnako závody, do ktorých mali amnestovaní „triedni nepriatelia“ nastúpiť podľa pracovných pridelení, boli cez straníckych dôverníkov inštruované, aby týchto občanov prijímali s pochopením. Opäť som začal na pridelenom pracovisku s výučným listom pracovníka pre montáž elektrických rozvádzačov, s nevyčerpatelným úsilím, dokázať, že chcem prispieť spoločnosti inými vedomosťami. Môj rodinný život nebol bez záujmu tých,

308 Železničná stanica Wilsonovo nádraží v Prahe bolo v roku 1953 premenované na Praha Hlavní nádraží. Je príznačné, že vo februári 1940 mu rovnaký názov dali nacisti. Od roku 1990 nesie čestný názov Wilsonovo.

A. Petrák ako elektromontér v Kovospracujúcom podniku Bratislava, kde bol zamestnaný od 23. mája 1960 do 9. novembra 1965.

ktorí ma prepustili. Aj na novom pracovisku ma pracovník Štátnej bezpečnosti často vyzýval na rozhovory, počas ktorých bol zrejmy ich záujem o moju osobu a mimopracovnú činnosť. Venoval som sa záhradke rodinného domčeka rodičov manželky. Tento záujem Štátnej bezpečnosti sa prejavoval tiež telefonicky. Bolo treba zvykať si.

Žiadosti o rehabilitáciu neustávajú. V októbri 1964 som nečakane dostal spis Najvyššieho súdu Československej republiky, podľa zistení bol porušený zákon v môj neprospech a Krajskému súdu v Bratislave sa nariaďuje, aby celú vec v potrebnom rozsahu prerokoval a rozhodol. Roky ubiehali, stranické sledovanie neprestávalo a rehabilitácia neprichádzala. Na urgencie sa odpovedalo zdĺhavo, vyhýbavo, s neurčitým a neuspokojujúcim vysvetlením. Rovnako na pracovisku podozrievanie a nedôvera trvali. Snaha dosiahnuť nápravu a opatrenie k nej smerujúce so zmyslom pre spravodlivosť sa pohybovali v rovine teoretických úvah a boli určené len pre stranický aparát.

Boli to až udalosti v roku 1968, dvadsaťte výročie Februára, keď sa z úst vtedajšieho generálneho tajomníka Dubčeka³⁰⁹ ozvali slová o socializme s ľudskou tvárou.

309 Alexander Dubček (1921 – 1992) bol zvolený za prvého tajomníka (nie generálneho tajomníka, ako uvádza A. Petrák) Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ÚV KSČ) v januári 1968.

Bol to prvý predstaviteľ komunistickej totality, od ktorého bolo počuť slová: „... musíme napraviť všetky nepravdivé a neoprávnené krivdy v štátnom a straníckom zmysle dôsledne a bez výhrad, musíme nájsť cestu, ako riešiť problémy, ktoré sa nahromadili, triezvo, vecne a odvážne. S uznaním si pripomenieme všetkých účastníkov domáceho a zahraničného odboja...“ Boli to prvé slová nádeje a úcty z úst vysokého straníckeho predstaviteľa tým, ktorí boli na hanbu totality odsúdení na doživotie, ťažko postihnutí ohováraním, zneuctením, odsúdením na živorenie na pokraji ľudskej spoločnosti, na ktorú sú mnohí dnešní predstavitelia pyšní. Noviny čoraz častejšie prinášajú nezvratné dôkazy a pochybnosti o tom, že osoby označované ako zločinci v rokoch 1945 – 1955, v nespočetných brožúrkach vydávaných v masových nákladoch, sú nepravdivé. Pod tlakom týchto udalostí ma 28. marca 1968 Krajský súd v Bratislave oslobodil spod žaloby trestného činu velezrady. Rovnako bol zrušený môj vojenský trest a moje odoslanie do pracovného tábora. Bolo to však všetko len riešenie určené viac pre verejnosť ako pre postihnutého. Moja snaha uplatniť sa podľa vlastnej voľby na vhodnom pracovisku narážala stále na váhajúce rozhodnutie zvláštneho oddelenia, ako dať politicky nespoľahlivej a politicky trestanej osobe príležitosť presvedčiť verejnosť a okolité prostredie o svojej pracovnej spoľahlivosti. Naivne som sníval o svete slobody, spravodlivosti a pravdy tak, ako som bol k tomu od detstva vedený.

Československá ľudová armáda svoj kádrový posudok o mne nezmenila. Jej politický postoj sa navonok nijako nezmenil. Vo vysoko zodpovedných funkciách, kde sa požadovalo minimálne základné školské vzdelanie a nutné vojenské vyškolenie so špecializáciou, boli stále ľudia, ktorým stačilo podpísať hanebné hlásenie o udaní. Predfebruároví dôstojníci, legionári vymierajú. Dôstojníci vychovaní vo vojenskej akadémii, ktorí sa dostali pod šibenicu, do kriminálov a pracovných táborov predstavujú pre tých, ktorí v armáde zostali, triedneho nepriateľa, pred ktorým je treba mať sa stále na pozore. Príslušníci veliteľského zboru s vysokými hodnosťami a akademickými titulmi vykonávajú činnosť poddôstojníkov prezenčnej služby. Presvedčil sa často o tom ten, koho po predvolaní na vojenskú správu usmerňovala na príslušné oddelenie dozorná služba na vrátnici s hodnosťou podplukovníka. Môj záznam vo vojenskej knižke bol: „Dovolenka s čakaním, väzeň na Mírove TNP. Prepustený do zálohy.“ Ten sa opravil s odvolaním sa na osobný vestník na „major v zálohe“.

Pražská jar sľubovala podporovať očistu KSČ. Vývoj udalostí Pražskej jari v letných mesiacoch veľmi pozorne sledovala rakúska televízia, ktorá často prinášala udalosti lákavé tým, že v čs. vysielaní o nich zmienka nebola a navyše sa vždy potvrdila ich správnosť. Neboli to správy posilňujúce radosť z Pražskej jari. Zvláštny pocit nepokoja ma naplnil v utorok 20. augusta v neskorých večerných

VOJENSKÝ OBVODOVÝ SÚD
PRAHA

LT 526/68

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Vojenský obvodový súd Praha rozhodl v senátě, složeném z předsedy podplukovníka JUDr. Mirko Huleji a soudců mjr. Milana Habština a mjr. Ludvíka Kaštánka, v hlavním líčení dne 18. února 1969 v Praze t a k t o :

Antonín Petrák,

nar. 14.4.1912 ve Vídni, technický předník, býv. důstojník ČSLA z pov. v hodnosti mjr., bytem Bratislava XI, Marxova 9, se podle § 226 písm. b) tr.č. - protože skutek, pro nějž je stíhán, není trestným činem - zprošťuje obžaloby, která ho vlnila, že

v Praze dne 15.4.1949, byv dán na zvláštní dovolenou, proti rozkazu svého představeného velitelství neodevzdal tajné vojenské předměty v trestním oznámení blíže uvedené a tyto až do dne 22.9.1949 přechovával ve svém bytě na neuzamčeném a snadno přístupném místě,

t e d y jednal proti rozkazu představeného, který se týká zachování kázně a pořádku a je závažný tž pro jiné osoby, jenže bez neuryalosti a bez zprotivení, přičemž z nedbalosti způsobil, že se státní tajemství mohlo stát známým cizí moci, ačkoliv měl povinnost je uchovávat,

a spatřovala v tom přečin proti kázni a pořádku podle § 269:c) voj.tr.zák. a přečin nedbalého uchovávání státního tajemství podle § 7 zák.čís. 231/48 Sb.

O d ů v o d ň ě n í :

Obžalobu na A. Petráka pro shora uvedenou trestnou činnost podal býv. Vrchní vojenský prokurátor Praha dne 29.9.1949 pod

SEVT - 22 704 7 KNT 45261/68

Rozsudok Vojenského obvodného súdu Praha z 18. februára 1969, ktorý A. Petrák z bavił obvinenia z roku 1949

hodinách, keď rakúski dopisovatelia informovali svojich poslucháčov, že na československo-rumunských hraniciach³¹⁰ bolo pozorované sústredenie silných vojenských jednotiek Sovietskeho zväzu. Odišiel som spať s pocitom, že ráno je múdrejšie večera. Nasledujúci deň ma pri príprave do práce zaujalo nezvyčajné ticho pod modrou bratislavskou oblohou. Pripomínalo to sviatočné ráno. Ľudia odchádzajúci do práce sa vracali so začudovaním, že autobusy nejazdia, v Bratislave sa niečo deje. V zlej predtuche zapínam viedenskú televíziu a dozvedám sa, že do Československa vpadli sovietske a iné vojská, ktorých vítajú poškodené smerové ukazovatele a informačné tabule, krik a odpor bezbranných pred tankami. V ďalších dňoch pribudli kytice kvetov pri mŕtvych, ktorí sa stali obeťou vpádu.

V novom názve spoločného štátu sa začína uplatňovať slovo federácia.³¹¹ Som československý vojak a ako taký sa spolu s ďalšími občanmi Československa hlásime za Čechoslovákov, ktorí sú odhodlaní pri sčítaní ľudu sa takto označiť. Komunistické ministerstvo vnútra federatívnej republiky národnosť československú, ktorú sme dostali pri vzniku Československa do vienka, neuznávalo a vydalo rozhodnutie. Občanov bez rozdielu národnosti žijúcich v Čechách a hlásiacich sa k československej národnosti označilo ako Čechov a tých na Slovensku hlásiacich sa k československej národnosti označilo ako Slovákov. Toto rozhodnutie mnohých sklamalo.

Vo februári 1969 vznikli organizácie Český zväz protifašistických bojovníkov (ČZPB) a na Slovensku Slovenský zväz protifašistických bojovníkov (SZPB). Obidve organizácie boli vybudované na základe komunistickej ideológie, nábádajúce k výchove k proletárskemu internacionalizmu. Ich predsedami sa stali generáli s politickou minulosťou, ktorá túto hodnotu zneuctuje. Slovenský zväz svojimi stanovami a ideologickým zameraním bol sekretariátom, kde sa na dobre platených funkciách uplatňovali tí, ktorí mali dozerať, aby sa s komunistickou ideológiou pokračovalo v hanobení čs. zahraničného odboja známymi sloganmi o agentoch imperialistov a nepriateľoch pracujúceho ľudu. A aby vo svojej práci nepoľavovali, odmeňoval ich režim červenými hviezdami. Odsudzovať nevinných, vyznamenávať nezúčastnených, bolo krédom červenej totality, v ktorej smutne vynikali Hitlerovi fašisti preoblečení za komunistických antifasistov. Rozdelenie československého odboja podľa národností oddelilo od seba českú

310 Išlo nepochybne o československo-maďarské hranice, pretože ČSR susedila s Rumunskom len do roku 1939. Rumunské ozbrojené sily sa navyše intervencie do Československa v auguste 1968 nezúčastnili.

311 Československá republika bola na Československú socialistickú republiku premenovaná už v roku 1960. Zákon o čs. federácii vstúpil do platnosti 1. januára 1969.

a slovenskú vetvu a súčasne ich takto oslabilo.³¹² Dogmatické spiatočnicke sily na Slovensku usilovne pokračovali v prispôsobovaní SNP na svoj obraz pod vedením komunistických partizánov podľa sovietskej potreby. Triedny pôvod a stranická príslušnosť boli stále základnými nástrojmi na bolševickú manipuláciu s ľuďmi.

Normalizácia zavedená po vzájomných výčitkách v komunistickej strane odstránila Dubčeka a na čelo štátostrany postavila normalizátora Husáka³¹³ so sľubom, že príchod sovietskych vojsk je dočasný, čomu verili len tí, ktorí sa obávali toho, keby odišli. Okupácia krajiny cudzím vojskom totálne obmedzila našu slobodu a možnosti rozhodovať o našich veciach. Dvadsať rokov sa budoval štát v štáte. Pri stavbe automobilky – slovenskej škodovky – sa dostávam k práci technického prekladateľa a tlmočníka. Krátko po nastúpení zvoláva pracovník zvláštneho oddelenia na príkaz riaditeľa všetkých zamestnancov. Predkladá nám dotazník, v ktorom je otázka: Ako sa pozeráte na príchod armád Varšavskej zmluvy? Nariaďuje nám napísať odpoveď a podpísať. Premýšľam. Ako nazvať kultúrnym spôsobom nežiaduci vpád sovietskych vojsk, ktoré sa pod zámienkou ochrany starali o zboljševizovanie Československa? Poznal som komunistické mravy od mladých rokov a v živej pamäti som mal vpád sovietskych vojsk do Maďarska. Svoj ironický sarkazmus som vyjadril slovami: „Ich príchod sa dal očakávať.“ Nebol som medzi tými, ktorých zavolali, aby vysvetlili to, čo napísali a prečo.

O niekoľko dní ma telefonicky volali do kancelárie zvláštneho oddelenia. Vítal ma muž s oslovením pán a s výzvou, aby som sa posadil. Na verejnosti stále platilo: „Naše oslovenie súdruh, náš pozdrav práci česť.“ Zo stretnutia mohol u nezasväteného vzniknúť dojem, že ide o vítanie priateľa. Padali bežné otázky, ako sa mám, ako sa cítim v nových pracovných pomeroch. Netrvalo dlho a opäť sa prešlo na moju účasť v zahraničnom odboji a na mojich priateľov z tej doby. Zdôraznil som, že počas vyše dvadsaťročného obdobia som mnohých vypustil z pamäti. Veľmi som bol prekvapený, keď mi oznámil, že dopisovanie s priateľmi v cudzine je všeobecne dovolené a rovnako sa môžem uchádzať o povolenie prípadnej cesty do kapitalistickej cudziny. Opäť nový chyták pod blýskaním sa na lepšie časy? Bolo treba byť opatrný a neunáhliť sa.

1. januára 1971 odchádzam do dôchodku. Zvláštne oddelenie podniku nemá námietky, aby som na žiadosť riaditeľa pracoval naďalej na skrátenej úväzok.

312 Autorovo konštatovanie nie je celkom presné, nakoľko strešnou organizáciou ČZPB a SZPB naďalej zostal celoštátny Zväz protifašistických bojovníkov, ktorý bol založený už v roku 1951.

313 Gustáv Husák (1913 – 1991) sa stal prvým tajomníkom ÚV KSČ v apríli 1969 (od roku 1971 mal funkciu generálneho tajomníka ÚV KSČ).

Na niektoré listy mojím anglickým priateľom dostávam odpoveď, v ktorej sa adresát teší, že sa im ich „Wartime friend“³¹⁴ ozval, iné sa vracajú s poznámkou adresát neznámy alebo adresát zomrel. Začudoval som sa, keď mi pozvánku od amerického veľvyslanectva na oslavu štátneho sviatku adresovanú mne priniesol pracovník Štátnej bezpečnosti s odporúčením, aby som ju prijal a po návrate sa popýšil, ako som sa tam cítil. Bolo mi jasné, kam sa mieri. Bol som vyhábaným terčom.

S veľkou nádejou som prijal správu o XX. letných olympijských hrách v Mníchove v čase od 26. augusta do 11. septembra 1972. Blízkosťou miesta pôsobenia lákali. Uvoľnené podmienky na vycestovanie, vyvolané snahou po socializme s ľudskou tvárou napriek nežiaducemu vpádu Rusov, vzbudili vo mne nádej, že možno sa na nich zúčastním. Hromadný zájazd organizovaný cestovnou kanceláriou mi z politických, ako aj finančných dôvodov nevyhovoval. Z každého zájazdu na Západ sa vždy niekto z účastníkov zabudol vrátiť a punc „západniara“ nebol v tomto prípade odporúčením. Využil som možnosť návštevy vojnového frontového priateľa vo Francúzsku s krátkou účasťou na hrách v Mníchove. Bolo obdivuhodné, čo porazený národ vo svetovej vojne dokázal svojou usilovnosťou vykonať. Netušil som s dcérou, že budem svedkom následku teroristického útoku palestínskych fundamentalistov, ktorí zavraždili jedenásť izraelských športovcov. Pri zatýkaní a následných pokusoch o útek prišlo o život päť teroristov a jeden strážca zákona. Hrozilo nebezpečenstvo prerušenia hier. V hrách sa pokračovalo s jednodenným oneskorením, a tým preložením celého programu. Nás to postihlo v tom zmysle, že sme nemohli byť svedkami vyhlásenia olympijského víťaza v hode diskom (Ludvik Daněk) a stáť na novopostavenom olympijskom štadióne pri zaznení čs. štátnej hymny. Obmedzené financie ma nútili k veľmi šetrným opatreniam.

„Nenormalizáciou“ v rozhárannej komunistickej spoločnosti prekvapuje Charta 77³¹⁵. Verejnosť sa v nej nedozvedela, že protestovala proti všeobecnému útlaku, ktorý „politicky nevedomelých“ v čase normalizácie postavil na okraj spoločnosti a nebolo nikoho, kto by sa občanov tohto typu ujal. Šuškaná a zahraničný rozhlas vytrvale zdôrazňovali, čo charta hovorí. Domáca tlač ju unisono odsudzovala. Jej verejné odcudzovanie utvrdzovalo verejnosť v pochybnostiach, či musíme stále veriť v to, čo je nám predkladané a prijímať to. Netajil som sa v spoločnosti, kde nebolo cítiť stopy dôvernícov a sliedičov, obdivom

314 Priateľ z vojnových čias

315 Charta 77 bolo opozičné hnutie, ktoré požadovalo, aby čs. komunistický režim dodržiaval medzinárodné záväzky o ochrane ľudských práv. Názov dostala podľa dátumu uverejnia svojho prvého vyhlásenia z 1. januára 1977.

tých, ktorí majú odvahu vyjadriť svoju túžbu po poznaní pravdy. Najtrápnejšou epizódou bola takzvaná anticharta a jej text³¹⁶.

Je málo príkladov, keď výkvet českého a slovenského národa demonštroval svoje zlyhanie takýmto spôsobom. Nemožno ospravedlniť životné rozhodnutie, ktoré človeku neslúži ku cti, či ho privedie do fašistického alebo komunistického frontu, nemožno zvädzať všetko na nemecký alebo stranický nátlak. Boli aj takí, ktorých osobná česť a úcta k mravným hodnotám priviedla do boja proti zlu hnedému či červenému.

Doba vlády KSČ a KSS znamená infláciu najvyšších vojenských hodností a pôct. Priami účastníci vojenských operácií, v danom okamihu neznali veci, postupujú z desiatnikov vo výslužbe podľa stranického vetra cvičení desiatky rokov frontovými úspechmi vyrobenými v sekretariáte komunistickej strany do najvyšších vojenských hodností a pôct. Táto éra inflačného pridelovania rangu a pôct v čase komunistickej totality zneuctila Slovenský zväz protifašistických bojovníkov a armádu rovnako.

Nedal som si ujsť ani XXII. olympijské hry v Moskve v čase od 19. júla do 3. augusta 1980. Boli zvlášť príťažlivé ruským spôsobom uskutočnenia. Nevedel som si dosť dobre predstaviť pohyb návštevníkov západného sveta v krajine, ktorá osobnú slobodu a podnikanie Západu nepozná. Účasť na hrách som si zaistil v cestovnej kancelárii, len čo došla správa o organizovanej účasti. Moja radosť bola opäť veľmi skalená správou amerického prezidenta Cartera, ktorý vyzval krajinu na ignorovanie olympijských hier ako odpoveď na vtrhnutie sovietskych vojsk do Afganistanu³¹⁷. Niektoré národné olympijské výbory nechali účasť na vôli pretekárov. Nie všetky štáty rešpektovali želanie amerického prezidenta, čo v podstate zmenšilo počet účastníkov na polovicu a celodenný športový priebeh na niekoľko hodín denne.

Skrátený olympijský program poskytoval dostatok príležitostí tým, ktorí chceli bližšie poznať krajinu Sovietov hrdiacou sa pred svetom, že v nej zajtrajšok značí včera. Chystal som sa s neskrývanou zvedavosťou podobne ako aj iní overiť si tieto slová.

316 Ako anticharta je označovaná reakcia čs. komunistického režimu na vyhlásenie Charty 77 z 28. januára 1977, pod ktoré sa sčasti dobrovoľne, sčasti pod nátlakom podpísali významní umelci a osobnosti z kultúrneho života.

317 Sovietske vojská vtrhli do Afganistanu v decembri 1979.

V slobodnom demokratickom svete kolovali o Sovietskom zväze najrôznejšie historiky, ktoré svetová verejnosť chápala ako súčasť politického boja. Satirou ukazoval na rozdiel dvoch svetov oddelených od seba železnou oponou. Vo večerných potulkách ulicami Moskvy som pátral po vhodnej reštaurácii. Po dlhšom hľadaní mi jeden z miestnych znalcov odporučil tri miesta. Vzhľadom to boli slušné reštaurácie. Pri vchode stáli pri zatvorených dverách dvaja slušne oblečení muži v civilnom obleku a vstup mi zamietli s odôvodnením, že reštaurácia je plná, hoci bolo jasne vidieť, že je viac prázdna ako obsadená. Márne som sa snažil zistiť príčinu. V ďalšej reštaurácii bola pred vstupom tabuľka „obsadené“ a pán stojaci vedľa nej nevedel alebo nechcel povedať, prečo je tam väčšina miest prázdna. Tá tretia bola síce prístupná, preplnená tancujúcimi pármí, no pripomínala pohostinské zariadenie s podradnou hygienou a obsluhou. V preplnenej miestnosti nebolo miesto na sedenie. Občerstvenie v nej nelákalo.

Rovnako zaujímavá bola prechádzka v Leningrade pozdĺž rieky Neva. Aj tu sme ako zvedaví návštevníci hľadali vhodné posedenie v kaviarni, bufete alebo cukrárni, v pohostinstvách bežných v štátoch strednej a západnej Európy. Naše hľadanie sa skončilo pri lodnej reštaurácii, do ktorej sa vchádzalo z brehu rieky po mostíku. Poučení z predošlých skúseností pozorovali sme z brehu vstup návštevníkov. Aj tu bola situácia podobná. Pred zatvorenými dverami stáli dvaja muži atletickej postavy. Vstup do reštaurácie dovoľovali, tak sa nám to javilo, podľa svojvoľe. Rozhodol som sa pokúsiť o šťastie. Kráčali sme tam spolu niekoľkí. Len čo dvaja odmietnutí odišli, neodolal som. Ruštinou, ktorá prezrádzala cudzinca, som požiadal o možnosť občerstvenia. Jeden z oslovených sa otočil k dverám, doširoka ich otvoril a s napriahnutou rukou povedal „pažalujsta“³¹⁸. Ďalšie prekvapenie ma čakalo, keď som si našiel voľný stolík pre dve osoby. Ústretovosť bolo slovo, ktoré miestna obsluha sotva poznala.

Trvalo určitý čas, v západnej Európe nezvyklý, kým čašníčka zaregistrovala našu prítomnosť. Vybral som si z jedálneho lístka občerstvenie. Čašníčka odišla. Prešlo ďalších niekoľko minút, kým sa zastavila s poznámkou, že žiadané jedlo už nie je, hoci personál jedlo roznášal k iným stolom. Keď som už strácal trpezlivosť, rozhodol som sa požiadať o „moroženoje“ (zmrzlinu), ktorú obsluha na plnej táčni roznášala záujemcom. S radosťou som uvítal čašníčku, ktorá sa so zmrzlinou približovala. Nevšímavo však okolo nás prešla. Situácia sa niekoľkokrát opakovala, až mi oznámila, že zmrzliny niet. Moje dvojhodinové čakanie sa skončilo čiernou kávou a sódou pre moju spoločníčku, ktorou bola dcéra. Keď som opisoval podivný zážitok spolucestujúcim, tí, čo už v Sovietskom zväze boli, ma upozorňovali že podobné scény s cudzincami sú bežné a mnohé

318 Prosím.

z obsluhujúcich považujú hostí z cudziny zásluhou stranického školenia za vykorisťovateľov. Moje rozprávanie doplnil iný člen našej skupiny. Mal celkom opačné skúsenosti ako ja. Pri vstupe do jedného obchodu, v ktorom sa predávali pomaranče, bol svedkom, ako sa mladá matka s dieťaťom bezvýsledne pokúša kúpiť niekoľko z nich. On však požadované množstvo, zrejme ako cudzinec, dostal bez problémov. Poznajúc situáciu počkal si na bezúspešnú kupujúcu, až vyšla z predajne, a svoj nákup jej odovzdal.

Moje spomienky na olympijské hry v Moskve oživuje výťah, ktorý sme mali k dispozícii v budove, kde sme boli ubytovaní. Vždy, keď sa výťah zastavil na ktoromkoľvek z troch poschodí, vyšla delová rana, ktorá otriasla celou budovou. Väčšina ubytovaných, poznajúc tento stav, volila radšej cestu bez použitia výťahu. Všeobecné upokojenie nastalo, keď v čase od 22. do 7. hodiny nasledujúceho dňa bol pokazený.

XIII.

Svitanie na Západe. Po polstoročí vo Francúzsku a Veľkej Británii. Odchod komunistov do dejín

Začiatok roka 1989 tlač uvítala ako rok, keď bude ľudstvo oslavovať päťdesiate výročie vzniku čs. zahraničnej armády za 2. svetovej vojny vo Francúzsku. Všeobecne vyvoláva nádej, že sa slovenská verejnosť dozvie o príslušníkoch západného odboja a dôvody, prečo títo vstúpili do boja pri vypuknutí svetovej vojny. V priebehu roka dostávam od svojich vojnových priateľov spoluväzňov správu o chystanom zájazde do Francúzska na oslavu výročia založenia prvej jednotky zahraničnej armády v Agde. Zájazd sa konal v čase od 16. do 26. septembra 1989. Zúčastnilo sa na ňom 43 záujemcov z celej republiky. Bolo to v čase, keď červená totalita dávala zjavnou benevolenciou jasne najavo, že nemá odvahu zájazd znemožniť. Cesta autobusom z Rozvadova cez Norimberg, Karlsruhe, Štrasburg, Lyon a Nimes sa končila v ubytovacom zariadení Campotel, ktoré tvorí súčasť rekreačného turistického zariadenia v Pézenas.

Slávnostné uvítanie v Agde sa začalo omšou v miestnej katedrále, ktorú celebroidal bývalý príslušník našej armády páter Bernášek, pôsobiaci vo Švajčiarsku. Jeho kázanie bolo vrúcny m vyznaním viery v mier a priateľstvo medzi ľuďmi. Po skončení

Účastníci zájazdu veteránov čs. západného odboja kladú veniec k pomníku M. R. Štefánika v mestečku Paulhan, september 1989

omše nás v uličke pred katedrálou očakávala v bezchybnom útvare rota cudzi-
neckej légie a s ňou päťdesiatčlenná kapela 21. pluku námornej pechoty. Za ňou
boli organizovaní vlajkonosiči miestnych organizácií „anciens combattants“ (sta-
rodružníci). Cesta k miestu, na ktorom kedysi stál náš stanový tábor, bola lemovaná

**Pietna spomienka na cintoríne v La Targette pri Arrase, kde sú pochovaní čs. voja-
ci padlí v prvej a druhej svetovej vojne, september 1989**

davom občanov. Na tomto mieste je dnes parčík a v ňom pamätník tým, ktorí tu od počiatku vojny prežili pohnuté mesiace. Slávnosť sa začala československou a francúzskou štátnou hymnou. Spôsob, akým ich táto kapela zahrála, zanechal mnohých prítomných stojacich v pozore v neopísateľnom citovom vzrušení. Potom boli k pamätníku položené vence. Márne som v tomto meste, ktoré pre päťdesiatimi rokmi bolo krátky čas mojím prechodným bydliskom, pátral po tých, u ktorých som bol vtedy ubytovaný.

Na druhý deň nasledovala návšteva ďalšieho posádkového mesta našej armády, Pézenas, kde sme položili veniec k pamätníku slávneho rodáka, letca z prvej svetovej vojny Louisa Poulhana. Pre Slovákov má zvláštny význam, pretože bol verným druhom nášho Milana Rastislava Štefánika. Jeho socha stojí v neďalekom mestečku Paulhan. Ide o sochu, ktorú si mesto vyžiadalo od čs. vlády. K pomníku sme položili veniec a starostovi mesta pánu Lattovi³¹⁹ odovzdali dar. Socha M. R. Štefánika v Paulhane má zvláštnu históriu. Je to originál sochy Františka Kafku, ktorú československá vláda poslala na výstavu čs. umenia v Paríži roku 1931. Po výstave darovala vláda ČSR sochu mestu Paríž. Paríž ju umiestnil pod názvom „Un aviateur avant le départ“ (Letec pred štartom) v záhrade Jeu de Paume. Roku 1955 si vymohol vtedajší starosta Vincent Badie, že sochu prevezme do svojho rodiska v Paulhane³²⁰, kde mala byť spomienkou na slávneho francúzskeho letca Poulhana, rodáka z neďalekej obce. Bola umiestnená na prázdnom podstavci, kde nahradila sochu venovanú pamiatke vojakov padlých vo Francúzskej revolúcii, ktorú Nemci skonfiškovali pri zbierke medi a bronzu pre nacistické kanóny roku 1942. Pri nej sa konala manifestácia priateľstva a boli prednesené prejavy za obidve strany. Ďalší deň bol venovaný mestu Béziers, v ktorom bolo za vojny umiestené veliteľstvo čs. divízie. Na záver zájazdu sme navštívili Paríž a nasledujúci deň cintorín La Targette pri Arrase, kde sú pochovaní padlí československí vojaci z prvej a druhej svetovej vojny. Položili sme tam veniec k pamätníku na cintoríne.

Naše naprogramované stretnutie s vojnovými priateľmi z radu Francúzov naplánované na čs. veľvyslanectve bolo na poslednú chvíľu zrušené z dôvodu, že veľvyslanectvo nemá prostriedky. Vtedajší pán veľvyslanec, po ktorom veci znali nie bez irónie nazývali mesto Nitra Colotkovo³²¹, neuznal za vhodné poslať medzi nás ani jedného zo svojich pracovníkov, aby nás pozdravil a ospravednil

319 V roku 1989 sa vo funkcii starostu mestečka Paulhan vystriedali José Cohen a Jack Vézian. Spomínaný pán Latt preto musel v miestnej samospráve zastávať inú funkciu.

320 V. Badie (1902 – 1989) sa v skutočnosti narodil v Béziers. V mestečku Paulhane pôsobil v rokoch 1939 – 1941 a 1945 – 1971 ako starosta.

321 Colotka, Peter (1925) – čs. komunistický politik a diplomat. Veľvyslancom vo Francúzsku bol v rokoch 1988 – 1990.

svoju zaneprázdnenosť. Nemal už odvalu, tušiac svoj odchod, postaviť sa pred tých, ktorých podľa stranických direktív horlivo zneuctieval.

Vracal som sa domov poctený, podobne ako ostatní účastníci zájazdu, čestným občianstvom mesta Agde a oživenými vojnovými spomienkami. Priniesol som si tiež od mora stopy nepríjemného nachladnutia, ktoré ma s prísnymi slovami lekára pripútali na lôžko. Bolo to v čase, ktorý neklamne a nezadržateľne viedol k likvidácii železnej opony a lákal širokú verejnosť k účasti na nej. Prišli sme do prostredia radostných zmien, ktorých som chcel byť svedkom. Vďaka úspešnej liečbe sa mi podarilo v rámci zdravotnej prechádzky rozšíriť rady nedečkávkych, s nevšednou zvedavosťou odhodlaných dostať sa čo najrýchlejšie okolo tabúl s nápisom „Vstup zakázaný“ k colnici na hranici s Rakúskom a tam pozorovať novinových, rozhlasových a televíznych pracovníkov z demokratického sveta nezakrývajúcich svoju profesionálnu zvedavosť z rakúskej strany. Z prísnych pohraničníkov kontrolujúcich vstup do pohraničného pásma sa stali prevkapaní, čudujúci sa nad tým, čo sa stalo. Víťajúci rakúski colníci mi umožnili prechod na rakúsku stranu hraníc, kde som zvedavým novinárom, reportérom rakúskeho rozhlasu a fínskej televízie vyjadril zrozumiteľnou rečou v nemčine a angličtine radosť nad miznúcimi stopami ostatných drôtov. Dostalo sa mi za to srdečného poďakovania obyvateľov z neďalekých Jaroviec, do ktorých som často chodieval a ktorí moje meno zo záznamu reportéra poznali.

Vianočné sviatky po páde komunizmu spestrilo posolstvo adresované česko-slovenskému ľudu v republike oslobodenej od červenej totality, ku ktorému sa prihlásila britská predsedníčka vlády Margaret Thatcherová svojím textom zaradeným do zahraničného servisu rozhlasovej spoločnosti BBC³²².

„Tieto Vianoce prinášajú zvlášť potešenie v tom, že Československo sa opäť stalo slobodnou a demokratickou krajinou. Radosť prejavujú predovšetkým tí z nás, ktorí si spomínajú na roky krátko pred a po druhej svetovej vojne. Získali ste si obdiv a úctu nás všetkých a vrele vítame Československo a hrdú Prahu do hlavného európskeho prúdu, kam právom patrí. Do nového roku môžeme vstúpiť s väčšími nádejami na mierový a rozvíjajúci sa svet, preto sa k vám obraciam s posolstvom hlbokého trvalého priateľstva britského ľudu. Želáme vašej novej vláde veľa úspechov. Želáme ľudu Československa radostné Vianoce a šťastný Nový rok. Nech rok 1990 priniesie šťastnú budúcnosť nám všetkým.“

Odchod komunizmu zo strednej Európy je definitívny a konečný. S ním odchádzajú tí, ktorí nám ho vnútili. Zanechali nám duchovný a morálny úpadok,

322 BBC – British Broadcasting Corporation (Britská vysielacia spoločnosť).

kultúrnu izoláciu, ekonomické, ekologické a sociálne devastácie za dlhých dvadsať rokov. Po totalite hnedej a červenej je to stav tragédie pokolenia, v ktorom som žil, tých, ktorí sa narodili v Československu a tých, ktorí boli priamymi svedkami ich nežiaduceho pobytu. Zrušením ústavného článku o vedúcej úlohe KSČ bolo opäť treba zmeniť myslenie ľudí. Zmizli pohraničné tabule s nápisom „Hraničné pásmo, vstup len na povolenie“ a tie za nimi s nápisom „Hraničné pásmo, vstup zakázaný“. Odstránili sa protitankové prekážky, ostatné drôty, nástrahy pozdĺž štátnych hraníc. Odišli ich strážcovia, ktorí sledili po každom v bezprostrednej blízkosti. Úrodná pôda slúžila opäť účelom, ktoré im príroda dala. To mi otvorilo cestu do miest veľmi dôverných, ktoré som bol ako čs. dôstojník po príchode do Petržalky pred päťdesiatimi piatimi rokmi pripravený brániť. Drevené budovy barakového tábora urobili miesto panelovej výstavbe. Spolu s nimi i staré košaté stromy, ktoré tieto miesta chránili pred leteckým pozorovaním. Rovnaký osud stihol Jelínkove kasárne, za komunistov „mesto vysokoškolačkov“ v príprave ich brannosti. Smutno pôsobilo československé opevnenie. Strielne zrubov boli zdevastované, zarastali vegetáciou a pustli. Tam, kde sa dalo, aj ony ustúpili bytovej výstavbe vo forme bielych panelákov. Napriek tomu tie najpevnejšie a najodolnejšie sa zachovali. Obchádzal som okolo nich s tichými obdivom voči tým, ktorí boli ich staviteľmi, rovnako voči tým, ktorí stáli vo svojom odhodlaní brániť slobodné Československo v slobodnej Európe proti presile zvonka a proti zradcom z vlastných radov. Nemalo by sa na ne zabudnúť. Ich devastovaný stav nie je pre mladú generáciu chvályhodnou vizitkou statočnosti a obetavosti.

Vojnové výročia evokujú spomienky. Päťdesiate výročie prijazdu čs. armády do Veľkej Británie organizované po páde komunizmu začiatkom júla 1990 umožňuje skupine 63 príslušníkov čs. zahraničnej armády, ktorá v júli 1940 pristála v prístave Liverpool, navštíviť Anglicko, aby sa tu stretli so svojimi britskými vojenskými dobrovoľníkmi organizovanými v Britskej kráľovskej légii³²³. Náš prílet päťdesiat rokov po vojne bol rovnako vítaný ako náš príchod pred päťdesiatimi rokmi po vyčerpávajúcích bojoch vo Francúzsku. Krajina džentlmenov, nezmenená vo svojom mravnom odhodlaní, a jej obyvatelia nás vítali s rovnakými prejavmi obdivu a nadšenia. Od okamihu nášho prístátia prejavili o nás nevšedný záujem britská televízia, rozhlas a zahraničné spravodajské agentúry. V britskej i svetovej tlači boli obrázky a články o Čechoch a Slovákoch, ktorí prichádzajú obnoviť staré priateľstvá. Spolu s príslušníkmi čs. zahraničnej armády z Československa prišli na stretnutie bývalí spolubojovníci žijúci v Kanade, USA, Austrálii, v štátoch Južnej Ameriky a vo Veľkej Británii. Dojímavé bolo

323 Kráľovská britská légia (The Royal British Legion) je charitatívna organizácia zameraná na podporu vyslúžilých príslušníkov britských ozbrojených síl.

rozprávanie „britských špiónov, kriminálnych živlov, agentov imperializmu, nepriateľov socializmu, zradcov pracujúceho ľudu a reakcionárov“, ako komunistická diktatúra Československa predstavovala svetovej verejnosti tých, ktorí medzi prvými pozdvihli svoj hlas proti brutalite nepriateľa po rozbití našej krajiny a rozdelení bratských národov. Napriek všetkým ťažkostiam v krimináloch, ktoré život za uplynulých päťdesiat rokov priniesol, myšlienku na toto stretnutie nosil vo svojom srdci každý z prítomných. Z mnohých miest prichádzali vdovy po zomrelých kamarátoch, ktoré pátrali po priateľoch svojho manžela, pôvodom z Československa. Hlásili sa aj ich deti, mnohí s vnúčencami rozprávajúcimi rečou svojho otca a pýtali sa, či neprišiel niekto z tých, o ktorých im otec Čech alebo Slovák toľko pekného rozprával. Poklonili sme sa mŕtvym na cintoríne v Brookwoode. Tento cintorín sa nachádza neďaleko mestečka Woking, asi 50 kilometrov od Londýna. Je to najväčší cintorín padlých vojakov 2. svetovej vojny spojeneckých národností vo Veľkej Británii. Bol založený pred viac ako 100 rokmi a podstatne rozšírený po skončení 2. svetovej vojny. Okrem príslušníkov Commonwealthu (Britské spoločenstvo národov) sú tu pochovaní piloti a lietajúci personál Belgicka, Francúzska, Československa, Holandska, Poľska a USA. Cintorín je starostlivo udržiavaný britskou vládou. V československej sekcii sa okrem pamätníka padlým vojakom nachádza 50 hrobov čs. príslušníkov RAF³²⁴. Počet hrobov sa stále zväčšuje, pretože po 2. svetovej vojne zostali vo Veľkej Británii Česi a Slováci, ktorí prejavili želanie byť pochovaní v blízkosti padlých spolubojovníkov.

Mnohí z nás sa vrátili vo svojich spomienkach do pohnutých rokov našej mladosti, keď nás špinavých, vyhľadovaných, utekajúcich z porazeného Francúzska pred víťaziacou fašistickou nemeckou armádou, deprimovaných prudkým zvratom a neistými vyhlídkami prijal na nábreží britský ľud s usmievavou tvárou a poskytol nám pohostinstvo, ktoré budilo obdiv svojou veľkorysťou, striedmosťou a čestnosťou. Pristavili sme sa v tichom zamyslení položením venca pri hrobe, na ktorom sú mená Winston Leonard Spencer Churchill a Clementine Ogilvy Spencer Churchill. Oživil som si pritom jeho slová za vojny, ktoré povedal pri návšteve našej jednotky s prezidentom Benešom: „Give those buggers their Brengun, after all they invented it and they know how to handle it.“ (Dajte tým chlapcom ich guľomet, veď oni ho vynali a vedia, ako s ním narábať.) V Leamingtone, mieste nášho najdlhšieho pobytu za vojny, sme položili veniec pri pomníku v parku Jafson. V spoločných spomienkach s miestnymi svedkami našej vojnovnej prítomnosti sme nešetřili hrdosťou, ktorá nás sprevádzala v našom boji po boku krajiny, ktorá mala najväčší podiel na boji za slobodu. Pamätník je postavený v parku oproti liečebnému domu Pumproom.

324 Royal Air Force – Kráľovské vojenské letectvo.

Veteráni čs. západného odboja na spomienkovej slávnosti v parku Jafson v Royal Leamington Spa, júl 1990

A. Petrák pri pomníku padlých čs. vlastencov v Royal Leamington Spa, júl 1990

Bol odhalený 28. októbra 1968. Je venovaný nielen tým, ktorí mali podiel na likvidácii Heydricha, ale aj všetkým vlastencom, ktorí vo vojne zahynuli. Vršok padáka je rozdelený na sedem dielov a v každom diele je vyryté meno toho, ktorý sa na odstránení Heydricha podieľal. Vedľa fontány je na podstavci bronzová tabuľa so slovami:

Na počtu všetkým čs. vojakom, letcom a vlastencom, ktorí padli v 2. svetovej vojne. Z kráľovského mesta Leamington Spa boli roku 1941 z čs. branných síl, ktoré tu boli posádkou vysadené, vyslaní dobrovoľníci do ich vlasti, aby ju zbavili tyrana generála SS Heydricha. Dvaja z nich, Jan Kubiš a Jozef Gabčík, splnili svoje poslanie v máji 1942. Položili aj so svojimi spolubojovníkmi svoje životy za slobodu. Po obvode padáka sú uvedené mená: Jozef Gabčík, Jan Kubiš, Jan Hrubý, Adolf Opálka, Jaroslav Schwarz, Josef Publík, Josef Valčík.

Nevšedným zážitkom bolo posedenie v britskom parlamente pri obede za prítomnosti generálneho riaditeľa Kráľovskej britskej légie lorda Henryho Kitchenera a Williama Barkera, britského veľvyslanca v Československu po Pražskej jari a spomínanie na spoločné úsilie za vojny. Tento muž je vzácnou, statočnou postavou v československej zahraničnej armáde západného frontu. Pôvodne študoval ruštinu v Liverpoole. Nakoľko nemohol v štúdiách pokračovať v bývalom sovietskom Rusku, odišiel do Československa, kde sa učil ruštinu u ruských emigrantov. Študoval tiež češtinu, v ktorej dosiahol doktorát na Karlovej univerzite. Za druhej svetovej vojny pokračoval vo funkcii styčného dôstojníka čs. brigády, v ktorej som sa s ním zoznámil po príchode do Veľkej Británie. Bolo na čo spomínať. Ako diplomat sprevádzal prezidenta Beneša pri návrate do vlasti na zámok Žinkovy³²⁵. Neskrýval radosť pri spomienkach na pobyt v Prahe. Po komunistickom puči z Prahy odišiel. Britským veľvyslancom v Československu bol od roku 1966 do roku 1968.

Keď sa britské veľvyslanectvo v skorých ranných hodinách 21. augusta 1968 dozvedelo, že Varšavský pakt vtrhol na územie svojho spojenca, nariadil, aby sa stalo útočiskom Britov. Boli medzi nimi študenti, turisti a bezvýznamní ľudia. Pani Margaret Barkerová so svojou dcérou a zaťom poskytovala občerstvenie až dovtedy, keď mohol byť organizovaný ich odchod. Sledoval vzostup a pád reformátora Dubčeka. Za jeho nekompromisný postoj ho komunistický denník Rudé právo označoval za agenta britskej Secrete Intelligence Service a Rusi ho obviňovali zo sprisahania pri pomoci Dubčekovi.

325 Zámok sa nachádza v rovnomennej obci v okrese Plzeň-jih.

Bolo to spomínanie oživované z obidvoch strán. Lúčili sme sa so spoločným uistením, že sa opäť stretieme. K tomu však nedošlo. Zomrel rok po našom stretnutí. Bude bezpochyby patriť k vznešenému ušľachtilému okruhu veľkých priateľov našej krajiny, kam patrili aj Wickham Steed, Seaton Watson, Winston Churchill, Anthony Eden a Bruce Lockart.

Vo všetkých mestách a mestečkách, ktorými sme prechádzali, sa k nám hlásili miestni obyvatelia, keď na kabátoch uvideli emblém so štátnym znakom a nápisom Czechoslovakia, s otázkou: „Poznáte pána X? On je tiež z Československa.“ Náš pobyt v Británii sa skončil prijatím na čs. veľvyslanectve v Kensington Garden 25. Toto stretnutie bolo o to milšie, že veľmi kontrastovalo s nezáujmom komunistu, čs. veľvyslancu v Paríži pred rokom.

28. októbra 1990 dostávam výpis z rozkazu prezidenta Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, v ktorom som menovaný do hodnosti generálmajor vo výslužbe. Výtlačok je označený ako tajný a môj dátum narodenia je na ňom uvedený nesprávne. Jasný dôkaz nezodpovednosti. Stavba betónovej džungle v Petržalke ma zo skromného rodinného domčeka v marhuľovej záhrade presťahovala do jedného z panelákov a prinútila hľadať pokoj v duši medzi záhradkami v pohraničnej obci Jarovce.

XIV.

Pátranie po úradných dokladoch v Československu a po britských cvičiteľoch vo Veľkej Británii po páde komunizmu. Krajina džentlmenov po päťdesiatich rokoch nezabúda

V snahe získať dôkazový materiál usvedčujúci podľa vyšetrovateľov moju protištátnu činnosť, zhabaný pri domových prehliadkach, obrátil som sa roku 1990 na Federálnu bezpečnostnú informačnú službu (FBIS), ktorá mala byť žiadateľom tohto typu nápomocná. Bol to predovšetkým denník, ktorý podľa žaloby predstavoval 353 listov napísaných na toaletnom papieri na Mírove. Žaloba ho označila ako doklad číslo 4 a mal svedčiť o tom, že som bol od roku 1948 nepriateľsky zameraný voči ľudovodemokratickému štátnemu zriadeniu. Podľa žaloby bol materiál uložený na SV-MV³²⁶. Dostal som odpoveď, v ktorej sa konštatuje, že po preštudovaní všetkých archívnych písomností týkajúcich sa mojej osoby sa denník nenašiel. FBIS sa domnieva, že všetko bolo v minulosti skartované... Obrátil som sa na novozriadený úrad pre ochranu ústavy a demokracie v Bratislave. Odpoveď, ktorú som dostal, znela: „... Z archívnych materiálov bol nájdený len jeden Vami požadovaný dokument, a to vlastná správa z roku 1942 pod názvom „Relácia o kurzoch“...“ Bolo to hlásenie, ktoré som po skončení výcviku československých dobrovoľníkov pripravených na boj v porobenej vlasti obsadenej nemeckým vtrielcom na požiadanie ministerstva obrany predložil. Podčiarknuté riadky ukazujú, ako sa za komunistickej totality vyrábal triedny nepriateľ.

Rovnako som sa pokúsil o takmer nemožné – pátrať po svojich britských priateľoch, s ktorými som spolupracoval pri britskom výcviku našich vojakov. V snahe mať istotu, že moje úsilie nevyjde nazmar, obrátil som sa v novembri 1991 s prosbou na britského vojenského pridelenca v Prahe. Odporučil mi obrátiť sa listom priamo na britské ministerstvo obrany s uvedením osôb, po ktorých pátram. Britský pracovník ma uistil, že postúpi list na príslušné miesta a že jeho úrady urobia všetko, aby s úspechom pátrali po stopách starých takmer päťdesiat rokov. Koncom decembra mi oddelenie britského ministerstva obrany pre evidenciu dôstojníkov oznámilo, že má záznam o cpt.³²⁷ D. T. H. Nicholsonovi, ktorý by mohol byť osobou, o ktorú sa zaujímam. Odosielateľ sa ospravedlňoval, že nie je bežnou praxou oznamovať adresy bývalých príslušníkov vojnových zložiek Jeho Veličenstva. Bolo by mu však potešením odovzdať môj list na poslednú známu adresu vyššie uvedeného z roku 1980, ak by som mu odovzdal zalepený

326 Sekcia vyšetrovania – Ministerstvo vnútra.

327 cpt. – captain (kapitán).

list s oznámkovanou obálkou, jeho menom a vyššie uvedeným evidenčným číslom. List adresovaný podľa pokynov som odovzdal britskému pridelencovi s prosbou, aby mi britské ministerstvo obrany oznámilo jeho doručenie adresátovi. V odpovedi, ktorú som dostal obratom, mi to potvrdili.

V polovici januára 1992 mi Dennis Nicholson s veľkým prekvapením a radosťou napísal, ako sa o mne po toľkých rokoch dozvedel. Nezabudol vyjadriť úžas nad tým, čomu boli vojnoví spojenci Britov v totalitnej spoločnosti vystavení. Osobne sme sa stretli v apríli na vtedajšom Československom veľvyslanectve v Londýne, aby sa československí činitelia čo najviac dozvedeli o britských vojnových spojencoch, ktorí sa angažovali vo výcviku SOE. Účastníci stretnutia nevychádzali z údivu nad tým, ako sa krajina Sovietov zachovala k svojim vojnovým spojencom. V nadšení nad stretnutím sme zavolali do sídla Traigh. Ozval sa nám pán Jack Shaw-Stewart, rovnako užasnutý nad tým, kto mu volá. Rozhovor sa skončil pozvaním na skoré stretnutie a nedočkavý volaný pripojil, že sa na návštevu teší aj jeho matka, ktorá sa práve dožila 94 rokov. Sľúbili sme si s Dennisom, že sa na miesta nášho dávneho výcviku spoločne vypravíme budúci rok v presvedčení, že sa nám dovedy podarí vypátrať ďalších spolucvičiteľov. V septembri ma prekvapil listom s mnohými fotografiami zo Škótska, ktoré dokumentovali miesto nášho spoločného pobytu. V liste mi oznamoval, že nemohol odolať želaniu svojej manželky, ktorá keď počula naše spomienky na činnosť v Škótsku, napriek zdravotným ťažkostiam prinútila manžela navštíviť bývalé výcvikové stredisko, v ktorom boli vilky Garramor, Camusdarach a Traigh. Mne trvalo dva roky, kým mi finančné možnosti dovolili zladiť stretnutie s priateľmi vo Veľkej Británii tak, aby bolo možné navštíviť Londýn, Leamington a priestor Arisaig súčasne.

Cestoval som do Škótska z Londýna v lôžkovom vozni „Lietajúceho Škóta“ päť rokov po páde komunizmu a päťdesiatdva rokov od skončenia výcviku. Pred konečnou stanicou Fort William ma vlakový sprievodca s poľutovaním informoval o vyše 30-minútovom oneskorení nášho príjazdu. Pohotovo však dodal, že pre tých, čo cestujú ďalej smerom na Mallaig, je pripravený autobus, ktorý nás zavezie na príslušnú stanicu. V mojom prípade to bola stanica Arisaig, na ktorej sme mali dohovorené stretnutie s Jackom Shaw-Stewartom, synom majiteľky vilky Traigh, ktorá v roku 1993 zomrela. Prežíval som cestou to, čo mi pred päťdesiatimi rokmi umožnené nebolo. Pohodlný autobus s niekoľkými cestujúcimi prechádzal malebnou krajinou ospevovanou v škótskej histórii mnohými piesňami. Cestovali sme po úzkej vozovke, po ktorej podľa histórie prechádzal do Francúzska Bonnie Prince Charlie³²⁸ po nevydarenej vzbure v Škótsku. Ukrýval sa päť mesiacov medzi

328 Krásny princ Karol – prezývka neúspešného uchádzača o anglický, škótsky a írsky trón Charlesa Stuarta (1720 – 1788).

obyvateľmi škótskej vysočiny. Napriek vysokej odmene na jeho hlavu 20-tisíc anglických libier sa mu podarilo utiecť. Miestne obyvateľstvo sa touto udalosťou hrdí pamätníkom v Glenfinnan, okolo ktorého sme prechádzali. Priestor v blízkosti pamätníka je upravený tak, že priláka každé okoloidúce vozidlo. Nevynechal som túto príležitosť na obdiv princa Charlieho z bezprostrednej blízkosti. Naše srdečné stretnutie na stanici v Arisaig v žiadnom prípade nepripomínalo dvoch mužov, ktorí sa v živote nikdy nevideli. Počas jazdy pozdĺž pobrežia ma upozornil na zaujímavú budovu, skôr domček takmer pri pobreží, s honosným označením „Pozemné, námorné a ostrovné múzejné stredisko“ s prísľubom, že ho navštívime. Prechádzali sme pozdĺž morského pobrežia pokrytého strieborným pieskom s početnými zátokami a zálivmi. Bola to krása, ktorú sme pred päťdesiatimi rokmi pri výcviku nevnímali. Vlak, ktorý sme stretli na jednokolejnej železnici idúcej paralelne s cestou, mi v myšlienkach vybavoval cieľ, ktorý bol nekonečným terčom všetkých, čo výcvikom v tejto oblasti prešli.

Kraj je dnes rovnako skromne obývaný ako pred polstoročím, väčšinou škótskymi presbyteriánmi, len malá časť je katolícka, o čom sme sa v čase výcviku neučili. Krajina je stále zdobená tmavými jazerami, strmými skalami a holými kopcami. Táto divoká krása je dnes z väčšej časti nedostupná, čo však pre nás v čase vojnového výcviku neplatilo.

Vstupoval som do budovy Traigh s neopísateľným rozochvením. Moji hostitelia ma po srdečnom privítaní dôkladne vyspovedali. Väčšinu z našich rozhovorov si zachytili na zvukový záznam. Diskutovalo a spomínalo sa za účasti miestnych pozvaných. Priznal som sa, že Škótsko bolo pre Stredoeurópanov vrátane nás z Československa krajinou v severnej časti Veľkej Británie, známou chovom oviec, výrobou povestného tvídu, mliečnych výrobkov a škótskych vtipov korených škótskou whisky. Aj obyvatelia Škótska ako účastníci stretnutia spomínali. Najhroznejšia svetová vojna vypukla 3. septembra 1939 a už na druhý deň obyvatelia na západnom pobreží Škótska v blízkosti súostrovia Hebríd vedeli, že sú vo vojne, keď počuli výbuchy signalizujúce torpédovanie britského parníka *Athenia*³²⁹. A už nasledujúci týždeň sa majitelia Camusdarach od miestneho úradu v Arisaig dozvedeli, že majú pripraviť ubytovanie pre približne 120 detí, ktoré boli evakuované z Glasgowu. Detský transport prišiel na stanicu v Mallaig, deti mali masky, ale do Camusdarach odoslané neboli. Bolo nariadené zatemnenie, avšak materiál potrebný na zatemnenie nebolo možné získať. Autá mali nariadené používať za jazdy v noci len bočné svetlá, čo veľmi sťažilo jazdu od železničnej stanice Arisaig najmä tým, ktorí len krátko predtým dostali vodičský preukaz.

329 Pasažiersky parník *Athenia* v skutočnosti potopila nemecká ponorka U-30 už 3. septembra 1939.

Neskoršie bolo nariadené nasadiť na svetlomety akúsi kuklu, ktorá tlmila hlavný lúč svetla. Skoro po vypuknutí vojny bol obmedzený prídelený pohonných hmôt. Prvé plynové masky pre miestnych obyvateľov prišli po dvoch týždňoch od vypuknutia vojny. Polícia vo Fort William vydala miestnym obyvateľom zvláštne poukazy a tých, ktorí sem cestovali z Fort William, kontrolovali. Osoby v rovnošate boli z kontroly vyňaté. Pre vojakov boli zavedené vojenské knižky (paybooky) a pre dôstojníkov identifikačné karty (identification card). Našli tu útočisko niektoré osoby z Londýna a južného Anglicka, aby sa vyhli bombardovaniu. Rodina Shaw-Stewartovcov z Traigh vítala nový rok 1941 na návšteve u rodiny Bowmanovcov vo vilke Camusdarach, keď sa od gratulanta z britského ministerstva vojny dozvedeli, že ich domčeky sú s okamžitou platnosťou zabavené pre vojenský výcvik. Bolo to zásluhou gen. Colina Gubbinsa, ktorému bol tento priestor dobre známy. Rodák z Japonska tu žil od detstva³³⁰. Do konca januára 1941 domčeky Garramor, Camusdarach, Traigh a Arisaig prevzala armáda. Z niektorých izieb si majitelia odviezli potrebný nábytok. Prebytočný nábytok bol uskladnený v jednej z miestností a zapečatený. Nábytok vhodný na použitie armádou bol ponechaný na izbách. V domoch sa svietilo acetylénovými lampami. Preto vo vysťahovaných budovách ponechali bubny s karbidom. S vysťahovaním nebol problém. Väčšina vysťahovaných mala k dispozícii menšie letné sídla a chatky, do ktorých išli bývať. Vilka Traigh zostala počas roku 1941 neobsadená. Miestnym obyvateľom neušlo, že sa vojaci pri výcviku zakrádali medzi skalami k moru na pláž a potom hádzali do mora nálože. Niektoré rodiny sa pokúšali po výbuchu hľadať na pobreží mŕtve raky a ryby. Nič vhodné však nenašli.

V diskusii som sa dozvedel, že pri jednom výlete loďkou pozdĺž pobrežia z Arisaig okolo Traigh spojenom s čajovým piknikom stretli účastníci podobnú skupinu, v ktorej boli vojaci z Camusdarach a spievali si pieseň o plavcoch na Volge. Najviac výbuchov a streleckých cvičení prebiehalo v roku 1942. Miestni videli tých, čo vychádzali z Camusdarach a Traigh. Boli to skupiny Poliakov a Čechoslovákov, ktoré cvičili pozdĺž pobrežia. Miestny rybár si spomínal, že niekoľko kilometrov od pobrežia videl mínoľovku, ktorá vysadila mužov, a tí kládli trhavy na pobreží. Zrejme išlo o výcvik Nórov. Mój hosť si v dlhej diskusii zaspomínal, keď ako štrnásťročný v sprievode svojej matky ukradomky pozeral na zamaskovaných vojakov pracujúcich neďaleko pri odloženom kuse železničnej koľajnice používanej ako pomôcka pri kladení náloží. Bolo to v zriedkavých prípadoch, keď jeho matka budovu Traigh po prenajatí armáde občas navštívila tak, aby nikoho nerušila. Prechádzali sme budovou z jednej miestnosti do druhej a ja som svojmu sprievodcovi opakoval, že to bola za vojny

330 Generál Gubbins bol synom tajomníka na britskej ambasáde v Tokiu.

budova československá. Osamelá farma nemala po vojne o návštevníkov núdzu. Mnohí z nich z radov Čechov a Slovákov, ktorí výcvikom na nej prešli, si oživovali spomienky na húštvu prekážok a lán, ktorými prechádzali, iní obdivovali záhradu plnú ruží, v čase výcviku miesto na pestovanie zeleniny.

Navštívil sme tiež farmu Garramor, Slovákom skôr známu ako „Gabčíkova farma“. Malá drevená tabuľa vedľa cesty so šípkou „To Garramor“ pod jedným z košatých stromov každého pasanta usmerní správnym smerom. Dnes je tento osamelý domček ukrytý pod vysokými stromami, orientačne popisovaný ako kamenná stavba neďaleko stanice Morar. Jej súčasná majiteľka je pani Julie Moore, ktorá sa narodila v Anglicku v roku 1941, keď na farme prebiehal výcvik prvej československej skupiny. Vytvorila z historickej samotky atraktívnu turistickú ubytovňu a ochotne podáva pútavú brožúrku, v ktorej čítame zaujímavé poznatky:

Miesta, ktorými prechádzate, boli za vojny tmavé, rohové, nesúmerné miestnosti doplnené rovnako krivolakými, nedostatočne osvetlenými chodbičkami a rovnako krivolakým ostrohranným schodištom. Na izbách rôznych rozmerov spalo najviac päť osôb. Spali tu cvičitelia, študenti a všetok pomocný personál. Okienka izieb sú malé a často pripomínajú záchodové okienko otvorenej toalety. Ako jedáleň slúžila upravená vstupná spoločenská hala. Vstup do haly lákali malby žien v skromnom Evinom rúchu na stenách miestností. Postaral sa o ne jeden z módných artistov, ktorý v službách SOE prechádzal miestnosťami pri ich preberaní na začiatku roku 1941. Postele boli tvrdé, železné. Jediným vykurovaním pre tých, ktorí prešli školením v začiatkoch, bol hlučný oheň v kozube v predizbe. V tmavých miestach budovy boli v kútoch v narychlo upravených krytoch v neprehľadných krivolakých chodbách, na schodoch a na priestoroch medzi schodmi umiestené strašidelné prekvapenia. V týchto miestach sa študenti v polosvite, za šera neočakávané dostali pred figuríny, ktoré boli oblečené do rovnošaty nemeckého dôstojníka alebo s povestnou čiapkou gestapa na hlave. Od študentov ozbrojených zbraňou sa očakávalo, že na ne budú inštinktívne strieľať. V počiatkovom období výcviku boli figuríny zhotovené z preglejky a ovládali sa špagátom. Postupom času sa vypchávali pilinami, obliekali do vhodných priliehavých uniforiem a ovládali a spúšťali elektricky nožnými spínačmi.

Takto pôsobila farma, na ktorej prešla tvrdým výcvikom na boj v tyle nepriateľa prvá skupina ôsmich československých vojakov, v ktorej bol tiež Gabčík. V pútavej príručke čítame o hašterení medzi výcvikovými skupinami, ktoré na chodbách rozpútalo boj s pištoľou, pričom boli usmrtené telá tajne pochované v zemi. Pred niekoľkými rokmi nová majiteľka čistila zadnú časť záhrady od drobných porastov a pri kopaní nízko pod zemou narazila na kosti. Okamžite na to upozornila miestneho policajta, ktorý kosti odstránil. Po odbornej prehliadke sa

však zistilo, že to neboli kosti ľudí, ako sa nálezkyňa domnievala, ale jeleňa. Aj takto príťažlivo a pútavo možno získať návštevníkov. Farmu navštevuje veľa osôb, ktoré o sebe tvrdia, že tu boli cvičení v čase, keď bola strediskom pre zvláštny výcvik za vojny.

Nevynechali sme ani farmu Camusdarach v tesnej blízkosti farmy Garramor, niekoľko metrov na protíľahlej strane hradskej. Obe farmy lákajú turistov na návštevu. Táto budova je zo spomínaných troch budov najväčšia. Farma je obklopená udržiavanou zelenou lúkou, ktorá bola v čase nášho výcviku vystavená pravidelnému každodennému rozcvičovaniu, vrhaniu granátov na cieľe postavené na lúke. Počas krátkeho relaxu sa stala futbalovým ihriskom v rámci krutých medzištátnych zápasov medzi československými študentmi a britskými cvičiteľmi. Dnes je priestorom na usporadúvanie príležitostných hospodárskych výstav, na ktorých návštevníci prichádzajú obdivovať živočíšne a rastlinné produkty škótskej vysočiny.

V čase mojej krátkej návštevy bola farma na predaj. Jej majiteľ, osamelý mládelec Martin Doman, priateľ z detstva Jacka Stewarta, ma priviedol do jednej z početných izieb, v ktorej mal zarámovaný ústrižok z tlače. Písalo sa v ňom, že v čase vojny boli v budove cvičené osoby, ktoré sa preslávili útokom na Heydricha, a francúzska občianka s vynikajúcou podvratnou činnosťou vo Francúzsku. Po odpredaji sídliska odišiel osamotený do domu dôchodcov v Arisaig a zobral si so sebou správu z novín vyvesenú vo svojej obývačke. Umrel v roku 1999 a s ním odišiel aj jeho dôležitý doklad. Nový majiteľ budovy pán Andrew a pani Angela Simpson sa taktiež prísťahovali s niekoľkými výtlačkami novín, ktoré informovali podobným spôsobom. Vzrušujúce dojmy z krátkeho pobytu doplnila tiež návšteva miestneho múzea v Arisaig. Sú v ňom umiestnené rôzne spomienky na všetky národnosti, ktoré prešli strediskom Arisaig. Nájdeme v ňom aj spomienku na krajinu, ktorá dala svetu statočného Gabčíka a Kubiša. V atraktívnom miestnom hoteli bolo za vojny veliteľstvo pre výcvik v SOE, v ktorom sídlil veliteľ so štábom dôstojníkov. Bolo ich približne dvadsať a tí, ktorí viedli výcvik v susedných budovách, o nich hovorili ako o „hochnässig“ (domýšľaví). Majiteľ hotela sa hrdí štítkom „Spirit of resistance“, ktorý je svedectvom tých, ktorí za vojny so SOE spolupracovali. Odchádzal som posilnený odhodlaním prísť do týchto miest čo najviac spomienok na Českoslovákov.

Pred návratom do Londýna som sa rozlúčil s mojimi priateľmi v Traigh s Jackom Stewartom, jeho manželkou Vorou a ich verným strážcom, psíkom Maudom. Pred opustením miestnosti, ktorá bola kedysi našou učebňou, ma sprevádzala úpenlivá prosba, aby som pri budúcej návšteve prišiel s ďalšími britskými cvičiteľmi a cvičenými z Československa.

Vo svojich spomienkach som sa snažil vrátiť do tohto prostredia aspoň s niektorými z tých, ktorí ním prešli za vojny. Netajil som sa obavami, že po rozdelení štátu ťažko budem usilovať o spoločné stretnutie Čechov a Slovákov, ktorí sa tu pripravovali na oslobodenie spoločnej vlasti. Často som premýšľal o nezodpovednosti ľudí, ktorí za totality šíрили údaje nedôstojné tých, čo prešli zvláštnym výcvikom v SOE. Navyše bolo treba naše rady očistiť od všetkých, čo sa vydávali za parašutistov s červenými baretmi, hoci nikdy nimi neboli.

Po komunistickom puči chránila komunistická legitímácia osoby karieristov, ľudí bez mravných hodnôt, ktorí sa nehanbili, že krivia svoj charakter. Správy o činnosti v tyle nepriateľa, ktoré mnohí po chvále túžiaci účastníci dávali po návrate do vlasti k dispozícii verejnosti cez historikov a novinárov, sú v mnohých prípadoch pokusom o zakrytie nevábivých mravných vlastností a zvädzajú neinformovanú verejnosť k obdivu na nepravom mieste. Chýbajú údaje tých, čo boli po februári 1948 odstránení alebo zomreli v zabudnutí. Neuskutočnená konfrontácia s výpoveďou predstavených, zodpovedných za ich činnosť, násilne odstránených komunistickými samozvancami, postavila mnohých s komunistickou legitímáciou na nesprávne miesto. Je mnoho príkladov, keď sa na stranách tlače hemžili chválospevy na toho či onoho vojaka alebo dôstojníka, vykresľovali ich ako neporaziteľných hrdinov, ktorými v skutočnosti neboli. Nie každý vedel pracovať vo výcvikových strediskách výboru pre zvláštne účely s dôvtipom.

Je neuveriteľné, ako nápadito niektorí účastníci vtúžbe byť obdivovaní opísali svoju bojovú činnosť... Zahraný v piesku po zoskoku, s odkrytou tvárou, pištoľou v ruke pripravenou použiť ju počúval brechot psov a nemecké povely osôb idúcich okolo neho... Je stále dosť takých, ktorí vedia farbiť udalosti a vymýšľať svojské podanie, aby boli dôležití.

Všetky filmy o atentáte na Heydricha boli spracované podľa neodoborníkov, ktorí o príprave a nakrúcaní nemali minimálne znalosti. V mnohých prípadoch niesli všetky stopy ohovárania, v ktorom hrali hlavnú úlohu komunistickí votrelci. Brutalita a teror okupantov ovplyvňovali aj myslenie tých, ktorí mali a boli pripravení plniť úlohu doma.

Objavilo sa veľa čítankových hrdinov, ktorí svojou nestatočnosťou snímali svoje hriechy. Boli to muži, ktorí vedeli s nadšením pútavo rozprávať o spôsobe svojho výcviku, ktorým väčšina z nás prechádzala. Tabuizované témy boli spracované, zverejňované a vydávali sa o nich knihy, brožúry, pamäte, štúdie historikov a pamätníkov pod prísny dozorom systému, ktorý nakoniec odišiel do histórie ako kriminálny a nemorálny.

Sú pamätníci, ktorí za totality o sebe písali hrdinstvá a po totalite tieto ešte hrdinskejšie príbehy rôznymi výmyslami doplnili. Niet pochyb, že o ilegálnu činnosť akéhokoľvek druhu za vojny sa ľudia vždy zaujímajú. Chýbalo to najdôležitejšie pre čitateľa – konfrontácia. Konfrontácia prostého hrdinstva na jednej strane s odporom či zradou na strane druhej, prekvapujúca hocíjakými detailami na oboch stranách, je veľmi poučná pre mladých rovnako ako pre starých.

Ak je stranícke vysvetľovanie do omrzenia nezodpovedne opakované so samochválou jedných alebo ohováraním druhých, vyvoláva to u poslucháčov nezaujem. Nie je účelom týchto riadkov vykresliť podrobnosti o chápaní povinností ďalšieho osudového snaženia tých, ktorí z výcviku SOE odchádzali.

V korešpondencii, ktorú sme s Dennisom medzi sebou pravidelne udržiavali, som dostal výstrižok z britských novín Daily Telegraph z 17. októbra 1993, v ktorom bola celá strana venovaná úmrtiu plukovníka Michaela Crosbyho, jedného z cvičiteľov našich vojakov v SOE. V správe sa hovorilo o jeho knihe *Irregular soldier – Nepravdivý vojak*, ktorá sa mala objaviť na trhu v najbližších dňoch. Dostal som ju krátko po vydaní a veľmi ma upútal zaujímavý odsek. Píše v ňom:

„Mojou prvou stanicou boli Česi a Slováci. V budove Garramor som vystriedal poručíka E. Van Maurika. Konal som s nimi dlhé pochody v kopcovitom teréne. Kurz Čechoslovákov mal už za sebou takmer polovicu, keď som bol k nemu premiestený, aby som pomáhal vedúcemu cvičiteľovi. Krátko po mojom zapracovaní starý cvičiteľ odišiel plniť ďalšiu úlohu a ja som kurz dokončil. Československí frekventanti prichádzali v skupinách s počtom 20 osôb, štyria dôstojníci a 16 poddôstojníkov. Všetci s nadšením a neobyčajne fit. Boli to skvelé skupiny, s ktorými sa veľmi dobre pracovalo. Mali sme však určité problémy po stránke jazykovej. Nikto z nás ich reč neovládal. Obyčajne len jeden alebo dvaja dôstojníci hovorili trochu po anglicky. Z nich ten lepšie sa cítiaci sa pustil do role tlmočníka, a pretože sa často dostával do problémov s technickými výrazmi pri práci s trhavinami, so zbraňami a podobne, musel som sa prispôbiť tiež a osvojiť si vhodné výrazy v ich jazyku, pomocou ktorých som spetroval moje vyučovacie hodiny, čítal a opravoval ich testy a práce. Ďalšie výrazy som získal z veľkého počtu piesní, ktoré skupina rada spievala. Prvý kurz mal len jedného dôstojníka, ktorý vedel dobre po anglicky. Nasledujúce skupiny mali štyroch dôstojníkov, ale opäť len jeden z nich hovoril po anglicky. Prvý večer v jedálni boli všetci veľmi formálni a my sme mali dojem, že máme dočinenia s ťažkou skupinou, ale nasledujúci deň pred večerou bolo medzi nimi pozorovať vzájomné pošuškovanie, po ktorom sa hovorca skupiny pýtal veliteľa, či by im dovolil pozvať nás na drink. Keď to dovolil, rozšírili sa tváre všetkých nadšením a jeden z nich odišiel vyhľadať čašníka jedálne. Vrátil sa s fľašou whisky. Z nás,

ktorí sme boli traja, zostali len dvaja, pretože jeden alkohol tohto druhu nepil a zo štyroch študentov bol jeden abstinent. Fľaša whisky bola rozdelená rovnomerne na päť pohárov tak, že sotva stačilo miesto na vodu a my sme mali každý v poriadku svoj drink. Týmto spôsobom sa celá fľaša vypila a veliteľ sa na oplátku cítil povinný tiež kúpiť fľašu whisky. Aj ona zmizla rovnakým spôsobom ešte predtým, ako bola večera pripravená. Po večeri proces pokračoval a do odchodu na lôžko sme my piati vypili sedem fliaš whisky. Spievali sme pritom mnoho českých, slovenských a škótskych piesní a tancovali rôzne národné tance svojho národa a môj veliteľ, ktorý bol skvelým gajdošom, priniesol gajdy. Nasledujúci deň študenti začali rannú polhodinku. My dvaja sme si urobili menšiu prechádzku pozdĺž mora, nadýchali sa trochu čerstvého vzduchu, osviežili sa a vrátili, aby sme mohli pokračovať v práci. Cítili sme sa podstatne lepšie ako študenti, na ktorých mala whisky silnejší účinok, a môj tlmočník ako aj dôstojníci z radov študentov museli počas hodín výcviku často odchádzať. Pred obedom dali všetci najavo, že sú veľmi vyčerpaní. Cítili sa trochu zarazení a čudovali sa, že whisky, o ktorej tvrdili, že je podstatne slabšia ako ich liehoviny, mohla na nich mať taký zničujúci účinok. Uistili sme ich, že to bolo tým, že sme mali na večeru rybu a že whisky a ryba sa spolu dobre neznášajú. Toto vysvetlenie čiastočne zmiernilo ich sklúčenú náladu. Nasledujúci deň bol pred večerou rovnaký postup. Veľmi skoro sme mali za sebou prvú fľašu whisky. Všetci boli zarazení, keď videli na stole opäť rybu. Po večeri však všetci odišli veľmi skoro spať. Od toho dňa sme museli mať k večeri zaistenú rybu každý deň, pretože zásoby whisky by sa veľmi skoro minuli a my by sme boli často unavení.“

Počas jednej z mojich návštev Londýna päťdesiat rokov po vojne oživil som si záľubu z čias vojnového pobytu vo Veľkej Británii a navštívil predajne kníh, novín a časopisov, aby som si overil znalosti jazyka krajiny, ktorá sa stala záležitosťou môjho srdca. Upútala ma kniha britskej premiérky Margaret Thatcherovej. Našiel som si v nej údaje o jej návšteve Československa a o jej rozhovore so slovenským premiérom Mečiarom, ktorý ju ubezpečoval, že federácia v Československu bude zachovaná.

V snahe pátrať po ďalších cvičiteľoch využil som príležitosť a navštívil britský klub SFC Special Forces Club – klub zvláštnych bojovných jednotiek. Je to záujmová organizácia tých, čo za vojny slúžili vo zvláštnych bojových jednotkách, ktoré plnili bojovú úlohu v tyle nepriateľa, keď predtým prešli týmto výcvikom. Klub založila krátko po vojne roku 1946 malá skupina nadšencov bývalých príslušníkov jednotiek pre zvláštne bojové úlohy vedených snahou zachovať a rozvíjať putá kamarátstva a vzájomnej dôvery, ktoré sa medzi nimi vyvinulo za vojnovéj spolupráce v obsadených krajinách. Klub sa nachádza v jednej z menších uličiek v strede Londýna. Dostať sa do klubu nie je ľahké. Možnosť

navštevovať ho pravidelne predpokladá byť jeho členom a stať sa jeho členom si vyžaduje mať odporučenie v osobných vojenských záznamoch preukazujúcich výcvik a bojovú činnosť uchádzača vo zvláštnych bojových operáciách za vojny. Klub má svoju plaketu, ktorá predstavuje parašutistu s otvoreným padákom, vznášajúceho sa nad horiacou továrňou. Plaketa má priliehavý motív „Spirit of resistance“ (Duch odporu). Vstúpil som do klubu ako Dennisov hosť. Obidvaja sme sa chceli dozvedieť o bývalých britských spolupúčiteľoch čo najviac. Ocitli sme sa v atraktívnom klubovom prostredí s lákavým vybavením. Zo stien chodbičiek, ktorými sme prechádzali, sa na nás z fotografií usmievali tváre mužov a žien s krátkym opisom ich bojovej činnosti. Vital nás dlhý rad vlajočiek tých štátov, s ktorými SOE za vojny spolupracoval. Postrehol som, že československá vlajočka medzi nimi chýba. Nezostalo to bez povšimnutia. V kancelárii klubu nás čakal jeho predseda sir Dodds-Parker. V rušnom rozhovore sa spomínalo na dobu, keď britskí džentlmeni boli nútení viesť unfair vojnu s fašistickými rasistami, aby udržovali nádej na oslobodenie Európy z fašistického moru. Keď sa dozvedel, že pochádzam z krajiny, ktorú preslávil Gabčík s Kubišom, zalovil v pamäti a poznamenal: Operácia ANTHROPOID. Bol jej priamym výpravcom, jedným z tých, ktorí vedeli interpretovať ducha odporu. Vo svojej knihe „Setting Europe Ablaze“ (Zapáľte Európu) píše:

„Krycie meno leteckej operácie ANTHROPOID skrývalo v sebe mená osôb, ktorí si zaslúžia epiteton statoční... Aká to bola operácia, som v tej dobe nevedel. Bolo mi povedané, že táto operácia je na zozname veľmi aktuálnych, len čo budú k dispozícii štvormotorové lietadlá typ Halifax. 26. decembra 1941 som navštívil letisko Tangmere³³¹ a vykonal tak jednu z obvyklých služobných povinností. Spreádzala ma vodička zo skupiny FAN. Našiel som tu správu, v ktorej sa hovorilo, že ak by osoby pre skupiny ANTHROPOID mohli byť pripravené okolo 18. hodiny, mohla by byť operácia spustená najneskôr o 19.00 hodine. Nechal som svoju vodičku na letisku a rozhodol som sa obstaráť všetky potrebné doklady z Londýna. Odštartoval som z letiska Tangmere o 16.00 hodine. Mal som k dispozícii presne tri hodiny. Vzdialenosť predstavovala 120 km. Cestu som dobre nepoznal. O 16.00 hodine sa začalo stmievať. Moje diaľkové svetlá tvorili dve štrbiny na zatemnených svetlometoch. Dorazil som na Porchester Terrace, kde som sa stretol s kapitánom F. Keary. Otvoril byt, miestnosť a skriňu, vybral a prekontroloval so mnou všetky potrebné doklady. Pri benzínovom čerpadle Robin Hood Gate som doplnil benzín a vrátil sa na letisko Tangmere o 18.00 hodine, kde som s prekvapením zistil, že Halifax ešte nie je pripravený. Keď lietadlo pristálo, rozprával som s pilotom. Bol to Ronald Hockey. Ten tušiac, že ide o dôležitú operáciu, dodal: „Pochopiteľne, že idem, aj keby som sa mal

331 Letisko sa nachádzalo pri rovnomenn ej dedinke na pobreží Lamanšského prielivu v grófstve West Sussex.

vrátiť za denného svetla.“ Keď na druhý deň ráno pristál na letisku Tangmere, mal za sebou desať hodín letu. Nikdy som ho nevidel takého šťastného ako po tomto návrate. O skupine som nepočul nič, až v máji 1942. Boli to titulky v novinách, ktoré oznamovali svetu jej úspech.“

Ronald Hockey vo svojom denníku, ktorý sme mali v múzeu tiež k dispozícii, si spomína: „Prišiel som na letisko okolo obeda a zistil som, že počasie na vykonanie leteckej operácie do Československa nebude priaznivé. Mal som pred sebou tri samostatné úlohy. Po ich preskúmaní v snahe ušetriť čas som sa rozhodol vykonať všetky tri operácie počas jedného letu. Informoval som o tom príslušný rezort kráľovského letectva a po získaní súhlasu som sa pripravil na pristátie na letisku Tangmere.“ Tento muž mal zvláštny cit pre plávanie vzduchom. Spoznal som sa s ním počas jeho krátkeho zastavenia v Bratislave, krátko po tom, keď v Prahe venoval v Chráme svätých Cyrila a Metoda v Resslovej ulici pamätnú tabuľu tým, ktorých za vojny priviedol splniť úlohu v porobenej vlasti proti okupantom. Sľúbil mi, že sa príde pokloniť Gabčíkovi do jeho rodiska. Jeho predčasný skon 21. februára 1992 tomu zabránil.

Rozlúčil som sa so svojimi priateľmi s prihláškou za čestného člena SOE a s návrhom, že chýbajúcu československú vlajku, pod ktorou Česi a Slováci odchádzali na výcvik, pri vhodnej príležitosti prinesiem. Cestou späť som zapochyboval. Bola chýbajúca československá vlajka nešťastná náhoda, alebo dôsledok rozdelenia štátu? Po dlhých únavných peripetiách som sa rozhodol priniesť okrem vlajočky československej, v tomto prípade už len vlajočky českej, aj vlajočku slovenskú, ktorá mnohým britským vojakom pripomínala neslávny štát z čias vojny. Snažil som sa vysvetliť to, čo mnohí chápali ako zradu. Odovzdal som obidve vlajočky o rok neskôršie s krátkym prípitkom a prosbou, aby boli trvalým svedkom vďačnosti tých, ktorí výcvikom SOE za vojny prešli.

Článok uverejnený v periodiku Special Forces Club Newsletter píše:

„Československý generál prezentoval klubu dve malé vlajočky v mene všetkých členov z bývalého Československa cvičených v SOE. Ceremónia sa konala v klube 29. apríla, kde bývalý prezident klubu sir Douglas Dodds-Parker prevzal vlajočky a pohostil prítomných obedom. Vo výcviku v Škótsku vtedy poručík Petrák pracoval viac ako rok s D. Nicholsonom a vycvičili 160 Čechov a Slovákov pre zvláštne účely. Po päťdesiatich rokoch obnovili svoje priateľstvo a cestovali spoločne do Škótska, aby sa pozreli na kopce, po ktorých ako mladí behali. Keď však generál navštívil Special Forces Club, všimol si, že československá vlajočka nebola medzi vlajkami štátov, ktoré boli členmi SOE. Rozhodol sa, že urobí nápravu. Tento rok sa opäť vrátil do klubu s dvoma vlajočkami a povedal: „Je to historický okamih v mojom živote.“

S prekvapujúcim výsledkom sa skončila naša súkromná spoločná návšteva Imperial War Museum 5. júla 1995. Toto múzeum bolo založené v roku 1917, zriadené parlamentným zákonom z roku 1920 a uvedené do permanentnej činnosti v budove, v ktorej je dodnes, od roku 1936. Táto budova bola pôvodne Kráľovskou nemocnicou. V múzeu sa nachádzajú záznamy a všetky dokumenty z dvoch svetových vojen a ďalších vojnových operácií týkajúcich sa Veľkej Británie a Spojeného kráľovstva od roku 1914. Sú tu kolekcie kníh, filmov, fotografií, zvukových záznamov a umelecké práce všetkého druhu. Múzeum je súčasne vynikajúcim medzinárodným strediskom na výskum v tejto oblasti. Toto múzeum po mnoho rokov úzko spolupracuje s organizáciou Special Forces Club. Okrem permanentnej galérie „Tajná vojna“, ktorá bola otvorená roku 1995, snaží sa rozvíjať dôkazové materiály, ktoré umožňujú sledovať históriu špeciálnych operácií, špeciálnych jednotiek a informácie o nich. Návšteva bola umožnená zvláštnym písomným povolením. Keď si pracovník vypočul dôvody našej návštevy, veľmi ochotne nás zaviedol do oddelenia „Secret war“. Zvedaví sme sa zastavili pri vitríne označenej nápisom „Czechoslovakia“ a s úžasom sme obdivovali vystavovaný materiál. Akoby tu boli zozbierané doklady z fariem, na ktorých sa výcvik kedysi konal. Bol tu Stengun, visel tu battledress s nášivkou „Czechoslovakia“. Bol tu poznámkový zošit jedného z cvičiteľov o práci s trhavinami. Bola tu kniha K. Čapka Letters from England (Listy z Anglicka) a na nej slová: „Somewhere in Scotland 1943. To Dennis from Tony.“³³² Pracovníkovi múzea, ktorý nás sprevádzal, sme záznam dešifrovali: Na farme Traigh roku 1943, britskému cvičiteľovi venuje jeho československý spolucvičiteľ. Bola to kniha, ktorú som Dennisovi venoval na rozlúčku po ukončení výcviku v Traigh. Naš sprievodca obdivoval toto svedectvo vojnovej spolupráce Britov s československými dobrovoľníkmi cvičenými v tejto dobe. Najpútavejší však bol pozdrav účastníkov kurzu, ktorý prebiehal v septembri 1941, venovaný cvičiteľovi Ernestovi van Maurikovi. Žiaľ, nepodarilo sa mi zistiť mená podpísaných pre značnú vzdialenosť tohto dokladu od vitríny. Zatúžil som po jeho kópii od okamžiku, keď som ho uvidel. Moja snaha o sprístupnenie tohto vzácného svedectva bola márna. Odchádzali sme v nostalgii za nenávratným časom našej mladosti s príslubom pracovníka, že vykoná všetko, aby moju prosbu uspokojil. Korešpondencia medzi mnou a Dennisom je svedkom opakovania prosieb dostať medzi nás čo najviac tých, s ktorými sme za vojny spolupracovali, a nezabudnúť získať kópiu vzácného dokumentu z vitríny v múzeu. Dostal som od neho vždy uistenie, že je to jeho rovnakou snahou. Trvalo takmer dva roky, kým som dostal list, ktorý sa začína slovami: „Konečne som ho dostal...“ V prílohe listu bola tiež odpoveď pracovníka múzea, v ktorej oznamuje, že sa mu pri výmene vystavovaných dokladov podarilo odfotografovať originál a odoslať

332 Niekde v Škótsku, 1943, Dennisovi do Tonyho.

ho. Zistiť presnosť podpísaných mien umožnil brigádny rozkaz z čias vojny číslo 124 zo 16. augusta 1941. Podpis v druhom rade je meno rotmajstra J. Kubiša, priateľa J. Gabčíka a jeho spoločníka pri útoku na Heydricha. Rovnako naliehalo som prosil Dennisa, aby neustal v úsilí pátrať po ďalších účastníkoch našej vojnovnej spolupráce. Naše vytrvalé pátranie po tých, ktorí boli v SOE cvičiteľmi a cvičenými, bolo korunované ďalším nevšedným zistením.

Päťdesiatpäť rokov po skončení druhej svetovej vojny, začiatkom roku 2000, sa britskí novinári spolu s britskými historikmi a filmovými kamerami rozhodli predložiť britskej verejnosti trojdielny televízny seriál pod názvom „Tajná armáda Winstona Churchilla“. Bola to činnosť Výboru pre zvláštne operácie (SOE) v čase vojny, ktorá zapálila Európu sabotážou, podvratnou činnosťou, zákernou vraždou a terorom. Len málokto vie o činnosti tejto jednotky. Televízni diváci mali možnosť vidieť spracovaný priebeh toho, o čom sa cez vojnu len šušovalo. Z televíznej obrazovky sa diváci dozvedeli od priamych aktérov udalostí o nezvyklej zmesi hrdinstva, nemilosrdenstva a odvahy konfrontovanej s tými, ktorí dávali príkazy na plnenie úlohy, a tými, ktorí boli pripravení túto úlohu plniť.

Stačilo len niekoľko minút sledovať prvú časť trojdielnej série, aby si diváci uvedomili, ako nedostatočne sú súčasníci informovaní o tom, aké odpovede dostávajú na lichotivé vyzvanie „výcvikového strediska“ na Baker Street v Londýne, kde SOE sídlilo. Dozvedáme sa o zaujímavých spôsoboch verbovania. Jeden klopal na dvere kancelárie, ktorá hľadala záujemcov o hon, strelbu a rybolov, iný klopal na dvere vojenského duchovného, aby sa obidvaja dozvedeli, že vstupujú do sekcie pre zvláštne úlohy. Rovnako citlivý spôsob verbovania prežila žena, ktorá na priame oslovenie hovorcom SOE odpovedala, že sa uchádza o prácu tajomníčky. Až keď počas školenia uvidela zvláštny spôsob zabitia holými rukami, uvedomila si, že to nie je činnosť, o ktorú mala záujem.

Diváci videli mnoho z toho, čo bolo príčinou úspechu a neúspechu, a toho, čo naplňuje hrud' pýchou a oči slzami. Došlo ku konfrontácii z oboch strán. Najprestížnejšou operáciou SOE za vojny podľa televízneho záznamu bola sabotáž nórskej hydroelektrárne, ktorá za vojny vyrábala ťažkú vodu pre Nemcov na výrobu atómovej bomby, zavraždenie R. Heydricha, ríšskeho protektora v Prahe, Jánom Kubišom a Jozefom Gabčíkom a únos nemeckého generála na Kréte. Bolo to skvelé priblíženie udalostí cez televíziu. Zaujímavé bolo, že na prvom mieste televízneho vysielania bola uvedená vražda, niečo, o čom sa podľa televízneho komentára vo Veľkej Británii nikdy veľa nehovorilo. Dozvedáme sa o úspechoch a neúspechoch spojených s akciou.

Dozvedeli sme sa, že čašníci v Škótsku mali za úlohu sledovať opitých regrútov, aby sa zistilo, ako sa správajú. Diváci sa rovnako dozvedeli, že nátery na leptanie antihitlerovských sloganov na obchodných výkladoch boli zamaskované v tube na zubnú pastu. Túto činnosť inšpiroval gen. Gubbins, známy medzi pracovníkmi SOE ako „Moravcov Angličan“. Bolo to výstižné a vyčerpávajúce vykreslenie najodvážnejších mužov vojny, ktoré udrží diváka pred obrazovkou v neutíchajúcom záujme. Bolo obdivuhodné sledovať, ako takmer všetci aktéri s anglickým zmyslom pre hodnovernosť predkladali svoje i naše ľudské slabosti.

Tragédia vojnových udalostí na televíznej obrazovke, hocijako príťažlivá, je len zábavou pre tých, ktorí skutočný boj nevideli a neprežili, a ktorá sa rýchlo rozplynie po vypnutí televízora. Ozveny na verejnosti a informácie v tlači však z tejto udalosti zaznamenali úspech. Toto dômyselné spracovanie tajnej vojny ocenila široká verejnosť slovami: je to lepšie ako najpútavejšia detektívka z Hollywoodu. Britská verejnosť sa v ňom dozvedela mnoho o tom, čo bolo príčinou úspechov a neúspechov mužov cvičených za vojny na boj v tyle nepriateľa od primárnych aktérov udalostí. Seriál predstavil cvičiteľov a pracovníkov SOE, ktorí boli po vycvičení nasadení na plnenie úlohy, aj tých, ktorých nepriateľ nasadil proti nim. Nechýbali ani dokumentárne zábery filmových kamier tej doby z oboch strán. Bola to skvelá reminiscencia, ktorá pútala od samého začiatku. Krátko po úvodných slovách v prvom diele sa na obrazovke objavila podobizeň mladého muža a pod ňou slová: van Maurik, inštruktor v Arisaig. Meno ma zaujalo. Opäť oživilo spomienku na osobu, ktorej Čechoslováci pri výcviku v Camusdarach venovali svoju vďaku, a vyvolalo kombinácie po ďalšom pátraní. Adresoval som mu list a odoslal ho Dennisovi s prosbou, aby sa cez britskú televíziu pokúsil odovzdať ho adresátovi. V odpovedi mi van Maurik potvrdil, že bol cvičiteľom prvých dvoch skupín Čechov a Slovákov, ktorí prešli výcvikom v budove Garramor a Camusdarach, a ktorý absolvovali aj Gabčík a Kubiš. Nevedel, pochopiteľne, akú úlohu dostanú. Heydrich v tej dobe ešte ani v Prahe nebol. V liste čítam:

„Vstúpil som do SOE v januári 1941, keď hľadali dôstojníkov, ktorí mali skúsenosti vo výcviku so zbraňami. Najprv som bol poslaný do výcvikového strediska pre Commandos v Lochailort medzi Fort William a Arisaig, kde som sa medzi iným naučil pracovať s trhavinami. Veliteľstvo v Arisaig (dnes je to pekný hotel) ma prideliло do Garramor. Tu som ďalších šesť mesiacov cvičil výhradne agentov francúzskej sekcie. S jedným z týchto kurzov som bol na paravýcviku v Ringway. Po krátkom čase som sa stretol s majorom Youngom, ktorý sa stal našim veliteľom. Jedného dňa (bolo to v júli) mi povedal, že mám cvičiť československých vojakov. Výcvik francúzskej sekcie, nakoľko sme nemali nikdy viac ako 12 vojakov, sa konal celý na farme Garramor spolu s ubytovaním. Pri väčšom počte študentov boli títo ubytovaní na farme Camusdarach. Ja som sa tam tiež

premiestnil. O práci s Čechoslovákmi môžem povedať, že to bola veľká zábava. Boli to disciplinovaní vojaci, veľmi ochotní a veselí pri výcviku. Podporučička Crosbyho sme volali „Bing“. Bol so mnou cvičiteľom...“

Z listu som sa tiež dozvedel, že je všade známy ako „Van“. Pôvodom je Holanďan. Ďalej mi oznámil, že obidve skupiny sprevádzal Angličan Frank Keary, ktorý pôsobil ako cvičiteľ a vedúci dôstojník súčasne. Nebol pre telesnú námahu tohto druhu zdravotne spôsobilý, ale pri teoretickom školení a manipulácii s trhavinami a nástrahami bol vysoko ceneným cvičiteľom tam, kde jazyková bariéra bola vážnou prekážkou spoľahlivému výcviku. Učil v Prahe pred vojnou angličtinu a za vojny bol členom československej sekcie SOE, ktorá mala sídlo na Bayswater Place v Londýne. List, ktorý vďační československí vojaci po skončení výcviku odovzdali van Maurikovi na pamiatku, daroval britskému vojnovému múzeu, keď v ňom bolo zriadené oddelenie SOE. Nezabudol mi pripísať, že pri náhodnej návšteve Prahy po páde komunizmu využil príležitosť navštíviť ortodoxnú katedrálu, pri ktorej ho jeden z miestnych dobre informovaných mužov povodil a vysvetlil všetko, čo sa v nej odohralo. V ďalšej časti som sa dozvedel, že odoslal niekoľko dokladov vrátane kópie podpisov Národnému památniku Oběti heydrichiády v katedrále. Píše doslova: „Dúfam, že došli v poriadku. Nikdy som nedostal o tom potvrdenie.“ Tieto skromné, avšak významné úspechy v hľadaní britských cvičiteľov päťdesiat rokov po skončení vojny povzbudili moje odhodlanie v úsilí pokračovať. Teraz už išlo len o spoločné stretnutie nás troch. Maurik bol pre nás obidvoch rovnako neznámou osobou. Stretli sme sa

Spoločná fotografia veteránov v klube zvláštnych jednotiek. Zľava: D. Nicholson, A. Petrák a D. Dodds-Parker. 13. júl 2001

na slovenskom veľvyslanectve v Londýne v júli roku 2001. Zhodou okolností za prítomnosti kamery pracovníkov vydavateľskej a informačnej agentúry, ktorú som potom sprevádzal pri dokumentovaní účasti Slovákov vo Veľkej Británii v spoločnom boji za slobodu. Bola to dlhá cesta z Londýna cez Manchester do Škótska a naspäť cez Cholmondeley a Leamington do Londýna.

V nasledujúcich listoch ma obidvaja pravidelne uisťovali, že budú podporovať moje vytrvalé úsilie sprístupniť svetovej verejnosti miesta nášho zvláštneho vojnového výcviku, a tak vyjadriť po dlhých rokoch totality dôstojným spôsobom vďaka za spoločné vojnové úsilie. Moja snaha po odchode komunizmu do histórie dosiahnuť podporu na federálnom ministerstve obrany bola volaním osamelého na púšti. Sľuby v odpovediach na moje naliehavé prosby o konkrétne konanie charakterizovali blížiaci sa rozpad Československa. Jeho rozdelenie, anglickými priateľmi nepochopiteľné, bolo ďalšou prekážkou v mojom úsilí.

Doznievajúca totalita v českej a slovenskej armáde nebola schopná reagovať na zviditeľnenie dedičov fašizmu. Odvážni jednotlivci nestačili prekonávať neochotu na Slovensku, spestrenú oživenou nostalgiou fašistického vojnového Slovenska. V dlhých diskusiách som sa vytrvalo snažil svojim britským priateľom vysvetliť, že slovenskí vojaci západného frontu „do not belong to fascist Slovak state“ (nepatria k fašistickému slovenskému štátu) tak, ako ho moji britskí priatelia za vojny poznali. Neúspechy pri uskutočňovaní mojich zámerov, pravidelne opakované v listoch mojim britským priateľom, vyjadrujú najpriliehavejšie slová básnika: ďaleká je moja túžba a márne je volanie...

Nebolo to inak ani pri našom stretnutí o mesiac neskoršie v Bratislave, kde sme vytrvale do únavy preberali moju márnú túžbu zviditeľniť našu vojnovú spoluprácu spôsobom, ktorý je jasným dôkazom vďaky. Svedkom nášho rozhovoru bol britský vojenský pridelenec v Bratislave pri spoločnom posedení v jednej zo slovenských reštaurácií. Ukázalo sa, že vojakovi v rovnošate zaprášenej prachom bojísk, ktorý sa postavil s čistým štítom na obranu slobody a demokracie v demokratických krajinách západnej Európy, všade lepšie rozumejú ako falošným politikom vo vyžehlenom fraku chameleóna. Na moje sklamanie reagoval Dennis slovami, ktoré mi zostanú v pamäti trvalo a ktoré pre ďalšiu generáciu uvádzam doslova: „Toto tvoje snaženie pokračuje najmenej štyridsať rokov. Ak to nerozriešime my dnes, nikto to za nás neurobí.“ Britský vojenský pridelenec pplk. Nick Southward reagoval rovnako: „Ide o riešenie, ktoré neznesie odklad.“ Stal sa neúnavným podporovateľom tohto úsilia celým svojím bytím. Do akcie sa zapojili aj vojenský pridelenec Českej a Slovenskej republiky v Londýne. Svojským spôsobom prispel tiež E. Maurik. Ako autorita Special Forces Club umožnil použiť motív klubu „Spirit of resistance“ (Duch odporu) na plakete.

Napĺňala sa mi túžba, aby na jednej z budov, ktoré boli strediskom výcviku československých vojakov za vojny na boj v tyle nepriateľa, bola umiestnená pamätná tabuľa pripomínajúca výcvik najstatočnejších zo statočných v boji proti okupantom vo vlasti. Jack Stewart a jeho manželka Diana, s ktorou sa po päťročnom ovdovení oženil, podporili naše úsilie a rozhodli, že vilka Traigh je na umiestnenie plakety najvhodnejšie miesto.

Gen. Petrák a D. Nicholson pri odhalenej pamätnej tabuli v Traigh House, 9. jún 2002

Na odhalení pamätnej tabule pripomínajúcej výcvik čs. vojakov v Traigh House výraznou mierou prispeli J. Shaw-Stewart (vpravo) a britský atašé v Bratislave pplk. Nicholas Southward (vľavo)

Účastníci odhalenia pamätnej tabule v Traigh House. Zľava: J. Shaw-Stewart, dôstojný pán A. Lamb, plk. P. Zuna – vojenský atašé Českej republiky v Londýne, A. Petrák, D. Nicholson, E. van Maurik, dôstojný pán J. Colleja, plk. J. Prochyra – vojenský atašé Slovenskej republiky v Londýne, pplk. N. Southward – britský vojenský atašé v Bratislave, 9. jún 2002

Vývoj udalostí vyvrcholil 9. júna 2002. Bolo príjemné popoludnie na západnom pobreží škótskej vysočiny, skláňajúcej sa k moru. Počasie len naznačovalo slabý dážď a vo vzduchu bolo, pochopiteľne, veľa komárov „midges“ – jav, ktorý sme počas nášho vojnového výcviku nepoznali. Bolo primerané počasie vhodné na príležitosť, ktorá bola zamýšľaná ako dôstojná spomienka na oslavu zvláštnej epizódy vojenskej histórie v tomto prostredí. Medzi niekoľkými desiatkami miestnych obyvateľov za prítomnosti britského vojenského pridelenca v Bratislave nechýbal slovenský ani český vojnový pridelenec vo Veľkej Británii, miestni civilní a náboženský predstavitelia, miestni hostia a gajdoši. Spomienková slávnosť prebiehala podľa stanoveného programu. Otvoril ju majiteľ vilky Traigh Jack Shaw-Stewart spomienkou na všetkých, ktorých tu dal Winston Churchill cvičiť v odpore proti zdanlivo nezastaviteľnému postupu Hitlera. Po prečítaní veršov volajúcich po odhalení som pristúpil k zahalenej tabuli s anglickými slovami, ktoré v slovenskom jazyku znejú takto:

„Odhaľujem túto tabuľu ako trvalú spomienku na tých, ktorí boli cvičení a cvičiteľmi v škole zvláštneho výcviku SOE (československá sekcia) od roku 1941 do roku 1943.“

Na odhalenej plakete je nápis:

„V tejto budove a v budove Garramor a Camusdarach boli v rokoch 1941 – 1943 cvičené zvláštne jednotky čs. armády pred ich pôsobením vo vlasti proti uzurpátorom nacistického Nemecka.“

Nasledovali slová predstaviteľa anglikánskej cirkvi, ktorý pri nich položil ruky na tabuľu: „Všemocný Bože, ktorého syn je zmŕtvychvstanie a život, prijmi tento pamätník ako znak lásky a vďaky a udržuj ho v pamäti za službu, ktorú vykonal.“

Vo svojom príspevku som krátko spomenul spoločnú československú históriu tohto výcviku a jeho povojnové dôsledky. Zakončil som ho úprimnou vďakou všetkým, ktorí sa o odhalenie postarali, s uistením, že táto pamiatka bude trvalým pomníkom priateľstva medzi Veľkou Britániou, Českou republikou a Slovenskou republikou, ako symbol života, ktorý víta mladých a pripomína hrdinstvo a vlastenectvo ich otcov.

Môj sen zachovať trvalú spomienku tým, ktorí sa tu pripravovali priviesť vlasti najväčšiu obeť, sa čiastočne splnil. Moja snaha vzdať poctu, verejnú vďaku a uznanie tým britským spolupracovníkom, ktorí boli za totality zneuctevaní a odsúdení do zabudnutia, sa nekončí.

Víťazné jednotky všetkých krajín sa stali po vojne impulzom pre prejavy básnikov, maliarov, umelcov a spisovateľov oslavujúcich odvahu a statočnosť ľudí milujúcich slobodu. Žiaľ, nebolo to tak po celé obdobie komunistickej vlády v Československu. Železná opona s mŕtvym poľom a ostnatými drôťmi oddelila spoluobčanov do prostredia, v ktorom domovom pre mnohých boli väznice a vyslobodením z útrap šibenice.

Premenovanie pohraničných kameňov medzi Moravou a Slovenskom na kameň štátnej hranice Českej republiky a Slovenskej republiky, strážené z oboch strán hraníc colnicami, zasiahlo tiež do pôsobiska britského vojnového pridelenca v Československu s celoštátnou pôsobnosťou so sídlom v Prahe. Na stretnutí zahraničných vojakov západného frontu pozvaných na rozlúčku s odchádzajúcim britským vojnovým pridelencom spoločného Československa boli prítomní aj predstavitelia britskej charitatívnej organizácie ABA – Air Bridge Association – Združenie letecký most, ochotní podporiť československých dobrovoľníkov, ktorí v pozemných a leteckých silách bojovali po boku Britov proti fašizmu a sú už starí a zdravotne postihnutí. Táto organizácia získavala finančné prostriedky vo Veľkej Británii od sponzorov a drobných darcov. Odporučil som im v druhom roku existencie Slovenskej republiky obrátiť sa na slovenskú protifašistickú organizáciu v Bratislave v presvedčení, že bude nápomocná. V snahe nemariť ich úsilie zámerne som zamlčal informáciu o tom, že na jej čele sú ľudia, ktorí statočných vojakov západného frontu vyhlasujú za agentov imperialistov s nepekými straníckymi výrazmi. Spôsob, akým sa táto protifašistická organizácia prejavila vo svojej starostlivosti o „západniarov“, nenechala nikoho na pochybách, že sú zaujatí. Ani bývalí spolubojovníci v spoločnej československej jednotke v Prahe

neprejavovali po rozdelení Československa osobitnú ochotu podieľať sa na navrhovanej charite. Bolo treba presvedčiť britských predstaviteľov, aby vykonávali svoje pôsobenie v obidvoch vzniknutých štátoch oddelene, s podmienkami vzdialenými britskej demokracii.

Na Slovensku som stál pred nezávideniahodnou úlohou, stále vystavený intrigám. Po takmer päťdesiatich rokoch potlačovania demokracie som mal vyhľadať slovenských účastníkov protifašistického odboja zo západného frontu, ktorí podľa smerníc charitatívnej organizácie bojovali po boku Britov v čase, keď táto krajina niesla najväčší podiel v spoločnom boji za slobodu. Mnohí z týchto radov sa po návrate do oslobodenej vlasti a po zmene politickej situácie nikdy do žiadnej organizácie nehlásili, pretože osobná česť bola pre nich viac a nedovolila zneuctievať ich ideály. O finančnú pomoc sa však uchádzali aj takí, ktorých odbojová činnosť bola viac ako problematická. Korupcia pod pláštom kamarátskych vzťahov umožňovala hlásiť sa o pomoc aj tým, ktorí na to nemali žiadne oprávnenia.

Toto všetko bolo v organizácii, na čele ktorej stáli generáli, ktorí počas šiestich rokov vojny vojenčili len niekoľko mesiacov. Mnohým z nich stačilo hovoriť o osloboditeľoch, ktorých uvideli až po vojne pri rabovačkách a znásilňovaní. Ich nekonvenčné vnímanie reality ich postavilo do radov, v ktorých ťažko hľadať

Minister obrany Slovenskej republiky Juraj Liška v príhovore pred odhalením pamätníka vojakom západného frontu na Šafárikovom námestí v Bratislave, 9. november 2003

rozdiel medzi lžou a výmyslom. Bol tu boj odolávať proti intrigám nepovolaných a umožniť získať finančnú podporu tým, ktorým je ponúkaná. Finančné príspevky Britov oprávneným osobám sa riadia prísnyimi zásadami, ktoré mnohí žiadatelia nepoznajú. Vďaka spoločnému úsiliu charitatívnych pracovníkov a pracovníkov britského veľvyslanectva prevzal vyplácanie finančnej podpory Podporný fond armády a Podporný fond RAF Veľkej Británie. Pred vstupom Slovenska do Európskej únie je táto podpora vyplácaná 61 osobám, z toho 45 vdovám. Ich rady zákonite rednú.

Britské veľvyslanectvo tak vo federatívnej republike, ako aj po jej rozdelení v mladej Slovenskej republike sa usilovalo predložiť verejnosti čistý mravný štít vojakov, ktorí sa so zbraňou v ruke postavili za vyhnanie okupantov a zradcov, a vyvrátiť komunistický a fašistický výklad o účasti Slovenska v druhej svetovej vojne. Vytrvalo s britskou dôslednosťou hlási sa k svojim vojnovým spojencom, ktorých totalita v ich domovskej krajine odsúdila do zabudnutia. Nádej vzbudzuje zákon o vojnových veteránoch. Gestorom starostlivosti o vojnových veteránov sa stáva orgán najpopulárnejší – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky.

Na Šafárikovom námestí v Bratislave v blízkosti Dunaja boli po vzniku Československa vojenské kasárne „mariňákov“, ktoré v rámci dislokácie ženíjných útvarov československej armády obsadil Ženíjný pluk 4. Po obsadení

Gen. Petrák salutuje pri odhalenom pamätníku na Šafárikovom námestí, 9. november 2003

Československa nacistickým Nemeckom boli kasárne upravené na vojenskú akadémiu na výchovu slovenských dôstojníkov s kultúrou, s akou sa vojnové Slovensko prepožičalo ako spojenec hnedej diktatúry do boja proti diktatúre červenej. Po víťaznej vojne kasárne právom zbúrali. Na ich mieste vznikol spolu s príľahlým okolím priestorný park.

Je 9. november 2003, jedenásť hodín predpoludním. Pred zahaleným kameňom v upravenom parkovom prostredí stojí čestná stráž. Je tu prítomná vojenská hudba Ministerstva obrany SR s jeho ministrom, zástupcovia vojenskej kancelárie prezidenta republiky, generálneho štábu ozbrojených síl Slovenskej republiky, vojenský pridelení, predstavitelia samosprávy, novinári a ďalší hostia. Na čestných miestach sedia priami účastníci boja proti fašizmu a ich vdovy z domova i z cudziny. Po slávnostnom prejave sprevádzam britského veľvyslanca a spoločne odhalujeme pamätník, na ktorom je nápis:

„Češť a sláva slovenským vlastencom, ktorí za 2. svetovej vojny statočne bojovali v československých jednotkách a spojeneckých vojskách na bojiskách západnej Európy, severnej Afriky a Blízkeho východu za slobodu a demokraciu. Na ich obete nikdy nezabudneme.“

Prítomní pri jeho odhalení počuli slová z úst najpovolanejších. „Dejiny ľudského veku nešli popri vás, ale sami ste ich tvorili svojím osobným nástrojom a bojom na správnej strane barikády. Pamätník nie je len pre ľudí, ktorí padli, ale aj pre tých, ktorí za socializmu na Slovensku trpeli.“ Rovnako dôstojne zneli slová vojenského duchovného. „Tento pamätník nám bude pripomínať odvahu mužov a žien, ktorí hľadali cestu, ako sa postaviť proti násiliu, klamstvu a smrti. Pamätník je venovaný statočným synom národa v dnes v preriedených radoch. Je oneskorenou vďakou tým, ktorí milovali slobodu, a má spoločnú pečiatku Ministerstva obrany Slovenskej republiky a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Bolo mi ctou a radosťou poďakovať sa otvoreným prejavom za tých, ktorým bol odhalený.“

Pamätník je dôstojným protikladom komunistickému monumentu na Slavíne tým, čo na hrobch statočných priniesli do demokratického Československa režim, ktorý svojou nemorálnosťou neumožňoval občanom slobodne sa politicky vyjadrovať a rušil všetky princípy právneho štátu. Bolševicko-eštebácke praktiky používané za komunistov ženu stále mnohých aj dnes. Treba zabrániť týmto samozvancom v ich činnosti.

Začiatkom roku 2004 prezradil spojenecký demokratický svet prípravu osláv 60. výročia svetovej udalosti, keď sa na brehoch francúzskej Normandie vylodila

vlna vojakov slobody, v ktorej sa mladí muži povzbudzovali v sebaobetovaní a odhodlaní brániť ľudské ideály proti zotročujúcej totalite. Boli medzi nimi aj statoční vlastenci zo Slovenska, ktorí po vypuknutí vojny opustili porobenú vlasť s cieľom priniesť jej slobodu. Bola to spomienka s úctou na najväčšiu operáciu v histórii vojen, kde triumfoval génus a túžba ľudstva po slobode, o ktorej sa za komunistickej totality zámerne mlčalo alebo hovorilo kultúrou komunistických sekretariátov. So sklamaním v mysli sa mi vyrojili spomienky na jej 50. výročie, keď sa na túto veľkolepú oslavu z rozdeleného Československa prizeral z jedného konca čestnej tribúny prezident Českej republiky a z druhého konca prezident Slovenskej republiky, obaja bez tých, ktorí im slobodu priniesli. Nevšedná aktivita vo všetkých oznamovacích prostriedkoch dokazovala, že sa demokratická Slovenská republika na tejto najslávnejšej obojživelnéj vojnovej operácii dvadsiateho storočia chce zúčastniť spôsobom, ktorý by jej fašistickú minulosť v očiach demokratického sveta napravil.

Vyznamenanie najstarších žijúcich veteránov prezidentom Slovenskej republiky Rudolfom Schustrom sprevádzali slová: „Žiaľ, hoci ste rovnako bojovali so zbraňou v ruke ako tí na východnom fronte, možno v mnohom v oveľa ťažších podmienkach, uznania sa vám dostalo až po Nežnej revolúcii.“ Boli to slová, ktoré od prezidentov v totalite počuť nebolo. Ich vyznamenanie za aktívnu účasť pri invázii v roku 1944 doplnil francúzsky veľvyslanec z príkazu prezidenta Francúzskej republiky. Najstarším trom veteránom odovzdal vyznamenanie Rytier Čestnej légie.

Svetom očakávaná udalosť sa konala v nedeľu 6. júna 2004 na pobreží Normandie pod patronátom francúzskeho prezidenta Jacquesa Chiraca s účasťou hláv štátov spojeneckého sveta. Prítomní boli americký prezident George Bush, britská kráľovná Alžbeta II., zástupcovia Českej republiky, Austrálie, Belgicka, Kanady, Luxemburska, Nového Zélandu, Nórska, Grécka, Holandska, Poľska a Slovenska. Zvláštnosťou bola prítomnosť nemeckého kancelára Gerharda Schrödera a ruského prezidenta Vladimira Putina. Hymna „Najdlhší deň“ bola v tomto prostredí strhujúcim zážitkom.

Nastáva najdojemnejší okamih pre tých, ktorí boli priamo svedkami tejto udalosti, ale aj pre tých pri televíznych obrazovkách. Prichádza 140 veteránov poznamenaných krutými zákonmi prírody. Najstarší má 93 rokov. Mnohí sa opierajú o paličku, iných podopierajú sprievodcovia, ďalší prichádzajú na invalidných vozíkoch. Všetkých sprevádzajú kadeti francúzskych armádnych a námorných síl. Vznešenosť chvíle je nádherná. Nastáva nekonečné standing ovation, sprevádzané hromovým neutíchajúcim potleskom, ktorý vyjadruje vďaka a radosť všetkým, čo slobodu priniesli. Bolo to úprimné privítanie, akým sa nemôže hrdiť nikto z tých, ktorým bola pocta tohto druhu pri akejkolvek inej príležitosti prejavovaná.

Ludstvo bolo svedkom nekonečného jasotu rozradostených sŕdc a tvári vyjadrujúcich radosť. Bolo to stretnutie, ktoré svetová tlač a jeho účastníci právom označili za najvdčačnejšiu spomienku na tých, ktorým bola venovaná. Pri odchode veteránov na vyhradené miesta vidieť ich dojatie. Na mieste ostáva štrnásť mužov, každý pod zástavou svojej krajiny a s ochranou prideleného kadeta. Stál som medzi nimi v neopísateľnom vzrušení na nádhernom slnkom ožiarenom pobreží, ktoré bolo pred šesťdesiatimi rokmi zohavené betónovými bunkrami a neprehľadnými okopmi s ostnatými drôtmi, z ktorých čneli hlavne smrtonosných zbraní. Krajina bola vtedy vyludnená, bez známk života. Spomínal som si, ako som vtedy zaradený so svojou rotou v nekonečnom slede postupoval medzi miliónmi tých, čo sa vlastným sebaobetovaním rozhodli priniesť Európe slobodu. Za mnou bola tichá hladina kanála a predo mnou neutíchajúca vďaka rozradostených tvári tých, ktorí sa tejto nádhernej chvíle dožili. Ťažká úloha vyjadriť tieto okamihy aj pre najlepšieho umelca pera. Prijímať najvyššie štátne vyznamenanie z rúk jedného z najmocnejších štátnikov demokratického sveta bolo pre nás všetkých nezvyčajnou poctou. Vznešenosť chvíle umocňovalo aj prostredie tejto nevšednej udalosti. Bol to pre všetkých veľký zážitok. Výnimočnosť 60. výročia vylodenia spojencov v Normandii sme všetci cítili ako niečo spoločné s Bohom. Stál som tu prvýkrát od pamätného vylodenia. Bola to posledná príležitosť vidieť miesta, kde sme prežívali ťažké chvíle života. Letmo nám mnohým prešlo hlavou, aká bude spomienka po ďalšom desaťročí a kto sa jej zúčastní...

Francúzsky prezident vo svojom prejave emotívnymi a rovnako úprimnými slovami poďakoval všetkým národom, ktoré sa na vylodení zúčastnili. Nezabudol na rovnako statočný východný front a na vojakov ostatného frontu. Jeho slová „chceme svetu dokázať, že nenávisť nemá budúcnosť“ boli adresované nemeckému kancelárovi. Ten našiel odvahu poďakovať sa mu za oslobodenie Nemecka od fašizmu. Na oplátku sa vyjadril, že to, čo spojenci vtedy (v deň invázie mal len dva mesiace) inváziou do Európy dosiahli, nebolo víťazstvo nad Nemeckom, ale aj pre Nemecko. Jeho prítomnosť symbolizovala definitívne zmierenie. Nemecko si dnes jeho zásluhou pripomína vylodenie v Normandii nie ako porážku, ale ako oslobodenie od nacizmu.

Nasledovalo vojenské defilé. Medzi vojenskými útvarmi šesťdesiat rokov po vojne pochodovala za bojujúce Československo pod zástavou Českej republiky čata českej armády a za ňou pod zástavou Slovenskej republiky v jánošíkovskom oblečení šesť zástupcov Slovenska³³³.

333 Jánošíkovským oblečením sú myslené slávnostné uniformy príslušníkov Čestnej stráže prezidenta Slovenskej republiky.

Spojenci vzdali hold nielen mužom, ktorí na plážach Normandie padli, ale aj tým, ktorí boj prežili a sedeli na čestných miestach. Šesťdesiat rokov po rozhodujúcej bitke je táto spomienka pre nás príležitosťou, aby sme si znovu uvedomili tie hodnoty, ktoré posilňujú demokraciu a bránia ľudské ideály proti zotročujúcej totalite. Odhodlané sebaobetovanie a príklad statočnosti, ktoré ukázali účastníci pri invázii do Normandie, musíme, aj keď na Slovensku s veľkým oneskorením, odovzdať našim nástupcom, aby mali svet slobodný, ktorý rešpektuje rôznorodosť jednotlivcov, kultúrnych hodnôt a národov.

Verejnoprávna Slovenská televízia neodvysielala priamy prenos z osláv v Normandii, ktorý sledovala miliarda ľudí, vraj preto, lebo spravodajstvo neprejavilo o priamy prenos záujem. Sú prípady, keď osobné nesympatie musia ísť bokom.

Vracali sme sa z tohto nezabudnuteľného miesta s myšlienkou na padlých a s pevnou vierou, že naše úsilie v boji za demokraciu nebolo márne. Ak budeme v spoločnej Európe pracovať obetavo pre blaho všetkých občanov štátu, staneme sa dôstojnými dedičmi tých, ktorí v Normandii padli, a príkladom mnohým národom sveta.

Gen. Petrák s dcérou Jitkou a manželkou Rudolfínou na jednej zo svojich posledných fotografií

Prichádzam do veku, keď nie som v stave, aby som spoľahlivo opakoval a spomínal na veci, ktoré som dávno pred rokmi prežíval. Vedieť, kedy je čas ukončiť

činnosť, je umenie. Nechcem sa vystaviť osočovaniu, že som jeden z tých, ktorý to nevie, i keď sa ohováraníu nevyhnem. Akože to hovoria slávnostní rečníci nad hrobom padlých? Pri vašej svetlej pamiatke nezabudneme. Je to pravda?

Železné zákony prírody sú večné. Staroba a starnutie sú nezvratnými dôkazmi jej vládnutia. Prejavujú sa zákonite v kmetských rokoch poruchou pamäťových funkcií, poznávacích schopností a častým vyhľadávaním kontextu. Dar súvislého vyjadrovania pred verejnosťou ubúda, mozog nepracuje spoľahlivo. Po mozgovovej mŕtvici sa prejavujú výpadky v reči. Pri zadrhávani sa stráca súvislosť. Ochromený hlas nedovoľuje zreteľne artikulovať. Staroba veľmi trápi pamäť. Organizmus telesný i duševný si často vyžaduje oddychový čas. Artróza postupne znehybňuje kĺby a svaly všetkých častí tela. Občasné závraty, točenie a bzucanie v hlave, strata rovnováhy, nedokrvenosť ucha. Tieto poznania lekárov sa prejavujú spôsobom, ktorý ma stále naliehavejšie odsudzuje na pasívne sledovanie udalostí, pri ktorých sa snažím byť verný ideám, v ktorých som bol vychovaný od detstva. Stál som pri zrode vlasti, v ktorej som žil s nadšením. S hrdosťou som

Hrob rodiny Petrákovcov na Petržalskom cintoríne.

využíval príležitosť oboznamovať každého cudzinca o malom Československu, ktoré sa pracovitosťou svojho ľudu snažilo udržať demokratický štát, ktorý svetu predstavili jeho zakladatelia.

Pokiaľ mi to duševné schopnosti dovoľia, budem obdivovať morálne hodnoty, ktoré vedú k víťazstvu, hľadať a sledovať noblesnú tlač z radov našich domácich novinárskych džentlmenov a pokiaľ mi jazykové vedomosti budú stačiť, i v zahraničí. Bez titulov o sexe, krádežiach, lúpežiach, prepadoch či korupcii, nás vedel zaujať nezabudnuteľný Ferdinand Peroutka. Budem obdivovať športové rekordy, ale vždy sa budem hlásiť k heslu: „V zdravom tele zdravý duch.“ Budem sa snažiť neopustiť predstavu slobody a tolerancie v nej tak, ako som bol k nej vedený. Som najšťastnejší vo svojej rodine.

Harmónia manželského života mi bola trvalou životnou posilou. Hrdil som sa túžbou po pevnom rodinnom zázemí. Silné zahľadenie sa do očí, keď sa srdce rozbúši a ústa povedia prvé a posledné, ma vždy povzbudzovalo a liečilo.

Záver

Môj život sa mohol uberať celkom iným smerom v spoločnosti, kde odvaha, statočnosť a česť sú ozdobou muža. V demokratickej krajine by som mal za sebou život váženého občana. Prežil som život štvanca, ktorý desaťročia bojoval o kus ľudskej dôstojnosti. Každý vojak musí prisahať, sú na to predpisy. Vždy, keď som slávny sľub skladal či opakoval, mal som na mysli svoju vlasť od Šumavy k Tatrám, krásnu zem, vtedy hanebne okupovanú. V nádeji vo víťazstvo dobra nad zlom išiel som do boja bez ohľadu na to, či sa z neho vrátim, alebo padnem. V obrovskej mašinérii som bol malým kolieskom, ktoré od vypuknutia vojny plných šesť rokov odolávalo strašnému tlaku najrôznejším spôsobom, a podarilo sa mi vyhnúť katastrofe. Poznal som svišťanie striel a výbuchy granátov v mínovom poli v bezprostrednej blízkosti na fronte. Rovnako som poznal svišťanie striel nad hlavou a rany železných praciek remeňov na chrbte od osôb v rovnošate zboru komunistickej Národnej bezpečnosti, aj hanobenie tými, ktorí sa v slobodnej vlasti dali do služieb nenávisti. Jestvovali a vždy budú jestvovať práva a princípy osobnej morálky, ktoré sa nikdy za žiadnych okolností, či už za cenu akýchkoľvek osobných výhod, alebo pod najkrutejšími hrozbami a nátlakom, nesmú obetovať. Snažil som sa riadiť týmto životným poslaním.

Sú veci, ktoré sa nedajú zlomiť cez koleno. Sú chyby a bezprávia, ktoré sa nedajú zaplatiť peniazmi. Víťal som zrodenie Československa, bránil som jeho celistvosť na bojisku, vo väzeniach a stál som nad jeho hrobom. Budem tým, ktorým som bol vychovaný. Budem patriť do radu tých, ktorí boli pripravení položiť za vlasť svoj život. Som hrdý, že som pre ochranu spoločného štátu splnil povinnosť vojaka-občana s odhodlaním. Neváhal som splniť svoju povinnosť danú prísahou vojaka na mieste najčestnejšom, na bojisku, i vo väzení. Za splnenie týchto povinností sa mi totalita a jej pomáhači odvdáčili domovými prehliadkami, neludským výsluchom, ponižovaním, väznením, pracovným táborm a krutými trestami.

Obdobie po komunistickom prevrate spolu s jeho sľedičmi hrabajúcimi sa v písomnostiach pri domových prehliadkach, ničiacich a odstraňujúcich materiály, ktoré by mnohých z triednych povojnových víťazov s komunistickou legitimitáciou postavili do svetla hanby, zostane našou tienistou stránkou. Človeku je zle, keď si uvedomí tie pomery a ich dôsledky. Všetky správy o povojnových komunistických zdrojoch treba brať, ak nie vyložene ako klamstvo, s veľkou rezervou. Nesmieme zabudnúť na doby, keď sa svedecké výpovede detí proti vlastným rodičom považovali za vzor straníckej výchovy. História ukázala, že spoločný štát Čechov a Slovákov, hoci nemohol byť ako každé ľudské dieľo bez chýb, znamenal pre oba bratské národy rozhodnú etapu konsolidácie

a obohatenia. Česi a Slováci napísali spoločne významnú kapitolu európskych dejín. Ten najkritickejší pohľad do histórie obidvoch národov nemôže nechať nikoho na pochybách, že ide o hlboké korene vzájomného obohacovania pri vytváraní moderného sveta. História ma postavila medzi jedného z nich.

Sekundová ručička letí a nikdy sa nevracia. Nedesí ma samota, ale to, že mi odchádzajú tí, čo boli súčasťou môjho života. Nebojím sa samoty, v ktorej mnohí vidia ľudskú tragédiu. Snažím sa do nej vstúpiť spomienkou na to, čo som na seba v živote nazbieral. Blíži sa nutne okamih, keď poviem dovidenia. Pokúsil som sa o osobnú sved' jedného z miliónov. Hovoril som za tých, ktorí sa nebáli povedať, čo pre svoju vlasť vykonali.

Miestny register

A

Aberdeen 197
Adama 114
Adinkerke 278, 286, 287, 290
Agde 11, 101, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 134, 136, 138, 140, 141, 143,
145, 146, 147, 149, 153, 290, 297,
393, 396
Aleppo 109, 114, 115, 117, 123
Alexandria 101, 124
Altrincham 225
Ankara 114
Antverpy 252
Arisaig House 189, 191, 216, 228,
229, 404, 405, 406, 408, 416
Arras 394, 395
Atény 105

B

Baalbek 115, 121, 123
Bayeux 249
Beaulieu 233
Beckov 36
Bedford 203
Belehrad (Beograd) 11, 87, 97, 101,
104, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
125, 133
Bejrút 101, 108, 109, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 148
Bellasis 196, 199, 201, 202, 203
Berg 91
Bereksek (Šulekovo, Hlohovec) 40
Berlín 9, 59, 76, 77, 79, 105, 169, 283
Bernolákovo (Čeklís) 102
Berchtesgaden 70
Béziers 141, 146, 290, 395
Boulogne 252, 253
Bratislava (Pozsony, Pressburg, Pre-

špurk) 11, 12, 13, 21, 30, 33,35,
49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77,
78, 79, 82, 86, 87, 89, 91, 92, 93,
94, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 105,
113, 129, 130, 161, 264, 281, 295,
302, 303, 305, 308, 369, 370, 378,
382, 384, 385, 387, 403, 413, 418,
419, 420, 421, 422, 423, 451, 452,
453, 454, 455, 457

Bray-Dunes 254

Bray-Dunes Plage 255, 266, 268, 270,
271, 272, 273, 276, 287

Brest 84

Bretton 158

Brezová (Brezová pod Bradlom) 31

Brickendonbury 201

Bridlington 246, 247

Brigstock 244

Brno 11, 36, 38, 66, 81, 82, 86, 89, 97,
101, 104, 221, 295, 296, 297, 302,
305, 365

Brookwood 398

Bruggy 253

Brusel 282, 283, 284

Břeclav (Lundenburg) 38, 41, 82, 370

Budapešť (Pešť) 11, 69, 99, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 128, 161

C

Caen 249

Calais 252, 253,

Cap Griz-Nez 253

Carihrad (Istanbul) 11, 109, 112, 113,
117, 121

Cognac 129

Crewe 169

Camusdarach 189, 191, 215, 216,

232, 404, 405, 406, 408, 416, 420

Cuprija 111

Č

Čachtice 36

Červeník (Verešvár) 30

Čunovo (Dunacsún) 56

D

Dačice 23

Damask 117, 120, 121, 123

Devín 10, 66, 73, 76, 77

Dien Bien Phu 97

Diosek

(Sládkovičovo) 77

Dorking 196

Dovercourt 236

Dukla 205

Dunkirk (Dunkerque) 12, 19, 217,
241, 252, 253, 254, 255, 256, 257,
264, 266, 267, 269, 271, 277, 278,
280, 281, 284, 285, 286, 287, 290,
334, 450

Dunham House 225

E

Edinburgh 197

Eidomeni 111

El Alamejn 231

Enfield 221

Epping Forrest 247

F

Falais 250, 251, 252

Farnborough 241

Flossenbürg 78, 250

Fort Augustus 197

Fort William 191, 197, 203, 204, 216,
404, 406, 416

Fulshaw Hall 225

G

Garramor 191, 215, 216, 223, 404,
406, 407, 408, 410, 416, 420

Gevgelija 111

Ghazala 231

Gibraltár 124, 154, 179

Glasgow 191, 197, 405

Glenfinnan 405

Gurs 163

Győr 54

H

Hahnbach 292

Hodonín 12, 305

Hlohovec 31, 32, 33, 56, 102

Honiton 199

Hradec Králové 109

Hranice 9, 39, 41, 42, 45, 46, 47, 48,
49

Ch

Chamois 250

Chatillon-sur-Seine 138

Chester 167, 169

Chicago 163

Cholmondeley 160, 175, 176, 180,
195, 248, 418, 442

I

Ilava 379

Inverness 191, 197

J

Jaffa (Tel Aviv) 123

Jáchymov 379

Jarovce (Horvátjáfalu) 56, 401

Javorina (Tatranská Javorina) 74, 84

K

Karlovy Vary 9

Karlsruhe 393

Katovice 83, 92, 260
 Kettering 237, 244
 Kežmarok 74
 Kiszállás-Kelebia 106
 Kitsee (Kopčany) 56, 59
 Klačany 36
 Komárno 10
 Košariská 31
 Košice 33
 Kúty 75, 81
 Kyjev 182

L

La Panne 252, 254, 255, 257, 266,
 267, 272, 274, 278
 Le Havre 253
 Leningrad (Sankt Peterburg) 182,
 391
 Leopoldov 31, 33, 56, 102, 104, 161
 Levoča 35
 Liverpool 11, 157, 158, 160, 240, 397,
 400
 Lochailort 216, 416
 Lon Liath 228
 Londýn 12, 85, 92, 135, 163, 169, 171,
 172, 190, 191, 192, 196, 198, 200,
 201, 203, 211, 212, 228, 234, 237,
 247, 250, 252, 262, 263, 286, 290,
 314, 318, 337, 398, 404, 406, 408,
 411, 412, 415, 417, 418, 420, 443
 Lowestoft 211
 Lüneburg 283
 Lyme Regis 199
 Lyon 393

E

Ľvov 84

M

Malacky 58
 Mallaig 203, 222, 229, 404, 405

Malpass 169
 Manchester 187, 206, 209, 211, 225,
 226, 228, 229, 418
 Marcheg 25
 Marsa Matruh 231
 Marseille 11, 101, 124, 125, 126, 127,
 128, 131, 148, 290
 Meydan-Ekbez 114
 Milovice 60
 Mírov 13, 15, 20, 69, 339, 343, 344,
 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351,
 354, 359, 360, 361, 362, 363, 365,
 367, 369, 370, 373, 375, 376, 378,
 379, 385, 403
 Mníchov 10, 36, 70, 72, 75, 167, 178,
 389
 Modra 33, 70
 Morar 203, 204, 205, 206, 229, 407
 Mortain 250
 Moskva 92, 164, 182, 195, 200, 224,
 306, 349, 372, 373, 390, 391, 392

N

Nantwich 169
 Nepomuk 293, 294
 Nice 137
 Nimes 393
 Niš 110
 Nitra 395
 Norimberg 10, 67, 241, 283, 284, 393
 Nové Mesto nad Váhom 87
 Nové Zámky (Ěrsekújvár) 102

O

Oban 204, 206, 222
 Olomouc 109, 347, 359, 360, 369, 370
 Oravský Podzámok 36
 Ostentde 267

P

Paulhan 393, 395

- Pardubice 379
 Parkány (Štúrovo) 102
 Paríž 58, 61, 92, 133, 135, 136, 139, 142, 290, 334, 395, 401
 Pearl Harbor 194
 Perpignan 128, 133
 Petržalka (Engerau) 9, 10, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 104, 302, 369, 376, 397, 401, 445
 Pézenas 138, 393, 395
 Plzeň 293, 300, 301, 302
 Pohronský Bukovec 264
 Praha 12, 13, 24, 26, 57, 63, 68, 83, 85, 86, 103, 129, 133, 160, 199, 201, 281, 282, 289, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 315, 316, 319, 322, 323, 324, 326, 327, 329, 334, 343, 347, 359, 360, 376, 377, 378, 379, 381, 383, 386, 396, 400, 403, 413, 415, 416, 417, 421, 447, 449
 Prievoz (Oberufer) 100
 Pustý Fedýmeš (Pusté Úľany) 140
 Pythio 112
- Q**
- R**
 Rača (Račištorf) 46, 101
 Radošina 102
 Remeš (Reims) 283, 289
 Ringway 187, 226, 416
 Rokycany 295
 Royal
 Leamnigton Spa 175, 176, 192, 193, 398, 399, 400, 404, 418
 Rozvadov 282, 293, 393
 Rusovce (Oroszvár) 56
 Ružomberok 36
- S**
 Salisbury 181
 Salzburg 61
 Seaton 199, 236
 Senec 102
 Sered' 102
 Sezimovo Ústí 313
 Sete 146, 147, 148, 149, 152
 Skopje 111
 Solún (Thessaloniki) 11, 101, 109, 110, 111, 117
 Southampton 233
 Spišská Stará Ves 60
 Stratford-upon-Avon (Stratford) 199
 Sušice 292
 Svatobořice 296
 Szczawnica (Vyšná Štiavnica) 60
- Š**
 Štrasburg 393
- T**
 Tangmer 412, 413
 Tatranská Lomnica 60
 Tatton Park 226
 Teherán 200
 Thurnhout 252
 Tobruk 245
 Tokio 406
 Topoľčany (Veľké Topoľčany) 24, 25, 29, 102
 Topoľčianky 31
 Torgau 281
 Traigh House 12, 189, 191, 203, 212, 213, 216, 217, 223, 226, 228, 229, 232, 235, 236, 404, 405, 406, 408, 414, 419, 420, 446
 Trenčianske Teplice 33
 Trenčín 35
 Trnava 33, 104, 140

U

Užhorod 45

V

Vajnory 74, 77, 101

Varšava 83, 289

Verekňa (Vrakuňa) 74

Versailles 40, 62

Ver-sur-Mer 249

Veselí nad Moravou 87

Viedeň 9, 23, 24, 25, 54, 56, 61, 64,
75, 79, 86, 89, 91, 94, 101, 281

Vojenské zruby (Tatranské zruby) 60

W

Woking 398

Whitchurch 169

Wilmslow 206

Wormhout 275, 277, 284, 285

Y

Yeovil 199, 203, 211

York 246

Z

Zborov 48

Ž

Žatec 12, 318, 321, 322, 328, 329, 334

Ženeva 42

Žilina 10, 33, 35, 104

Menný register

A

Acloque 285
Aczay, Ludovít 64
Adamec, Josef 378
Alexander I. (juhoslovanský kráľ) 127
Alžbeta II. (britská kráľovná) 14, 425, 453
Anson 201
Augustinová 26

B

Bacílek, Karol 363
Bajgar 268
Balden, A. D. 216
Barker, William 160, 400
Barkerová, Margaret 400
Barovský, Antonín 285
Barthou, Jean Loius 127
Bartík, Josef 200
Batoň, Antonín 117
Bartoš, Alfréd 196
Bartoš, Antonín 108
Beck, Józef 62
Beneš, Edvard 10, 26, 33, 48, 62, 68, 70, 71, 78, 92, 122, 161, 162, 163, 165, 178, 180, 184, 188, 193, 194, 246, 247, 281, 300, 301, 313, 314, 316, 323, 330, 362, 398, 400,
Benešová, Hana 146
Beran, Rudolf 76
Bernásek 393
Besperát 213
Bělský, Frank 174, 176
Bílek, Arnošt 205
Bismarck, Otto von 42
Bljucher, Vasilij Konstantinovič 40
Boček 26
Bogomolov, Aleksandr Jefremovič 200

Brod, Toman 278
Bublík, Josef 400
Buďonnyj, Semion Michajlovič 182
Bush, George 425

C

Carbol, Čestmír (Mirek Boxer) 352, 353, 361, 362, 365
Carter, James 390
Clementis, Vlado 163
Cohen, José 395
Colleja, V. 420
Colotka, Peter 395
Crosby 410, 417

Č

Čapek, Karel 85
Čejka, Eduard 278
Černek, Ján 72, 80
Černozemski, Vlado 127
Čvanha 261

D

Daladier, Edouard 139
Damborský, Ján 36
Daněk, Ludvík 389
Deutelbaum, Ferdinand 64
Deutelbaum, Jozef 64
Dítě 359
Dodds-Parker, Douglas 412, 413, 417
Doman, Martin 408
Došek 78
Drtina, Prokop (Pavel Svatý) 314
Dubček, Alexander 384, 388, 400
Dučuk, Vasil 38

E

Eden, Anthony 401

Edwards, C. J. 225
 Eisenhower, Dwight David 281, 283,
 284
 Engler 73
 Eliáš, Břetislav 278
 Erdész, Štefan 64
 Esterházy, János 69, 80

F

Fabian 369
 Felcán 31
 Fierlinger, Zdeněk 200, 329
 Fillingham 168, 169
 Fort 261
 Franco, Francisco 61, 230
 Frank, Karl Hermann 63
 František Jozef I. (rakúsko-uhorský
 panovník) 24, 54
 František, Tomáš 379
 Friedeburg, Hans Georg von 282
 Frisius, Friedrich 284, 285, 286
 Fügner, Jindřich 59

G

Gabčík, Jozef 190, 400, 407, 408, 412,
 413, 415, 416
 Gašpar, Jozef Tido 98
 Gašparovič, Ivan 453
 Gay, Hobart 302
 Geillard 226
 Gilar, Oldřich (Nanuch) 361
 Goebbels, Joseph 40, 62, 66
 Golian, Ján 250, 264
 Grassalkovich, Anton 98
 Gottwald, Klement 299, 300, 306,
 316, 317, 349, 358, 373
 Göring, Hermann 67, 76
 Grünhut, Jozef 64
 Gubbins, Colin 191, 406, 416

H

Hall 201
 Haluzický 371
 Harmon, Ernst, N. 301
 Havel, Václav 14, 447
 Havluj 52
 Henderson, Neville 84
 Henlein, Konrad 9, 41, 69, 73, 127
 Hess, Rudolf 241
 Heydrich, Reinhard 199, 200, 203,
 220, 222, 262, 296, 400, 408, 409,
 415, 416
 Hilsner, Leopold 125
 Hitler, Adolf 9, 10, 11, 12, 40, 41, 56,
 62, 63, 67, 69, 70, 71, 73, 75, 76,
 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 92, 93,
 94, 95, 96, 99, 110 122, 123, 137,
 145, 176, 180, 182, 186, 195, 228,
 230, 231, 241, 282, 283, 284, 296,
 309, 310, 317, 387, 420
 Hlinka, Andrej 33, 63, 69, 346
 Hněvkovský, František 46
 Hockey, Ronald 412, 413
 Horáková, Milada 346, 349, 373
 Horthy, Miklós 62, 64, 75
 Hrabák, Edo 153
 Hrabovský, Jaroslav 359
 Hrubý, Ján 400
 Hružová, Anežka 125
 Hump 268
 Hurban, Jozef Miloslav 69
 Husák, Gustáv 388

Ch
 Chamberlain, Neville 70
 Chirac, Jacques 425
 Christie, Agatha 269
 Cholet 58
 Cholmondeley, Lavinia Margret 442
 Churchill, Clementine 398
 Churchill, Winston Spencer 123, 171,

176, 180, 181, 184, 188, 231, 237,
245, 295, 398, 401, 415, 420
Chvalovský, Josef 279
Chytil 268

I

Imro, Ján 264
Ingr, Sergej 87, 142, 167, 247, 252,
253, 306, 319, 321

J

Jakubal 97, 98, 99, 100, 104, 161
Janoušek, Karel 131
Jelínek, Jiří 51
Jodl, Alfred 283
Joyce, William 170
Jozefus 349, 350, 354, 356
Juraj VI. (britský kráľ) 241, 290
Juráš, Roman 15, 451

K

Kafka, František 395
Kalandr, František (Bacil) 361, 362
Kallanová 106
Kašpar, Jaroslav (inžinier Pátý) 103
Kašpar 79
Keary, Frank 412, 417
Keitel, Wilhelm 283
Kirschbaum, Jozef 79
Kitchener, Henry 400
Klapálek, Karel 45, 46, 245, 320, 321
Klaus, Alois 35
Klimeš, Emil (Emil Luža, Mojžiš) 362
Kohlíček, Oldřich (Oldřich Skála)
351, 353, 355, 356, 357, 358, 361,
370
Komenský, Jan Amos 35, 89
Konečný, Jaroslav 359
Kopřiva, Ladislav 363
Kováč, Michal 14, 433
Kováč, Vojtech 370

Kovačič, Ján 370
Kratochvíl, Jaroslav 359
Kratochvíla, Jozef 11, 14, 15
Kratochvílová, Jitka 12, 14, 427, 446
Kratochvílová, Silvia 443, 455
Krejčí, Ludvík 48
Kričenský (manželia) 120
Kuběna, Anton 370
Kubin 261
Kubiš, Jan 400, 408, 412, 415, 416
Kvet, Richard 359
Kyselka 112

L

Lamb, A. 420
Laufer, Josef 43
Latt 365
Le Hague 285
Lenin, V. I. (Vladimir Iljič Uľjanov)
363, 373
Liška, Alois 248, 252, 253, 279, 280,
281, 284, 285, 286
311, 321
Liška, Juraj 422
Lockart, Bruce 401
Lopaur 86, 87, 129
Lukas, Karel 163, 321, 336

M

Maginot, André 107
Mach, Alexander (Šaňo) 74, 98
Malár, Ján 370
Marek 110
Masaryk, Jan 31, 167, 176
Masaryk, Tomáš Garrigue 25, 31, 26,
29, 30, 31, 33, 36, 41, 62, 75, 85,
89, 124, 136, 176, 237, 315, 316,
362
Mastný 108, 110
Matoušek 51
Maurik, Ernest van 410, 414, 416,

417, 418, 420
 Mečiar, Vladimír 411
 Melzer, Otakar 359
 Michalec, Ján 140, 141, 142, 286, 290
 Millar, R. S. 212, 216, 223, 225, 227,
 235, 236
 Mitterand, Francois 14
 Montgomery, Bernard 231, 232, 252,
 262, 279, 280, 281, 283, 284, 286,
 304
 Moore, Julie 407
 Moravec, František 193, 201, 232, 416
 Morávek 35

N

Napoleon I. (Francúzsky cisár) 54, 56
 Nelson, Horatio 196
 Neumann, Bedřich (generál Miro-
 slav) 165, 188
 Nevřala, Josef 381
 Nicholson, Dennis 204, 206, 212,
 213, 229, 403, 404, 410, 412, 413,
 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420,
 445, 446
 Novomeský, Ladislav 263
 Nový, František 33

O

Opálka, Adolf 400

P

Paleček, Karel 193
 Paulus, Friedrich 231
 Paveli'c, Ante 80
 Patton, George Smith 281, 302
 Pecina 79
 Pergl 338
 Perl 79
 Peroutka, Ferdinand 89, 91, 428
 Petr'akov'á-Majnov'á, Rudolf'ina 11,
 12, 14, 303, 427, 451

Petr'áš 43
 Pétain, Philippe 139, 140
 Píka, Heliodor 200, 201, 321
 Pokorný, František 35
 Pollak, Richard 284, 285
 Poulhan, Louis 395
 Pritchard 204
 Prochyra, J. 420
 Prokeš, Květoslav 133, 141, 144
 Příklad, Vladimír 306
 Putin, Vladimir Vladimirovič 425

Q

Quisling, Vidkun 80

R

Raban, Jan 328
 Rašín, Alois 26
 Rebenswurz-Resek, Hanuš 286, 290
 Rezník, Fanto 121
 Riedl, Jaromír 196
 Reicin, Bedřich (Friedrich Reitzin-
 ger) 12, 13, 312, 318, 338, 348,
 365, 367, 373
 Reichl, Antonín 359
 Ripka, Hubert 200
 Ritz-Radlinský, Ota 83, 260
 Rommel, Erwin 231, 255, 266
 Rozner, Alfréd 64
 Runciman, Walter 63, 160

S

Sabela, Karel 334
 Sacher, Vilém 152
 Shakespeare, William 77, 84, 199
 Shaw-Stewart, Jack 404, 406, 419, 420
 Sedláček, Antonín 277
 Sedláček, Tomáš 326, 454
 Sedlák 261
 Shepard, Lettice Joan 175, 176
 Shepherd, Reginald 221

- Schäffer, David 64
 Scheiner, Josef 53
 Schmeisser, Hugo 221
 Schön, Pavol 64
 Schröder, Bernard 425
 Schuster, Rudolf 449
 Schwarz, Jaroslav 400
 Schwarz 28
 Sidor, Karol 63, 74
 Simpson, Andrew 408
 Simpson, Angela 408
 Sivák, Štefan 145
 Slánský, Rudolf 372
 Slávik, Juraj 136
 Souček, Karel (Sekáč) 363
 Souček 327
 Souhrada, Jiří 361
 Soukup, František 26
 Southward, Nick 418, 419, 420
 Srholec, Rudolf 14
 Stalin, Josif Vissarionovič (Josif Vissarionovič Džugašvili) 40, 62, 63, 84, 306, 319, 358, 372, 373
 Steed, Wickham 401
 Steiner 261
 Stiebner, Vlastimil (Dorasteneč) 351, 352, 353, 355, 362, 370
 Strankmüller, Emil 193
 Strankmüller, Josef 205, 206
 Stránský 133, 184
 Stolařík 268
 Stuart, Charles (Bonnie Prince Charlie) 404, 405
 Stupka 56
 Svěrák, Zdeněk 445
 Svoboda, Ludvík 12, 45, 121, 299, 301, 319, 320, 321, 331
- Š
- Ševčík 120, 121
 Šik, Bernard 277
 Šiška, Pavol 33
 Šmercl 43
 Šnejdárek, Josef 41, 98
 Šrobár, Vavro 26, 33
 Štefánik, Milan Rastislav 26, 30, 31, 33, 36, 54, 74, 78, 393, 395
 Štúr, Ludovít 69
 Šuster 201, 232, 236
 Švehla, Antonín 26
 Šverma, Jan 306
- T
- Tedder, Arthur 284
 Thatcherová, Margaret 396, 411
 Thornton 225
 Tiller 233
 Tiso, Jozef 72, 76, 79, 81, 264, 309
 Tiso, Štefan 264
 Tříška, Josef (Mongol) 351, 355, 361, 362
 Tučačevskij, Michail Nikolajevič 40
 Tuka, Vojtech (Béla) 77, 98
 Turke 278
 Turpin, Harold 221
 Tyrš, Miroslav 59
- U
- Ursíny, Ján 263
- V
- Vacek, Karel 124
 Vajnovský 379
 Valášek, Jozef 370
 Valčík, Josef 400
 Valenta (plukovník) 51
 Valenta (poručík) 79
 Vaníček, Hugo 286, 290
 Vánik, František 347
 Vejvoda, Jaromír 124
 Vesel, Mirko 263
 Veselý 87

Vézian, Jack 395
Viest, Rudof 78, 131, 134, 136, 211,
250, 264
Viliam II. (nemecký cisár) 40
Vlasov, Andrej Andrejevič 289
Vojtek, Peter 14, 455
Voves, František 203, 206, 241

W

Walter 285
Watson, Seaton 401

Y

Young 212, 216, 227, 416

Z

Zahálka, Otakar 42, 45, 46, 48
Zajac 29
Zbroj, Eduard 121
Zigmund 72
Zicha, Vladimír 370
Zirmanová 91, 92
Zirmanovci (rodina) 67
Zuna, P. 420

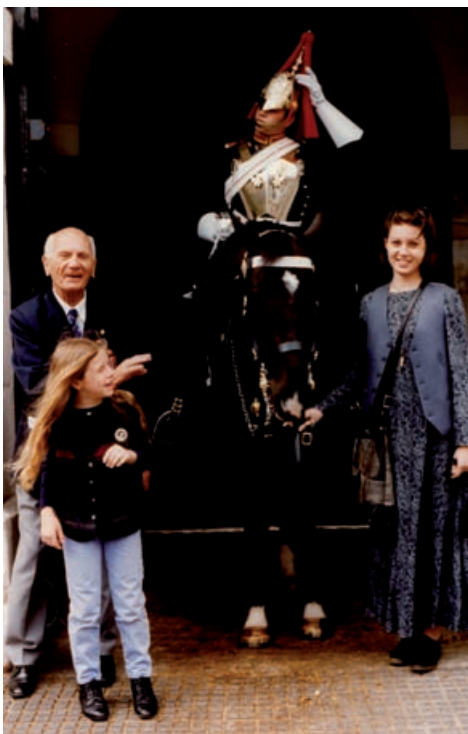
Ž

Žák, Miloš 57
Žukov, Georgij Konstantinovič 283

Obrazová příloha

Gen. Petrák a Lady Lavinia Margaret, šiesta markíza z Cholmondeley, na oslavách 50. výročia príchodu príslušníkov čs. armády do Cholmondeley Parku, júl 1990

Gen. Petrák s vnučkou Silviou Kratochvíľovou (vpravo) počas návštevy Londýna, 8. máj 1995

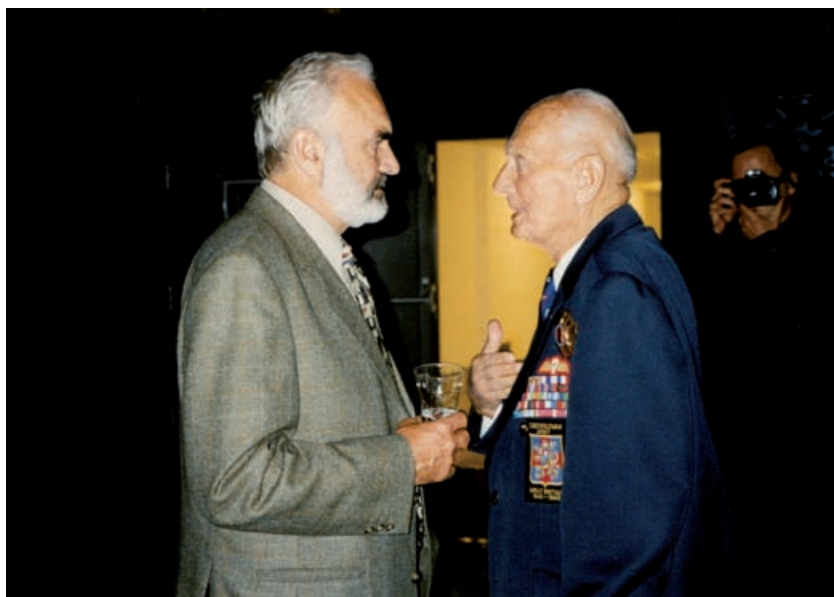
Prezident Slovenskej republiky Michal Kováč udeľuje gen. Petrákovi Rad Ľudovíta Štúra II. stupňa, 31. august 1996

Gen. Petrák pri pamätníku čs. armády v Cholmondeley Parku,
rok 2000

Gen. Petrák a Dennis Nicholson na obhliadke čs. opevnění v Petržalke, august 2001

Gen. Petrák a režisér Zdeněk Svěrák na premiéře vojnového filmu Tmavomodrý svět, 3. september 2001

Gen. Petrák s dcérou Jitkou Kratochvířovou na oslave svojich 90-tych narodenín, 14. apríl 2002

Gen. Petrák a Dennis Nicholson na skale pri Traigh House, 9. jún 2002

Prezident Českej republiky Václav Havel udeľuje gen. Petrákovi najvyššie české štátne vyznamenanie Řád Bílého lva I. triedy, Praha január 2003

Gen. Petrák s manželkou po prevzatí vyznamenania Ľád Bíleho lva I. triedy

Prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster vyznamenáva gen. Petráka pri príležitosti 60. výročia invázie v Normandii, 3. jún 2004

Gen. Petrák na oslavách 60. výročia invázie v Normandii, kde mu bol udelený Rad rytiera Čestnej légie, 6. jún 2004

Gen. Petrák na návšteve múzea v Dunkirk (Dunkerque), August 2005

Stretnutie gen. Petráka s britským ministerským predsedom Tony Blairom na nádvorí Prezidentského paláca v Bratislave, marec 2006

Gen. Petrák s manželkou Rudolfínou a rodinným priateľom Romanom Jurášom vo svojom petržalskom byte, august 2008

Gen. Petrák na premiére vojnového filmu Tobruk, Bratislava, 3. septembra 2008

Gen. Petrák s britskou kráľovnou Alžbetou II. a prezidentom Slovenskej republiky Ivanom Gašparovičom na slávnostnej recepcii v bratislavskej Redute. 24. november 2008

Pohreb gen. Petráka. Rozlúčkový príhovor armádneho generála Tomáša Sedláčka, spolubojovníka z Francúzska a Veľkej Británie, február 2009

**Čestná stráž pri hrobe Petrákovcov. Petržalský cintorín
august 2010**

Slávnostné odhalenie pamätnej tabule gen. Petrákovi, Bratislava 10. augusta 2012

Náčelník štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky generálporučík Peter Vojtek, Silvia Kratochvíľová – vnučka gen. Petráka, a Jozef Kratochvíľa – zať gen. Petráka, na slávnostnom akte

Čestná stráž čs. brigády pri odhalení pamätnej tabule

Pamätná tabuľa gen. Petráka na budove jeho obľúbenej kaviarne Café Mayer na ulici Rybárska brána v Bratislave

Generálmajor vo výslužbe Ing. Anton Petrák (1912 – 2009) bol od roku 1935 dôstojníkom čs. armády. V apríli 1940 emigroval a zapojil sa do zahraničného odboja. Vo Veľkej Británii absolvoval paradesantný výcvik a v rokoch 1944 – 1945 sa zúčastnil bojov pri Dunkerque. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 bol politicky perzekvovaný a väznený. Úplnej morálnej, spoločenskej a vojenskej rehabilitácie sa dočkal až po novembri 1989.

Vyznamenania :

2 x Československý vojnový kříž 1939 (1944, 1945)

Military Cross (1945)

Officier de l'ordre national du Mérite (1994)

Vojenský Rad Ľudovíta Štúra II. triedy (1996)

Member of the Order of the British Empire (1996)

Medaila M. R. Štefánika I. st. (2002)

Český vojenský Řád bílého lva Za vítězství I. tř. (2003)

L'Ordre national de la Légion d'honneur – Chevalier (2004)

Dostal ďalšie medaily a ocenenia Veľkej Británie, Francúzska, Československa, Slovenskej republiky, Českej republiky, Belgicka, Poľska a Ruska.

ISBN 978-80-89335-59-6

9 788089 335596

